

อิทธิพลของสังคมต่อพัฒนาการของเด็ก

ที่ตำบลนาป่า อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี

เล่มที่ ๑

รายงานการวิจัยฉบับที่ ๗

ของ

สถาบันระหว่างชาติสำหรับการค้นคว้าเรื่องเด็ก

คำนำ

รายงานเล่มนี้เป็นรายงานเล่มที่ ๑ ของการวิจัยเรื่องอิทธิพลของสังคมต่อพัฒนาการของเด็กที่ตำบลนาป่า อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี รายงานเล่มที่ ๑ ตั้งแต่บทที่ ๒-๑๒ เรียบเรียงจากร่างต้นฉบับ ซึ่ง ดร.เอส.เจ. แทมโบอา เขียนไว้เป็นภาษาอังกฤษ ส่วนบทที่ ๑ นั้น ดร. จรรยา จินายน เป็นผู้เขียน รายงานเล่มนี้แบ่งออกเป็น ๒ ตอน คือ

ตอนที่ ๑ (บทที่ ๑-๕) ว่าด้วยแผนงานวิจัยที่ตำบล และสภาพเชิงเศรษฐกิจสังคม และชนบประเพณีของชุมชนในตำบล ซึ่งเป็นเสมือนหนึ่งกรอบที่กำหนดขอบเขตของการประพฤติกปฏิบัติต่าง ๆ ทั้งของเด็กและผู้ใหญ่ในตำบลนั้น ทั้งนี้จะช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจได้ชัดเจนยิ่งขึ้นว่าเด็กเจริญเติบโตขึ้นมาในสภาพแวดล้อมอย่างไรบ้าง

ตอนที่ ๒ (บทที่ ๖-๑๒) ว่าด้วยลักษณะของครอบครัวรวมทั้งความสัมพันธ์ และชนบประเพณีต่าง ๆ ในครอบครัว ซึ่งเป็นสภาพแวดล้อมใกล้ชิดตัวเด็กที่สุด

ส่วนในรายงานเล่มที่ ๒ จะได้กล่าวถึงตอนที่เกี่ยวกับวิธีการอบรมเลี้ยงดูเด็ก และชี้ให้เห็นว่า การอบรมเลี้ยงดูที่เด็กได้รับนั้นช่วยให้เด็กปรับตัวเข้ากับสถานการณ์ต่าง ๆ ในโรงเรียนได้หรือไม่อย่างไร

การวิจัยเรื่องอิทธิพลของสังคมต่อพัฒนาการของเด็กที่ตำบลนาป่าสำเร็จลงได้ด้วยความร่วมมือจากหลายฝ่ายด้วยกัน ตลอดเวลาที่ คณะอาจารย์ของสถาบันออกไปรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ ในตำบลนั้น ได้รับความเอื้อเฟื้อและช่วยเหลือเป็นอย่างดีจากพระอธิการสงว ไชรัศมี เจ้าอาวาสวัดทองคุ้ง นายอาจ กิจจาหาญ กำนัน นายสะอาด สุทธิธรรม ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๒ และนายชนบ นุตตานนท์ ครูใหญ่โรงเรียนไพโรจน์ประชาสรรค์ ชาวบ้านทุกคนที่คณะอาจารย์ไปขอสัมภาษณ์ก็ได้ให้ความร่วมมืออย่างดียิ่ง ศูนย์อนามัยจังหวัดชลบุรีก็ได้อนุเคราะห์ให้แพทย์ไปช่วยตรวจสอบสุขภาพของนักเรียน ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างของการวิจัยนี้

ผู้เชี่ยวชาญ ๒ ท่าน ซึ่งองค์การศึกษา ฯ แห่งสหประชาชาติส่งมาประจำทำงานที่สถาบัน คือ ดร. เอช. ฟิลิป และ ดร. เอส. เจ. แทมโบอา ก็นับว่าเป็นหัวเรียวหัวแรงสำคัญยิ่งในการวิจัยนี้ ดร. เอช.ฟิลิป ซึ่งเป็นผู้อำนวยการของสถาบันอยู่ตั้งแต่

ข

ปลาย พ.ศ. ๒๕๐๒ ถึง พ.ศ. ๒๕๐๖ เป็นผู้ให้คำปรึกษาแนะนำ และร่วมวางแผนงานวิจัยนี้ ส่วน ดร. เอส. เจ. แทมโบอา ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญทางมานุษยวิทยานั้น นอกจากจะร่วมวางแผนงานวิจัยแล้ว ยังได้ร่วมปฏิบัติงานภาคสนาม ให้คำแนะนำในการวิเคราะห์ข้อมูล และเขียนรายงานการวิจัยตอนที่ ๑ และตอนที่ ๒ นี้ไว้อีกด้วย แม้ ดร. แทมโบอาได้จากสถาบันไปทำงานที่มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ ประเทศอังกฤษแล้วตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๕ ก็ยังมีจดหมายแนะนำคณะอาจารย์ของสถาบันในเรื่องนี้อยู่ตลอดมา

สถาบันรู้สึกซาบซึ้งในความอนุเคราะห์เหล่านี้อย่างยิ่ง และใคร่ขอถือโอกาสขอบคุณทุกท่านไว้ ณ ที่นี้ด้วย

ศาสตราจารย์ ดร. ณะมายมาศ ศรทนต์
ผู้อำนวยการ

สถาบันระหว่างชาติสำหรับการค้นคว้าวิจัยเรื่องเด็ก
วันที่ ๓๐ กันยายน พ.ศ. ๒๕๐๕

สารบัญ

ตอนที่ ๑		หน้า
บทที่ ๑	แผนงานวิจัย จรรยา จินายน	๓
บทที่ ๒	การปกครอง ประชากร การตั้งบ้านเรือนและเขตชุมชนในตำบลนาข่า เอนกกุล กริแสง	๘
บทที่ ๓	เศรษฐกิจ เอนกกุล กริแสง	๒๒
บทที่ ๔	วัด และความสำคัญของวัดในชุมชนตำบลนาข่า นิยม คำนวนมาสก	๕๓
บทที่ ๕	องค์ประกอบ ฐานะ และบทบาทหน้าที่ของผู้นำ เอนกกุล กริแสง	๕๕
ตอนที่ ๒		
บทที่ ๖	การสมรสในตำบลนาข่า เอนกกุล กริแสง	๑๓๓
บทที่ ๗	การรับมรดกในตำบลนาข่า เอนกกุล กริแสง	๑๕๖
บทที่ ๘	ความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะของครอบครัวและครัวเรือน กับการอยู่อาศัย การรับมรดก และการสมรสในตำบลนาข่า เอนกกุล กริแสง	๑๗๕
บทที่ ๙	การแย่งแยกบทบาทหน้าที่และความสัมพันธ์ในครอบครัว ถาวร เกิดเกียรติพงศ์	๒๐๒
บทที่ ๑๐	รูปลักษณะแห่งวงศ์ญาติ นิยม คำนวนมาสก	๒๒๗

บทที่ ๑๑ พจนานุกรมไทยด้วยตัวบุคคล และพจนานุกรมครอบครัว

๒๕๐

เอนกกุล กริแสง

ภาคผนวก ๑ การศึกษารายกรณี เกี่ยวกับความสัมพันธ์ในครอบครัว

๓๕๗

ภาคผนวก ๒ แขนงสอบถามลักษณะครัวเรือนและภูมิหลัง

๔๐๕

แขนงสอบถามการปฏิบัติทางศาสนาและพิธีการต่าง ๆ

๔๑๐

แขนงสอบถามฐานะทางเศรษฐกิจในครอบครัว

๔๑๘

คู่มือสัมภาษณ์เกี่ยวกับสัมพันธภาพในครอบครัว

๔๓๑

สารบัญตารางตัวเลข

	หน้า
ตารางที่ ๑	๑๖
จำนวนประชากรและครัวเรือนในหมู่บ้านต่าง ๆ ของตำบลนาป่าใน พ.ศ. ๒๕๐๓	
ตารางที่ ๒	๒๐
จำนวนนักเรียนของโรงเรียนไพโรจน์ประชาสรรค์ ใน พ.ศ. ๒๕๐๓ จำแนกตามชั้นเรียนและหมู่บ้าน	
ตารางที่ ๓	๒๔
การใช้ที่ดินในตำบลนาป่า (หมู่ที่ ๑-๕)	
ตารางที่ ๔	๓๓
พืชชนิดอื่น (นอกจากข้าว) ที่ปลูกในครัวเรือนหนึ่ง ๆ ในหมู่ที่ ๒ ตำบลนาป่า	
ตารางที่ ๕	๓๓
ชนิดของพืชผลที่ปลูกในหมู่ที่ ๒ ตำบลนาป่า	
ตารางที่ ๖	๓๕
จำนวนคนและค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงดูผู้มาช่วยแรงงานบุคคลคนหนึ่ง ในตำบลนาป่า ซึ่งทำทั้งนา และไร่มันสำปะหลังในเนื้อที่ใกล้เคียงกัน	
ตารางที่ ๗	๔๑
จำนวนต้นตาลที่ใช้ทำน้ำตาลโตนดในครัวเรือนหนึ่ง ๆ ในหมู่ที่ ๒ ตำบลนาป่า	
ตารางที่ ๘	๔๒
ประเภทสัตว์ที่เลี้ยงในหมู่ที่ ๒ ตำบลนาป่า	
ตารางที่ ๙	๔๗
กรรมสิทธิ์ที่ดินในหมู่บ้านที่คนอาศัยอยู่ (หมู่ที่ ๑-๕)	
ตารางที่ ๑๐	๕๓
รายละเอียดเกี่ยวกับพระภิกษุ ณ วัดทองค้ำ หลังจากออกพรรษา พ.ศ. ๒๕๐๓	
ตารางที่ ๑๑	๕๔
จำนวนพระภิกษุที่อุปสมบทใหม่ ณ วัดทองค้ำใน พ.ศ. ๒๕๐๓	
ตารางที่ ๑๒	๖๕
ลูกศิษย์วัดในวัดทองค้ำ (ธันวาคม ๒๕๐๓)	
ตารางที่ ๑๓	๖๘
รายละเอียดเกี่ยวกับคณะกรรมการวัด	
ตารางที่ ๑๔	๘๗
จำนวนครอบครัวยุติธรรมในหมู่ที่ ๒ ที่บริจาคสิ่งของทำบุญแก่วัดในพิธีการต่าง ๆ ทางศาสนาในรอบ พ.ศ. ๒๕๐๓	
ตารางที่ ๑๕	๘๗
จำนวนครอบครัวยุติธรรมในหมู่ที่ ๒ ที่บริจาคสิ่งของถวายวัดเนื่องในงานอื่น ๆ	
ตารางที่ ๑๖	๘๕
จำนวนครอบครัวยุติธรรมในหมู่ที่ ๒ ที่บริจาคสิ่งของถวายพระภิกษุในพิธีอื่น เกี่ยวกับตนเองกับตัวบุคคลใน พ.ศ. ๒๕๐๓	

ตารางท	๑๗	จำนวนครอบครัวในหมู่ที่ ๒ ที่ปรึกษาคลังของถวายพระภิกษุ เนืองในพิธีอื่น ๆ ในพ.ศ. ๒๕๐๓	๘๕
ตารางท	๑๘	พระธรรมเทศนา ซึ่งพระภิกษุวัดทองคั้งแสดงในเทศกาลและพิธีต่าง ๆ	๕๑
ตารางท	๑๙	จำนวนครัวเรือนในหมู่ที่ ๒ ที่ศึกษาตรใน พ.ศ. ๒๕๐๓	๕๔
ตารางท	๒๐	ผู้ที่ได้รับความเคารพนับถือในตำบลนาข่า	๑๐๖
ตารางท	๒๑	วุฒิทางการศึกษาของครูในโรงเรียนประถมศึกษา ในตำบลนาข่า และตำบลใกล้เคียง	๑๒๒
ตารางท	๒๒	การศึกษาของหัวหน้าครอบครัวที่เป็นชาย	๑๒๓
ตารางท	๒๓	การศึกษาของหัวหน้าครอบครัวที่เป็นหญิง	๑๒๔
ตารางท	๒๔	การศึกษาของภริยาของหัวหน้าครอบครัว	๑๒๔
ตารางท	๒๕	การอ่านหนังสือพิมพ์	๑๒๗
ตารางท	๒๖	การไปศภาพยนตร์	๑๒๗
ตารางท	๒๗	การมีเครื่องรับวิทยุ	๑๒๗
ตารางท	๒๘	ลักษณะการสมรสและฐานะของบุคคลชั้นนำ	๑๔๘
ตารางท	๒๙	สิทธิในการรับมรดก	๑๕๕
ตารางท	๓๐	ขนาดของครัวเรือนและครอบครัวในหมู่ที่ ๒ ตำบลนาข่า	๑๘๐
ตารางท	๓๑	องค์ประกอบแห่งครัวเรือนในหมู่ที่ ๒ ตำบลนาข่า	๑๘๒
ตารางท	๓๒	การอยู่อาศัยในครอบครัวขยาย ๑๔ ครัวเรือนในหมู่ที่ ๒ ตำบลนาข่า	๑๘๓
ตารางท	๓๓	ที่อยู่ของคู่สมรสในหมู่ที่ ๒ ตำบลนาข่า	๑๘๗
ตารางท	๓๔	คู่สมรสที่อาศัยอยู่กับบิดามารดาฝ่ายสามีและสิทธิในบ้าน	๑๘๕
ตารางท	๓๕	คู่สมรสที่อาศัยอยู่กับบิดามารดาฝ่ายภริยาและสิทธิในบ้าน	๑๕๐
ตารางท	๓๖	คู่สมรสที่ย้ายจากบ้านของบิดามารดาฝ่ายสามีมาอยู่กับบิดามารดาฝ่าย ภริยา	๑๕๐
ตารางท	๓๗	คู่สมรสที่มาอยู่กับบิดามารดาฝ่ายภริยาหลังจากอยู่กับบิดามารดาฝ่าย สามีแล้ว	๑๕๑

ตารางที่	๓๘	ที่อยู่อาศัยครั้งแรก และที่อยู่ปัจจุบันของคู่สมรสในหมุดที่ ๒ ตำบลนาป่า	๑๕๒
	ก.	คู่สมรสที่ทำพิธีสมรส	
	ข.	คู่สมรสที่ตกพากันไป	
ตารางที่	๓๙	ลักษณะของการสมรสและที่อยู่อาศัยปัจจุบัน	๑๕๓
ตารางที่	๔๐	ที่เกิดของชายหญิงที่สมรสแล้ว และอาศัยอยู่ในหมุดที่ ๒ ตำบลนาป่า	
		คิดเป็นอัตราส่วนร้อย	๑๕๕
ตารางที่	๔๑	ที่เกิดของสามีและภริยาที่ยังอยู่กินร่วมกัน ๔๔ คู่ ในหมุดที่ ๒ ตำบลนาป่า	๒๐๐
ตารางที่	๔๒	จำนวน บัญชี ยา คา และยาย ใน ๒๐ ครัวเรือนในหมุดที่ ๒ ตำบลนาป่า	๒๐๔
ตารางที่	๔๓	จำนวนเด็กที่อยู่อาศัยอยู่กับญาติโดยไม่มีบิดามารดามาคู่ด้วยใน ๑๒ ครัวเรือน หมุดที่ ๒ ตำบลนาป่า	
		จำแนกตามอายุ และ เพศ	๒๐๗
ตารางที่	๔๔	การเซ็นไหว้ศาลพระภูมิ ในหมุดที่ ๒ ตำบลนาป่าใน พ.ศ. ๒๕๐๓	๓๐๒
ตารางที่	๔๕	การอยู่ของหัวหน้าครัวเรือนที่เข็นชายในหมุดที่ ๒ ตำบลนาป่า	
		๓๒ ราย	๓๒๐
ตารางที่	๔๖	ระยะเวลาที่หัวหน้าครัวเรือนที่เข็นชายในหมุดที่ ๒ ตำบลนาป่ามาขอ	
		อยู่ในวัด	๓๒๑

สารบัญภาพ

แผนที่แสดงที่ตั้ง อาณาเขตติดต่อ และพืชผลของตำบลนาป่า

หน้า
๕

สารบัญแผนภูมิ

		หน้า
แผนภูมิที่ ๑	ลักษณะวงค์ญาติ	๒๒๕
แผนภูมิที่ ๒	การอยู่อาศัยของครัวเรือนหนึ่งในตำบลนาป่า	๒๔๕
แผนภูมิที่ ๓	เครือญาติของนายมาก	๒๔๕
แผนภูมิที่ ๔	กลุ่มญาติกลุ่มหนึ่งในหมู่ที่ ๑	๒๕๕
แผนภูมิที่ ๕	ก. ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวของนายมากกับญาติอื่น ๆ	๒๖๑
แผนภูมิที่ ๕	ข. ญาติทางฝ่ายนางกหลายภริยาของนายมา	๒๖๕
แผนภูมิที่ ๖	เครือญาติของนายผ่นนางน้อย	๒๖๗
แผนภูมิที่ ๗	ญาติที่มาร่วมพิธีศพนายกวย	๒๗๕
แผนภูมิที่ ๘	ญาติในการสมรสของมะลิ	๒๘๑
แผนภูมิที่ ๙	ญาติสำคัญ ๆ ที่มาร่วมในพิธีอุปสมบทนายเพชร	๒๘๗

ตอนที่ ๑

บทที่ ๑

แผนงานวิจัย

จรรยา จินายน

ภูมิหลัง

เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๓ สถาบันระหว่างชาติสำหรับการค้นคว้าเรื่องเด็ก ได้สำรวจความคิดเห็นของครูและอาจารย์ในสถานศึกษาต่าง ๆ ทั้งในโรงเรียนประถม มัธยม และสถาบันฝึกหัดครู เพื่อที่จะทราบว่าครูและอาจารย์ทั้งหลายต้องการทราบสิ่งใดเกี่ยวกับเด็กบ้าง ซึ่งจะช่วยให้การสั่งสอนอบรมในโรงเรียนได้ผลดียิ่งขึ้น ทั้งนี้เพื่อเป็นแนวทางให้สถาบันจัดวางโครงการวิจัยให้สอดคล้องกับความต้องการของบรรดาครูและอาจารย์ในสถานศึกษาดังกล่าว ผลการสำรวจครั้งนี้ปรากฏว่าสังกครูและอาจารย์เหล่านั้น อยากจะทราบมากที่สุดก็คือ วิธีการที่บิดามารดาอบรมเลี้ยงดูเด็กที่บ้าน

อนึ่ง ในข้อยกเว้นขององค์การศึกษาระหว่างชาติร่วมกับกระทรวงศึกษาธิการก็ได้จัดให้มีการประชุมผู้เชี่ยวชาญการค้นคว้าเรื่องเด็กจากนานาประเทศขึ้นที่กรุงเทพฯ เพื่อให้คำปรึกษาแนะนำเกี่ยวกับกิจการต่าง ๆ ของสถาบัน รายงานและข้อเสนอแนะของทีประชุมนี้ตอนหนึ่งกล่าวว่า “โครงการวิจัยขั้นต่อไปของสถาบันระหว่างชาติสำหรับการค้นคว้าเรื่องเด็กควรเน้น

- ก. การศึกษาเรื่องพัฒนาการของเด็กในชนบท
- ข. ในขณะเดียวกัน ควรศึกษาว่าเด็กเหล่านั้นมีปฏิกริยาอย่างไรต่อสถานการณ์ต่าง ๆ ในโรงเรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปีแรกที่เข้าโรงเรียน

* คณะอาจารย์ และนิสิตสถาบันระหว่างชาติสำหรับการค้นคว้าเรื่องเด็ก ความคิดเห็นของครูเกี่ยวกับเรื่องที่จะวิจัย (พิมพ์โรเนียวเป็นภาษาอังกฤษ) หน้า ๕

ค. การศึกษาเกี่ยวกับลักษณะการเรียนรู้และพฤติกรรมของเด็กอันเกิดจากข้อ ก. ซึ่งช่วยเกื้อกูลหรือชดเชยว่างกระบวนการเรียนรู้โดยทั่วไป

จากผลการสำรวจความคิดเห็นของครูและอาจารย์ในสถานศึกษาต่าง ๆ และข้อเสนอแนะของที่ประชุมผู้เชี่ยวชาญตามที่กล่าวมาแล้วนี้ สถาบันระหว่างชาติสำหรับการค้นคว้าเรื่องเด็กจึงได้พิจารณาโครงการวิจัยเรื่องอิทธิพลของสังคมต่อพัฒนาการของเด็กไทยขึ้น เนื่องจากประเทศไทยและประเทศส่วนมากในภาคพื้นเอเชียมีสภาพเป็นสังคมชนบทเล็ก ๆ รวมกันมากกว่าเป็นเมืองใหญ่ ๆ สถาบันจึงกำหนดกระทำการวิจัยตามโครงการนี้ในหมู่บ้านต่าง ๆ อย่างน้อย ๔ แห่ง คือหมู่บ้านในภาคกลาง ภาคใต้ ภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทั้งนี้ถือตามลักษณะทั่วไปเชิงภูมิศาสตร์และวัฒนธรรม

ความมุ่งหมายและขอบข่ายการวิจัย

ความมุ่งหมายของโครงการนี้เพื่อจะศึกษาว่า มีองค์ประกอบใดบ้างทั้งในชุมชนในโรงเรียน ในครอบครัว และในตัวเด็กเอง ซึ่งช่วยส่งเสริม หรือเป็นอุปสรรคต่อการที่เด็กจะปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ต่าง ๆ ในโรงเรียน การวิจัยตามโครงการนี้มุ่งเล็งการปรับตัวของเด็กในระหว่างที่เข้โรงเรียน เพราะระยะนี้เป็นระยะแรกที่เด็กเริ่มจากบ้านมาสู่สังคมภายนอก ซึ่งมีระเบียบและกฎเกณฑ์แตกต่างไปจากที่เด็กได้เคยประสบในครอบครัว รวมทั้งบุคคลซึ่งเด็กมีไต่คุ้นเคยมาก่อนด้วย

ในทำนชุมชนนั้นสถาบันได้ศึกษาสภาพความเป็นอยู่โดยทั่วไปของคนในหมู่บ้าน เช่น สภาพเศรษฐกิจ โครงสร้างของสังคมในหมู่บ้านนั้น บทบาทของศาสนา และความเชื่อต่าง ๆ ของคนในหมู่บ้าน ระบบการนับว่ง ค่านิยม สติและหน้าที่ของบุคคลต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งของเด็ก เหล่านี้เป็นต้น ในทำนโรงเรียนได้พิจารณาหลักสูตรวิชาสอน อุปกรณต่าง ๆ ผลการเรียนการสอน ทักษะคิของครูต่อเด็กและต่องานในหน้าที่ของตน ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างครูกับเด็ก ระหว่างครูด้วยกัน และระหว่างเด็กกับเพื่อนนักเรียนในโรงเรียน ในทำนครอบครัวได้มุ่งเล็งเป็นพิเศษถึงวิถีชีวิตตามารคาอบรมเลี้ยงดูเด็ก เพราะ

๑ รายงานและข้อเสนอแนะของที่ประชุมผู้เชี่ยวชาญที่สถาบันระหว่างชาติสำหรับการค้นคว้าเรื่องเด็ก กรุงเทพฯ ๑๒๒-๓๑ สิงหาคม ค.ศ. ๑๙๖๐ องค์การศึกษาฯ สหประชาชาติ (ภาษาอังกฤษ) หน้า ๕

ทฤษฎีทางจิตวิทยาถือว่าประสบการณ์ที่เด็กได้รับในระยะแรกของชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งการ
 อบรมเลี้ยงดูที่บ้าน มีอิทธิพลสำคัญต่อพัฒนาการของเด็กยิ่งกว่าประสบการณ์ในระยะอื่น
 นอกจากจะศึกษาวิธีการที่บิดามารดาใช้ในการอบรมเลี้ยงดูเด็กแล้ว สถาบันยังได้ศึกษาถึง
 ความมุ่งหวังของบิดามารดาในตัวเด็ก และทัศนคติของบิดามารดาเหล่านั้นต่อการศึกษาโดย
 ทั่วไป ฐานะของครอบครัว และความเชื่อถือต่าง ๆ ของบิดามารดาอีกด้วย สำหรับตัวเด็ก
 เองนั้นสถาบันได้พยายามศึกษาบทบาทหน้าที่ของเด็กในครอบครัว ในโรงเรียน และในชุมชน
 ศึกษาถึงความมุ่งหวัง ความสามารถในการเล่าเรียน และพฤติกรรมอื่น ๆ

วิธีดำเนินการและเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ในการค้นคว้าครั้งนี้ คณะผู้ค้นคว้าได้แยกออกเป็น ๒ พวกใหญ่ ๆ ด้วยกัน เพื่อ
 ความสะดวกในการอ้างถึงต่อไป จะเรียกพวกแรกว่า **กลุ่มสำรวจหมู่บ้าน** ซึ่งกล่าวโดยย่อ
 ทำหน้าที่รับผิดชอบในการศึกษาสภาพแวดล้อมนอกตัวเด็ก พวกที่สองคือ **กลุ่มสำรวจ
 โรงเรียน** ซึ่งศึกษาตัวเด็กเองขณะอยู่ในสถานการณต่าง ๆ ที่โรงเรียน ตลอดจนสัมภาษณ์
 มารดาของเด็กในเรื่องวิธีการอบรมเลี้ยงดูบุตร ผู้ค้นคว้าทั้งสองกลุ่มนี้ทำงานประสานกัน ในบท
 นี้จะกล่าวโดยละเอียดต่อไปถึงวิธีการและเครื่องมือในการวิจัยของกลุ่มสำรวจหมู่บ้านโดยเฉพาะ
 เท่านั้น

กลุ่มสำรวจหมู่บ้าน ได้พยายามศึกษาค้นคว้าความเป็นอยู่ในตำบลน่าป่าอย่างละเอียด
 ลึกซึ้งที่สุดเท่าที่จะทำได้ เนื่องจากความเป็นอยู่ของหมู่บ้าน ในชนบทไทยมีความเกี่ยวข้องกับ
 โกลีซิกวิทยา ฉะนั้นพระภิกษุจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อความนึกคิด ตลอดจนความเป็นอยู่
 ของชาวบ้าน ด้วยเหตุนั้นในขั้นแรกสุด กลุ่มสำรวจหมู่บ้านจึงได้ทำการสัมภาษณ์พระภิกษุ
 เกี่ยวกับศาสนกิจของวัด ความเป็นอยู่ของพระภิกษุสงฆ์ภายในวัด ตลอดจนความคิดเห็นของ
 ท่านที่มีต่อความเป็นไปของหมู่บ้าน ชาวบ้าน และการศึกษา

ขั้นตอนที่กลุ่มสำรวจหมู่บ้านได้ดำเนินการสัมภาษณ์หัวหน้าครัวเรือนต่าง ๆ ในหมู่บ้าน
 โดยทั่วไปแล้วขอเขตเชิงภูมิศาสตร์ของการค้นคว้าอันคลุมถึงหมู่บ้าน ๕ แห่งด้วยกัน คือ
 หมู่ที่ ๑-๕ ซึ่งในรายงานฉบับนี้จะเรียกว่า "ชุมชนของตำบลน่าป่า" การค้นคว้าอย่างละเอียด
 ได้ทำในหมู่บ้านเดียว คือหมู่ที่ ๒ หรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่า "บ้านโน" ซึ่งเป็นศูนย์กลาง

ของชุมชนแห่งนี้ เนื่องจากมีวัดและโรงเรียนเป็นศูนย์กลางของการทำบุญ และศึกษาหา
ความรู้ของผู้ที่อยู่ในชุมชนนี้ จำนวนครัวเรือนของหมู่บ้านที่ ๒ ใน พ.ศ. ๒๕๐๓ ซึ่งเป็น
เวลาที่ทำการค้นคว้าวิจัยอยู่นั้นมีอยู่ ๔๕ ครัวเรือนด้วยกัน ในจำนวนนี้ กลุ่มสำรวจหมู่บ้าน
ได้ใช้แบบสอบถาม ๓ แบบด้วยกันเพื่อสัมภาษณ์หัวหน้าครัวเรือนเป็นจำนวน ๔๒ ราย แบบ
สอบถามการสัมภาษณ์ ๓ แบบ มีดังต่อไปนี้คือ

๑. แบบสอบถามลักษณะครัวเรือนและภูมิหลัง (รายการละเอียดของแบบสอบถามนี้
 ได้ในภาคผนวก ๒ หน้า ๔๐๕)
๒. แบบสอบถามการปฏิบัติทางศาสนาและพิธีการต่าง ๆ (รายการละเอียดของแบบ
 สอบถามนี้ได้ในภาคผนวก ๒ หน้า ๔๑๐)
๓. แบบสอบถามฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว (รายการละเอียดของแบบสอบถาม
 นี้ได้ในภาคผนวก ๒ หน้า ๔๑๘)

นอกจากกลุ่มสำรวจหมู่บ้านจะใช้แบบสอบถามทั้ง ๓ แบบดังกล่าวนี้แล้ว ยังได้
สัมภาษณ์เพิ่มเติมอีกเป็นรายการหลายรายด้วยกัน ทั้งนี้เพื่อแสดงสัมพันธภาพระหว่างบุคคล
ภายในครัวเรือนให้เห็น ได้เด่นชัดยิ่งขึ้น (รายการละเอียดของคู่มือที่ใช้ในการสัมภาษณ์
เกี่ยวกับสัมพันธภาพภายในครอบครัว ให้นำได้ในภาคผนวก ๒ หน้า ๔๓๑)

ในขั้นต่อมาจะเห็นว่า นอกจากกลุ่มสำรวจหมู่บ้านจะได้ให้แบบสอบถามในการสัมภาษณ์
หัวหน้าครัวเรือนต่าง ๆ แล้ว กลุ่มสำรวจยังได้สัมภาษณ์บุคคลต่าง อาชีพภายในหมู่บ้าน
นั้นด้วย กล่าวคือได้สอบถามราษฎรที่อยู่ในหมู่บ้าน ๒ นี้ก็เป็นจำนวนมากในเรื่องที่เกี่ยวกับ
สังคม—วัฒนธรรม และศาสนาของประชาชนในถิ่นนั้น

นอกจากจะสอบถามผู้ที่อยู่ในหมู่บ้านที่ ๒ นี้แล้ว กลุ่มสำรวจยังได้สัมภาษณ์บุคคลซึ่ง
เป็นผู้นำในหมู่บ้านอื่น ๆ อีกด้วย ทั้งนี้ได้ถือโอกาสไปร่วมและสังเกตพิธีสงฆ์ของภ
คด้วยบุคคล และพิธีการอื่น ๆ ในหมู่บ้านเหล่านั้นเสมอ นอกจากนี้ได้ใช้แบบสอบถาม ๓ แบบ
ดังกล่าวข้างต้นไปสอบถามหัวหน้าครัวเรือนที่อยู่นอกหมู่บ้านที่ ๒ อีก ๑๘ รายด้วยกัน คน
เหล่านั้นล้วนเป็นผู้ที่มียศทางการศึกษาอยู่ในชั้นประถมศึกษาที่ ๑ ของโรงเรียนไพโรจน์ประชาสรรค์
ในเขตเทศบาลทำการค้นคว้าครั้งนี้

แม้ว่ารายงานนี้จะกล่าวถึงชุมชนของตำบลนาป่าเป็นส่วนรวม แต่ผลการค้นคว้า
 นั้นอนึ่งจะใช้ได้เฉพาะหมู่ที่ ๒ เพียงแห่งเดียว กลุ่มตัวอย่างของหมู่ที่ ๒ นั้นมีเพียง
 ๔๒ ครัวเรือนเท่านั้นซึ่งนับว่าเป็นจำนวนน้อย กระนั้นก็ตามก็กล่าวได้ว่าสามารถแสดงแนวโน้ม
 ทั่วๆ ไปของทั้งหมู่บ้านได้ ผู้ค้นคว้าได้พยายามแสดงตัวเลขต่าง ๆ ของชุมชนและของตำบล
 ไว้ด้วย โดยเฉพาะตัวเลขที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจ

ชนสคทำย เพื่อทราบระบอบการจักระเบียงงานของโรงเรียนซึ่งเป็นสถาบันทาง
 สังคม วัฒนธรรม ที่สำคัญยิ่งอีกแห่งหนึ่งของชนบท กลุ่มสำรวจจึงได้สัมภาษณ์ครูใหญ่
 โรงเรียนไพโรจน์ประชาสรรค์ ถึงเรื่องประวัติความเป็นมาของโรงเรียน กิจกรรมต่าง ๆ
 ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนและวัด ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับผู้ปกครอง
 ทางบ้านของเด็กอีกด้วย

ในการวิจัยภาคสนามครั้งนี้ กลุ่มสำรวจได้เริ่มทำการค้นคว้าตั้งแต่เดือนตุลาคม
 พ.ศ. ๒๕๐๓ และไปสิ้นสุดลงในปลายเดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๕๐๔ รวมเวลาปฏิบัติงาน
 ภาคสนามประมาณ ๖ เดือนเต็ม

การปกครอง ประชากร การตั้งบ้านเรือน และเขตชุมชน ในตำบลนาป่า

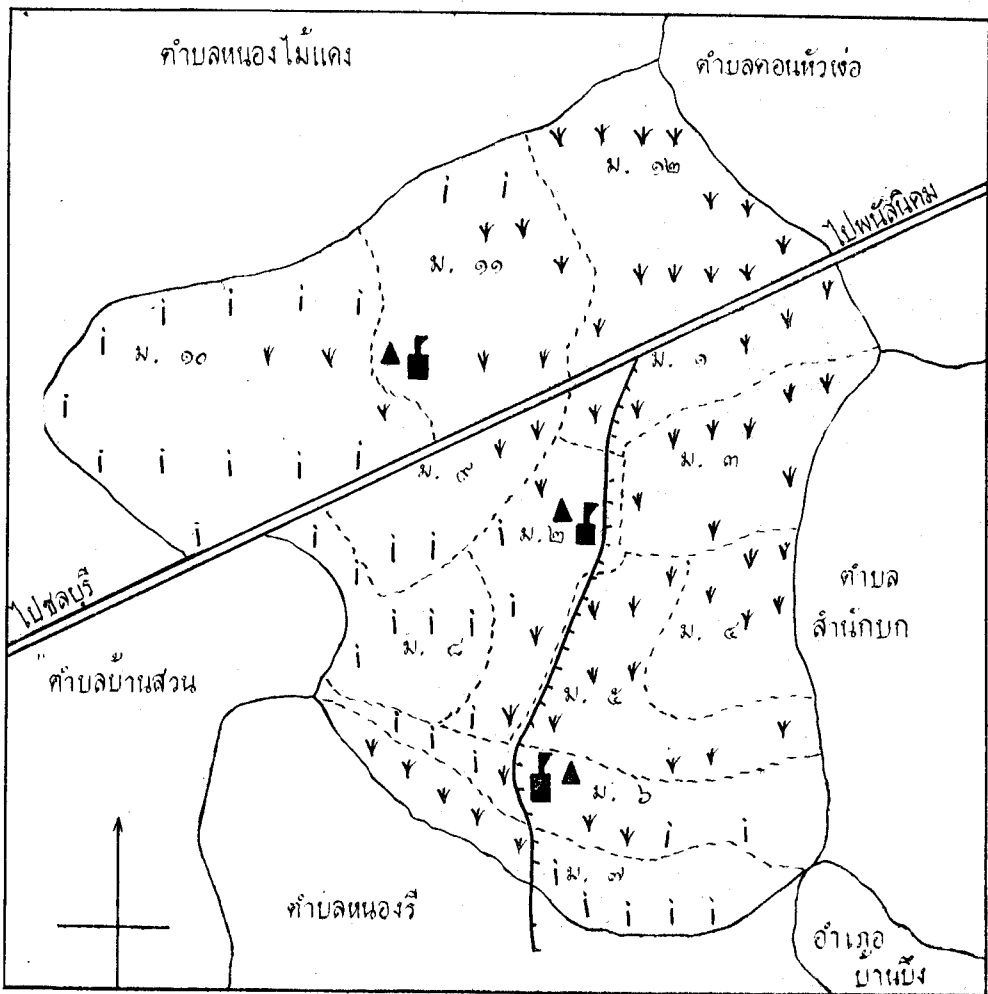
เอนกกุล กวีแสง

ตำบลนาป่าอยู่ในอำเภอเมืองชลบุรี จังหวัดชลบุรีซึ่งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของจังหวัดพระนคร ทิวเมืองและศาลากลางจังหวัดตั้งอยู่บนฝั่งตะวันออกของอ่าวไทยห่างจากจังหวัดพระนคร ประมาณ ๘๓ กิโลเมตร ใช้เวลาเดินทางโดยรถยนต์ประมาณชั่วโมงครึ่ง จากการสำรวจสำมะโนประชากรใน พ.ศ. ๒๕๐๓ ปรากฏว่าประชากรในจังหวัดชลบุรีมีอยู่ ๓๘๒,๐๒๕ คน เป็นผู้ที่อยู่ในเขตเทศบาลเมืองชลบุรีได้ ๓๒,๔๘๖ คน ตำบลนาป่าอยู่ห่างจากตัวเมืองชลบุรีไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ประมาณ ๖-๘ กิโลเมตร จากทางแยกชลบุรีไปตามถนนสายชลบุรี - พันสนิมถนนดินซึ่งรถยนต์วิ่งได้ และทางแยกหลายสายแยกจากถนนใหญ่สายเข้าสู่หมู่บ้านต่าง ๆ ของตำบลนาป่า ถนนดินดังกล่าวนี้สายหนึ่งตัดผ่านหมู่ที่ ๑ ไปยังหมู่ที่ ๒ หรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่า "บ้านโน" อันเป็นแหล่งคึกคักของสถาบันครุฑ และตัดเลยไปยังหมู่ที่ ๕, ๖ และ ๗ อีกด้วย วัดและโรงเรียนของหมู่ที่ ๒ นั้นอยู่ริมถนนดินสายนี้ ห่างจากทางแยกถนนสายชลบุรี - พันสนิม ประมาณ ๒ กิโลเมตร (ดูแผนที่หน้า ๘)

การปกครองหมู่บ้านในตำบลนาป่า

ตำบลนาป่าแบ่งออกเป็น ๑๒ หมู่บ้าน แต่ละหมู่บ้านมีชื่อเฉพาะซึ่งเป็นตรรกกันคิดในหมู่ชาวนา แต่ชื่อทางราชการนั้นเรียกตามหมายเลขตั้งแต่ ๑ - ๑๒ แม้ว่าการเรียกหมู่บ้านตามหมายเลขจะใคร่ข้ความนิยมมากจน แต่ในปัจจุบันชาวนาก็ยังคงเรียกหมู่บ้านต่าง ๆ เหล่านี้ตามชื่อเดิมอยู่ หมู่บ้านหนึ่ง ๆ มีผู้ใหญ่บ้านเป็นหัวหน้าปกครอง และในตำบลก็มีกำนันเป็นหัวหน้าปกครองอีกชั้นหนึ่ง

สมัยหนึ่งนายอำเภอเป็นผู้เลือกและแต่งตั้งผู้ใหญ่บ้านเอง โดยอาศัยคำแนะนำของผู้ใหญ่บ้านคนก่อนหรือกำนันเป็นเครื่องช่วยในการพิจารณา แต่ในปัจจุบันนี้ราษฎรในหมู่บ้านต่าง ๆ เป็นผู้ออกเสียงเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านของตน โดยมีนายอำเภอเป็นประธาน ผู้ที่มีสิทธิ์ออกเสียง

		บริเวณหมู่บ้าน					
▲ วัด	▼ ข้าว	ม. ๑	๑.๕	ตารางก.ม.	ม. ๗	๑.๐	ตารางก.ม.
■ โรงเรียน	∩ มั่นล้างแสง	ม. ๒	๑.๐	"	ม. ๘	๑.๑	"
= ถนนใหญ่	∪ ถนนคิ่ง	ม. ๓	๑.๑	"	ม. ๙	๑.๐	"
~ เขตตำบล	- - - เขตหมู่บ้าน	ม. ๔	๑.๒	"	ม. ๑๐	๑.๐	"
		ม. ๕	๑.๑	"	ม. ๑๑	๑.๐	"
		ม. ๖	๑.๐	"	ม. ๑๒	๑.๕	"

คำอธิบายประกอบ:

แผนที่แสดงที่ตั้ง อาณาเขตติดต่อ และพืชผลของตำบลน่าน้ำ

เลือกตั้งผู้ใหญ่นานน ไทแก่ผู้ทมิฬชาติไทยทั้งชายและหญิงซึ่งมีอายุตั้งแต่ ๒๐ ขวบขึ้นไป โดยมีเงื่อนไขว่าบุคคลนั้น ๆ จะต้องไม่เป็นพระหรือนักบวชในศาสนาอื่นและไม่เป็นคนวิกลจริตหรือสติวิปลาส ส่วนผู้ที่จะไต่รับการเลือกตั้งให้เป็นผู้ใหญ่บ้านไค่นั้น นอกจากจะต้องมีคุณสมบัติต่าง ๆ เช่นเคยยกยอผู้สมัครออกเสียงเลือกตั้งแล้ว ยังจะต้องมีอายุไม่เกิน ๖๐ ปี และจะต้องอาศัยอยู่ในหมู่บ้านนั้นมาแล้วไม่น้อยกว่า ๖ เดือนอีกด้วย นายอำเภอมีสิทธิที่จะคัดค้านได้ หากเห็นว่าผู้สมัครรับการเลือกตั้งคนใดมีคุณสมบัติไม่ครบถ้วนตามที่กำหนดไว้ การเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านจะต้องทำกันภายใน ๑๕ วันหลังจากที่ตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านว่างลง ในการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งนี้ นายอำเภออาจจะให้ราษฎรออกความเห็นโดยเปิดเผยหรือจะให้ลงคะแนนลับก็ได้ ใน พ.ศ. ๒๔๘๗ ได้มีการเลือกผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๓ แทนคนเก่าที่เสียชีวิตไปในระหว่างปฏิบัติหน้าที่ราชการ การเลือกตั้งคราวนี้เกิดพิพาทคดีอาชญากรรมของคิงโดยมีนายอำเภอเป็นประธาน ราษฎรในหมู่ที่ ๓ ที่มาประชุมในวันนั้นได้พร้อมใจกันเลือกผู้ใหญ่บ้านคนใหม่ขึ้นเป็นผู้ใหญ่บ้านของตน เมื่อไม่กี่ปีมานี้ตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๗ ก็เกิดว่างลงเช่นกัน และมีผู้สมัครรับเลือกตั้ง ๒ คนด้วยกัน การออกเสียงเลือกตั้งคราวนี้จึงใช้วิธีลงคะแนนลับ

ผู้ใหญ่บ้านอยู่ในตำแหน่งได้ตลอดไปจนกว่าจะตาย หรือลาออก หรือกระทำการผิดกฎหมาย หรือถ้าราษฎรจำนวนไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่งของหมู่บ้านนั้นขอร้องให้ลาออก หรือถ้าผู้ว่าราชการจังหวัดสั่งปลดออกจากตำแหน่ง ผู้ใหญ่บ้านในตำบลน่าบ้านมีทางผู้ไต่รับเลือกตั้งจากราษฎรและผู้ไต่รับการแต่งตั้งโดยวิธีการเดิม ผู้ใหญ่บ้านเหล่านี้จึงไต่รับความนิยมยกย่องจากราษฎรและมีความสามารถในการปฏิบัติหน้าที่ราชการไม่เหมือนกัน ผู้ใหญ่บ้านคนหนึ่งไต่รับการแต่งตั้งโดยวิธีการเดิมเมื่อ ๑๐ กว่าปีมาแล้ว กำนันคนก่อนเป็นผู้สนับสนุนผู้ใหญ่บ้านคนนั้นเพราะเป็นเพื่อนร่วมวงสูรกัน ราษฎรในหมู่บ้านนั้นไม่สู้จะนิยมยกย่องมากนัก ส่วนผู้ใหญ่บ้านของอีกหมู่บ้านนั้นเป็นคนหนุ่มกว่าและมีความสามารถมาก ทั้งยังไต่รับความนิยมนับถือจากราษฎรในหมู่บ้านนั้นมากอีกด้วย

การเลือกตั้งกำนันนั้นเลือกจากผู้ที่ผู้ใหญ่บ้านอยู่แล้ว ผู้ใหญ่บ้านทั้งหลายในตำบลจะมาประชุมพร้อมกันโดยมีนายอำเภอเป็นประธานและจะเลือกผู้ใหญ่บ้านคนใดคนหนึ่งขึ้นเป็นกำนัน นายอำเภออาจเห็นว่าผู้สมัครบางท่านสำคัญที่สุดก็ได้ในการเลือกตั้งกำนัน กำนันตำบลน่าบ้านคนปัจจุบันไต่รับตำแหน่งมา ๑๗ ปีแล้ว ก่อนที่จะเป็นกำนันนั้นเคยเป็นผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๕

มาเป็นเวลาถึง ๑๖ ปี กำนันต้องทำหน้าที่ผู้ใหญ่บ้านในหมู่บ้านของคนนอกเหนือไปจากหน้าที่ราชการในฐานะที่เป็นกำนันอีกด้วย เพื่อให้งานในหน้าที่ของกำนันดำเนินไปด้วยดี กำนันจึงมีสิทธิเลือกผู้ช่วยได้อีก ๒ คน เรียกว่า "สารวัตรกำนัน" สำหรับทำขานาบ้านนั้นสารวัตรกำนันทั้งสองคนเป็นคนอยู่ในหมู่บ้าน ๕ ผู้ใหญ่บ้านได้รับเงินเดือน เดือนละ ๖๐-๑๓๕ บาท กำนันได้เดือนละ ๘๐-๒๐๐ บาท ส่วนสารวัตรกำนันได้เดือนละ ๔๐-๑๐๐ บาท ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับระยะเวลาที่ดำรงตำแหน่งนั้น ๆ

หน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านนั้นมีอยู่หลายอย่างหลายประการด้วยกันซึ่งมักจะกล่าวรวม ๆ กันว่ามีหน้าที่ขบถกทกขบารงสขของราษฎรในหมู่บ้านของตน มีอำนาจตัดสินกรณีพิพาทระหว่างลูกบ้านของตนได้ เช่นเห็นว่า กรณีพิพาทเรื่องเขตที่ดิน หรือ กรณีพิพาทเนื่องจากรวควายเข้าไปเหยียบย่ำข้าวในนา เมื่อมีเรื่องเช่นนี้เกิดขึ้นผู้ใหญ่บ้านจะช่วยตัดสินให้ก่อน หากไม่ตกลงกันผู้ใหญ่บ้านจะแจ้งให้กำนันทราบ กำนันจะทำบันทึกเรื่องราวไว้และพยายามหาทางระงับข้อพิพาทนั้นเสีย หากยังไม่เป็นที่ตกลงกันออก กำนันก็จะยื่นเรื่องราวไปยังผู้ทมิอำนาจเหนือขึ้นไปเพื่อพิจารณาคัดสิน เมื่อเกิดคดีอาชญากรรมชนในหมู่บ้านของตน ผู้ใหญ่บ้านต้องรีบแจ้งกำนันและกำนันก็จะให้ผู้ใหญ่บ้านร่วมมือในการสืบสวนและจับกุมคนร้ายด้วย หากไม่ใช่ผลก็ต้องแจ้งให้ตำรวจและทางอำเภอทราบ เมื่อเกิดโรคระบาด หรือรวควายเป็นโรคช่น ผู้ใหญ่บ้านจะต้องแจ้งให้แพทย์ประจำตำบลและกำนันทราบ ผู้ใหญ่บ้านมีหน้าที่นำประกาศหรือข้อราชการจากอำเภอหรือกำนันไปแจ้งแก่ลูกบ้านของตน โดยทั่วไปแล้ว ผู้ใหญ่บ้านจะต้องส่งเสริมและร่วมมือในงานพัฒนาชุมชน รวมทั้งการบรรเทาความทุกข์ยากของราษฎร การสาธารณสุข ฯลฯ

กำนันมีหน้าที่รับผิดชอบมากขึ้นไปกว่าผู้ใหญ่บ้านอีก กล่าวคือ เป็นผู้ประสานงานและควบคุมดูแลผู้ใหญ่บ้านในตำบลของตน เก็บรักษาทะเบียนต่าง ๆ ได้กล่าวมาแล้วว่ากำนันมีหน้าที่ปรารภระดมอาสาสมัครและดูแลสวัสดิภาพของราษฎรในตำบลต่าง ๆ กำนันตำบลนาบ้ายังมีหน้าที่บันทึกรายการคนเกิดคนตาย การย้ายที่อยู่ของคนในตำบล และคอยแก้ไขข้อพิพาทในครัวให้ถูกต้องตรงต่อความเป็นจริงอยู่เสมอ เป็นผู้รวบรวมรายการภาษีของลูกบ้านในตำบลแล้วนำเสนต่ออำเภอเพื่อใช้เป็นหลักในการประเมินภาษีของตน นอกจากนี้ยังเป็นกรรมการตรวจราคาที่ดินในตำบลเพื่อประเมินภาษีอีกด้วย

อำนาจหน้าที่ของประการหนึ่งของกำนัน ได้แก่การควบคุมแนะนำและจัดการพัฒนาชุมชน
เป็นที่ว่า การซ่อมหรือสร้างถนน หรือสะพานในตำบลของตนโดยขออนุมัติจากนายอำเภอ และ
ด้วยความช่วยเหลือของผู้ใหญ่บ้าน กำนันอาจเกณฑ์ราษฎรมาช่วยกิจการอันเป็นสาธารณ-
ประโยชน์ได้ด้วย

นายอำเภอจะเรียกประชุมกำนันและผู้ใหญ่บ้านเดือนละครั้งหรือสองเดือนครั้ง หากมีขอ
ราชการหรือประกาศต่าง ๆ ให้นำราษฎรทราบ กำนันและผู้ใหญ่บ้านก็จะเรียกประชุมราษฎร
ให้มารับทราบอีกต่อหนึ่ง ส่วนมากจะใช้ศาลาวัดเป็นที่ประชุม

ชาวพม่า กล่าวถึงระบอบการปกครองที่ตำบลบางชนไว ซึ่งใกล้เคียงกับการปกครองที่ตำบล
นวมยามาก เขากล่าวว่าผู้ใหญ่บ้านและกำนันไม่ได้รับอำนาจให้เป็นผู้ริเริ่มงานใด ๆ อันเกี่ยวกับการ
ปกครองท้องถิ่น เป็นแต่เพียงตัวแทนของส่วนราชการต่าง ๆ เท่านั้น ประการที่สอง บุคคล
เหล่านั้นแทนที่จะได้รับความสนับสนุนจากชาวบ้านในเขตปกครองของตนกลับได้รับความสนับสนุน
จากเขียงบน คือจากส่วนราชการฝ่ายปกครองของรัฐ การประชุมกำนันและผู้ใหญ่บ้านที่มีเป็น
ประจำทุกเดือนนั้นมีลักษณะเป็นการ ไปรับคำสั่งหรือราชการต่าง ๆ มากกว่าที่จะเป็นฝ่ายเสนอ
ความต้องการของราษฎรควบคุมกันไปด้วย นอกจากนั้นการแย่งเขตปกครองออกเป็นตำบลและหมู่
บ้านก็แบ่งตามความสะดวกอื่น ๆ มิได้ยึดถือการรวมกลุ่มของราษฎรในดินแดนเป็นเกณฑ์

อย่างไรก็ดีแม้ว่าระบอบการปกครองส่วนภูมิภาคในตำบลนวมยามาจะไม่ใช่เป็นการเสนอความ
ต้องการและข้อคิดเห็นของราษฎรต่อผู้ที่มีอำนาจเหนือขึ้นไปก็ตาม แต่ทำให้ราษฎรเข้ามามี
ส่วนร่วมในกิจการต่าง ๆ ในชุมชน ซึ่งจะเห็นได้จากความสัมพันธ์ระหว่างคณะกรรมการ
ของวัดกับกำนันผู้ใหญ่บ้าน กำนันและผู้ใหญ่บ้านบางคนในตำบลนวมยามาได้เคยเลือกให้เป็นกรรม
การวัดได้ด้วย คณะกรรมการนี้จะประชุมตกลงกันในรายละเอียดต่าง ๆ เกี่ยวกับการทำงานประจำ
ยของวัดเสียก่อน เมื่อตกลงกันเป็นที่เรียบร้อยแล้ว กำนันก็อาศัยอำนาจหน้าที่ในตำแหน่งของ
ตนสั่งหมายกำหนดงานให้แก่ผู้ใหญ่บ้านเพื่อนำไปแจ้งแก่ลูกบ้านอีกทีหนึ่ง ขอให้ช่วยกันบริจาค
เงินและแรงงานมาช่วยงานของวัด ในกรณีจะเห็นได้ว่าการที่ประชาชนเข้ามามีส่วนช่วยเหลือ
วัดนั้นก่อกำเนิดการชักนำของผู้นำที่ปกครองในตำบลนั่นเอง

* L. Sharp, et al, Siamese Rice Village, Cornell Research Center :Bangkok, ๑๙๓๓ หน้า ๔๕-๔๖

ในคำขอลาเข้ากำหนดได้ว่าจะมีการพัฒนาตำบลกันขละ ๑ วันทุกขไป ส่วนมากเป็นการซ่อม
 และสร้างถนนในตำบล ผู้ที่มาช่วยในงานพัฒนามาด้วยความสมัครใจ กำนันและผู้ใหญ่บ้าน
 พยายามขอร้องราษฎรในหมู่บ้านของตนให้มาช่วยให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ใน พ.ศ. ๒๕๐๔
 นั้นราษฎรในตำบลเข้าเป็นจำนวนหลายร้อยคนได้มาช่วยกันซ่อมถนน การซ่อมถนนคราวนี้
 ใช้วิธีแบ่งแรงงานออกเป็นหมู่บ้านๆ ไป ราษฎรในหมู่บ้านหนึ่งๆ จะช่วยกันซ่อมถนนตอนหนึ่ง
 กำนันและผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้จัดหาอาหารมาเลี้ยงราษฎรในหมู่บ้านของตนที่มาทำงาน งานพัฒนา
 ดังกล่าวนั้นเป็นเพียงงานที่ทำให้เสร็จได้ในเวลาอันสั้น ถ้าเป็นงานที่ราษฎรจะต้องร่วมแรงร่วมใจ
 กันทำเป็นเวลานานๆ ก็ยังเป็นที่สงสัยว่ากำนันและผู้ใหญ่บ้านเหล่านั้นจะสามารถชักนำและจัดการ
 ให้ราษฎรมาทำได้สำเร็จหรือไม่

ซาร์พี กล่าวว่าในตำบลบางชั้นกำนันไม่ใช่บุคคลที่มีความสำคัญอันใด แต่ในตำบล
 นาน้ำปรากฏว่ากำนันเป็นผู้มีหน้ามตาและเด่นมากคนหนึ่ง ในตำบล เมื่อเช่นเช่นนั้นก็แสดงว่า
 ตำแหน่งกำนันนั้นไม่ใช่ตำแหน่งที่มหันามตาอะไร แต่ก็อาจจะช่วยสนับสนุนความเป็นผู้นำของ
 บุคคลผู้ดำรงตำแหน่งนั้นได้บ้าง ส่วนตำแหน่งผู้ใหญ่นั้นก็อาจจะกล่าวได้ว่าเป็นเช่นเคยยกเว้น
 ใดๆก็ตามเมื่อกล่าวถึงอำนาจหน้าที่ของกำนันและผู้ใหญ่บ้านในแง่ที่เกี่ยวกับการปกครอง
 ปรายปรวม และเห็นสื่อระหว่างราษฎรกับราชการแล้ว ก็อาจกล่าวได้ว่า กำนันผู้ใหญ่นั้นมี
 อำนาจและอิทธิพลต่อราษฎรอยู่บ้างเหมือนกัน ดังนั้นผลที่ความมกใหญ่ได้ส่งบางคนจึงอาศัย
 ตำแหน่งหน้าที่นั้นเป็นเครื่องมือในอันที่จะแสวงหาความมหนามตาและอำนาจเหนือผู้อื่น แต่ความ
 มหนามตาและการเป็นผู้นำนั้นก็อาจไ้มาได้โดยวิธีอื่น ๆ อีกก็ได้ ซึ่งได้ผลมากกว่าหรืออย่าง
 น้อยก็เท่าๆ กันก็ได้โดยอาศัยตำแหน่งหน้าที่

การทำตำแหน่งกำนันและผู้ใหญ่บ้านอาจเป็นช่องทางให้บุคคลที่ดำรงตำแหน่งได้กลายเป็น
 เป็นผู้นำของคนในชนบทนั้นจะเห็นได้จากฐานะทางหน้าที่ราชการของกำนันคนปัจจุบัน นอกจาก
 ฐานะหน้าที่ในทางสืบสวนของกันและปรายปรวมการกระทำผิดแล้ว กำนันยังต้องทำหน้าที่ระงับ
 กระทบพาทต่าง ๆ ของราษฎรในตำบลของตนอีกด้วย ราษฎรมักจะนำปัญหาเกี่ยวกับเรื่องหนี้สิน
 และการสมรสไปให้กำนันช่วยตัดสินก่อนที่จะดำเนินการขั้นตอนต่อไป นอกจากนั้นราษฎรบางคนยัง

ขอรับรองให้กำนันช่วยเหลือในเรื่องอื่น ๆ อีก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องที่เกี่ยวข้องกับทางอำเภอ
กำนันอาจจะช่วยเหลือราษฎร ในเรื่องการขออนุญาตมีอาวุธปืนและช่วยบรรเทาทุกข์ของผู้ที่
ยากจนด้วย

หลักฐานที่แสดงถึงความเห็นผู้นำของกำนันอย่างเห็นได้ชัดก็คือ ใน พ.ศ. ๒๕๐๔ ได้
เกิดมกคปลดชน ๒-๓ ครั้งในตำบลนาข่า กำนันได้เรียกประชุมราษฎรชนเพื่อหาทางป้องกัน
มิให้เหตุการณ์เช่นนี้เกิดขึ้นอีก ผู้ที่มาประชุมในวันนั้นมีจำนวนเกือบ ๑๐๐ คน ได้แก่ผู้ใหญ่
บ้านหมู่ที่ ๑-๕ (ยกเว้นผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๑๐, ๑๑ และ ๑๒ เพราะอยู่ห่างจากที่เกิดเหตุมาก)
และหัวหน้าครัวเรือน โดยเฉพาะอย่างยิ่งหัวหน้าครัวเรือนในหมู่ที่ ๑-๕ การประชุมในวันนั้น
เป็นการสำรวจจำนวนอาวุธและผู้ที่ช่วยเหลือได้ในเมื่อเกิดเหตุร้ายขึ้น เป็นที่ตกลงกันว่าเมื่อ
เกิดเหตุร้ายขึ้นจะคิดเกราะเป็นสัญญาอันตราย และขอให้ทุกคนรีบมาช่วยทันที ผู้ที่มีรถจักรยาน
หรือรถจักรยานยนต์ หรือรถยนต์ก็ให้รีบไปแจ้งความที่สถานีตำรวจโดยด่วน

เราอาจจะกล่าวได้ว่าหลักสำคัญของการเป็นผู้นำที่จะได้รับความนิยมนับถือมากในชนบท
ของไทยก็คือ ต้องเป็นผู้ที่สนใจและเอาใจใส่ในกิจการของวัด สำหรับกำนันผู้ดังกล่าวถึงหาก
พิจารณาในแง่ของการไปวัดในวันพระและความเชี่ยวชาญในค่านพิธี ทางศาสนาแล้วก็นับว่า
ไม่ใช่คนที่เคร่งศาสนา หรือเป็นผู้ในกิจกรรมทางศาสนาแต่ประการใด แต่กำนันผู้นี้ได้
เป็นกรรมการวัดด้วย และตำแหน่งหน้าที่ของกำนันก็เป็นประโยชน์แก่วัด กล่าวคือ สามารถ
ใช้ตำแหน่งหน้าที่ของตนให้ราษฎรทำประโยชน์ต่าง ๆ ให้แก่วัด เช่น ในงานฉลองหรืองาน
ประจำปี ตลอดจนงานก่อสร้าง หรือบูรณะสถานที่ เป็นต้น ในขณะที่เดียวกันกำนันก็ได้รับ
ประโยชน์จากวัดด้วยเหมือนกัน กล่าวคือความสัมพันธ์กับวัดเป็นเครื่องช่วยเสริมฐานะของตน
ให้เด่นยิ่งขึ้น กำนันได้รับเกียรติให้เป็นผู้ในงานต่าง ๆ เช่น ในวันออกพรรษา กำนันก็เป็น
คนแรกที่เริ่มตักบาตรก่อนคนอื่น เป็นต้น

เพื่อที่จะให้งานบริหารในตำบลเป็นไปตามความประสงค์ของราษฎรให้มากที่สุดเท่าที่จะ
ทำได้ เมื่อไม่กี่ปีมานี้รัฐบาลจึงจัดใหม่สภาตำบลขึ้น มีนายอำเภอเป็นประธานสภาตำบลโดย
ตำแหน่ง ราษฎรในแต่ละหมู่บ้านจะเลือกผู้แทนของตนขึ้นมาหมู่บ้านละ ๒ คน ผู้แทนเหล่านี้จะมา
ประชุมกันที่ถาวรของประธานสภาและสมาชิกสภาตำบลรวม ๑๒ คนด้วยกัน ผู้ใหญ่บ้านมีสิทธิ

เลือกสมาชิกสมทบอีก ๒ คน แต่ต้องไม่เลือกจากผู้ที่ใหญ่บ้านอยู่แล้ว งานของสภา
 ตำบลนั้นเป็นคนละส่วนกับงานของผู้ใหญ่บ้านและกำนัน ทุกปีในราวเดือนตุลาคม จะมีการ
 ประชุมสมาชิกสภาตำบลเพื่อพิจารณาความต้องการต่าง ๆ ของราษฎรในตำบลนั้น ประธานจะ
 แจงให้ที่ประชุมทราบว่ายังมีงบประมาณบำรุงท้องถิ่นเหลืออยู่อีกเป็นจำนวนเท่าใดและถามความ
 เห็นสมาชิกสภาตำบลว่าควรจะใช้เงินไปในทางใดจึงจะเหมาะสม เมื่อนายอำเภอซึ่งทำหน้าที่
 เป็นประธานเห็นชอบด้วยกับข้อเสนอก็จะส่งงานไปยังกำนันและผู้ใหญ่บ้านให้ดำเนินงาน ส่วน
 นายอำเภอนั้นเป็นผู้ควบคุมการใช้จ่ายเงิน

ในทางทฤษฎีกรรมการสภาตำบลเป็นตัวแทนเสนอความคิดเห็นและความต้องการของ
 ราษฎร แต่ตามความเป็นจริงแล้ว กรรมการสภาตำบลแทบจะไม่ได้เป็นผู้ริเริ่มงานเลย และ
 จะประชุมกันได้ก็ต่อเมื่อนายอำเภอเรียกประชุมเท่านั้น ใน พ.ศ. ๒๕๐๓ สภาตำบลลงมติ
 ให้ใช้เงิน ๔,๐๐๐ บาทซ่อมถนนดินที่แยกจากถนนสายชลบุรี-พนาลัยเข้ามาตำบล หลังจาก
 ที่ได้เอกความเห็นในการใช้จ่ายเงินเพื่อพัฒนาตำบลแล้ว สภาตำบลก็ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับ
 โครงการพัฒนาชุมชนหรือกิจกรรมอื่นใดเลย รองประธานสภาตำบลนายบ้านเป็นคนหมัก ๓
 มีอายุ ๗๐ ปีเศษ ชายคนนี้ใคร่ขี้ความขี้ด้อยก้อยจากคนทั่วไป เนื่องจากหมักคนมากที่ส
 คนหนึ่งในตำบล และเป็นคนมีความสามารถในด้านธุรกิจต่าง ๆ แต่มีอายุมากเกินกว่าที่จะ
 ดำเนินงานของตำบลได้อย่างเต็มที่ ส่วนกรรมการคนอื่น ๆ นั้นก็ล้วนเป็นผู้ที่ทรพยสมบัติ
 แต่ไม่ใช่ผู้นำที่ขยันแข็งนัก เห็นได้ชัดว่า การดำเนินงานของสภาตำบลซึ่งเป็นตัวจักรการ
 ปกครองท้องถิ่นนั้นเริ่มต้นจากผู้ที่มาอำนาจเหนือขึ้นไปก่อนและไม่ได้มีบทบาทสำคัญในธุรกิจการ
 งานของราษฎรเท่าไรนัก

ประชากรและการตั้งบ้านเรือน

จำนวนครัวเรือนของ หมู่บ้านต่าง ๆ ในตำบลนายบ้าน มีตั้งแต่ ๓๕ ครัวเรือนจนถึง
 ๗๕ ครัวเรือน จำนวนหมู่บ้านที่มีครัวเรือนตั้งแต่ ๕๐ ครัวเรือนลงมา ถอดกันว่าเป็นหมู่บ้าน
 ขนาดกลาง ๆ และมีอยู่ ๘ หมู่บ้านด้วยกัน จำนวนประชากรของหมู่บ้านต่าง ๆ ในตำบลนายบ้าน
 ปรากฏในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๑ จำนวนประชากรและครัวเรือนในหมู่บ้านต่าง ๆ ของตำบลนาป่า
ใน พ.ศ. ๒๕๐๓

หมู่ ที่	จำนวนประชากร			จำนวนครัวเรือน
	ชาย	หญิง	รวม	
๑	๑๔๖	๑๓๕	๒๘๑	๔๘
๒	๑๖๖	๑๖๑	๓๒๗	๔๕
๓	๑๒๙	๑๓๓	๒๖๒	๔๑
๔	๑๓๒	๑๔๕	๒๗๗	๔๔
๕	๑๒๔	๑๓๔	๒๕๘	๓๘
๖	๑๒๙	๑๓๐	๒๕๙	๔๒
๗	๑๘๘	๒๐๐	๓๘๘	๔๘
๘	๒๑๖	๒๒๒	๔๓๘	๗๐
๙	๑๔๐	๑๒๕	๒๖๕	๕๔
๑๐	๓๑๑	๓๕๘	๖๖๙	๖๒
๑๑	๒๐๐	๒๒๒	๔๒๒	๗๕
๑๒	๑๒๕	๑๒๒	๒๔๗	๓๕
รวม	๒,๐๐๖	๒,๐๘๗	๔,๐๙๓	๖๐๒

เมื่อพิจารณาจากตารางนี้ จะเห็นได้ว่าหมู่บ้านต่าง ๆ ในตำบลนาป่าเป็นหมู่บ้านเล็ก ๆ คือ มีจำนวนประชากรและจำนวนครัวเรือนไม่มากนัก ในเชิงภูมิศาสตร์หมู่บ้านหนึ่ง ๆ มักไม่มีอาณาเขตชัดเจน บ้านเรือนมักกระจุกกระจิกกระจายกันมาก ส่วนมากจะอยู่ในเขตทุ่งนาหรืออยู่ใกล้ ๆ ทุ่งนาของตน เท่าที่ปรากฏนั้นครัวเรือนหนึ่ง ๆ จะมีคนเพียงแปดถึงเก้า คน ครัวเรือนอยู่ใกล้ ๆ ทุ่งนาของตนจึงทำได้สะดวก ทำดินไม่มั่งคั่งต้องใช้เส้นทางสัญจรไปมาเหมือนบางตำบลในภาคกลาง ดังนั้นจึงไม่มีการตั้งบ้านเรือนเป็นแนวยาวไปตามริมคลองเหมือนในตำบลในภาคกลาง

* สำมะโนประชากร พ.ศ. ๒๕๐๓

๒ บัญชีสำมะโนครัวของกำนัน พ.ศ. ๒๕๐๓

การที่กล่าวว่าบ้านเรือนในตำบลน่าบ้านกระจัดกระจายกันมากนั้นมิได้หมายความว่า บ้านเรือนหนึ่ง ๆ จะต้องอยู่อย่างใดก็เลยกลางทุ่งกลางนาที่ไหน หากแต่ว่าจะมีบ้านเรือนอยู่เป็นหย่อม ๆ และบ้านในแต่ละหย่อมนั้นก็มิได้ตั้งอยู่ชิดกันนัก มิกระจัดกระจายกันห่างกันไกลกันไกลหลังหนึ่งเพราะว่าคนไม่นิยมปลูกบ้านอยู่ติด ๆ กัน มีขอแม้อยู่ข้างสำหรับบริเวณที่อยู่ใกล้ถนนใหญ่หรือใกล้วัดและโรงเรียน ในบริเวณเหล่านี้มีบ้านอยู่ติด ๆ กันข้างและมีห้องแถวที่ทำการค้าด้วย

การปลูกบ้านอยู่ห่างกันดูเหมือนว่าจะทำกันเป็นประเพณีทีเดียว เจ้าอาวาสวัดทองคั้งให้ความเห็นว่า "การที่เป็นเช่นนั้นก็เพราะคนอยากอยู่ใกล้ ๆ ทุ่งของตน" ในสมัยก่อนนั้นทุกบ้านจะมีเกราะไวเพื่อเป็นสัญญาณให้เพื่อนบ้านมาช่วยในเมื่อเกิดเหตุร้ายชนทบ้านของตน แต่ในปัจจุบันการตีเกราะแจ้งเหตุร้ายนั้นทำเฉพาะทอดและทบ้านกำนันผู้ใหญ่บ้านและสารวัตรกำนันเท่านั้น

เขตชุมชน

การแบ่งเขตปกครองตำบลออกเป็น ๑๒ หมู่บ้านนั้นเห็นได้ชัดว่าไม่เหมือนกับเขตชุมชนในชนบทตามหลักสังคมวิทยา กล่าวคือ การแบ่งเขตชุมชนตามหลักสังคมวิทยานั้นถือว่าราษฎรที่อาศัยอยู่ในเขตหนึ่ง ๆ จะต้องมีความรู้สึกเป็นพวกเดียวกันและมีกระไรชื้อ หมู่บ้านหรือตำบลแสดงความเป็นพรรคเป็นพวกเดียวกัน มีความใกล้ชิดสนิทสนมกับคนในเขตเดียวกันมากกว่าคนในชุมชนอื่น ไตร่ผลประโยชน์จากทรัพย์สินในชุมชนของตนโดยเฉพาะจากที่ดินในดินนั้น นอกจากนั้นแล้วคนเหล่านี้ยังมีส่วนร่วมใช้สาธารณสถานต่าง ๆ เช่น วัดและโรงเรียนด้วยกันอีกด้วย

แม้ว่าการแบ่งเขตปกครองตำบลไม่ตรงกับเขตชุมชนตามหลักสังคมวิทยาก็ตาม แต่เนื่องจากลักษณะการตั้งบ้านเรือนซึ่งกระจัดกระจายกันออกไปและเขตหมู่บ้านหนึ่ง ๆ ก็อยู่ใกล้ติดต่อกัน การที่จะแบ่งเขตชุมชนให้เท่าชัดชัดชัดเจนลงไปตามหลักสังคมวิทยาจึงเป็นสิ่งที่ไม้อาจจะทำได้

ในรายงานฉบับนี้จะไม่กล่าวถึงปัญหาเชิงทฤษฎีว่า ในกรณีดังกล่าว การแบ่งเขตชุมชนถูกต้องหรือไม่อย่างไร แต่ผู้คนคิดว่าคงเพียงแต่สถานที่ตั้งบ้านเรือนและที่คน การ...

๑๑
ของเครือญาติ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับเพื่อนบ้านและญาติ ตลอดจนการใช้สาธารณสถาน เช่น วัดและโรงเรียนร่วมกัน ก็มีความสำคัญเพียงพอแล้วในการกำหนดเขตชุมชนทั้งในเชิงสังคมและเชิงภูมิศาสตร์ แม้ว่าเขตชุมชนนี้จะไม่ชัดเจนนัก ทั้งนี้เนื่องจากความจำเพาะของสิ่งต่าง ๆ ที่กล่าวข้างต้นเป็นเครื่องพิจารณากำหนดเขตชุมชนเพื่อการศึกษาคนควาตรงนั้น

ก. ชุมชนตำบลนาป่า ตำบลนาป่าแบ่งออกเป็น ๑๒ หมู่บ้านด้วยกัน ในจำนวนนี้มีอยู่ ๓ หมู่บ้านที่นับได้ว่าเด่น และเป็นทั้งชุมชนของราษฎรในตำบล คือ หมู่ที่ ๒ หมู่ที่ ๖ และ หมู่ที่ ๑๑ เนื่องจากมีวัดและโรงเรียนซึ่งถือว่าเป็นศูนย์กลางของการประกอบพิธีทางศาสนา และการศึกษาหาความรู้ ของคนในตำบลรวมทั้งคนนอกตำบลบางคนที่อยู่ใกล้เคียงด้วย สำหรับ หมู่ที่ ๒ ซึ่งเป็นศูนย์กลางของชุมชนหมู่ที่ ๑-๕ และซึ่งเป็นแหล่งค้นคว้าของสถาบันนี้ ไร่ไถ่กล่าวถึงอย่างละเอียดในตอนหลัง หมู่ที่ ๖ มีวัดและโรงเรียนด้วยจึงเป็นศูนย์กลางของ ชุมชนหมู่ที่ ๖ และหมู่ที่ ๗ รวมทั้งหมู่บ้านบางแห่งของตำบลหนองรี และตำบลบ้านสวนซึ่งมี เขตติดต่อกับตำบลนาป่า ส่วนหมู่ที่ ๑๑ ก็เป็นศูนย์กลางของหมู่ที่ ๘,๙, และ ๑๐ ตำบลนาป่า สำหรับหมู่ที่ ๑๒ นั้นเขตชุมชนอยู่ในตำบลคอนหัวฟ้อ สถาบันใดเลือกเอาหมู่ที่ ๒ เป็น แหล่งค้นคว้าก็เนื่องจากเหตุผลที่ว่า หมู่บ้านแห่งนี้มีการทำนาเป็นอาชีพหลัก นอกจากนั้นวัดและ โรงเรียนของหมู่บ้านแห่งนี้ก็ใหญ่กว่าวัดและโรงเรียนของเขตชุมชนอีกสองแห่งนั้นด้วย

ชุมชนตำบลนาป่าในรายงานฉบับนี้หมายถึงเขตหมู่บ้านตั้งแต่หมู่ที่ ๑-๕ การแบ่งเช่นนี้ อาศัยสิ่งต่าง ๆ ดังต่อไปนี้เป็นเครื่องตัดสิน

(๑) การอุปถัมภ์วัดที่ตั้งอยู่ในหมู่ที่ ๒ วัดในหมู่ที่ ๒ คือ วัดทองคองนี้ไต่รับการอุปถัมภ์ จากคนในหมู่ที่ ๑-๕ ตำบลนาป่าเป็นส่วนใหญ่ คนในหมู่ที่ ๑-๕ นี้กล่าวไว้ว่าเป็นวัดของตน นั่นคือ ส่วนมากคนในหมู่บ้านเหล่านี้จะพากันมาทำบุญที่วัดนี้ ราษฎรบางคนอาจจะไปร่วม ในงานพิธีและทำบุญที่วัดอื่น ๆ ที่อยู่ใกล้ ๆ ข้างในบางโอกาส เมื่อมีการทำบุญที่บ้าน บางราย ก็นิมนต์พระจากวัดอื่น ๆ มาสวดมนต์กับพระจากวัดตนบ้างก็ได้ แต่เมื่อเปรียบเทียบกับกันแล้ว การไป ทำบุญที่วัดอื่นหรือนิมนต์พระจาก วัดอื่นมานั้น น้อยกว่าการทำบุญหรือนิมนต์พระที่ วัดทองคอง มากทีเดียว

การอุปถัมภ์วัดในชุมชนที่ตนอาศัยอยู่นั้นมีสำคัญสองประการ คือ เป็นทั้งรากฐานของความเขินนาหนังสือของชุมชนนั้น ๆ และเป็นทั้งการแสดงออกซึ่งความเขินนาหนังสือของชุมชนนั้นด้วย คำอธิบายถึงเรื่องราวอื่น ๆ ในตอนต่อไปจะช่วยให้เห็นได้ชัดแจ้งยิ่งขึ้นว่าวัดมีความสำคัญมากในชุมชนและเป็นศูนย์กลางสำหรับคนในชุมชนจะมาทำศาสนพิธีต่าง ๆ ร่วมกันอีกด้วย

(๒) การอุปถัมภ์โรงเรียนไฟโรจน์ประชาสรรค์ ในหมู่ที่ ๓ ซอของโรงเรียนแห่งนี้หมายความว่า โรงเรียนนี้ก่อสร้างขึ้นโดยความร่วมมือของราษฎรเพื่อเป็นอนุสรณ์แก่ท่านพระครูไฟโรจน์ผู้เคยเป็นเจ้าของวัดมาก่อน โรงเรียนนี้ตั้งขึ้นเป็นครั้งแรกในพ.ศ. ๒๔๖๔ โดยอาศัยศาลาวัดเป็นโรงเรียน เมื่อตั้งมาได้ราว ๑๕ ปี จำนวนนักเรียนมีมากขึ้น จำเป็นที่ต้องมีโรงเรียนที่กว้างขวางใหญ่โตกว่าศาลาวัดจึงได้สร้างโรงเรียนหลังใหม่ขึ้นตามแบบของกระทรวงศึกษาธิการ เป็นโรงเรียนสองชั้นมีห้องเรียน ๖ ห้องเรียน ผู้ที่เป็นหัวหน้าดำเนินการขอรับและรวบรวมความช่วยเหลือจากราษฎรได้แก่พระพรหม ผู้ซึ่งเป็นเจ้าของวัดอยู่ในขณะนั้น และนายชุ่ม ลาภอนันต์ ผู้ดำรงตำแหน่งครูใหญ่อยู่ในเวลานั้น โรงเรียนหลังนี้ยกว่าเป็นผลงานของชุมชน กล่าวคือ ทางวัดได้มีเงินที่ได้จากการทอดกฐินทั้งหมดให้ ส่วนราษฎรและคณะครูก็ได้บริจาคสิ่งของต่าง ๆ และแรงงานช่วยในการก่อสร้างโรงเรียนหลังนี้ นอกจากนี้ก็ได้รับความช่วยเหลือทางการเงินจากผู้มีฐานะดีและมีเกียรติบางคนที่อยู่นอกตำบลบ้าง

จำนวนนักเรียนซึ่งมาจากหมู่บ้านต่าง ๆ กันใน พ.ศ. ๒๕๐๓ แสดงให้เห็นได้ว่าทางโรงเรียนได้รับใช้ราษฎร ในหมู่บ้านใดบ้าง นี้เป็นเกณฑ์ข้อหนึ่งซึ่งสถาบันใช้ในการวินิจฉัย

ตารางที่ ๒ แสดงให้เห็นว่าส่วนใหญ่ของนักเรียนในโรงเรียนนี้เป็นเด็กที่มาจากหมู่ที่ ๑-๕ ตำบลนาบัว คือ มีจำนวนถึง ๑๘๒ คนจากจำนวนนักเรียนทั้งหมด ๒๓๒ คน นักเรียนที่เหลืออยู่ไม่กี่คนนั้นเป็นเด็กในหมู่บ้านใกล้เคียงกับหมู่ที่ ๒ คนที่มาร่วมที่โรงเรียนนี้ก็เพราะบ้านอยู่ใกล้โรงเรียน

ตารางที่ ๒ จำนวนนักเรียนของโรงเรียนโพธิ์โรจน์ประชาสรรค์ในพ.ศ. ๒๕๐๓
จำแนกตามชั้นเรียนและหมู่บ้าน

ชั้น	หมู่บ้าน											ต่างตำบล	รวม	
	๑	๒	๓	๔	๕	๖	๗	๘	๙	๑๐	๑๑			๑๒
ป. ๑ ก	๑๒	๖	๗	๔	๕	—	—	—	๒	—	—	๑	—	๓๗
ป. ๑ ข	๗	๙	๕	๖	๑๑	—	—	—	๑	—	๒	๑	—	๔๒
ป. ๒	๘	๕	๙	๙	๕	—	—	—	๒	๑	๑	๑	—	๔๑
ป. ๓ ก	๕	๗	๖	๓	๓	๑	—	๑	๒	—	—	๒	๑	๓๑
ป. ๓ ข	๓	๕	๔	๗	๒	—	—	—	๕	—	๒	๓	๑	๓๒
ป. ๔	๕	๑๐	๙	๘	๗	—	—	๓	๔	—	๓	—	—	๔๙
รวม	๔๐	๔๒	๔๐	๓๗	๓๓	๑	—	๔	๑๖	๑	๘	๘	๒	๒๓๒

ข. หมู่บ้านเป็นทั้งอาณาเขตเชิงภูมิศาสตร์และอาณาเขตเชิงสังคม ทักกล่าวว่าอาคารอุปถัมภ์วัดและโรงเรียนเป็นเกณฑ์วินิจฉัยการแบ่งเขตชุมชนนั้น มิได้จำกัดว่าบรรดาเครือญาติของคนในเขตชุมชนจะตั้งถิ่นฐานบ้านช่องอยู่แต่ในเขตเดียวกันนี้ หรือคนในเขตชุมชนจะสมรสกับคนในเขตเดียวกันโดยเฉพาะ รายละเอียดในเรื่องนี้ระโกกล่าวไว้ในบทต่อไป แต่จะขอกล่าวถึงเรื่องในไว้เพียงเล็กน้อยก่อนว่า การย้ายที่อยู่จากหมู่บ้านหนึ่งไปอีกหมู่บ้านหนึ่งในตำบลเดียวกันนั้นมิใช่มีมากมาย การสมรสระหว่างคนที่อยู่ต่างหมู่บ้านกันก็มีอยู่เสมอ แต่ยังไม่ปรากฏว่ามีชายและหญิงเป็นจำนวนมากที่ยังคงอาศัยอยู่ในหมู่บ้านเดิมตั้งแต่เกิด เมื่อพิจารณาถึงการที่ชายและหญิงต่างก็มีสิทธิรับมรดกจากบิดามารดา การย้ายที่อยู่อาศัยและลักษณะของการที่ญาติแยกย้ายออกไปแล้ว ก็อาจจะกล่าวได้ว่า หมู่บ้านมีความสำคัญในการจำกัดขอบเขตว่าในชีวิตประจำวันนั้นคนในหมู่บ้านอาจมีความสัมพันธ์เชิงสังคมกับญาติและเพื่อนบ้านได้เพียงไร และมีการช่วยเหลือเจือจานซึ่งกันและกันทั้งในทางเศรษฐกิจและพิธีต่าง ๆ ได้มากนักน้อยเพียงใด

ที่คนทำใช้เพื่อการถักทอของคนในหมู่บ้านหนึ่ง ๆ นั้น ส่วนมากจะอยู่ภายในหมู่บ้าน
 นั้นเอง ซึ่งจะเห็นได้ในบทที่ ๓ การที่มัทคนอยู่ในหมู่บ้านเดียวกันทำให้คนในหมู่บ้านเดียวกัน
 ได้ช่วยเหลือกันในกิจประจำวัน การรวมกันเช่นหมู่บ้านนี้มีความสำคัญในแง่ของสังคม คือ
 การช่วยเหลือซึ่งกันและกันหรือการ "เอาแรง" ในทางถักทอและกิจการทางเศรษฐกิจอย่าง
 อื่น ๆ มักจะทำอยู่ในระหว่างคนในหมู่บ้านเดียวกัน และคนในหมู่บ้านนั้นก็มีจำนวนมากพอที่จะ
 ช่วยเหลือกันได้โดยทวลงด้วย ในทำนองเดียวกันการประกอบพิธีต่าง ๆ ไม่ว่าจะเช่นพิธีอันเกี่ยว
 เนื่องกับทวบุคคลหรือการทำบุญตามบ้านก็ตาม ผู้ที่มาร่วมงานนั้นส่วนมากก็ได้แก่คนที่อยู่ใกล้
 เคียงซึ่งอาจจะเป็นได้ทั้งญาติและเพื่อนบ้าน

บทที่ ๓

เศรษฐกิจ

เอนกกุล กวีแสง

ถ้าจะแบ่งประเทศไทยตามลักษณะภูมิประเทศออกเป็น ๔ ภาค คือ ภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคใต้แล้ว จังหวัดชลบุรีก็นับว่าอยู่ในภาคกลางของประเทศไทย แต่นักภูมิศาสตร์บางคนซึ่งคำนึงถึงลักษณะทางภูมิประเทศและเศรษฐกิจโดยละเอียดมักจะแยกจังหวัดชลบุรี ระยะเวลาของ จังหวัดชลบุรี และตราขออกจากภาคกลางไปรวมเป็นภาคตะวันออกเฉียงใต้ด้วยเหตุที่แม่น้ำเป็นแนวยาวกั้นอยู่ทางทิศเหนือ ลักษณะภูมิประเทศของภาคตะวันออกเฉียงใต้มีเนินเขาและป่าไม้มากกว่าภาคกลาง และเป็นภาคที่มีฝนตกชุกที่สุด ลักษณะอากาศและพืชของภาคนี้ทำให้ไม่ต้องพึ่งการทดน้ำสำหรับการชลประทานและทำให้การชลประทานในแถบนี้เป็น การชลประทานแบบผสม คือ มีทั้งการทำนาและการเพาะปลูกพืชชนิดอื่น เช่น มันสำปะหลังหรือผลไม้อีกด้วย หรือในบางท้องที่มีการปลูกพืชเหล่านี้นาน ไม่มีการทำนาเลย

จังหวัดชลบุรีมีอาณาเขตติดต่อกับภาคกลางและอยู่ทางทิศตะวันตกของภาคตะวันออกเฉียงใต้ อาณาเขตของจังหวัดชลบุรีนั้น ทิศเหนือจรดจังหวัดฉะเชิงเทราซึ่งเป็นจังหวัดที่การทำนาได้ผลดีที่สุดจังหวัดหนึ่งในประเทศ ทิศใต้และทิศตะวันตกจรดอ่าวไทย ทิศตะวันออกจรดจังหวัดระยอง การชลประทานในจังหวัดชลบุรีนั้นเป็นการชลประทานแบบผสม ตอนเหนือของจังหวัดมีการทำนาเป็นชลประทานหลักและมีการปลูกพืชไร่ เช่น มันสำปะหลังและอ้อยเป็นชลประทานรอง ส่วนในตอนใต้ของจังหวัด เป็นต้นว่า อำเภอศรีราชา นั้น การชลประทานหลักได้แก่การปลูกพืชไร่ การทำไร่ มันสำปะหลังและการทำขี้มันสำปะหลังเป็นอาชีพที่พึงจะมีควมสำคัญในระยะ ๒๐ ปี ที่แล้วมานี้เอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่สอง เป็นต้นมา

การใช้ที่ดินในตำบลนาป่าในปัจจุบัน

เนื่องจากตำบลนาป่ามีทั้งที่เนินและที่ราบลุ่ม การชลประทานในตำบลนาจึงเป็นแบบผสม ในแถบที่ราบลุ่ม ซึ่งในฤดูมรสุมมีน้ำซึ่งมีการทำนากันเป็นส่วนใหญ่ ส่วนในแถบที่เนินซึ่งไม่

อาจจะทำนาได้น้นมีการปลูกพืชไร่ เช่น มันสำปะหลัง มันแกวและมะพร้าว และมีการทำนา
ข้างเล็กน้อยในบริเวณที่ราบลุ่มชายเนิน บริเวณที่ปลูกพืชไร่นั้นมักจะเป็นบริเวณที่เพงจะหักร้าง
ทางพงเสด็จเรียบรอยไปเมื่อเร็ว ๆ นเอง

พื้นที่ในหมูที่ ๑,๓,๔,๕, และ ๑๒ ทำบดนาป่าซึ่งเป็นบริเวณที่ติดกับตำบลคอนหัวฟ้อ
และลำน้ำกอนนเป็นที่ราบลุ่มเหมาะแก่การทำนามาก ส่วนทางแถบตะวันตกของตำบลคือหมูที่ ๘
และหมูที่ ๑๐ ซึ่งเป็นบริเวณที่ติดกับตำบลบ้านสวนนนั้นเป็นทเนินไม่เหมาะแก่การทำนา บริเวณ
ทุ่งทำไร่ก้นมาก มีการทำนาข้างในแถบที่ราบลุ่มชายเนิน คิดเป็นเนื้อที่ประมาณ ๑ ใน ๓ หรือ
๑ ใน ๔ ของพื้นที่ทำกสิกรรมทงหมูที่ในหมู่บ้านทงสองแห่งนี้ ส่วนการกสิกรรมในบริเวณ
หมูที่ ๒,๖,๗ และหมูที่ ๑๑ นั้นกเป็นแถบผลสมเช่นกัน มีการทำนามากกว่าการปลูกพืชไร่ คือ
มีการทำไร่เพียง ๑ ใน ๓ ของพื้นที่ใช้ทำกสิกรรมใดเท่านั้น เมื่อพิจารณาโดยส่วนรวมแล้ว
ตำบลนาป่ากมีการทำนาเป็นกสิกรรมหลัก ถึงแม้ว่าในหมู่บ้านบางแห่งจะมีการปลูกพืชไร่เป็น
พน และในบางแห่งมีการปลูกพืชไร่ประกอบการทำนาค้วย

การกสิกรรมในชุมชนของตำบลนาป่า (หมูที่ ๑-๕)

ไต่กล่าวไว้แล้วในบทที่ ๒ ว่า ชุมชนของตำบลนาป่าอันหมายถึงหมู่บ้าน ๕ แห่งค้วย
กัน คือ ทงแต่หมูที่ ๑ ถึงหมูที่ ๕ การใช้ทคนเพื่อกสิกรรมในชุมชนแห่งนี้ได้แสดงไว้
อย่างละเอียดในตารางที่ ๓. หมูที่ ๑, ๓, ๔, และ ๕ มีการทำนาเป็นส่วนใหญ่ ส่วนหมูที่ ๒
น้นมีการกสิกรรมแบบผลสม คือ ทำนาเป็นกสิกรรมหลัก และปลูกมันสำปะหลังและพืชไร่อย่าง
อนนงอย่างเป็นกสิกรรมรอง ทางทิศใต้และทิศตะวันตกของหมูที่ ๒ น้นลักษณะพื้นที่เป็นท
เนินไม่เหมาะแก่การทำนา การกสิกรรมในแถบนี้จึงเป็นการทำไร่มันสำปะหลังและมันแกว
กันเป็นส่วนมาก การปลูกพืชไร่เช่นนนั้นขวามนอยมากในหมูที่ ๑ และหมูที่ ๔ ส่วนในหมูที่ ๕
น้นมีการปลูกมะพร้าวกันข้างแทนที่จะปลูกมันสำปะหลัง

ไต่กล่าวแล้วว่าตำบลนมีทงเนินและที่ราบลุ่ม การกสิกรรมในตำบลนมีทงการทำนาและ
การปลูกพืชไร่ชนิดอื่นปนเปกนไปตามลักษณะของภูมิประเทศ แต่ในบริเวณที่รอย ๆ บ้านนนั้น

ตารางที่ ๓ การใช้ที่ดินตำบลนาป่า (หมู่ที่ ๑-๕)

	หมู่ที่ ๑		หมู่ที่ ๒		หมู่ที่ ๓		หมู่ที่ ๔		หมู่ที่ ๕		รวม	
	จำนวน	ไร่ งาน วา	จำนวน	ไร่ งาน วา	จำนวน	ไร่ งาน วา	จำนวน	ไร่ งาน วา	จำนวน	ไร่ งาน วา	จำนวน	ไร่ งาน วา
การใช้ที่ดิน ทำนาอย่างเคียว (รวมทำไร่บริเวณบ้าน) ทำไร่อย่างเคียว (รวมทำไร่บริเวณบ้าน) ทำสวนอย่างเคียว (รวมทำไร่บริเวณบ้าน) ทำนาและทำไร่ (รวมทำไร่บริเวณบ้าน) ทำนาและทำสวน (รวมทำไร่บริเวณบ้าน) ทำไร่และทำสวน (รวมทำไร่บริเวณบ้าน) ทำนา, ทำไร่และทำสวน (รวมทำไร่บริเวณบ้าน) บริเวณบ้านอย่างเคียว ไม่ทราบ	๗๔	๘๒๖ ๓ ๕๐	๑๘๘	๓๓๙—๒๐	๔๒	๖๒๙—๖๔	๒๕	๖๐๑—๘๖	๓๙	๗๔๕—๔๖	๑๙๘	๓๑๔๑ ๑๘๖
	๑๑	๑๔๐—๖๕	๑๒	๑๑๔ ๓ ๒๗	๒	๑๗—๔	๗	๑๓๘ ๓ ๗๕	๓	๒๑ ๒ ๑๘๘	๓๕	๔๓๒ ๑๙๗
	๑	— ๒ ๖๐	๑	๗—๕๒	—	— — —	—	— — —	๑	๗ ๒ —	๑	๗ ๒ —
	๑	๑๖ ๑ ๕๐	๗	๑๖๑ ๒ ๕๐	๑	๑๒—๒๘	๑	๒๕ ๒ ๔๐	๑	๙ ๒ ๙๘	๑๑	๒๒๕ ๑๖๖
	—	— — —	—	— — —	—	— — —	—	— — —	๓	๑๕๑—๗๖	๔	๒๐๖ ๒ ๑๖
	๑	๖ ๒ ๖๔	๑	๓๗ ๓ ๒๐	—	— — —	—	— — —	๑	๔๐ ๒ ๗๒	๓	๘๕—๕๖
	—	— — —	๕	๑๔๓ ๓ ๗๒	—	— — —	—	— — —	๑	๒๖ ๓ ๑๒๒	๖	๗๐ ๑ ๙๔
	๔	๖ — ๔๐	๑	๓ ๓ ๔๐	๑	๑ ๓ ๖๘	—	— — —	๑	๑ ๓ ๑๘๘	๗	๑๓ ๒ ๖๖
	—	— — —	๑	๖ — —	—	— — —	—	— — —	—	— — —	๑	๖ — —
	รวม	๙๒	๙๙๖ ๓ ๗๓	๔๖	๘๑๔—๒๑	๓๔	๖๖๐—๖๔	๓๕	๘๒๑—๑๕	๕๐	๑๐๐๕ ๑๔๐	๒๖๘

โดยทั่วไปมักมีต้นมะพร้าวและต้นตาล บางแห่งก็มีต้นกล้วยและสวนครัวบ้าง ชุมชนนิยม
ทำน้ำตาลโตนดกินจนเกือบจะทุกครัวเรือน ทั้งนี้จึงมีต้นตาลอยู่ทุกหนทุกแห่ง แม้กระทั่ง
กลางนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งตามบริเวณชายนาจะมีมากที่สุด

กล่าวโดยทั่วไปแล้ว การกสิกรรมหลักของคนในชุมชนนี้ได้แก่ การทำนา ปลูก
ไร่แต่เพียงอย่างเดียวจนมีอยู่หลายรายเต็มทีและมีกระเป็นไร่น้ำดำประหลาด ในหมู่ที่ ๒ คนที่
ทำนาและไร่น้ำดำอยู่หลายราย ส่วนในหมู่ที่ ๑ และหมู่ที่ ๔ นั้นมีอยู่ไม่กี่ราย กสิกรรมรอง
ของคนในชุมชนนอกจากการปลูกพืชไร่แล้วบางรายก็ทำสวนมะพร้าวเพื่อหารายได้เพิ่มเติม
จากการทำนาควย

ประวัติการใช้ที่ดินในตำบลนาป่า

ตำบลนาป่าตั้งมานานเพียงไรไม่ปรากฏชัด แต่อาจกล่าวได้ว่าตำบลนี้มีอายุกว่าหนึ่ง
ร้อยปีแล้ว ทงนาศาสตร์ภาพอันทรุดโทรมของศาลาวัดที่ตั้งเคียงเป็นเครื่องพิจารณาที่ดิน ชาวบ้าน
บางคนกล่าวว่าศาลาหลังนี้สร้างขึ้นมาเมื่อ ๒๐๐ ปีเศษมาแล้ว จากคำว่า "นาป่า" ซึ่งเป็นชื่อของ
ตำบลและหมายถึง "นาในป่า" สันนิษฐานว่าเดิมผู้คนคงจะมาตั้งรกรากในตำบลเพื่อทำนา

ชาวตำบลซึ่งมีชวตอชณะส่วนมากก็ไม่ทราบว่าตำบลนี้มีประวัติมาอย่างไร ชาวบ้าน
บางคนเล่าว่า "เมื่อประมาณร้อยปีเศษนั้น ตำบลนี้ยังเป็นป่ารกชัฏ มีทากสิกรรมได้เพียง
เล็กน้อยเท่านั้น กำนันคนแรกของตำบลชื่อ ฝัน ต่อมาก็คือ กำนันช้อย ซึ่งเป็นคนมาจากตัว
เมืองชลบท ในขณะที่ยังเป็นกำนันตำบลนาป่าอยู่นั้น ทบายนใหญ่ซึ่งปัจจุบันคือหมู่ที่ ๑ มีบ้าน
๕ หลังเท่านั้น นอกจากบ้านกำนันแล้ว ก็มีบ้านของยายอ่วม ยายไข่ ตานกและนางแดง
ต่อมาลูกหลานของคนเหล่านี้ก็ขยายขยายทำการกสิกรรมกว้างขวางออกไปทุกที"

เมื่อสอบถามถึงจำนวนครัวเรือนและเนื้อนาในเวลาก่อน ๆ นั้นก็ได้คำตอบเพียงเรื่องราว
ของ ๔๐-๕๐ ไร่ก่อนเท่านั้น ชาวบ้านไม่อาจจะนึกย้อนหลังให้ไกลกว่านี้ได้ กำนันตำบล
นาป่าในปัจจุบันซึ่งเป็นคนหมู่ที่ ๕ กล่าวว่า เมื่อตอนที่เขายังหนุ่ม ๆ อายุราว ๒๐ ปี คือเมื่อ
ประมาณ ๔๕ ปีมาแล้วนั้น จำนวนครัวเรือนในชุมชนของตำบลนาป่ามีดังนี้

- หมู่ที่ ๑ ประมาณ ๓๗ ครัวเรือน
- หมู่ที่ ๒ ประมาณ ๓๐ ครัวเรือน

- หมื่น ๓ ประมาณ ๓๐ ครัวเรือน
- หมื่น ๔ ประมาณ ๓๕ ครัวเรือน
- หมื่น ๕ ประมาณ ๓๐ ครัวเรือน

สำหรับทนายแทนที่ทนายคนไหนก็ได้ ส่วนใหญ่ใช้ทำงานตั้งแต่ตอนนั้นแล้ว ททกร่างดางป่า เพื่อกินนากนในตอนหลังนั้นมเพียงเล็กน้อยเท่านั้น เนื้อนาในชุมชนของตำบลนาป่าเป็นดงที่ เห็นกันอยู่ทุกวันนี้มา ๒๐ กว่าปีแล้ว นั่นคือ การดางป่าเพื่อใช้ทำงานนเสร็จสิ้นเมื่อ ๒๐ ปีเศษ มาแล้ว จะเห็นได้ว่าในระยะเวลา ๔๐ กว่าปีที่ผ่านมาออกจากหมื่น ๒ ซึ่งทำการกสิกรรมแบบ ผสมแล้ว หมู่บ้านอื่น ๆ ในชุมชนแห่งนี้ซึ่งมีการทำนาเป็นส่วนใหญ่ นั้นมีจำนวน ครัวเรือนเพิ่ม ขึ้นเพียงหมื่นละ ๑๐ หรือ ๑๑ ครัวเรือนเท่านั้น หมู่บ้านแห่งอื่นที่มีการทำนาเป็นหลัก เช่น หมื่น ๑๒ ก็มีจำนวนเพิ่มขึ้นราว ๑๐ หรือ ๑๑ ครัวเรือนเช่นกัน ส่วนหมู่บ้านที่ทำท่งนาและ ไร่ นั้นมีจำนวนครัวเรือนเพิ่มขึ้นมากกว่าหมื่น ๘ และหมื่น ๑๐ ซึ่งเป็นที่เนินและพินดินเป็น ดินปนทรายไม่เหมาะแก่การทำนา การทำไร่เป็นส่วนใหญ่ จำนวนครัวเรือนในหมู่บ้านทั้ง ๒ แห่งนี้เพิ่มขึ้นอย่างมากมาอยู่ที่เดียว การเพิ่มจำนวนครัวเรือน ในหมู่บ้านต่าง ๆ เหล่านี้มีความ สัมพันธ์กับประวัติการกสิกรรมในตำบลด้วย

การทำนาเป็นการกสิกรรมที่ชาวตำบลทำกันมานานกว่าการกสิกรรมประเภทอื่น ๆ ในบริเวณที่ราบลุ่มซึ่งขังน้ำได้ในฤดูมรสุมมักจะมีการดางดางที่เพื่อใช้ทำงานก่อนบริเวณอื่น ส่วนในบริเวณที่เป็นที่สูงเป็นเนินไม่อาจใช้ทำงานได้ก็จะปล่อยให้ เป็นป่าอยู่เช่นนั้น นอกจากจะ ดางป่าตามแถบชายเนินออกเพื่อทำนาบ้างเท่านั้น ต่อมาเมื่อการทำไร่ได้รับความนิยมมากขึ้น จึงมีการดางป่าเพื่อทำการเพาะปลูกพืชไร่กันขึ้น เช่น มันสำปะหลัง มันแกว เป็นต้น ส่วนมาก มักจะเป็นไร่มันสำปะหลังมากกว่าอย่างอื่น การที่นิยมปลูกมันสำปะหลังกันมากนั้นก็เนื่องจาก ไร่ราคาดีและราคามักจะคงที่ การดางป่าเพื่อทำไร่เริ่มทำกันราว ๒๐ ปีเศษมานเอง ก่อน สงครามโลกครั้งที่ ๒ เพียงเล็กน้อยเท่านั้น บริเวณที่เป็นป่าเหล่านี้เพิ่งจะถูกดางดางหมดไป เมื่อ ๕ หรือ ๖ ปีมานเอง บริเวณสุดท้ายที่ททกร่างดางเสร็จไป คือหมื่น ๘ ซึ่งเป็นหมู่บ้าน ที่มีการทำไร่มันสำปะหลังมากที่สุดที่ตำบลนาป่า สำหรับประวัติของการทำไร่มันสำปะหลังนี้ หัวหน้าครัวเรือนคนหนึ่งหมู่บ้าน ๒ เล่าให้ฟังว่า เมื่อราว ๒๐ ปีมาแล้วเขาปลูกมันสำปะหลัง

เพื่อทำแข็งไว้ใช้ในครอบครัวในเนื้อคนเพียงงานเดียวเท่านั้น ต่อมาก็ขยายออกไปเรื่อย ๆ เมื่อราว ๑๕ ปีมาแล้วเขาปลูกมันสำปะหลังราว ๕ ไร่และขายเหมาไปโดยไม่ชั่งน้ำหนักได้เงินราว ๓๐๐-๔๐๐ บาท เมื่อ ๑๐ ปีมาแล้วเขาทำไร่มันสำปะหลังในเนื้อที่ราว ๑๐ ไร่และขายมันสำปะหลังคึกไต่ราวหาขายละ ๖-๗ บาท ในระยะหลัง ๆ นี้มันสำปะหลังมีราคาสูงขึ้น ทำให้การทำไร่มันสำปะหลังมีกำไรคึกขึ้น เมื่อ ๘ หรือ ๙ ปีมาแล้วเขาขยายไร่มันสำปะหลังออกไปจนถึง ๒๐ ไร่ซึ่งเป็นเนื้อที่เท่ากบที่เขาทำอยู่ในปัจจุบัน ขณะนี้ราคามันสำปะหลังอยู่ระหว่าง ๑๒-๑๖ บาทต่อ ๑ หาบ ครอบครัวนี้นอกจากจะทำไร่มันสำปะหลังในเนื้อที่ราว ๒๐ ไร่แล้วยังทำนาราว ๒๑-๒๒ ไร่ด้วย

สิ่งที่น่าสนใจอย่างหนึ่งก็คือ จำนวนครัวเรือนในหมู่บ้านต่าง ๆ ของตำบลนาบ้านน้อยไม่เท่ากัน จำนวนครัวเรือนในหมู่บ้านที่มีการทำนาเป็นหลักนั้นน้อยอยู่ราว ๔๐ ครัวเรือนเศษ แต่จำนวนครัวเรือนในหมู่บ้านที่มีการทำไร่มันสำปะหลังเป็นการถือกรรมสิทธิ์จะมีมากกว่ามากทีเดียว สำหรับหมู่บ้านที่ทำการถือกรรมสิทธิ์ คือมีทั้งการทำนาและไร่นั้นจำนวนครัวเรือนจะอยู่ระหว่างหมู่บ้านที่มีการทำนาเป็นการถือกรรมสิทธิ์และหมู่บ้านที่มีการทำไร่มันเป็นหลักจริงอยู่หมู่บ้านที่มีครัวเรือนมาก ๆ นั้นเป็นหมู่บ้านที่มีเนื้อที่กว้างขวางกว่าหมู่บ้านที่มีจำนวนครัวเรือนน้อย แต่ลักษณะเช่นนี้ยังไม่อาจอธิบายความแตกต่างในเรื่องความหนาแน่นของครัวเรือนในหมู่บ้านต่าง ๆ ได้อย่างชัดเจน เหตุผลอย่างหนึ่งที่เกี่ยวกับเรื่องนกออกในหมู่บ้านที่มีที่ดินบางแห่งเป็นป่าอยู่นั้น ผู้ที่สมรสใหม่ ๆ ก็สามารถจะถากถางป่าเพื่อทำการถือกรรมสิทธิ์และปลูกบ้านอยู่อาศัยในหมู่บ้านนั้น ๆ ได้ นอกจากนั้นเมื่อเปรียบเทียบผลผลิตหรือรายได้จากการทำนาและการทำไร่มันสำปะหลังแล้ว ก็จะได้เห็นว่าในจำนวนเนื้อที่เท่า ๆ กัน รายได้จากการทำไร่มันสำปะหลังจะมากกว่าการทำนา ดังนั้นการทำไร่มันเพื่อให้มีรายได้พอเลี้ยงครอบครัวนั้นจึงใช้ที่ดินน้อยกว่าการทำนา ในระหว่าง ๒๐-๓๐ ปีมานี้ หมู่บ้านที่มีการทำนาเป็นหลักก็มีจำนวนครัวเรือนเพิ่มขึ้นเหมือนกัน แต่ก็ไม่เพิ่มมากเท่ากับในหมู่บ้านที่มีการทำไร่มัน

* ตามธรรมดาในน้ำหนัก ๑ หาบจะเท่ากับ ๖๐ กิโลกรัม แต่ในตำบลนาบ้านน้อย ถ้าขายหัวมันสำปะหลัง ๑ หาบจะเท่ากับ ๗๐ กิโลกรัม ส่วนมันสำปะหลังบดและตากแห้ง ๑ หาบก็เท่ากับ ๖๐ กิโลกรัม

กสิกรรมหลัก ผู้ที่ทำงานในหมู่บ้านนี้ได้อธิบายว่า เนื่องจากไม่มีที่ดินให้ขายขายออกไปได้
อีกแล้ว คนที่เพิ่งสมัครใหม่ ๆ หรืออยู่ในครอบครัวใหญ่ ๆ ก็มักจะย้ายไปจับจองที่ดินในถิ่นอื่น
เพื่อทำการกสิกรรม ส่วนมากมักจะไปอำเภอบ้านบึงซึ่งเมื่อก่อนนมที่ดินให้จับจองได้มาก
ในปัจจุบันนี้แม้ว่าที่ดินให้จับจองจะร่อยหรอลงไปแล้วก็ตาม แต่ก็อาจเข้าป่ามาถากถางทำการ
กสิกรรมและแบ่งผลผลิตผลกับเจ้าของที่ดินได้ จากแผนภูมิเครือข่ายในบทที่ ๑๐ จะเห็นได้ว่า
มีคนจำนวนไม่น้อยย้ายออกไปจากตำบลนาป่าไปห้กร้าง ว่างพงหาที่ทำกินใหม่ ฉะนั้นการที่
จำนวนประชากรในตำบลนาป่าหนาแน่นขึ้นจึงไม่มีผลกระทบกระเทือนต่อชาวตำบลมากนัก
แต่เมื่อพิจารณาโดยทั่วไปแล้วโอกาสที่คนจะออกไปหาที่ทำกินในถิ่นอื่นเนื่องจากการเพิ่มของ
จำนวนประชากรในตำบลกันขึ้นแต่จะลดน้อยลงทุกที และเป็นทิศทางหวังได้ว่า ลักษณะ
เช่นนี้จะมีส่วนเกี่ยวพันไปถึงการรับมรดก ลักษณะของครัวเรือน การเพิ่มจำนวนผู้ทำงาน
รับจ้าง และผู้ทำงานในเหมืองอย่างแน่นอน

ระยะต่าง ๆ ในการทำงาน

การนับเวลาในตำบลนาป่านี้นิยมนับกันทางจันทรคติมากกว่านับทางสุริยคติ ระยะต่างๆ
ในการทำงานนั้นนอกจากจะขึ้นอยู่กับลมฟ้าอากาศแล้วยังต้องอาศัยฤกษ์ยามและพิธีต่างๆ ประจำ
อีกด้วย สำหรับเรื่องฤกษ์ยามและพิธีต่างๆ ที่เกี่ยวกับภารกิจกรรมนี้ จะได้อธิบายรวมไว้ใน
บทที่ ๑๑

นักค้นคว้าหลายท่าน เป็นต้นว่า ศาสตราจารย์พระยาอนุมานราชัน ชาติพิ และ
คอฟแมน ได้อธิบายถึงวิถีการและชนต่าง ๆ ในการทำงานเอาไว้โดยละเอียดแล้ว คำอธิบาย
ของท่านเหล่านั้นคล้าย ๆ กับคำอธิบายที่พบในหนังสือซึ่งเขียนในศตวรรษที่แล้ว หรือตอนต้น ๆ
ของคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ น้อยมาก

• Phya Anuman Rajadhon, Life and Ritual in Old Siam, New Haven : HRAF Press,
๑๙๖๐, หน้า ๘ - ๔๔.

๒ L. Sharp, et al., Siamese Rice Village, Cornell Research Center. Bangkok : ๑๙๕๓,
หน้า ๑๓๒ - ๑๓๗.

๓ H. K. Kaufman, Bangkuad, New York : J. J. Augustin Incorporated Publisher,
๑๙๖๐, หน้า ๔๑ - ๔๖.

การทำนาในตำบลนาบ้านผดแผกไปจากการทำนาในบางแห่งของภาคกลาง เช่น ตำบล
 ยางชัน อยู่ข้าง คือในตำบลอื่นในภาคกลางมักมีคลองหรือคูล่งน้ำเข้านาเป็นเครื่องช่วยในการ
 ทำนาและเป็นทางสัญจรด้วย แต่ตำบลนาบ้านผดไม่มีคลองหรือคูล่งน้ำเลย การทำนาในตำบล
 อาศัยน้ำฝนแต่เพียงอย่างเดียว การเกี่ยวนาฝนไฉไลถึงต้นข้าวในนาอาศัยคนนาเท่านั้นซึ่งเข็นวิธี
 ที่ใช้กันทั่ว ๆ ไปในทิวเขาสลับ นอกจากความแตกต่างในชนิดแล้ว การทำนาในตำบลนาบ้านผด
 เหมือนกับการทำนาในแถบอื่น ๆ ในภาคกลางของประเทศไทย คือทำนากันในบริเวณที่ราบลุ่ม
 มีน้ำขังได้ในฤดูฝน การที่ไม่มีน้ำมากเกินไปเองทำให้ไม่จำเป็นต้องใช้พันธุ์ข้าวที่ผลาถน
 สูง ๆ และทำให้ใช้วิธีทำนาได้

ในท้นจะกล่าวถึงระยะสำคัญ ๆ ของการทำนาโดยสังเขป คือ

ก. การไถและเตรียมดิน การไถจะเริ่มขึ้นในตอนที่มีฝนตกลงมาพอให้ดินนุ่ม ในราว
 เดือน ๗ หรือ เดือน ๘ การไถจะไถกัน ๒ ครั้ง ครั้งแรกเรียกว่า "ล้มหญ้า" ครั้งที่สอง
 เรียกว่า "ไถแปร" ต่อจากนั้นก็คราดดินเพื่อเตรียมทำนา

ข. การดำนา เมื่อเริ่มไถครั้งแรกนั้นชาวนาก็จะเพาะกล้าเอาไว้ด้วย เมื่อคราดดิน
 เสรี ต้นกล้าก็โตพอที่จะถอนเอาไปปักดำได้พอดี การดำนาจะเริ่มในราวปลายเดือน ๘
 หรือ ต้นเดือน ๙ ทงชนขึ้นอยู่กับเริ่มไถ หากปีใดฝนตกเร็วลงมือไถได้เร็ว การดำนาก็
 จะเริ่มเร็วกว่าปีที่ฝนล่า ในการดำนาชาวนาบ้านผดมักจะช่วยกันทำ เรียกว่า "เอาแรง" เพราะต้อง
 ใช้คนเป็นจำนวนมาก และส่วนมากเป็นหน้าทของผู้หญิง

เมื่อเสร็จจากการดำนาแล้ว ในระหว่างที่ต้นข้าวกำลังเติบโตขึ้นนั้นชาวนาก็มีเวลาได้
 พักผ่อนบ้าง ในระยะนี้ชาวนาเพียงแต่คอยระวังรักษาโรคภัยไข้เจ็บในนาให้พอกับความต้องการและ
 คอยกำจัดศัตรูของต้นข้าวเท่านั้น

ค. การเกี่ยวเกี่ยวและฟาดข้าว ต้นข้าวจะออกรวงและสุกพร้อมที่จะเกี่ยวเกี่ยวได้ในราว
 เดือน ๑๒ หรือ เดือนธันวาคม ฤดูเกี่ยวเกี่ยวจะกินเวลาราว ๒ เดือนจึงจะเกี่ยวเกี่ยวหมดทั้งตำบล
 ทงนเพราะชาวนาบางคนปลูกข้าวเบา บางคนปลูกข้าวหนัก และการเตรียมดินก็เสร็จไม่พร้อมกัน
 การเกี่ยวเกี่ยวมักจะมีการเอาแรงช่วยกันทำไปทีละแปลง ๆ เมื่อเกี่ยวรวงข้าวแล้วก็ฝังไว้กลาง

แจ้ง ๓ วันจึงนำมาตรวจหรือฟาดให้เมล็ดข้าวหลุดจากรวง สำหรับตำบลดนาบ้านไชวธิฟาด
ไม่ได้นับถนลานเหมือนในท้องแห่ง เมื่อฟาดเสร็จแล้วก็ช่วยกันขนข้าวไปใส่ยุ้ง

การฟาดข้าวในตำบลดนาบ้านไชวธิฟาดรวงข้าวลงไปบนลานดินเหมือนอย่างในท้องแห่ง แต่
ใช้พ้อมเป็นเครื่องรับ เมื่อฟาดรวงข้าวลงบนปากพ้อม เมล็ดข้าวก็จะหลุดจากรวงลงไปอยู่ในพ้อม
พ้อมนั้นสานด้วยไม้ไผ่เป็นรูปทรงกระบอกขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๗๐—๘๐ ซม. สูงราว ๑ ม.
ราวครึ่งหนึ่งของปากพ้อมจะผูกเสริมด้วยลำแพนไม้ไผ่เพื่อกันไม่ให้เมล็ดข้าวปลิวไปตกข้างนอก
ในขณะฟาด

การใช้ข้าว

ข้าว นอกจากจะใช้เป็นอาหารประจำวันแล้วยังเป็นสินค้าที่ขายได้ให้แก่ชาวตำบลดนาบ้าน
อศควัย ประมาณว่าในท้องหนึ่งคน ๆ หนึ่งรับประทานข้าวประมาณ ๒๐ ถึง ๓๐ ถึง ซึ่งเป็น
จำนวนที่ได้จากการทำนา ๑—๑.๕ ไร่ และครัวเรือนหนึ่ง ๆ จะต้องทำนาราว ๑๐—๑๒ ไร่
จึงจะได้ข้าวมากพอรับประทานไปตลอดปีและมีเหลือไว้ทำพันธุ์ในปีต่อไป ผู้ที่ทานมากกว่า
จึงจะมีเหลือให้ขายได้บ้าง

ชาวนาในตำบลดนาบ้านไชวธิฟาดให้แก่วัง ๒ แห่งด้วยกัน คือ โรงสีที่ ๑ ตำบลด
นาก็ยกโรงสีในตัวเมืองชลบุรี เมื่อหมดฤดูเกี่ยวเกี่ยวแล้วทางโรงสีก็จะส่งคนมาติดต่อขอซื้อข้าว
จากชาวนาเองโดยหักค่าธรรมเนียมการชั่งด้วย ราคาซื้อขายราวเกวียนละ ๑,๐๐๐—๑,๕๐๐ บาท
หากผู้ขายสามารถนำไปส่งที่โรงสีได้ ราคา ก็จะสูงขึ้นอีกราวเกวียนละ ๒๐ หรือ ๓๐ บาท
แต่การขนส่งข้าวไปยังโรงสีนั้นมักจะประสบความลำบากหลายอย่าง ทั้งนี้ชาวนาจึงมักจะขาย
ข้าวให้โดยไม่ส่งถึงที่

โดยทั่วไปนี้ราคาข้าวจะถูกที่สุดในระยะที่หมดฤดูเกี่ยวเกี่ยวใหม่ ๆ และจะค่อย ๆ สูงขึ้น
เรื่อย ๆ ข้าวจะมีราคาสูงที่สุดเมื่อถึงฤดูที่ค้าซังเริ่มในราว ๗ หรือ ๘ เดือนต่อมา ทั้งนี้
ชาวนาจึงมักจะเก็บข้าวไว้ให้นานที่สุดเท่าที่จะทำได้เพื่อเอาไว้ขายในราคาสูง ๆ สำหรับชาวนา
ที่ยากจนนั้นไม่อาจจะเก็บข้าวรอไว้ได้เพราะต้องการเงินมาใช้สอย จึงมักจะขายข้าวไปในเวลา
อันรวดเร็วกว่าผู้ที่มีฐานะดี

สำหรับชาวบางคนที่ฐานะยากจนมาก ๆ ต้องกยมนเงินผู้อื่นมาใช้ก่อนนั้นมักจะทำสัญญาใช้หนี้ด้วยข้าวแทนเงิน การใช้หนี้แบบนี้ชาวนาเป็นฝ่ายเสียเปรียบเจ้าหน้าที่เคยวเพราะเจ้าหน้าที่ให้ราคาข้าวเพียงเกวียนละ ๗๐๐ หรือ ๘๐๐ บาทเท่านั้น

ในหมู่ที่ ๒ ตำบลนาข่ามีโรงสีเล็กๆ อยู่ ๒ โรงด้วยกัน ชาวบ้านมักจะมาสีข้าวที่โรงสีทั้ง ๒ แห่งนี้เพราะไม่ต้องเสียค่าจ้าง เจ้าของโรงสีจะเอาแต่ว่าไว้เท่านั้น มีชาวบ้านอยู่เพียงไม่กี่รายที่ซอมข้าวเองที่บ้าน

การทำไร่และทำสวน

นอกจากการทำนาซึ่งเป็นการกสิกรรมหลักแล้ว การเพาะปลูกพืชชนิดอื่นซึ่งนับได้ว่าเป็นอาชีพรองที่สำคัญมากของคนในตำบลนาข่าก็ได้แก่ การทำไร่ เช่น มันสำปะหลัง และ สวนผัก และการปลูกไม้ยืนต้น เช่น มะพร้าว และ ตาล สำหรับการทำน้ำตาลจากต้นตาลซึ่งเรียกว่าน้ำตาลโตนด นั้นกล่าวได้ว่าเป็นอุตสาหกรรมในครัวเรือนที่ทำการอย่างกว้างขวางเกือบทุกครัวเรือนทีเดียว อย่างไรก็ตาม ในจำนวนพืชที่ปลูกกันเป็นกสิกรรมรองนี้ มันสำปะหลังนับเป็นพืชที่ได้รับความนิยมนมากที่สุด

การทำสวนมะพร้าวอันเป็นการกสิกรรมที่ไม่ต้องลงแรงมาก เจ้าของสวนเพียงแต่คอยเก็บผลมะพร้าวที่แก่โตแล้วเอาไว้ขายให้แก่ชาวบ้านหรือพ่อค้าที่มาหาซื้อเท่านั้น ดังนั้นชาวบ้านจึงมักจะมต้นมะพร้าวอยู่รอบ ๆ บริเวณบ้านหรือในที่กินบางแห่งของตน ต้นตาลนั้นก็ไม่ต้องดูแลรักษาแต่อย่างใด ทั้งนี้ทั้งตาลอยู่ทั่วไปทั้งในบริเวณบ้าน ในนา และตามชายนา

เมื่อพิจารณาในแง่การค้าแล้ว มันสำปะหลังก็นับได้ว่าเป็นพืชที่หารายได้ให้มากที่สุด ในบริเวณที่ไม่อาจจะทำนาได้นั้นก็มักจะทำไร่มันสำปะหลังกันเป็นส่วนใหญ่ สำหรับระยะเวลาการทำไร่มันสำปะหลังนั้นมตดังนี้

เริ่มไถไร่กันในราวกลางเดือน ๑๑ การไถไร่กันถึง ๓ ครั้ง ครั้งแรกเพื่อลดหญ้าในไร่ ครั้งที่สองพลิกผิวดินกลับต้นหญ้า และไถครั้งที่สามเพื่อให้ดินร่วนซุย เมื่อไถเสร็จก็ยกร่องเตี้ย ๆ และก็ทอนต้นมันสำปะหลังเป็นท่อน ๆ ยาวท่อนละ ๑๕-๒๐ ซม. นำไปปักเป็นแถวในไร่ที่เตรียมดินไว้แล้วและกลบโคนเสีย

ราวครึ่งเดือนต่อมา ต้นมันสำปะหลังก็ระลอกแรกและแตกใบอ่อน แต่จะมีต้นหญ้าขึ้นมาด้วย ชาวไร่จะต้องตากหญ้าแห้ง เรียกกันว่า "ถางไร่" การถางไร่ในทากันเป็นระยะ ๆ ราว ๓ ครั้ง

ในราวเดือน ๘ หรือ เดือน ๑๐ คือ หลังจากปลูกมันได้ประมาณ ๑๐—๑๒ เดือน หัวมันสำปะหลังก็จะโตเต็มที่ ชาวไร่จะขุดหัวมันขายไป เมื่อขุดหัวมันสำปะหลังหมดไร่แล้วก็เริ่มไถไร่เพื่อทำการเพาะปลูกคราวใหม่ต่อไปอีก

จะเห็นได้ว่าฤดูกาลในการทำไร่มันสำปะหลังกับการทำนาอื่นไม่ตรงกัน การขุดหัวมันสำปะหลังและไถไร่คราวใหม่จะเริ่มในราวเดือนตุลาคมหรือพฤศจิกายน ระยะเวลาเป็นระยะที่ชาวในนาเริ่มจะสุกให้เก็บเกี่ยวได้เท่านั้น

การขายหัวมันสำปะหลังนี้ ชาวไร่บางคนก็ขายให้แก่โรงงานทำแป้งมันสำปะหลังซึ่งอยู่ที่ตำบลหนองรี แต่บางคนก็ขายให้แก่คนกลางที่มาจากหาดงในไร่ คนกลางเหล่านี้ซื้อหัวมันสำปะหลังเพื่อนำไปไม่และตากแห้งขายให้โรงงานทำแป้งมันอีกต่อหนึ่ง ราคาหัวมันสำปะหลังที่ขายกันนั้นประมาณ ๑๒—๑๖ บาทต่อ ๑ หาบ (๗๐ กิโลกรัม) แต่ใน พ.ศ. ๒๕๐๓ และ ๒๕๐๔ มันสำปะหลังมีราคาขึ้น ชาวไร่ขายได้ราคาหาบละ ๑๕—๑๖ บาททั้งสิ้น เมื่อหัวมันสำปะหลังโตเต็มที่แล้ว เจ้าของไร่จะไปที่โรงโม่หรือโรงงานทำแป้งมันเพื่อตกลงราคาและนัดวันขุด ทางฝั่งจอร์จครุดมาบรรทุกมันสำปะหลังเอง ผู้ขายเพียงแต่ขุดให้เท่านั้น การชำระเงินมักจะทากันทันทีที่ขุดเสร็จ จะมีคดค้างบ้างก็เพียง ๒ หรือ ๓ วันเท่านั้น

การทำไร่มันสำปะหลังและพืชชนิดอื่นในหมู่ที่ ๒ ตำบลนาป่า

กลุ่มตัวอย่างในหมู่ที่ ๒ ตำบลนาป่า ซึ่งมีอยู่ ๔๒ ครัวเรือนด้วยกันนั้นเช่นครัวเรือนที่ ๑๑ ครัวเรือน ในจำนวนนั้นมีอยู่ ๗ ครัวเรือนที่ปลูกเอาเป็นอาชีพหลัก ส่วนอีก ๔ ครัวเรือนนั้นทำไร่มันสำปะหลังเป็นการกสิกรรมรอง ส่วนการปลูกพืชชนิดอื่นในหมู่ที่ ๒ ตำบลนาป่านี้แสดงไว้ในตารางที่ ๔ และที่ ๕

* หัวมันสำปะหลังหนัก ๑๕๐ กิโลกรัมเมื่อไม่และตากแห้งแล้วจะหนักราว ๖๐ กิโลกรัมขายได้ราว ๓๕-๔๐ บาท

ตารางที่ ๔ พืชชนิดอื่น (นอกจากข้าว) ที่ปลูกในครัวเรือนหนึ่ง ๆ ในหมู่บ้าน ตำบลนาป่า

จำนวนชนิดของพืช	จำนวนครัวเรือน
๑	๘
๒	๖
๓	๒
ไม่ทราบแน่	๑
รวม	๒๐

ตารางที่ ๕ ชนิดของพืชผลที่ปลูกในหมู่บ้าน ตำบลนาป่า

ชนิดของพืช	จำนวนครัวเรือนที่ถือเป็นการถือกรรมหลัก	จำนวนครัวเรือนที่ถือเป็นการถือกรรมรอง
มันสำปะหลัง	๗	๔
มะพร้าว	๘	๕
ตาล	๑	๒
พืชอย่างอื่น	๓	—
ไม่ระบุชื่อ	๑	๑
รวม	๒๐	๑๒

เมื่อพิจารณาโดยทั่วไปแล้ว การทำไร่และปลูกพืชชนิดอื่น เช่น มันสำปะหลัง มะพร้าว ผัก ตาล ฯลฯ เป็นการถือกรรมรองจากการทำนา ส่วนมากทำกันเพื่อเพิ่มพูนรายได้ช่วยให้มีเงินทองใช้จ่ายใช้สอยมากขึ้น การทำไร่และปลูกพืชเหล่านี้ถือว่าเป็นทางเพิ่มรายได้เป็นอย่างดีถ้าเป็นต้น เพราะผลผลิตจากการถือกรรมประเภทนี้นอกจากมันสำปะหลังแล้วก็มีมักจะขายให้แก่คนในหมู่บ้านเดียวกันได้ทันที หรือไม่ก็ขายส่งให้ร้านค้าในตำบลเดียวกันหรือร้านค้าในหัวเมืองชลบุรี

* ต้นตาลมีอยู่ทั่วไปทุกหนทุกแห่งทั้งในบริเวณบ้านและในนา แต่ชาวบ้านไม่ถือว่าเป็นพืชหลักหรือพืชรอง

การเอาแรงในการทำนา

การเอาแรงหรือช่วยกันในการกสิกรรมนั้นเป็นลักษณะอย่างหนึ่งของสังคมในชนบทไทยทั่วไป แต่จำนวนคน ปริมาณงานและเหตุผลในเรื่องการเอาแรงนี้ไม่ค่อยจะแน่นอนนัก

การทำนาในตำบลนาข้าวและในแถบอื่น ๆ ของทวีปเอเชียขึ้นต้องใช้แรงงานอย่างมหาศาลในบางระยะจำต้องอาศัยแรงงานเป็นจำนวนมากเพื่อให้งานเสร็จไปโดยเร็วทันเวลา ทั้งนี้เพราะมีเหตุผลหลายอย่างด้วยกัน นับตั้งแต่ลักษณะลมฟ้าอากาศ ตลอดจนราคาสินค้าเป็นเครื่องบังคับ เป็นต้นว่า การไถและเตรียมดินต้องเร่งทำให้เสร็จก่อนที่ฝนจะตกชุกเพื่อจะได้ทำการปักดำให้ทันฝน การเกี่ยวเกี่ยวก็ต้องเร่งรีบเช่นกันเพราะนอกจากจะเร่งงานให้เสร็จก่อนที่เมล็ดข้าวจะร่วงจากรวงแล้วยังต้องการจะให้เสร็จทันระยะเวลาที่ราคาข้าวในท้องตลาดกำลังขึ้นสูงอยู่อีกด้วย นอกจากนี้แล้วการทำงานเป็นกลุ่มใหญ่ ๆ ให้เสร็จภายในวันสองวันนั้นก็มิใช่เรื่องง่ายน้อยกว่าการทำงานน้อย ๆ คนแต่ใช้เวลาหลาย ๆ วัน การทำงานเป็นกลุ่มใหญ่ ๆ นี้จะช่วยให้งานหนักกลายเป็นงานเบาขึ้นและยังอาจทำให้เกิดความสนุกสนานในการทำงานอีกด้วย ดังนั้นข้างที่จึงมีคนมาร่วมกันทำงานเป็นจำนวนมากกว่าที่จำเป็น ในการทำนางานหนักว่าหนักมากก็ว่าได้แก่ การไถและการฟาดข้าว แต่ในการค่านาและการเกี่ยวเกี่ยวมักมีจำนวนคนมาช่วยมากที่สุด

การไถนานักกล่าวไถว่าเป็นงานของผู้ชาย แต่ผู้หญิงบางคนก็ช่วยไถนาด้วย ส่วนมากจะมีคนราว ๕—๑๐ คนมาช่วยกันไถนา ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับขนาดของนา การเอาแรงกันในการไถนี้ ผู้ที่มาร่วมจะนำเอาควายและคันไถมาด้วย ในการค่านาและการเกี่ยวเกี่ยวนั้นจะต้องใช้คนมากขึ้น คือ ราว ๒๐—๓๐ คน และมีทั้งหญิงและชาย แต่ในการค่านามักจะมีจำนวนหญิงมากกว่าชายเพราะถือกันว่างานนี้เป็นงานของผู้หญิง ส่วนการฟาดข้าวนี้จะมีจำนวนคนน้อยกว่าการค่านาและการเกี่ยวเกี่ยว งานนี้ต้องใช้กำลังกายมากที่สุดที่เกี่ยวจึงจะมีแต่ผู้ชายล้วน ๆ จะมีผู้หญิงบ้างก็เพียงแต่ให้ช่วยขนรวงข้าวไปยังบริเวณที่ใช้ฟาดข้าวเท่านั้น

การทำนาคืออาศัยแรงงานคนเป็นจำนวนมากดังที่กล่าวมาแล้ว ทั้งนี้ครอบครัวที่มีคนน้อยไม่พอทำงานได้เองก็ต้องหาคคนมาช่วยบ้าง ซึ่งเขาจะใช้หรือเอาแรงกันหรือจ้าง แต่บาง

รายก็ใช้ทั้ง ๒ วิธี สำหรับชาวนาในตำบลนาบ้านนั้นนิยมเอาแรงกันมากกว่าจ้าง เมื่อก้าว
เฉพาะหมู่ที่ ๒ ตำบลนาบ้าน จำนวนครัวเรือนที่ทานามอยู่ ๒๙ ครัวเรือน ประมาณครึ่งหนึ่งของ
จำนวนครัวเรือนเหล่านั้นเอาแรงกันในการไถ และมากกว่า ๘๐% ของจำนวนครัวเรือนเหล่านั้น
เอาแรงกันในการทำนาและการเกี่ยวเกี่ยว

การเอาแรงกันนั้นมิชดจากคอกุเหมือนกัน ไม่อาจจะเอาแรงกันได้ทั้งหมด บางรายก็ต้อง
ใช้วิธีจ้างเข้าช่วยด้วยและบางรายก็จ้างคนมาทำงานโดยไม่ใช้วิธีเอาแรงเลย ทุกครัวเรือน
จำต้องเร่งงานของตนให้เสร็จทันเวลา แม้ว่าชาวนาจะมีไถลงมือปลูกข้าวในเวลาเดียวกันซึ่ง
เป็นผลให้เร่งข้าวสุกก่อนหลังกัน แต่ทุกครัวเรือนก็จะต้องเร่งวิธีให้งานของตนเสร็จทันพาทัน
ฝนและทันกับความเคลื่อนไหวของราคาข้าวในท้อง ตลาดอยู่นั่นเอง ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ไม่
สามารถจะหาคนมาช่วยทำงานได้มากตามที่ต้องการ นอกจากนั้นก็ยังมึเหตุผลอื่น ๆ ภายใน
แต่ละครัวเรือนอีกด้วย ถ้าครัวเรือนใดมี คนทำงาน ได้หลายคนก็อาจเอาแรง ได้ง่ายเพราะ
สามารถจะแบ่งคนไปไ้แรงคนส่วนหนึ่งและอยู่ทำงานของตนเองอีกส่วนหนึ่งได้ ครัวเรือนใด
ที่มีคนทำงานได้น้อยก็อาจต้องเอาแรงแต่่น้อยเพราะไม่สะดวกที่จะใช้แรงคน ครัวเรือนประเภท
หลังนี้จึงมักจะจ้างคนมาทำงานในนาเพิ่มเติมจากการเอาแรงได้ทั้งหมด หรือบางทีก็ต้องจ้าง
อยู่ข้างเคียงไม่มีการเอาแรงกันเลย จำนวนเนื้อที่นา ก็มี ความสัมพันธ์กับการเอาแรงเช่นกัน
ครอบครัวที่ทำนามาก ๆ มักจะจ้างคนงานมาช่วยเป็นส่วนใหญ่เพราะต้องไ้แรงงานมาก ถ้า
เอาแรงอย่างเดียวกันเองก็ไม่สามารถจะใช้แรงคนได้เท่าเทียมกัน ส่วนครัวเรือนที่ทานาน้อย ๆ
ไม่มีปัญหาเกี่ยวกับการใช้แรงคนแต่อย่างใดจึงสามารถเอาแรงได้ทั้งหมด ครอบครัวที่ทำนา
เพียงเล็กน้อยประมาณ ๕-๖ ไร่ก็ไม่มี ความจำเป็นที่จะต้องเอาแรงแต่อย่างไ้เพราะสามารถ
ที่จะทำไ้เองทั้งหมด หรือมี ฉะนั้นก็จ้างคนมาช่วยเพียงคนเดียวหรือสองคนก็พอ

ผู้ที่เอาแรงกันนั้นไม่จำเป็นจะต้องเป็นญาติกัน จะเป็นใครก็ได้ที่ทำอาชีพเหมือน ๆ กัน
และที่อาจจะช่วยเหลือตอบแทนกันได้ สำหรับรายที่เอาแรงเป็นจำนวนมากนั้นมักมีญาติพี่น้องอยู่

ข้างแต่ก็เป็นจำนวนน้อย การเอาแรงน้มักจะขอแรงจากเพื่อนบ้านหรือผู้ที่มีทัศนคติใกล้เคียงกัน ก่อน ทั้งนั้นในกลุ่มเอาแรงแต่ละกลุ่มจึงอาจมีจำนวนและประเภทของญาติแตกต่างกันออกไป

ลักษณะสำคัญอย่างหนึ่งในการเอาแรงน้มักคือ ผู้ที่มาช่วยกันนั้นมักจะเป็นคนในหมู่บ้าน เดียวกันทางหมคหรือเกือบทางหมคทีเดียว ทัศนส่วนใหญ่เป็นของคนที่หมู่บ้านตนเองและที่คนในหมู่บ้านนั้นก็ช่วยเหลือกันเอง อย่างไรก็ตามในรายการเอาแรงเป็นจำนวนมาก ๆ นั้นอาจจะมีคน จากหมู่บ้านใกล้เคียงปนอยู่ด้วยเพราะไม่อาจจะหาคนในหมู่บ้านเดียวกันได้ทั้งหมด ทั้งนี้จึง อาจกล่าวได้ว่าในค่านความร่วมมือกันทางเศรษฐกิจนั้น หมู่บ้านนึ่งตนเองได้

การร่วมมือกันทางเศรษฐกิจซึ่งแสดงออกในรูปการเอาแรงนึ่งเป็นอุทาหรณ์เด่นชัดประการ หนึ่งซึ่งแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล เป็นกรณีที่มีคนจำนวนมากร่วมแรงร่วมงาน กันเป็นระยะเวลาเกือบตลอดปี การเอาแรงน้มักจะทำในหมู่บ้านข้างเคียงหรือคนในหมู่บ้าน เดียวกันมากกว่าญาติ แต่ว่าญาติก็อาจจะมาร่วมด้วย ในชีวิตของชาวชนบทแห่งนี้ นอกจาก การเอาแรงแล้วก็ยังมมีโอกาสอื่นอีกสองโอกาสซึ่งแสดงถึงความสัมพันธ์และการร่วมแรงร่วมใจ กันเช่นนี้ โอกาสหนึ่งก็คือโอกาสที่งานพิธีต่าง ๆ ที่บ้าน ในโอกาสที่ผู้มาร่วมงานส่วนใหญ่ คือญาติ ส่วนเพื่อนบ้านและมิตรสหายทั้งหลายก็มีบ้างเป็นส่วนน้อย อีกโอกาสหนึ่งก็คือโอกาส ที่มีการทำบุญทั่ววัด ในโอกาสที่ผู้มาร่วมทำบุญด้วยมักจะมีมาจากทั่วสารทิศภายในชุมชนนั้น นี้ก็แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในวงกว้างขวางขึ้น และแสดงถึงความเห็นอันหนึ่งอัน เดียวกันของคนในชุมชน

ในทรวงศ์ของชาวย่าน คุณประโยชน์ที่สำคัญที่สุดของการเอาแรงกันนั้น คือ ทำให้งาน เสรีไปโดยรวดเร็วทันเวลาและทุนค่าใช้จ่ายมากกว่าการจ้างคนมาทำงาน อัตราค่าแรงงาน ในการไถและการฟาดข้าวนี้คนละ ๒๕ บาทต่อ ๑ วัน หากเจ้าของนาจัดหาอาหารให้ด้วย ค่าจ้างจะเหลือคนละ ๒๐ บาทต่อ ๑ วัน ส่วนค่าแรงงานในการดำนาและการเก็บเกี่ยวก็ตก คนละ ๑๐ บาทต่อ ๑ วัน หากเลี้ยงอาหารด้วยจะเหลือคนละ ๘ บาทต่อ ๑ วัน การที่ อัตราค่าแรงงานไม่เท่ากันนั้นก็เนื่องจากการไถและการฟาดข้าวเป็นงานที่ต้องใช้กำลังกายมาก

กว่าการค้ำนาและการเก็บเกี่ยว ยิ่งไปกว่านั้นในการไถ ผู้รับจ้างจะต้องหาควายและคันไถมา
เองอีกด้วย

ถ้าจะคิดแต่ในค้ำน การเงินแล้วค่าใช้จ่ายในการเอาแรงนั้นน้อยกว่าการจ้างมากทีเดียว
เพราะเจ้าของนาเพียงแต่จัดหาอาหาร ยาสูบ และเหล้าไว้คอยต้อนรับผู้มาช่วยเท่านั้น การ
เลี้ยงอาหารผู้มาช่วยในตอนไถและฟาดข้าวนั้นมักจะเลี้ยงกัน ๒ หรือ ๓ มื้อ อาหารที่เลี้ยงก็
มักมีมากอย่างกว่าตอนค้ำนาและตอนเก็บเกี่ยวซึ่งมักจะเลี้ยงอาหารเบา ๆ บางรายก็ไม่เลี้ยงเลย
ด้วยซ้ำไป ค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงอาหารผู้มาช่วยในการฟาดข้าวซึ่งมีจำนวน ๑๒-๑๕ คน
นั้นประมาณได้ดังนี้ คือเหล้า ๒-๔ ขวดเป็นเงิน ๑๔-๒๘ บาท ยาสูบ ๒-๕ บาทและกับข้าว
๔๐-๗๘ บาท รวมเป็นเงินประมาณ ๘๖-๑๖๘ บาท ส่วนค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงอาหารผู้
มาช่วยในการค้ำนาและการเก็บเกี่ยวนั้นจะลดลง การเลี้ยงอาหารผู้มาช่วยนั้นขึ้นอยู่กับฐานะ
ของเจ้าของนาคือ เจ้าของนาที่มีฐานะดีเข็นทนต์ของคนที่ไปมักได้คนมาช่วยโดยที่ตนไม่
ต้องช่วยแรงคอบ ดังนั้นเจ้าของนาเหล่านั้นมักจะจัดหาอาหารที่ มาเลี้ยงผู้มาช่วย ส่วนเจ้าของ
นาที่ยากจนนั้น ในโอกาสที่มีคนมาช่วยค้ำนาหรือเกี่ยวข้าวก็อาจจะจัดเพียงอาหารเบาๆ มาเลี้ยง
ตอนกลางวันเพียงมื้อเดียว หรือบางทีก็ไม่เลี้ยงเลย

ในการเปรียบเทียบว่าการจ้างคนมาทำงานกับการเอาแรง อย่าง ไหนจะทุนค่าใช้จ่ายกว่า
กันนั้น ถ้าจะเปรียบเทียบเฉพาะค่าจ้างคนงานกับค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงอาหารผู้มาช่วยในการเอา
แรงเท่านั้นอาจจะไม่ถูกต้องนักเพราะยังมีสิ่งสำคัญอย่างอื่นแฝงอยู่ด้วย ในการเอาแรงนั้นนอก
จากจะต้องเลี้ยงอาหารแล้วยังต้องกลับไปใช้แรงคืนจนเต็มจำนวนด้วย เช่นต้นว่า ในรายที่เอา
แรง ๑๐ แรงนั้นก็จะต้องไปใช้แรง ๑๐ แรงเช่นกัน หากจะตีราคาแรงงานที่มาช่วยนั้นเป็น
จำนวนเงินแล้ว การจ้างคนมาทำงานกับการเอาแรงอาจไม่มีความแตกต่างกันเท่าใดนักในเรื่อง
ค่าใช้จ่าย การที่ถือกันว่าการเอาแรงถูกกว่าและให้ผลดีกว่าการจ้างนั้นก็เนื่องมาจากเหตุผลต่าง ๆ
ดังนี้

* การนับแรงงานนั้นใช้วิธีเอาจำนวนคนคูณด้วยจำนวนวัน คน * คนทำงาน * วัน นับเป็น * แรง

ก. การจ้างนั้นทำได้ก็ต่อเมื่อมีเงินเก็บสำรองไว้ซึ่งมักจะไม่ค่อยมีกัน เมื่อมีการจ้างเกิดขึ้นก็หมายถึงว่าจะต้องใช้จ่ายเงิน แต่ชาวชนบทมักจะไม่มีเงินกันนอกจากจะพินทุญ์เก็บเกี่ยวไปแล้ว

ข. ตามประเพณีมักจะไม่มีการจ้างกัน นอกจากนั้นการจ้างก็ไม่เป็นที่ชอบอารมณ์ชาวนา เหล่านี้ด้วยไม่ว่าจะพิจารณาในแง่เศรษฐกิจก็ดี หรือในแง่การสมาคมก็ดี ดังนั้นจึงมักใช้การเอาแรงแทนการจ้าง

ค. เนื่องจากการเอาแรงเป็นส่วนหนึ่งของการถ้อยทอดอาศัยกัน การเอาแรงจึงทำให้สามารถหาคนมาช่วยเป็นจำนวนมากได้ ส่วนการจ้างนั้นมักหาคนไม่ค่อยได้ง่ายเท่าและไม่ช่วยให้เกิดความสัมพันธ์ซึ่งสังคมใดก็ตามที่ทำการเอาแรง

ง. การเอาแรงทำให้ผู้ที่ยากจนมีโอกาสได้ใช้แรงงานของตน ตอแทนผู้ที่เคยเกอูกูดตน โดยทั่วไปการเอาแรงเป็นการช่วยเหลือซึ่งกันและกันในระหว่างผู้ที่มีฐานะที่ใกล้เคียงกัน แต่หากฝ่ายหนึ่งมีฐานะต่ำกว่าอีกฝ่ายหนึ่งการเอาแรงก็เปิดโอกาสให้ผู้ที่ยากจนกว่าได้ใช้แรงงานตอแทนความช่วยเหลือในด้านเงินทองสิ่งของของตนได้รับจากอีกฝ่ายหนึ่ง

การเอาแรงในการทำไร่มันสำปะหลัง

การเอาแรงกันในการทำไร่มันสำปะหลังนั้น มีวิธีการเหมือนกับการเอาแรงกันในการทำนาครั้งที่ได้กล่าวมาแล้ว ไร่มันสำปะหลังนี้ในหมู่ที่ ๑, ๒ และ ๔ ส่วนมากทำเป็นถสิกรรมรอง ตอนที่ต้องใช้แรงงานมากนั้น ก็คือตอนไถไร่ ตอนปลูก ตอนฉางไร่ และตอนขุดหัวมัน ลักษณะของการหาแรงงานในการทำไร่ก็เหมือนกับการทำนา กล่าวคือ ผู้ที่ทำไร่เป็นจำนวนมาก ๆ นั้นต้องจ้างคนข้างเหมือนกัน อัตราค่าจ้างวันละ ๑๐ บาทต่อ ๑ คน เมื่อเปรียบเทียบในเนื้อที่เท่า ๆ กันแล้ว การทำไร่มันสำปะหลังใช้คนงานน้อยกว่าการทำนา การเลี้ยงอาหารและเครื่องคัมแกมผู้มาช่วยในการทำไร่ก็น้อยกว่าในการทำนาคด้วย การทำไร่นั้นถ้าจะมีการเลี้ยงอาหารกันก็เลี้ยงเฉพาะในตอนย้ายเพียงมือเกี่ยวเท่านั้น ก็จึงจะเห็นได้จากตารางที่ ๖

ตารางที่ ๖ จำนวนคนและค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงดูผู้ที่มาช่วยงานบุคคลคนหนึ่ง
ในตำบลนาป่าซึ่งทำทางนาและไถมันสำปะหลังในเนื้อที่ใกล้เคียงกัน

การทำนาราว ๒๑-๒๒ ไร่		การทำไร่ราว ๒๐ ไร่	
ไถนา	ใช้คน ๑๒ คน ทำวันเดียวเสร็จ เลี้ยงอาหาร ๒ มอ ประมาณ ๘๕ บาท	ไถไร่	ใช้คน ๗-๘ คน ทำครึ่งวัน เสร็จ ไม่เลี้ยงอาหาร
ค้ำนา	ใช้คน ๓๐ คน ทำวันเดียวเสร็จ ไม่เลี้ยงอาหาร	ฉางไร่	ทำ ๓ ครั้ง ๆ หนึ่งใช้คน ๑๐ คน เป็นเวลาครึ่งละ ๑ วัน เลี้ยง อาหารวันละมอเคียวทุกวัน เป็น เงินรวมทั้งสิ้น ๖๐ บาท
เกี่ยว	เหมือนการค้ำนา	ขุดมัน	ใช้คน ๑๕ คน ทำ ๓ วันเสร็จ เลี้ยงอาหารวันละมอเคียว เป็น เงินรวม ๘๐ บาท
ฟาดข้าว	ใช้คน ๑๒ คน ทำวันเดียวเสร็จ เลี้ยงอาหาร ๓ มอ ประมาณ ๑๓๘ บาท		

การจ้างคนมาช่วยทำนาและทำไถมันสำปะหลัง

ในการทำนาและไถมันสำปะหลังนั้นบางครั้งก็ไม่อาจจะเอาแรงไถทั้งหมด ต้องจ้างคนมาช่วยบ้างถึงไถกล่ามาแล้วข้างคัน ผู้ที่ทำการกสิกรรมในพื้นดินอันกว้างใหญ่นั้นจำเป็นต้องจ้างคนงานเป็นจำนวนมาก ครอชครวทมีคนงานน้อยไม่อาจจะเอาแรงไถทั้งหมดเพราะไม่มีกำลัง

- ชาวนาผู้หนึ่งอยู่ในหมู่ที่ ๖ ตำบลนาป่า ทำนาถึง ๘๐ ไร่ ในการไถนาเขาเอาแรงคน ๕ คน ทำอยู่ ๑๐ วันจึงเสร็จ เขาจัดอาหารเลี้ยงผู้มาช่วยวันละ ๒ มอทุกวัน ในการค้ำนาเขาจ้างคนมาถึง ๓๓ คน ใช้เวลาทำอยู่ ๓ วันจึงเสร็จ ค่าจ้างวันละ ๑๐ บาทต่อ ๑ คน ในการเกี่ยวข้าว จ้างคน ๓๐ คน เป็นเวลา ๕ วัน ค่าจ้างวันละ ๑๐ บาทต่อ ๑ คน ในการฟาดข้าว จ้างคน ๕๐ คน ทำวันเดียวเสร็จ ค่าจ้างวันละ ๒๐ บาทต่อ ๑ คน และจัดเลี้ยงอาหาร ๒ เวลาด้วย

พอที่จะไปใช้แรงคนไต่จนเวลาที่จำกัดจ้างคนงานเช่นกัน ส่วนผู้ที่ทำการกสิกรรมในนา
 ไม่มากนักก็มีอยู่หลายรายที่เกี่ยวไร่ท่งหรือเอาแรงและจ้างคังตัวอย่างซึ่งพอจะยกมาให้เห็น
 ไต่คังนี้ ชาวนาในหมู่บ้าน ๒ ตำบลน่าจะประมาณครึ่งหนึ่งของจ้างคนงานมาทำงานในนาของตน
 แต่ประมาณ ๓ ใน ๔ ของชาวนาเหล่านั้นต้องการแรงงานไม่ถึง ๒๐ แรงต่องานชนิดหนึ่ง ๆ
 หรือออกนยหนึ่ง การเอาแรงสนองความต้องการในเรื่องแรงงานได้เป็นส่วนมาก สำหรับผู้ที่ทำ
 ไร่มีนสำปะหลังนั้นประมาณ ๑ ใน ๔ กล่าวว่าจ้างคนงานด้วย ส่วนมากต้องการแรงงาน
 ไม่มากนัก มีอยู่เพียงไม่กี่รายที่ต้องจ้างคนงานเป็นจำนวนมากเพราะทำการกสิกรรมในนา
 อื่นกว้างใหญ่มาก

ผู้ที่สามารถรับจ้างไต่คนไต่แก่ผู้ที่ทำการกสิกรรมในนาของตนน้อย เมื่อเสร็จงานในนา
 หรือไร่ของตนแล้วก็มีเวลาพอที่จะไปรับจ้างทำงานในนาหรือไร่ของผู้อื่นได้ บุคคลอีกประเภท
 หนึ่งที่สามารถรับจ้างไต่คนไต่แก่หนุ่มสาวที่ไม่มีที่ดินของตนเอง นอกจากจะช่วยขี้คามาบริจาค
 ของตนทำการกสิกรรมเท่านั้น หรือมีละนนกไต่แก่ผู้ที่มีอาชีพอย่างอื่นก็มีใช้ทำการกสิกรรม เช่น
 ช่างไม้ รับจ้างทำถนน ฯลฯ คนเหล่านั้นจะรับจ้างทำงานในนาหรือในไร่เพื่อหารายได้เพิ่มขึ้น
 ผู้ที่ต้องการคนงานก็จะไปติดต่อว่าจ้างกับผู้ที่ทำหน้าที่เป็นหัวหน้า ตกลงวันและจำนวนคน
 เสรีแล้ว ผู้ที่เป็นหัวหน้าก็จะไปหาคนงานของเขาเอง เมื่อเสร็จงานแล้วเจ้าของนาก็มอบเงินให้
 กับหัวหน้าไปแบ่งกันเอาเอง สำหรับการไถนนั้นผู้รับจ้างจะต้องนำควายและคนไถมาด้วย ผู้ที่
 รับจ้างนั้นมักจะเป็นคนต่างหมู่บ้านกันซึ่งผลกับผู้ที่เอาแรงซึ่งเป็นคนในหมู่บ้านเดียวกัน

การทำน้ำตาลโตนด

การทำน้ำตาลจากต้นตาลนั้นเป็นอาชีพรองอีกอย่างหนึ่งของคนในตำบลน่าทำกันมากและ
 เป็นอาชีพที่ช่วยเพิ่มรายได้ให้ไม่น้อย โดยทั่วไปทำกันราว ๕ เดือนนับตั้งแต่หลังฤดูเกี่ยว
 เกวไปจนถึงต้นฤดูไถคราวต่อไป คือราวเดือนยี่ไปจนถึงปลายเดือน ๖ แต่ผู้ที่ทำนาน้อย ๆ
 นั้นก็มักจะทำน้ำตาลโตนดกันเป็นเวลานานกว่านี้ และการทำน้ำตาลโตนดก็เป็นทางหารายได้
 ที่สำคัญสำหรับคนเหล่านั้นด้วย

การทำน้ำตาลโตนดนั้น คนแรกก็เตรียมพระองค์ไม่ให้นำไปมัดติดกับต้นตาลให้หมดทุกต้น
 ก่อน ต่อจากนั้นก็นวดวงตาล ตาลมีอยู่ ๒ ชนิด คือตาลตัวผู้ และตาลตัวเมีย ตาลตัวเมีย
 ได้รับความนิยมนมากกว่าตาลตัวผู้เพราะให้น้ำหวานมากกว่าและมผลซึ่งใช้ทำประโยชน์อย่างอื่น

ได้ออกด้วย การนวดวงวงตาลนี้ใช้ไม้คันทองผูกปลายข้างหนึ่งติดกันนำไปประกบวงตาลไว้ขยับ
ปลายออกข้างหนึ่งเข้าหากัน ไม้คันทองประกบวงตาลทำให้วงอ่อนตัวลง วงตาลควม้วนนั้นนวดอยู่
ราว ๗ วันก็ให้นำหวาน แต่งวงตาลควมเย็บต้องใช้เวลาานถึง ๑๕ วันจึงจะได้นำหวาน

ตาลคนหนึ่ง ๆ จะมวงไว้ร่อนนำหวานได้ ๓ - ๔ วงด้วยกัน เมื่อนวดวงวงตาลได้
แล้วก็ใช้มีดคม ๆ ปาดปลายวงตาลนี้คันทองให้นำหวานไหลออกมา แล้วเอากระบอกร่อนนำ
หวานเอาไว้ในวันแรก ๆ นั้นจะได้นำหวานน้อยแต่จะค่อย ๆ มากขึ้นเรื่อย ๆ และจะได้นำหวาน
มากที่สุดหลังจากวันที่ ๕ - ๑๐ ต่อจากนั้นก็จะมีปริมาณนำหวานออกมาสม่ำเสมอ คนที่ทำตาล
จะขึ้นไปปลดกระบอกร่อนนำหวานชุดเก่าลงและเปลี่ยนชุดใหม่ร่อนไว้แทนวันละ ๒ ครั้ง เข้า
และเย็น ทุกครั้งทขึ้นไปเปลี่ยนกระบอกร่อนนำหวานนั้นเขาจะปาดปลายวงตาลออกข้าง ๆ เพื่อให้
นำหวานออกมาได้สะดวก วงตาลนี้จะถูกปาดจนหมดไปในราว ๓ เดือน

นำหวานที่ร่อนได้นั้นจะถูกนำมาเคี่ยวในกระทะราว ๔ ชั่วโมงจนงวดได้ก็แล้วก็ยกกระทะลงจาก
เตา ใช้ไม้กวานอกราวครึ่งชั่วโมง ต่อจากนั้นก็เทลงสามหรือถ้วยตวงไว้ให้เย็นก็จะได้นำตาลโดนด

ในการสำรวจหมัก ๒ ตำบลน่าป่า ปรากฏว่าในจำนวน ๔๒ ครัวเรือนนั้น มี ๑๕ ครัว
เรือนเป็นอย่างน้อย (หรือประมาณร้อยละ ๓๕) ที่ทำน้ำตาลโดนด

ตารางที่ ๑ จำนวนต้นตาลที่ใช้ทำน้ำตาลโดนดในครัวเรือนต่างๆ ในหมู่บ้านตำบลน่าป่า

	จำนวนต้นตาล						
	๐	๑-๑๐	๑๑-๑๕	๑๖-๒๐	๒๑-๒๕	๒๖-๓๐	ไม่ทราบ
จำนวนครัวเรือน	๒๖	๓	๒	๗	๑	๒	๑

ตารางข้างบนนี้แสดงจำนวนต้นตาลที่ครัวเรือนหนึ่ง ๆ ใช้ในการทำน้ำตาลโดนดในเดือน
กุมภาพันธ์และ มีนาคมซึ่งเป็นระยะที่ต้นตาลมวงมากที่สุด ต้นตาลคนหนึ่ง ๆ จะได้นำหวาน
มากพอที่จะเคี่ยวเป็นน้ำตาลหนกราวครึ่งกิโลกรัมทุกวัน ราคาน้ำตาลโดนดนี้ประมาณกิโลกรัม
ละ ๒.๕๐ บาท ถึง ๓.๐๐ บาท เมื่อดำเนินการระยะเวลาที่สามารถจะทำน้ำตาลโดนดได้นั้นมีอยู่
ถึง ๕ เดือนก็จะเห็นได้ว่ารายได้จากการทำน้ำตาลโดนดนี้เป็นจำนวนเงินมีใช้น้อย โดยเฉพาะ
อย่างยังสำหรับรายได้จากการทำน้ำตาลโดนดนี้ช่วยให้ผู้ที่ทำน้อย ๆ มีเงินพอที่จะใช้จ่าย
สอยสำหรับเครื่องอุปโภคบริโภคสำหรับครอบครัวได้เป็นอย่างดี

ในการทำน้ำตาลโตนคน แบ่งหน้าที่กันดังนี้ การบ่มพระองค์ นวดวงตาล และเก็บน้ำหวานเป็นหน้าที่ของผู้ชายที่อายุเกิน ๑๕ ปี ส่วนผู้หญิงนั้นทำหน้าที่เคียวน้ำตาล หยอดน้ำตาลลงในซามหรือถ้วยและนำไปขาย แต่ผู้ชายบางคนก็ทำน้ำตาลด้วยเหมือนกัน

การเลี้ยงสัตว์

การเลี้ยงสัตว์ในตำบลบ้านชานชาวนามีจะทำกันเพียงเล็กน้อย ๆ เพื่อหาลำไยพิเศษเท่านั้น ส่วนมากนิยมเลี้ยงเป็ดและไก่เพื่อเอาไข่ไว้กินกันในครอบครัว แต่บางรายก็ปล่อยให้ขายไต่ข้าง มอญเพียงไม่กี่รายที่ขายทั้งตัวและไข่ สำหรับผลเลี้ยงหมูนั้นผู้ชายให้แกคนกลางที่มาหาซื้อลงในหมู่บ้าน การเลี้ยงสัตว์ในหมู่บ้านไม่มีรายใดที่เลี้ยงกันอย่างเป็นล่ำเป็นสัน เพื่อให้มีรายได้มาก ๆ เลยแม้แต่รายเดียว ประเภทและจำนวนของสัตว์ที่เลี้ยงก็แตกต่างกันไปตามฐานะของแต่ละรายอีกด้วย ครอบครัวที่มีฐานะยากจนนั้นมักจะเลี้ยงเป็ดหรือไก่เพียงไม่กี่ตัวและอย่างมักจะเลี้ยงหมูอีกสักตัวหนึ่งเท่านั้น ส่วนผู้ที่ฐานะคนนั้นมักจะเลี้ยงเป็ดและไก่เป็นจำนวนมากกว่าผู้ที่มีฐานะยากจนและมักจะเลี้ยงหมูอีก ๔ หรือ ๕ ตัวด้วย

ตารางที่ ๘ ประเภทสัตว์ที่เลี้ยงในหมู่บ้าน ๒ ตำบลนาป่า

ประเภทสัตว์	จำนวนครัวเรือน
ไก่อย่างเคียว	๘ (๑๘.๐๕ %)
เป็ดอย่างเคียว	๓ (๗.๑๔ %)
หมูอย่างเคียว	๒ (๔.๗๖ %)
ไก่กึ่งหมู	๑๐ (๒๓.๘๑ %)
ไก่กึ่งเป็ด	๒ (๔.๗๖ %)
เป็ดกึ่งหมู	๑ (๒.๓๘ %)
ไก่ เป็ดและหมู	๗ (๑๖.๖๗ %)
ไม่เลี้ยงเลย	๘ (๒๑.๔๓ %)
รวม	๔๒ (๑๐๐ %)

ควายเป็นสัตว์ที่มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจของคนในตำบลน่าเข้ามาทักเคียวเพราะจำเป็น
 อย่างยิ่งสำหรับการไถนาและไถไร่ นอกจากนยงใช้เทียมเกวียนไถออกควย ดังนั้นสัตว์กรทุกคน
 จึงจำต้องมีควายไว้ใช้งานหรือมีฉนวนนักรักต้องสามารถหามาใช้งานได้เมื่อเกิดความจำเป็น ควาย
 ที่ใช้กันอยู่ในตำบลน่าต้องหาซื้อเอาจากผู้ที่ออกมาขายจากท้องถิ่น ส่วนมากมาจากภาคตะวันออกเฉียง
 ออกเฉียงเหนือ ควายเหล่านี้ต้องทำงานหนักมากในฤดูไถนาและไร่ แต่เมื่อหมดฤดูก็เลี้ยง
 แล้วชาวบ้านก็จะปล่อยให้หากินในท้องถิ่นโดยมีเด็กชายอายุ ๑๐ กว่าขวบคอยดูแล

ใน พ.ศ. ๒๕๐๓-๒๕๐๔ นั้น มีควายอยู่ในหมู่บ้าน ๒ ตำบลน่าเข้ารวม ๔๓ ตัว
 โดยทฤษฎีครอบครัวยุติกรครอบครัวยุติกรหนึ่ง ๆ นั้นควรมีควายคี่หนึ่งเป็นอย่างน้อย จำนวน
 ครัวเรือนที่ทำงานในหมู่บ้าน ๒ ตำบลน่าเข้ามีอยู่ ๒๘ ครัวเรือนด้วยกัน ในจำนวนนี้เป็นครัวเรือน
 ที่ไม่มีควายเลยแม้แต่ตัวเดียวถึง ๑๒ ครัวเรือน สำหรับควาย ๔๓ ตัวนี้เป็นของครอบครั
 วยุติกรที่ทำการกสิกรรมในเนื้อของตนเอง รวมกับเช่าที่ผู้อื่นทำควยถึง ๓๑ ตัว ครอบครัวยุติกร
 เช่านาผู้อื่นทำทั้งหมดคนส่วนมากไม่มีควายไว้ใช้งานเลย สำหรับผู้ที่ทำนาในเนื้อของตนเอง
 ทั้งหมดคนมีอยู่ไม่กี่รายที่ไม่มีควายใช้ ผู้ที่ไม่มีควายมักต้องจ้างคนที่มีควายมาช่วยทำ หรือ
 ไม่ก็ต้องยืมควายคนอื่นมาแล้วตนก็ไปทำงานใช้ให้เจ้าของควาย

การประมาณภาวะเศรษฐกิจบางประการ

ในการค้นคว้าที่ตำบลน่าผู้คนมีความใฝ่ศึกษาดัง เศรษฐกิจของตำบลน่าเข้าไว้ อย่าง
 ละเอียดคนก็ เห็นกันว่า มีใฝ่ศึกษาเรื่องการลงทุนในการทำนาและทำไร่มีนั้ล่ำประหลัง เรื่องแรง
 งาน ผลผลิต รายได้ และรายจ่ายของครอบครัวยุติกร เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ก่อนที่จะกล่าวถึงกรรมสิทธิ์ที่ดินและการใช้ประโยชน์ที่ดินในตำบลน่าเข้า
 ตลอดจนความแตกต่างทางฐานะเศรษฐกิจและระดับการครองชีพของคนในตำบลน่าเข้า ก็ใคร่จะ
 ได้ลองคาดคะเนลักษณะบางประการทางเศรษฐกิจข้างค่อ

ก. ในการที่จะดำรงชีวิตอยู่ได้ตามมาตรฐานการครองชีพในตำบลน่าเข้านั้น ประมาณ
 ว่าครัวเรือนหนึ่ง ๆ จะต้องทำกสิกรรมในเนื้อที่เท่าใดจึงจะได้ผลผลิตเพียงพอ

ข. เมื่อกำนงถ่วงวิชาการเพาะปลูกกึ่งที่ใช้กันอยู่ในขณะนั้นตลอดจนแรงงานที่อาจหา
 มาช่วยได้โดยการจ้างและการเอาแรงแล้ว ประมาณว่าครัวเรือนหนึ่ง ๆ จะสามารถทำกสิกรรม
 ในเนื้อที่มากที่สุดเท่าใด

ก. ผลผลิตจากการรกรากสัตว์พอเลี้ยงชีพและระดับการครองชีพ การทำนาในตำบลนา
บ้านไร่โค้วข้าวเปลือกประมาณไร่ละ ๒๕ ถึง ราคาถึงละ ๑๐-๑๔ บาท การทำนา ๑ ไร่
ใช้กล้าที่เพาะจากข้าวเปลือกประมาณ ๑-๑.๕ ถึง ในบ่หนึ่ง ๆ นั้นปริมาณข้าวที่คน ๆ หนึ่ง
บริโภคคิดเป็นข้าวเปลือกกราว ๒๕-๓๐ ถึง เมื่อคำนึงถึงปริมาณข้าวเปลือกที่จะต้องใช้ใน
การบริโภคเอง เลี้ยงคนทำช่วยงานและที่ท้องเก็บไว้ทำพันธุ์ ตลอดจนค่าใช้จ่ายที่จำเป็นใน
การครองชีพอื่น ๆ เช่น ซอสเสื่อผ้า อาหารอื่น ทำบุญ ฯลฯ แล้ว ชาวบ้านนี้ประมาณว่า
ครอบครัวที่มีคน ๖ คนจะต้องมีนาทำเองราว ๒๐ ไร่เป็นอย่างน้อยจึงจะมีพอกินพอใช้ เมื่อ
เป็นเช่นนั้นหากเราสมมติว่าครอบครัวหนึ่งมีคน ๖ คนและไม่มีรายได้อื่นนอกจากการทำนา
เพียงอย่างเดียว ถ้าครอบครัวนี้ทำนาน้อยกว่า ๒๐ ไร่ การครองชีพของครอบครัวนี้จะฝืด
เคืองอยู่บ้าง แต่ถ้าทำนาราว ๒๐-๓๐ ไร่ การครองชีพของครอบครัวนี้จะพอมักินตาม
มาตรฐานของหมู่บ้าน และหากทำนามากกว่า ๓๐ ไร่ ครอบครัวนี้จะครองชีพอยู่ได้ด้วยความ
ความสะดวกสบาย สำหรับผู้ที่เช่านาผืนมาทำนาจะเช่าเพียงส่วนหนึ่งหรือทั้งหมดก็ตาม ก็จะต้อง
ทำนาเพิ่มขึ้นจากที่กล่าวมานอกกราว ๑ ใน ๓ ของเนื้อที่นาที่เช่า ทั้งนี้เพราะค่าเช่านาคำน
คิดเป็นอัตรา ๑ ใน ๓ ของผลผลิตที่ทำได้

สำหรับผู้ที่ทำไร่มันสำปะหลังนั้นก็ต้องทำไร่ในเนื้อที่เท่า ๆ กับในรายที่ทำนาจึงจะมีราย
ได้พอเลี้ยงชีพอยู่ได้ ชาวบ้านให้ความเห็นว่า ถ้าคิดการทำไร่มันสำปะหลังจะให้รายได้
มากกว่าการทำนาในเนื้อที่เท่า ๆ กันและใช้แรงงานน้อยกว่าด้วย ในที่ ๆ หนึ่งคิดไร่หนึ่ง ๆ จะได้
มันสำปะหลังราว ๓๐-๔๐ หอบ ๆ ละ ๗๐ กิโลกรัมและขายให้คนกลางหรือโรงงานแย่ง
มันได้ราคาหอบละ ๑๒-๑๖ บาท แต่พนักินที่ทำไร่นั้นไม่อุดมสมบูรณ์เหมือนกันหมดทั้ง
ตำบล ในที่บางแห่งนั้นในเนื้อที่ ๑ ไร่ได้มันสำปะหลังไม่ถึง ๒๐ หอบ การทำไร่มันสำปะหลัง
นั้นต้องใช้ช่วยเช่าช่วยด้วย จึงทำให้ต้นทุนการผลิตเพิ่มขึ้นอีก ดังนั้นเมื่อกล่าวโดยทั่วไปแล้ว
ครอบครัวที่มีคน ๖ คนจึงต้องทำไร่ราว ๒๐-๓๐ ไร่จึงจะมีพอกิน แต่ถ้าทำมากกว่า
๓๐ ไร่ก็จะครองชีพอยู่ได้อย่างสะดวกสบาย อย่างไรก็ตาม ถ้าหากมันสำปะหลังมีราคาสูงทรงตัว
อยู่คงขณะนั้น ชาวไร่มันสำปะหลังก็จะมีความเป็นอยู่ดีกว่าชาวนาบ้างเล็กน้อย

ข. ขนาดของสหภาพการกสิกรรมเชิงครัวเรือนหนึ่ง ๆ สามารถจะทำให้ ในการกสิกรรม
 ไม่ว่าจะเป็นการทำนาหรือเป็นการทำไร่ คนหนึ่ง ๆ จะสามารถทำกสิกรรมได้ในเนื้อที่มากหรือน้อยเพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับวิธีการที่ใช้และแรงงานซึ่งคน ๆ นั้นสามารถหามาช่วยได้ การกสิกรรม
 ในเนื้อที่อันกว้างใหญ่นั้นอาจจะทำได้โดยการจ้างคนงานมาทำ แต่กสิกรส่วนมากไม่มีที่ดิน
 มากนักและไม่มั่งเงินจ้างคนงานได้ด้วย ในตำบลนาบ้านส่วนมากจะใช้วิธีเอาแรงงานก่อนเสมอ
 เมื่อการเอาแรงงานใดคนไม่พอก็จ้างคนงานมาช่วยเพิ่มขนานย่าง เนื่องจากเหตุผล
 ดังกล่าวแล้วข้างต้น ครัวเรือนหนึ่ง ๆ จึงสามารถทำนาได้อย่างมากที่สุดเพียง ๔๐-๕๐ ไร่
 เท่านั้น ส่วนผู้ที่มียากกว่านั้นก็จะแบ่งให้ผู้อื่นเช่าไปเสียย่าง สำหรับผู้ที่ทำไร่มั่นสำปะหลัง
 ก็เช่นเช่นนี้เหมือนกัน ชาวนายางคนในหม่ที่ ๑, ๒ และ ๔ นั้นทำทั้งนาและไร่มั่นสำปะหลัง
 ถึงแม้ว่าการชดและปลูกมันสำปะหลังจะอยู่ในระหว่างที่ข้าวในนากำลังจะตกรวง ชาวนายาเวลา
 ว่างข้างก็ตาม แต่คนเหล่านี้ก็ทำไร่มั่นสำปะหลังกันอย่างมากที่สุดเพียง ๒๐ ไร่เท่านั้น นั่นคือ
 เมื่อรวมทั้งนาและไร่เข้าด้วยกันแล้วก็เป็นเนื้อที่ราว ๔๐-๔๕ ไร่ ในหม่บ้านทั้ง ๓ แห่งนี้
 มีผู้ที่ทำไร่เป็นการกสิกรรมหลักอยู่เพียงไม่กี่ราย ต่างกับหม่บ้านที่ทำการทำไร่มั่นสำปะหลังเป็น
 อาชีพสำคัญและที่มียากไม่เหมาะแก่การทำนา ในตำบลนาบ้านส่วนมากชาวนายาที่มียากเองหรือ
 สามารถหาเช่าได้มักจะทำการกสิกรรมกันในเนื้อที่ระหว่าง ๒๐-๔๕ ไร่ ทั้งนี้ไม่ว่าจะทำนา
 แต่เพียงอย่างเดียวหรือทำทั้งนาและไร่รวมกันก็ตาม

กรรมสิทธิ์และการใช้ที่ดินของตำบลนาบ้าน

ตัวเลขที่แสดงไว้ในตารางที่ ๙ นั้นได้มาจากแบบฟอร์มที่ชาวบ้านในหม่ที่ ๑-๕ ยื่นเพื่อ
 เสียภาษีที่ดิน แต่แสดงเฉพาะที่ดินในหม่บ้านเดียวกันกับที่อยู่อาศัยของเขาของตนเท่านั้น
 ถ้าผู้ถือกรรมสิทธิ์อยู่อาศัยในหม่บ้านหนึ่ง และที่ดินอื่นเป็นกรรมสิทธิ์ของคน น้อยในหม่บ้านอีก
 แห่งหนึ่งก็ไม่ยื่นขอมรวมเข้าด้วย ตารางนี้จำแนกผู้ถือกรรมสิทธิ์ที่ดินเป็นครัวเรือน ๆ ไป ดังนั้น
 เจ้าของที่ดินบางรายจึงถูกตัดออกหรือรวมกับรายอื่นบาง ทั้งนี้เพราะ (ก) สามีภริยาบางคน
 ทำการกสิกรรมในที่ดินของบิดามารดาและที่ดินยังเป็นของบิดามารดาอยู่ (ข) ในบางกรณีมี
 หลายครัวเรือนอยู่ในบริเวณเดียวกันจึงนับเป็นครัวเรือนเดียว นอกจากนี้เจ้าของที่ดินบางรายก็

* ทุกรายละเอียดเพิ่มเติมในภาคผนวก ๑

ไม่ได้ให้รายละเอียดไว้อย่างชัดเจนจึงจำเป็นต้องคัดออก อย่างไรก็ตามแม้ว่าตัวเลขในตารางนี้จะไม่ใช่ตัวเลขที่ตรงตามความเป็นจริงทั้งหมด แต่ก็ยังเป็นเครื่องชี้แนวโน้มน่าสนใจประการได้

จำนวนทัศนคติครัวเรือนหนึ่ง ๆ มีอยู่นั้นแตกต่างกันมาก แต่มีมัธยฐาน (median) ของกรรมสิทธิ์ที่ดินอยู่ระหว่าง ๑๘-๒๕ ไร่ ส่วนมากแล้วครัวเรือนหนึ่ง ๆ จะมีที่ดินเพียงแปลงเดียว ผู้ที่มีที่ดินอยู่หลายแปลงนั้นไม่ค่อยจะมีมากมายนัก ในหมู่ที่ ๑ นั้นขบได้ที่มีความแตกต่างกันระหว่างจำนวนเจ้าของที่ดินกับจำนวนแปลงที่ดินมากกว่าในหมู่อื่น ๆ ทั้งนี้เนื่องจากว่าเจ้าของที่ดินบางรายมีที่ดินอยู่หลายแปลง เช่น รายหนึ่งมีที่ดินถึง ๑๐ แปลงด้วยกัน อีกครัวเรือนหนึ่งลงชื่อเป็นเจ้าของที่ดินรวมกัน ๓ คนแต่มีที่ดินถึง ๑๓ แปลง เจ้าของที่ดินอีก ๓ รายมีที่ดินอยู่รายละ ๕ แปลง

ในหมู่ที่ ๑-๕ ค่ายลนาบ้านทิดคนบางแห่งเป็นของคนนอกตำบล ในหมู่ที่ ๑ นั้นที่ดินเป็นของคนในหมู่บ้านรวม ๗๘๒ ไร่และเป็นของคนนอกหมู่บ้าน ๑๖ คนเป็นเนื้อที่รวม ๒๐๓ ไร่ ในหมู่ที่ ๒ ที่ดินเป็นของคนในหมู่บ้านรวม ๖๘๐ ไร่และเป็นของคนนอกหมู่บ้าน ๘ คนเป็นเนื้อที่รวม ๒๑๐ ไร่ ในหมู่ที่ ๓ ที่ดินเป็นของคนในหมู่บ้านรวม ๔๔๔ ไร่เป็นของคนนอกหมู่บ้าน ๑๑ คนเป็นเนื้อที่รวม ๑๘๗ ไร่ ในหมู่ที่ ๔ ที่ดินเป็นของคนในหมู่บ้านรวม ๖๘๖ ไร่เป็นของคนนอกหมู่บ้าน ๕ คนเป็นเนื้อที่รวม ๑๓๕ ไร่ ในหมู่ที่ ๕ ที่ดินเป็นของคนในหมู่บ้าน ๗๘๗ ไร่เป็นของคนนอกหมู่บ้าน ๑๑ คนเป็นเนื้อที่รวม ๒๑๘ ไร่ สำหรับเจ้าของที่ดินที่เป็นคนนอกหมู่บ้านน่าจะกล่าวได้ว่าเกือบทั้งหมดเป็นคนตำบลนาป่า หรือตำบลใกล้เคียง เช่น หนองไม้แดง กอนหว้าพ้อ และสำนักบก มีอยู่เพียงไม่กี่รายที่เป็นคนอยู่ในตัวจังหวัดชลบท และมีอยู่เพียง ๒ รายเท่านั้นที่อยู่ในกรุงเทพฯ เจ้าของที่ดินเหล่านี้มีความสัมพันธ์กับชาวชนบทในแง่ต่าง ๆ อย่าง ไม่ใช่นักลงทุนที่หวังผลกำไรจากชาวชนบท การที่มเจ้าของที่ดินเป็นคนนอกหมู่บ้านนั้นเป็นผลสืบเนื่องมาจากการที่บุตรทั้งชายและหญิงต่างก็มีสิทธิ์ในทรัพย์สินของบิดามารดาและความอิสระในการเลือกที่อยู่อาศัย เป็นที่น่าสนใจว่าเจ้าของที่ดินเหล่านี้ส่วนมากเป็นคนในแถบใกล้เคียงกับตำบลนาป่าทั้งสิ้น

นอกจากที่ดินจะเป็นของคนนอกหมู่บ้านดังที่กล่าวมาแล้วนั้น ลักษณะอีกอย่างหนึ่งก็คือคนในหมู่บ้านบางรายมีที่ดินอยู่นอกหมู่บ้านที่คนอาศัยอยู่ คนเหล่านี้มักจะเป็นคนเกิดในถิ่นอื่น

แต่ย้ายเข้ามาในหมู่บ้านในภายหลัง การมีทคนอยู่นอกหมู่บ้านทคนอาศัยอยู่นั้นแบ่งออกได้เป็น ๒ อย่าง คือ (ก) ทคนอยู่ในหมู่บ้านชนตำบลนาข่า (ข) ทคนอยู่ในตำบลอื่น ในกรณีทคนอยู่ในหมู่บ้านอื่น ๆ ในตำบลนาข่านั้นมีอยู่ ๔ รายด้วยกันเป็นจำนวนเนอทรวม ๒๓๔ ไร่ ทคนเหล่านี้ใช้ประโยชน์เพื่อการรกรดกรรมทั้งสิ้น มีรายละเอียดดังนี้ คือ ในหมู่บ้าน ๑ มีอยู่ ๒ ครอบครัวแต่ละลงชื่อเป็นเจ้าของ ๓ คนมีทคนอยู่ในหมู่บ้าน ๑๒ รวม ๓๔ ไร่ ในหมู่บ้าน ๒ มีอยู่ ๔ ครอบครัวแต่ละลงชื่อเป็นเจ้าของ ๕ คนมีทคนอยู่ในหมู่บ้านต่าง ๆ ในตำบลนาข่ารวม ๑๓๙ ไร่ หมู่บ้าน ๔ มีอยู่ ๑ ครอบครัวมีทคนอยู่นอกหมู่บ้าน ๒๗ ไร่ ในหมู่บ้าน ๕ มีอยู่ ๒ ครอบครัวมีทคนนอกหมู่บ้านรวม ๓๔ ไร่ สำหรับทคนที่อยู่ต่างตำบลออกไปนั้นไม่อาจจะหาตัวเลขมาแสดงได้เนื่องจากการยื่นแบบฟอร์มเพื่อเสียภาษีทคนนั้นแยกออกตามทคนในตำบลเป็นตำบล ๆ ไป ไม่ได้แยกตามที่อยู่อาศัยของเจ้าของทคน

ผู้ที่มีทคนอยู่นอกหมู่บ้านแต่อยู่ในตำบลเดียวกันนั้นประมาณ ๑ ใน ๓ มีทคนอยู่ไม่ห่างจากที่อยู่อาศัยมากนักและมีจะทำกรรกรรมในทคนนั้น ๆ เอง ส่วนผู้ที่มีทคนอยู่ห่างออกไปนั้นมักจะทำให้ผู้อื่นเข้าทำการกรรกรรม ดังนั้นจึงอาจจะกล่าวได้ว่าผู้ที่มีทคนเลยหรือมีบางเล็กน้อยนั้นอาจจะเข้าทำทคนของผู้อื่นมาทำการกรรกรรมได้พอเพียงกับความต้องการ

ผู้ที่มีทคนอยู่ในหมู่บ้านทคนอาศัยอยู่นั้นส่วนมากจะทำกรรกรรมด้วยตนเอง แต่ก็มีบางรายที่ไม่ได้ทำการกรรกรรมด้วยตนเอง คนเหล่านี้เป็นบุคคลชั้นนำของชนบท เช่น กำนัน แพทย์แผนโบราณ ประธานกรรมการสภาตำบล ข้าราชการ ครูบางคน ทคนของบุคคลเหล่านี้มักจะให้ผู้อื่นเข้าเป็นส่วนมาก หากจะทำเองบ้างก็จ้างคนงานมาทำงานแทนตน

นอกจากเจ้าของทคนดังกล่าวแล้ว เจ้าของทคนที่ทำการกรรกรรมด้วยตนเองนั้นบางรายก็ต้องแบ่งทคนบางส่วนให้ผู้อื่นเข้าทำเสียบ้างเพราะมีทคนเป็นจำนวนมากไม่สามารถจะทำเองได้ทั้งหมด การที่ไม่สามารถจะทำได้เองทั้งหมดนั้นก็เนื่องจากเหตุผลดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้น คือวิธีการที่ใช้ในการกรรกรรมและจำนวนคนงานที่สามารถจะหามาช่วยไคนั้น เป็นสิ่งที่ทำให้ครัวเรือนหนึ่ง ๆ ทำกรรกรรมได้ในเนื้อที่อันจำกัด

พิจารณาจากตารางที่ ๙ ก็จะได้เห็นว่าประมาณร้อยละ ๔๐ ของผู้ที่มีทคนนั้นไม่มีทคนถึง ๒๐ ไร่ ซึ่งนับว่าเป็นจำนวนที่ใหญ่ที่สุดผลไม่อาจจะพอเลี้ยงชีพได้ตลอดทั้งปี และประมาณร้อยละ ๔๐ เช่นกัน มีทคนราว ๒๐-๔๐ ไร่ซึ่งเป็นจำนวนที่เรียกได้ว่าพอทำพอกิน ส่วน

อีกประมาณร้อยละ ๒๐ ของเขาของทัศนที่เหลือนอนนมีทัศนมากกว่า ๔๐ ไร่ เขาของทัศนประเภทหลังนบางรายก็แบ่งทัศนของตนให้ผู้อื่นเช่าทำยาง ฝัทไม่มีทัศนเลยหรือมีขนาดเล็กน้อยจึงสามารถทำการกสิกรรมได้โดยขอเช่าทัศนส่วนนหรือเช่าทัศนที่เป็นของคนนอกหมู่บ้าน

เมื่อพิจารณาโดยทั่ว ๆ ไปแล้วส่วนมากจะทำการกสิกรรมในทัศนที่เป็นของตนเองซึ่งอาจจะแบ่งให้เช่าหรือขอเช่าเพิ่มขนบางเล็กน้อย ไม่มีเขาของทัศนที่มีให้เช่าเป็นจำนวนมาก ๆ เลยมีเขาของทัศนเพียงไม่กี่รายที่ให้เช่าทัศนทั้งหมด แต่จำนวนทัศนที่มีอยู่ไม่มากนัก เขาของทัศนในตำบลนบางรายก็อาศัยอยู่นอกหมู่บ้านจึงไม่สามารถทำการกสิกรรมในทัศนซึ่งตกทอดมาเป็นบุตรของตนเองได้และมีจะให้คนในหมู่บ้านนเช่าทำ คนในเมืองซึ่งลงทุนชื้อทัศนไว้เพื่อหวังผลกำไรนั้นอาจกล่าวได้ว่าไม่มีเลย

ในหมู่บ้านแต่ละหมื่นนประมาณว่าฝัทไม่มีทัศนเป็นของตนเองเลยนั้นมีอยู่ราว ๑ ใน ๔ หรือมากกว่าเล็กน้อย คนเหล่านี้บางคนก็ทำการกสิกรรมในทัศนของบิดามารดาหรือญาติโดยไม่ต้องเสียค่าเช่า พวกนี้อาจจะเรียกได้ว่าเป็นพวกที่หวังจะได้รัชมรดกทัศนข้างในโอกาสต่อไปบางคนก็ไม่มีทัศนเลยจริง ๆ ต้องเช่าทัศนของผู้อื่นทำกินและไม่อาชีพอื่น ฝัทไม่มีทัศนเลยนี้มีอยู่เพียงไม่กี่รายที่ไม่ทำการกสิกรรมเลยแต่ตั้งร้านค้าหรือทำการค้าเล็ก ๆ น้อย ๆ แทน คนในตำบลนส่วนมากมักจะประกอบอาชีพหลาย ๆ อย่างปนกันตามแต่โอกาสจะอำนวยให้ คือ เขาทัศนของผู้อื่นทำการกสิกรรมบ้างเล็กน้อยและเมื่อเสร็จจากงานกสิกรรมแล้ว บางคนก็รับจ้างทำการกสิกรรมให้ผู้อื่นในตำบลนบ้าง อำเภอบ้านขงหรืออำเภอสรีราชาบ้าง บางคนก็รับจ้างทำถนนหรืองานอื่น ๆ ของทางราชการ ครอบครวของคนเหล่านี้คล้ายกับครอบครวของชาวนาที่ค่อนข้างยากจนอื่น ๆ คือ มักจะทำน้ำศาลาเอนคด้วยเพราะเป็นทางหล่าไฟได้มากทีเดียวนอกจากนี้แล้วก็มีเลี้ยงสัตว์ เช่น เป็ด ไก่และหมู บ้าง

การเปรียบเทียบตำบลนป่ากับตำบลบางชั้น ในเรื่อง การครองกรรมสิทธิ์และการใช้ที่ดิน

ตำบลบางชั้นอยู่ในภาคกลางของประเทศไทย กล่าวได้ว่าตำบลนมีการทำนามากกว่าตำบลนป่า ตำบลบางชั้นตั้งอยู่ในบริเวณที่ราบสามเหลี่ยมตอนล่างแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นบริเวณที่มีทัศนรายซึ่งถูกน้ำพัดมาทางไว้ คนในตำบลนอาศัยคลองช่วย ในการทำนาและใช้เป็นทางคมนาคมด้วย

จำนวนเนอทีนาทครวเรือนหนึ่ง ๆ ทำนมนิ่งแต่ ๔ ไร่จนถึง ๑๑๐ ไร่ มีชัฒิม (mean) และมัชชฐาน (median) เป็น ๓๔ ไร่และ ๓๐ ไร่ตามลำดับ เมื่อเปรียบเทียบผลทำนาในเนอทีนาทมาก ๆ ในตำบลบางชันกับตำบลนาย้าจะเห็นว่า ในตำบลบางชันผลทำนามาก ๆ นั้น ทำในเนอทีนาทกว้างขวางกว่าชาวานาในตำบลนาย้ามาก แต่เมื่อเปรียบเทียบในทางมัชชฐานแล้วก็ใกล้เคียงกัน โดยทั่วไปแล้วชาวานาในตำบลบางชันนครวเรือนหนึ่ง ๆ ทำนาในเนอทีนาทมากกว่าชาวานาในตำบลนาย้า เป็นที่น่าสังเกตว่าประมาณร้อยละ ๗๕ ของชาวานาในตำบลบางชันเป็นผลทำน่าน้อยกว่า ๔๕ ไร่ซึ่งคล้ายกับชาวานาในตำบลนาย้า การทำนาในตำบลบางชันนี้ได้ผลดีกว่าในตำบลนาย้าเล็กน้อย คือ ทำนา ๑ ไร่จะได้ข้าวประมาณ ๓๒ ถึง

ในตำบลบางชันนมีการเช่าที่นาเกินกว่าในตำบลนาย้า ที่นาทครวเรือนชาวานา ๑๐๔ ครวเรือนทำอยู่ในตำบลบางชันนเกินร้อยละ ๖๐ ของที่นาเป็นของผุชช ประมาณร้อยละ ๒๔ เท่านั้นที่ทำนาในที่ดินของตนเองทั้งหมด นอกนั้นต้องเช่าจากผุชชอนบ่าง บ่างส่วนและบ่างรายก็ ต้องเช่าที่นาทั้งหมด แต่ในตำบลนาย้านมีการให้เช่าและการขอเช่าที่นาเกินน้อยกว่า ส่วนมากมักจะทำนาในที่ดินของตนเอง

ในตำบลบางชันนมีการจ้างคนมาช่วยในการกลักรรรมเป็นประจำซึ่งแสดงให้เห็นอย่างเด่นชัดว่าลักษณะทางเศรษฐกิจของตำบลทั้งสองนี้ไม่เหมือนกัน

จะเห็นได้ว่ากรรมสิทธิ์และการใช้ที่นาในตำบลบางชันนสืบสับชัชชอนกว่าและผุชชแตกไปจากในตำบลนาย้า ในระบบเศรษฐกิจของตำบลบางชันนมีการค้ามากกว่า ในด้านสังคมตำบลบางชันก็ไทรบ่อทธิพลจาก "ในกรุง" มากกว่าตำบลนาย้า

การจำแนกฐานะทางเศรษฐกิจและระดับการครองชีพ

การถือกรรมสิทธิ์และการใช้ที่นา การประกอบอาชีพและรายไต่ต่าง ๆ ตามที่ไต่กล่าวมาแล้วนั้นแสดงให้เห็นว่าครอบครัวและครวเรือนในตำบลนาย้ามีความแตกต่างกัน ในฐานะทางเศรษฐกิจอยู่บ่างช่งอาจจะแบ่งออกไต่เป็น ๓ ระดับ คือ

ก. ครวเรือนที่มีที่ดินมาก ๆ ตั้งแต่ ๔๐-๔๕ ไร่ขึ้นไป เจ้าของที่ดินประเภทบ่างรายก็เป็นคหบดีมีอาชีพทางให้เช่าที่นาแต่เพียงอย่างเดียว นอกนั้นก็ไต่แก่ เจ้าพนักงานท้องถิ่นหรือผู้บริวารชการอยู่ในตัวจังหวัดชลบุรี และครว คนเหล่านี้มีที่ดินไว้ให้เช่า จำนวนคนที่อยู่ในประเภทนมีอยู่ไม่กราย

คนเหล่านี้เป็นพวกมัฐานะคิเมอเทยขกขพวกอน ๆ ในตำบล สังทชให้เห่น ความ
 มงคังของค่นเหล่านกไคแก ทัออยู่อาศัยและเครื่องใช้ในบ้าน บ้านของค่นเหล่านจะเห่นบ้านฝ่า
 กระจกนมีชานบ้านกว้างและมีห้องนอนดง ๓ ห้องหรือมากกว่า หลังค่านนถ่าไม่ใช้กระเบื้อง
 กิเห่นสังกะสีมกระจกแต่งทว ทนอน นáfีกาแขวนข้างฝ่า และบางรายกิมวทยด้วย แต่มีกระ
 ไม่มีไคระยแซก ด้วยานนยงเห่นแขยเคิมอยู่ คอ ยกพนสูงจากพนคิน ตอนหน้าเห่นชานบ้าน
 ไม่มีหลังคา ถคไปกิเห่นทนงพคณมหลังคาและมีห้องนอนอยู่ตอนหลังและข้าง ๆ

ผู้สูงอายุนนมีกระแต่งกายเห่นอนกขชาวชนบทอน ๆ คอ ผู้ชายนุ่งกางเกงจันและสวม
 เสือเชีรค แต่ผู้ทบรชการและครจจะแต่งกายตามแบบตะวันตก ผู้หญิงสูงอายุมักจะนุ่งฝ่าโจง
 กระเบน ส่วนหญิงสาวกมกนุ่งฝ่าชนแต่เมอไปในงานต่าง ๆ อาจนุ่งกระโปรงและใช้เครื่อง
 สู้่างด้วย

ข. ครัวเรือนทมทคนระหว่าง ๑๕-๔๕ ไร่ ครัวเรือนประเภทนมีมากทลค บางราย
 กิแบ่งทคินให้เข้าข้างและบางรายกิเข้าทคินของผูอนเพมเติมจากทมอยู่ คนเหล่านนยว่าเห่นพวก
 ทมัฐานะปานกลาง การครองชีพและการแต่งกายของค่นเหล่านไม่แตกต่ากันมากจนเห่นได้
 ชค อย่งไรกอิ ลักษณะทัออยู่อาศัยแตกต่ากันชงแสดคังถึงความสละสลวยในการครองชีพ
 ต่าง ๆ กันด้วย

ที่อยู่อาศัยของค่นในประเภทนี้อาจแบ่งออกได้ ๒ อย่ง คอ

(๑) บ้านฝ่ากระจกน พนกระจกน หลังคากกระเบื้องหรือสังกะสีชงคไลยกขบ้านของ
 ค่นในประเภท ก. แต่ชานบ้านมักจะเล็กกว่าและมีห้องนอนนอยกว่า คอ มีห้องนอนเพียง ๑
 หรือ ๒ ห้อง ทานน เครื่องประดับบ้านและเครื่องใช้ในบ้านกนอยกว่าด้วย

(๒) บ้านหลังคาจากหรือหลังคาจากผลสมกระเบื้องหรือสังกะสี พนกระจกน ฝ่า
 กระจกนหรือกระจกนผลสมไม้ไผ่ ชานบ้านเล็กและไม่ค้อยมีเครื่องประดับบ้าน

สำหรับผู้กระแต่งกายนส่วนมากผู้ชายจะนุ่งกางเกงจันหรือกางเกงขาส้นสีดำและสวมเสื้อ
 หลวม ๆ ส่วนผู้หญิงมักจะนุ่งฝ่าโจงกระเบนและสวมเสื้อสีดำ เมอไปในงานผู้หญิงสาว ๆ จะ
 แต่งตัวด้วยเสื้อฝ่าหลากสี แต่ผู้สูงอายุนิยมสวมเสื้อขาว เมอพิจารณาในแง่สังคมและเศรษฐกิจ
 กิแล้ว ผู้ทงรานคากรวมอยู่ในประเภทนี้ด้วย

ค. คริวเรือนที่ไม่มีคน มีอยู่ราว ๑ ใน ๕ ของคริวเรือนในหมวก ๒ ซึ่งนับว่าเป็นส่วนน้อย แม้กระนั้นก็ยังมากกว่าคริวเรือนประเภท ก. คนเหล่านี้ส่วนมากทำงานรับจ้าง ทำงานฝีมือ ทำนาตาลโตนค และบ้างก็ทำการกสิกรรมเล็ก ๆ น้อย ๆ เพื่อหารายได้เพิ่มเติม คนเหล่านี้นับว่าเป็นพวกที่มีฐานะยากจน

ในตำบลนาบ้านส่วนมากจะปลูกข้าวกันอย่างมั่นคงถาวร แต่บ้านของครอบครัวที่ยากจนเหล่านี้ไม่มีมั่นคงนัก หลังคามุงจาก ฝาบ้านทำด้วยจากผสมไม้ไผ่หรือใบตาล พื้นบ้านแคบและไม้กั้นฝาเป็นห้อง ๆ ส่วนครัวนั้นก็เป็นที่โล่ง ๆ ไม่มีฝาและอยู่ถัดจากตัวบ้านไป การแต่งกายของคนในประเภทนี้เหมือนกับคนในประเภท ข.

สำหรับบ้านในหมวก ๒ ที่เราได้รายละเอียดมา ๓๗ หลังนั้น เมื่อพิจารณาค่าว ๆ ตามหัวข้อดังกล่าวมานี้จะแบ่งออกได้ดังนี้ ประเภท ก. มีอยู่ ๕ หลัง ประเภท ข. (๑) มีอยู่ ๘ หลัง ประเภท ข. (๒) มีอยู่ ๑๑ หลัง ประเภท ค. มีอยู่ ๑๐ หลัง ส่วนอีก ๓ หลังที่ใช้ตอนหน้าเป็นร้านค้าและใช้ตอนหลังเป็นที่อาศัยนอนนั้นอาจจะรวมอยู่ในประเภท ข. (๑) ได้

ลักษณะการครองชีพในตำบลนาบ้านโดยทั่วไปไม่มีลักษณะหรือสภาพเพื่อแม้ว่าจะเป็นผู้ที่มีฐานะมั่งคั่งมาก ๆ ก็ตาม เครื่องใช้บางอย่าง เช่น วิทยุ นาฬิกา จักรเย็บผ้า เป็นเครื่องแสดงถึงความมั่งคั่งและการใช้สอยตามแบบอย่าง "ชาวกรุง" คริวเรือนในหมวก ๒ ซึ่งมีอยู่ ๕๒ คริวเรือนนั้นเป็นคริวเรือนที่มีวิทยุทรานซิสเตอร์ใช้เพียง ๑๒ คริวเรือน มีนาฬิกาใช้ ๑๒ คริวเรือน และมีเพียงคริวเรือนเดียวที่มีจักรเย็บผ้าใช้ ส่วนผู้ที่มิมีนาฬิกาใช้มีเพียง ๕ คนเท่านั้นเอง รถจักรยานนั้นนับว่าเป็นสิ่งที่มีมาก แต่ถึงกระนั้นก็มีคริวเรือนที่มีรถจักรยานใช้ก็มียังเพียง ๑๘ คริวเรือนเท่านั้น

บทที่ ๔

วัดและความสำคัญของวัดในชุมชนตำบลนาป่า

นิยม คำนวนมาสก

วัดท้องถิ่นและโรงเรียนไพโรจน์ประชาสรรค์ตั้งอยู่ใจกลางของหมู่บ้านที่ ๒ ริมถนนซอย
ซึ่งแยกจากถนนสายชลบุรี—พนสนิม ทิวโรงเรียนก็อยู่ในบริเวณวัด ถัดจากโรงเรียนก็เป็น
อาคารต่าง ๆ ของวัด วัดท้องถิ่นของหมู่บ้าน ๒ นี้มีลักษณะโดยทั่วไปเช่นเดียวกับวัดอื่น ๆ
ในชุมชนที่มีเสถียรภาพในภาคกลางของประเทศ ทิวโบสถ์เป็นอาคารที่เห็นเด่นชัดที่สุด
ตกแต่งประดับประดาตามแบบศิลปะไทยอย่างงดงาม ส่วนศาลานั้นค่อนข้างเก่าและไม่สู้จะใหญ่
โตนัก กุฏิเจ้าอาวาสค่อนข้างใหม่ และกุฏิโถงสหายพอดูร นอกนั้นก็เป็นที่กุฏิไม้ของพระภิกษุ
โรงเรียน และหอระฆัง หน้าโบสถ์ด้านขวามือมีสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ บรรพ อัฐ หรือสิ่งอื่นซึ่งเป็น
อนุสรณ์แก่ผู้ล่วงลับไปแล้วอยู่เรียงราย เช่น เจดีย์ เป็นต้น

ตารางที่ ๑๐ รายละเอียดเกี่ยวกับพระภิกษุ ณ วัดท้องถิ่นหลังจากออกพรรษา

พ.ศ. ๒๕๐๓

พระภิกษุรูปที่	ตำบลที่อยู่ของโยม (บิดามารดา)	จำนวน พรรษาที่ อุปสมบท	อุปสมบทที่	หมายเหตุ
๑	หมู่ที่ ๕ ตำบลนาป่า	๑๐	วัดท้องถิ่น นาป่า	ยังคงบวชอยู่ในปี ๒๕๐๕
๒	หมู่ที่ ๖ ตำบลนาป่า	๔	วัดท้องถิ่น นาป่า	ยังคงบวชอยู่ในปี ๒๕๐๕
๓	หมู่ที่ ๑๐ ตำบลนาป่า	๔	วัดท้องถิ่น นาป่า	ยังคงบวชอยู่ในปี ๒๕๐๕
๔	หมู่ที่ ๕ ตำบลนาป่า	๒	วัดท้องถิ่น นาป่า	ยังคงบวชอยู่ในปี ๒๕๐๕
๕	หมู่ที่ ๒ ตำบลนาป่า	๒	วัดท้องถิ่น นาป่า	ถึง พ.ศ. ๒๕๐๔ บวชได้๓พรรษา
๖	ตำบลหนองกระเช อำเภอพานทอง	๑	วัดท้องถิ่น นาป่า	บวช พ.ศ. ๒๕๐๓ และยังคง บวชอยู่ในปี ๒๕๐๕
๗	หมู่ที่ ๒ ตำบลนาป่า	๑	วัดท้องถิ่น นาป่า	ถึง พ.ศ. ๒๕๐๔ บวชอยู่ ๒ พรรษา
๘	หมู่ที่ ๒ ตำบลนาป่า	๒	วัดท้องถิ่น นาป่า	ถึง พ.ศ. ๒๕๐๓

คณะสงฆ์

จำนวนพระภิกษุที่อุปสมบทอยู่ ณ วัดต่าง ๆ ในรอบปีหนึ่ง ๆ อาจแบ่งออกได้เป็น ๒ ประเภท คือ

ก. ภิกษุหนุ่ม ๆ ที่อุปสมบทก่อนเข้าพรรษาเล็กน้อย คือ ประมาณกลางเดือนกรกฎาคม และที่ระส่ำหลังจากออกพรรษาแล้ว

ข. ภิกษุที่บวชอยู่แล้วหลาย ๆ พรรษา โดยมากมักจะเป็นเจ้าอาวาสหรือภิกษุอาวุโสที่ไม่คิดจะสึก แต่บางรูปที่ยังหนุ่ม ๆ อยู่ก็อาจสึกหลังจากที่บวชมาแล้ว ๒ - ๓ ปี

ตารางที่ ๑๑ จำนวนพระภิกษุที่อุปสมบทใหม่ ณ วัดที่องค์ใน พ.ศ. ๒๕๐๓

พระภิกษุรูปที่	อายุในปีที่อุปสมบท	ที่อยู่ของโยม (บิดามารดา)	จำนวนพรรษาที่อุปสมบท	หมายเหตุ
๑	๒๑	หมู่ที่ ๘ ตำบลนาข่า	๑	—
๒	๒๐	,, ๑๐ ,,	๑	—
๓	๒๑	ตำบลหนองกระชะ อ. พานทอง	—	ยังคงบวชอยู่ในปี ๒๕๐๕
๔	๒๐	หมู่ที่ ๑ ตำบลนาข่า	๑	—
๕	๒๑	,, ๑ ,,	๑	—
๖	๒๑	ตำบลหนองม่วง อ. พนังนิคม	๑	—
๗	๒๓	หมู่ที่ ๓ ตำบลนาข่า	๑	—
๘	๒๐	,, ๕ ,,	๑	—
๙	๒๑	ตำบลหนองบัว อ. พนังนิคม	๑	—
๑๐	๒๓	หมู่ที่ ๘ ตำบลนาข่า	๑	—
๑๑	๒๐	,, ๙ ,,	๑	—
๑๒	๒๑	,, ๒ ,,	๒	สึก พ.ศ. ๒๕๐๔

ตามประเพณีของไทยนั้นการอุปสมบทมักจะทำกันก่อนเข้าพรรษา สำหรับใน พ.ศ. ๒๕๐๓ นี้ มีพระภิกษุอุปสมบท ๑๒ รูป (ตารางที่ ๑๑) ทุก ๆ รูปอุปสมบทเมื่อมีอายุระหว่าง ๒๐-๒๓ ปี และส่วนมากอุปสมบทเมื่อมีอายุอยู่ระหว่าง ๒๐-๒๑ ปี และ

ในจำนวนนี้มีอยู่เพียง ๒ รูป ที่ยังไม่สึกหลังจากออกพรรษาแล้ว นอกนั้นก็ต่างสึกออกไปประกอบ
 อาชีพทางอื่น การสึกนั้นโดยปกติก็สึกเมื่อได้ครบถ้วนแล้ว พระภิกษุทั้ง ๑๒ รูปนั้นล้วนมีถิ่นฐาน
 อยู่ในตำบลนาป่าและเขตใกล้เคียง คือ ตำบลนาป่า หมู่ที่ ๑ จำนวน ๒ รูป หมู่ที่ ๒ จำนวน
 ๑ รูป หมู่ที่ ๓ และ ๕ หมู่ละ ๑ รูป อีก ๔ รูป มีภูมิลำเนาอยู่ในหมู่บ้านอื่น ๆ ในตำบล
 ส่วนที่เหลือมาจากอำเภอใกล้เคียง การที่บางคนซึ่งมีภูมิลำเนาอยู่ ณ ที่อื่นมาบวชที่วัดของคอง
 ก็เพราะว่าตำบลนี้เป็นบ้านเกิดของโยมบิดาหรือโยมมารดาคนใดคนหนึ่ง เมื่อสมรสแล้วโยม
 ทั้งสองก็อยู่ ณ ตำบลนั้น แต่ยังคงมีความผูกพันติดต่อกับบ้านเกิดและวัดที่ปู่ ย่า ตา ยาย เคย
 ติดต่อกันมาอยู่ เหตุผลอีกอย่างหนึ่งก็คือความเชื่อถือและศรัทธาในตัวเจ้าอาวาสและวัด

โดยทั่วไปแล้ว พระภิกษุวัดโคกก็มีภิกษุที่มีภูมิลำเนาอยู่ในตำบลนั้น แต่ใน
 พ.ศ. ๒๕๐๓ มีคนจากตำบลอื่นมาอุปสมบทที่วัดของคองด้วย ปลาย พ.ศ. ๒๕๐๕ ก็ปรากฏ
 ว่ามีพระภิกษุอุปสมบทใหม่ ๑๔ รูป ในจำนวนนี้เป็นชาวตำบลนาป่าแท้ ๆ เพียง ๘ รูป (คือ
 จากหมู่ที่ ๑, ๒, ๓, ๔ และ ๕) เป็นชาวตำบลใกล้เคียงกับตำบลนาป่า ๓ รูป ส่วนที่เหลือเป็น
 คนมาจากอำเภออื่น

จะเห็นได้ว่าส่วนมากอุปสมบทกันเพียงพรรษาเดียว จึงมีปัญหาว่าประสบการณ์ที่ ได้จาก
 การเป็นพระภิกษุในระยะเวลาอันสั้นเช่นนี้จะมี ความสำคัญทาง ศาสนาและทาง สังคมสำหรับ
 คนหนุ่ม ๆ เหล่านี้และครอบครัวของเขาเพียงไร เนื่องจากคาบเวลาตลอดสมณเพศนั้นค่อนข้าง
 สั้นมากและส่วนมากอุปสมบทเมื่อล่วงเข้าวัยผู้ใหญ่แล้วรวมทั้งเหตุผลอื่น ๆ ผู้คนควาจึง ใคร่จะ
 นิยการอุปสมบทรวมเข้ากับพิธีอื่นเกี่ยวเนื่องกับวัยบุคคลเสียมากกว่า ส่วนความสำคัญของการ
 อุปสมบทในแง่ศาสนาและแง่ สังคมรวมทั้งแง่ของประสบการณ์ที่ ได้รับขณะอุปสมบทอยู่นั้น
 จะได้นำไปกล่าว ไว้ในบทที่ ๑๑ อย่างละเอียดอีกครั้งหนึ่ง นอกจากนี้ยัง ได้ทราบว่าใน
 พ.ศ. ๒๕๐๓ มีสามเณรบรรพชาใหม่ ๔ รูป แต่สึกหลังจากออกพรรษาเสีย ๓ รูป วิธีการ
 และความสำคัญของการบรรพชาจะได้กล่าวไว้ในบทที่ ๑๑ เช่นกัน

จากตารางที่ ๑๐ ซึ่งแสดงรายละเอียดเกี่ยวกับพระภิกษุทั้ง ๘ รูปที่ยังคง อุปสมบทอยู่
 เมื่อออกพรรษาแล้ว จะเห็นว่าส่วนมากเป็นพระภิกษุชั้นผู้ใหญ่ที่อุปสมบทมาแล้วรูปละหลาย ๆ
 พรรษาและจะยังคง อุปสมบทอยู่ต่อไปอีกนาน (แม้ว่าพระภิกษุเหล่านี้อาจสึกเมื่อไรก็ได้)
 เจ้าอาวาสเองเป็นพระภิกษุค่อนข้างหนุ่มมีอายุเพียง ๒๘ ปี ใน พ.ศ. ๒๕๐๓ และได้รับ

แต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาสใน พ.ศ. ๒๕๐๒ เจ้าอาวาสเกิดในตำบลนาบ้านเอง บวชอยู่ในวัดนี้ ตั้งแต่เป็นสามเณรจนถึงบวชบรรพชาได้ ๑๐ พรรษา การแต่งตั้งพระภิกษุหนุ่ม ๆ ให้เป็นเจ้าอาวาสนั้นเป็นเรื่องทนาน ๆ งามสักครึ่งหนึ่ง สำหรับเจ้าอาวาสองค์นี้เคยเป็นพระภิกษุที่ชาวบ้านเลื่อมใสศรัทธามากจึงไต่รบแต่งตั้งแทนเจ้าอาวาสเก่าที่ลงแก่มีโรคภัยไป นอกนั้นมีพระภิกษุอีก ๒ รูปที่มีอายุถึง ๖๗ ปีทั้งคู่ แต่ทั้งสองรูปอุปสมบทเมื่อมีอายุมากแล้ว จึงมีพรรษาเพียงรูปละ ๔ พรรษาเท่านั้น การอุปสมบทเช่นนั้นขว้าเขินแบบทากันเป็นส่วนน้อย คือ เมื่อมีอายุมาก ๆ เข้าก็สละสิ่งต่าง ๆ ทางโลกหันเข้าวัด และอุปสมบทเป็นพระภิกษุจนกระทั่งสิ้นชีวิต พระภิกษุอื่น ๆ ที่เหลือเป็นพระภิกษุหนุ่ม ๆ ทั้งสิ้น คือ (ก) รูปหนึ่ง อายุ ๒๑ ปี อุปสมบทมาแล้ว ๒ พรรษาและตั้งใจจะเป็นพระภิกษุอยู่ต่อไปอีก ๒-๓ พรรษา เป็นอย่างน้อย ใน พ.ศ. ๒๕๐๕ พระภิกษุรูปนี้สอบได้นักธรรมตรีเช่นเดียวกับเจ้าอาวาส (ข) อีก ๒ รูป อุปสมบทพร้อมกัน ใน พ.ศ. ๒๕๐๓ แต่รูปหนึ่งสึกเสียเมื่อปลาย พ.ศ. ๒๕๐๕ (ค) อีก ๒ รูปที่อุปสมบทตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๒ นั้น รูปหนึ่งสึกเมื่อปลาย พ.ศ. ๒๕๐๓ อีกรูปหนึ่งสึก พ.ศ. ๒๕๐๔ หลังจากอุปสมบทได้ ๓ พรรษา จากรายละเอียดต่าง ๆ เหล่านี้เห็นได้ว่าบุคคลในตำบลนาบ้านจะอุปสมบทอยู่จนตลอดชีวิตนั้นมีจำนวนน้อยมาก ส่วนมากจะอุปสมบทเฉพาะพรรษาเดียว อย่างตึกไม่เกิน ๓ พรรษา ข้อสังเกตอีกอย่างหนึ่งก็คือ พระภิกษุส่วนมากมักเป็นบุคคลในตำบลนั้น ฉะนั้นวัดในแต่ละตำบลหรือท้องถิ่นจึงเป็นศูนย์กลางแห่งศาสนกิจของประชาชนในท้องถิ่นนั้น ๆ โดยแท้

บทบาทของพระภิกษุ

แพนเนอร์และอิงเกอร์โซลล์ กล่าวไว้ว่า "บทบาทของพระภิกษุทั้งในด้านการปฏิบัติพิธีทางศาสนาและในด้านการเกี่ยวข้องกับชาวบ้านทั่วไปนั้นแสดงให้เห็นลักษณะสำคัญ ๒ ประการ คือ ประการแรกเป็นส่วนที่เกี่ยวกับวัด และอีกประการหนึ่งเป็นส่วนที่เกี่ยวกับชาวบ้าน" ส่วนที่เกี่ยวกับวัดนั้นได้แก่การปฏิบัติกิจการทางศาสนาอันเป็นกิจของสงฆ์โดยเฉพาะ ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับชาวบ้านโดยตรงเลย ส่วนที่เกี่ยวกับชาวบ้านได้แก่การร่วมกิจกรรมและพิธีทางศาสนาที่พระภิกษุปฏิบัติต่อชาวบ้านทั่วไป หน้าที่เหล่านี้อาจแยกออกได้เป็น ๒ ประการ คือ

David E. Pfanner and Jasper Ingersoll, "Theravada Buddhism and Village Economic - A Burmese and Thai Comparison," Journal of Asian Studies, Vol. XXI, No. ๓, หน้า ๓๕๒.

(ก) กิจพิชิตทางศาสนาที่กระทำเป็นส่วนรวมทั่ววัด และ (ข) พิธีอันเกี่ยวเนื่องกับตัวบุคคล และ พิธีในครอบครัวซึ่งอาจกระทำโดยแต่ละครอบครัววัดบ้านและทั่ววัด รวมทั้งการรักษาโรคภัยไข้เจ็บ แก่ชาวบ้านซึ่งเป็นบทบาทส่วนย่อยด้วย

ในท้องถิ่นชนบท บทบาทของพระภิกษุและวัดมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อชีวิตความเป็น อยู่ของประชาชนในท้องถิ่นนั้น ๆ ในเวลาที่จะประกอบกิจพิชิตทางศาสนาหรือ ทางชนบประเพณี ใด ๆ หนึ่งที่เป็นส่วนรวมหรือส่วนบุคคล พระภิกษุย่อมจะต้องทำหน้าที่เป็นประธานในกิจกรรม นั้น ๆ อยู่เสมอ นอกจากนี้พระภิกษุยังทำหน้าที่เป็นผู้ถ่ายทอดและปลูกฝังหลักศาสนาและ ศีลธรรมจรรยาต่าง ๆ แก่ประชาชนด้วย รายละเอียดในเรื่องนี้จะได้นำไปกล่าวภายหลัง ประชาชนทั่ว ๆ ไปย่อมถือว่าในเวลาประกอบบุญกุศลครั้งใด ถ้าได้มีพระภิกษุร่วมอยู่ด้วย แล้วตนก็จะได้รับผลบุญอย่างแท้จริง อันจะนำไปสู่การพ้นทุกข์และความเป็นสุขในชาติหน้า สำหรับวัดนั้นในฐานะที่เป็นศูนย์กลางของการทำบุญและการสักการบูชา ก็ย่อมจะได้รับ ความเอาใจใส่จากพุทธบริษัทเช่นเดียวกัน การทำบุญที่สำคัญ ๆ ของชาวบ้านในตำบลที่เกี่ยวกับชีวิตกม การออกเงินสร้างและซ่อมแซมอาคารต่าง ๆ ของวัด เป็นต้น ส่วนอาณาบริเวณของวัดเล่าก็เป็น ที่รวมของบรรดาชาวบ้านทั้งหลาย เป็นที่สำหรับจะมาพักผ่อนหย่อนใจประจำวัน และสำหรับ จัดงานมหรหรรรมต่าง ๆ ด้วย

แต่ทั้งวัดและพระภิกษุก็ย่อมต้องพึ่งพาอาศัยชาวบ้านเป็นธรรมดา เช่น ในเรื่องข้าวปลา อาหาร ไตรจักรและบริวารอื่น ๆ อันจำเป็นสำหรับพระภิกษุ ตลอดจนความจำเป็นในเรื่อง การก่อสร้างซ่อมแซมและบำรุงรักษาวัดด้วย ตัวอย่างเช่น พระภิกษุจะหุงต้มข้าวปลาอาหาร เองไม่ได้ก็จำเป็นต้องอาศัยชาวบ้านจัดทำถวาย สิ่งสำคัญก็คือการพึ่งพาอาศัยกันนอญที่ความ เชื่อมต่อของชาวบ้านและประชาชนทั่วไปว่า การบริจาคทรัพย์สงฆ์และช่วยเหลือพระภิกษุด้วย ประการต่าง ๆ นั้นเป็นการกระทำที่นำผลบุญมาให้ตนด้วยประการหนึ่ง

ฉะนั้นเห็นได้ว่า พระภิกษุและชาวบ้านย่อมต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันอย่างที่จะขาด ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเสียมิได้ แต่ถ้ามองออกแง่หนึ่งก็จะเห็นว่า ความสัมพันธ์อันมีลักษณะยิ่งหย่อน ไม่เท่าเทียมกัน เป็นต้นว่า ชาวบ้านต้องปฏิบัติต่อพระภิกษุด้วยความอ่อนน้อมเคารพนับถือของ กิริยาและวาทะ ส่วนพระภิกษุเล่าก็ต้องวางตัวเป็นกลางต่อชาวบ้านทุก ๆ คนและละเว้นที่จะทำตัว

*ความเข้าใจในเรื่องบุญและบาปมีละเอียดในบทที่ ๑๑

เป็นกันเองสนิทสนมกับชาวบ้านเหล่านั้นเกินไป จะร่วมกิจกรรมใดๆ กับชาวบ้านได้ก็แต่ในฐานะ
 หน้าที่และอยู่ในวงเวียนสังฆทานั้น แพนเนอร์และอิงเกอร์ไฮล์ ก็ได้กล่าวถึง "การพึ่งพาอาศัย
 กันระหว่างพระภิกษุและชาวบ้านและความห่วงกันเชิงสังคมซึ่งเห็นได้ชัด" นี้ไว้ด้วยเหมือนกัน
 ผู้เขียนทั้งสองยังกล่าวเสริมไว้อีกว่า "ทั้งพระภิกษุและชาวบ้านต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน
 และต่างก็ช่วยกันรักษาไว้ซึ่งวัดแห่งการดำรงชีวิตของแต่ละฝ่าย แต่การที่จะทำเช่นนี้ได้ก็โดยที่
 ต่างฝ่ายต้องปฏิบัติตามหน้าที่ของตนซึ่งแยกกันโดยเด็ดขาดเท่านั้น"

จุดสำคัญของความสัมพันธ์ระหว่าง พระภิกษุและชาวบ้านอยู่ที่ลักษณะภาระหน้าที่ของ
 พระภิกษุและความเชื่อของชาวบ้านว่า ภาระหน้าที่ของ พระภิกษุ เหล่านี้มีคุณค่าเพียงใด
 การทำตนให้พ้นทุกข์พ้นกิเลสโดยแท้จริงในสิ่งที่เรียกว่าบรรณิพพานนั้นกล่าวกันว่าจะบรรลุได้ก็
 ด้วยการถือเพศเป็นพระภิกษุซึ่งหมายถึงการ สละ สรรพสิ่ง ต่าง ๆ อันเป็นโลกียวิสัยโดยสิ้นเชิง
 ฉะนั้นการดำเนินชีวิตในทาง โลกและทาง ธรรมจึงเป็นวิถีทางที่แตกต่างกันอย่างเห็นชัด ยิ่ง
 กวามนัยนี้เห็นชัดเชดลอกันว่า อันฆราวาสนั้นแม้จะปฏิบัติตนให้ถูกต้องทำงานของคลองธรรม
 เพียงใดก็ยังเป็นคฤหัสถ์มากกว่าการ ถือเพศเป็น พระภิกษุ ฆราวาสนั้นไม่มีระเบียบวินัยใน
 การครองตนที่กำหนดไวแน่นอนเช่นวินัยสังฆี การประพฤติปฏิบัติเล่าก็มีข้อห้ามและข้อแนะนำ
 เพียงบางประการ เช่น ห้ามมิให้ประภอขาชีพบางอย่าง (เช่น ฆ่าสัตว์ขาย) ให้ประพฤติช้อย
 ด้วยกาย วาจา ให้รักษาศีลชโยสธเป็นครั้งคราว ให้ฟังเทศน์ฟัง ธรรม ให้ช่วยทะนุบำรุง
 พระศาสนา เหล่านี้เป็นต้น ฉะนั้นบุคคลฆราวาสจึงไม่มีโอกาสที่จะรับ "ตณหา" อันเป็นทาง
 ไปสู่นิพพาน (ทางที่เข้ให้พระภิกษุ) อย่างแท้จริง แต่เป็นการประพฤติปฏิบัติเพื่อจะไ้ไปเกิด
 ในชาติหน้าให้ดีกว่าชาตินี้ และเป็นทีเชดลอกันว่าชาติหน้าที่ดีกว่าก็คือ การไ้ไปเกิดในสวรรค์
 ชั้นต่าง ๆ หรือเกิดเป็น มนุษย์ในโลกนี้แต่มีฐานะดีขึ้น ร่ำรวยขึ้น มีอำนาจวาสนามากขึ้นกว่า
 ชาติเดิม ความก้าวหน้าของพระพุทธรศาสนาจากการเป็น "ลทธิ" มาเป็น "ศาสนา" นั้นทำให้
 เกิดการสร้างวัดวาอารามขึ้น และทำให้พระภิกษุมีความสัมพันธ์กับฆราวาสมากขึ้นกว่าเดิมด้วย
 เมื่เป็นเช่นนั้น การเปลี่ยนแปลงในค่านิยมมารตามมากด้วย เช่น เกิดความจำเป็นที่จะต้อง
 ช่วยเหลือราษฎรในเมื่อมีการเจ็บไข้ได้ บัวยหรือตายลงซึ่งหาได้ เกียวกับลัทธิทางพุทธรศาสนา
 แต่ประการใดไม่

๑. ค. หน้า ๓๕๑.
 ๒. ค. หน้า ๓๕๒.

การประพุดิปฏิบัติของพระภิกษุ นั้น ถ้าจะให้ขึ้นไปอย่างถูกต้องตามอุดมคติแล้ว จะต้อง
 ละเว้นไม่เกี่ยวข้องกับกิจการทางโลกด้วยประการใด ๆ ทั้งสิ้น จะต้องหลีกเลียงสิ่งเย้ายวนใจ
 ต่าง ๆ เช่น รูป รส กลิ่น เสียง ซึ่งหมายความว่า จะต้องแสวงหาที่อยู่ท้งขบเงียบห่างไกลผู้คน
 เพื่อบำเพ็ญพรตภาวนาศึกษาและท่องบ่นพระธรรม ตลอดจนปฏิบัติตนตามพทธวินัยทุกประการ
 ฝ่ายฆราวาสนั้นเล่าก็ยอมรับนับถือว่า การดำเนินชีวิตของพระภิกษุ เช่นนั้น เป็น ฤคผลอย่างยิ่ง
 มีค่าควรแก่การเคารพและสนับสนุน การ สละ ละเว้น จากชีวิตฆราวาส และ สละ ความ สข
 สันถนทานทั้งปวงอันเป็นทางโลกเป็นอุดมคติของพทธศาสนา แต่พทธมามากส่วนใหญ่จะปฏิบัติ
 เช่นนั้นได้ก็ด้วยเพียงการอุปสมบทเป็นพระภิกษุชั่วคราวระยะเวลาหนึ่งเท่านั้น

ต่อไปนี้จะได้ กล่าว อย่างละเอียดถึง การ ประพุดิ ปฏิบัติ ตามแบบ อัน ควร แก่สมณเพศ
 บางประการ รวมทั้งวิถีชีวิตของชาวบ้านประพุดิ ปฏิบัติ ต่อ พระ ภิกษุ ในฐานะเป็นผู้ทรง คีล และ สืบ
 พระพทธศาสนา

(๑) ในการติดต่อกับพระภิกษุ ชาวบ้านจะต้องใช้วาจาที่แสดงความเคารพ
 นบนอบ จะต้องสำรวมอิริยาบถและไม่นั่งในที่สูงกว่าพระภิกษุ เป็นต้น เวลาเข้าไปหาเจ้าอาวาส
 ก็ใช้การกราบเป็นการแสดงความเคารพอย่างสูง นอกนั้นการใช้สรรพนามแทนพระภิกษุก็มัก
 ใช้คำที่แสดงความเคารพนบถ อย่างที่ที่ใช้คำแสดงความเคารพของผู้น้อยกว่าหรืออยู่
 ในลำดับที่เหนือกว่า ส่วนตัวเจ้าอาวาสเองนั้น ชาวบ้านมักจะเรียกกันโดยทั่วไปว่า "อาจารย์"

คำที่ชาวบ้านใช้เรียกพระภิกษุโดยมากมีคำว่า "หลวง" ข้างหน้าเป็นการแสดงความ
 เคารพและใช้คำแสดงลำดับญาติกำกับไว้ข้างท้าย เช่น หลวงพ หลวงอา หลวงน้า หลวงลุง
 แต่ถ้าพระภิกษุนั้นอายุน้อยกว่าผู้เรียกก็มักใช้คำว่า "คุณ" หรือ "ท่าน" แล้วเติมชื่อของ
 พระภิกษุรูปนั้น ๆ ลงไปด้วย ดังนั้นจะเห็นได้ว่าคำเรียกพระภิกษุเหล่านั้นก็ หรือคำที่ใช้
 กล่าวถึงพระภิกษุเหล่านั้นก็ มักถือเอาอายุเป็นเกณฑ์สำคัญ

(๒) พระภิกษุจะประกอบอาชีพเยี่ยงบุคคลธรรมดา เช่น กสิกรรม ค้าขาย หรือการ
 หัตถกรรมใด ๆ ไม่ได้ ถึงแม้ว่างานเหล่านั้นทาง พุทธศาสนาถือว่าเป็นการหาเลี้ยงชีพโดยชอบ
 ของบุคคลธรรมดาทั่วไป

อนึ่ง พระภิกษุจะจับต้องเงินตราใด ๆ ก็ไม่ได้เช่นกัน การที่มีข้อห้ามเช่นนั้นก็เพราะถือว่า
 พระภิกษุยอมมีชาวบ้านเป็นอุปฐากอยู่แล้ว จะขาดเหลือสิ่งใดก็เป็นหน้าที่ของชาวบ้านจะจัดหา

มาถวาย แต่ตามความเป็นจริงแล้วก็มีวิเสส เป็นต้นว่า เวลาชาวบ้านไปทำบุญทอดหรือมนต์
 พระภิกษุไปประกอบพิธีทาง ศาสนาที่บ้านก็มีการ ถวายเงินให้พระภิกษุไว้ใช้สอยเป็นส่วนตัว
 โดยวิเสสคือใส่รวมกันไปกับของถวายอื่น ๆ จำพวกธูป เทียน ดอกไม้ บุหรี่ และสิ่งอื่น ๆ (ถ้า
 เป็นเงินจำนวนมากมักจะถวายทั่วๆ เช่น ในงานทอดกฐิน งานประจำปี ซึ่งเงินถวายในโอกาส
 เช่นนั้นถือว่าเป็นเงินกองกลาง ของ วัด มีกรรมการวัดอื่นประกอบด้วยเจ้าอาวาสและบุคคล
 อกรรมคณาเป็นผู้จัดการนำฝากธนาคารในเมืองและใช้สอยในกิจการของวัดโดยเฉพาะ) ตามปกติ
 เวลาพระภิกษุไปไหนมาไหนก็จะมีลูกศิษย์วัดติดตามไปด้วย ลูกศิษย์ จะทำหน้าที่รับและ
 จ่ายเงินตามความจำเป็น เรื่องนี้เราได้รับคำบอกเล่าจากพระภิกษุรูปหนึ่งว่า ถ้าเผอิญไม่มี
 ลูกศิษย์ติดตามไปด้วยและมีความจำเป็น ต้องใช้เงิน พระภิกษุอาาย่นยามให้ผู้รับเงินหยิบเอาเอง
 ตามที่ต้องการ

ตามอกมคติแล้ว พระภิกษุจะสะสมทรัพย์สิ่ง ของไว้เป็นสมบัติเกินความจำเป็นที่จะ
 ใช้สอยส่วนตัวมิได้ สำหรับการถือกรรมสิทธิ์ที่ดินกฎหมายยอมให้ถือกรรมสิทธิ์ได้ แม้ว่าตาม
 พระวินัยจะมิขอรห้ามไว้ก็ตาม อีกอย่างหนึ่งก็คือ ตามด้วยกฎหมายนั้นพระภิกษุจะแลตั้งตัวเป็น
 ทายาทโดยชอบด้วยกฎหมายร้องขอรับมรดกได้ ๆ มิได้ นอกจากว่าจะเสียก่อนแล้วยื่นคำร้อง
 ภายในกำหนดเวลาตามกฎหมายบัญญัติไว้ แค่นั้นมิได้ห้ามมิให้เป็นมรดก อนึ่ง ทรัพย์
 สมบัติใด ๆ ที่บุคคลมีอยู่ก่อนอุปสมบทนั้นจะใช้ทำอะไรก็ได้ตามแต่ใจตน แต่ทรัพย์สมบัติใด ๆ
 ที่ได้มาในระหว่างที่อุปสมบทอยู่นั้นถ้ามีได้จำหน่ายแจกไป ในระหว่างที่ชีวิตอยู่หรือไม่ได้
 ทำพินัยกรรมยกให้คนอื่น ทรัพย์สมบัติทั้งหมดจะตกไป เป็นของ วัด ทั้งสิ้น ในกรณีพระภิกษุ
 รูปนั้นมรณภาพลง นำเสียดายที่สถานีไม่มีขอมูลที่จะแสดงได้ว่าในคำขอลาบ้านนั้นมีพระภิกษุ
 ที่ถือกรรมสิทธิ์ที่ดินบ้างหรือไม่ แต่ได้กล่าวมาแล้วในตอนต้นว่า พระภิกษุหนุ่ม ๆ โดยมาก
 อุปสมบทอยู่ชวาระยะเวลาหนึ่งแล้วก็สึก ออก มาครอง เรือนและ เป็น ทายาทรับมรดกต่าง ๆ ของ
 บิดามารดา ในเรื่องกรรมสิทธิ์ที่ดินและทรัพย์สิ่งต่าง ๆ นั้นจะเห็นว่า วัดกับพระภิกษุนั้นแยก
 เป็นคนละส่วนกันอย่างเด็ดขาด คือวัดถือกรรม สิทธิ์ที่ดินที่เป็นบริเวณวัดรวมทั้ง อาคาร และ
 สิ่งก่อสร้างต่าง ๆ นอกจากนั้นยังได้รับการ อธิปไตยที่ดินและ ทรัพย์สิ่งอื่น ๆ จากผู้มีจิตศรัทธา
 บริจาคอีกด้วย เช่น ทวดทองคั้งนเคยได้รับที่ดินอติศจากชาวบ้านแปลงหนึ่งซึ่งใน ปัจจุบันนี้ได้
 กลายเป็นส่วนหนึ่งของบริเวณวัดไปแล้ว นอกนั้นก็ยังมีชาวบ้านอีก ๔ คนบริจาคที่ดินใน หมู่ที่ ๒
 รวม ๕๒ ไร่ให้วัดเก็บผลประโยชน์จากค่าเช่าและยังมีผู้บริจาคที่ดินใน หมู่ที่ ๑ อีกแปลงหนึ่ง

เนอท ๘ ไร่ ไร่หวัด คงเห็นไก่อวักในค้ำปลาป่าเป็นเจ้าของทคนและทรพยสันอื่น ๆ คว้า
แต่ในการหาผลประโยชน์จากทรพยสันเหล่านี้ พระภิกษุหาโตมีส่วนเกี่ยวของโดยตรงไม่ เช่น
ทคนก็ขอให้ผ่อนเช่าไปและผลประโยชน์ที่ใครรับไม่ว่าจะเป็นเงินสด หรือสิ่ง ของ อันใดก็ตาม
เป็นหน้าที่ของไวยาวจักรและคณะกรรมการวัดดูแลจัดการทั้งสิ้น

(๓) ในการที่จะให้พระภิกษุสละความเป็นอยู่เยี่ยงชาวบ้านธรรมดา นก้าเป็นต้องมี
ข้อห้ามบางประการเกี่ยวกับ การไปไหนมาไหนของพระภิกษุ พระภิกษุรูปใดจะออกไปนอก
บริเวณวัดจะต้องไปนมัสการลาและได้รับอนุญาตจากเจ้าอาวาสเสียก่อน เมื่อกลับมาก็ต้องมา
รายงานตัวต่อเจ้าอาวาส การที่จะไปเยี่ยมญาติโยมต่าง ๆ เล่า พระภิกษุจะไปแต่ถ้าพึงมิได้
จะต้องมีลูกศิษย์วัดหรือพระภิกษุอื่นร่วมไปด้วย ลูกศิษย์วัดจำเป็นแก่พระภิกษุเพราะจะได้อาศัย
หอบหิ้วสิ่งของต่าง ๆ ทมผฉวย ยังกว้านนการมีผอนร่วมไปด้วยจะเป็นเครื่องป้องกันการ
ครหานินทาได้เป็นอย่างดี สิ่งเหล่านี้จำเป็นมากยิ่งจนในเวลาค้ำคน

เมื่อพระภิกษุรูปใดออกไปนอกเขตวัดและมีความจำเป็นเกิดขึ้นที่จะ กลยวตมิ ได้ก็อาจได้
รับอนุญาตให้ค้างแรม ณ วัดอื่นได้ ถ้าเป็นทองถนทไม่มีวัดและไม่มืทงอนทจะหลักเลียงได้
ก็อาจอาศัยพักแรม ณ บ้านโคบ้านหน่งใด แต่มีข้อของพงระมตรีะวังบางประการ เช่น บรรดา
สตรีทอาศัยอยู่ในอาคารที่จะใส่เป็นทค่างแรมนั้นจะต้องย้ายไปอยู่ทอนให้หมด และโดยปกติ
แล้วพระภิกษุจะพักแรมนอกวัดของตนเกิน ๓ คืนมิได้

ยิ่งในเวลาเข้าพรรษา การเดินทางออกนอกวัดย่อมมีข้อบังคับเข้มงวดกวจัดจนกว่าปกติ
เช่น ถ้าพระภิกษุรูปใดออกไปนอกวัดก็จะต้องกลับเข้ามาอยู่ในเขตวัดก่อนเวลา ๔ นาฬิกา
(ก่อนย่ำรุ่ง) การกำหนดเวลาเช่นนี้ไว้ อธิบายได้ว่าในระยะเทศกาลเข้าพรรษานั้น พระภิกษุ
ทุกรูปจะต้องลุกขึ้นครองไตรเมื่อเวลา ๔ นาฬิกาซึ่งเรียกว่าพลี "รักษาผ้าครอง" อันมี สบง
จีวร และสังฆาฏี ผ้า ๓ ชิ้นพระภิกษุจะต้องรักษาให้บริสุทธิ์อยู่เสมอ ถ้าบุคคลอื่นใดไปแตะ
ต้องเข้าจะต้องประเคนใหม่ ความสำคัญอยู่ที่ว่า ในระหว่างเข้าพรรษาพระภิกษุจะต้องลุกขึ้น
ครองไตรก่อนรุ่งอรุณทุกวัน ฉะนั้นผาทง ๓ ชิ้นนี้จะต้องอยู่ใกล้ตัวพระภิกษุเสมอ โดยปกติจะ

๑. เสฐียรโกเศศ "วัฒนธรรมกับประเพณีต่างๆของไทย" หน้า ๖๒๒-๖๒๓ กล่าวไว้ว่า "ถ้าหลวง
พัตนสายลูกไม้ทันอรุณก็เป็นอันว่าขาดครองไตรจีวร ไตรจีวรนั้นถือกันว่าขาดประเคนจะบริโศก
ใช้ครองอีกไม่ได้ พระท่านเอาโยนทิ้งเสีย---เมื่อได้ประเคนแล้ว ถือกันว่าผ้าชิ้นนี้เป็นอันใช้ได้
ต่อไป ไม่ขาดประเคน----

เก็บไว้ทางตัวไม่เกิน ๑ คอก ออกจากคอกก่อนถ้าไม่จำเป็นจริง ๆ หรือถ้าไม่ได้รับอนุญาต
จากเจ้าอาวาสแล้ว ในระหว่างเข้าพรรษาพระภิกษุจะออกไปนอกวัดก่อนรุ่งอรุณ (๕ นาฬิกา)
ไม่ได้ เหตุที่ระบควัณกฎเช่นนี้ไว้

ก. ถ้าญาติโยมคนใดของพระภิกษุป่วยหนักและไม่มีผู้อื่นใดจะดูแลรักษาพยาบาล พระ
ภิกษุนั้นย่อมมีหน้าที่จะต้องไปอยู่ปรนนิบัติญาติโยมของตน

ข. ถ้าเมื่อญาติโยมคนใดมีศรัทธาในบิณฑบาตพระภิกษุนั้นไปประกอบกิจ พิธีทางศาสนา
อย่างใดอย่างหนึ่ง และพระภิกษุนั้นไม่อาจลบล้างได้ทันกำหนดก่อนญาติโยมให้ค้างแรมที่ตนได้

ค. เมื่อมีเหตุสุดวิสัยเกิดขึ้นแก่วัด (เช่น ถูกพายุพัดปลิวหักพัง) เจ้าอาวาสอาจอนุญาต
ให้พระภิกษุหาที่อื่นออกจาริกไป ณ ที่ต่าง ๆ เพื่อเรียกรูปปฏิสังขรณ์ซ่อมแซมวัดซึ่งอาจ
จำเป็นต้องค้างแรม ณ ที่อื่น

ส่วนสาม เณรนั้นมิวณยที่จะต้องปฏิบัติตนน้อยกว่าพระภิกษุทั้งในเวลาปกติและเวลาเข้า
พรรษา เมื่อได้รับอนุญาตจากเจ้าอาวาสแล้ว สามเณรอาจไปไหน ๆ และค้างแรม ณ ที่ใด
ก็ได้ตามใจ สามเณรไม่มวณยที่จะต้อง "รักษาศาครอง" ในระหว่างเข้าพรรษา

กិวัตรประจำวันของพระภิกษุ

ปกติพระภิกษุจะตื่นตอนเช้ามืดราว ๆ ๕ นาฬิกาและ ออกบิณฑบาตเวลาประมาณย่ำรุ่ง
ระยะเวลาก่อนออกบิณฑบาตอาจจะศึกษาพระธรรม หรือสวดมนต์ หรือจะทำอะไรก็ได้ตาม
สะดวก แต่ก่อนที่จะออกบิณฑบาตจะต้องว่ามนต์บทหนึ่งเป็นภาษาบาลีซึ่งมีความสำคัญว่า
ในระหว่างที่ออกเดินบิณฑบาตนั้นถ้าจะบังเอิญไปเหยียบย่ำสัตว์ใดตายลงก็หาได้มีเจตนา
ประการใดไม่

ในตำบลนาป่า เส้นทางที่พระภิกษุออกไปบิณฑบาตนั้นมีอยู่ ๖ สายด้วยกัน และตาม
ปกติพระภิกษุแต่ละรูปจะเดินบิณฑบาตบนเส้นทางที่กำหนดไว้ เป็นประจำของแต่ละรูปไม่
ก้าวร่ายกัน เส้นทางของแต่ละรูปมักจะผ่านบ้านญาติโยมของพระภิกษุนั้น ๆ และแต่ละรูปจะ
ต้องมีลูกศิษย์วัดติดตามไปในเวลาบิณฑบาตด้วย บางรูปก็จะมีสามเณรติดตามไปด้วย ส่วน
เจ้าอาวาสนั้นมิสัทธิพิเศษที่จะออกบิณฑบาตหรือไม่ก็ได้

พระภิกษุจะกลับจากบิณฑบาตถึงวัดประมาณ ๗.๓๐ นาฬิกา และหลังจากได้ทำความ
สะอาดกุฏิแล้วก็จะฉันเช้า ณ ที่โรงครัวซึ่งจัดไว้เป็นพิเศษสำหรับฉันและอยู่ติดกับกุฏิ วิถีวัณนกิจคือ

แยกข้าวออกจากอาหารอื่น ๆ เสียก่อนแล้วคนรวมกันเป็นวง พระภิกษุวงหนึ่งและสามเณรอีก
วงหนึ่ง คนเสิร์ฟก็สวดคยาสาฬห ส่วนลูกศิษย์วัดนรขันธ์ประทานที่หลัง

เสร็จจากฉันเช้าแล้ว ทั้งพระภิกษุและสามเณรจะลงโบสถ์เพื่อสวดมนต์บท "ทำวัตรเช้า"
ซึ่งจะกินเวลาประมาณครึ่งชั่วโมง หลังจากนั้นก็เป็นเวลาว่างซึ่งอาจทำสิ่งต่าง ๆ ได้ตามใจ
เช่น ซักล้าง จักร ศึกษาคำขอมตำรา หรือพักผ่อน

พอถึงเวลา ๑๑ นาฬิกาก็จะได้ยินเสียงกลองเพลแสดงว่าถึงเวลาฉันอาหารมณฑลสอง
ข้างคราวอาหารที่ขมขชาติได้มาในตอนเช้ามืดไม่พอถึงเพลก็จะต้องหุงหาเพิ่มเติมขึ้นใน
โรงครัวของวัด โดยทางวัดได้จัดว่าจ้างหญิงแก่ไว้คนหนึ่งให้ทำหน้าที่ในอัตราค่าจ้างเดือน
ละ ๘๐ บาทและให้รับประทานอาหารกลางวันของวัดด้วย หน้าที่ในการล้างถ้วยชามต่าง ๆ
เป็นของลูกศิษย์วัด

ตั้งแต่เที่ยงถึง ๑๕ นาฬิกาเป็นเวลาทั้งพระภิกษุและสามเณรจะต้องเข้า "โรงเรียน"
เพื่อศึกษาพระปริยัติธรรม แต่ทั่ววัดของคณนี้จะมีการศึกษาเล่าเรียนจริง ๆ ก็ในระหว่างเวลา
เข้าพรรษาและหลังจากนั้นสักเพียงนาน ๆ ครั้ง ฉะนั้นหลังจากออกพรรษาแล้วเวลาว่างนทาง
พระภิกษุและสามเณรจึงมักจะใช้เป็นเวลาพักผ่อนอยู่ในกุฏิของตน หรือทำกิจ เล็ก ๆ น้อย ๆ
ส่วนตัว เมื่อโรงเรียนพระปริยัติธรรมเปิดเรียนเมื่อใด เจ้าอาวาสหรือพระภิกษุรูปหนึ่งที่สอบได้
ได้เปรียญธรรมแล้วจะทำหน้าที่เป็นครูสอนพระภิกษุอื่น ๆ โรงเรียนพระปริยัติธรรมมีเล็กเรียน
เวลา ๑๕ นาฬิกาซึ่งมีการเคารพธงทุกวันเพื่อบอกเวลาแก่ชาวบ้านด้วย

การสวด "ทำวัตรเย็น" เริ่มเวลา ๑๗ นาฬิกา ใช้เวลาประมาณ ๑ ชั่วโมงและถือ
เป็นกิจวัตรสำคัญที่พระภิกษุจะต้อง ทำทุกวัน หลังจากนั้นแล้วก็เป็นเวลาว่างที่พระภิกษุและ
สามเณรจะทำอะไรก็ได้ ก่อนเวลาจำวัดก็จะลงโบสถ์สวดมนต์อีกครึ่งหนึ่งเมื่อเวลาประมาณ
๒๒ นาฬิกา ต่อจากนั้นก็จะมี "กรวดน้ำ" แผ่กุศลอุทิศส่วนบุญให้แก่สรรพสัตว์ทั้งหลายใน
โลกทั้งที่ตายไปแล้วและยังมีชีวิตอยู่

ในระหว่างเวลาเข้าพรรษา พระภิกษุมีกิจวัตรจะต้องทำมากขึ้น เฉพาะอย่างยิ่งในวันพระ
และวันสำคัญอื่น ๆ ทางศาสนา นอกจากกิจวัตรเหล่านี้แล้วพระภิกษุยังมีหน้าที่ประกอบพิธี
ทางศาสนาในพิธีอื่นเกี่ยวกับเรื่องบุคคลและพิธีในครอบครัวอีกด้วยตลอดปี

ตลอดเวลาเช้าพรรษาพระภิกษุสามเณรจะตื่นเร็วกว่าปกติคือประมาณ ๔ นาฬิกา
ครองผ้าแล้วลงโบสถ์เพื่อสวดมนต์ ก่อนสวดมนต์ก็จะมีพิธี "ปลงอาบัติ" (บอกกล่าวสิ่งต่างๆ
ที่ไต่ปฏิบัติผิดพลาดไปในระหว่างวันหนึ่ง ๆ ที่ล่วงมาแล้ว) และจะออกไปนอกวัดไต่กัณฑ์ต่อเมื่อ
พระอาทิตย์ขึ้นแล้ว หลังจากพระอาทิตย์ขึ้นแล้วไม่เข้าพระภิกษุจะมาประชุมกัน ณ ลานวัด
ทำพิธีปลงผ้าครอง (ผาคาดเอวที่นานอกเวลาครองผ้าไตรแล้ว) และปลงอาบัติอีกครั้งหนึ่ง
ส่วนในตอนกลางวันเฉพาะอย่างยิ่งในตอนบ่ายก็จะต้องศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมอย่าง
ขะมักเขม้นกว่าเวลาปกติ

วันพระ

วันพระเป็นวันที่ชาวบ้านพากันมาวัดเพื่อกำบุญ ฟังเทศน์ และถืออุโบสถ ในวันโกน
คือ วันก่อนหน้าวันพระวันหนึ่งพระภิกษุสามเณรจะจัดเตรียมทำความสะอาดสถานที่ทั้งหมด
รวมทั้งเติมน้ำในโอ่งไว้สำหรับชาวบ้านตักใช้ด้วย เมื่อถึงวันพระ พระภิกษุและสามเณรจะไม่
ออกบิณฑบาตเพราะชาวบ้านจะนำอาหารมาถวายทั่วอยู่แล้ว ทุก ๆ วันพระจะมีหญิงชาวบ้าน
ซึ่งส่วนมากเป็นคนสูงอายุราว ๘-๑๒ คนนำสำรับกับข้าวมาถวาย หลังจากฉันแล้วพระ
ภิกษุก็จะทำวัตรเช้า ส่วนชาวบ้านที่มากจะรับประทานอาหารเช้าของตน เมื่อเสร็จเรื่องอาหาร
แล้วสักครู่หนึ่งก็มีเทศน์ โดยปกติพระภิกษุอาวุโสที่เจ้าอาวาสเลือกไว้จะเป็นผู้เทศน์และจะ
กินเวลาประมาณครึ่งชั่วโมง

ลูกศิษย์วัด

ลูกศิษย์วัด คือเด็กผู้ชายที่เข้ามาอยู่ในวัดเพื่อปรนนิบัติรับใช้พระภิกษุสามเณร พระภิกษุ
แต่ละรูปมักจะมีลูกศิษย์ไว้สำหรับใช้สอยประจำตัว แต่ถ้าจำเป็นพระภิกษุรูปอื่นก็อาจเรียกใช้
ลูกศิษย์ของอีกรูปหนึ่งได้ เด็กเหล่านี้จะกินอยู่หลับนอนที่วัดตลอดเวลา
แต่ก่อนนการเป็นลูกศิษย์วัดเป็นประเพณีที่นิยมกันทั่วไป และถือว่ามีความสำคัญทาง
การศึกษามากกว่าในปัจจุบัน เพราะแต่เดิมนั้นพระภิกษุตามวัดต่างๆ เป็นผู้ให้การศึกษาอบรมแก่
เด็กในท้องถิ่นต่างๆ ผู้ปกครองท้องถิ่นจึงมักจะส่งบุตรหลานที่เป็นเด็กผู้ชายให้ไปอยู่วัดเพื่อ
ปรนนิบัติพระภิกษุและในเวลาเดียวกันก็จะได้รับการอบรมสั่งสอนในเชิงวิชาความรู้จากพระภิกษุ
นั้น ๆ ด้วย แต่ในปัจจุบัน การที่จะไปเป็นลูกศิษย์วัดเพื่อที่จะได้รับการศึกษานั้น หดสั้นความ

จำเป็นไป จึงมีเด็กเพียงจำนวนน้อยที่จะสมัครไปเป็นลูกศิษย์วัด และลูกศิษย์วัดสมัยนั้นก็ต้องไปเข้าโรงเรียนในโรงเรียนประชาบาลตำบลต่างๆ ในเวลาเปิดเรียน จะอยู่รับใช้พระภิกษุได้ก็ก่อนนอกเวลาเรียนเท่านั้น

เมื่อเดือนธันวาคม ๒๕๐๓ ในวัดของกิ่งมลูกศิษย์วัดอยู่เพียง ๕ คน (ตารางที่ ๑๒) มีอายุระหว่าง ๙-๑๓ ปี ในจำนวนนี้มีอยู่คนเดียวที่เรียนจบชั้นประถมศึกษา ๔ นอกเหนือในระหว่างต้องศึกษาเล่าเรียนอยู่ในโรงเรียนทั้งสิ้น เด็กทั้ง ๕ คนนี้เป็นเด็กมาจากหมู่บ้าน ๑ เสีย ๔ คน ทั้ง ๕ คนนี้มีความสามารถเป็นชาวนาหรือตกรานค้าอยู่ในถนนต่างๆ ทั้งสิ้น ภายเวลาที่มาเป็นลูกศิษย์วัดมีตั้งแต่ ๒-๓ จนถึง ๒ ปี

ได้กล่าวมาแล้วว่าความจำเป็นที่จะให้เด็กได้รับการศึกษาจากพระภิกษุเป็นมูลเหตุสำคัญที่ทำให้ต้องส่งเด็กมาอยู่วัดคนทั้งหมดสิ้นไปแล้วในสมัยนี้ จึงมีข้อหาว่าเหตุใดจึงยังคงมลูกศิษย์วัดอยู่อีกเล่า จากตารางที่ ๑๒ จะเห็นว่าเหตุผลส่วนใหญ่ที่มาเป็นลูกศิษย์วัดก็เพื่ออยู่ช่วยรับใช้ปรนนิบัติญาติพี่น้องของตนใดคนหนึ่งที่มาอุปสมบทเป็นส่วนสำคัญ

ตารางที่ ๑๒ ลูกศิษย์วัดในวัดท้องคุ้ง (ธันวาคม ๒๕๐๓)

เลขที่	อายุ	อาชีพของบิดา	ที่อยู่ของบิดามารดา	ระยะเวลาที่ เป็นลูกศิษย์วัด	เหตุผลของการ เป็นลูกศิษย์วัด
๑	๑๒	ทำนา	หมู่บ้าน	๗ วัน	เจ้าอาวาสขอจากบิดามารดาให้มาเป็นลูกศิษย์เพื่อติดตามท่านเวลาไปธุระในตำบลจังหวัดชลบุรีซึ่งท่านต้องไปบ่อยๆ
๒	๑๒	ทำนา	หนองตาล อ. พานทอง	๒ ปี	เมื่อบิดาถึงแก่กรรมพี่ชายของเด็กอุปสมบทเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ แต่เมื่อพี่ชายสึกไปแล้วเด็กคนนี้ก็ยังคงสมัครเป็นลูกศิษย์วัดอยู่ต่อไป

เลขที่	อายุ	อาชีพของบิดา	ที่อยู่ของบิดามารดา	ระยะเวลา ที่เป็นลูกศิษย์วัด	เหตุผลของการ เป็นลูกศิษย์วัด
๓	๑๐	ตั้งร้านค้า	หมู่ที่ ๑ นาบ่า	๔ เดือน	บิดามารดานำมาฝากเป็นลูกศิษย์วัดเพื่อรับใช้ญาติที่อุปสมบทอยู่ เมื่อญาตินั้นล้มแล้วแตกคนนกกยงคงอยู่รับใช้สามเณรรับหนึ่งซึ่งไม่ได้เกี่ยวข้องเป็นญาติอะไรกัน
๔	๑๒	ตำรวจ	หมู่ที่ ๑ นาบ่า	๔ เดือน	มีนาซึ่งอุปสมบทอยู่ทวดนั้นขอให้มาเป็นเด็กรับใช้
๕	๑๓	ทำนา	หมู่ที่ ๑ นาบ่า	๒ ปี	พระภิกษุรูปหนึ่งไปขอให้เด็กคนนี้เป็นลูกศิษย์รับใช้ท่าน พระภิกษุรูปนี้ไม่ได้เกี่ยวข้องเป็นญาติกับเด็กแต่อย่างใด

ญาติต่าง ๆ ทว่านอาจเป็น พี่ น้อง ลุง อา ฯลฯ ซึ่งบิดามารดาของเด็กนั้นมีความผูกพันสนิทญาติและเช่นหน้าทท ควรจะให้ บุตรหลาน ของตนมาอยู่ รับใช้ใน ระหว่าง ที่ญาตินั้นอุปสมบทอยู่ ออกประการหนึ่งก็คือ ชาวบ้านเหล่านั้นมีความเชื่อถือว่า การที่บุตรหลานไปปรนนิบัติพระภิกษุ นั้นเป็นการได้บุญแก่ตัวเด็กเองและบิดามารดาของเด็กก็พลอยได้บุญด้วย ด้วยเหตุนี้เมื่อพระภิกษุรูปใดมีความประสงค์จะไ้เด็กไปปรนนิบัติ บิดามารดาของเด็กก็มักยินยอมให้ไปหน้าทของลูกศิษย์วัดครูสักว่าไม่หนักหนาอะไรนัก คือ ในตอนเช้าก็ติดตามพระภิกษุสามเณรออกไปบิณฑบาต ช่วยถือสังข์ของและอาหารที่ชาวบ้านถวาย เมื่อกลับดงวัดก็ช่วยทำความสะอาดกุฏิ จัดสำรับอาหารสำหรับฉันและจัดการล้างถ้วยชามเมื่อเสร็จแล้ว นอกจากนี้

หน้าที่เหล่านั้นก็มาทักตตามพระภิกษุและสามเณรเวลาออกไปธรรต้งๆ นอกวัด หรือไปทักตต่อกับชาวบ้านในกัธธรรต้งๆ ตามทพระภิกษุ สามเณรระสง ในวันโกนก็ช่วยทำควมสะอาควัด และจัดสถานที่สำหรับทำบุญในวันพระ และแต่ละวันพระลูกศิษย์ทุกคนจะต้องฟังเทศน์ แต่เรื่องนไม่สู้เขมงวคนก ในระหว่างเช้าพรรษาเด็กเหล่านั้นจะต้องสวดมนต์ตอนเย็นในเวลาเคียวกับพระภิกษุด้วย

ถ้าเด็กอยากรจะไปเยี่ยมบ้านเมื่อใดต้องขออนุญาตจากเจ้าอาวาสและพระภิกษุหรือสามเณรที่ตนรับใช้อยู่ โดยมากบิดามารดามักจะไม่ค่อยไปเยี่ยมบุตรหลานของตนทั่วๆ ส่วนใหญ่เด็กเป็นฝ่ายกลับไปเยี่ยมบ้าน ตอนกลางคืนเด็กจะนอนทวดตามระเบียบหน้ากุฎ หรือทกุฎเจ้าอาวาส แต่จะนอนห้องเดียวกับพระภิกษุสามเณรไม่ได้เป็นอันขาด

ลูกศิษย์วัดเหล่านั้นไม่ได้รับกรอบรมสั่งสอนในเรื่องคาศนาศาโดยตรง และหาได้มีส่วนเกี่ยวข้องในการปฏิบัติตนตามวินัยเช่นพระภิกษุสามเณรไม่ ถ้าเป็นเวลาเข็เรียนเด็กก็จะต้องไปโรงเรียนตามปกติ ฉะนั้นควมรต้งๆ เกี่ยวกับพระพทศคาศนาศาตักได้รบจึงเป็นการได้มาโดยทางอ้อม เช่น อาศัยการไคยนไคฟังเวลาทพระภิกษุสามเณรสนทนาระหว่างกันเองบ้าง หรือสนทนากันผอนนบ้าง หรือไคยนพระภิกษุท่องบ่นตำรับคัจจวและสวดมนต์ต้งๆ เช่นประจำจนจำได้เข็ใจ จึงอาจสรุปได้วว่าในปัจจุบันนี้หน้าที่ส่วนใหญ่ของลูกศิษย์วัดก็คือเป็นผู้ปรนนิบัติรับใช้พระภิกษุเท่านั้น

คณะกรรมการวัด

คณะกรรมการวัดนั้นกคคชวบ้านทไครับมอบหมายให้ทำหน้าที่จัดการคุแลผลประโยชน์รายไครายจ่ายต้งๆ ของวัด ตลอดจนกรจกงานต้งๆ อันเป็นส่วนรวมของวัด เช่น งานประจำ งานฉลอง งานสมโภช ฯลฯ ก่อน พ.ศ. ๒๕๐๓ นั้น เจ้าอาวาสใช้วิธีเลือกชาวบ้าน ๕ คนให้มาทำหน้าที่เกี่ยวกับผลประโยชน์การเงินของวัดซึ่งเรียกกันวว่า "ไคยาวจักร" แต่ใน พ.ศ. ๒๕๐๓ มีคำสั่งของเจ้าคณะอำเภอให้เจ้าอาวาสเลือกคณะบุคคลชนอย่งเป็นทางการเรียกวว่า "คณะกรรมการวัด" ให้ทำหน้าที่นไคมีเจ้าอาวาสเป็นประธานกรรมการทบุคคลไคไครับเลือกให้เป็นกรรมการวัดยอมเป็นเครื่องชบอกควมสำคัญของบุคคลนั้นๆ ในท้องถิ่นนั้นเป็นอย่งค เพราะวงานประจำของวัดกค หรือ งานฉลองสมโภชไคๆ ของวัด

กิตติ ย่อมเป็นงานส่วนรวมของชาวบ้านทุก ๆ คนในตำบลนนหรือหมื่นน การไต่รอยเลือก
เป็นกรรมกรวัดกันว่าได้เข้าปฏิบัติหน้าที่ในฐานะผู้นำที่สำคัญยิ่งในคานที่เกยวกับศาสนาใน
ท้องถิ่นนน

ตารางที่ ๑๓ ซึ่งแสดงรายละเอียดขงประการของบุคคลผู้ไต่รอยเลือกเป็นกรรมกรวัด
จะช่วยให้แลเห็นลักษณะขงประการในการเป็นผู้นำของบุคคลนน ๆ เตนชคชน

ตารางที่ ๑๓ รายละเอียดเกี่ยวกับคณะกรรมกรวัด

กรรมกรคนท	ทกย (ภมลินา)	อายุ	อาชีพ	กิจการทางศาสนา ทเคยเกยวขง
๑	หมท ๒	๒๘	เจ้าอาวาส	พระภิกษุ
๒	หมท ๕	๖๐	กำนันตำบลนาข่า	เคยอปลสมบท
๓	หมท ๑	๔๐	ข้าราชการทจังหวัด	เคยอปลสมบท
๔	หมท ๒	๖๐	ทำนา	เคยอปลสมบท
๕	หมท ๕	๖๐	แพทย์แผนโบราณและทำนา	เคยเป็นเจ้าอาวาส
๖	ชลบร	๕๐	พ่อค้า	
๗	หมท ๓	๓๐	ผู้ใหญ่บ้านและเจ้าขงโรงสี	เคยอปลสมบท
๘	หมท ๑๑	๓๐	ข้าราชการทจังหวัด	เคยเป็นเจ้าอาวาส
๙	หมท ๕	๓๐	ครูใหญ่ ร.ร. ประชาบาล ในหมท ๒	เคยอปลสมบท

ใน พ.ศ. ๒๕๐๓—๒๕๐๔ นอกจากเจ้าอาวาสแล้วก็มีกรรมกรอื่น ๆ อีก ๘ คน
ในจำนวนมอยคนเคยวทภมลินาอายุในทจังหวัดชลบร และอีกคนหนงอยในหมท ๑๑
นกกนนชนผลทอยในทองททวคทองคตงอยทงสัน

การเลือกผหนงผู้ใดเป็นกรรมกรวัดนมได้ถอเอาวิญมเป็นเกณฑ์อยางเคยว เราจะ
เห็นจากตารางที่ ๑๓ ว่ามีกรรมกรอย ๓ คนทอายุถง ๖๐ ปี แต่อาจกล่าวได้ว่าบุคคล
ทงสามนลวนแต่เป็นทเคารพนบถขงชาวบ้านในตำบลนาข่าเป็นอนนมาก มีใช้ควยเหตุสงอายุ

แต่เป็นเพราะคุณสมบัตินั้น ๆ มากกว่า เพราะว่าคนหนึ่งเป็นกำนันของตำบลนั้น อีกคนหนึ่ง
 ก็เป็นแพทย์ประจำตำบล (แพทย์แผนโบราณ) และอีกคนหนึ่งเขาก็เป็นคหบดีผู้มีชื่อของท้องถิ่น
 นั้น ในคณะกรรมการนั้นมีอยู่ ๒ คนที่เป็นข้าราชการทำงานอยู่ที่จังหวัด และอีกคนหนึ่งเป็นครู
 ใหญ่โรงเรียนประชาบาลของตำบลนั้น การที่ใครรับเลือกเป็นกรรมการก็อาจกล่าวได้ว่าอาศัย
 คุณวุฒิในตำแหน่งเป็นผู้ได้รับการศึกษาดีพอใช้และในตำแหน่งเป็น "ข้าราชการ" ด้วย นอกจาก
 เหตุผลในตำแหน่งการศึกษาและการเป็นข้าราชการแล้ว จะเห็นว่ากรรมการอื่น ๆ ล้วนเป็น "ผู้
 มั่งคั่ง" ในตำบลนั้นทั้งสิ้น เช่น กรรมการคนที่ ๓ ซึ่งเป็นข้าราชการอยู่ที่จังหวัด มีภรรยา
 และที่ดินอื่น ๆ กว่า ๖๐ ไร่ และยังเป็นเจ้าของร้านค้าในตำบลนั้นอีกด้วย กรรมการคนที่ ๕
 ซึ่งเป็นแพทย์แผนโบราณก็มีนาถึง ๖๗ ไร่ มีเนื้อที่บริเวณบ้านถึง ๓ ไร่และเป็นบิดาของครู
 ใหญ่โรงเรียนประชาบาลตำบลนั้นด้วย กำนันเองก็มีนา ๕๐ ไร่ และมีสวนมะพร้าวอีกแปลง
 หนึ่ง กรรมการคนที่ ๗ มีนาประมาณ ๔๐ ไร่ และเป็นเจ้าของโรงสีในหมู่บ้าน ๒ ร่วมกับ
 ชาวบ้านอีกคนหนึ่งด้วย ครูใหญ่ซึ่งเป็นบุตรแพทย์ประจำตำบลและเป็นบุตรเขยกำนันก็มีนา
 ๒๗ ไร่ และมีรถยนต์รับจ้างอีกคนหนึ่ง กรรมการคนที่ ๖ ก็เป็นพ่อค้าที่ร่ำรวยพอใช้ ส่วน
 กรรมการคนที่ ๔ นั้นถึงแม้จะไม่ค่อยมั่งคั่งนักแต่ก็มีนาถึง ๒๕ ไร่ และที่ดินอื่น ๆ อีก ๑๗ ไร่
 กรรมการผู้ชวชาญนั้นยอมรับว่าเป็นผู้ชวชาญในพิธีต่าง ๆ และน้ำใจกว้างขวาง โอบอ้อมอารี
 คงนถาจะพูดกันจริง ๆ แล้ว คณะกรรมการวัดเหล่านี้ล้วนเป็นบุคคลชั้นนำของตำบลนั้นโดยแท้
 อย่างไม่รู้ก็ตามการเลือกกรรมการวัดกันแม้ว่าจะถือหลักเกณฑ์ในเรื่องฐานะทางเศรษฐกิจ
 และสังคม และความเป็นผู้มีหน้ามตาในท้องถิ่นนั้นเป็นเหตุผลประการสำคัญก็จริง แต่เรา
 จะต้องคำนึงถึงอีกแง่หนึ่งด้วยว่าบุคคลเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เคยอุปสมบทมาแล้วทั้งสิ้น ใน
 จำนวนนี้มีอยู่ถึง ๒ คนที่เคยเป็นเจ้าอาวาสมาแล้ว ฉะนั้นจึงย่อมเป็นผู้มีความรู้ความชำนาญ
 ในเรื่องพิธีการต่าง ๆ ทางพุทธศาสนา เรื่องนี้จะไต่กล่าวอีกในตอนหลัง แต่จะขอสรุปไว้ใน
 ตอนก่อนหน้า การที่ใครเคยบวชเรียนแล้วแม้จะชวาระระยะเวลาสั้นก็เพียงใดก็ตาม ถือว่าเป็น
 ประสพการณ์อันมีค่าและเป็นเครื่องสนับสนุนบุคคลผู้นั้นให้ไต่เป็นผู้มีอำนาจในพิธีการทางศาสนา
 ต่าง ๆ ในภายหลัง ซึ่งในตำบลนั้นบ้านถือว่าสำคัญและมีค่าอย่างยิ่ง

พิธีการต่าง ๆ ทางวัด

ตามปกติแต่ละวัดมีภาระมั่งงานใหญ่ ๆ อันเป็นพิธีการทางศาสนาอยู่ตลอดปี เว้นเสียแต่
 ในระหว่างเข้าพรรษาเท่านั้นที่ออกจะเจียบเหงาอยู่บ้าง งานต่าง ๆ เหล่านี้เป็นงานที่ชาวบ้าน
 โดยทั่วไปมีส่วนเกี่ยวข้องอยู่ด้วยทั้งสิ้น งานต่าง ๆ เหล่านี้มีเค้ามูลมาประการใดก็ตาม แต่
 ปัจจุบันถือว่าเป็นกวีพิธีทาง "พุทธศาสนา" ทั้งสิ้น ในแง่ความพระภิกษุร่วมประกอบพิธีและ
 ชาวบ้านมาร่วมกันทำบุญ

แม้ว่างานเหล่านี้จะมีพิธีทางศาสนาด้วยทุกครั้งก็ตาม แต่ถ้าจะเหมาเอาว่าเป็นเรื่องทาง
 "ศาสนา" โดยแท้และการร่วมมือของชาวบ้านก็เพื่อการศาสนาโดยเคร่งครัดก็อาจเป็นการ
 คลาดเคลื่อนต่อความจริงไปบ้าง เพราะว่างานพิธีทางศาสนาแต่ละงานมักมีการเล่นสนุกสนาน
 รื่นเริงของประชาชนในท้องถิ่นนั้น ๆ ด้วย เนื่องจากงานเหล่านี้จัดทำทั่ววัด และมีเป็นระยะ ๆ
 ตลอดปี และเนื่องจากแต่ละงานต้องอาศัยความร่วมมือทั้งจากฝ่ายพระภิกษุและจากชาวบ้าน ผู้
 คนควาจึงเชื่อมั่นว่าพระพุทธานุภาพตามความเข้าใจของประชาชนนั้น แม้ว่าจะมีคติอันเจอป็นอยู่
 ด้วยก็เป็นเครื่องเหนี่ยวนำวโรตตรงให้ราษฎรในตำบลนาป่าสมัครศรัทธาเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ไค
 อภินยหนึ่งอาจกล่าวได้ว่าการศึกษาเป็นศูนย์กลางของการจัดงานต่าง ๆ ทั้งในค่าน สถานทีและ
 การดำเนินงาน ดังนี่ย่อมเป็นโอกาสให้ทุก ๆ คนในท้องถิ่นได้แสดงออกซึ่งความเป็นนาหนึ่ง
 ใจเดียวกันและเกิดความรู้สึกเป็นชุมชนเดียวกัน ศาสนิกซึ่งชาวตำบลนาป่าปฏิบัติกันส่วนใหญ่
 เป็นการทำบุญ การที่เป็นเช่นนั้นก็เพราะชาวตำบลนาป่าเชื่อกันว่าการทำบุญนั้นจำเป็นในเชิงสังคม
 หนึ่งจะช่วยให้ตนพ้นจากความทุกข์และมีชีวิตที่ก้าวหน้าเมื่อเกิดใหม่ในชาติหน้า ส่วนในแง่ปฏิบัติ
 ผลที่ได้จากการทำบุญเช่นนี้ก็ถือว่า วัดสามารถรวบรวมทรัพย์สินทั้งที่เป็นทวงเงินและสิ่งของได้พอ
 เพียงที่จะเลี้ยงชีวิตพระภิกษุสามเณรทั้งหลายและบำรุงรักษาวัด ด้วยเหตุที่พุทธศาสนาเป็น
 สถานทีที่สามารถรวมจิตใจของราษฎรได้ดีกว่าสถานอื่นใดในตำบลนั้น ราษฎรจึงถือเป็นหน้าที่
 ของตนที่จะต้องทำนบำรุงสถานนั้น วัดเป็นที่พักคนหนุ่ม ๆ ของท้องถิ่นนั้นจะได้สละสขทางโลก
 มาอาศัยอุปสมบทอยู่ค้ำยเวลาหนึ่ง การอุปสมบทนั้นก็มิใช่จะเป็นการได้บุญแก่เพียงตนเอง
 เท่านั้น แต่ชาวบ้านอื่น ๆ ก็พลอยได้บุญเนื่องจากการมาทำบุญและรับพรจากพระภิกษุนั้น ๆ ด้วย
 บริเวณวัดเล่าก็เป็นที่ที่ชาวบ้านมาพักผ่อนหย่อนใจ ฉะนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าลักษณะที่สำคัญของ

พระพุทธศาสนาในหมู่บ้าน คือ มีทั้งความมุ่งหมายทางศาสนาและทางความสนุกสนานรื่นเริงอื่น
เป็นโลกียวัตร ต่อไปนี้จะได้พรรณนาโดยสังเขปถึงพิธีและเทศกาลสำคัญ ๆ ทั่วๆ

สงกรานต์

สงกรานต์เป็นการฉลองเมื่อพระอาทิตย์ขึ้นสู่อาศิเมษ (เมื่อเวลากลางวันและกลางคืนเท่า
กัน) อันเป็นวันขึ้นปีใหม่ตามคติของชาวอินเดียในมลฑลประเทศ ซึ่งตกอยู่ในระหว่างวันที่
๑๓-๑๕ เมษายน (บางปีอาจถึง ๑๖ เมษายน) และถือเป็นประเพณีขึ้นปีใหม่ของชาว
คำยลนาป่าและชาวไทยทั่ว ๆ ไปด้วย ทั้งนี้จึงมีการฉลองกันอย่างสนุกสนานเป็นเวลาถึง
๓-๔ วัน งานสงกรานต์นั้นแม้ว่าจะไม่ใช่คติทางพระพุทธศาสนาโดยแท้ก็จริง แต่ในปัจจุบัน
ได้รวมเอาพิธีสงกรานต์เข้าไว้ในขอบเขตแห่งพระพุทธศาสนาด้วย

ประเพณีสำคัญที่ชาวบ้านถือปฏิบัติในวันสงกรานต์ก็คือ การนำทรายเข้าวัดและการก่อ
พระเจดีย์ทรายในวัด ในงานนี้มักจะมีการเล่นอื่น ๆ อยู่ด้วย เช่น ซักกระเช่อ ต่กร้อลอด
บ่วง ฯลฯ เป็นต้น

พิธีต่าง ๆ ในเทศกาลสงกรานต์อาจแบ่งได้เป็น ๒ ส่วน คือ พิธีที่จัดทำทั่วและกิจกรรม
ที่จัดทำที่บ้าน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ตลอดระยะเวลาสงกรานต์ซึ่งเป็นเวลารวม ๓ วันนั้น ชาวบ้านจะจัดข้าวปลาอาหารไป
ทำบุญตักบาตรทั่วๆ ในตอนเช้าทุก ๆ วันและอยู่ฟังพระสวดมนต์ให้พรตามปกติ ถ้าวินพระตก
ในระหว่างสงกรานต์ด้วยก็มีเทศน์พิเศษ เฉพาะในวันทีสามซึ่งนอกจากจะทำบุญตักบาตร
แล้ว ในตอนบ่ายชาวบ้านจะไปร่วมชุมนุมกันทั่วๆ อกครั้งหนึ่งเพื่อทำพิธีสงฆ์ พระภิกษุ นำ
ที่ใส่สังฆาเป็นนาฬนี้ หรือ นำบ่อเจอปันด้วยนาหอมต่าง ๆ การสงฆ์พระภิกษุ นั้น ถือว่า
เป็นการไ้บุญ ในวันสงฆ์ชาวบ้านจะมาชุมนุมกันคืบคองที่สุด นอกจากนั้นแล้วในวันสงกรานต์
ก็ยังมีการยิงสลักและกรวณนำแผ่นกศลไปให้ญาติที่ล่องล้วยไปแล้วด้วย

สำหรับกิจกรรมที่จัดทำที่บ้านในวันสงกรานต์ก็มี การร่วมชุมนุมสนุกสนานระหว่างญาติ
ทั้งหลาย และถือเป็นวาระที่ลูกหลานจะได้แสดงคารวะต่อญาติผู้ใหญ่อาวุโสกว่า ตามประเพณี
นั้น ในเทศกาลสงกรานต์ลูกหลานมักจะไปเยี่ยมค่านับและรกรานญาติผู้ใหญ่แล้วรับพรจากท่าน

เพื่อเป็นสรรมงคลแก่ตัว แต่เรองนี้ชาวตำบลนาป่ามิได้ทำกันอย่างเป็นที่ลักษณะ มีเพียงไม่กี่คนที่ไม่แสดงความรักและรับพรจากญาติผู้ใหญ่ในโอกาสนี้

นอกจากนั้นยังเป็นประเพณีอีกด้วยว่า เป็นญาติพี่น้องไปเยี่ยมคารวะญาติผู้ใหญ่มีกระมีของขวัญติดมือไปยังตามสมควร โดยเฉพาะในกรณีพี่น้องเป็นบุตรหลานซึ่งมีเหย้ามีเรือนไปแล้ว แต่ปัจจุบันถือเอาความสะดวกและฐานะเป็นเกณฑ์ มิได้ปฏิบัติตามประเพณีกันอย่างเคร่งครัด ตัวอย่างจริง ๆ ที่ผู้คนคว่าพบเห็นที่ตำบลนาป่าก็คือ มีครอบครัวหนึ่งในหมู่ที่ ๒ ฝ่ายภริยาหอบลูกเต๋าทงหมดไปเยี่ยมคารวะบิดามารดาของตนซึ่งตั้งภูมิลำเนาอยู่ในอำเภออื่น แต่สามีหาได้ร่วมไปด้วยไม่ ภริยานั้นมีของรับประทาน ผักผ่อนไปฝากบิดามารดาด้วย ส่วนพี่ชายของสามีซึ่งอาศัยอยู่ในบ้านเดียวกันหาได้ไปเยี่ยมคำนับบิดามารดาของตนที่ตำบลคอนหัวฟ้อไม่ โดยอ้างว่าต้องอยู่ชนतालและเคียวताल ตัวอย่างอีกรายหนึ่งก็คือ หญิงหม้ายหัวหน้าครอบครัวหนึ่งในหมู่บ้านนั้นมีญาติพี่น้องลูกหลานหลายคน แต่ในเวลาสงกรานต์มีเพียงหลานสาวมาเยี่ยมคำนับคนเดียวเท่านั้น อีกรายหนึ่งเป็นผู้เฒ่าในหมู่ที่ ๑ ชายผู้เฒ่าให้ฟังว่า บุตรชาย ๒ คนซึ่งไปอยู่กับภริยาที่ตำบลอื่นและน้องสาวของแกซึ่งอยู่ตำบลอื่นเช่นกันได้มาเยี่ยมคารวะ พร้อมทั้งนำผลไม้ต่าง ๆ และข้าวเหนียวมาให้ด้วย

วิสาขบูชา

วิสาขบูชาตกในราวกลางเดือน ๖ ทางจันทรคติ (พฤษภาคม) ถือเป็นวันทรงโลกในการประสูติ ตรัสรู้ ปรีชาญาณ ของพระพุทธเจ้าในวันเดียวกัน ในวันวิสาขบูชาที่ตำบลนาป่ามีเพียงพิธีทางศาสนาแต่อย่างเดียว หากได้มีการฉลองสมโภชหรือการเล่นต่าง ๆ เช่นงานเทศกาลอื่น ๆ ไม่

พิธีทางศาสนาที่มีการฟังพระธรรมเทศนาเกี่ยวกับพุทธประวัติเช่นการเทศน์ท่อนข้างยาวพอใช้ ในตอนค่ำมีการเวียนเทียนรอบโบสถ์ ๓ รอบเป็นเสร็จพิธี บางขกมีการจุดดอกไม้เพลิงด้วย

เข้าพรรษา

เทศกาลเข้าพรรษาทรงกับฤดูฝน เริ่มในราวกลางเดือนกรกฎาคมและสิ้นสุดราวกลางเดือนตุลาคมเป็นเวลา ๓ เดือนเต็มพอดี เทศกาลนี้ถือว่าเป็นระยะเวลาที่พระภิกษุทั้งหลายจะ

ต้องอยู่จำพรรษาในเขตกวัก ทั้งพระภิกษุและนรนาวัสต่างก็มีการสักการะและทำพิธีทางศาสนา
กันมากจนกว่าในฤดูกาลอื่น

ก่อนเข้าพรรษาเล็กน้อย คือ ในราวเดือนมิถุนายนและต้นเดือนกรกฎาคมเป็นเวลาที่มี
การอุปสมบทกันมากที่สุด เรื่องนี้จะนำไปกล่าวอย่างละเอียดในบทที่ ๑๑ การอุปสมบทถือ
ว่าเป็นโอกาสที่ญาติพี่น้องและเพื่อนจะได้มาชุมนุมร่วมแรงร่วมใจกัน ประกอบพิธีทางศาสนา
และมักมีการเลี้ยงตลกสนทนารื่นเริงกันอย่างเต็มที่ อนึ่ง ตลอดระยะเวลาเข้าพรรษา ๓ เดือน
นี้เป็นประเพณีที่ชาวบ้านจะทำบุญกันมากกว่าเวลาปกติ ในวันพระก็มีผู้คนไปฟังเทศน์ฟัง
ธรรมมากหนาหลายตาช่น ผู้เฒ่าผู้แก่ทั้งหญิงและชายหลายคนก็จะถือโอกาสไปสวดมนต์และอุทิศ
ตลอดวัน บางครั้งคนทศาลาวหรือทโยสลโย ฝ่ายพระภิกษุก็ปฏิบัติเคร่งครัดทางพุทธรวินัย
และมีกิจทางศาสนามากจนกว่าเวลาอื่น ๆ

ฤดูเข้าพรรษาเป็นระยะเวลาที่ชีวิตชาวชนบทสงบเงียบเชียบไม่ม้งานพิธีต่าง ๆ เช่น การ
สมรส หรือ การเผาศพ แต่คนหนุ่ม ๆ บางคนจะอุปสมบทในเดือนสิงหาคม เรียกว่า “จำ
พรรษาหลัง” แต่ผู้ที่อุปสมบทในตอนนั้นจะต้องอุปสมบทอยู่ในครบพรรษาในข้อต่อไปจึงจะสึกได้

สารทไทย

สารทไทยตกอยู่ในราวต้นเดือน ๑๐ ทางจันทรคติ (กันยายน) และเป็นพิธีทางศาสนา
พิธีที่เกี่ยวข้องทำในระหว่างเข้าพรรษาคือว่าเป็นระยะเวลาที่จะต้องเคร่งครัดทางกิริยา
ศาสนารวมทั้งจริงจังและอยู่กันอย่างเงียบ ๆ ในหมู่บ้านทั่ว ๆ ไป ศาสตราจารย์พระยาอนมาน
ราชชนนี อธิบายไว้ว่า คำ “สารท” เป็นคำไทยที่เลือนมาจากคำสันสกฤต “ศารท” ซึ่งแปล
ว่า “ฤดูใบไม้ร่วง” และอธิบายเพิ่มเติมไว้ว่า “เป็นการเลี้ยงฉลองในฤดูใบไม้ร่วงในโอกาส
ที่ “ผลไม้สุกเป็นครั้งแรก และเป็นการแผ่ส่วนกุศลให้ปู่ ย่า ตา ยาย ที่ล่วงลับไปแล้ว”

ในหนังสือพระราชพิธีสิบสองเดือน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรง
กล่าวไว้ว่า “สารทเป็นนักษัตรฤกษ์เป็นทนายของคนที่ว่าไปว่าเป็นสมัยที่จะได้ทำบุญ เมื่อเดือน

Phya Anuman Rajadhon, Life and Ritual in Old Siam, New Haven: HRAF Press,
๑๙๖๑ หน้า ๘๖
ฉบับโรงพิมพ์ท่าพระจันทร์ ๒๕๓๖ หน้า ๕๘๘

วัน ล่วงมาดงกกลางรอบ ด้วยเหตุที่ถอดเอากำหนดพระอาทิตย์ลงไปที่สุดทางภาคใต้กลดข
มาเหนือดงกกลางเขตนบ ครอบเมื่อพระอาทิตย์ขึ้นไปเหนือจนสุดทางจะกลับลงมาได้มาดง
กกลางก็เข็นอินขรรจบกข

ตำนานเกี่ยวกับสารทไทยนี้ ชาวตำบลนาป่าเล่าให้ฟังว่า ในครั้งโบราณมีนางยักษ์ตน
หนึ่ง ซึ่งมีอำนาจวิเศษสามารถทำนายปริมาณน้ำฝนที่จะตกลงมาในโลกในปีหนึ่งๆ ได้อย่างแม่น
ยำและชาวบ้านจะเตรียมการเพาะปลูกพืชพันธุ์ต่าง ๆ ตามคำทำนายของนางยักษ์ตนนี้ คือ ถ้า
นางยักษ์ทำนายว่าจะมีฝนน้อยชาวบ้านก็จะเตรียมหว่านไถเฉพาะนาที่อยู่ในที่ลุ่ม แต่ถ้าทำนาย
ว่าฝนมากก็จะเตรียมหว่านไถนาที่ดอนๆ ด้วย ชาวนาที่เชื่อถือในคำทำนายของนางยักษ์นั้นมาก
และเมื่อเสร็จฤดูเก็บเกี่ยวแต่ละคราวก็จะนำข้าวเปลือกบ้านละ ถึงสองถึง ไปสักการะนางยักษ์
นางยักษ์ก็จะเอาข้าวนี้ไปทำเป็น "กระยาสารท" แล้วนำไปถวายแก่พระพุทธรูปเจ้า จึงได้เป็น
ประเพณีปฏิบัติต่อกันมา

จากตำนานทั้งสองที่กล่าวแล้วนี้ ย่อมเป็นที่เห็นได้ว่า สารทไทยนี้เป็นเครื่องหมายของ
การนำพืชผลที่เก็บเกี่ยวได้เป็นครั้งแรกในฤดูนี้ไปถวายพระภิกษุ อันที่จริงในบรรดาพิธีทาง
ศาสนาและเทศกาลต่าง ๆ นั้น มีสารทไทยเท่านั้นที่เกี่ยวเนื่องกับการเพาะปลูกพืชผล เป็นการ
สมโภชทำนองเดียวกับประเพณีขอขมาพระเจ้าของฝรั่ง แต่สารทไทยในปัจจุบันเป็นพิธีทำ
กันก่อนถึงฤดูเก็บเกี่ยวเป็นเวลานาน ศาสตราจารย์พระยาอนุนานราชชน ให้คำอธิบายว่า ใน
ครั้งโบราณมีการปลูกข้าวเบาซึ่งปลูกก่อนข้าวชนิดอื่นและนับได้ว่าเป็นผลแรกได้

พิธีการทำบุญปฏิบัติเช่นเกี่ยวกันกับพิธีทางศาสนาอื่น ๆ คือ ชาวบ้านจะพากันไปวัด
แต่เช้า ตกขาตรด้วยอาหารหวานคาวต่าง ๆ แต่ที่สำคัญที่สุดจะต้องมี "กระยาสารท" รวมอยู่
ด้วย เมื่อไตรภคจากเจ้าอาวาสแล้วและขณะทพระภิกษุเจริญพระพุทธรูป ชาวบ้านก็จะตก
ขาตร เมื่อพระภิกษุฉันเสร็จแล้ว ก็สวดกยถาสัพพและชาวบ้านก็จะกรวณนำผักผลไม้ไปให้ ย่า
ตา ยาย ที่ลวงลไปแล้ว หลังจากนี้ชาวบ้านจะร่วมวงรับประทานอาหารกัน เสร็จแล้วก็มี
การฟังเทศน์เช่นเคย

* คล้ายกับตำนานเรื่องสลากัดของ สายสุรีย์ สุขนคร ใน อนุสาร อ.ส.ท. ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๑๒ ประจำ
เดือนกรกฎาคม ๒๕๐๖ หน้า ๓๑-๓๒

ออกพรรษา

ราวกลางเดือนตุลาคมถึงฤดูออกพรรษามีการทำบุญตักบาตรทั่วออกครึ่งหนึ่งเป็นเวลา ๓ วัน ใน พ.ศ. ๒๕๐๕ วันออกพรรษาตรงกับวันที่ ๑๔ ตุลาคม การทำบุญตักบาตรในตำบลนาข่างเริ่มตั้งแต่วันที่ ๑๒ ในวันที่ ๑๓ มีคนมากจนเพราะตรงกับพระวอ แต่ผู้คนมากจนคับคั่งที่สุดในวันสุดท้าย การทำบุญในวันออกพรรษามีผู้คนควาไค้สังเกตเห็นในชุมชนนั้นมักจะหายไป

วันแรก มีชาวบ้านซึ่งส่วนมากเป็นสตรีมาทำบุญทั่วประมาณ ๒๐ คน

วันพระซึ่งตรงกับวันที่ ๑๓ ตุลาคม ในวันนี้ตามเสาศาลาวัดมีการประดับประดาด้วยต้นกล้วยและอ้อย ตอนกลางศาลาจัดทำเป็นยกพนประดับประดาด้วยธงทิวและแขวนฉลากผ้าภาพเขียนพุทธประวัติและพุทธปาฏิหาริย์ทาง ๔ ด้าน ทางสกัด้านหนึ่งของยกพนนั้นเป็นที่ตั้งธรรมาสน์สำหรับเทศน์ บนยกพนนั้นเองจัดทำเป็นที่สำหรับวางเครื่องกัณฑ์เทศน์และเครื่องไทยธรรมอื่น ๆ ทระถวายองค์เทศน์ บรรดาสังฆของเหล่านั้น มี

๑. ขนมปลา ๓ จาน
๒. กล้วย ๖ ถาด
๓. มันเทศ ส้ม ส้มโอ มันแกว อย่างละกระทง
๔. ปลาเค็ม ๑ กระทง
๕. ข้าวสารลงกรง
๖. ดอกไม้ ฐูป เทียน
๗. เงินสด

ชาวบ้านที่มาชุมนุมกันในวันนี้มีประมาณ ๑๒๐ คน ในจำนวนนี้เป็นผู้ใหญ่เพศชายเพียง ๑๕ คน เป็นเด็ก ๆ รวมทั้งลูกศิษย์วัดเสียประมาณ ๔๐ คน ผู้คนส่วนใหญ่จึงเป็นสตรีและในจำนวนนี้ไม่มีหญิงสาวชายหนุ่มเลย ในจำนวนสตรีทั้ง ๗๓ คนแทบจะเป็นผู้ที่อยู่ในหมู่ที่ ๑-๕ รวม ๕๗ คน ที่เหลือมาจากหมู่ที่ ๘ และหมู่ที่ ๑๑ บรรดาสตรีและเด็กเหล่านั้นงกกันเต็มศาลาไปหมด ที่เหลือต้องออกนอกศาลาไปนั่งอยู่ตามบริเวณวัด ซอกหน้าสังเกตออกอย่างหนึ่งก็คือ บรรดาสตรีเหล่านั้นมักนั่งจับกลุ่มอยู่กับพวกที่มาจากหมู่บ้านเดียวกัน

เหตุการณ์ในวันนั้นเป็นลำดับดังต่อไปนี้ เวลาประมาณ ๘ นาฬิกา ชาวบ้านต่างทยอยมา
 สวด พวกสตรีก็หิ้วหรือถือกระบอกน้ำใส่ข้าวปลาอาหารและสิ่งของถวายพระภิกษุ ส่วน
 ทางวัดนั้นได้จัดสำรับด้วยข้าวสำหรับใส่ของตักบาตรไว้ ณ อีกด้านหนึ่งของศาลาไว้เรียบร้อยแล้ว
 ล่วงหน้าแล้ว คำนวณได้ทำยกพนชนไว้สูงหน่อยเป็นอาสนสงฆ์ เมื่อเห็นว่ามีชาวบ้านมาประชุม
 พร้อมเพรียงกันก็แล้ว ลูกศิษย์วัดก็เคาะระฆังเป็นสัญญาณให้พระภิกษุและสามเณรลงศาลา

เมื่อพระภิกษุและสามเณรขนานงขนอาสนเรียบร้อยแล้ว แพทย์ประจำตำบลเป็นผู้อาราธนา
 ศีล ๘ และในระหว่างที่พระภิกษุสวดมนต์ พวกสตรีก็ตักบาตร เมื่อพระภิกษุฉันเสร็จแล้วก็ให้
 ยถาสัพพี สตรีราว ๕๐ คนก็จับกลุ่มกันเป็นครอบครัว ๆ ไปทำการกรวดน้ำแก่ศีลให้ผู้ล่วงลับ
 ไปแล้ว เมื่อพระภิกษุกลบชกนุกุแล้ว ชาวบ้านก็รวมวงกันรับประทานอาหารเช้าซึ่งกินเป็นอาหาร
 ที่เหลือจากถวายพระภิกษุในตอนเช้านั่นเอง

เสร็จแล้วมีการพักผ่อน ครั้นถึงเวลาประมาณ ๑๐ นาฬิกาก็จะเริ่มพิธีทางศาสนาอีก ที่
 สำคัญยิ่งในตอนนั้นคือ การเทศน์ มาถึงตอนนพทศบรุษที่เหลือน้อยลงมาก คือนอกจากลูกศิษย์
 วัดแล้วเด็กชาวบ้านแทบไม่มีเหลืออยู่เลย ผู้ใหญ่เล่าว่ามีผู้หญิงเหลืออยู่เพียง ๕๐ คน ผู้ชาย
 ๑๐ คนเท่านั้น เจ้าอาวาสเทศน์เองในวันนั้น มีหญิงชรา ๒-๓ คนเข้าไปจุติอุปัทยุชชา
 และเทียนสำหรับทำนามนต์ แล้วชายชราอีกคนหนึ่งเป็นผู้อาราธนาศีลและอาราธนาธรรม จาก
 นั้นเจ้าอาวาสก็เริ่มเทศน์ "คาถาพน" เป็นภาษาบาลีแสดงพุทธประวัติตอนพระพุทธเจ้าเสวย
 พระชาติเป็นพระเวสสันดร

เมื่อเจ้าอาวาสเทศน์จบกัณฑ์ที่ ๑ แล้วมีคนลากลับไป ๑๕ คน ต่อจากนั้นพระภิกษุอีก
 รูปหนึ่งเทศน์กัณฑ์ที่ ๒ เมื่อจบก็มีคนลากลับอีกหลายคน เมื่อจบเทศน์กัณฑ์ที่ ๓ แล้วก็ถวาย
 ภัตตาหารเพลแก่พระภิกษุทั้งหมดที่ศาลาอีกครั้งหนึ่ง หลังจากพระภิกษุฉันภัตตาหารเพลแล้ว
 ชาวบ้านต่างกลับกันไปจนหมดสิ้น พระภิกษุอื่น ๆ ก็ขนเทศน์กัณฑ์ต่อไปตลอดบ่ายวันนั้น
 ทั้ง ๆ ที่ไม่มีชาวบ้านอยู่ฟังเลยแม้แต่คนเดียว

วันที่ ๑๔ ตุลาคมซึ่งเป็นวันสัปดาห์ กิจกรรมอันสำคัญยิ่งในวันนั้น คือ การตักบาตรซึ่ง
 มีชาวบ้านทุกเพศทุกวัยมาชุมนุมกันอย่างคับคั่งรวมประมาณกว่า ๒๐๐ คน ส่วนใหญ่ก็เป็น

ชาวบ้านหมู่ที่ ๑-๕ และหมู่ที่ ๘ มีคนมาจากตำบลอนขางรวมทั้งมาจากจังหวัดด้วย คนทางถนนเหล่านี้ทางก็มีความสัมพันธ์เกี่ยวของกับคนอยู่ทั้งนั้น เช่น เก็บอัฐิ ยา ฟ้า ยาย ไวณฺวคน หรือบางคนก็มาอาศัยอยู่ตามบ้าน ชาวบ้านที่มาทำบุญในวันนั้นไม่เหมือนกับในวันก่อน คือมีจำนวนชายหญิงในวัยต่าง ๆ ไล่เลยกัน แต่ละครัวเรือนก็นำข้าวปลาอาหาร มาทำบุญ มีอาหารที่จัดว่าเป็นประเพณีจะต้องนำมาใส่บาตรอยู่อย่างหนึ่ง คือ ข้าวต้มลูกโยน ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า ข้าวต้มหาง

ตำนานเรื่องข้าวต้มหางนั้นอยู่ว่า “เมื่อพระพุทธเจ้าโตตรัสรู้แล้ว ทวยอำนาจแห่งบุญ บารมีของพระองค์ก็โตเสด็จขึ้นไปบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์เพื่อทรงเทศน์โปรดพุทธมารดา เมื่อเสร็จแล้วก็เสด็จกลับมายังมนุษยโลกเพื่อจะโปรดให้ดวงชนเผ่าชมพูทวีปและทำบุญตักบาตรแก่ พระองค์ ตอนเสด็จกลับลงมาจากสวรรค์ชั้นอมลอมลงมาอย่างหนาแน่น ขณะนั้นพระองค์ทรงมีบาตรอยู่ลูกเดียวแต่ประชาชนก็นำอาหารมาถวายนั้นมีจำนวนมากมายและส่วนมากไม่สามารถจะเข้ไปใกล้พระองค์เพื่อถวายภัตตาหารได้ จึงต้องพากัน เอาข้าวปลาอาหารห่อด้วยใบมะพร้าวมีหางยาวเพื่อจะโปรยให้โยนถวายและก็เป็น การ อธิกรรยที่ บรรดาอาหารที่โยนถวายเหล่านั้นไปตกลงในบาตรของพระพุทธเจ้าพอดี และบาตรนั้นเล็กก็ สามารถบรรจุอาหารที่ประชาชนโยนถวายได้ทั้งหมด เหตุการณ์เช่นนี้เกิดขึ้นในวันออกพรรษา แต่ครั้งพุทธกาลแล้ว จึงเป็นประเพณีที่ถือปฏิบัติสืบต่อกันมา”

เช้าวันนั้น ชาวบ้านทั้งหลายต่างมาชุมนุมพร้อมกันที่ลานวัด ยืนเรียงเป็น ๒ แถว หันหน้าเข้าหากัน หิวแถวตั้งคนทักทายเจ้าอาวาส หางแถวจดศาลาพอดี พระภิกษุสามเณรเดิน เรียงหนึ่งผ่านจากกุฏิเจ้าอาวาส ไปในระหว่างแถวชาวบ้านเหล่านั้น ภารโรงของโรงเรียน ซึ่งแต่งตัวเป็นเทวดาสวมชฎา มือหนึ่งอุ้มพระพุทธรูปและอีกมือหนึ่งอุ้มบาตรเดินนำแถว พระภิกษุสามเณร ภารโรงผู้สวมชฎาว่าเป็นเทวดาทักทายเสด็จพระพุทธเจ้าลงมายังมนุษยโลก ในระหว่างที่เทวดาสวมชฎา พระภิกษุ สามเณร เดินผ่านระหว่างกลางแถว ชาวบ้านก็ตักบาตร ด้วยข้าวต้มหางจึงเรียกว่า “ตักบาตรข้าวต้มหาง”

เมื่อตักบาตรเสร็จแล้วพระภิกษุทั้งหมดก็ขึ้นศาลา แพทย์แผนโบราณเป็นผู้นำอาราธนา ศิล เมื่อพระภิกษุสวดมนต์แล้วก็ขึ้นเข้า ฉนั้นเสร็จแล้วก็ให้ยาสัพพซึ่งเป็นคนทักชาวบ้าน

กรวดน้ำเช่นเคย หลังจากนั้ชาวย่านก็จะตักดวงเอนามนตทเจ้าอาวาสทำไว้เมื่อตอนต้นพรรษา และเก็บใส่โองไว้ใโบสถ์นั้นไปประพรมบ้านเรือนและเรือทสวนไร่นาของตคนเพื่อเป็นสิริมงคลด้วย

การทำบุญตักบาตรในวันนัสตกลงเมื่อชาวย่านนั้รับประทานอาหารเข้าเป็นวง ๆ กันไปแต่ละครอบครัวหรือแต่ละหมู่บ้านคณาญาติ แต่กั้เป็นทมองเห็นไ้ไ้ว่าเป็นการร่วมชุมนุขของคนในท้องถิ่นนั้ ๆ อย่างแท้จริง เพราะรับประทานอาหารเวลาเดียวกันและในเวลาเดียวกันด้วย

การทำบุญในวันสทท้ายของการออกพรรษานมลัษณะเอ็กเกร็กเกร็ยกรวดกว่าวันอื่น ๆ ผู้มาทำบุญตักบาตรกั้คยคังกว่าปกติ หน้่ม ๆ สาว ๆ กั้มากันเป็นจำนวนมากทำให้บรรยากาศแจ่มใสมีชีวิตชีวาขงชน

การทอดกฐินและการทอดผ้าป่า

เมื่อออกพรรษาแล้วไม่นานนักก็มีพิธีทำบุญทางศาสนาอีกท้งในต้านส่วนบุคคลและส่วนรวม การทำบุญทว่านไ้แก่

ก. การทอดผ้าป่า อาจจกั้ทำเป็นขงแต่ละครอบครัวหรือร่วมกันเป็นส่วนรวมทัว ๆ ไปไ้ไ้ การทอดผ้าป่านั้กระทำกันหลังออกพรรษาแล้วภายในกำหนดเวลาประมาณ ๒ เดือนประเพณีขงนั้หลังไปถงสมัยพุทธกาล พระภิกษุในสมัยนั้ครองไตรจีวรขงนั้เช่นเศษผ้าเก่า ๆ หรือผ้าห่อศพทคนทงไว้ตามพมไม้เพื่อพระภิกษุจะไ้ไ้เก็บเอาไปใช้เป็นเครื่องห่มครอง ขั้ขงนั้ก็ยังคงรักษาลัษณะประเพณีขงผ้านั้ไว้ คอเอาผ้าสังหรือจีวรกั้ตามตลอดจนเครื่องอัฐบริขารท่าง ๆ และขั้จยทจะถวายเป็นพระภิกษุผกคิกกยกั้ไม้แล้วเอาไปทงไว้ ในบริเวณวัดให้พระภิกษุมายพเข้าโดยขงเิญเช่นคร่งพุทธกาล หรือจะใช้วิธีนำ้ไปถวายเป็นตรงเลยกั้มี การทอดผ้าป่านั้ไ้ไ้ทำเพราะเจารจงว่าระคองทอดกฐินในท้องถิ่นขงตคนท้านั้น อาจนำไปทอดทวดใด ๆ ไ้ไ้ เช่น ในตำบลนั้บ้านชาวย่านท่างร่วมใจกันนำ้ผ้าป่าไปทอดทวดใดกั้ถาเออ สัตหีบ เป็นต้น

ข. การทอดกฐิน พิธีทให้พาระทสุในการทำบุญหลังพรรษานั้ ไ้แก่การทอดกฐิน ขั้ปกคิจะกระทำกันหลังวันออกพรรษานั้แต่วันแรม ๑ ค่ำเดือน ๑๑ ถงกลางเดือน ๑๒

ผู้หนึ่งผู้ใดที่มธุฐานระคอาจรทอกรบชทอกรกฐินคนเคยวหรือจะรวมกันหลาย ๆ คนเป็นหมู่เป็นคณะจัดการทอดกฐินได้ ประเพณีตลอดปฏิบัติกันมาในตำบลนาบ้านมอญว่า ชาวตำบลนาบ้านมอญจะจัดทอดกฐินทวดของตนไม่ได้ จะต้องไปทอดทวดคนอื่น และวัดหนึ่ง ๆ จะรับกฐินได้ครั้งเดียวในรอบยี่สิบหนึ่ง ๆ วัดใดใ้รับกฐินแล้วจะต้องชักธงพระเชี้ยวหน้าวัดเพื่อเป็นเครื่องหมายแสดงให้ผู้อื่นทราบว่าวัดนั้น ๆ มีผู้มาทอดกฐินแล้ว

ทวดทอกรกฐินมธุฐานมาทอดกฐินเมื่อวันที่ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๐๓ เจ้าภาพนั้นว่าเป็นผู้มอญระกินคนหนึ่งอยู่ในตัวจังหวัดชลบุรี มีบุตรชายคนหนึ่งเป็นพระภิกษุทรงสมณศักดิ์สูงอยู่ในพระนคร เขาเลือกทอดกฐินทวดคนใดโดยเหตุที่มธุฐานเคยวเจ้าอาวาสเป็นอย่งดีและหลานชายของเขาคนหนึ่งก็เคยวปลสมบททวดคน

กฐินในปี ๒๕๐๓ ทมธุฐานเคยวเห็นรู้สึกว่าเป็นการทอดอย่งงัย ๆ และเคร่งครัดเมื่อเทียบกฐินรายอื่น ๆ ทมธุฐานเคยวเห็นทอดกฐินทวดคนอื่น ๆ จะเป็นกฐินในเมืองกตก หรือกฐินที่เจ้าภาพเป็นผู้มอญระกินจากในเมืองนำมาทอดตามวัดนอก ๆ เมืองกตก ซึ่งโดยปกติมักจะมีกาารแห่แหนประค้อมกันอย่งเอิกเกริก รถที่เข้าขบวนแห่กตกแต่งประค้อมประค้อมอย่างงดงามด้วยสิ่งของและต้นไม้กิ่งไม้มีเงินห้อยอยู่เต็มสำหรับที่จะนำมาถวายวัด แล้วก็มีเครื่องขยายเสียงข่าวประกาศการทำบุญไปตลอดทาง กฐินทวดทอกรกฐินในยี่สิบสามบ้านตำบลนาบ้านมอญหาได้มีส่วนร่วมด้วยไม่ ในขบวนกฐินจึงมีแต่คณะเจ้าภาพทมาจากในเมืองและมีกรรมการวัดของคองเองร่วมด้วยอีกเพียงบางคน เมื่อทำทกษณาวรรตรอบโบสถ์ครบ ๓ รอบแล้วก็นำองค์กฐินเข้าไปถวายพระภิกษุในโบสถ์ ต่อจากนั้นก็ถวายภัตตาหารเพล เสร็จแล้วก็ไปชุมนุมกันที่โบสถ์อีกครึ่งหนึ่งเพื่อฟังพระธรรมเทศนาจากเจ้าอาวาส

เครื่องบริวารกฐินในวันนั้นก็แก่เครื่องใช้ต่าง ๆ เช่น บาตร วม รองเท้าตะ มัดโกน เข็ม ค่าย ผ้ากรองน้ำ ถ้วยแก้ว มุง ซามฮ้าง ถังสังกะสี เขยอกนา มค ม่าน เสื่อและหมอนพรมป่นง หมอนอิง ศาลบ้ตร ฯลฯ เครื่องสำหรับบูชาพระกัมมธิปไตยน ดอกไม้ นอกจากนั้นเจ้าภาพยังถวายเงินสดจำนวน ๒,๐๐๐ บาทอีกด้วย

ข้อมต้องอาศัยความร่วมมือกันอย่างใกล้ชิดระหว่างพระภิกษุและชาวบ้าน ผู้เห็นหัวเรียวหัวแรง
 ในการจัดงานก็ได้แก่เจ้าอาวาสและผู้มีช้อย่างคนในตำบลนั้น งานนี้ต้องใช้เงินก้อนใหญ่ การ
 เตรียมงานมหรสพเพื่อหาเงินเข้าวัดก็เช่นเรื่องยุ่งยากพอสมควร รายละเอียดในเรื่องงาน
 ประจำของวัดที่ระกล่าวต่อไปนี้เป็นเครื่องแสดงกิจการของวัดในแง่ต่าง ๆ เป็นอย่างนี้ เพราะ
 งานนี้ถือเป็นงานใหญ่ที่สุดและสันทัดที่สุดในรอบปีหนึ่ง ๆ ในหมู่บ้านนั้น ผู้มาเที่ยวงานก็
 ไม่ใช่เฉพาะแต่ชาวบ้านในท้องถิ่นเท่านั้น งานนี้ยังอาจดึงดูดบุคคลในท้องถิ่นอื่น ๆ ให้มาเที่ยว
 เป็นจำนวนมาก ๆ อีกด้วย เพราะเป็นงานซึ่งมีทั้งพิธีทางศาสนาและการสันทัดรื่นเริงอื่น ๆ
 รวมอยู่ด้วย งานนี้เป็นเครื่องแสดงถึงอิทธิพลของวัดในอิทธิพลของเจ้าอาวาสมาร่วมกิจกรรม
 ต่าง ๆ และแสดงถึงลักษณะอันมั่นคงของพระพุทธานุภาพในหมู่บ้านนั้นเป็นอย่างดี

หลายสัปดาห์ก่อนที่จะมีงาน มีการนัดประชุมครั้งใหญ่ชนบทกฐิเจ้าอาวาส ผู้เข้าประชุมก็มี
 เจ้าอาวาส คณะกรรมการวัด กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ครูและผู้มีช้อยื่น ๆ ในตำบลนั้น เพื่อกำหนด
 หน้าที่และรายละเอียดต่าง ๆ ในการจัดงาน ที่ประชุมได้กำหนดด้วยบุคคลที่จะเป็นกรรมการจัดงาน
 ซึ่งมีจำนวน ๓๐ คน มีเจ้าอาวาสเป็นประธาน ส่วนชาวบ้านอื่น ๆ ในคณะกรรมการนี้ก็ได้นำ
 คณะกรรมการวัด ขบาสกขบาสีกาที่เคยเป็นหัวเรียวหัวแรงในพิธีการต่าง ๆ ทางศาสนา ในงานนี้
 กรรมการแต่ละคนต้องออกเงินลงทุนเป็นกองกลางเพื่อใช้จ่ายในงานก่อนคนละ ๑๐๐ บาท
 คณะกรรมการได้ตกลงกันว่าถ้าได้กำไรทางวัดก็จะคืนเงินลงทุนจำนวนนี้ให้ โดยปกติแล้ว
 การจัดงานเช่นนี้มักกำไรทุกปี

ตลอดงานมีผู้คนเข้าออกที่กฐิเจ้าอาวาสอยู่ไม่ขาดทั้งกลางวันและกลางคืน ผู้คนเหล่านี้
 คำนวณเงินและสิ่งของต่าง ๆ มาถวายสำหรับขำระวัด ทกฐิหลังนบขรและนำหวาน นานาชนิด
 ไว้รับรองแขกหรือ รายได้ต่าง ๆ ของวัดก็จะนำมาขมาเก็บที่กฐิ ต่อไปเป็นรายละเอียด
 การถวายเงินและสิ่งของต่าง ๆ รวมทั้งขบขบขบของเจ้าอาวาสตามที่ผู้คนควาไคยขบขบไว้คือ

“เมื่อเราเข้าไปนมัสการเจ้าอาวาสที่กฐิของท่านในตอนบ่ายวันหนึ่งในระหว่างที่มงาน
 ประจำนั้น มีชาวบ้านนั่งสนทนากับท่านอยู่แล้วรวม ๘ คน คนหนึ่งเป็นเงินน่วยชราถวายเงิน
 ๕๐ บาท ชายหญิงคู่หนึ่งถวายข้าวเปลือก ๗ ถัง หญิงชราอีกคนหนึ่งซึ่งมากขบเพอนถวายเงิน
 ๕ บาท ผู้เป็นเพอนถวาย ๕๐ บาท แยกทุก ๆ คน ณ ทนนี้ใครขบขบเครื่องคิมทวกัน

เราไต่ทราบจากกำนันล่องหน้าแล้วว่า จะมีชาวบ้านจากตำบลอนนาคำเข้ามาทอผ้าในวันนั้น เราพลาดโอกาสที่จะได้เห็นการทอผ้าป่าตอนกลางวันมาแล้วถึง ๒ ครั้ง ในคืนวันนั้นเวลาประมาณ ๒๐ นาฬิกา ก็มีขบวนผ้าป่าของชาวตำบลอนนาคำแห่กันด้วยรถยนต์โดยสารประจำทาง ๑ คันมาจอดอยู่ที่ใกล้ ๆ ภูเจ้าอาวาส บุคคลคณะนั้นมาจากตำบลยางแสน ประกอบด้วยพระภิกษุ ๓ รูป ชาย ๕ คน หญิง ๒๕ คน ผ้าป่าที่นำมามีข้าวสาร ๑ กระสอบ มะพร้าว ผลไม้และผักต่าง ๆ ซึ่งได้นำมากองรวมกันไว้ที่โคนต้นไม้แห่งหนึ่งแล้วจึงจัดปูเตียงขึ้นกลางกองสิ่งของนั้น ตรงกลางกองสิ่งของนั้นมีกองไฟอยู่ใช้เป็นทิวแสงสว่าง (เลียนแบบประเพณีผ้าป่าอยู่ในป่าจริง ๆ) เสร็จแล้วคณะทอผ้าป่าทั้งหมดก็นั่งล้อมกันอยู่บนเสื่อ ชายนั่งอยู่ข้างหน้า หญิงอยู่ข้างหลัง รอเวลาเจ้าอาวาสจะลงมารับผ้าป่านั่น ไม่ช้าเจ้าอาวาสก็ลงมาจากภู มีคนถือตาลปัตรตามหลัง เมื่อได้ทักทายกับคณะที่มาข้างคนแล้วก็นั่งลงบนผ้าที่เตรียมเป็นอาสนะไว้ ตอนนั้นชาวบ้านที่นั่งอยู่กราบพร้อมกัน ๓ ครั้ง แล้วกล่าวคำถวายผ้าป่าจากนั้นเจ้าอาวาสก็ให้ศีล แล้วรับของผ้าป่านั้นรวมทั้งเงินนอกจำนวนหนึ่งด้วย การทอผ้าป่าสิ้นสุดลงเมื่อเจ้าอาวาสให้พรยถาสัพพแก่บุคคลคณะนั้น

การทอผ้าป่าตามที่ได้มานี้มักจะเห็นของชาวบ้านหรือวัดในตำบลหรืออำเภออื่น ๆ จัดนำมาทอผ้า เช่น จากวัดนาควน (หมู่ที่ ๖) วัดหัวถั่วแดง (อำเภอบ้านบึง) หรือจากชาวบ้านในอำเภอศรีราชาและอำเภอพนสนธิคม เป็นต้น เช่น ผ้าป่าจากอำเภอพนสนธิคม มี ผักต่าง ๆ ถึง ๗ เช่ง ในงานนมัสการสงฆ์ของมาทอผ้าป่ารวมทั้งสิ้นถึง ๓๐ รายด้วยกัน สิ่งของเหล่านี้จัดกองรวมไว้บนศาลาทางสัน

ต่อไปนี้จะกล่าวถึงรายละเอียดของงานประจำปีซึ่งมีอยู่ถึง ๔ วัน ๔ คืน ตอนกลางคืนเป็นตอนที่สนุกสนานรื่นเริงที่สุดและผู้มาเที่ยวงานและทำบุญก็มีจำนวนมากกว่ตอนกลางวัน

ในคืนที่สามของงาน ประมาณว่ามีผู้มาเที่ยวงานราว ๆ ๑,๕๐๐ คน ส่วนใหญ่มาจากตำบลใกล้เคียง เช่น จากตำบลหนองตำลึง หนองไม้แดง ตอนหัวฟ่อ บ้านสวน หนองข้างคอกและหนองรี ที่มาจากตัวเมืองชลบุรีและจากอำเภอศรีราชา บ้านบึงและพนสนธิคมก็มี คนเหล่านี้มาด้วยรถรับจ้างบ้าง เหมารถประจำทางมาบ้าง หรือขอรถจักรยานมาบ้าง นับจำนวนรถ

ประจำทางที่ชาวบ้านเหมาเอาไ้รวมทั้งสิ้น ๑๐ คน ชาวตำบลนาป่าเองบอกว่ารองลงไปจาก
ชาวพนมเปญแล้วก็เป็นพวกที่มาจากจังหวัดชลบุรี และในยุคนั้นกล่าวถึงนมมากนนน้อยกว่าก่อน ๆ
ทั้งนี้เพราะว่างานประจำพร้อมกันถึง ๒ วัตถุประสงค์ในตัวเอง

ในบริเวณวัดมีร้านขายของต่าง ๆ ซึ่งจัดปลูกชนชั่วคราวรวมทั้งสิ้น ๓๐ ร้าน เป็นร้าน
ขายกาแฟเสีย ๕ ร้าน นอกนั้นก็เป็นร้านขายของเบ็ดเตล็ดอื่น ๆ ทีเดียว มีผู้มาประมูลเช่าที่ดิน
สำหรับปลูกร้านนี้จากเจ้าอาวาสเงิน ๖๕๐ บาท แล้วผู้ประมูลก็เอาไปแบ่งให้ผู้ออกร้าน
เช่าช่วงเป็นเซต ๆ ไป และเก็บค่าเช่าเป็นรายวัน

ส่วนการเล่นต่าง ๆ และการหาเงินรายโตเข้าวัด มีรายการละเอียดคงต่อไป

(๑) ร้านสอยต้นกล้วยพฤษ ๑ ร้าน จัดโดยคณะกรรมการสตรี ผู้สอยต้นกล้วยเงิน
ค่าสอยครั้งละ ๑ บาท เมื่อสอยได้กลางเลขหมายอะไรก็นำไปขึ้นรับของรางวัลตามหมายเลข
นั้น ๆ

(๒) ร้านฆ่าแม่ ๑ ร้าน ใช้ลูกยอดปลากระป๋อง

(๓) ลิเก ๑ โรง ลิเกนี้เป็นการแสดงที่ชาวบ้านสนใจมากอย่างยิ่งในงานนี้ คณะ
กรรมการจัดงานได้จัดสร้างโรงแสดงชั่วคราวขึ้นใกล้ ๆ กับกุฏิเจ้าอาวาส และว่าจ้างคณะลิเก
อาชีพมาแสดงในอัตราค่าจ้างคนละ ๑,๕๕๐ บาท ปลูกลิเกโรงละโรงเวลาประมาณ
๒๑ นาฬิกาและลาโรงราว ๆ ๑ นาฬิกาของวันรุ่งขึ้น ผู้เช่าลิเกจะต้องเสียค่าผ่านประตูใน
อัตรา ๕ บาท ๓ บาทและ ๒ บาท เด็กครึ่งราคา คนคุมทั้งสองเพศแต่ส่วนใหญ่เป็นสตรีและเด็ก

ในวันที่สองของงาน ตอนกลางวันมีลิเกแสดงให้ดูโดยไม่เก็บค่าผ่านประตูตั้งแต่เวลา
๑๐ - ๑๒ นาฬิกา คนดูในตอนนั้นส่วนมากเป็นเด็ก ๆ (ประมาณ ๑๕๐ - ๒๐๐ คน) มีหญิง
สาวรวมอยู่ด้วยประมาณ ๒๐ - ๓๐ คน นอกนั้นก็มีหนุ่ม ๆ อีก ๒ - ๓ คนซึ่งความจริงนั้น
รู้สึกว่าจะไม่ใช่ตั้งใจจะลิเกแต่เป็นการติดตามหญิงสาวเหล่านั้นเข้าไปมากกว่า สำหรับการแสดง
รอบพิเศษนี้ เจ้าอาวาสให้เงินรางวัลแก่คณะลิเก ๕๐๐ บาท

(๔) รำวง งานประจำของวัดไม่ว่าที่ใดมักจะมียุติและรำวงด้วย เวทีรำวงตั้งอยู่หลัง
โบสถ์ใกล้กับศาลา คณะรำวงนี้ว่าจ้างมาคนละ ๖๕๐ บาท ประกอบด้วยวงดนตรี (แตร
แซกโซโฟน กลอง) นักร้อง ๒ คน และหญิงสำหรับให้จับรำ ๑๐ คน รำวงคณะนี้เป็น
คณะรำวงอาชีพมาจากหมู่บ้านหนองคำตั้งในอำเภอพนมสนธิคม การรำวงเริ่มเวลา ๒๐ นาฬิกา และ

เล็กเวลา ๒ นาฬิกา ของวันรุ่งขึ้น ความสกปรกของคนครและจำนวนคนทชนรำและคเขาารานน
 เป็นการประชันกยลเกอย่างครกโครม เมื่อเสียดยตรรำเพียง ๑ บาทแล้ว หน้่ม ๆ ก็ระชนรำ
 กยสาว ๆ นักรำวงไค้คววละ ๒ นาทตามเวลาของขทเพลง หรือระนึ่งคยกยสาว ๆ เหล้านน
 แทนการรำกไค้ ทเวทรำวงนศคนควำไม่เห็นหญิงชวค้ำบลนย่ำชนรำเลย พวกศษยทชนรำ
 ส่วนมากก็เขนพวกทมาจากนเเมือง หน้่ม ๆ ในค้ำบลนเเองมกัจะอายไม่กัลาชนไปรำ หรือ
 มัคระนนก็อจไม่ค้อมยเงินทองคคคควมกนกไค้ แต่การคณนรำกัเขนเรองสนกสนานมไค้ช่นช้ย
 ฉระนชวข่านทงหญิงและชยเขนจำนวนมกัทงมค้ำรำวงกนอย่างเปลคเปลค

(๕) ตรีกร้อลคคย่ง มไค้เขนวันแรกของงาน กัฟ่านเขนกัฟ้ำของคคนหน้่ม และค้อง
 อค้ำคควมช้ำของช่านช่านาญ ถำคไค้สามารถเตะตรีกร้อให้เขย่งชงแขวนอยไค้กัระมำวงวค
 ค่าง ๆ จคไค้ไว้ให้ ค้ำเขย่งชนคคคคนละ ๒ บาทและเล่นไค้นนาน ๑ ช่วโมง ครคคนหน้่มของ
 เรองเรยนประชยาลค้ำบลนนเขนศษยทชนเพอหารายไค้เขย่วค

เรองควมสนกสนนค่าง ๆ ทไค้เลอมาคตงแต่คคนเขนเรองของทงโลกทงสน นอกนกม
 กักรกรรมอน ๆ อค ๒ อย่ง ชงถงแม้จะมีลคษณะเขนการหาเงินบำรุงวคแต่กนยวำเขนกักรกรรม
 ทเกยวเนองกยคศำนมกกวำ

เรองแรกกคค การชยแหวนและเสมำห้อยคค ของทงสองอย่งนไค้ทำฟคปลกเสกถง
 เวทมนคคคควำไว้แล้ว แหวนเขนชองสำหรับศษย แสมำสำหรับศษยหญิง ทงสองอย่งนเชอถอ
 กนวำเขนชองชลง บ้องกนอินทรยค่าง ๆ ไค้ในทำนองอย่งคงกระพนจากอวณนชนคคและ
 บ้องกนการเจยไซไค้ชวยอคคยว สกทนำสนใจกคค เจำอววสและคณะกรรมการวคไค้วำจ้งให้

ช้งจคทำแหวนและเสมำนชนโดยเฉพาะ พร้อมกัไค้มีการถงเวทมนคคคควำไว้แล้วเสจ
 สำหรับแจกจ่ายแก่ประชยชนไว้เขนเครองรวงบ้องกนคค ททงแหวนและเสมำกลยเขนชองชลง
 ชนไค้นนค้เพราะมรยปลวงพ้อหลงพมพคคคไว้ทกชนและไค้ทำการปลกเสกโดยพระภคษรยทง
 ชงชวข่านนยมนยถอวำเขนศษยทชนคคในเรองเวทมนคคคควำทง อย่งคงกระพน รัชย
 ไรคคยไซเขยคคย

หลวงพ้อหลงนยประวคควำเขนเจำอววสทคคนยถอเลองลคทสคคในค้ำบลนยำน ทำน
 ถงแก่มรณภพไปนนานแล้วคงแต่ พ.ศ. ๒๔๖๖ ค้วทำนเองเกคคทค้ำบลนมายไค้ อำเรอข่านชง
 พอโคชนค้เขนลคคคยวค แล้วขรพชยเขนสยณเรและอปลสมยททวคในค้ำบลข่านเกคคชอง
 ทำน ค้อภยหลงจ้งไค้รบค่างค้งให้มำเขนเจำอววสวคทงค้งน กลวำกนวำทำนมอຍย่น

ถึง ๘๐ ปีหรือกว่านั้น ไทเขินอุปัชฌาย์อุปสมบทพระภิกษุถึง ๓ ชั่วอายุคน ได้สร้างศาลา
 ซ่อมแซมเปลี่ยนแปลงทิวไรสถิตและสร้างกุฎเพิ่มเติมออกหลายหลัง แต่ททานมชอเสียงเลื่องลือ
 ที่ศักดิ์ใน ทางความรัทางยารักษาโรคและทางเวทมนต์คาถาต่าง ๆ อาจกล่าวได้ว่าพระภิกษุ
 รมย์โคกตาม ถ้ามวยทาคมีในเรื่องการรักษาโรคและเวทมนต์เครื่องรางของขลังแล้วมักได้รับความ
 ความยกย่อง นบถเป็นอย่างดีจากชาวบ้านทั่วไป อนึ่ง ผู้มชอเสียงที่ศักดิ์ในทางรักษาโรภย
 ไซ้เจียและทางเวทมนต์ตามทชาวค้ายลนาปากกล่าวขวัญถึงนั้นล้วนแต่เป็นพระภิกษุ บรรดาหมอด
 หรือหมอดินในค้ายลนาปากล้วนแต่อ้างว่าใคร่รับวิชาจากพระภิกษุประเภทนี้ทั้งสิ้น

จะขอขอนกล่าวไปถึงเรื่องการขายแหวนและเสมาในงานนอกครึ่งหนึ่งว่า หนาทนตกเป็น
 ของชายคนหนึ่งจากตัวจังหวัดชลบุรี ซึ่งได้รับมอบหมายให้โฆษณาสรรพคุณและจัดการขายของ
 เหล่านั้น ผู้ประสงค์จะไ้แหวนหรือเสมาต้องบริจาคนเงิน ๑๐ บาท เจ้าอาวาสเองได้ลงทุน
 ว่าจ้างทำสังข์ของทั้งสองอย่างไปก่อนแล้วเป็นเงินถึง ๗,๐๐๐ บาท

กิจกรรมอย่างที่สองในงานประจำปีนี้คือ การรตนามนต์เพอรักษาโรภยไซ้เจียต่าง ๆ
 พระภิกษุทมนชอเสียงทางนรปหนึ่งจากวัดดาวคะนอง จังหวัดธนบุรี เป็นสหภาพ การรตนามนต์
 ทากนททานหลังศาลา ผู้ทมาไ้รตนามนต์ส่วนมากเป็นหญิงชรา มีชายชราอยู่บ้าง เป็นส่วน
 น้อย แต่ละคนมักจะมีอาการของโรคว่า เจ็บหลัง เวียนศีรษะ ฯลฯ วิธรตนามนต์คือ
 พระภิกษุรปนน้อมนามนต์ไว้ในปากแล้วพ่นลงบนททคนไซ้บ่นว่าเจ็บว่าปวด พ่นรวม ๓ ครั้งแต่ละ
 ครั้งมีการเสกเข้ากำกับด้วย แต่ทว่าก่อนที่จะให้บริกาการรักษาเช่นนี้ คนไซ้แต่ละคนจะต้องชอชูป
 เทียนและทองปัดพระพุทธรูปเป็นเงิน ๕ บาทเสียก่อนและถวายเงินค่ารักษาอีก ๖ บาทแก่พระ
 ภิกษุรปนน เมื่อเสร็จพิธีรักษาแล้วคนไซ้จะไปชอชูปเทียนบูชาและปัดทองที่รปบนหลวงพ่อหลัง
 รปบนหลวงพ่อหลังนปักคตงไว้ทกุฎเจ้าอาวาส แต่นำออกมาไว้ทศาลาในระหว่างงาน

นำเสียดายที่งานประจำปีใน พ.ศ. ๒๕๐๓ นี้ไม่ได้รับผลดีเท่าที่ควรในด้านการเงิน
 จากงานประจำปี ยกหลายวัดมีกำไรถึง ๑๐,๐๐๐ บาท แต่ขันกลับขาดทุนไป ๘๐๐ บาท
 แม้วารายรบทงหมคระน้อยกว่ายกหลายเพียง ๓,๐๐๐ บาทเท่านั้น ขันมรายรบรวมทงสัน
 ๒๗,๐๐๐ บาท แต่มีรายจ่ายถึง ๒๗,๘๐๐ บาท การทขาดทุนนเนองมาจากสาเหตุหลาย
 ประการด้วยกัน เช่น การลงทุนและค่าใช้จ่ายสูงกว่ายกอื่น ๆ แต่รายรับมิได้สูงตามไปด้วย เช่น
 ทางวัดต้องจ่ายค่าจ้างคนระลิดถึงคนละ ๑,๕๕๐ บาท แต่เมอรรวมรายรับจากค่าผ่านประตู

ทั้งหมดแล้วยังขาดทุนอยู่ประมาณ ๔๐๐—๕๐๐ บาท การทำแหวนและเส้มาถักถึงทุนไปก่อนถึง ๗,๐๐๐ บาท แต่มีแหวนเหลือขายไม่ไ้เกิดข้ครั้งจ้ำนวนเพราะทำขนาดล้กไป ค้าเครื่องทำไฟฟ้าใช้ในงานก็ม้ราคาถึง ๒,๐๐๐ บาท ล้งเหล้านี้แม้ว่าทางวั้จะพยายามหารายได้จ้ากทุกๆ ทางก็ค้ แต่ก็ย้งขาดทุนอยู่เน้เอง ล้สาเหตุที่ล้สำคัญออกประการหนึ่งค้คือ ก้กำหนดกิจจ้งานไม่เหมาะเวลาย ไปตรงกับงานวั้ค้อื่นๆ ที่ในตั้วจ้งหวัดชลบุรีถึง ๒ งาน ผู้คนทั้ในตัวเมืองจ้งมาเที่ยวขยงตาไป ทำให้รายได้ต้งๆ น้อยลง

มามบูชา

พินมีในตอนกลางเดือนกุมภาพันธ์ มีประวัติความสำคัญมาว่า เมื่อครั้งพทธกาลในวันเพ็ญกลางเดือนสาม พระอรหันต์รวม ๑,๒๕๐ รูปได้เดินทางมาเฝ้าพระพทธเจ้าพร้อมกันโดยมิได้นัดหมายกันมาก่อนเลยและทูลขอพระพทธองค์ให้ทรงบัญญัติวินัยสงฆ์ขึ้นไว้

โดยปกติพืชที่ค้าปลาน้ำยาในวันมาฆบูชามีดังนี้ ในตอนเช้าชาวบ้านจะนำข้าวปลาอาหารมาทำบุญตักบาตรทั่วๆ พอลบค่ำก็จะมารวมชุมนุมกันทั่วๆ ครั้งหนึ่ง มีดอกไม้อยู่ที่เขยนคึกมีดอกไม้สวย ครั้นไ้เวลาพระภิกษุสามเณรก็จะลงโยสลพร้อมกันเพื่อประชุมสวดมนต์เสร็จแล้วพระภิกษุสามเณรทั้งหมดก็จะนำชบวนชาวบ้านซึ่งต่างถือดอกไม้และธูปเทียนท้จกแล้วเดินเวียนทักษิณาวรรตรอบโยสล ๓ รอบ ในระหว่างที่เดินเวียนก็สวดมนต์ไปด้วย ครบ ๓ รอบแล้วก็จะรวบรวมดอกไม้ธูปเทียนวางกองไว้ ณ ที่แห่งหนึ่งหน้าโยสล แล้วก็พากันเข้าไปในโยสลเพื่อฟังพระธรรมเทศนา

สำหรับ พ.ศ. ๒๕๐๔ ทั่วๆ ของค้งนมีผู้มาร่วมพิน้อยมาก และมีไ้ปฏิบัติกิจพิธีอย่างครบถ้วนแท้จริง ในตอนค่ำมีชาวบ้านหญิงชายและเด็กๆ เพียง ๒—๓ คนร่วมชุมนุม มีการเวียนเทียนรอบโยสล แต่ไม่มีการแสดงพระธรรมเทศนา เหตุที่มคนมาน้อยก็เพราะว่าในค้งนี้เกี่ยวกับงานประจำของวั้ที่บ้านหนองไม้แดง (หมู่ที่ ๑๐ ตำบลนาป่า) ชาวบ้านจ้งพากันไปทน้เสียหมด อีกอย่างหนึ่งค้คือที่ศาลาเทศบาลจ้งหวัดชลบุรีมีงานประภิชฐานพระพทธรูปซึ่งจัดสร้างชนควยเงินที่เรียกไ้จ้จากชาวบ้าน

ผู้ค้งเห็นว่าไ้ส้มีภษณ์บรรดาหัวหน้าครอบครัวทั่วๆ บ้านในหมู่ที่ ๒ เพื่อจะไ้ซ้อมล้เกี่ยวกับการบริจาคสิ่งของทำบุญในงานพธสำคัญๆ ท้จกทั่วๆ รายละเอียดที่ไ้มาปรากฏอยู่ในตารางที่ ๑๔ และ ๑๕ ข้างล่างนี้

ตารางที่ ๑๔ จำนวนครอบครัวในหมู่ที่ ๒ ที่บริจาคสิ่งของทำบุญแก่วัด
ในพิธีการต่างๆ ทางศาสนาในรอบ พ.ศ. ๒๕๐๓

รายละเอียด	จำนวนครอบครัว	คิดเป็นร้อยละ
ไม่เคยบริจาคสิ่งใดเลย	๑๒	๒๘.๕๗
บริจาค ๑ ครั้ง	๕	๑๑.๖๓
บริจาค ๒ ครั้ง	๕	๑๑.๖๓
บริจาค ๓ ครั้ง	๕	๑๑.๖๓
บริจาค ๔ ครั้ง	๔	๙.๕๒
บริจาคมากกว่า ๔ ครั้ง	๓	๗.๑๔
ไม่สามารถสอบถามได้	๕	๑๑.๖๓
รวมทั้งสิ้น	๔๒	๙๙.๙๗

แม้ว่ารายการในตารางข้างบนนี้ไม่ได้ละเอียดนัก แต่ก็อาจกล่าวอย่างแน่ใจได้ว่าใน พ.ศ. ๒๕๐๓ ชาวบ้านส่วนใหญ่ต่างพากันบริจาคสิ่งของทำบุญถวายวัดในงานเทศกาลใหญ่ๆ ทุกครั้ง และเกือบหนึ่งในสามของจำนวนครอบครัวทั้งหมดบริจาคสิ่งของถึง ๓ ครั้ง หรือมากกว่านั้น

ตารางที่ ๑๕ จำนวนครอบครัวในหมู่ที่ ๒ ที่บริจาคสิ่งของถวายวัดเนื่องในงานอื่นๆ

รายละเอียด	จำนวนครอบครัว	คิดเป็นร้อยละ
ไม่เคยบริจาคสิ่งใดเลย	๒๘	๖๖.๖๖
บริจาคในงานประจำปี	๕	๑๑.๖๓
บริจาคในงานอื่นๆ	๔	๙.๕๒
ไม่สามารถสอบถามได้	๒	๔.๗๖
รวมทั้งสิ้น	๔๒	๙๙.๙๗

หน้าที่ของพระภิกษุในการประกอบพิธีอันเกี่ยวเนื่องกับตัวบุคคลและพิธีอันเกี่ยวเนื่องกับครอบครัว

นอกจากบทบาทของพระภิกษุในพิธีต่าง ๆ ซึ่งจัดทำทั่ววัดและมีชาวบ้าน มาร่วมด้วยแล้ว พระภิกษุยังมีบทบาทอื่น ๆ อีกในการประกอบพิธีตามขนบธรรมเนียมประเพณีและพิธีทางศาสนา ให้แก่ชาวบ้านอีกด้วย พิธีที่วางส่วนใหญ่เป็นพิธีอันเกี่ยวเนื่องกับตัวบุคคลซึ่งกระทำกันเมื่อถึงระยะหัวเลี้ยวหัวต่อของชีวิต ในพิธีเช่นนี้จะมีหน้าที่พระภิกษุมาประกอบพิธีที่บ้าน เช่น พิธีโกนผมไฟ โกนจุก สมารัส ทำศพ เป็นต้น พิธีอันเกี่ยวเนื่องกับตัวบุคคลนี้จะได้นำไปกล่าวไว้ในอีกบทหนึ่งต่างหาก

นอกจากนี้ยังมีพิธีอื่น ๆ อีกซึ่งเป็นพิธีในครอบครัวและพระภิกษุมีบทบาทเกี่ยวของด้วย เช่น การขานขานใหม่และการทำบุญบ้าน พิธีทั้งสองนี้คล้ายกับการทำบุญตามกรรมฐานนั่นเอง เป็นแต่เจ้าทำให้ทราบดีว่าใหญ่โตขานเท่านั้น ในการนี้เจ้าบ้านจะนิมนต์พระภิกษุ ๗ หรือ ๘ รูปมาสวดมนต์ให้พระเสริงแล้วถวายภัตตาหาร ในพิธีนี้มีการวางสายสัจจันรอบบริเวณบ้านด้วย เริ่มจากองค์พระพุทธรูปซึ่งตั้งไว้เป็นประธานในสถานพิธีนั้นแล้ววางสายจากซ้ายไปขวาไปรอบบริเวณบ้านและรอบวัดก่อน ๆ ที่ต้องการให้รับมงคลจากพิธีนั้น ๆ ด้วย เสร็จแล้ววงกลบมาที่เดิม สายสัจจันที่เหลือนั้นจะม้วนเป็นก้อนวางไว้ที่โต๊ะบูชาเพื่อพระภิกษุจะไต่กลบจับตอ ๆ กันไปในเวลาสวดมนต์ เป็นที่เชื่อกันว่า สายสัจจันนั้นมีอำนาจกลบขอย่างหนึ่งคล้ายกับเส้นลวดปล่อยกระแสไฟฟ้า พระพุทธรูปต่าง ๆ ที่พระภิกษุสวดในพิธีนั้น ๆ จะแล่นไปตามเส้นสายนำเอาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ซึ่งเป็นมงคลแล่นไปตลอดทั่วบริเวณมณฑลในคราวเดียวกันหมด เมื่อใกล้จะจบสวดมนต์พระภิกษุผู้เป็นหัวหน้าจะทำนาพระพุทธรูปโดยหยดเทียนลงในน้ำซึ่งใส่ภาชนะไว้แล้วใช้น้ำมันต้นประพรมบุคคลซึ่งอยู่ ณ ที่นั้นถือว่าเป็นสิริมงคล การทำบุญเช่นนี้ไม่ว่าจะเป็นการทำบุญบ้าน หรือเป็นการขานขานใหม่ หรือเป็นการทำบุญในโอกาสอื่นก็ตาม ถือว่าเป็นอันดีอย่างหนึ่งแก่เจ้าภาพ เจ้าภาพตลอดจนผู้ร่วมงานอื่น ๆ ย่อมจะได้รับพรอันเป็นความสุขสิริมงคล ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บและภัยอันตรายทั้งปวงด้วย

นอกจากนี้ชาวบ้านก็อาจนิมนต์พระภิกษุมาประกอบพิธีอื่น ๆ อันเป็นการทำบุญระลึกถึงและอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ล่วงลับไปแล้วเป็นครั้งคราวอีกด้วย การทำบุญชนิดนี้จะได้นำไปกล่าวไว้ในอีกบทหนึ่ง

* พระชาวนุมาณราชธนะ เรื่องเกี่ยวกับประเพณีไทย โรงพิมพ์แพร่การช่าง พ.ศ. ๒๕๐๔ หน้า ๓๓๘

ตารางที่ ๑๖ จำนวนครอบครัวในหมู่ที่ ๒ ที่บริจาคสิ่งของถวายพระภิกษุ
ในพิธีอันเกี่ยวเนื่องกับตัวบุคคลใน พ.ศ. ๒๕๐๓

รายละเอียด	จำนวนครอบครัว	คิดเป็นร้อยละ
พิธีเกี่ยวกับเด็กเล็ก	๒	๔.๗๖
การสมรส	๒	๔.๗๖
พิธีเกี่ยวกับการตาย	๕	๑๑.๙๐
ครอบครัวที่ไม่ได้ประกอบพิธีส่วนตัว	๓๓	๗๘.๕๗
รวมทั้งสิ้น	๔๓	๑๐๐.๐๐

ตารางที่ ๑๗ จำนวนครอบครัวในหมู่ที่ ๒ ที่บริจาคสิ่งของถวายพระภิกษุ
เนื่องในพิธีอื่น ๆ ใน พ.ศ. ๒๕๐๓

รายละเอียด	จำนวนครอบครัว	คิดเป็นร้อยละ
พิธีทำบุญให้ผู้ล่วงลับไปแล้ว	๑๑	๒๖.๑๙
การอุปสมบท	๑	๒.๓๘
การทำบุญบ้าน	๖	๑๔.๒๘
ทำบุญให้ศพและทำบุญบ้าน	๘	๑๘.๐๔
ไม่ได้ทำบุญหรือบริจาคสิ่งใด	๑๖	๓๘.๐๙
รวมทั้งสิ้น	๔๒	๑๐๐.๐๐

ตารางที่ ๑๖ และ ๑๗ นี้แสดงรายละเอียดที่แต่ละครอบครัวประกอบการทำบุญทั้งในพิธีอันเกี่ยวเนื่องกับตัวบุคคลและพิธีในครอบครัวและได้บริจาคสิ่งของถวายพระภิกษุหรือถวายวัดใน พ.ศ. ๒๕๐๓ จะเห็นว่าพิธีต่าง ๆ เหล่านี้ส่วนมากเป็นการทำบุญเนื่องด้วยการตาย ทำบุญให้ผู้ล่วงลับไปแล้วและทำบุญบ้าน ซึ่งทำกันบ่อย ๆ ในบรรดาชาวบ้านในหมู่ที่ ๒ นี้

อนึ่ง ผู้คนคว่าได้สังเกตเห็นว่าแม้ว่าการรักษาพยาบาลการเจ็บไข้ได้ป่วยของบรรดาชาว
บ้านจะเป็นหน้าที่ของแพทย์ประจำตำบล หมอผีและหมอกุ๊กตาม พระภิกษุก็ยังมีส่วนช่วยเหลือ
ชาวบ้านในค่านันด้วย เฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องเวทมนต์คาถาและการทำนมนต์ซึ่งชาวบ้าน
เชื่อว่าเป็นการขับไล่โรคร้ายไข้เจ็บด้วย ตัวอย่างเช่น เวลามีคนเจ็บหนักญาติก็จะนิมนต์พระภิกษุ
มา ๔ รูปทำการสวดโพชฌงค์ปริต ซึ่งเชื่ออีกกันว่าเป็นการต่ออายุคนเจ็บ โดยปกติเวลาเจ็บไข้ได้
ป่วยหรือต้องการเสดสารเคราะห์หรือข้ตรงความหรือเพื่อโชคลาภต่าง ๆ ชาวบ้านมักจะไปหา
เจ้าอาวาสขอให้รืดหรือประพรมนมนต์ให้ ในตอนที่กล่าวถึงรายงานประจำของวัดก็ได้อธิบาย
ถึงการใช้มนต์รักษาโรคร้ายไข้เจ็บไว้แล้วว่าพระภิกษุทำพิธีรืดนมนต์ใช้มนมนต์พื้นลงตรง
บริเวณที่เจ็บปวด บรรดาแหวน เครื่องรางต่าง ๆ และเสนาทมรูปพระพุทธรูปเจ้าหรือรูปพระภิกษุ
ผู้ทรงวิทยาคม ฯลฯ เมื่อได้ลงคาถาอาคมหรือเสกเข้าแล้ว ชาวบ้านก็เชื่อถือว่าเป็นเครื่อง
ข้ขงกันตัวได้เป็นอย่างดี พระภิกษุรูปใดก็ตามถ้าจะใหม่ชื่อเสียงโด่งดังเป็นที่เคารพนับถือของ
ชาวบ้านในตำบลนั้นและตำบลใกล้เคียงแล้วจะต้องเป็นผู้มีความรู้ ความชำนาญในการรักษาโรค
ภัยไข้เจ็บได้ออกจากหน้งด้วย แม้แต่ตัวแพทย์ประจำตำบลเข้าไปในย้ปัจจุบันแต่เดิมก็เคยเป็น
เจ้าอาวาสเหมือนกัน แต่สักออกมาเพื่อประกอบอาชีพทางแพทย์แผนโบราณ ขณะที่อุปสมบทอยู่นั้น
ก็ไ้รักษาพยาบาลชาวบ้านโดยมิไ้เรียกร้องเงินทองเลย เจ้าอาวาสย้ปัจจุบันนี้แล้ว แม้ว่าจะไม่
ไ้ผู้เชียวชาญในเชิงรักษาโรค แต่ก็พยายามว่าเรียนในทางนี้ย้เสมอและไ้ไ้เคยบอกยชานาน
ต่าง ๆ ให้ชาวบ้านโดยไม่คิดมูลค่าอยู่เนือง ๆ ในเรื่องเวทมนต์คาถานี้ก็ปรากฏว่าในกาลก่อน ๆ
มีพระภิกษุที่เชียวชาญในทางนี้ย้อยหลายรูป และก็บรรดาพระภิกษุเหล่านั้นเองที่ไ้ไ้เป็นอาจารย์ถ่ายทอด
ทศวิชาความรู้เช่นนี้ให้แก่ชาวบ้านบางคน ที่ไ้ไ้ชื่นชอบว่าเป็นหมอผี หมอกุ๊ก หมอเวทมนต์ใน
ย้ปัจจุบันนี้ ถ้าจะว่าถึงทางทฤษฎีกัดหรือทางปฏิบัติกัด พระภิกษุยอมไม่มีหน้าที่เอาอกเอาใจ
คิดต่อ หรือควบคุมภคิฝยศัจเลย การที่พระภิกษุบางรูปไ้ไ้ความรู้เช่นนี้เพื่อประโยชน์แก่
ชาวบ้านจึงเป็นการปฏิบัติที่นอกเหนือไปจากปกติ

หลักจริยธรรมที่พระภิกษุสอนแก่ชาวบ้าน

พระภิกษุอบรมสั่งสอนชาวบ้านเกี่ยวกับหลักศาสนาและจริยธรรม โดยการแสดงพระธรรมเทศนาทวิตหรือการสวดมนต์ต่าง ๆ ทงทวิตและเวลายังงาน การทำบุญต่าง ๆ ที่บ้านเป็นประจำสำคัญ การที่ชาวบ้านจะได้ร่ำเรียนกันอย่างเป็นกิจจะลักษณะนั้นหาไม่ การแสดงพระธรรมเทศนาที่ตำบลนาข่าในโอกาสสำคัญ ๆ นั้นมักจะเริ่มด้วยคาถาภาษาบาลีซึ่งชาวบ้านส่วนมากไม่เข้าใจเลย ต่อจากนั้นจึงมีคำแปลและอธิบายเพิ่มเติมเป็นภาษาไทย

ตารางที่ ๑๘ พระธรรมเทศนาซึ่งพระภิกษุวัดทองคิ่งแสดงในเทศกาลหรือพิธีต่าง ๆ

เทศกาลหรือพิธี	ชื่อเรื่อง	เนื้อเรื่อง
วิสาขบูชา	วิสาขมาส	กล่าวถึงประวัติของวันวิสาขะ (การประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพานของพระพุทธเจ้า)
สงกรานต์	หลักธรรมต่าง ๆ	<p>ก. พรหมวิหาร ๔ ความหลุดพ้น สิ้น สิ้น แห่งทุกข์ ๔ ประการ คือ</p> <ol style="list-style-type: none"> ๑. ความปรารถนาที่จะให้ผู้อื่นเป็นสุขเช่นเดียวกับที่ตนประสงค์ ๒. ความเห็นอกเห็นใจจะช่วยให้อันพ้นทุกข์ ๓. ความยินดีรักใคร่พอใจในเมื่อผู้อื่นได้ ๔. การวางใจเป็นกลาง <p>ข. อิทธิบาท ๔ เครื่องให้สำเร็จความประสงค์</p> <ol style="list-style-type: none"> ๑. ฉันทะ — ความพอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น ๒. วิริยะ — ความหมั่นเพียร

* เจ้าอาวาสซึ่งมักจะเป็นผู้เทศน์เองสร้างทำเป็นอ่านคำเทศน์จากคัมภีร์ไบเบิลแต่ที่จริงเป็นคำเทศน์ของตนเอง ท่านอธิบายว่าถ้าไม่ใช้คัมภีร์ไบเบิลเทศน์แล้ว ชาวบ้านก็มักไม่ใคร่เชื่อ

<p>๕ ๖ ๗ เทศกาลหรือพิธี</p>	<p>๘ ๙ ชื่อเรื่อง</p>	<p>๑๐ ๑๑ เนื้อเรื่อง</p>
<p>อุปสมบทในระหว่าง เช้าพรรษา</p>	<p>อานิสงส์บรรพชา</p>	<p>๓. จิตตะ — ความเอาใจใส่ฝึก ฝึ ในสิ่งนั้นไม่ วางมือ ๔. วิมังสา — ความหมั่นตรិตรองเหตุผล ส่วนใหญ่กล่าวถึง บัญและคณะประโยชน์ที่อุปสมบทจะ ไ้รับ เทศน์เรื่องเกี่ยวกับ บัญ และ ขาป สกัสมัชชัญญะ สตี ความระลึกได้ สัมปชัญญะ ความรู้ตัวในเวลาทำ เวลาพูด</p>
<p>ทอดกฐิน</p>	<p>อานิสงส์กฐิน</p>	<p>กล่าวถึงประวัติของการทอดกฐินและบุญที่จะไ้จากการ บริจาคสิ่งของทอดกฐิน</p>
<p>มาฆบูชา</p>	<p>มาฆมาส</p>	<p>เรื่องราวของ วันมาฆะที่พระภิกษุ ๑,๒๕๐ มาประชุม พร้อมกัน เพื่อขอให้พระพุทเจ้าทรงบัญญัติพุทวินย (การประชุมสงฆ์) และการแสดงพระธรรมจักรกัปปะ วัตินสูตร</p>

๑ เจ้าอาวาสให้คำอธิบายเพิ่มเติมว่า การเทศน์ในเวลาอุปสมบทนั้นเป็นการเทศน์แสดงบุญกุศลที่จะ
ไ้รับจากการอุปสมบทว่าเป็นการส่งเสริมพระพุทธศาสนาและเป็นการทดแทนคุณบิดามารดา ยิ่งกว่านั้น
ผู้อุปสมบทก็ยังไ้รู้จักฝึกฝนตนเองให้อยู่ในระเบียบวินัยโดยการรักษาศีล และละเว้นจากการทำชั่ว (บาป)
ทั้งปวง

๒ เมื่อวันทอดกฐินเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๕๐๓ เจ้าอาวาสเทศน์เรื่อง "บุญกุศลที่ไ้จากการทอดกฐิน"
โดยเริ่มต้นว่าพิธีทอดกฐินนี้ไ้ปฏิบัติกันมาเป็นเวลาช้านานแล้ว เริ่มแต่ครั้ง พระพุทธเจ้าไ้เสด็จสู่
ปรินิพพาน บุคคลใด ๆ ก็ตามที่ได้เสียสละกำลังกาย กำลังทรัพย์ส่วนตัวเพื่อทอดกฐินถือว่าไ้บุญกุศลเป็น
อย่างมาก พิธีนี้ถือว่าสำคัญและมีค่ายิ่งทางพุทธศาสนา การทอดกฐินทำไ้ยากเพราะมีโอกาสมำไ้ครั้ง
เดียวในปีหนึ่ง ๆ คนที่จะทอดกฐินไ้ต้องเป็นบุคคลที่พ้นแล้วจาก โสภ โภร และคัณหาท่าง ๆ บุญกุศล
ที่ไ้จากการทอดกฐินนี้จะกิตติคุณนั้นไปในชาติหน้าด้วย

ในโอกาสต่อมาเจ้าอาวาสได้ให้คำอธิบายเพิ่มเติมอีกว่าบุญกุศลที่ไ้จากการทอดกฐินนั้น มี (๑) จะ
ไ้ไปเกิดชาติใหม่ในตระกูลที่มั่งคั่ง (๒) จะมีจิตใจสุขสบาย (๓) การทอดกฐินเป็นการอนุเคราะห์ให้พระ
ภิกษุไ้มีไตรจีวรใหม่ ๆ ครอบ

เรื่องต่าง ๆ ที่ใช้เทคนิคนั้นมีเนื้อหาต่าง ๆ กันตามโอกาสที่จะเทศน์ ชาติก ๕๕๐ เรื่อง ซึ่งเกี่ยวข้องกับเสวยพระชาติต่าง ๆ ของพระพุทธเจ้านั้นมีเนื้อหาที่เหมาะสมสำหรับการสอนศีลธรรมเป็นอย่างดี หลักจริยธรรมที่อาจหาได้จากคัมภีร์ภาษาบาลีต่าง ๆ ที่นำมาใช้เทศน์สั่งสอนประชาชน มีเรื่องเกี่ยวกับเมตตา กรุณา ซันติ (ความอดกลั้น) สติ (ความระลึกรู้ได้ ความสำรวมใจ) ขันติ (ความฉลาดไหวพริบ) กุศลที่ได้จากการทำดี (บุญ) การละเว้นจากการทำความชั่ว (บาป) กรรม คือ โดยหลักใหญ่ ๆ แล้ว ถอดกันว่ากิจกรรมต่าง ๆ ที่เป็นบุญกุศลนั้นก็คือ การอุปสมบทและการทะนุบำรุงศาสนาและพระภิกษุด้วยประการต่าง ๆ สำหรับชาวบ้านนั้นจุดประสงค์อันสำคัญยิ่งในการไปวัดเพื่อถวายภัตตาหารและสิ่งของต่าง ๆ แต่พระภิกษุและรับศีลรับพรจากท่าน ส่วนการฟังเทศน์นั้นจะมีชาวบ้านเหลืออยู่ฟังเป็นจำนวนน้อยและก็เป็นหญิงชราเสียแทบทั้งหมด แต่สำหรับการฟังเทศน์จาก คัมภีร์ เช่น เทศน์มหาชาติซึ่งถือว่าเป็นการโดยบุญกุศลมากนั้นมักจะมียุ้งเป็นจำนวนมาก ระหว่างฤดูกาลเข้าพรรษา เป็นเวลาที่มพิทต่าง ๆ (เช่น การสมรส การปลงศพ) น้อยและไม่เอิกเกริก เป็นระยะเวลาที่ชาวบ้านมักจะไปร่วมพิททางศาสนาทั่วๆ ไปอย่างเคร่งครัดกว่าเวลาอื่น ๆ รวมทั้งการฟังเทศน์ฟังธรรมด้วย แต่อย่างไรก็ตามเท่าที่สังเกตเห็นนั้น ระหว่างเวลาพระภิกษุเทศน์กัณฑ์ หรือเวลาเจริญพระพุทธมนต์กัณฑ์ ผู้ที่ไปร่วมชุมนุมอาจพูดคุยกันเบา ๆ หรือทำอะไรอย่างอนเลี้ยวได้ หากใดจาเป็นที่จะต้องตั้งใจฟังหรือสงบเงียบอย่างจริงจังไม่

คำสวดมนต์ต่าง ๆ นั้นเป็นภาษาบาลีทั้งสิ้น ฉะนั้นผู้ฟังส่วนมากจึงไม่เข้าใจ นอกจากบางคนที่เคยขบวชเรียนมาแล้วเท่านั้น แต่ทว่าบทสวดมนต์ที่พระภิกษุใช้สวดเป็นประจำในงานต่าง ๆ นั้นย่อมเป็นที่คุ้นหูของชาวบ้านอยู่เสมอจนกระทั่งสามารถจดจำและเข้าใจได้เองว่าบทสวดมนต์บทไหนมีคำสวดอย่างไรและมีความหมายว่าอย่างไร เช่น บทชยันโต ก็หมายถึงการอวยพรให้ชนะศัตรูหรือภัยอันตรายทั้งปวง หรือบทบังสุกุลที่ใช้สวดในงานศพ ผู้ฟังก็ทราบและเข้าใจได้ทันทีว่าหมายถึงอะไร เป็นต้น ในทำนองเดียวกันพิธีการต่าง ๆ ในการอุปสมบทกัณฑ์หรือในการทอดกฐินกัณฑ์ ชาวบ้านมักจะทราบด้วยว่าทำอะไรก่อนหลัง เพราะได้พบได้เห็นมาจนเคยชิน การสวดมนต์ในพิธีเหล่านี้ชาวบ้านเป็นผู้อาราธนาพระภิกษุให้สวดและเป็นพิเศษถือว่าคำสวดเหล่านี้มีความศักดิ์สิทธิ์และให้ผลดีแก่ผู้ฟังเสมอ แม้ว่าจะไม่เข้าใจความหมายเลย

ก็ตาม (เรื่องความเชื่อลือเช่นนั้น อาจเห็นได้จากการเสกคาถาอาคมของหมอไสยศาสตร์และหมอผีเช่นเดียวกัน)

ในชีวิตประจำวันของชาวบ้านนั้น จุดประสงค์ของการปฏิบัติทางศาสนา คือ การทำบุญ การทำบุญถวายเป็นพระราชกุศลของแก่พระภิกษุและวัดเป็นเรื่องสำคัญกว่าอื่น มีชาวบ้านหลายบ้านที่เคียวรถตักบาตรเช่นก็ประจำทุก ๆ วัน ยิ่งเป็นวันพระก็จะมีคนตักบาตรมากขึ้น อาหารที่ใส่บาตรในวันพระก็ดีกว่าและมากกว่าในวันธรรมดา ในฤดูกาลเข้าพรรษา ๓ เดือน ผู้ที่ไม่เคยตักบาตรเป็นประจำก็จะตักบาตรกันในตอนนั้น

ตารางที่ ๑๘ แสดงข้อเท็จจริงที่ได้จากหัวหน้าครอบครัวต่าง ๆ ในหมู่ที่ ๒ เกี่ยวกับการตักบาตร จากตารางนี้จะเห็นได้ว่า มีชาวบ้านอยู่เพียงครัวเรือนเดียวที่ไม่ได้ตักบาตรเลย ครัวเรือนที่ตักบาตรเป็นประจำอยู่ตลอดยกมีจำนวนน้อยเหมือนกัน แต่ในระหว่างเข้าพรรษาแทบทุกครัวเรือนจะตักบาตรเป็นประจำ

ตารางที่ ๑๘ จำนวนครัวเรือนในหมู่ที่ ๒ ที่ตักบาตรใน พ.ศ. ๒๕๐๓

รายละเอียด	จำนวนครัวเรือน	คิดเป็นร้อยละ
ทุกวันตลอดปี	๖	๑๔.๒๘
ทุกวันพระ	๑	๒.๓๘
เป็นประจำตลอดเวลาเข้าพรรษา	๓๐	๗๑.๔๒
ไม่เป็นประจำตลอดเวลาเข้าพรรษา	๒	๔.๗๖
ไม่ตักบาตรเลย	๑	๒.๓๘
ไม่สามารถสอบถามได้	๒	๔.๗๖
รวมทั้งสิ้น	๔๒	๑๐๐.๐๐

รายละเอียดเรื่องการทำบุญในวันพระ วันพระที่ระแวกถวายเป็นพระเถระคนเช่นวันพระหลังจากออกพรรษาแล้ว และเป็นเวลาที่ชาวบ้านมีความเชื่ออย่างปึกคึกเพราะกิจกรรมที่เกี่ยวกับ

การเข้าพรรษาและการทอดกฐินก็โตทำเสร็จกันไปแล้ว รายละเอียดต่าง ๆ ของการทำบุญในวัน
พระวันหนึ่งตามทศคนควาได้สังเกตเห็นดังนี้

จำนวนผู้ที่ไปทำบุญทอดกฐินในวันนั้นผู้ชายสูงอายุ ๒ คน (คนหนึ่งเป็นอดีตเจ้าอาวาสและ
ปัจจุบันเป็นแพทย์ประจำตำบล หญิง ๑๐ คน และเด็กหญิงอีก ๑ คน

หญิงทั้ง ๑๐ คนนั้นนำข้าวปลาอาหารไปวัดเมื่อเวลาประมาณ ๗ นาฬิกา อาหารที่นำไป
นั้นมีปริมาณเพียงพอถวายพระภิกษุทั้งในตอนเช้าและตอนเพล เมื่อพระภิกษุฉันเช้าแล้ว
เจ้าอาวาสก็มอบหมายให้พระภิกษุรูปหนึ่งชวนเทศน์ มีคนฟังเทศน์ตอนนั้นรวม ๑๓ คน

เมื่อเทศน์จบแล้ว ชายทั้ง ๒ คนลากลับบ้าน ส่วนหญิงและเด็กยังคงอยู่ทอดเพื่อจก
อาหารเพลถวายอีกครั้งหนึ่ง เมื่อถวายอาหารแล้วกรับประทานส่วนที่เหลือเป็นอาหารกลางวัน
เสร็จแล้วก็ชวนกันไปนั่งสนทนาปราศรัยเรื่องต่าง ๆ อยู่ที่หน้าโบสถ์จนถึงเวลาประมาณ
๑๖ นาฬิกาจึงได้พากันกลับบ้าน

จะเห็นได้ว่าการไปทำบุญในวันพระนั้น ผู้ไปทำบุญเป็นหญิงเสียเป็นส่วนมากและก็เป็น
หญิงสูงอายุแล้ว คือคนหนึ่งมีอายุถึง ๗๓ ปี อีก ๔ คนมีอายุระหว่าง ๖๑-๖๖ ปี ส่วน
อีก ๒ คนมีอายุ ๕๓ ปีและ ๕๖ ปี ส่วนที่เหลืออีก ๓ คนมีอายุระหว่าง ๔๓-๔๗ ปี
(เด็กหญิงที่ร่วมอยู่ในกลุ่มผู้ฟังเทศน์ด้วยนั้นเป็นลูกกำพร้าติดตามหญิงชราคนหนึ่งมา) ใน
จำนวนหญิง ๑๐ คนนั้นมีอยู่ ๘ คนที่บอกว่ามาทำบุญทวงวันพระวันเดียวแต่จะรีบช่วยหรือไม่ว่าง
งานจริง ๆ หญิงเหล่านั้นล้วนเป็นชาวบ้านหมู่ที่ ๑, ๒ และ ๓ เท่านั้น ปกติหญิงทมเรอนแล้ว
แต่ยังไม่แก่ก็จะนำอาหารไปถวายพระภิกษุเหมือนกัน แต่จะรีบกลับทันทีเพราะมีงานทางบ้าน
รออยู่ รวมทั้งต้องรีบกลับไปดูแลลูกเฝ้าพี่เลี้ยงอีกด้วย

เรื่องเทศน์ในวันพระนั้นเป็นเรื่อง "องค์ลุมาล" ตามพุทธประวัติกล่าวว่า องค์ลุมาลเป็น
โจรฆ่าคนเป็นอาชัพ วันหนึ่งได้มาพบพระพุทธเจ้าขณะที่จะเสด็จไปโปรดสัตว์ องค์ลุมาลจึงได้
ตามพระพุทธองค์เพื่อจะปลงพระชนม์เสีย แต่จะวิ่งเร็วเท่าไร ๆ ก็หาตามทันพระพุทธองค์ไม่
แม้พระองค์จะเสด็จดำเนินไปอย่าง ปกติ ในที่สุดของลุมาลก็ร้องเรียกให้พระพุทธเจ้าหยุด
ความหมายของเรื่องนี้อยู่ที่ว่า พระพุทธเจ้านั้นได้ทรงหยุดการกระทำบาปต่าง ๆ แล้ว แต่
องค์ลุมาลต่างหากที่ยังไม่หยุดการกระทำบาป องค์ลุมาลจึงไม่สามารถตามทันพระพุทธเจ้าได้

หลังจากพระพุทฺธเจ้าไต่ทรงตรัสสั่งสอนให้ชายชั่งในหลักกรรมแล้ว องค์ผู้มาลี้ถนกราบแทบ
พระบาทของพระพุทฺธเจ้าและขออุปสมบทในพระพุทฺธศาสนา

การเทศน์ในวันพระมักเป็นการอบรมศีลธรรมจรรยา โดยยกเอาเนื้อเรื่องในชาตกต่าง ๆ
หรือเหตุการณ์ในพุทธสมัยมาเทศน์

ผู้คนคิดว่าไต่สังเกตุเห็นข้อเท็จจริงอีกอย่างหนึ่งว่า แม้ชาวบ้านจะถือว่าการถวายจตุปัจจัย
ไทยกรรมแก่พระภิกษุและแก้วตมเป็นอันสงฆ์และเป็นข้อควรปฏิบัติอยู่นิ่ง ๆ ก็ดี แต่ชาวบ้านก็
หาได้ไปสักการบูชาและรับการอบรมสั่งสอนในหลักกรรมของพระพุทฺธศาสนา โดยสม่ำเสมอไม่
ผู้ที่ไปวัดในวันพระเป็นประจำไต่แก่คนเฒ่าคนแก่เพียงไม่กี่คนและมีเป็นหญิงเสียเป็นส่วนมาก
ผู้ใหญ่อื่น ๆ ก็ไปอย่างไม่ไปข้าง และจะไปบ่อยครั้งชนกเฉพาะในเทศกาลเข้าพรรษาหรือในงาน
ใหญ่ ๆ เท่านั้น ยิ่งหนุ่ม ๆ สาว ๆ ด้วยแล้วแทบไม่คอยไต่ไปวัดกันเลยในวันพระอันเป็นวันที่
จะไต่ถกศีลและฟังธรรม พวกนี้จะไปวัดก็เฉพาะเวลาม้งานใหญ่ ๆ เช่น งานอุปสมบทหรืองาน
ประจำ เป็นต้น ชื่อน่าสังเกตุข้อหนึ่งก็คือ ชาวบ้านจะไปวัดกันทั้งครอบครัวเฉพาะเวลาที่มี
งานสมโภชใหญ่ ๆ เท่านั้น แม้แต่สามีภริยากี่ต่างคนต่างไปวัด ขางคราวก็อาจเอาลูกหลาน
ติดไปด้วย ส่วนมากฝ่ายสามีมักจะให้ภริยานำอาหารไปถวายพระภิกษุ ส่วนตนเองนั้นถือว่า
ไม่จำเป็นจะต้องไป

ในคำขลน้าบ้านนี้เด็กแทบจะไม่ไต่รับการอบรมสั่งสอนอย่างเป็นกิจจะลักษณะ เกยวกัย
เรือนทางพุทฺธศาสนาเลย เว้นเสียแต่ที่ในโรงเรียนเท่านั้น ไต่กล่าวมาแล้วว่าลูกศิษย์วัดใน
ปัจจุบันไม่ไต่รับการอบรมสั่งสอนอย่างเป็นกิจจะลักษณะจากพระภิกษุเกยวกัยเรือนศาสนา แม้ว่า
จะต้องติดตามพระภิกษุไปในพิธีต่าง ๆ แต่การกระทำเช่นนั้นจะนับว่าเป็นการอบรมสั่งสอน
อย่างเป็นกิจจะลักษณะหาไต่ไม่ ในคำขลน้าบ้านนี้ไต่มีโอกาสเห็นและช่วยเหลือผู้ใหญ่
ในพิธีต่าง ๆ ไต่ติดตามบิดามารดาไปในงานรื่นเริงทั่วทั้งและบางคนก็ไต่ติดตามบิดามารดา
ไปฟังเทศน์ในวันพระด้วย ดังนั้นจะเห็นไต่ได้ว่าเด็กในคำขลน้าบ้านนี้ไต่มีโอกาสรับเรื่องอันเกยวกัย
ศาสนาตั้งแต่เยาว์วัย แต่การเรียนรู้นั้นเป็นการเรียนรู้อย่างอ้อม อาจจะเป็นด้วยเหตุอัน
ผู้ใหญ่หลายคนในหมู่บ้านจึงไม่คอยจะทราบความหมายของพิธีต่าง ๆ หรือบางทีก็ทความหมาย
ต่าง ๆ กันออกไป ถึงแม้ว่าแต่ละคนจะคุ้นกับพิธีเหล่านั้นเป็นอย่างดี

การอบรมสั่งสอนเด็กในโรงเรียนเกี่ยวกับเรื่องศาสนานั้น เจ้าอาวาสวัดทองคั้งเองไป
เทศน์ที่โรงเรียนเพียงปีละครั้ง ในวันไหว้ครูเท่านั้น เรื่องที่เทศน์ส่วนมากก็เกี่ยวกับความกตัญญู
ต่อครูบาอาจารย์และความเมตตากรุณาต่อสัตว์ ส่วนพระภิกษุอื่น ๆ นั้นมิได้เคยไปช่วย
โรงเรียนอบรมสั่งสอนเด็กเกี่ยวกับเรื่องศาสนาเลย

หลักธรรมทางพุทธศาสนาและนัยทางเศรษฐกิจ

ตามอุดมคติทาง พระพุทธศาสนาการที่จะทำตน ให้พ้นทุกข์ได้ อย่างแท้จริง นั้นจำต้อง
สละโลกียสุขทั้งปวง และการกระทำ เช่นนี้ สอดคล้องกับ วิถีของ สมณเพศ แต่ชีวิตที่ วิถีชีวิต
ฆราวาส สำหรับฆราวาสนั้น อาจกล่าวได้ว่าหลักธรรมใหญ่ ๆ ที่จะต้องยึดถือก็มี ศีลห้า
การทำงานบำรุงศาสนาโดยการบริจาคทรัพย์สิ่งของต่าง ๆ และการดำเนินชีวิตในทางที่ชอบที่ควร
หลักข้อหนึ่งในการดำเนินชีวิตในทางที่ชอบ คือ "สัมมาชระ" ซึ่งห้ามมิให้ประกอบ
อาชีพบางอย่าง เช่น ฆ่าสัตว์ขาย เป็นคนค่อมกองม้าต่างวัวต่าง ขายศีลตราขาย
และซื้อขายทาส เป็นต้น อาชีพของชาวบ้านส่วนใหญ่จึงเป็นการกสิกรรม หัตถกรรมและค้าขาย
ซึ่งไม่ขัดต่อข้อห้ามข้างต้น แต่อย่างไรก็ตามการดำเนินชีวิตของชาวบ้านจริง ๆ นั้นอาชีพ
ขัดแย้งกับศีลบางข้อได้ เช่น ขายยาพิษขายคอก เมื่อชาวบ้านเลี้ยงสัตว์ เช่น สุนัข เป็ด ไก่
ก็อาจต้องมีการฆ่าสัตว์เหล่านั้นเพื่อซื้อขายและเพื่อบริโภค ชาวตำบลนาป่าเองต่าง ทราบดี
ว่าการเลี้ยงและซื้อขายสัตว์เหล่านั้นเป็นการบาป แต่ในขณะที่เขย่งกันก็จำต้องทำเพราะความ
จำเป็นในแง่เศรษฐกิจ ในกรณีเช่นนี้ความจำเป็นในแง่เศรษฐกิจจึงเป็นฝ่ายชนะ มีน้ำหนักมาก
กว่าความรู้สึกผิดชอบในทางศาสนา

พุทธศาสนิกชนทุกคนย่อมได้รับการพรั่สอนให้เห็นความสำคัญของ วันพระและให้ถือ
ศีล ๘ ในวันนั้นถ้าจะให้ถูกต้องจริง ๆ แล้วการทำเช่นนี้ย่อมจะหมายความว่าจะต้องงดเว้นการ
ทำไร่ไถนาทั้งสิ้นในวันนั้น แต่ในทางปฏิบัตินั้นเราได้กล่าวไว้ในตอนต้นแล้วว่าผู้ที่จะถือศีล ๘
ได้จริง ๆ ในตำบลนาป่าก็เป็นพวกหญิงชราเสียเป็นส่วนใหญ่ จะมีชายแก่ ๆ ก็เพียง
คนสองคน ส่วนคนอื่น ๆ ก็ยังคงทำไร่ไถนาตามปกติแม้จะเป็นวันพระและก็ไม่รู้สึก ว่าตนได้
กระทำผิดหลักศาสนาแต่ประการใด อย่างไรก็ตามชาวบ้านเหล่านั้นจะปฏิบัติตามหลักธรรม
อย่างเคร่งครัดในเรื่องการใช้แรงงานของสัตว์ เช่น ควาย เป็นต้น ซึ่งเป็นเครื่องแสดงให้

เห็นว่าชาวบ้านตระหนกเป็นอย่างมากในคุณค่าของสัตว์เหล่านี้ต่อการดำเนินชีวิตของตน ชาวบ้านจะไม่ใช้ควายทำงานใดๆ เลยในวันพระ เพราะ “ในวันทำบุญ” บางคนก็ระงับการหว่านไถนาเพราะเกรงว่าอาจทำอันตรายแก่ชีวิตสัตว์อย่างหนึ่งอย่างใดเข้าโดยไม่ตั้งใจ สรุปลแล้วอาจกล่าวได้ว่า การคำนึงถึงหลักกรรมทางพระพุทธศาสนานี้หาได้เป็นอุปสรรคร้ายแรงต่อการประกอบอาชีพทางกสิกรรมโดยปกติไม่

ได้กล่าวแล้วว่าหน้าที่สำคัญสองประการของพระภิกษุ คือการสละโลกียสุขทั้งปวงและการประกอบพิธีทางศาสนาให้แก่ชาวบ้าน วัดและพระภิกษุหาได้มีหน้าที่ใดๆ ทางเศรษฐกิจไม่จริงอยู่ที่หลักกรรมทางพระพุทธศาสนาไม่ส่งเสริมให้คนสะสมทรัพย์สมบัติหรือออกใจเพื่อหวังผลที่ใหญ่ยิ่งกว่าในกาลข้างหน้า แต่ก็มีไต่ห้ามเสียเลยทีเดียว และการที่พระพุทธศาสนาส่งเสริมให้คนทำบุญและให้ทานโดยการบริจาคทรัพย์สิ่งของต่างๆ แก่ผู้ชดสันทาคแคลนและอยู่ในสภาพเดือดร้อนต้องการความช่วยเหลือนั้น ก็ให้เป็นที่ไปตามกำลังและศรัทธาเท่าที่จะทำได้ ฉะนั้นฆราวาสโดยทั่วไปจึงเชื่อกันว่า ข้อพึงปฏิบัติอันสำคัญยิ่งและซึ่งจะนำผลบุญอย่างสูงมาสู่ตนนั้นก็คือการบริจาคทรัพย์สิ่งของทำนุบำรุงวัด และผลที่ได้จากการทำบุญก็คือ เมื่อเกิดในชาติหน้าจะมีชีวิตที่สุขสบายและรุ่งเรือง

ชาวตำบลนาป่าจึงถือเป็นแบบฉบับว่า การปฏิบัติกิจทางศาสนาที่สำคัญประการหนึ่ง คือการบริจาคทรัพย์สิ่งของถวายวัด ซึ่งสิ่งต่างๆ เหล่านี้ถ้าพิจารณาอย่างใจแคบจากแง่เศรษฐกิจอย่างเดียวก็น่าจะเห็นว่าเป็นการเบียดครอกจากทรนสำหรับใช้สอยในครอบครัวหรือผลประโยชน์ทางอื่น ในแง่ปฏิบัตินั้น พระพุทธศาสนามีได้มีการบังคับให้บริจาคทรัพย์สิ่งของเท่านั้นเท่านั้น แต่ให้เป็นที่ไปตามกำลังและความศรัทธาของแต่ละบุคคล ฉะนั้นอาจกล่าวได้ว่าพระพุทธศาสนามีได้ควบคุมหรือชักชวนการเศรษฐกิจแต่อย่างใดเลย

องค์ประกอบฐานะและบทบาทหน้าที่ของผู้นำ

เฮนกกูด กวีแสง

ในบทนี้จะได้กล่าวโดยย่อถึงบทบาทหน้าที่ของผู้นำในชุมชนแห่งนี้ ในคำอธิบายบทบาท
 หน้าที่ของผู้นำมีอยู่หลายอย่างต่าง ๆ กัน ประการแรกบทบาทหน้าที่เหล่านี้แตกต่างกันในด้าน
 ขนบธรรมเนียมประเพณีซึ่งเป็นที่มาของบทบาทหน้าที่เหล่านี้ ตัวอย่างเช่น มีผู้นำซึ่งทำหน้าที่
 บริหารท้องถิ่น ผู้นำในกิจการทางศาสนา ผู้นำในร้านเศรษฐกิจ และผู้นำบางคนซึ่งมีชื่อเสียง
 ขึ้นมาโดยอาศัยความสามารถในการรักษาโรคร้ายต่าง ๆ เป็นต้น การวิเคราะห์เรื่องน
 จะทำให้ผู้อ่านเห็นได้ว่าบทบาทหน้าที่ของผู้นำเหล่านี้หาได้เกี่ยวข้องกับขนบธรรมเนียมประเพณี
 ใดแต่อย่างเดียวไม่ เช่น กำหนดในฐานะเป็นผู้นำด้านบริหารท้องถิ่น ก็หาได้ทำหน้าที่เฉพาะ
 การบริหารแต่อย่างเดียวไม่ แต่ยังเข้าไปเกี่ยวข้องกับกิจการด้านอื่น ๆ ด้วย เจ้าอาวาสซึ่งเป็น
 ผู้นำในด้านการศาสนาที่ไม่ใช่จะทำหน้าที่เฉพาะเรื่องศาสนาแต่อย่างเดียว หากแต่ยังขยาย
 กิจกรรมเข้าไปในด้านอื่น ๆ เพื่อเสาะหุตำแหน่งของท่านด้วย การแผ่ขยายบทบาทหน้าที่เข้าไป
 ในกิจการด้านอื่น ๆ ด้วยหาใช่เป็นไปอย่างบังเอิญไม่ แต่มีแบบแผนสอดคล้องกับตำแหน่ง
 หน้าที่ซึ่งผู้นำดำรงอยู่ ด้วยเหตุฉะนั้นพระภิกษุจึงไม่อาจเป็นเจ้าของทุกคนผู้มั่งคั่งได้ หรือครูที่
 อายุน้อยอยู่ก็ไม่อาจเป็นผู้ชำนาญในวิชาต่าง ๆ ตามประเพณีได้

ในการจำแนกบทบาทหน้าที่ของผู้นำ จำเป็นจะต้องวิเคราะห์ความหมายของคำบางคำ
 ให้ชัดเจนเสียก่อน คำว่า "อำนาจ" ซึ่งหมายถึงความสามารถที่จะชักจูงการกระทำของผู้น
 นั้น กล่าวกันว่าย่อมเกี่ยวข้องกับอย่างใกล้ชิดกับการเป็นผู้นำ ความเข้าใจในคำอื่น ๆ บางคำก็
 เช่นเดียวกัน เช่นคำว่า "ความมีหน้ามีตา" "ความนิยมขนบถือ" ซึ่งแสดงถึงทัศนคติของ
 บุคคลอื่น ๆ ต่อผู้ที่ได้รับการยกย่องว่ามีฐานะสูงในสังคม บทบาทหน้าที่ต่าง ๆ ของผู้นำ ใน
 คำอธิบายอันหาได้มีอำนาจ หน้าที่ ความมีหน้ามีตา หรือความนิยมขนบถือเสมอเหมือนกันไม่
 เช่น กำหนดย่อมมีอำนาจ หน้าที่ตามกฎหมายที่จะควบคุมดูแลการกระทำบางอย่างของลูกบ้าน

ส่วนแพทย์ประจำตำบลหาได้มีอำนาจเช่นว่านี้ไม่ แต่โดยเหตุที่เชื่อว่าชาวยุโรปในการรักษาพยาบาล และทำหน้าที่ช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ในยามเจ็บไข้ จึงทำให้ชาวยุโรปรู้สึกในบุญคุณ อยากจะทำอะไรตอบแทน บางทีความรู้สึกนั้นก็มีความหนักหน่วงพอที่จะขอให้ชาวยุโรปให้ทำอะไรก็ได้ เข้าใจว่าส่วนนี้ขอมีอำนาจ "บังคับบัญชา" น้อยที่สุด แต่ด้วยเหตุที่เป็นผู้นำอันสำคัญยิ่งทางศาสนาในชุมชนนั้น เมื่อขอเรื่องให้ทำสิ่งใดที่เกี่ยวกับศาสนาแล้ว ก็ย่อมจะได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีจากชาวยุโรปอย่างผู้นำอื่น ๆ ไม่สามารถจะทำได้ ความแตกต่างเหล่านี้จะได้อธิบายถึงในตอนต่อไป บรรดาผู้นำที่ได้อธิบายถึงนั้นล้วนมีลักษณะสำคัญอยู่อย่างหนึ่งคือ ต่างเป็นผู้นำชาวยุโรป "เคอเรนซ์" ในบทบาทหน้าที่ของตนทั้งสิ้น

แต่ก่อนที่จะกล่าวถึงคุณสมบัตินี้และหน้าที่ต่าง ๆ ของการเป็นผู้นำ จำเป็นที่จะต้องพิจารณาเสียก่อนว่าองค์ประกอบ "ภายนอก" ต่าง ๆ เช่น อายุ เพศ และฐานะเชิงเศรษฐกิจของผู้นำจะเข้ามาทำหน้าที่เป็นผู้นำและเป็นตัวตั้งตัวตีในกิจการต่าง ๆ ในชุมชนนั้น มีความสำคัญมากน้อยเพียงใด

อายุเป็นเกณฑ์กำหนดฐานะ

ในบทที่ ๑๐ จะได้อธิบายถึงความอาวุโสในลำดับเครือญาติ และความอาวุโสในอายุ ว่ามีความสำคัญในการกำหนดคำที่ใช้เรียกวงศ์ญาติและในการจัดลำดับชั้นญาติ ทั้งยังเป็นเครื่องกำหนดมารยาทต่าง ๆ อีกด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในหมู่ญาติด้วยกัน คำที่ใช้เรียกญาติที่นับถือเคารพ (เช่น คำว่า ลุง) หรือรุ่นพี่อายุตาวาย อาจนำมาใช้เรียกผู้สูงอายุในท้องถิ่นนั้น ๆ ซึ่งมีได้เป็นญาติกับผู้อื่นเลย หรืออาจใช้เรียกบุคคลอื่นใดซึ่งอยู่ในฐานะอันควรแก่การเคารพขณ (เช่น พระภิกษุ) ก็ได้ จริงอยู่ถ้าฟังแต่ด้วยวุฒิ อย่างเดียวก็เป็นที่เคารพนับถือของชาวยุโรปแล้ว ก็ยังเห็นได้จากทั้งพิธีกรรมและวาทะที่ชาวยุโรปแสดงต่อผู้ม่วฒุน แต่ถึงกระนั้นวุฒิก็ทำให้องค์ประกอบประการสำคัญที่จะบันดาลให้ผู้นำใคร่รับหน้าที่ หรือใคร่รับเลือกให้อยู่ในองค์การใด ๆ ของท้องถิ่นไม่ โดยนัยเดียวกัน จะเห็นว่าวุฒิที่อายุไม่น้อยกว่า ๓๐ ปีนั้นน้อยคนนักที่จะได้รับการพิจารณาว่าเหมาะสมที่จะดำรงตำแหน่งผู้นำในหน้าที่ราชการได้ เช่น เป็นกำนัน หรือมีความชำนาญชำนาญมากพอที่จะเป็น "ผู้เชี่ยวชาญทางพิธีกรรม" ซึ่งมีศรัทธาแก่กล้าในศาสนาได้ สำหรับเจ้าอาวาสที่ตำบลบ้านเป็นกรณียกเว้น จะได้อธิบายต่อไป

อธิบายในภายหลังว่าเหตุการณ์แวดล้อมประการใดบ้างที่ส่งเสริมให้ท่านเห็นคุณค่า เช่น แม่
 ว่าโดยประเพณีความมีอายุน้อยจะเป็นอุปสรรคต่อความก้าวหน้าของบุคคลหรือต่อการที่จะ
 ใฝ่เรียนเล่าอกให้เป็นผู้นำก็ตาม ในสภาพการณ์ปัจจุบัน คนหนุ่ม ๆ อาจเห็นคุณค่าได้เหมือนกัน
 โดยวิถีทางอื่น เช่น ทางการศึกษา เป็นต้น ครูที่ยังหนุ่ม ๆ อยู่ก็ หรือข้าราชการที่ประจำ
 ทำงานอยู่ ณ อำเภอหรือจังหวัดก็ ต่างก็เป็นผู้หมั่นหมำตาในฐานะที่เป็นข้าราชการและ
 ทำงานประเภท "นั่งโต๊ะ" บุคคลเหล่านี้อาจมีส่วนร่วมในวงงานต่าง ๆ ของท้องถิ่นได้ในเมื่อมี
 ความรู้และมีการศึกษาคืออันเป็นประโยชน์ต่องานนั้น ๆ

วัยวุฒิมีส่วนสัมพันธ์กับการเป็นผู้นำได้เพียงไรนั้น อาจพิจารณาได้จากอายุของ ผู้นำ
 ผู้ใหญ่บ้าน และคณะกรรมการวัดในตำบลน่าย่างดังต่อไปนี้

บรรดาผู้นำในตำบลน่าย่างใน พ.ศ. ๒๕๐๓ ล้วนมีอายุเกือบ ๆ ๔๐ ปีขึ้นไปจนถึง
 ๖๐ กว่าปี ตัวท่านเองมีอายุ ๖๓ ปี และช่วยอีกสองคนก็มีอายุ ๕๗ และ ๕๘ ปี ตาม
 ลำดับ ส่วนผู้ใหญ่บ้านอีก ๑๑ คน (ไม่นับรวมท่านซึ่งทำหน้าที่ผู้ใหญ่บ้านในหมู่บ้านของตน
 เองด้วย) นั้น ก็มีอายุ ๓๗ ปี ๑ คน ๔๐-๔๓ ปี ๒ คน ๕๒-๕๔ ปี ๕ คน ๕๖-๕๗ ปี
 ๒ คน ๖๔ ปี ๑ คน จะเห็นได้ว่าในบรรดาหัวหน้า ๑๔ คนของตำบลน่าย่างเป็นผู้มีอายุเกินกว่า
 ๕๐ ปีถึง ๑๑ คน ซึ่งก็เป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่าวัยวุฒิเป็นองค์ประกอบประการหนึ่งสำหรับ
 ที่จะได้ดำรงตำแหน่งหน้าที่นั้น แต่คำอธิบายเช่นนี้อาจจะเป็นการเน้นความสำคัญของ "ความ
 เป็นผู้ใหญ่" หรือวัยวุฒิสักหน่อย เพราะผู้ใหญ่บ้านหรือกำนันมัก เมื่อได้รับการแต่งตั้งหรือ
 เลิกตั้งแล้วมักจะดำรงตำแหน่งนั้น ๆ อยู่ตลอดไปจนกว่าจะลาออกเอง ผู้ใหญ่บ้านและ
 กำนันหลายคนเข้ามารับตำแหน่งเมื่อนานมาแล้วตั้งแต่ครั้งยังหนุ่มกว่า

ในคณะกรรมการวัดซึ่งแต่งตั้งขึ้นใน พ.ศ. ๒๕๐๓ นี้ ก็หาได้ถือวัยวุฒิเป็นหลัก
 เกณฑ์สำคัญในการพิจารณาคัดเลือกไม่ ในจำนวนกรรมการที่เป็นฆราวาส ๘ คนนั้นมีอยู่
 ๓ คนเท่านั้นที่มีอายุประมาณ ๖๐ ปี และแต่ละคนก็ล้วนเป็นผู้หมั่นหมำตาในหมู่บ้านทั้งสิ้น
 กรรมการอีก ๓ คนมีอายุประมาณ ๓๐ ปี อีกคนหนึ่ง ๔๐ ปี และอีกคนหนึ่ง ๕๐ ปี
 สำหรับเจ้าอาวาสเองก็นับว่ายังหนุ่มมากคือ อายุเพียง ๒๘ ปีเท่านั้น (โปรดดูรายละเอียด
 เรื่องกรรมการวัดในบทที่ ๔)

เพศเป็นเกณฑ์กำหนดฐานะ

ในบทที่ ๔ ซึ่งว่าด้วยเรื่องครอบครัวและความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในครอบครัวนั้น ได้กล่าวไว้อย่างละเอียดแล้วว่า เมื่อเปรียบเทียบกับชนชาติอื่นในเอเชียด้วยกัน เช่น อินเดีย และลังกา หน้าที่การงานของชายและหญิงในตำบลนาบ้านแตกต่างกันเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ทั้งในหน้าที่ทางการบ้านการเรือนและทางเศรษฐกิจ ทั้งหญิงในตำบลนาบ้างมีอิสรภาพจะไปไหนมาไหนและติดต่อกับสมาชิกเพศตรงข้ามได้มากกว่าอีกด้วย ในเรื่องพิธีกรรมก็แทบจะมีได้ถูกกักกันหรือเกือบจะไม่มขอห้ามเลย ไม่ต้องตกเป็นเหยื่อแห่งลทธิความเชื่อลึกลับว่าชายจะต้องเป็นเหยียนอยู่เสมอ ยกเว้นในบางกรณีในกิจกรรมบางอย่างทางศาสนาเท่านั้น แต่แม้ว่าหญิงเหล่านั้นจะมีความเท่าเทียมกับชายในชีวิตประจำวันและหน้าที่การงานก็ตาม ในการจะเป็นผู้นำในท้องถิ่นแล้วถือเป็นประเพณีสืบเนื่องกันมาว่าหญิงจะใคร่ขบเลือกหรือใคร่ขบแต่งตั้งเป็นหัวหน้าหรือผู้นำไม่ได้ เช่น ไม่อาจเป็นผู้ใหญ่บ้าน หรือกำนัน ไม่สามารถบวชเป็นพระภิกษุหรือผู้นำทางศาสนาได้ เนื่องจากว่าบรรดาฆราวาสซึ่งเป็นผู้นำในพิธีทางศาสนานั้นมักจะเป็นผู้ที่เคยบวชเรียนมาแล้ว จึงอยู่หญิงอาจเป็นหมอคำแยได้ แต่ก็ไม่สามารถเชยบฐานะให้สูงขึ้นจนถึงขั้นแพทย์ประจำตำบลได้ ในทางไสยศาสตร์แล้ว หมอผีหรือหมอดูไม่ใช่หญิง ปกติหญิงมักเป็น "คนทรง" ของเจ้าพ่อองค์ใดองค์หนึ่ง แต่การเป็นคนทรงนี้ไม่ใช่วิถีทางที่จะกลายเป็นผู้นำในท้องถิ่นได้ ในสภาพการณปัจจุบันนี้เห็นอยู่ทางเดียวสำหรับหญิง คือทางการศึกษาซึ่งเปิดโอกาสให้หญิงก้าวหน้าสูง ๆ ขึ้นได้ แต่ก่อนนั้นแหละหญิงอาจเป็นครุหรือเป็นข้าราชการ ตำแหน่งหน้าที่เหล่านั้นแม้จะนำมาซึ่งเกียรติและความมีหน้ามีตา ก็หาได้นำไปสู่ความเป็นผู้นำไม่ การปกครองในหมู่บ้านยังคงเป็นหน้าที่ของชาย วิชาและกิจการเกี่ยวกับวัดก็ยังคงอยู่ในกำมือของชาย และในงานพิธีต่าง ๆ ส่วนมากในหมู่บ้านชายมักเป็นหัวหน้า

ความมั่งคั่งเป็นเกณฑ์กำหนดฐานะ

ความมั่งคั่งในตำบลนาบ้าน ลักษณะส่วนใหญ่ได้แก่การเป็นเจ้าของที่ดิน ถ้าพึ่งความมั่งคั่งแต่อย่างใดเขาหาได้เป็นรากฐานของความเป็นผู้นำไม่ อนึ่งจริงบรรดาผู้นำและพ่อชาวนาน "เคารพนขบถ" นั้นมักจะเป็นผู้ที่มีฐานะเศรษฐกิจดีตามมาตรฐานของท้องถิ่นนั้น ๆ เช่น ในบรรดาพ่อชาวนาตำบลนาบ้านบึงเคารพนขบถรวม ๘ คนนั้น มีอยู่ถึง ๔ คนที่ร่ำรวยที่สุด และนอกนั้น (ไม่นับเจ้าอาวาส) ก็มีมพอใช้ ในบทที่ ๔ ได้กล่าวแล้วว่าไม่ใช่เหตุ

ยังเลื่อมใสศรัทธาการวัดหลายคนเป็นผู้มั่งคั่งที่สุดของตำบลนั้น การที่บุคคลเหล่านั้นได้บริจาคเป็น
กรรมการวัดก็ทำให้เป็นเพราะความมั่งคั่งแต่อย่างเดียวไม่ แต่จะต้องมีคุณลักษณะอื่น ๆ
ประกอบด้วย

การที่จะได้บริจาคเป็นผู้อยู่ใหญ่บ้านนั้นไม่จำเป็นจะต้องเป็นผู้มั่งคั่งเลย เช่นที่ตำบลนาข่า
นี้ (หมู่ที่ ๑-๕) ถ้าเราไม่นับกันรวมเข้าด้วยกันแล้ว ก็จะเห็นว่าพวกผู้อยู่ใหญ่บ้านล้วนมี
ฐานะพอมีพอกินเท่านั้น ไม่ถึงขั้นมั่งมี ผู้อยู่ใหญ่บ้านหมู่ ๑, ๒ และ ๔ ก็เป็นเพียงชาวนาที่มั่งคั่ง
ของตนเอง ส่วนผู้อยู่ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๓ เป็นเจ้าของโรงสีเล็ก ๆ ร่วมกับผอนันท์นาเพียงเล็กน้อย
และภริยาทำร้านขายอาหาร ผู้ช่วยกันทางสองคนก็เป็นเพียงชาวนาที่มั่งคั่งของตนเองเท่านั้น

เมื่อสรุปแล้วก็อาจกล่าวได้ว่า ผู้ที่เขานำเงินมาให้หรือผู้บริจาคทรัพย์รับจ้างยอมไม่มี
โอกาสที่จะได้บริจาคแต่งตั้งหรือเลือกทรงคนเป็นผู้นำได้เลย เช่น เป็นผู้อยู่ใหญ่บ้าน หรือเป็นสมาชิก
ในองค์การใด ๆ ของชุมชนนั้น ๆ เช่น เป็นกรรมการวัด หรือสมาชิกสภาตำบล การมีทรัพย์สิน
ต่าง ๆ แม้ว่าจะไม่ถึงขั้นมั่งคั่งก็แล้วแต่ ย่อมเป็นสิ่งจำเป็นในการที่ผู้ใดจะได้รับการพิจารณา
ว่าเหมาะสมที่จะเป็นหัวหน้าหรือผู้นำในกิจการต่าง ๆ ได้ มูลค่าทางเศรษฐกิจของที่ดิน และผล
ประโยชน์จากที่ดิน กลายเป็นเครื่องประกาศคุณค่าและความมีหลักฐานของเจ้าของที่ดินนั้น ๆ
ถ้าฟังความมั่งคั่งแต่อย่างเดียวนั้น หากทำให้บุคคลกลายเป็นผู้นำไม่ได้ ผู้ใดที่เปรียบในเรื่อง
ความมั่งคั่งจะต้องประกอบด้วยคุณสมบัติอื่นที่เหมาะสมซึ่งทำให้ชาวบ้านทั่ว ๆ ไปรักใคร่
นับถือด้วย

ในการศึกษาพิเศษของหัวหน้าหรือผู้นำในตำบลนาข่านี้ ปรากฏว่าบรรดาผู้นำเหล่านั้นไม่
จำเป็นจะต้องถือกำเนิดมาในครอบครัวที่มั่งคั่ง บางคนอาจกลายเป็นคนมั่งคั่งขึ้นมาเพราะสมรส
กับคนที่มีฐานะดี ได้ภริยาซึ่งมั่งคั่งอยู่มากมาย บางคนก็อาจมั่งคั่งขึ้นมาได้ด้วยความสามารถ
ของตนเอง

นอกจากนี้ยังมีช่องทางอื่น ๆ อีกที่บุคคลจะกลายเป็นหัวหน้าหรือผู้นำได้ โดยที่ไม่ต้อง
เกี่ยวข้องโดยตรงกับความมั่งคั่งเลย ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดในเรื่องนี้ก็คือ นายแพทย์ประจำ
ตำบล และผู้เชี่ยวชาญทางวิชาการต่าง ๆ หรือผู้นำทางศาสนาฝ่ายฆราวาสจะเห็นได้ว่า ในชุมชน

อย่างแข็ง เช่น ท้ายลาน้ำชา บุคคลอาจมีหน้ามตาและเป็นทนายมนตรีของคนอื่นได้โดยไม่ต้อง
 แข่งขันกับใคร ๆ และโดยที่ไม่จำเป็นต้องเป็นพนักงานขาย แต่สำหรับธุรกิจการเงินหรือผู้ใจบุญราย
 ใหญ่ ๆ ความมั่งคั่งมักจะจะเป็นความจำเป็นของตนที่เกี่ยว ความเห็นผู้นำเขตนับว่ามีมูลฐานจาก
 ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ให้และผู้รับ ผู้ขอปลมภ์หรือผู้บริจาคเงินที่มั่งคั่งย่อมสามารถกระตุ้น ให้ผู้ที่
 ได้รับความบริจาครหรือขอปลมภ์เกิดความรู้สึกในบุญคุณ ทำให้ผู้ขอปลมภ์นั้น ๆ มีชื่อเสียงก่อก
 ษณ มีหน้ามตาขึ้น และได้รับความสนับสนุนจากคนอื่น ๆ ในทำนองเดียวกันความสัมพันธ์ระหว่าง
 ผู้ขอปลมภ์และผู้รับขอปลมภ์อาจเกิดขึ้นไต่ระหว่างครอบครัวที่เกี่ยวของเป็นญาติกัน และระหว่าง
 บุคคลที่มีฐานะทางเศรษฐกิจแตกต่างกันก็ได้

กล่าวโดยทั่วไปแล้ว ในท้ายลาน้ำชาไม่ปรากฏเด่นชัดว่ามีการใช้เล่ห์เหลี่ยมกลอุบาย
 ดัง ๆ เพื่อที่จะได้มาซึ่งอำนาจและความมีหน้ามตา ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะว่าอำนาจและความ
 มีหน้าमतานนั้น อาจได้มาโดยไม่ต้องแข่งขันกันและอาจเป็นเพราะโครงสร้างเชิงสังคมของชุมชน
 แห่งนี้ก็ได้

โครงสร้างเชิงสังคมที่สำคัญแห่งหนึ่งก็คือ แม้ว่าข้าง ครอบครัวจะมั่งคั่งตามมาตรฐาน
 ของท้องถิ่นนั้น ๆ ก็ตาม ก็ไม่ปรากฏว่ามีกลุ่มใดคณะใดที่เกี่ยวของเป็นญาติกันจะมั่งคั่งกว่า
 และมีอิทธิพล เห็นอกกว่ากลุ่มอื่นคณะอื่นแล้วร่วม แร่งร่วม ใจกัน ต่อสู้ หรือใช้ เล่ห์เหลี่ยมกลอุบาย
 ต่าง ๆ เพื่อให้กลุ่มหรือคณะของตนมีอำนาจหรือมีหน้ามตาเด่นขึ้นมา การแตกแยกเป็น ถักเป็น
 เหล่า โดยการถือเอาเชื้อสายวงศ์วานและความมั่งคั่งเป็นหลักนั้น ไม่ปรากฏเลย การขัดแย้งหรือ
 ทะเลาะวิวาทกันระหว่างครอบครัวก็ไม่เกินเลยไปจนถึงกับแตกกันเป็นหมู่เป็นเหล่าได้ และการ
 เป็นผู้นำก็หาได้มาจากหมู่หรือคณะที่เด่นผู้นำไม่

อย่างไรก็ตาม จะกล่าวว่าความมั่งคั่งไม่มีอิทธิพลต่อการที่จะได้ตำแหน่งหัวหน้าหรือผู้นำ
 เสียเลยนั้นหาได้ไม่ เพราะ ปรากฏว่ามีบุคคลอยู่กลุ่มหนึ่งที่เป็นวงศ์วานว่านเครือเดียวกันและ
 เป็นเจ้าของ ที่ดินเช่นจำนวนมาก และบุคคลชนหัวหน้าหรือผู้นำบางคนก็มาจากกลุ่มนี้ แต่ที่ว่า
 ผู้นำเหล่านั้นหาได้กลายเป็นผู้นำขึ้นมาเพราะวงศ์วานญาติช่วยบังเตนจิตใจแก่ประการใดไม่
 ยิ่งกว่านั้นในระหว่างผู้นำด้วยกันนั้น ก็ยังมีความมั่งคั่งต่างกันอย่างมากมายอีกด้วย (ดูเรื่อง

เฉพาะในบทที่ ๑๐) ขอสงวนสิทธิ์ประการหนึ่ง ก็คือบรรดาครอบครัวที่เป็นผู้นำหรือทมิฬกง
 เหล่านี้ ซึ่งแต่เดิมไม่มีเชื้อสายสัมพันธ์กันเลย มักมีความโน้มเอียงที่จะเข้ามาเกี่ยวของกันโดย
 การสมรสระหว่างลูกหลานของแต่ละฝ่าย มีอยู่ ๓ ครอบครัวที่มีความสัมพันธ์กันโดยวิธีนี้ คือ
 ครอบครัวกำนัน แพทย์ประจำตำบล และรองประธานสภาตำบล ถึงแม้ว่าครอบครัวดังกล่าวมักจะมี
 การผูกสัมพันธ์กันเช่นนกตาม ประชาชนส่วนใหญ่ก็ยังไม่สนใจที่จะรวมกันเป็นกลุ่มผสม
 อานาชนในท้องถิ่นของตน ทั้งที่แต่ละครอบครัวจะพยายามเพิ่มพูนความมั่งคั่งของตนโดยการ
 สมรสก็ตาม

บทบาทหน้าที่ของการเป็นผู้นำ

ในตารางที่ ๒๐ ผู้เขียนได้แสดงรายละเอียดบางประการเกี่ยวกับบุคคลที่ชาวตำบลนาป่า
 เคารพนับถือรวม ๘ คนด้วยกัน บุคคลทั้ง ๘ นั้นล้วนเป็นผู้ที่ชาวบ้านบอกเล่าว่าเป็นที่นับถือ และ
 เทพผู้เขียนสังเกตในระหว่างที่ปฏิบัติการค้นคว้าอยู่นั้นก็ปรากฏว่าบุคคลทั้ง ๘ นั้นเป็นที่นับถือ
 ของชาวบ้านจริง ๆ รายละเอียดในตารางนี้มีให้เห็นตามลำดับความสำคัญมากน้อยกว่ากัน เพราะ
 ว่าบุคคลเหล่านั้นมีบทบาทหน้าที่ต่าง ๆ กัน และความนับถือจากชาวบ้านก็ต่างกันออกไป
 ต่างกัน ซึ่งจะได้อธิบายไว้ในตารางนี้ด้วย

(ก) เจ้าอาวาสวัดท้องคุ้ม ชาวกล่าวได้ว่าเจ้าอาวาสของวัดในท้องถิ่นหนึ่ง ๆ ย่อมได้
 รัับความเคารพนับถือมากที่สุดเพราะเป็นหัวหน้าทางศาสนาในชุมชนนั้น ในบทที่ ๔ ได้กล่าว
 แล้วว่าวัดรวมทั้งภิกษุสามเณรและผู้ที่ทำงานเกี่ยวกับวัดคนอื่น ๆ มีความสำคัญในชีวิตประจำวัน
 ของชุมชนแห่งนั้น ๆ และวัดเป็นแหล่งที่ช่วยให้ชุมชนนั้น ๆ รวมกันได้เป็นอันแน่น โดยเหตุที่
 ภิกษุต่าง ๆ ร่วมกัน วัดย่อมเป็นศูนย์รวมแห่งการทำบุญของชาวบ้าน พระภิกษุทุกรูปมีบทบาท
 หน้าที่สอดคล้องกับความต้องการในทางศาสนาของชุมชน เมื่อวัดเป็นเสมือนหัวใจของชุมชน
 เจ้าอาวาสในฐานะเป็นประธานของวัดก็ย่อมอยู่ในฐานะที่จะได้รับความเคารพนับถือ และทำ
 หน้าที่ผู้นำด้วยผู้หนึ่ง ในการปฏิบัติศาสนกิจต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการขอขมาบุญหรือเงินเพื่อก่อ
 ก่อสร้าง หรือจัดงานฉลองสมโภชอะไรก็ตาม เจ้าอาวาสย่อมจะขอความช่วยเหลือและความ
 สนับสนุนจากพุทธบริษัทได้เสมอ ตามธรรมดาแล้วชาวบ้านจะไปมาหาสู่เจ้าอาวาสอยู่เป็นประจำ

ตารางที่ ๒๐ ผู้ที่ได้รับความเสียหายในตำบลนาบ่า

อายุในปี ๒๕๐๓	อาชีพ	ฐานะทางเศรษฐกิจ	เป็นกรรมกรวัด	เหตุที่ได้รับความเสียหาย
๒๙	เจ้าอาวาสวัด ทองคำ	—	เป็น	เหตุที่ได้รับความเสียหาย หัวหน้าของพระภิกษุในวัด ถอนเพศ บรรพชิต อิศิตนเพศศาสนา หัวหน้า งานพิธีสงฆ์ บัณฑิตและส่วนรวม รักษาโรคโดยไม่คิดมูลค่าแต่อย่างใด มีอำนาจหน้าที่ตามทางการที่รัฐมอบ หมายให้ เช่น คนใกล้เกลี่ยข้อ พิพาทต่างๆ ของชาวบ้าน เช่น ข้อ กล่าวระหว่างรัฐบาลกับราษฎร เคย อุปสมบทมาแล้ว
๖๓	กำนัน	ภริยามา ๕๐ ไร่ มีสวนมะพร้าว ย่อมๆ ๑ แปลง เป็นเจ้าของที่ดิน มีรถโดยสารเกินระหว่างตำบลนาบ่า กับตัวเมืองชลบุรี มีเงินเดือนประจำ ร้อยละคนหนึ่งในจำนวน ๔ คน ในตำบลนาบ่า	เป็น	เคยอุปสมบทแล้ว เป็นผู้มีบุญเพราะ รักษาพยาบาลผู้อื่น เป็นอุบาสกผู้ เคร่งครัดในศาสนา หัวหน้าพิธีทาง
๖๕	แพทย์ประจำ ตำบล	มีมา ๖๗ ไร่ เป็นเจ้าของที่ดิน มี เงินก้อนประจำ และมีรายได้จาก การรักษาพยาบาล ร้อยละคนหนึ่งใน ในจำนวน ๔ คน ในตำบลนาบ่า	เป็น	

ตารางที่ ๒๐ (ต่อ)

อายุในข๑๕๐๓	อาชีพ	ฐานะทางเศรษฐกิจ	เป็นกรรมการ	เหตุที่ได้รับความช่วยเหลือ
๔๐	ข้าราชการทำ งาน อยู่ ณ จังหวัด	มากกว่า ๒๐ ไร่ มีบ้านค่า ๑ ล้าน เป็นเจ้าของที่ดิน มีเงินเคอนประจำ รวยที่ส๑คนหนึ่งในจำนวน ๔ คน ในตำบลนาข๑	เป็น	ศาลนาฝ่ายฆราวาส ผู้ช่วยเหลือใน พิธีกรรมต่างๆ อุ๑ศ๑กรใหญ่ที่เคยช่วยวงเตน๑ศ๑สร้าง โรงเรียนไฟโรจน๑ระชา๑สร๑ค๑ เป็น คนกลางระหว่างรัฐ๑บาล๑บ๑ร๑ษ๑ มีเกียรติในฐ๑น๑ระ๑เข๑น๑ช๑ร๑ษ๑การ อุ๑ป๑ถ๑ม๑ภ๑เ๑อน๑โดย๑การ๑ใ๑ท๑ย๑ม๑ง๑แ๑ง ๑ล๑ง๑ของ๑ใน๑คร๑ว๑จ๑ำ๑เป็น๑ทำ๑หน๑า๑ที่ เท๑ร๑วิ๑ญ๑ิ๑ใน๑ค๑ณะ๑กร๑ม๑การ๑งาน๑ปร๑ร๑จำ๑ย ของ๑วง๑ค๑ เคย๑อุ๑ป๑ถ๑ม๑ท๑มา๑แล้ว ใ๑จ๑ย๑ผู้๑ช่วย๑เหลือ๑ช๑ว๑ย๑บ้าน๑ใน๑เร๑อง๑การ เงิน๑ เคย๑ย๑แ๑ท๑ล๑ม๑ใน๑วง๑ช๑ริ๑ก๑ิ๑ ร๑อง ๑ปร๑ช๑าน๑ส๑ถ๑า๑คำ๑บ๑ล
๗๖	เจ้า๑ของ๑ที่ดิน๑ให้ เจ้า๑และ๑ทำ๑นา	มากกว่า ๑๐๐ ไร่ อ๑ร๑ย๑ที่๑ส๑ก๑ใน ตำบล๑น	เป็น	

ตารางที่ ๒๐ (ต่อ)

อายุในป ๒๕๐๓	อาชีพ	ฐานะทางเศรษฐกิจ	เป็นกรรมการวัด	เหตุที่ได้รับความช่วยเหลือ
๒๐	กสิกร มีนาและสวนของตนเอง	มีนา ๒๗ ไร่ และสวน ๑๗ ไร่ ไม่ร่ำรวยนัก แต่พอมีพอกิน	เป็น	ขอขาดเครื่องครุฑในศาสนา ผู้นำทางศาสนาฝ่ายฆราวาส ผู้ช่วยเหลือทางพิธีกรรมพิเศษโดยตรงในตำบลนาป่า มีบุคคลลักษณะนานาชนิดอย่างยิ่ง เคยขอปลงศพมาแล้ว ได้รับความช่วยเหลือด้วยตำแหน่งทางราชการและคดีสมทบส่วนตัว โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในหมู่ที่ ๓ และ ๔ เคยขอปลงศพแล้ว
๓๐	ผู้ใหญ่บ้าน และเป็นเจ้าของโรงสีร่วมกับผู้อื่น	ฐานะพอมีพอกิน มีนา ๔๐ ไร่ ให้คนอื่นเช่าทำ มีรายได้พิเศษจากเงินเดือนประจำ และจากโรงสี	เป็น	เคยขอปลงศพแล้ว
๓๐	ครูใหญ่โรงเรียนวัดทองคูง	มีนา ๒๗ ไร่ และรายนศรียาจาก ๑ คัน เป็นบุตรแพทย์ประจำตำบล และบุตรเขยของกำนัน	เป็น	ได้รับการศึกษาที่ สังกัดกระทรวงศึกษาธิการของเดชาเน การของคณะกรรมการวัดในการจัดงานประจำปี

อำนาจสั่งของไปถวาย ขอคำปรึกษาหารือ หรือเพื่องค์คำสั่งสอนอย่างหนึ่ง อย่างใดก็ได้ แต่ตามบทบาทหน้าที่พระภิกษุสงฆ์ก็ต้อง รมิตระวัง ในเรื่องการติดต่อเกี่ยวข้องกับชาวบ้านอย่างเคร่งครัดดังกล่าวแล้วในบทที่ ๔ สำหรับเจ้าอาวาสเองนั้นชาวบ้านก็แยกยกไว้ต่างหากด้วย ความเคารพนับถือและไม่ไปติดต่ออย่างใกล้ชิดสนิทสนมกัน ท่านเองก็ไม่ค่อยออกไปเยี่ยมเยียนใครนอกวัดมากนัก ดังนั้นจึงต้องอาศัยกรรมกรรมาวัดเป็นสื่อกลางในเวลาที่จะขอความร่วมมือจากชาวบ้านให้ทำกิจการงานต่าง ๆ

เมื่อต้องอยู่แต่ภายในวัด สละกิจต่าง ๆ ในทางโลกโดยสิ้นเชิงแล้วเช่นนั้น ชาวบ้านจึงทุ่มเทความเคารพนับถือให้แก่ท่านในฐานะผู้ผูกใจแต่ทางศาสนา แต่ในขณะเดียวกันชาวบ้านก็ยังเห็นว่าท่านมีชีวิตความเป็นอยู่ต่างหากจากบุคคลสามัญ ประสพการณ์ที่คนทั่วไปในคราวปฏิบัตงานคร่งนย่อมเป็นพยานยืนยันได้เป็นอย่างดี กล่าวคือผู้คนควาขอรองชาวบ้านบางคนให้ระบุนามบุคคลที่ชาวบ้านเคารพนับถืออย่างสูงสุดว่ามีใครบ้างนั้น ท่านเจ้าอาวาสมิได้ถูกระบุรวมอยู่ด้วยเลย เมื่อผู้เขียนพยายามค้นหาเหตุผลว่าทำไมชาวบ้านจึงไม่กล้ากล่าวถึงท่านก็ได้ความจริงว่า ชาวบ้านเหล่านั้นถือว่าท่านเจ้าอาวาสนั้นมีชีวิตความเป็นอยู่คนละโลกกับชาติฆรรรมศา จึงมิได้คิดที่จะเอาท่านมารวมเปรียบเทียบกับบุคคลฆรรรมศา เมื่อผู้คนควาได้ขแจงว่าอาจจะบู้ท่านด้วยก็ได้ ทุกคนต่างก็ยกให้ท่านอยู่ในอันดับหนึ่งในบัญชีรายนวมนนเลย ทเคยวในคำบลดนษานั้ยอมไม่ปรากฏให้เห็น ได้้อย่างชัดเจนว่า เจ้าอาวาสมีบทบาทในเรื่อง "ความสงบเรียบร้อย" ของชุมชนแต่อย่างใดทั้ง ในด้านบริหารที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เพราะเรื่องเหล่านี้เป็นหน้าที่ของกำนันและผู้ใหญ่บ้านโดยเฉพาะ การโต้เถียงขัดแย้งกันภายในครอบครัวหรือระหว่างครอบครัวต่อครอบครัวก็ การทะเลาะวิวาทกันระหว่างบุคคลหรือเหตุขัดแย้งกันอื่น ๆ ก็ดี ย่อมไม่มีผู้ใดนำไปร้องเรียนต่อเจ้าอาวาสเพื่อใหช่วยตัดสินหรือให้ช่วยไกล่เกลี่ยให้เลย

ในชุมชนบางแห่งเช่นที่นาบ้าน เจ้าอาวาสไม่จำเป็นจะต้องเป็นผู้คุมแกะเรือนเลย จึงอยู่ประสาชนยอมเคารพนับถือผู้ทรงความรัต่าง ๆ โดยเฉพาะในเรื่องพระธรรมวินัย และเรื่องสมาธิ แต่สิ่งเหล่านี้หาได้เกี่ยวข้องกับโดยตรงกับความคึกในเรืองศาสนาของชาวบ้านทั่ว ๆ ไปไม่

เจ้าอาวาสวัดทรงกรุงรูปนี้ ก็มีความร่ำรวยทางศาสนาเพียงนิกกรรมเอกเท่านั้น และก็สงสัยว่าคงจะ
ไม่ศึกษาให้สูงขึ้นไปอีก ตามความเข้าใจของพุทธบริษัททั้งหลายนั้น ถ้าท่านสามารถปฏิบัติพิธี
ทางศาสนาได้อย่างถูกต้อง เทศน์สั่งสอนชาวบ้านได้ สวดมนต์ให้ศิลาให้พรได้ก็เห็นว่า
เพียงพอแล้ว ศรัทธาทางศาสนานั้นเขาก็เห็นได้จากการที่ท่านประพฤติปฏิบัติตามพุทธวินัย ทำ
งานกุศลต่าง ๆ และคล่องแคล่วในการหาเงินมาสร้างถาวรวัตถุในวัด อันเป็นการช่วยให้อวัด
และชุมชนมีหน้ามตามากขึ้น

การที่พระภิกษุรูปหนึ่งรูปใดจะใคร่ขอความนับหน้าถือตามากขึ้น และกลายเป็นผู้นำชุมชน
เลี้ยงโตงโตงในท้องที่แห่งใดแห่งหนึ่งนั้น อาจเป็นไปได้โดยสองวิธีด้วยกัน ถ้าวิเคราะห์ดูแล้ว
จะเห็นว่าวิธีทั้งสองนี้เป็นวิธีที่บรรดาเจ้าอาวาสหรือภิกษุสงฆ์ที่ปรารถนาชื่อเสียงและความสำเร็
งมักจะปฏิบัติ ทั้งยังเป็นวิธีที่สอดคล้องกับบทบาทหน้าที่ทางศาสนาด้วย

วิธีแรก ได้แก่การหาเงินเข้าวัด โดยการจัดงานวัด จัดงานฉลองสมโภช การบอกบุญ
เรียไร และการหาผู้อุปถัมภ์มฐฐานะคิ ๆ การที่ทำได้ดังนั้นก็อาศัยความชำนาญใน
การจักงานเป็นอย่างมาก และจะต้องอาศัยชาวบ้านที่เข้มแข็งและจะเป็นหัวเรี่ยวหัวแรงได้จริงๆ
เจ้าอาวาสที่มีความไม่สูงอาจมีความปรารถนาที่จะสร้างถาวรวัตถุเด่น ๆ ขึ้นสักชิ้นหนึ่งในวัด
ของตน เช่น รอยศาลาหรือโถงสถิตเก่าแก่ปรักหักพังลงเสียแล้วสร้างขึ้นใหม่เป็นต้น งานก่อสร้าง
เช่นนี้ย่อมกินเวลาหลายปีกว่าจะสำเร็จได้เพราะเป็นงานที่จะต้องใช้จ่ายเงินเป็นจำนวนมาก และ
จะต้องค่อยทำค่อยไปเป็นระยะ ๆ ตามกำลังเงินที่จะสามารถรวบรวมได้ในคราวหนึ่ง ๆ ถ้าเจ้า
อาวาสรูปใดทำงานก่อสร้างใหญ่ ๆ เช่นนี้สำเร็จ คุณงามความดีย่อมปรากฏไปถึงคนรุ่นหลังๆ
ยิ่งกว่านั้นถ้าสามารถปรับปรุงวัดให้ใหญ่โตสง่างามมากจนเพียงไร ความเลื่อมใสศรัทธาของ
ประชาชนในท้องถิ่นก็จะมากจนเพียงนั้น

โดยประเพณีแล้วเจ้าอาวาส (หรือพระภิกษุอื่น ๆ) อาจมีหน้ามตาและแม่แต่ความมั่งคั่ง
ทั้งในส่วนตัวและส่วนของวัดด้วยการรักษาโรค ซึ่งนับว่าเป็นวิถีทางโดยตรงและสำคัญกว่า
วัดอื่น จากหลักฐานต่าง ๆ อาจกล่าวได้ว่า ในหมู่บ้านชนบทเหล่านั้น (หรือแม้แต่บางแห่งใน
เมือง) ยอดปรารณาของผู้ป่วยเรียนส่วนมากนั้นหาใช่การแสวงหาความรู้ในพุทธปรัชญา

มีอายุมากกว่า และดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสมานานแล้วก็ตาม แต่ก็สามารถทำชื่อเสียงเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ถึง พ.ศ. ๒๕๐๕ ท่านสามารถรวบรวมเงินที่มีผลบริจาคได้ประมาณ ๕๐,๐๐๐ บาท และได้ใช้เงินจำนวนนี้เริ่มก่อสร้างศาลาหลังใหญ่ขึ้น ซึ่งประมาณว่าจะต้องใช้เงินถึง ๒๐๐,๐๐๐ บาท ใน พ.ศ. ๒๕๐๓ ได้เริ่มศึกษารักษาโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ เมื่อมีคนเจ็บป่วยมาขอให้ท่านช่วย ท่านก็แนะนำยาให้ ใน พ.ศ. ๒๕๐๕ มีผู้ป่วยรักษาหายโรคภัยไข้เจ็บมากขึ้น แต่ท่านก็ช่วยแนะนำไปโดยไม่คิดค่าตอบแทนแต่อย่างใดเลย คนไข้ต้องไปจัดการซื้อหายาตามที่ท่านบอกเองซึ่งมีทั้งยาสมุนไพรและยาล้าเรื้อรุ่มตามแผนปัจจุบัน นอกจากนี้ก็มีชาวบ้านมาขอนามันต์ไปรักษาโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ บ้าง มาขออุทิศชื่อยามบ้าง ความช่วยเหลือเหล่านี้กลายเป็นสิ่งทักทายส่งมอบต่อกันมาเป็นประเพณีแต่โบราณกาลทั้งสิ้น

(ข) แพทย์ประจำตำบล ได้กล่าวแล้วว่าการรักษาโรคภัยไข้เจ็บนั้น ชาวบ้านถือว่ามีความประโชยอันอย่างสูงและเป็นสิ่งทักทายส่งมอบต่อกันอยู่ทั่ว ๆ ไป นอกจากภิกษุสงฆ์แล้วในตำบลนาบ้ายังมีผู้ประกอบอาชีพทาง นอชหลายประเภทด้วยกัน ที่สำคัญยังมีอยู่ ๒ ประเภทคือ แพทย์แผนโบราณ และหมอผี อันที่จริงแพทย์แผนโบราณและหมอผีแต่ละคนต่างก็ใช้วิชาตรวจวินิจฉัยและรักษาโรคตามแบบฉบับ ซึ่งถ่ายทอดมาจากแพทย์แผนโบราณและหมอผีอื่น ๆ เช่น แพทย์แผนโบราณก็มีการแตกต่างกันในการตรวจและรักษาโรค ในหมู่แพทย์แผนโบราณเองก็ยังมีผู้เชี่ยวชาญที่มชื่อเสียงรักษาโรคเฉพาะอย่าง หมอผีก็แบ่งเป็นหลายพวกหลายอย่างเช่นกัน การที่หมอประเภทเดียวกันใช้วิชาเชี่ยวชาญรักษาต่าง ๆ กันเช่นนี้อาจเป็นเพราะต่างครุกันครุแต่ละคนมีแบบฉบับของตนเองโดยเฉพาะ ความรู้ทางแพทย์ที่มามาแต่คงเดิมค้นหาใครรวบรวมเก็บตำราและสอนกันเป็นกิจจะลักษณะในโรงเรียนในมหาวิทยาลัยแพทย์ไม่ ต้องเรียนโดยตรงจาก "ครู" ซึ่งมักจะไม่มียอมถ่ายทวิชาอันหวงแหนให้แก่ใครง่าย ๆ นอกจากจะใกล้ชิดสนิทสนมและไว้วางใจกันอย่างแท้จริง

แพทย์แผนโบราณนี้อาจนับได้ว่าเป็นแพทย์ประจำท้องถิ่น ตามปกติแพทย์เหล่านี้รักษาโรคภัยไข้เจ็บทางกายโดยการใช้อายาจำพวกสมุนไพรต่าง ๆ แต่ก็มักจะเอาวิธีการทางไสยศาสตร์

* เกี่ยวกับการรักษาพยาบาลนี้ ยังมีบุคคลอยู่อีก ๒ ประเภท พวกหนึ่งได้แก่หมอคู่ ซึ่งผูกดวงชะตา และทำหน้าที่หมอผีด้วย อีกพวกหนึ่งได้แก่คนทรง (ผู้หญิง) ของเจ้าพ่อองค์ใดองค์หนึ่งซึ่งมีอิทธิฤทธิ์หลายอย่าง เช่น กู้มกันยันตรา และรักษาโรคต่าง ๆ

เข้าไปช่วยยาคอกด้วย ในการวินิจฉัยโรคก็อาจจะอ้างว่าผู้ช่วยถูกกดขี่ค่าจรรยาเอาหรือเนื่องจากการวิปริตทางจิตใจ ส่วนหมอมันนักไต่แก่งทฤษฎีโรคภัยไข้เจ็บซึ่งเกิดจากการกระทำของผู้ศรัทธาต่าง ๆ โรคซึ่งเกิดจากผลกระทบอาจแสดงอาการทางกาย หรือทางจิตใจก็ได้ วิธีการรักษาที่ใช้เวทมนตร์คาถาเป็นพัน

ในค่ายลามาขามผู้ศรัทธาทั้งหมดสองประเภทหลายคนรวมทั้งหมอก็คอกด้วย แต่ทรมอดเพียงเข็นทเคารพเลื่อมใสและนับว่าเป็นผู้นำคนหนึ่งนั้น ไต่แก่งแพทย์แผนโบราณอยู่ในหมู่ ซึ่งใคร่บริการแต่งตั้งเป็นทางการให้เป็นแพทย์ประจำค่ายลน แพทย์ผสมขอเสียงโค้งคำนับโดยไม่ใช้เพราะความสามารถในการรักษาพยาบาลเท่านั้น แต่เช่นผู้ทรมอดทบาทในกิจการต่าง ๆ ในค่ายลนนั้น รวมทั้งความสำเร็จในตำแหน่งอื่น ๆ อีกด้วย

การถ้อยคำพูดทั้งหมด แม้ว่าจะเข็นหนทางนำไปสู่ความมั่งคั่งก็ตาม แต่ในสายตาของชาวขานแล้วยังถือว่าเป็นการขมวดการกลลอบด้วย ถึงแม้ว่าหมอมจะเรียกค่ารักษาพยาบาล แต่ถ้าผู้ใดยากจนก็อาจจะเรียกแต่พอเป็นพินิจเท่านั้น ค่าช่วยการหรือค่ารักษาพยาบาลนั้นมากน้อยแตกต่างกันตามฐานะของคนที่ใช้ ไม่ว่าหมอมจะไต่ค่าช่วยการหรือไม่ก็ตาม เช่นประเพณีหมอมแต่ละคนจะต้องทำงานให้ว้ครูเป็นประจำละครึ่ง เพื่อเป็นการระลึกถึงคุณของครูผู้ประสทวิชากรให้รวมทั้งบรมครูผู้ให้กำเนิดวิชากรนด้วย (ซึ่งอาจเป็นฤษี หรือเทพยดาก็ได้) ในการให้ว้ครูเช่นนั้น ย่อมเป็นที่คาดหมายว่าบรรดาชาวขานทุกคนที่เคยใคร่บริการรักษาพยาบาลจากหมอมคนนั้น ๆ จะต้องไปช้มนมโดยพร้อมเพรียงกันทั้งม้งเงทองและเครื่องบริโภคนไปเข็นกำนัลแก่หมอกด้วย นับว่าเป็นการแสดงความกตัญญูทเวทต่อหมอมที่ไต่ช่วยเหลือตน

อันที่จริง แพทย์แผนโบราณหรือหมอมันน (ถ้าไม่พดในแง่กฎหมาย) ใคร ๆ จะเป็นก็ได้ถ้ามีใจรักในวิชาและสามารถหาครูสอนวิชาให้ตนได้ ครูเหล่านั้นโดยมากก็ไต่แก่งภิกษุสงฆ์หรือผู้ทเคยบวชเรียนมาแล้ว แพทย์แผนโบราณคนหนึ่งและหมอมสองคนทเขียนรูกในค่ายลามาขาม ต่างก็ใคร่เรียนวิชาการเหล่านี้จากเจ้าอาวาสของวัด ในค่ายลนรวมสองแห่งด้วยกัน และเรียนจากผู้ทเคยบวชเรียนแล้วอีกคนหนึ่งด้วย สำหรับผู้ทฉลาดหลักแหลมผสมอยู่ในเชิงรักษาพยาบาล ชาติพนักอาจทำให้เป็นม้งเงทอง แต่ทสำคัญกว่านั้นก็คือว่า ผู้ทชานานูในทางนี้ย่อมใคร่บ้ขอเสียงและความเคารพนบถมากช่น ๆ และเป็นทางทเขียนจะไต่เขียนฐานะ

ของตนเองให้สูงขึ้นจนสามารถมีบทบาทหน้าที่สำคัญอื่น ๆ ในกิจการของท้องถิ่นนั้น ๆ ตัวอย่าง เช่น การที่แพทย์ประจำตำบลน่านบ้านเคอเป็นเจ้าอาวาสมาก่อนและปัจจุบันเป็นหัวหน้าในกิจพิธีต่าง ๆ และมีตำแหน่งเป็นกรรมการวัด รวมทั้งมั่งคั่งด้วยเช่นกัน แสดงให้เห็นว่าโอกาสย่อมเปิดให้เต็มทีแก่บุคคลที่กรรรมและเลือกทางไปสู่ความสำเร็จ

ประวัติโดยละเอียดของแพทย์ประจำตำบล ซึ่งปัจจุบันมีอายุถึง ๖๕ ปีแล้ว ย่อมแสดงให้เห็นบทบาทต่าง ๆ ของแพทย์ในฐานะเป็นผู้นำได้เป็นอย่างดี

แพทย์ผู้นี้เป็นบุตรหัวยของบิดามารดา บิดาเป็นชาวนาน่านและแม่ชาน มารดาเป็นชาวหนองตำลึงซึ่งอยู่ไกล ๆ กับตำบลน่าน บิดามารดามีบุตรทั้งหมดรวม ๗ คน แพทย์ผู้นี้ได้บรมกตทนามาจากมารดา รวม ๑๐ ไว้ด้วยกัน

เมื่ออายุได้ ๗ ขวบก็ถูกส่งไปเป็นลูกศิษย์วัดอยู่ที่วัดแห่งหนึ่งในตำบลน่านกับก และทำหน้าที่รับใช้เจ้าอาวาสวัดนั้นซึ่งเป็นแพทย์แผนโบราณด้วย นอกจากนี้จะได้เรียนหนังสือและธรรมบ้างแล้ว ก็ยังมีหน้าที่ช่วยเจ้าอาวาสตำยาบคยาอันประกอบด้วยเครื่องสมุนไพรต่าง ๆ ทำให้มีความรู้ในทางขนานตลระนอง ๆ พออายุครบ ๒๐ ปีก็อุปสมบท ณ วัดนั้น ภายหลังจึงย้ายมาจำพรรษา ณ วัดทองคูนนี้ และเมื่อมาอยู่ได้เพียง ๓ พรรษา ก็ไต่รบแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาสและได้ดำรงตำแหน่งนี้ ๗ ปี

ในระหว่างเป็นเจ้าอาวาสที่น่านนี้ ได้เริ่มการรรักษาโรคภัยไข้เจ็บโดยถือเป็นการขำเพื่อกลคลำธารณอย่างแท้จริง แม้ว่าจะไต่รบความสำเร็จในด้านการศึกษาโรคภัยไข้เจ็บ แต่กัรู้สึกตนเองว่าไม่เหมาะสมที่จะเป็นเจ้าอาวาสแยกภารกิจการทางศาสนา พ้นความรู้ทางพระพุทธศาสนา ก็ไม่เพียงพอเพราะไม่รู้ภาษาบาลีเลย จึงได้ตกลงใจละสมณเพศออกมาประกอบอาชีพแพทย์ในตำบลน่าน หลังจากสึกแล้วได้ ๕ เดือนก็สมรส

ในฐานะที่ไต่รบทั้งเจ้าอาวาสและแพทย์ ก็ไต่รบชื่อเสียงเลื่องลือในเชิงรักษาพยาบาลมาก มีคนไข้มาขอรับรักษาทั้งในตำบลน่านและจากเขตใกล้เคียง นับว่าเป็นอาชีพที่ให้ผลดี ทรมย์สมกับที่หมอยุ่ในขณะนั้นได้มาจากการรักษาโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ ทั้งสิ้น แพทย์ผู้นี้ได้สร้างบ้านรย่างคพอไซชนหลังหนึ่ง และชอชกคนอก ๓ ฝน มีเนอช ๑๓ ไร่ ๓๑ ไร่และ ๗ ไร่ ตามลำดับ เขากล่าวว่าในตอนที่กำลังรุ่งเรืองเต็มทนั้น นอกจากคำช่วยการในการรักษา

พยายามซึ่งคนไข้ช่วยให้ตามฐานะของตนแล้ว ในพิธีไหว้ครูแต่ละปีเขายังได้เงินอีกคราวละ ๓,๐๐๐—๔,๐๐๐ บาท

ปัจจุบันแพทย์แผนโบราณเข้าเขตชราแล้วจึงไม่สู้จะทะมัดทะแมงเข้มแข็งในอาชีพนักเท่าใดนัก มีกระไม้ค้ำออกไปรักษาคนไข้ที่นอนนอกรากคนไข้จะมารับการรักษาทาน ครอบครวนทานาเองเพียง ๑๖ ไร่ ให้สอนเข้าทำเสียกว่า ๓๐ ไร่ ว่าที่จริงแล้วก็นับว่าเป็นชาวนาที่มีฐานะดีคนหนึ่ง ปัจจุบันยังคงทำพิธีไหว้ครูเป็นประจำทุกปี บุตรของแพทย์แผนโบราณเล่าว่า การไหว้ครูใน พ.ศ. ๒๕๐๓ นบขาทของเขาได้เงินถึง ๒,๐๐๐ บาท นอกจากนยังมีชาวปลาอาหารทชาวบ้านนำมาให้อีกด้วย

การที่แพทย์โบราณได้รับความนับหน้าถือตาและกลายเป็นผู้นำคนหนึ่งของคนในชนบทนั้นไม่ใช่เป็นเพราะความรู้ความสามารถในเชิงรักษาโรคภัยไข้เจ็บแต่อย่างใด แต่เป็นเพราะความที่ผู้ไม่สนใจร่วมกิจการต่างๆ ในทางศาสนาด้วย แพทย์เป็นคนหนึ่งในจำนวนผู้สูงอายุไม่กี่คนที่เขินอาย และผู้นำในพิธีต่างๆ เนื่องจากเคยบวชเรียนและเคยเป็นเจ้าอาวาสมา จึงยังคงสนใจในกิจการทางศาสนาอยู่เสมอและมีความรู้ความเข้าใจในพิธีต่างๆ อย่างละเอียดลออด้วย ดังนั้นจึงเป็นธรรมดาที่เขาจะได้รับความไว้วางใจให้เป็นกรรมการวัดด้วยคนหนึ่งเสมอไป บทบาทหน้าที่ของอุบาสกและหัวหน้าพิธีต่างๆ ย่อมแสดงความเป็นผู้นำอยู่ในตัวแล้วจึงจะได้กล่าวในตอนต่อไป

(ค) อุบาสกและหัวหน้ากิจพิธีเป็นฆราวาส ในบทที่ ๔ เราได้กล่าวถึงความสำคัญทางสังคมของการอุปสมบทชั่วคราวระยะเวลาหนึ่ง ในฐานะที่เป็นธรรมเนียมพึงประพฤติปฏิบัติกันอยู่ทั่วไปทางศาสนา ชาวไทยมักจะอุปสมบทอยู่ชั่วคราวหนึ่งในตอนที่จะเข้าวัยผู้ใหญ่ เพราะการอุปสมบทนั้นนอกจากจะเป็นการไต่บุญแก่บิดามารดาและแก่ตนเองแล้ว ในสายตาของชาวบ้านทั่วไปยังถือว่าเป็นการฝึกฝนอบรมจิตใจและทำให้เป็นผู้ใหญ่ขึ้นด้วย คนหนุ่มๆ โดยมากมักจะสึกเมื่อใดบวชครบพรรษาแล้ว แต่บางคนบวชต่อไปอีก ๓ หรือ ๔ พรรษา พวกหลังนี้ย่อมจะเข้าใจหลักธรรมต่างๆ ลึกซึ้งขึ้น ได้เรียนรู้อาษาบาลีบ้าง แต่ที่สำคัญที่สุดสำหรับชีวิตฆราวาสภายหลังที่สึกแล้ว คือความรู้ความชำนาญในพิธีการต่างๆ ทางพุทธศาสนา และถ้าหากว่าการที่ไต่บวชเรียนนั้นทำให้ผู้นั้นสนใจกิจการทางศาสนาอยู่ตลอดไปแล้วความรู้ความชำนาญก็จะส่งผลส่งให้ผู้นั้นได้กลายเป็นผู้นำในกิจการทางศาสนาไปได้

งานพิธีต่าง ๆ ของวัด รวมทั้งการทำบุญตามบ้านและการประกอบพิธีบนถ้ำของภิกษุ
 บุคคลกิตติคุณแต่เป็นพิธีจะต้องมีภิกษุสงฆ์เข้าร่วมด้วยทั้งสิ้น ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีฆราวาส
 ที่เขียนหัวหน้าและมีความรู้ในการจัดพิธีเหล่านั้นได้อย่างถูกต้อง เพื่อจะได้ตระเตรียมงานไว้ให้
 พิธีพร้อมรวมทั้งจะได้เป็นผู้อาราธนาศีล ประเคนจิตต์ปัจจัยไทยธรรมแก่ภิกษุสงฆ์ และเป็นผู้นำ
 พิธีบริษัในการสวดมนต์ด้วย ในชุมชนนาข่ามีผู้นำทางศาสนาที่เป็นฆราวาสเช่นนอญด้วยกัน
 เพียง ๓ คน คนหนึ่งก่อกอแพทยประจำตำบล และอีก ๒ คนก็เป็นชาวนาสูงอายุแล้ว และเคย
 ขวเขยนมาก่อนแล้วเช่นกัน

ในบทที่ ๔ ได้เคยกล่าวไว้แล้วว่า ตามความคิดเห็นของชาวบ้านนั้น การทำบุญโดย
 การถวายสังฆของแก่วัดและแก่ภิกษุสงฆ์สำคัญกว่าการรักษาศีลห้าหรือการไปวัดในวันพระเพื่อบริ
 ศีลและฟังเทศน์เสียอีก การไปวัดในวันพระนั้นเป็นเรื่องของคนแก่คนเฒ่าและมีฐานะเป็นหญิง
 เสียมากกว่าชาย และก็เป็นความจริงที่ว่าในตำบลนาข่ามีชายสูงอายุเพียง ๒-๓ คนเท่านั้น
 ที่ไปวัดในวันพระเป็นประจำ ซึ่งก็ล้วนแต่เป็นผู้นำในการทำบุญสุนทานทั้งสิ้น ฉะนั้นจึงเห็น
 ได้ว่าผู้นำทางศาสนาที่เป็นฆราวาสนั้นต้องเป็นผู้เคร่งศาสนา คือ เป็นอุบาสกที่ไปวัดในวัน
 พระเป็นประจำ รักษาศีล ๘ ในวันพระโดยเฉพาะอย่างยิ่งในระหว่างเข้าพรรษา และผู้ทำหน้าที่
 คนกลาง ระหว่าง พิธีบริษัและภิกษุสงฆ์ในศาสนกิจต่าง ๆ

ผู้นำเหล่านั้นหาใช่จะมีความรู้ความชำนาญเฉพาะในพิธีทางพระพุทธศาสนาไม่ โดยมาก
 มักจะมีความรู้ความชำนาญในพิธีอื่น ๆ ซึ่งมี ได้เกี่ยวข้องโดยตรงกับพระพุทธศาสนาอีกด้วย
 นอกจากจะศึกษาเล่าเรียนธรรมต่าง ๆ แล้วผู้นำในพิธีการเหล่านั้นมักจะศึกษาเรื่องพิธีอื่น ๆ ด้วย
 เช่น พิธีโกนจุก พิธีสมรส พิธีทำศพ พิธีชวดนาค พิธีเหล่านมเืองของไสยศาสตร์ เวทมนตร์
 คาถา และความสำคัญของวงศัญชาติเข้ามาเป็นส่วนสำคัญเกี่ยวข้องอยู่ด้วย เช่น ในพิธี
 โกนจุกนั้น ผู้ที่จะเป็นคนตัดจุกจริง ๆ จะต้องเป็นผู้สูงอายุ ในตำบลนาข่าหาที่นมากจะได้แก่
 ผู้นำทางศาสนาคนใดคนหนึ่งในจำนวน ๓ คนนั่นเอง ในการอุปสมบทก็มี พิธีสำคัญก่อน
 อุปสมบทอย่างหนึ่งที่เราเรียกว่าพิธี ทำขวัญนาค (ดูบทที่ ๑๑) ผู้ที่จะทำหน้าที่อ่านหรือรำคำ
 ทำขวัญได้แก่ หมอขวัญ ซึ่งก็เป็นผู้นำทางพิธีคนนั่นเอง ได้กล่าวแล้วว่าแม่ชวดของคนใน
 ตำบลนั้นมีพิธีต่าง ๆ มากมาย โดยเฉพาะในยามวิฤตต่าง ๆ เช่น ยามเจ็บไข้ได้ป่วยตลอดจน

พหุชนเกยวเนองกบตวบุคคล แตคนอยคนทระวธิการและความหมายอนแตรงของพหุชน ๆ

ความรูเหล่านเนนรองของผเชยวชาญพหุตาง ๆ โดยเฉพาเทานน

บรควาผู้นำทางศาสนาทกลาวมาแลวณ ย่อมเนนทงอบาสกผเครงครคททางศาสนาและ
ผเชยวชาญในพหุตาง ๆ ทวบ แตบุคคลเหล่านหาไดมอานาทตามหนาทในอนทระชกรงหรือ
บงคบการประพฤตปฏบตของผอนไม ผู้นำทางศาสนาไทรบความนิยมและเคารพนบถอในฐานะ
เนนผเครงครคททางศาสนา เนนผมีความรูและเนนคนคในแงทมควมสมพนธสนทสนมกบเพอน
บ้านอน ๆ บุคคลเหล่านมกจะใหบรการโดยไมไทรบคาคอบแทนใด ๆ เลย ในกรณเนนควม
มงคงหาใช่เนนสงจำเนนสำบรการทระเนนผู้นำไม ลางพงแตบทบาทหนาทททาทอยูกเพยงพหุทยก
ผนนใหชนไปสค้ำเนนงผู้นำใด

ในค้ำบดนาษาจะเนนลคษณะตาง ๆ คิงกลาวข้างตนได จากประวติของนายทรพยชง
บงจบุณมีอายุ ๖๐ บเคษ นายทรพยไมใช่เนนผมงคงเพยงมีฐานะพอมพอกนเทานน เคย
อุปสมบทมาแล้ว และบงจบุณเนนกรมการวคคด้วยคนหนง เขาเนนอบาสกและผู้นำในพหุ โดย
เททคนนายทรพยเนนคนสงบเลงยมเรยบรอย มีความรูและบำเพญประโยชน์เพอผอน จงเนนท
เคารพนบถอของชาวบ้านทว ๆ ไป

(ง) กำนันและผู้ใหญ่บ้าน กำนันคือหัวหน้าประชาชนในตำบลหนึ่ง และผู้ใหญ่บ้านก็
เนนหัวหน้าประชาชนในหมู่บ้านของตน บุคคลทงสองเนนเจาหนาทสวทงถนของรัฐบาล
มีอานาทหนาทตามกฎหมายทระบรหารทงถนตามทกกำหนดไว้ ในบทท ๒ ไดกลาวถงระบ
การบรหารทงถน วัธิการคคเลือกหรือแตงตงเจาหนาทตาง ๆ และหนาทพงปฏบตของบุคคล
เหล่านไว้แลว ฉาจะมองในคานควมเนนผู้นำแลวก็มีทวขอสำคัญทพงกลาวออย ๓ ประการคือ
ประการแรกกำนันและผู้ใหญ่บ้านมกจะทำหนาทตามทไทรบคาสงมาในฐานะเนนตัวแทนรัฐบาล
มากกว่าจะเนนผู้นำทราชฎรยกบถงชนใหเนนตัวแทนสำบรรักษาผลประโยชน์ของชน เนนนค
หมายควมว่ากำนันหรือผู้ใหญ่บ้านน โดยค้ำเนนงหนาทแล้วหาใช่ผู้นำและไทรบควม
เคารพนบถอจากราชฎรไม การปฏบตหนาทของกำนันและผู้ใหญ่บ้านแตละคนก็แตคตางกัน
ผทแตคตงสมรรถภพใหราชฎรเนนและมีความหวงโยในทกขสชของราชฎรอย่างจรงจรง จงจะ
ไทรบการยกบถงใหเนนผู้นำ และไทรบควมเคารพนบถอจกชาวบ้าน

ในจำนวนหมู่บ้าน ๕ แห่ง ซึ่งผู้คนคว่ำกำหนดให้เป็นเขตชุมชนของตำบลนาบ้าน มออยู่ ๒ คนเท่านั้นที่มีคุณลักษณะครบถ้วนดังกล่าวข้างบน คือกำนันและผู้ใหญ่บ้านของหมู่บ้านแห่งหนึ่ง กำนันนั้นเป็นผู้นำที่เก่งกว่าคนอื่น ๆ มาก ถึงจะใคร่จะกระตือรือร้นไปว่ามิสิ่งใดซึ่งที่ช่วยปรองแตงให้บุคคลผู้กลายเป็นผู้นำขึ้นมา (ปรากฏว่ากำนันคนก่อนซึ่งลาออกไปและเป็นผู้นำคนหนึ่ง ก็ไม่เคยบทบาทเช่นเคยวกกลับมาในอีกที)

อำนาจหน้าที่ตามทางการที่กำหนดไว้โดยมอหมายนั้นจะถือว่าไม่สำคัญหาได้ไม่ เฉพาะอย่างยิ่งหน้าที่ในการรักษาความสงบเรียบร้อยของชุมชนนั้น ๆ ในฐานะที่เป็นผู้นำอำนาจหน้าที่สูงสุดตามกฎหมายในตำบลนาบ้าน กำนันย่อมสามารถใช้อำนาจนี้ต่อลูกบ้านได้อย่างที่ผู้นำอื่น ๆ ในชุมชนเดียวกันไม่สามารถจะใช้ได้ ด้วยเหตุนี้บทบาทของกำนันจึงแผ่ขยายเข้าไปในวงกิจการอย่างอื่นซึ่งถ้าพูดตามหลักการแล้วก็นับว่าอยู่นอกเหนือหน้าที่ราชการ แต่เป็นวงกิจการที่กำนันสามารถเกลี้ยกล่อมลูกบ้านได้โดยอาศัยอำนาจทางราชการนั้น เมื่อเกิดการขัดแย้งโต้เถียงกันเกี่ยวกับกรรมสิทธิ์ การเงินกัก หรือการทะเลาะเบาะแว้งกันเป็นส่วนตัวซึ่งอยู่นอกขอบข่ายของกฎหมายและเรื่องอื่น ๆ ในทำนองนี้ ก็ควรจะมีกระขอให้กำนันเป็นผู้ไกล่เกลี่ยปรองคองเพราะต่างฝ่ายก็ต่างเคารพต่อคำตัดสินของกำนัน การรักษากฎหมายและความสงบเรียบร้อยนั้นอาจนำไปปฏิบัติได้อย่างกว้างขวางมาก ประการที่สองก็คือองค์การต่าง ๆ ของชุมชนแห่งหนึ่ง ๆ เช่น คณะกรรมการวัดย่อมจะได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านยิ่งขึ้นในเรื่องการจ้างงานวัด หรืองานฉลองสมโภชอื่น ๆ ถ้าหากว่ากำนันพร้อมที่จะร่วมมือโดยอาศัยอำนาจหน้าที่ราชการและการติดต่อกับบุคคลต่าง ๆ ที่เขามองอยู่ โดยมีจุดหมายไปถึงผู้ใหญ่วินิจฉัยขอให้แจ้งให้ลูกบ้านทราบว่าระจกงานเพื่อหาเงินมาบำรุงวัดก็มักจะไปผลัด ยิ่งถ้ากำนันหรือผู้ใหญ่วินิจฉัยเป็นผู้นำที่สนใจพยายามส่งเสริมกิจการทางศาสนาด้วยแล้ว ก็ย่อมจะเป็นที่ประจักษ์ว่ากำนันหรือผู้ใหญ่วินิจฉัยคนนั้นเป็นผู้นำจริง ๆ และเป็น การช่วยส่งเสริมฐานะผู้นำของตนให้เด่นยิ่งขึ้น

ยังมีความสัมพันธ์อีกอย่างหนึ่งที่ช่วยส่งเสริมฐานะของกำนันให้เด่นชัดขึ้นได้อย่างแน่นอน นั่นก็คือ บทบาทหน้าที่ของกำนันในฐานะเป็นสื่อกลางหรือผู้ติดต่อระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลกับชาวบ้าน หน่วยราชการชั้นต้นที่ติดต่อเกี่ยวของอย่างใกล้ชิดกับชาวบ้านนี้ ได้แก่ ทว่าการ

อำเภอ ซึ่งมี นายอำเภอ เป็นหัวหน้า กำนันข้าราชการและราษฎรสามัญฐานะเชิงสังคม
 แตกต่างกนกนคติ ความรู้สึกนึกคิดว่า ข้าราชการคือผู้มีอำนาจและผู้ออกคำสั่งกต ทำให้ชาว
 บ้านรู้สึกอึดอัดใจหรืออย่างทักเกรงกลัวไม่กล้าจะไปติดต่อด้วย เวลาจะไปชำระภาษีอากร กต
 ข้าราชการกระทรวงต่าง ๆ กต หรือขออนุญาตมีอาวรณ์ ขอให้คัดสินข้อพิพาททางกฎหมาย
 กต มักจะตอ้งมีกานันหรือบุคคลสำคัญอื่น ๆ เป็นคนกลางนำไปติดต่อออกทหนง การเขาถึง
 เจ้าหน้าทราชการและการเป็นสื่อกลางระหว่างชาวบ้านกับรัฐบาลนั้นเข็นรากฐานที่มาอันสำคัญ
 ย้งในการเป็นหัวหน้า และทำชื่อเสียงเกียรติยศมาให้ แต่บทบาททหนงเช่นว่านก็มีโตจากค
 อยู่แต่เฉพาะกานันหรือผู้ใหญ่บ้านเท่านั้น คงจะได้อธิบายในตอนต่อไป

กานันคนข้งข้งของตำบลนาบ้านหาใช้ว่าจะโตก้าวรชนมาถึงตำแหน่งน เพราะเหตุทเกิด
 ในครอบครัวทมั่งคั่งหรือมอทธิพลกมีโต ตามความจริงนบตาของกานันเป็นงานทอพพเขามา
 ค้งหลักแหล่งทำมาหากนอยทอำเภอพานทอง แล้วต่อมาโตสมรสกับหญิงไทยชาวบ้าน แต่ก
 ย้งค้งหลักแหล่งอยทพานทองและมทคนทำกนอยเพียงเล็กนอย กานันเองเป็นบุตรคนท๖ และ
 เป็นคนสัดทอ้ง พนอ้งคนอื่น ๆ ย้งค้งต้งรกรากอยทพานทอง นอกจากพลาวคนหนงทสมรสไป
 กับข้าราชการบริวาร กานันนแต่เดิมกเคยทำงานอยในกรมตำรวจ แต่หลังจากสมรสกับหญิง
 ผุ่มค้งคนหนงในตำบลนาบ้านแล้วกมาต้งรกรากอยทมท ๕ น ภริยาของกานันเป็นบุตรคนเคียว
 ของบิดามารดา จึงโตมรดกทคนมากมายช้งกลายเข็นรากฐานแห่งความมั่งค้งของครอบครัวน
 ทแรกกโตรับเลือกเป็นผู้ใหญ่บ้านกอน ต่อมาภายหลังจึงโตเลือกเข็นกานันของตำบลน

(๑) ผู้ใจบุญทมั่งค้ง ภายในวนงเศรษฐกิจของหมู่บ้านหรือตำบลหนง ๆ ผู้ทมทคนเป็น
 จำนวนมากย้อมกลายเข็นเจ้าของทคนผุ่มค้งอยงไม่ต้องสงสัย แต่ถ้งแม้บุคคลเหล่านจะลงมอ
 ทำนาเองกก็ตาม กก็สามารถจะทำได้เพียงส่วนหนงของทคนทมอยเท่านั้น เนื่องจากความรททาง
 เทคนิกและแรงงานจำกัด ส่วนทเหลือมกจะตอ้งให้คนอื่นเข้าไปทำแทน แต่กจะเป็นการผิดจาก
 ความเข็นจริง (อย่างนอยกในตำบลนาบ้าน) ถ้าจะเหมาเอาว่า ด้วยเหตุทเจ้าของทคนเหล่าน
 มีอำนาจเหนือทคนและสามารถขยคนเอาค่าเช่าอยงไรก็ได้ พวกนจะเป็นทเกลียดช้งของ
 ชาวบ้านหรือถูกเรียกว่า "คนหนาเลือก" ตามความจริงแล้วอยทคนทมทคนให้ชชคนเช่าทำ
 กก็อาจโตรับการยกยอ้งว่าเป็นผู้ใจบุญได้ โดยเฉพาะอยงยิ่งถ้านนขอปลมภคัจฉนและใช้

ความมั่งคั่งของตนไปในทางที่สังคมเห็นชอบ ความเกี่ยวพันทางเศรษฐกิจระหว่างเจ้าของที่ดิน
 และผู้เช่าที่ดินนั้น ทำให้ผู้เช่าเกิดมีพันธกรณีต่อผู้ให้เช่าจน เจ้าของที่ดินมีสิทธิอำนาจที่จะ
 เรียกหรือให้ผู้เช่าทำงานเกษตรหรืองานเศรษฐกิจอื่น ๆ ให้ตนเป็นบริการตอบแทน ถ้าผู้เช่า
 พร้อมที่จะช่วยเหลือให้แรงงานโดยไม่คิดค่าจ้างตอบแทนเท่าใด เจ้าของที่ดินก็มักจะผ่อนผันใน
 เรื่องค่าเช่าตามฐานะเชิงเศรษฐกิจของผู้เช่านั้น ๆ ทั้งยังจะเต็มใจให้ยกยืมเงินและข้าวเปลือกแก่
 ผู้เช่าขาดแคลนโดยเสียดอกเบี้ยในอัตราต่ำมาก หรืออาจให้เปล่าเลยก็ได้

ผู้มั่งคั่งคนใดที่ใช้อำนาจทางเศรษฐกิจของตนไปในทำนองนี้ และใช้ส่วนหนึ่งของความ
 มั่งคั่งนี้ไปในทางบุญกุศลเพื่อประโยชน์ผู้อื่นแล้ว ก็ย่อมจะได้รับความยกย่องนับถือและย่อมจะ
 ได้รับเลือกเป็นกรรมการในองค์การต่าง ๆ ของชุมชนนั้น ๆ หากประสงค์ที่จะมีบทบาทหน้าที่ใน
 กิจกรรมต่าง ๆ ของหมู่บ้าน

ผู้ใจบุญที่มั่งคั่งนี้ ได้รับเกียรติและความนับถือจากชาวบ้าน ไม่ใช่เพราะเหตุ
 แห่งความมั่งคั่งแต่อย่างใดเลย แต่ที่ว่าจะต้องได้รับความมั่งคั่งและตำแหน่งหน้าที่ของตนไปใน
 ทางที่ถูกควรด้วย บุคคลเหล่านั้นไม่จำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับกิจการอื่น ๆ ของชุมชนแห่งนี้ก็ได้
 ในขณะเดียวกันเราก็ควรจะระลึกไว้ด้วยว่า ผู้นำคนอื่น ๆ ซึ่งมีชื่อเสียงเด่นขึ้นมาโดยวิธีการ
 อื่น (เช่น เป็นกำนัน หรือแพทย์ประจำตำบล หรือข้าราชการ) ก็มักจะมีส่วนก่อนข้างที่
 และเกอลูกคนอื่นเช่นเดียวกับผู้ใจบุญที่มั่งคั่งเหล่านั้นเหมือนกัน

ในตำบลนาป่า บุคคลที่ได้รับความเคารพนับถืออย่างสูงคนหนึ่งนั้น ได้แก่เจ้าของที่ดิน
 คนหนึ่งซึ่งมีนามมากที่สุดและมีภูมิลำเนาอยู่ในหมู่ที่ ๓ ปัจจุบันบุคคลผู้นั้นชราภาพแล้ว หนาก
 ล้วนแต่ให้คนอื่นเช่าทำไปเกือบทั้งหมด เขามีตำแหน่งเป็นรองประธานสภาตำบล แต่กรรมการ
 คนนี้ไม่ได้ปฏิบัติงานอะไรมากนัก ทั้งชายผู้นี้ไม่ค่อยจะไปยุ่งเกี่ยวกับกิจการทางวัดด้วย
 เขาได้รับความยกย่องนับถือก็เพราะความหลักแหลมในธุรกิจและมีเมตตาจิตช่วยเหลือบรรดา
 ชาวบ้านที่ซัดสั่นเท่านั้น

(๓) ข้าราชการ ณ ที่ว่าการอำเภอหรือศาลากลางจังหวัด นาป่าเป็นตำบลที่ตั้งอยู่ใน
 เขตอำเภอเมืองซึ่งมีศูนย์บริหารราชการทั้งส่วนอำเภอและส่วนจังหวัดตั้งอยู่ด้วยกัน โดย
 เขตที่ควรจังหวัดตั้งอยู่ห่างจากตำบลนาป่าเพียง ๕-๖ กิโลเมตร บุคคลที่ทำงานในต.จ.จังหวัด
 จึงอาจอาศัยอยู่ที่ตำบลนาป่าได้

ข้าราชการที่เป็นชาวบ้านจริงๆ นั้นแทบไม่ปรากฏ เพราะผู้ที่เป็นข้าราชการจะต้อง
มีความรู้ทางการศึกษาตามที่กำหนดไว้ แต่การเป็นข้าราชการย่อมทำให้ผู้นั้นได้รับเกียรติอย่างสูง
ในชุมชนแม้ว่าจะปฏิบัติงานอยู่นอกเขตชุมชนนั้น ซึ่งต่างกับตำแหน่งกำนัน

ถ้าข้าราชการเช่นว่านยังคงตั้งบ้านเรือนอยู่ในตำบลนั้นตลอดไป ก็ย่อมมีโอกาสอย่าง
มากที่จะกลายเป็นบุคคลสำคัญในชุมชนนั้น ๆ ได้ เงินเดือนที่ได้รับรวมกับโอกาสที่จะได้สมรส
กับคนทรารวย ย่อมจะช่วยให้สามารถสะสมทรัพย์ในหมู่บ้านนั้น เมื่อมีฐานะเป็นเจ้าของที่ดิน
และมั่งคั่งร่ำรวยพอที่จะช่วยผู้อื่นได้ในด้านการเงิน ก็จะกลายเป็นพ่อปดมีภักคนอน ถึงแม้
หน้าที่ราชการจะทำให้เขาไม่สามารถจะปลีกตัวมาร่วมมืออย่างจริงจังในกิจการต่างๆ ของ
ชุมชนได้ เขาก็จะต้องได้รับเลือกเป็นกรรมการวัด กรรมการโรงเรียน และองค์การอื่น ๆ ของ
ท้องถิ่นนั้นอย่างแน่นอน

การที่ข้าราชการพัฒนาหนามตา ก็เนื่องมาจากตำแหน่งหน้าที่ในวงราชการซึ่งมีอำนาจ
ปกครองท้องถิ่นนั้น ตามความรับผิดชอบของชาวบ้านนั้น ข้าราชการย่อมสามารถติดต่อ
ช่วยเหลือคนให้ได้รับประโยชน์จากทางราชการได้ เนื่องจากการประณการศึกษาแพร่หลายอย่าง
กว้างขวาง ปัญหาข้อหนึ่งของชาวบ้านในปัจจุบันก็คือ การหาที่เรียนให้ลูกหลานของตนใน
โรงเรียนมัธยม ซึ่งตั้งอยู่ในเมือง และซึ่งไม่มีที่เรียนเพียงพอกับความ ต้องการของประชาชน
ข้าราชการส่วนอำเภอหรือจังหวัดอาจช่วยเหลือหาที่เรียนในโรงเรียนเหล่านั้นให้ได้ นอกจากนี้
นักงมวดทางอื่น ๆ อีกมากหลายที่อาจช่วยเหลือชาวบ้านโดยเฉพาะในการติดต่อกับราชการ

ในตำบลนาข่าตัวอย่างที่ทดสอบของผู้นำและผู้มีเกียรติตามบทบาทหน้าที่ที่กล่าวแล้วข้างต้น
ได้แก่ข้าราชการผุหนงที่ศาลากลางจังหวัด ข้าราชการผุนเกิดในตำบลอน ครอบครัวมมีฐานะ
มั่งคั่งพอใช้ ต่อมาได้สมรสกับหญิงผู้มั่งคั่งคนหนึ่งของหมู่ที่ ๑ ตำบลนาข่าและได้ย้ายมาตั้ง
รกรากอยู่ท่นงานกระทงทกวนน จำนวนนาทงสองฝ่ายมีรวมกันก็เกินกว่า ๖๐ ไร่ นอกจากนี้
ยังมีร้านค้าอยู่ร้านหนึ่งในหมู่บ้านนั้น ก้าวแรกที่ทำให้เขามชอเสียดในหมู่บ้านนก็คือ การเข้า
ดำรงตำแหน่งครูใหญ่ของโรงเรียนซึ่งก่อสร้างเสร็จใหม่ ๆ ในท้องถิ่น อันที่จริงแล้ว
ข้าราชการผุนและเจ้าอาวาสองค์ก่อนเป็น ตัวต่งตัวตในการหาเงินมา ก่อสร้าง โรงเรียน นชน
หลังจากนนักย้ายจากหน้าทครูไปรับราชการอยู่ ณ จังหวัด ปัจจุบันเขาได้รับเลือกเป็นกรรมการ
โรงเรียน และกรรมการวัดในตำบลนและมีจะทำหน้าที่ประธานในที่ประชุมเสมอ เขาได้ช่วย

หากเรียนต่อในโรงเรียนมัธยมในจังหวัดชลบุรีให้เด็ก ๆ ในหมู่บ้านเสมอ ๆ นอกจากนั้น
ในฐานะที่เข้เ็นเจ้าของที่ดินผืนหนึ่งก็สามารถมอานางทางเศรษฐกิจไว้ได้ กล่าวคือผู้ที่เข้เ็น
ของข้าราชการผืนหนึ่งดีกว่าตนมีพจนกรณต่อเจ้าของที่นา ฉะนั้นจะเห็นได้ว่าความมั่งคั่งทำให้
เขาสามารถเกอหนนเงินเพื่อผู้ทชดสนได้

(๗) ครู ผู้นำกลุ่มสุดท้ายของท้องถิ่นเราจะกล่าวถึงก็ได้แก่คณะครูในโรงเรียนของหมู่บ้าน
บ้านนี้ เนื่องจากแต่ละตำบลที่อยู่ใกล้เคียงกับตำบลนาข่ามีโรงเรียนอยู่อย่างน้อย ๒-๓ แห่ง
และแห่งหนึ่ง ๆ ก็มีครูตั้งแต่ ๓ คนขึ้นไป จึงอาจพิจารณาครูเหล่านั้นเป็นอีกกลุ่มหนึ่งต่างหาก
แม้ว่าจำนวนจะน้อยกว่าบุคคลกลุ่มอื่น ๆ ก็ตาม ในถิ่นจะกล่าวถึงฐานะทางสังคมของบุคคล
กลุ่มนี้โดยละเอียดพอสมควร เพราะบุคคลกลุ่มนี้นั้นถือว่าเป็นตัวแทนของหน่วยงานซึ่งทำให้เกิด
การเปลี่ยนแปลงทางสังคม และเป็นผู้ที่ใกล้ชิดกับราษฎรอย่างที่สุดในอนที่กระทำเน้งงานตาม
นโยบายต่าง ๆ ของรัฐบาล

เพื่อศึกษาเรื่องวุฒิและคุณลักษณะเชิงสังคมของครูเหล่านั้น ผู้คนคว้าได้จัดตั้งแบบ
สอบถามอย่างง่าย ๆ ไปถึงครูในโรงเรียนประถมศึกษาทุกคนในตำบลนาข่าและตำบลใกล้เคียง
รวมทั้งสิ้น ๒๑ คน เป็นชาย ๑๒ คน และหญิง ๙ คน ครูเหล่านั้นสอนอยู่ในโรงเรียน
กลุ่มเดียวกันและมีการสอบไล่ประจำปีร่วมกัน

ตารางที่ ๒๑ วุฒิต่างการศึกษาของครูในโรงเรียนประถมศึกษา ในตำบลนาข่า
และตำบลใกล้เคียง

	ม. ๖ และ ป.ป.	ม. ๓ และ ต่ำกว่า ป.ป.	ม. ๖ หรือ เทียบเท่า	ม. ๔	ม. ๓	ม. ๒ หรือ เทียบเท่า	ม. ๑	ป. ๔ และ บรรพชา ศึกษา
ครูชาย (๑๒)	๓	๒	๒	—	๔	—	๑	—
ครูหญิง (๙)	๑	๑	—	๑	๑	๔	—	๑
รวม (๒๑)	๔	๓	๒	๑	๕	๔	๑	๑

จากตารางข้างบนนี้ จะเห็นได้ว่าในจำนวนครูทั้ง ๒๑ คน มีอยู่คนเดียวเท่านั้นที่ไม่ได้รับการศึกษาถึงชั้นมัธยม และมีอยู่เพียง ๔ คนที่ได้เข้าเรียนในโรงเรียนฝึกหัดครูและได้ประกาศนียบัตรครู ป.ป. นอกนั้นอีก ๓ คน ได้รับประกาศนียบัตรครูชั้นต่ำกว่า ป.ป. โดยไม่ได้เข้าศึกษาในโรงเรียนฝึกหัดครู ถ้าจะเปรียบเทียบกับระบบการ ประกอบอาชีพ และมาตรฐานการศึกษาของชาวบ้านแล้ว นับว่าครูเหล่านี้ได้รับการศึกษาสูงกว่าชาวบ้านอื่น ๆ แต่ก็เป็นการศึกษาที่กระจัดกระจายว่าการศึกษาแค่นี้มีความสำคัญต่อระดับความรู้และทัศนคติของครูอย่างไรบ้าง

ตารางที่ ๒๒-๒๔ แสดงระดับการศึกษาของหัวหน้าครอบครัวและสามีหรือภรรยาในหมู่บ้าน ๒ ซึ่งมีอยู่ทั้งหมด ๖๔ ครอบครัวด้วยกัน เป็นชาย ๔๙ และหญิง ๑๕ ภรรยาของหัวหน้าครอบครัวที่เป็นชายมีอยู่ด้วยกัน ๔๒ คน

ตารางที่ ๒๒ การศึกษาของหัวหน้าครอบครัวที่เป็นชาย

อายุ	ระดับการศึกษา						รวมทั้งสิ้น
	ชั้นประถม			ชั้นมัธยม			
	ไม่เคยเรียน	ป. ๑-๔	ป. ๕	ม. ๑-๓	ม. ๔-๖	ไม่ทราบ	
ถึง ๒๙ ปี	—	๑	๕	—	—	—	๖
๓๐-๓๙	๑	๒	๑๑	๓	๑	—	๑๘
๔๐-๔๙	๑	—	๕	—	—	—	๖
๕๐ ขึ้นไป	๑๕	๑	๑	๑	—	๑	๑๙
รวม	๑๗	๔	๒๒	๔	๑	๑	๔๙

ตารางที่ ๒๓ การศึกษาของหัวหน้าครอบครัวที่เป็นหญิง

อายุ	ระดับการศึกษา					รวมทั้งสิ้น
	ชั้นประถมศึกษา			ชั้นมัธยม		
	ไม่เคยเรียน	ป. ๑-๓	ป. ๔	ม. ๑-๓	ม. ๔-๖	
ถึง ๒๙ ปี	—	—	—	๑	—	๑
๓๐-๓๙	—	—	๑	—	—	๑
๔๐-๔๙	๓	—	—	—	—	๓
๕๐ ขึ้นไป	๔	๑	—	—	—	๕
ไม่ทราบ	—	—	๑	—	—	๑
รวม	๑๑	๑	๒	๑	—	๑๕

ตารางที่ ๒๔ การศึกษาของภริยาของหัวหน้าครอบครัว

อายุ	ระดับการศึกษา					รวมทั้งสิ้น
	ชั้นประถมศึกษา			ชั้นมัธยม		
	ไม่เคยเรียน	ป. ๑-๓	ป. ๔	ม. ๑-๓	ม. ๔-๖	
ถึง ๒๙	—	๒	๑๔	๑	—	๑๗
๓๐-๓๙	—	—	๑๐	—	—	๑๐
๔๐-๔๙	๑	๑	๒	—	—	๔
๕๐ ขึ้นไป	๑๑	—	—	—	—	๑๑
รวม	๑๒	๓	๒๖	๑	—	๔๒

จากการวางเหล่านี้จะเห็นว่า หัวหน้าครอบครัวที่เป็นชายและภริยาซึ่งมีอายุต่ำกว่า ๔๐ ปี
 นั้นส่วนใหญ่ก็ได้เรียนจบชั้นประถมศึกษา ๔ เป็นอย่างน้อย บางรายเรียนสูงกว่านั้น ส่วนหัวหน้า
 ครอบครัวทั้งชายและหญิงที่อายุเกิน ๕๐ ปีขึ้นไปนั้นแทบจะไม่มีใครรับการศึกษาอย่างแท้จริงเลย
 พวกนี้เกิดในสมัยที่ยังไม่มีโรงเรียนแพร่หลายนักและเป็นสมัยที่เด็ก ๆ ศึกษาหาความรู้จากพระ
 ในวัด ถ้าจะกล่าวถึงส่วนใหญ่ของชาวบ้านทั้งหญิงและชายที่อายุเกิน ๕๐ ปีเป็นพวกที่อ่าน
 เขียนไม่ได้ก็คงจะไม่ผิดจากความจริงนัก ครุฑเป็นตัวอย่างในการค้นคว้างานซึ่งต่างก็มีอายุต่ำ
 กว่า ๔๐ ปี จึงพบว่าใคร่รับการศึกษามากกว่าบุคคลอื่น ๆ ที่มีอายุรุ่นราวคราวเดียวกันในท้องถิ่นนั้น

ถ้าพูดถึงอายุแล้ว บรรดาครูเหล่านี้ก็อยู่ในกลุ่มที่อายุยังน้อย ในบรรดาครูชายที่อายุ
 ต่ำกว่า ๓๐ ปีมีอยู่ ๒ คน ต่ำกว่า ๓๕ ปี ๗ คน และต่ำกว่า ๔๐ ปี ๒ คน ครูหญิง
 นั้นอายุมากกว่าเล็กน้อย คือต่ำกว่า ๓๐ ปีมี ๑ คน ระหว่าง ๓๐-๓๕ ปี ๕ คน และระหว่าง
 ๓๖-๔๐ ปีมีอยู่ ๓ คน จะได้ว่าในท้องถิ่นที่เรากำลังจะกล่าวถึงนี้ เกือบครึ่งของการเป็นผู้นำใน
 ท้องถิ่นได้แก่อย่างไร

สำหรับชนแพทางสังคมนั้น ครูเหล่านี้ล้วนเป็นคนถนนทั้งสิ้นยกเว้นอยู่คนเดียว (ครูชาย)
 ที่เกิดในกรุงเทพฯ นอกนั้นก็เกิดในตำบลนาป่า ดอนหัวฟ่อ และหนองตำลึง ส่วนใหญ่ก็มาจาก
 ครอบครัวที่เขานา (๑๖ คน) และพ่อค้า (๒ คน) บิดามารดาของครูเหล่านี้ก็ไม่มีที่คน
 มากมายนัก มีครูอยู่ ๓ คนในจำนวน ๑๗ คนที่ตอบคำถามในเรื่องนี้ว่าบิดามารดาของตนมี
 ที่คนเกินกว่า ๔๕ ไร่ ซึ่งนับว่าเป็นจำนวนมากพอใช้ตามมาตรฐานของท้องถิ่น และมีครู
 อยู่ ๘ คน (๓๘%) ที่แสดงตนว่ามีที่คน ส่วนใหญ่ก็มักมีประมาณ ๑๐-๒๐ ไร่ และต่าง
 ก็คิดแล้จการทำงานด้วยตนเองหรือมีคนอื่นให้ผู้อื่นเช่าทำ ครูบางคนให้คำตอบเพิ่มเติมว่า
 เคยส่งลูกชายไปช่วยเพิ่มพูนรายได้ก็ยกด้วย

จากคำชี้แจงสั้น ๆ ดังเรื่องชนแพทางสังคม ขอมเป็นบทเห็นได้ชัดเจนนว่า ครูเหล่านี้
 ส่วนมากมาจากครอบครัวชาวนาในแถบนั้นทั้งสิ้น ส่วนมากมิได้มาจากครอบครัวที่มั่งคั่ง
 มากกว่าหรือจากครอบครัวที่ใคร่รับการศึกษามากกว่าครอบครัวอื่น ๆ ในท้องถิ่น ผู้ที่จะมพบเพ

ผิดไปจากนกมอญเพียงส่วนน้อย ด้วยเหตุที่ครูเหล่านไทรยเงินเคอนเป็นประจำและยังมีรายได้พิเศษจากทนายและการเลี้ยงศิกรชายอีกด้วย ครูจึงมีรายได้สูงกว่าครอบครัวชาวบ้านอื่น ๆ

ในบทที่ ๖ ซึ่งว่าด้วยเรื่องการสมรสนั้น ไท้กล่าวไว้ว่าบรรดาครูเหล่านนี้มักจะทำการสมรสอย่างมีพิธีทอง และการปฏิบัติเช่นนี้เป็นเครื่องหมายแสดงฐานะว่าเป็นผู้ที่มีฐานะสูงและควรแก่ความเคารพนับถือของผู้อื่น ด้วยเหตุนี้ชาวบ้านจึงมักจะถือว่าครูมีฐานะเชิงสังคมแตกต่างกับชาวบ้านอื่น ๆ ครูที่สมรสแล้วส่วนมากก็ยังคงอยู่อาศัยรวมกันกับบิดามารดาของตน จะเห็นได้จากที่ว่าในจำนวนครูที่สมรสแล้วรวม ๑๔ คน มีอยู่ ๓ รายเท่านั้น ที่ตอบว่าแยกไปอยู่เป็นอิสระต่างหาก ครูชายที่สมรสแล้วมีอยู่ ๕ คนที่ยังคงอยู่กับบิดามารดาของตน อีก ๒ คนไปอยู่กับบิดามารดาฝ่ายภริยา ครูหญิงที่สมรสแล้วคนหนึ่งก็ยังคงอยู่กับบิดามารดาของตน แต่อีก ๒ คนไปอยู่กับบิดามารดาฝ่ายสามี

ในการปฏิบัติกิจทางศาสนาทั่วๆ ไป ครูชายมีความแตกต่างอย่างเห็นชัดจากชาวบ้านส่วนใหญ่ ในจำนวนครูชายทั้ง ๑๒ คนนี้ มีอยู่ ๒ คนเท่านั้นที่ไม่เคยเป็นลูกศิษย์วัดและไม่เคยบวชเป็นเณรหรือเป็นพระเลย มีอยู่คนหนึ่งที่เคยเป็นเพียงลูกศิษย์วัด ๓ คนเคยเป็นลูกศิษย์วัดและเคยบวชเณรแล้วบวชพระด้วย อีก ๒ คนเคยเป็นลูกศิษย์วัดแล้วบวชพระ และอีก ๔ คนเคยบวชเป็นพระมาแล้ว ความโน้มเอียงที่จะมาใกล้ชิดกับวัดอยู่เสมอเฉพาะอย่างยิ่งที่บวชเป็นเณรและพระภิกษุนั้น อาจเกี่ยวเนื่องมาจากเหตุที่ว่า แต่เดิมเคยเล่าเรียนจากวัดโดยมีพระภิกษุเป็นผู้สอน

ในฐานะที่มิชอบทางการศึกษาและเป็นข้าราชการ ครูเหล่านนี้มักวิตกกังวลต่อโลกภายนอกหมู่บ้านมากกว่าชาวบ้านคนอื่น ๆ ครูเหล่านนี้เดินทางไปในตัวจังหวัดชลบุรีบ่อย ๆ เพื่อพบปะเพื่อนฝูงและข้าราชการอื่น ๆ การแต่งกายและการพักผ่อนหย่อนใจต่าง ๆ ก็เป็นแบบเดียวกับคนที่อยู่ในเมือง หรืออาจกล่าวได้ว่าข้าราชการเหล่านนี้ได้รับอิทธิพล "ฝรั่ง" อยู่บ้าง ซึ่งก็เป็นส่วนหนึ่งของชีวิตชาวเมืองในประเทศไทย

ตารางที่ ๒๕—๒๗ แสดงดัชนี ๒—๓ อย่างที่ชี้ให้เห็นว่าครูมีอิทธิพลต่อจิตใจและมีการใช้ระบบสื่อสารมวลชนอย่างไรบ้าง

ตารางที่ ๒๕ การอ่านหนังสือพิมพ์

	ทุกวัน	มากกว่าสัปดาห์ ละ ๓ ครั้ง	สัปดาห์ละ ๓ ครั้ง หรือน้อยกว่า	สัปดาห์ละครั้ง	ไม่แน่นอน
ครูชาย (๑๒)	๖	๑	๒	—	๓
ครูหญิง (๘)	๑	๒	๒	๓	๑

ตารางที่ ๒๖ การไปดูภาพยนตร์

	สัปดาห์ละครั้ง หรือมากกว่า	เดือนละ ๒ ครั้ง	เดือนละ ๑ ครั้ง	น้อยกว่า ๒ ครั้ง	ไม่แน่นอน	ไม่ได้คำตอบ
ครูชาย (๑๒)	๓	๑	๒	—	๕	๑
ครูหญิง (๘)	๑	—	๑	๑	๕	๑

ตารางที่ ๒๗ การมีเครื่องรับวิทยุ

	มี	ไม่มี
ครูชาย (๑๒)	๑๒	—
ครูหญิง (๘)	๘	๑

จะเห็นว่าครูเกือบครึ่งหนึ่งท้อหนังสือพิมพ์รายวันมากกว่าสัปดาห์ละ ๓ ครั้ง และส่วนใหญ่อ่านเป็นประจำทุกวัน ครูชายอ่านบ่อยกว่าครูหญิง อย่างไรก็ตามจะเห็นว่าการอ่านหนังสือพิมพ์ในหมู่บ้านนี้มีบ่อยครั้งกว่าตามครัวเรือนในตำบล ในจำนวนครู ๒๑ คน มีอยู่ ๘ คนที่ไปดูภาพยนตร์เดือนละครั้งหรือน้อยกว่านั้น ในเรื่องนั้นก็แตกต่างกับชาวบ้านทั่วไป เช่นกัน และครูชายออกนอกหมู่บ้านไปดูภาพยนตร์มากกว่าครูหญิง สังเกตให้เห็นชัดยิ่งขึ้นก็คือการมีเครื่องรับวิทยุ ครูทุกคนยกเว้นอยู่คนเดียวต่างมีวิทยุที่บ้านของตนซึ่งก็แตกต่างกับชาวบ้านคนอื่นๆ ในหมู่บ้าน ๒ นอกเช่นเดียวกัน

อาจสรุปได้ว่าครูเหล่านี้ล้วนยังหนุ่มมีอายุในวัย ๓๐ ปี ที่จบการศึกษาสูงสุดในท้องถิ่น คือจบชั้นมัธยมศึกษา แต่ก็ยังไม่จบว่าเป็นการศึกษาระดับสูง อย่างไรก็ตามการ

ศึกษาระดับมัธยมต้นเป็นองค์ประกอบสำคัญที่แบ่งแยกกลุ่มครูจากชาวบ้านอื่น ๆ ส่วนพเนททางสังคม
 นั้นก็ปรากฏว่าบุคคลกลุ่มส่วนใหญ่มาจากครอบครัวชาวนา อาชีพครูแต่อย่างเดียวนั้นหาได้
 ทำให้มีคั้งชนตามมาตรฐานของท้องถิ่นไม่ ครูเกือบทุกคนมักจะทำนาหรือมีฐานะนักเลี้ยงเขียด
 ไก่และสุกรเพื่อเพิ่มพูนรายได้ บุคคลกลุ่มนี้แตกต่างจากชาวบ้านอื่น ๆ อย่างเห็นได้ชัดในเรื่อง
 การแต่งกาย การสมรสอย่างมีพิธีคองและมีหน้ามตา การพักผ่อนหย่อนใจและการใช้เครื่อง
 ล้อสารมวลชนแบบชาวเมือง ในขณะที่วัยจนเมื่อเปรียบเทียบกับชาวบ้านวัยจนนั้นแล้วจะเห็นว่า
 ครูชายคุ้นกับวิทยทางศาสนามากกว่าเพราะได้เคยเป็นลูกศิษย์วัด หรือบวชเป็นเณรเป็นพระภิกษุ
 มาก่อน การที่ครูเหล่านี้สนใจในการศึกษาทางโลกนั้นส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะได้เคยได้รับการ
 ศึกษาทางธรรมมาก่อนก็ได้

ครูเหล่านี้มีบทบาทอย่างไรบ้างในชุมชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เกี่ยวกับความเป็นผู้นำ บทบาท
 แรกที่เด่นชัดก็คือ ควบคุมหน้าที่เป็นผุ้ติดต่อหรือเป็นสื่อกลางระหว่างชุมชนนี้กับโลกภายนอกซึ่ง
 อาจจะเป็นหน่วยราชการ ความคิดเห็นหรือข้อเท็จจริงต่าง ๆ นอกชุมชนนั้น ๆ ก็ได้ ใน
 ชุมชนที่เป็นข้าราชการ ครูมักจะได้ติดต่อกับข้าราชการอื่น ๆ ฉะนั้นว่าการอำเภออยู่เสมอ การ
 ติดต่อกับเหล่านี้ทำให้ครูสามารถเป็นสื่อกลางระหว่างชาวบ้านกับข้าราชการได้ ชาวบ้านอาจ
 มาขอความช่วยเหลือจากครูในเมื่อต้องการให้ติดต่อกับข้าราชการส่วนอำเภอเหล่านี้ และเนื่อง
 จากครูเป็นผุ้ติดต่อกับข้าราชการดีกว่าชาวบ้าน มีความเคยชินกับเครื่องล้อสารติดต่อต่าง ๆ เช่น
 หนังสือพิมพ์ วิทยุ และภาพยนตร์ ตลอดจนเคยเดินทางเข้าไปในตัวเมืองบ่อย ๆ ครูเหล่านี้จึง
 ทำหน้าที่เป็นผู้นำเอาความคิดใหม่ ๆ และข้อเท็จจริงต่าง ๆ มาสู่ชาวบ้าน แต่เรื่องนี้จะถือ
 เป็นความจริงมากน้อยไม่ได้เพราะว่าความเข้าใจของครูเหล่านี้ในเรื่องคุณค่าและความคิดเห็น
 ของชาวเมืองนั้นอาจมีอยู่อย่างจำกัดหรืออาจบิดเบือนจากความจริงไปบ้างก็ได้

ต่อไปนี้จะพิจารณาว่าครูเหล่านี้มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนนั้นอย่างไร
 บ้าง ในเรื่องนพคัมมีย์สำคัญโดยตรงที่เกี่ยวข้อง ครูชายมีบทบาทในองค์การต่าง ๆ ของท้องถิ่น
 มากกว่าครูหญิง ลักษณะเช่นนี้สอดคล้องกับหลักปฏิบัติที่ไม่นิยมให้หญิงทำหน้าที่เป็นหัวหน้า
 ในกิจการต่าง ๆ เกือบทุกอย่างของชุมชนนั้น ดังนั้นในการที่ผู้คนคว่ำสารวจภาวะครูจึงพบว่า
 ไม่มีครูหญิงคนใดมีตำแหน่งหน้าที่ในองค์การใด ๆ ของชุมชนเลย เช่น ไม่ได้เป็นกรรมการวัด

หรือสมาชิกสภาตำบล ฯลฯ มีครูหญิงอยู่ ๔ คนที่ตอบว่าไม่เคยร่วมกิจการใด ๆ ของหมู่บ้าน
เลย และมีอยู่ ๒ คนที่ตอบว่าเคยช่วยเรียโรงเรียนสร้างโรงเรียน อีกคนหนึ่งเคยช่วยทำงานวัด
คนหนึ่งเคยช่วยในการสำรวจสำมะโนประชากร และอีกคนหนึ่งเคยช่วยในโครงการพัฒนา
หมู่บ้าน

ตรงกันข้าม ครูชายมีส่วนร่วมมาก ในจำนวน ๑๒ คนนั้นมีอยู่ถึง ๗ คนที่มหนาทใน
กิจการของชุมชนคือ ๓ คนเป็นสมาชิกสภาตำบล ๔ คนเป็นกรรมการวัด และ ๒ คนเป็น
สมาชิกสมาคมส่งเสริมการเกษตร (ส่วนใหญ่เกี่ยวกับการบำรุงพันธุ์ข้าว) ในจำนวนนี้มีอยู่
๒ คนที่ทาสองหน้าที่คือ คนหนึ่งเป็นทั้งสมาชิกสภาตำบลและกรรมการวัด อีกคนหนึ่งเป็น
กรรมการวัดและสมาชิกสมาคมส่งเสริมการเกษตร มีครูชายเพียง ๓ คนเท่านั้นที่ตอบว่าไม่ได้
ร่วมกิจการใด ๆ ของท้องถิ่นเลย อีก ๕ คนตอบว่าเคยช่วยในการเรียโรงเรียนสร้างโรงเรียน
ทำงานประจำของวัดและงานพิเศษต่าง ๆ และช่วยในการพัฒนาหมู่บ้าน

เหตุผลประการสำคัญที่ทำให้ครูชายได้มีเลือกเป็นสมาชิกองค์กรต่าง ๆ ของท้องถิ่นนี้
ก็เพราะมีความสามารถอ่านเขียนและคิดเลข จึงเป็นความจำเป็นอย่างยงที่จะต้องใช้ครูเหล่านี้
ไว้ทำหน้าที่เขียนทกรายงานการประชุมและทำบัญชีรายต่าง ๆ การกล่าวเช่นนี้อาจจะฟังคล้าย
กับว่าครูเหล่านี้ขาดความเป็นผู้นำในแง่ที่ว่าขาดความเคารพนับถือจากชาวบ้านและไม่ค่อยจะมี
อิทธิพลเท่าใดนัก ซ่อนเป็นความจริงสำหรับตำบลน่านนี้ บรรดาครูมีเกียรติเพราะได้รับการศึกษา
และเป็นข้าราชการ ทั้งชาวบ้านเองก็ยอมรับนับถือว่าครูเหล่านี้มีความสามารถที่จะเป็นผู้นำ
ด้วย แต่หากจะเปรียบกับผู้นำคนอื่น ๆ เช่น กำนันหรือผู้ใหญ่บ้านที่สามารถ หรือแพทย์ประจำ
ตำบล หรือหัวหน้าพิศทางศาสนา ครูก็จะมีควมสำคัญน้อยกว่าผู้นำคนอื่น ๆ ในกิจการภายใน
ท้องถิ่น ทั้งนี้อาจเป็นไปได้ด้วยเหตุ ๒ ประการ คือประการแรกก็เนื่องจากอายุน้อย คือในราว
๓๐ ปี จึงไม่อาจมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดสนิทสนมกับชาวบ้านทั่วไปได้ เช่น กำนัน แพทย์ประจำ
ตำบล และหัวหน้าพิศการต่าง ๆ ซึ่งแต่ละคนก็เป็นผู้ใหญ่เกิน ๕๐ ปีทั้งสิ้น (ยกเว้นเจ้าอาวาส)

* ตัวอย่างเช่น ครูใหญ่โรงเรียนไพโรจน์ประชาสรรค์ มีอายุเพียง ๓๐ เศษ ๆ เป็นบุตรชายของ
แพทย์ประจำตำบล และเป็นบุตรเขยของกำนันซึ่งทั้งสองคนนั้นล้วนเป็นผู้สูงอายุและผู้นำสำคัญของ
ตำบลนี้ ฐานะทางสังคมของครูใหญ่นี้จึง "ด้อย" กว่า เพราะอายุน้อยและอยู่ในลำดับวงศ์ญาติ
รุ่นเยาว์กว่า

๑๓๐
 ชกประการหนึ่ง ครุเหล่านี้มีความมุ่งหวังสิ่ง มีความสนใจและความเป็นอยู่อย่างคนในเมือง
 จึงเข้ากันไม่ได้สนิทกับชาวบ้านซึ่งสนใจแต่เรื่องการทำนาและเหตุการณ์เฉพาะในหมู่บ้านเท่านั้น
 อย่างไรก็ตาม มีอยู่คานหนึ่งที่มีความสำคัญยิ่งในท้องถิ่น คือการก่อสร้าง
 โรงเรียนซึ่งเกี่ยวข้องกับแผนการประถมศึกษาของประเทศ ความจำเป็นอย่างรีบด่วนประการหนึ่ง
 ตามแผนการศึกษาคือการก่อสร้างโรงเรียนซึ่งมีอยู่หลายแบบด้วยกัน เช่น โรงเรียนแบบถาวร
 ซึ่งก่อสร้างตามแบบแปลนของกระทรวงศึกษาธิการ และส่วนมากได้รัยเงินงบประมาณ
 ก่อสร้างจากรัฐบาลและเงินบริจาคของราษฎร ในท้องถิ่นนั้น โรงเรียนแบบ "ชั่วคราว" ซึ่ง
 โดยมากสร้างขึ้นด้วยเงินบริจาคและแรงงานของชาวบ้าน โรงเรียนอีกแบบหนึ่งได้แก่โรงเรียน
 อาศัยศาลาการเปรียญของวัดเป็นที่เรียน ในตำบลนาป่าและตำบลใกล้เคียงโรงเรียนส่วนมากเป็น
 อย่างสองแบบแรก ครุจึงมีความสำคัญยิ่งในการชักชวนและจัดทำให้ชาวบ้านบริจาคกำลัง
 ทรัพย์และกำลังกายในการก่อสร้างโรงเรียน และชี้แจงให้เห็นคุณค่าของการศึกษาว่าเป็นสิ่ง
 จำเป็นอย่างยิ่งยวดต่อชุมชนนั้นเพียงไร โรงเรียนไฟโรจน์ประชาสรรค์ ในตำบลนาป่า เป็น
 โรงเรียนแบบถาวรซึ่งก่อสร้างขึ้นด้วยความร่วมมือร่วมใจและการดำเนินงานของครุใหญ่
 คนก่อนของอดีตเจ้าอาวาสที่มรณภาพไปแล้ว รวมทั้งของชาวบ้านที่มีอายุ และบรรดาศาครุหนุ่ม ๆ
 ทั้งหลายด้วย บรรดาศาครุในหมู่บ้านอื่น ๆ ก็มีบทบาททำนองเดียวกัน ในการร่วมมือร่วมใจกับ
 บรรดาผู้นำในท้องถิ่นนั้น ๆ

ตอนที่ ๒

การล่มสลายในตำบลนาป่า

เอนกกุล กวีแสง

ชีวิตสมรสของคนในตำบลนาป่าในปัจจุบันนั้นส่วนใหญ่เป็นแบบผัวเดียวเมียเดียว ในระยะเวลาที่ผ่านมาไม่นานนัก ผู้ชายที่มีภรรยาสองคนก็มีอยู่บ้างและบุตรที่เกิดแต่ภรรยาทั้งสองนั้น คนทั่วไปก็ถือว่าเป็นบุตรโดยชอบธรรมของชายนั้นเหมือนกัน จะชอยกตัวอย่างมากแล้ว ๒ ราย คือ รายแรกมีภรรยาสองคนในเวลาเดียวกันและมีบุตรกับภรรยาทั้งสองด้วย ภริยาหลวงอยู่กับสามี ส่วนภริยาน้อยอยู่กับบิดามารดาของตนเอง ต่อมาสามีย้ายไปอำเภอบ้านขงและได้นำเอาภริยาน้อยและบุตรที่ยังเป็นโสดของภริยาทั้งสองนั้นไปด้วย ส่วนภริยาหลวงคงอยู่ที่บ้านคุณแล ทิศทิศมีอยู่ต่อไป ขณะภริยาน้อยตายแล้ว แต่ภริยาหลวงยังอยู่ที่บ้านในตำบลนาป่ากับบุตรชายซึ่งสมรสแล้ว รายที่สองอยู่กับภริยาหลวงที่บ้านของตน ต่อมาได้แม่หม้าย (สามีตาย) มาเป็นภริยาอีกคนหนึ่ง ภริยาคนที่สองนั้นไม่ได้มาอยู่รวมกัน แต่คนทั่วไปก็ถือว่าทั้งสองคนนี้เป็นสามีภริยากัน ชายคนนั้นมีบุตรกับภริยาทั้งสองคน ปัจจุบันภริยาหลวงตายไปแล้วแต่ภริยาน้อยก็ยังแยกอยู่ต่างหากตามเดิม

สำหรับผู้ที่มีภรรยาหลายคนในเวลาเดียวกันนั้นก็มีอยู่บ้าง จะชอยกมาเป็นตัวอย่าง ๒ ราย ทั้งคู่เป็นผู้มีฐานะดีและเป็นคนสำคัญในตำบล รายแรกมีภริยาอยู่แล้ว ต่อมาก็คือหญิงอีกคนหนึ่งเป็นภริยาและมีบุตรด้วยกัน ๒ คน ภริยาใหม่เดิมเป็นผู้ที่มาจากอาศัยอยู่ด้วยเพราะถูกสามีทิ้ง ในปัจจุบันภริยาคนทั้งสองนั้นแยกไปอยู่ต่างหาก นอกจากภริยาทั้งสองแล้วชาวบ้านกล่าวว่าชายคนนั้นยังมีความสัมพันธ์กับหญิง (หย่าร้าง) อีกคนหนึ่งในจังหวัดชลบุรีด้วย ส่วนอีกรายหนึ่งนั้นอยู่กับภริยาคนแรก ภริยาคนที่สองอยู่อีกบ้านหนึ่งและชายคนนั้นยังมีบุตรกับหญิงอีกคนหนึ่งซึ่งเคยทำงานในบ้านแต่ได้กลับไปอยู่กับบิดาแล้วอีกด้วย

เท่าที่ปรากฏในตำบลนาป่าชายที่มีภรรยาหลายคนนั้นมียุ่กันอยู่รายและมักจะเป็นผู้ที่สง่างามและมีฐานะดี สามารถจัดการให้ภริยาเหล่านั้นแยกอยู่ต่างหากจากกันได้ ในบ้านชนบทประเพณีนั้นไม่ถือว่าภริยาหลายคนเป็นการผิด อาจจะถูกมองว่าเป็นการแสดงความมีหน้ามีตาเสียด้วยซ้ำ

เพราะผู้ที่มีภริยาทั้งหลาย ๆ คนนั้นต้องมีฐานะดี แต่ในด้านกฎหมายนั้น ชายจะมีภริยาที่ถูก
ท้องตามกฎหมายได้คราวละหนึ่งคนเท่านั้น ภริยาอื่น ๆ ไม่เป็นภริยาที่ถูกท้องตามกฎหมาย
สำหรับหญิงที่ทำงานของเดียวกัน ในระยะเวลาที่คนควาเรื่องนี้ไม่ปรากฏว่าครอบครัวใดมีภริยาหลาย
คนอยู่ในบ้านเดียวกันหรือในเขตครัวเดียวกันเลย

การสมรสในตำบลนาบ้านอาจแบ่งออกได้เป็น ๒ แบบ คือการลักพา และการสมรสกัน
โดยมีพิธีทอง ในจำนวนคู่สมรสในหมู่ที่ ๒ ตำบลนาข้าเท่าที่สถาปนได้ทำการศึกษาค้นคว้า
อยู่ ๔ รายที่กล่าวว่ายู่กันกันเคย ๆ โดยไม่มีพิธีสมรสกันแต่อย่างใด การลักพานั้นหมายถึง
การที่หนุ่มสาวไปอยู่ด้วยกันโดยไม่ได้อภิเษกตามารดาหรือทมิจะเรียกกันว่า “หนีตามกันไป”
แล้วภายหลังก็กลับมากล่อมมา ฝ่ายชายมักจะให้เงินแก่บิดามารดาฝ่ายหญิงจำนวนหนึ่งเรียกว่า
“เงินขมา” ในการสมรสอย่างมีพิธีนั้นตามประเพณีฝ่ายชายจะต้องให้ทรัพย์สินเงินทองแก่ฝ่าย
หญิงบ้าง ฉะนั้นจึงถือว่าการลักพาเป็นการทำให้บิดามารดาของฝ่ายหญิงเสียหายและจะต้องหา
ทางให้คลายความขุ่นเคืองโดยการทำพิธีขอมมา ส่วนการสมรสโดยพิธีทองนั้นมักจะเริ่มด้วย
การสู่ขอกันตามประเพณี มีการตกลงกันเรื่องทรัพย์สินและมีพิธีสมรสซึ่งญาติของทั้งสองฝ่าย
มาร่วมด้วย

ในระยะเวลาที่ผ่านมาเมื่อเร็ว ๆ นี้และในปัจจุบันนี้ การสมรสโดยการลักพานั้นมีจำนวน
มากที่สุดและเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปในสังคมตำบลนาข้า เกรแฮม ก็กล่าวถึงประเทศไทยในสมัย
ต้นคริสต์ศตวรรษว่า การลักพานั้นเป็นสิ่งที่ยอมรับ เขาได้อธิบายถึงเรื่องนี้ไว้ว่า “เมื่อ
บิดามารดาไม่ยินยอมให้สมรสกัน หนุ่มสาวจะหนีตามกันไปและคนทั่วไปก็มักเห็นเป็นเรื่อง
ธรรมดา ทงกฎหมายก็ยอมรับว่าบุตรที่เกิดจากการหนีตามกันไปในขณะที่ถูกท้องตามกฎหมาย
เช่นเดียวกับบุตรที่เกิดจากการสมรสกันอย่างมีพิธีทอง”

จำนวนสามีภริยาที่ได้อสมรสกันโดยมีพิธีนั้นมีอยู่เป็นส่วนใหญ่ พิธีนั้นมักจะทำกันใน
ครอบครัวที่มีฐานะดีหรือในหมู่ที่ถือว่าฐานะและความมั่งคั่งเป็นสิ่งสำคัญในการสมรส การ
สมรสโดยมีพิธีนั้นเพียงจะเกิดความสำคัญในหมู่คนชนน้าในหมู่บ้านเมื่อไม่นานมานี้เอง คน
เหล่านั้นถือว่าการสมรสอย่างมีพิธีนั้นเป็นการมีหน้ามีตา ในกลุ่มตัวอย่างของการค้นคว้าใน

๑ A.W. Graham, Siam, London: The De La More Press, ๑๙๑๒, หน้า ๑๕๓.

หมบท ๒ ตำบลนายางมออยู่ ๕๓ ราย เป็นสามีภรรยาที่หนตามกันไป ๓๖ ราย อีก ๑๗ รายนั้น
ใกล้ชิดชอกันตามประเพณีนิยม พดิสมรสนนมกรจรคทำกันที่ขานของเจ้าสาว

ลักษณะสังคมในตำบลนายางมอเปิดโอกาสให้หนุ่มสาวได้เลือกคู่สมรสด้วยตนเอง ใน
ตำบลนการสมรสเพราะผู้ใหญ่เลือกให้ นนผลแตกต่างไปจากที่ทำกันในอินเดียและลังกา
ในตำบลนายางมอส่วนมากหนุ่มสาวมักทำความตกลงกันเองก่อนแล้วจึงให้ผู้ใหญ่ไปจัดการ คู่ชอ
แมียงราย บิคารมารคา เป็นผู้ริเริ่มจัดการแต่ก็มักจะฟังความเห็นของบุตรด้วย ในจำนวนสามี
ภรรยา ๕๓ คนมีอยู่เพียง ๔ คู่ที่กล่าวว่าบิคารมารคาเป็นผู้เลือกคู่สมรสให้และมีพดิสมรส ใน ๔ คู่
นั้นเป็นสามีภรรยาที่อยู่กันมานานกว่า ๒๐ ปีถึง ๓ ปี

คำกล่าวของเกอร์แฮม เมื่อประมาณ ๕๐ ปีมาแล้วเกี่ยวกับเสรีภาพของหนุ่มสาวในการ
เลือกคู่ครองนั้นยังคงเป็นจริงอยู่ในปัจจุบัน เขากล่าวไว้ว่า “ในการเลือกภริยานั้น เมื่อชายหนุ่ม
พดิสมรสที่ตนพึงพอใจและหญิงนั้นก็มิรังเกียจที่จะสมรสกับตนแล้ว ฝ่ายชายก็จะแจ้งให้บิดา
มารดาของตนทราบ หากบิดามารดาเห็นว่าหญิงนั้นเหมาะสมก็จะให้หญิงที่ตนชอบและเป็นท
นยถือของทั้งสองฝ่ายไปเจรจาซื้อกับบิดามารดาของฝ่ายหญิง เมื่อทั้งสองฝ่ายพอใจ
แล้วมีตรสหายของทั้งสองฝ่ายซึ่งมักจะเป็นผู้สูงอายุก็จะมาปรึกษาหารือกัน ตรวจดูโชคชะตา
ราศีว่าจะต้องกันหรือไม่แล้วจึงทำความตกลงกับบิดามารดาของฝ่ายหญิง”

บวรวิ ไคกลาวถึงเรื่องนี้เอาไว้เมื่อร้อยปีเศษมาแล้วว่า “การสมรสเป็นเรื่องที่คงเจรจา
ตกลงกันมากมาย หนุ่มสาวของไทยนั้นมีโอกาสทำความรู้จักใกล้ชิดสนิทสนมกันได้ง่าย
กว่าหนุ่มสาวในประเทศทางตะวันตกอื่น ๆ และบิดามารดาก็จะไม่บังคับให้บุตรสมรสในเมื่อ
บุตรไม่พึงพอใจ”

การลักพา

การที่หนุ่มสาวหนตามกันไปนั้นมิใช่เหตุใหญ่ ๆ อยู่ ๒ ประการ คือ
๑. บิดามารดาของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหรือทั้งสองฝ่ายไม่เห็นด้วยหรือไม่ยินยอมให้สมรสกัน
ส่วนมากนั้นบิดามารดาของฝ่ายหญิงมักจะเป็นฝ่ายไม่ยินยอม ทั้งนี้เนื่องจากฝ่ายชายเป็น
คนที่มีฐานะต่ำกว่า หรือเป็นคนที่มีความประพฤติไม่สุจริต ในกรณีเช่นนี้บิดามารดาฝ่ายหญิงอาจ

• จำนวนคู่สมรสทั้งหมดในหมู่ที่ ๒ ตำบลนายางมออยู่ ๖๔ ราย แต่ได้ข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องนี้ ๕๓ ราย
๒ ก. หน้า ๑๕๑
๓ Sir John Bowring, The Kingdom and People of Siam, London: John W. Parker and
Son, Vol.I, ๑๘๕๗, หน้า ๑๘๔

เกรงว่าจะอธิบายยากหน้าเพื่อนฝูง อาจเป็นห่วงในอนาคตของบุตรสาว หรือแม่กระทั่งอาจเกรงว่า
บุตรเขยจะมาเถียงกันให้สั่นเปลืองทรัพย์สิ้นของคนก็ได้ หากฝ่ายชายมีฐานะยากจนกว่าฝ่ายหญิง
ก็มีความเคารพของฝ่ายหญิงก็เรียกครองสินสอดทองหมั้นได้น้อย ในทำนองเดียวกันหากฝ่ายหญิง
ยากจนกว่า บิดามารดาของฝ่ายชายอาจจะไม่ยินยอมให้สมรสกันได้เพราะการสมรสไม่ทำให้
ฝ่ายคนใดประโยชน์อะไรออกเลยขึ้นมา

๒. เหตุผลข้อที่สองนี้เกี่ยวข้องกับเหตุผลข้อแรก คือในการสู่ขอนั้น บิดามารดาของ
ฝ่ายหญิงมักจะเรียกครองเงินทองบ้าง หากฝ่ายชายเห็นว่าบิดามารดาของตนไม่มีเงินทองมาก
พอที่จะทำเช่นนั้นได้ และเขาคงเองก็ไม่อาจจะหามาได้อีกด้วย เขาก็ต้องรอไปก่อน หรือไม่
ก็เลิกมีความคิดที่จะสู่ขอยุ่คนนั้น ในกรณีเช่นนั้น ฝ่ายชายอาจจะชักชวนให้ฝ่ายหญิงหันตาม
ตนไปก็ได้

หนุ่มสาวที่หันตามกันไปนั้นมักจะพากันไปอาศัยอยู่ที่บ้านของบิดามารดาหรือญาติหรือเพื่อน
ของฝ่ายชาย ส่วนมากมักจะเป็นบ้านที่อยู่คนละตำบลกับบ้านของบิดามารดาฝ่ายหญิง เมื่อครบ
๓ วันแล้ว ฝ่ายชาย (บางทีกับบิดามารดาฝ่ายชาย) จะขอครองผีใหญ่ซึ่งเป็นทศเคารพชนิดของ
ครอบครัวฝ่ายหญิงทำหน้าทเป็นตัวแทนไปบอกกล่าวกับบิดามารดาฝ่ายหญิงและทำความตกลงกัน
ในเรื่องเงินยมนา

ตามทฤษฎีนั้นอาจจะกล่าวได้ว่า การลักพาเป็นการฝ่าฝืนหรือละเมิดสิทธิของ บิดามารดา
ฝ่ายหญิงในแง่ที่ว่า ในการสมรสตามขนบประเพณีนั้นฝ่ายชายต้องมาเจรจาสู่ขอกับบิดามารดา
ฝ่ายหญิงเสียก่อนและ ฝ่ายหญิงมีสิทธิที่จะเรียกเอาทรัพย์สิ้นเงินทองเป็นของหมั้นและสินสอด
ทองนั้นเมื่อหนุ่มสาวหันตามกันไปจึงมักทำให้บิดามารดาฝ่ายหญิงไม่พอใจและเป็นการยากที่จะ
ทำความตกลงกัน เฒ่าแก่ซึ่งเป็นตัวแทนของฝ่ายชายอาจต้องไปเจรจากับบิดามารดาฝ่ายหญิง
ถึงสองหรือสามครั้งกว่าจะตกลงกันได้ ครั้งแรกนั้นเฒ่าแก่จะแจ้งให้บิดามารดาฝ่ายหญิงทราบว่า
ใครเป็นผู้พาบุตรสาวไปแต่ไม่ขอที่อยู่ให้ทราบแล้วก็ลากลับ เปิดโอกาสให้บิดามารดาฝ่าย
หญิงได้มีเวลาตรึกตรองและตัดสินใจเรื่องเงินยมนาสัก ๒-๓ วันแล้วเฒ่าแก่จะมาเป็นครั้งที่สอง
เพื่อรับทราบจำนวนเงินยมนาและแจ้งให้ฝ่ายชายทราบ ต่อจากนั้นเฒ่าแก่จะมาเป็นครั้งที่สามเพื่อ
ต่อรองหรือตกลงเรื่องเงินยมนาและกำหนดวันขอยมนา

ในวันขอยมนา ชายที่ลักพาหญิงไป เฒ่าแก่ ญาติและเพื่อน ๆ จะพากันไปที่บ้านฝ่ายหญิง
พร้อมด้วยเครื่องยมนา บิดามารดาของชายนั้นไม่จำเป็นจะต้องไปและโดยปกติก็มัก

ไม่ไป ส่วนหญิงที่ตามชายไปนั้นไม่ไปด้วย เครื่องขมามันไต่แก้ เงิน คอกไม้ ขลุ่ยเทียน
ผ้าไหม (สำหรับไหว้ตามมารดาฝ่ายหญิงและไหว้ผู้ย่าตายาย) นอกจากนกมีอาหารและ
เหล้าจัดไปเป็นคู่ ๆ เช่น เหล้า ๒ ขวด หมู ๒ ชิ้น ขนม ๒ ถาด เป็นต้น

บิดามารดาของฝ่ายหญิงจะต้องอยู่ที่บ้าน ส่วนคนอื่น ๆ ที่อยู่ในครอบครัวนั้นจะอยู่ที่ใด
ไม่อยู่ที่ใด โดยทั่วไปแล้วไม่มีการเชิญญาติทางฝ่ายหญิงมาร่วมในพิธีด้วย เมื่อมาถึงบ้าน
ฝ่ายหญิงแล้ว ชายผู้ลักพาตัวจะเชิญให้สวมใส่เสื้อผ้าตายาย คือ ไหว้กระดูกบรรพบุรุษของฝ่ายหญิง
ที่เก็บไว้ในบ้าน ต่อจากนั้นแม่แก่จะมอบเงินมาให้บิดามารดาของฝ่ายหญิง เมื่อบิดามารดา
ของฝ่ายหญิงรับและนับตรวจดูว่าถูกต้องตามที่ตกลงกันแล้ว ชายผู้ลักพาตัวก็นำผ้าไหมไปไหว้บิดา
มารดาของหญิงนั้น โดยกราบ ๓ ครั้งก่อนแล้วหีบผ้าส่งให้แล้วกราบอีก ๓ ครั้ง ต่อจากนั้น
ก็แบ่งสราอาหารและขนมที่ฝ่ายชายนำมาออกเป็นสองส่วนเหมือนกัน บิดามารดาของฝ่าย
หญิงรับไว้ส่วนหนึ่ง ฝ่ายชายนำกลับไปส่วนหนึ่ง

โดยทั่วไปพิธีการขลงเพียงนี้ ไม่มีการเลี้ยงอาหารกัน นอกจากขางรายซึ่งฝ่ายชาย
มาจากที่ไกล ๆ บิดามารดาของฝ่ายหญิงอาจจะเลี้ยงเครื่องดื่มบางแก้วม่นอยรายละเอียดเกิน ฝ่าย
ชายจะพานักกลับไปเลี้ยงอาหารกันที่บ้านฝ่ายตน

พิธีขอมามันมีผลแตกไปจากพิธีสมรส คือ บิดามารดาของฝ่ายหญิงจะรับเงินเข้ามาไว้เป็น
ของตนทั้งหมด ไม่ต้องรับไหว้กลับไป แต่บิดามารดาบางคนอาจจะแบ่งให้บ้างภายหลัง

หลังจากที่โตทำพิธีขอมมาแล้วก็เป็นอันว่าหมกครองซุ่มซ่อนหมองใจกัน ฝ่ายหญิงอาจจะ
ไปมาหาสู่บิดามารดาของตนได้ตามปกติ

จะเห็นได้ว่าแม้จะลักพานั้นไปก็ตาม ฝ่ายชายก็ยังต้องให้เงินแก่บิดามารดาฝ่ายหญิง แต่
เงินขมามันน้อยกว่าจำนวนเงินที่บิดามารดาฝ่ายหญิงอาจจะเรียกร้องได้ในการสู่ขอ สิ่งของที่น่า
มาในวันขอมามันนี้ประกอบด้วย เงิน อาหารคาวหวานและผ้าไหม จำนวนเงินขมามันนั้นไม่จำกัด
ความมากมายของเงินขมามันขึ้นอยู่กับพิจารณาของบิดามารดาว่าเท่าไรจึงจะเหมาะสมกับค่าตัว
ของหญิงที่ถูกลักพาไป และฐานะทางเศรษฐกิจสังคมของตน ในการสู่ขอนั้นแม่แก่จะตกลง
เรื่องต่าง ๆ ให้เสร็จเรียบร้อยก่อนจึงจะทำพิธีสมรส แต่ในการลักพานั้นการตกลงจะกระทำกัน

* รายละเอียดในเรื่องผ้าไหมนี้จะอธิบายไว้ในตอนพิธีสมรส

ภายหลังที่โคหนตามกันไปแล้ว เงินขนานนั้นว่าเป็นสิ่งที่จะช่วยคลายความตึงเครียด ระหว่างครอบครัวของฝ่ายหญิงกับหนุ่มสาวที่หนตามกันไป

พิชชชอมมานันแตกต่างจากพิชชสมรสทั้งในขอบเขตของพิชชและผลที่ตามมา เป็นที่น่าสังเกตว่าในพิชชชอมมานันหญิงที่หนตามไปนั้นไม่ได้ร่วมอยู่ในพิชชด้วยเพราะบิดามารคายังไม่ได้ยกโทษให้ การที่บิดามารดาของฝ่ายชายไม่ต้องร่วมในพิชชด้วยนั้นก็มีความสำคัญ คือ แสดงให้เห็นว่าบิดามารดาของฝ่ายชายไม่เกี่ยวของกับเรื่องนและไม่ใช่จำเป็นต้องทำความตกลงกับบิดามารดาของฝ่ายหญิงโดยตรง พิชชชเป็นเรื่องส่วนตัวของคู่หนุ่มสาวเอง ไม่ใช่เรื่องที่ครอบครัวของทั้งสองฝ่ายจะเข้ามาเกี่ยวของด้วย คงจะเห็นได้ว่าญาติพี่น้องของฝ่ายหญิงก็ไม่มาร่วมในพิชชชและในการเลี้ยงอาหาร พิชชชชไม่ใช้เรื่องที่จะขอคนอื่นหรือให้คนอื่นรับรู แต่มีจุดประสงค์ที่จะสมานรอยร้าวระหว่างหนุ่มสาวกับบิดามารดาของฝ่ายหญิงและเป็นการ รับทราบทางบิดามารดาฝ่ายหญิงในเรื่องที่แล้วไปแล้ว (fait accompli)

ด้วยเหตุที่บิดามารดาของฝ่ายหญิงไม่เห็นด้วยกับการลักพา ผู้ที่หนตามกันไปจึงอาจจะถูกตัดสิทธิ์ทางสังคมบางอย่างซึ่งสามีภรรยาทำพิชชชสมรสได้รับ กล่าวคือ ไม่มีโอกาสที่จะอยู่กับบิดามารดาของฝ่ายหญิงในระยะแรกของชีวิตสมรสเช่นคู่สมรสอื่น ๆ แม้ต้นปรารธนาจะทำได้ เช่นนั้น และแม้ว่าจะได้ทำพิชชชชอมมาแล้วบิดามารดาของภริยาที่อาจจะไม่ยินยอมให้อยู่ด้วยก็ได้ (อย่างไรก็ตามในกรณีเช่นนี้บิดามารดาของสามีอาจจะยื่นมือเข้ามาช่วยเหลือ นอกเสียจากว่าฝ่ายนั้นไม่พอใจเช่นกัน) แต่เท่าที่ปรากฏนั้นบิดามารดาฝ่ายหญิงที่แสดงความมั่นคงเย็นชาก็อยู่เป็นเวลานาน ๆ นั้นน้อย ไม่ช้าไม่นานก็มักคลายความเย็นชาลง สามีภรรยาที่หนตามกันไปก็จะกลายเป็นสมาชิกของครอบครัว อาจจะมาอาศัยอยู่กับครอบครัวของภริยาได้และผู้ที่เย็นชาก็จะหนีบถอบิดามารดาที่พี่น้องของภริยาเหมือนๆกับของตนเอง ในคำขานยานั้นญาติสนิทของภริยามีความสำคัญคือผู้เป็นสามีมากเกือบเท่าญาติสนิทของตนเอง

พิชชสมรส

เป็นที่น่าสนใจอย่างยิ่งที่วิธีการต่าง ๆ ในการสู้ขอ (เช่น หน้าที่ของเมียแก่ การกำหนดเงินที่จะให้แก่บิดามารดาของฝ่ายหญิง) และรายละเอียดของพิชชสมรส (เช่น ขยวนแห่ขันหมากหน้าทของพระภิกษุ ลำดับพิธีการ) ซึ่งลอบปฏิบัติกันอยู่ในคำขานยานี้ในปัจจุบัน คล้ายคลึงกับวิธี

การที่ได้อธิบายโดยครอเฟอร์ดี ใน ค.ศ. ๑๘๓๐ บาวริง ใน ค.ศ. ๑๘๕๗ และเกรแฮม^๓ ใน ค.ศ. ๑๘๖๔ มากทีเดียว

ในปัจจุบันการสมรสซึ่งผู้ใหญ่เป็นผู้คนมีได้หมายความว่าความว่บิคามารดาของทั้งสองฝ่าย
ทำความตกลงกันเอาเองโดยที่หนุ่มสาวไม่มีโอกาสเลือกหรือให้ความเห็นแต่อย่างใด โดย
ทว่าไปนั้นหนุ่มสาวพยประและคุ้นเคยกันมาก่อน เมื่อทั้งสองฝ่ายเกิดชอบพอกันจนหรือฝ่ายชาย
ชอบฝ่ายหญิง ฝ่ายชายก็จะขอกับบิดามารดาจัดการขอรหัสหรือทำความตกลงกับบิดามารดาของ
ฝ่ายหญิงโดยส่งเฒ่าแก่เป็นตัวแทนไป ตามขนบประเพณีนั้นจะมีเฒ่าแก่ฝ่ายชาย ๒ คน (ชาย
หนึ่งหญิงหนึ่ง) แต่เฒ่าแก่ฝ่ายชายมักเป็นผู้เริ่มการเจรจา เนื่องจากฝ่ายชายเป็นผู้เสนอจึง
ขาดเฒ่าแก่ฝ่ายชายเสียมิได้ เฒ่าแก่ฝ่ายชายเป็นผู้ไปส่งข้อตกลงกับบิดามารดาของฝ่ายหญิง
โดยตรง ส่วนเฒ่าแก่ฝ่ายหญิงนั้นมิในว้นทำพิธีสมรสเท่านั้น ตามธรรมดาเฒ่าแก่มักจะเป็นผู้
ผู้ส่งอายุที่ครอบครัวของฝ่ายหญิงนับถือซึ่งไม่จำเป็นจะต้องเป็นญาติ ในการค้นคว้าของ
คอฟแมน ในตำบลแห่งหนึ่งในภาคกลางของประเทศไทย คอฟแมนกล่าวว่าเฒ่าแก่นั้นมีหน้าที่
อยู่ ๒ ประการ คือ (ก) ทำความตกลงในเรื่องเงินที่ฝ่ายชายจะต้องให้แก่บิดามารดาของฝ่าย
หญิง (ข) หลังจากที่ได้ให้หมอบุญทักให้แล้วกำหนดวันที่จะทำพิธีสมรส

สำหรับฝ่ายบิดามารดานั้น ก่อนที่สามีทักในกาารส่งข้อ คือ การตกลงกันเรื่องจำนวน
เงินที่จะให้แก่บิดามารดาของฝ่ายหญิง โดยทั่วไปเงินที่ฝ่ายชายจะให้แก่บิดามารดาของฝ่ายหญิง
นั้นแบ่งออกเป็น ๒ อย่าง คือ (ก) ทองหมั้นหรือเงินหมั้นซึ่งมอบให้ในวันหมั้น (ข) สิ้นสอ
มอบให้ในวันสมรส

ตามประเพณีเดิมนั้นเรียกเงินที่มอบให้ในวันหมั้นว่า ทองหมั้น เพราะว่าในสมัยก่อนนั้น
ใช้ทองเป็นของหมั้น แต่ในปัจจุบันนั้นจะใช้เงินแทน (บางรายจึงเรียกว่า เงินหมั้น) เพราะ
เห็นว่าเงินใช้ประโยชน์ได้จากกว่าจึงนิยมใช้เงินเป็นของหมั้น และเพราะในปัจจุบันนี้ทองคำ

^๑John Crawford, Siam and Cochin China, London : Henry Colburn and Richard Bentley,

Vol. II, ๑๘๓๐ หน้า ๑๐๐.

^๒Bowring, ล.ค. หน้า ๑๑๘.

^๓Graham, ล.ค. หน้า ๑๕๑-๑๕๒.

^๔Howard K. Kaufman, Bangkok, New York : J. J. Augustin Incorporated Publisher, ๑๘๖๐ หน้า ๑๕๒.

สูงจนมากด้วย (ผู้ให้สัมภาษณ์รายหนึ่งกล่าวว่า เมื่อ ๕๐ ปีก่อนตอนที่เขาสวรรค์ ทองหนัก ๑ บาทมีราคาเพียง ๕๐ บาทเท่านั้น แต่เดี๋ยวนี้ทองหนัก ๑ บาทเป็นเงินถึง ๕๐๐ บาทเศษ อันที่จริงการที่ค่าของเงินตราเปลี่ยนแปลงไปนี้ไม่จำเป็นต้องทำให้จำนวนเงินที่ตกลงกันจริงๆ นั้นเปลี่ยนแปลงไปก็ได้) เงินหมั้นนั้นเป็นส่วนหนึ่งของเงินที่บิดามารดาของฝ่ายหญิงเรียกขานจากฝ่ายชาย แต่ไม่มีกฎเกณฑ์ตายตัวว่าจะต้องเป็นอัตราส่วนเท่าใด ในบางรายฝ่ายชายจะมอบเงินส่วนใหญ่ให้แก่บิดามารดาของฝ่ายหญิงในวันหมั้น แต่บางรายซึ่งมียศเป็นจำนวนน้อยที่ไม่มีการมอบเงินให้ในวันหมั้นแต่จะมอบเงินทั้งหมดตามจำนวนที่บิดามารดาของฝ่ายหญิงเรียกขานให้เป็นสินสอดในวันสมรส

ในพิธีหมั้นนั้น ตัวหนุ่มสาวเอง และญาติของทั้งสองฝ่ายมักจะมาร่วมด้วย โดยทั่วไปแล้วเฒ่าแก่และบิดามารดาของฝ่ายชายจะไปมอบเงินหมั้นให้เฒ่าแก่หรือบิดามารดาฝ่ายหญิง และตกลงกันวันสมรสกัน สินสอดคนนั้นจะมอบให้ในวันสมรสเป็นการเติมเงินให้ครบตามจำนวนที่บิดามารดาของฝ่ายหญิงเรียกขาน เฒ่าแก่ของฝ่ายชายจะนำเงินสินสอดไปมอบให้เฒ่าแก่ฝ่ายหญิงและจะมีการตรวจนับจำนวนเงินกันด้วย

พิธีสมรสนั้นมีลำดับการใหญ่ ๆ ดังนี้

๑. ขบวนขันหมาก ขบวนขันหมากนั้นจะออกจากบ้านของเจ้าบ่าวไปยังบ้านของเจ้าสาว ขันหมากเอกจะอยู่ที่ขบวน คนนำขันหมากซึ่งเป็นชายหนึ่งหญิงหนึ่ง (จะเป็นเฒ่าแก่หรือผู้อื่นก็ได้) จะถือขันหมากเอกหนึ่งนำหน้า ต่อจากนั้นก็เป็นเจ้าบ่าว ญาติและเพื่อน ๆ ของเจ้าบ่าว ซึ่งช่วยถือขันหมากอื่น ๆ ตามมา ปกติบิดามารดาของเจ้าบ่าวมักจะร่วมไปในขบวนขันหมากด้วย สิ่งที่น่าไปในขบวนขันหมากนั้น คือ

ก. ขันเงินสินสอด

ข. พานผ้าไหว้ ไต่แกผ้าที่จะนำไปไหว้บิดามารดาและผุ้ข่าตายายที่บ้านของเจ้าสาว (ผ้าไหว้บิดาของเจ้าสาวได้แก่วางเกงหนึ่งตัว ผ้าขาวม้าหนึ่งผืน ผ้าไหว้มารดาของเจ้าสาวเป็นผาชันหนึ่งผืนและผาดคเสื่อหนึ่งชิ้น ส่วนผ้าไหว้ผืนนั้นมักจะเป็นผ้าขาวซึ่งต่อมาจะยอมทำเป็นสังฆดวยพระภิกษุ) จำนวนผ้าไหว้ผืนนี้จะเท่ากับจำนวนโกศอัฐิบรรพบุรุษฝ่ายเจ้าสาวที่เก็บไว้ในบ้าน ผ้าไหว้ชุดหนึ่งจะมีเทียนไหว้ (เทียนคู่หนึ่งมัดด้วยกระดาษสีแดง) มัดหนึ่งคู่กันไปด้วย

ค. พานดอกไม้ ธูป เทียน

ง. เตียบขรรษาอาหารคาวหวานซึ่งจัดไปเป็นคู้ ๆ ส่วนมากมักจะมีรายการดังต่อไปนี้

เป็ค ๒ คิว (คาวผึ่งคาวเมยหนง)

ไก่ ๒ คิว (คาวผึ่งคาวเมยหนง)

หม ๒ ชน

มะพร้าวอ่อน ๔ ผลหรือ ๖ ผล หรือ ๘ ผล (มักจะเป็น ๘ ผล)

อ้อย ๒ คู้ (คากค้วยกระชายส้แดง)

เหล้า ๒ ชวค

ขัน ๘ ลูก แบ่งออกเป็น ๔ คู้

ไข่ต้ม ๑ คู้ (ขรรษาไข่ขันละ ๔ ฟองหรือ ๘ ฟอง)

ขนมจีน ๑ คู้ (ขนมจีนขันละ ๘ หัว)

หมาก ๑ คู้ (มีหมากในขันหนึ่ง ๆ เป็นจำนวนคู้)

พลู ๑ คู้ (มีพลูในขันหนึ่ง ๆ เป็นจำนวนคู้)

ถว งา ๒ ชน

กล้วย ๒ หัว

ขนม จัดไปเป็นจำนวนคู้

นอกจากนมขนมส้ไปไม่ทมชอเป็นมงคลแก่คู้บ่าวสาว เช่น ไบรัก ไบเงิน ไบทอง

รวมอยู่ด้วย

๒. เมื่อขบวนขันหมากไปถึงบ้านเจ้าสาวแล้ว คนเก็บขันหมาก (ทำหน้าที่เป็นเฒ่าแก่ของฝ่ายหญิง) ซึ่งเขยชายหนึ่งหญิงหนึ่งจะเป็นผริบสังของท่นาไปในขบวนขันหมากและจักวางเรียงเป็นคู้ ๆ ไป การจักของเป็นคู้ ๆ นเพราะเหตุว่าเมื่อเสร็จพิธีแล้วฝ่ายเจ้าสาวจะรวบไว้ครองหนงออกครองหนงฝ่ายเจ้าบ่าวจะร่นากลับไป เมื่อเฒ่าแก่ฝ่ายเจ้าสาวจักของเรียงเรียบร้อยแล้วก็จะให้เด็กหญิงคนหนงมาเชิญให้เจ้าบ่าวขนเรอน

๓. เจ้าบ่าวจักอุปเทยนไหวผุขยาคายาย

๔. เฒ่าแก่ฝ่ายเจ้าบ่าวมอบเงินสินสอคให้เฒ่าแก่ฝ่ายเจ้าสาว เฒ่าแก่ฝ่ายเจ้าสาวตรวจนับคเมื่อถกคองแล้วก็มอบให้ขกามารคาของเจ้าสาว

๕. เจ้าข้าวนำผ้าไหว้ไปไหว้บิดามารดาของเจ้าสาว บิดามารดาของเจ้าสาวก็จะรับไหว้ด้วยเงินและบางทีก็นำไหว้ด้วยเครื่องทองที่ใดทำเตรียมไว้ให้เจ้าสาวใช้เป็นเครื่องประดับ ถอดกันว่าเงินหรือทองรับไหว้วันเป็นสิ่งที่ให้แก่คู่บ่าวสาว (เจ้าข้าวมอบให้บิดามารดาของเจ้าสาวไว้ก่อนแล้วค่อยคืนให้กันภายหลัง) ต่อจากนั้นเจ้าข้าวมักจะไหว้ญาติพี่น้องผู้ใหญ่ฝ่ายเจ้าสาวที่มาในงานนี้ ฝ่ายญาติเหล่านั้นก็จะให้ของขวัญ เป็นการรับไหว้ด้วย

๖. หลังจากพิธีไหว้และรับไหว้แล้ว เจ้าสาวก็จะออกมาจากห้อง ต่อจากนั้นก็เขียนพิธีทางศาสนา เจ้าข้าวมอบและเจ้าสาวจะครบเทียนบูชาพระและรับศีลห้าแล้ว พระภิกษุ ๘ รูปเจริญพระพุทธมนต์สวดชัยมงคลคาถาและชยันโต อินทจริงพิธีทางศาสนานี้มีที่เกี่ยวข้องกับการสมรสโดยตรง แต่เป็นการรับศีลรับพรจากพระและเป็นโอกาสทำบุญไปด้วยในตัว พิธีทางศาสนาอาจจะผิดเพี้ยนกันไปบ้าง บางรายก็นมัสการพระภิกษุมาในตอนเช้าก่อนที่ขบวนขันหมากจะมาถึง เมื่อพระสวดมนต์จบแล้วถวายของ แล้วจึงทำพิธีอินทามที่ใดกล่าวมาแล้วข้างต้น ในระหว่างที่ทำพิธีตอนนั้นอยู่นั้นพระภิกษุอาจจะรอดูขบวนงานก็ได้ หรือถ้าอยู่ไม่ไกลนักก็อาจจะกลับวัดก่อนแล้วค่อยมาให้ศีลให้พรแก่คู่บ่าวสาวอีกครั้งหนึ่งก็ได้

เมื่อประมาณ ๕ หรือ ๖ ปีมานี้ปรากฏว่าได้เพิ่มพิธีทางศาสนาเข้ามาอีกอย่างหนึ่ง คือในตอนเย็นวันเสกคิย (วันก่อนวันสมรส) นั้นมีการนิมนต์พระมาสวดมนต์เย็นที่ขบวนเจ้าสาวด้วย แต่ในปัจจุบันนี้ไม่นิยมทำกัน

๗. ขณะที่พระภิกษุเจริญพระพุทธมนต์นั้น ผู้ที่เขียนบทเคารพนบถของครอบครัวทั้งสองฝ่ายก็จะสวมมงกุฎให้แก่คู่บ่าวสาว ต่อจากนั้นก็ถึงพิธีรดน้ำ เริ่มด้วยบิดามารดาของคู่บ่าวสาวก่อน ต่อมากลางญาติของทั้งสองฝ่ายและแขกที่มาในงาน ญาติผู้ใหญ่อาจจะรดน้ำลงบนศีรษะคู่บ่าวสาว ส่วนญาติอื่น ๆ มักจะรดนมอ ในการรดน้ำนั้นโดยปกติมักจะเรียงลำดับกันไปตามความใกล้ชิดและอายุของญาติ (หญิงชราผู้หนึ่งกล่าวว่าในสมัยก่อนนั้นแขกที่มาในงานจะรดน้ำลงไปบนศีรษะของคู่บ่าวสาวจนเขยยกไซ้กตเดียว แต่ปัจจุบันญาติผู้ใหญ่เท่านั้นที่จะหยดน้ำลงบนศีรษะของคู่บ่าวสาว คนอื่น ๆ จะรดนมอ หญิงชราผู้หนึ่งได้ให้ความเห็นว่า การที่เป็นเช่นนั้นเพราะคู่บ่าวสาวเดี๋ยวนี้ไม่อยากให้เสื้อผ้าเปียกจะทำให้สวมใส่ไม่สบาย) เมื่อเสร็จพิธีรดน้ำแล้วพระภิกษุรูปหนึ่ง (มักจะเป็นสมภาร) จะประพรมน้ำมนต์ให้คู่บ่าวสาวและแขกทุกคนที่มาในงาน

๙. ต่อจากนั้นถึงเวลาอาหาร เลียงพระก่อนแล้วจึงเลียงญาติและมิตรสหายที่สนิท
แยกบางคนก็อาจจะลากลับไปก่อน เมื่อเสร็จการเลียงที่ขานเจ้าสาวแล้วก็มีพิธีทางขานเจ้าสาว
ต่อไป

๙. ผู้ที่มาในขบวนขันหมากจะกลับไปที่บ้านของเจ้าชัวเพื่อจัดเตรียมการต้อนรับฝ่าย
เจ้าสาว (ในตอนนั้นเจ้าชัวอาจจะไปช่วยหรือจะรอไปพร้อมกันกับเจ้าสาวก็ได้)

๑๐. เจ้าสาวรวมทั้งญาติและเพื่อน ๆ จะพากันไปที่บ้านของเจ้าชัว แต่บิคามารดาของ
เจ้าสาวมักจะไม่ไปช่วย ขบวนเจ้าสาวจะนำผ้าไหว้และเทียนไหว้ (สำหรับไหว้บิคามารดาและ
ผู้ช่วยทายายของเจ้าชัว) ไปด้วย แต่ไม่มีอาหารและเหล้า

๑๑. เจ้าสาวจะปฏิบัติเช่นเดียวกับที่เจ้าชัวได้กระทำที่บ้านของตน กล่าวคือ ไหว้ผี
แล้วก็นำผ้าไหว้ไปไหว้บิคามารดาของเจ้าชัว บิคามารดาเจ้าชัวก็จะรับไหว้ด้วยเงินจำนวน
หนึ่งซึ่งถือว่าเป็นเงินที่มอบให้แก่คู่ชัวสาว (เจ้าสาวจะคืนเงินให้บิคามารดาของเจ้าชัวไปก่อน
แล้วค่อยมอบให้ภายหลัง) ต่อจากนั้นก็ไหว้ญาติของเจ้าชัวและญาติเหล่านั้นก็จะให้ของขวัญ
ไหว้ด้วย

๑๒. เสร็จแล้วก็มีการเล่นขานอาหารเช่นแก่แขกทุกคนที่มาในงานในตอนนั้น

๑๓. ขนสีกต่ายของพิธีสมรสก็ได้แก่การส่งตัวชัวสาวเข้าห้อง ซึ่งเรียกกันสั้น ๆ ว่า ส่ง
ตัวเจ้าสาว พิธีตอนนี้อาจจะทำที่บ้านของเจ้าชัวหรือเจ้าสาวก็ได้แล้วแต่คู่ชัวสาวอยู่กับฝ่ายไหน
สำหรับห้องนอนจะต้องจัดเตรียมไว้ให้เรียบร้อยก่อนที่จะส่งตัวชัวสาวเข้ามาแก่ฝ่ายชายจะตรวจ
ดูความเรียบร้อยของห้องก่อนเมื่อเห็นว่าเรียบร้อยแล้วก็ให้นำคู่ชัวสาวเข้าห้อง สอนให้เจ้าสาว
กราบเจ้าชัว ๓ ครั้ง ต่อจากนั้นคู่ชัวสาวก็ลงนอนบนเตียง เมาแก่ประพรมน้ำมนต์ให้
(ที่หัวเตียงนั้นบางทีกมดกรวดได้พักและก่อนที่นางจะอยู่เพื่อเอาเคล็ดว่าชีวิตสมรสของคู่ชัวสาวจะ
ไปเย็นเหมือนฟักและแข็งแกร่งเหมือนก่อนหิน) แล้วบิคามารดาของทั้งสองฝ่ายก็จะเข้ามาเพื่อ
มอบของขวัญไหว้คนให้คู่ชัวสาว

พิธีสมรสตามที่ได้อธิบายมานั้นเป็นพิธีสมรสที่ชัวสาวเป็นคนในหมู่บ้านหรือตำบลเดียวกัน
หรืออยู่ในตำบลใกล้เคียงกันพอที่เจ้าสาวจะไปบ้านของเจ้าชัวและทำพิธีต่าง ๆ ให้เสร็จสิ้นไปได้
ในวันเดียว หากเจ้าชัวเป็นคนมาจากถิ่นอื่นที่ไกลออกไปมาก เจ้าชัวก็จะเลือกเอาบ้านญาติ
หรือเพื่อนที่อยู่ใกล้กับบ้านของเจ้าสาวเป็นที่ตั้งขบวนขันหมากและแห่ขันหมากจากบ้านนั้นไปยังบ้าน

ของเจ้าสาว เมื่อเสร็จพิธีทาง ๆ ที่บ้านของเจ้าสาวแล้วจะค้างที่บ้านของเจ้าสาวคนหนึ่งก่อน
รุ่งขึ้นจึงจะพากันไปทำพิธีอื่น ๆ ที่บ้านของเจ้าสาวต่อไป

สิ่งที่น่าระทึกใจกล่าวถึงในเรื่องพิธีสมรสก็คือ เมื่อเปรียบเทียบกับการลวกฟางแล้ว พิธีสมรส
มีความสำคัญเชิงสังคมและศาสนามากกว่า สำหรับรายละเอียดที่ตามมาไม่พิธี
ทางศาสนาเลย แต่ในพิธีสมรสนั้นถือว่าการทำบุญรับศีลรับพรจากพระและแขกที่มาในงานและ
การร่อนนาเป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งของพิธี การนมนต์พระมาในพิธีนั้นไม่ใช่เป็นการทำให้พิธีสมรส
สมบูรณ์ยิ่งขึ้น แต่มีความประสงค์ที่จะขอพรจากพระและถือโอกาสทำบุญไปด้วย ขาววัง กล่าว
ถึงเรื่องนี้ว่า “การสมรสเป็นพิธีฝ่ายบ้านเมืองไม่ใช่พิธีทางศาสนา ถึงแม้ว่าภิกษุสงฆ์มักจะ
ร่วมในพิธีด้วยเช่นในโอกาสสำคัญอื่น ๆ” เมื่อพิจารณาถึงในแง่ของเครือญาติและชุมชนแล้วจะ
เห็นได้ว่า ในพิธีสมรสนั้น ญาติของทั้งสองฝ่ายและคนในหมู่บ้านมาร่วมชุมนุมกันอย่างพร้อม
พร้อมเป็นจำนวนมาก

สิ่งที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งในพิธีสมรสก็คือ บิตามารดาและญาติของทั้งสองฝ่ายมี
ความสำคัญเท่าเทียมกัน พิธีการบางอย่างที่จัดทำที่บ้านของเจ้าสาวนั้นก็จัดทำที่บ้านของ
หญิงที่บ้านของเจ้าสาว ทั้งเจ้าสาวและเจ้าสาวต่างก็ต้องนำผ้าไหว้ไปไหว้บรรพบุรุษและบิตา
มารดาของกันและกัน บิตามารดาทั้งของเจ้าสาวและของเจ้าสาวต่างก็ต้องรับไหว้ลูกสะใภ้และ
ลูกเขย (จำนวนเงินรับไหว้ไม่เท่ากัน) ญาติของทั้งสองฝ่ายก็รับไหว้ผู้ที่มาเป็นเขยหรือสะใภ้
สิ่งของที่นำมาในขบวนขันหมากซึ่งจัดมาเป็นคู่ ๆ นั้น ก็แบ่งไปฝ่ายละเท่า ๆ กัน ในขณะที่
เคยกันก็เช่นที่นำสิ่งเกี้ยวสัทธิตีและความรับผิดชอบของทั้งสองฝ่ายนั้นไม่เท่าเทียมกัน กล่าวคือ
ฝ่ายชายต้องนำเงินมาให้บิตามารดาของฝ่ายหญิง และเป็นผู้จัดเตรียมสิ่งของที่นำมาในขบวน
ขันหมาก แต่บิตามารดาของฝ่ายหญิงก็จะรับไหว้ด้วยเครื่องทองและเงินสินสอดคส่วนหนึ่ง ซึ่ง
เป็นจำนวนมากกว่าที่บิตามารดาของเจ้าสาวรับไหว้ นอกจากนี้พิธีการต่าง ๆ ตลอดงาน
เลี้ยงที่บ้านของเจ้าสาวก็ใหญ่โตกว่าที่บ้านของเจ้าสาว นั่นก็คือ บิตามารดาของเจ้าสาวต้องรับ
ผิดชอบในค่าใช้จ่ายมากกว่าบิตามารดาของเจ้าสาวมากมายนัก

ได้กล่าวแล้วว่าในพิธีสมรสญาติของทั้งสองฝ่ายจะมาร่วมในพิธีและรับราชการสมรส
แต่เมื่อพิจารณารายละเอียดของพิธีก็จะเห็นได้ว่า ญาติชาวโสมมีความสำคัญเป็นพิเศษ คู่บ้าน

สาวจะต้องไหว้ขมาคาราและญาติที่สูงอายุกว่าและบุคคลเหล่านั้นก็จะต้องรับไหว้ ในการ
รศนากล้าขมาคาราเอาโลเช่นเคียวกัน นอกจากนั้นก็ยังได้เน้นความสำคัญของญาติในอันดับที่สูง
ขึ้นไปอีกด้วย ซึ่งจะเห็นได้จากกำหนดให้ขมาคาราไหว้ขมาคาราของคู่สมรสด้วย ส่วน
ญาติที่อ่อนอาวุโสจนถึงแม่จะมาร่วมในพิธีด้วยก็ไม่มียกเว้นแต่อย่างใดเลย

เงินสมรสในพิธีสมรส

เราได้กล่าวถึงเรื่องเงินสมรสฝ่ายชายต้องให้แก่ฝ่ายหญิงเอาไว้ข้างแล้ว เงินสมรส
แบ่งออกเป็น เงินหมั้นหรือทองหมั้นซึ่งให้ในวันหมั้น และสินสอดซึ่งให้ในวันสมรส (ในบาง
รายหากบิดามารดาของเจ้าสาวไม่สามารถจะหามาให้ได้หรือไม่ยอมออกให้ เจ้าสาวก็ต้อง
เอาเงินของตนออกไปเองหรือมีพระนิกคองก็ยอมผ่อนมาให้) โดยทั่ว ๆ ไปนั้นถือกันว่าบิดา
มารดาของเจ้าสาวมีหน้าที่รับผิดชอบในการหาเงินให้บิดามารดาของฝ่ายหญิง ญาติอื่น ๆ ไม่
จำเป็นต้องช่วยออกให้

บิดามารดาของเจ้าสาวเป็นผู้รับทองหมั้นหรือเงินหมั้น เป็นที่เข้าใจกันโดยทั่วไปว่า
ส่วนหนึ่งของเงินจำนวนนี้จะเอาไว้ใช้จ่ายในพิธีสมรสซึ่งกระทำกันที่บ้านของเจ้าสาว ตามความ
เป็นจริงที่ปรากฏในคำขลนบ้านนี้ สำหรับคู่สมรสที่มีฐานะปานกลางค่าใช้จ่ายในวันสมรสจะ
ตกอยู่ราว ๔,๐๐๐ บาท และเงินจำนวนนี้คือส่วนหนึ่งของเงินหมั้นนั่นเอง

บิดามารดาของเจ้าสาวมักจะกันเงินสินสอดไว้จำนวนหนึ่งเพื่อเอาไว้ใช้สอยส่วนตัว ส่วน
การรับไหว้คู่ขมาคาราในตอนเช้าขมาคาราไหว้นั้น บางคนก็รับไหว้ด้วยเครื่องทอง (ซึ่งอาจจะชอหา
ด้วยเงินของตนเองหรือด้วยเงินหมั้นก็ได้) บางคนก็แบ่งเงินสินสอดมารับไหว้ บางก็รับไหว้ทั้ง
ด้วยเงินและด้วยเครื่องทอง บางคนโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่มีฐานะก็จะมอบเงินสินสอดทั้งหมด
ให้แก่คู่ขมาคารา ผู้ทอดคอกก็อาจจะเก็บเงินสินสอดส่วนใหญ่ไว้ใช้สอยส่วนตัว บางคนก็แบ่งเงิน
สินสอดเพียงเล็กน้อยมารับไหว้ส่วนที่เหลือก็เก็บรักษาไว้แทนบุตรสาว กล่าวโดยสรุป เงินที่ฝ่าย
ชายนำมาให้บิดามารดาของฝ่ายหญิงนั้นอาจจะแบ่งใช้เป็นส่วน ๆ ดังนี้ (๑) ใช้จ่ายในวันสมรส
(๒) แบ่งให้คู่ขมาคาราหรือเก็บไว้ให้คู่ขมาคารา (๓) ส่วนหนึ่งนั้นบิดามารดาเก็บเอาไว้ใช้เอง
ซึ่งบางรายก็ทำบางรายก็ไม่ทำ จำนวนเงินสมรสนี้ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับสิทธิของคู่ขมาคาราใน
การรับมรดกจากบิดามารดาของตนแต่อย่างใด

โตกล่าวมาแล้วว่าจำนวนเงินสมรสยังไม่กำหนดตายตัว ในกรณีทั้งสองฝ่ายต่างก็มีฐานะมั่งคั่ง จำนวนเงินสมรสก็จะสูงกว่าในรายที่ยากจนด้วยกันทั้งสองฝ่าย แม้กระนั้นก็ตาม ความมากมายของเงินนั้นก็ขึ้นอยู่กับฐานะทางเศรษฐกิจสังคมแต่เพียงอย่างเดียว ถ้าเจ้าสาวยากจนแต่ได้รับการศึกษาคดีและเป็นข้าราชการ บิคามาราคาก็อาจจะเรียกร้องเงินสมรสมากขึ้น หรือหากเจ้าสาวเป็นผู้มีฐานะไม่สู้ดีนักก็อาจจะถูกเรียกร้องมาก ๆ ก็ได้ อย่างไรก็ตาม ลักษณะที่สำคัญที่สุดในเรื่องนักคือ ถ้าทั้งสองฝ่ายต่างก็มาจากครอบครัวที่มีหน้าตาเป็นตระกูลกันดีในสังคม จำนวนเงินสมรสก็จะมีจำนวนมาก ยิ่งในหมู่ผู้กำลังเขยิบฐานะทางสังคมด้วยแล้ว จำนวนเงินสมรสนั้นถือว่าเป็นสิ่งที่ช่วยเซ็กหน้าตาให้เด่นยิ่งขึ้น

บิคามาราคของเจ้าชายนอกจากจะต้องหาเงินมาให้แก่บิคามาราคของเจ้าสาวแล้วยังต้องรับไหวเจ้าสาวอีกด้วย (เงินนั้นถือว่าให้แก่คู่ช่าวสาว) แต่มันจะเป็นเงินจำนวนเล็กน้อย เงินที่ช่าวสาวได้รับนั้นส่วนใหญ่มาจากบิคามาราคของเจ้าสาว และเงินจำนวนส่วนใหญ่ก็คือเงินที่บิคามาราคฝ่ายเจ้าสาวให้มานั่นเอง

เหตุใดในคำขอลานี้ บิคามาราคของฝ่ายชายจึงต้องให้เงินแก่บิคามาราคของฝ่ายหญิงในการสู่ขอหรือในกรณีลักพาที่เช่นกัน แม้ว่าเงินนี้จะน้อยกว่า ผู้ให้สัมภาษณ์บางคนได้ให้คำอธิบายโดยอ้างถึงนิยายโบราณมาประกอบว่า เมื่อพระอินทร์ไปขอนางสุชาตานั้นก็ได้ให้เงินแก่บิคามาราคของนางสุชาตาทัว นอกจากเหตุผลเช่นแล้วก็มีเหตุผลอย่างอื่นอีก ๒ ประการคือ

๑. เงินหมั้นและสินสอดคนนั้นให้เขาคำนานมซึ่งถือว่าเป็นการทดแทนชดใช้ให้บิคามาราคของเจ้าสาวที่ได้เลี้ยงดูเจ้าสาวมา
๒. การให้เงินแก่บิคามาราคของภริยานั้นทำให้สามีมีสิทธิเหนือภริยา เรื่องสิทธินี้เกี่ยวพันไปถึงเรื่องการหย่าร้างด้วย หากปรากฏว่าภริยาหันตามชายอื่นไป สามีก็มีสิทธิที่จะเรียกร้องค่าเสียหายจากชายคนใหม่ได้ เรียกกันว่า "ชายชายชู้" หากสามีภริยาคนใดทำพิธีสมรส สามีก็มีสิทธิครอบครองสินสมรสทั้งหมดที่เหลืออยู่ และยังสามรถจะเรียกร้องค่าเสียหายจากชายคนใหม่ได้เป็นจำนวนเงินเท่ากับเงินหมั้นและสินสอดที่เขาได้ให้แก่บิคามาราคของภริยาไปแล้ว หากสามีภริยาคนนั้นหันตามกันไปและได้ขอยมาแล้ว สามีก็มีสิทธิที่จะเรียกร้องเงินจากชายคนใหม่ได้เป็นจำนวนเงินเท่ากับเงินหมั้นที่เขาได้ให้แก่บิคามาราคของภริยา ความสำคัญในเรื่อง

นอญทว่า ผู้เข่นสามเฒ่านนทมลททเรยกรอ้งค่าเสยหาย บิทามารคาของฝ้ายหญิงไม่มีลทททระ
เรยกรอ้งอะไรจากชายคนใหม่เลย

เทาทกล่าวมาเน่นการใช้ลทททโดยทางทฤชฎูเท่านเน่น ตามความเป็นจริงเน่นไม่ปรากฎว่า
มหญิงทไคผ่านพิลสมรสมาแล่วหนตามชายอนไปเลยแมแต่รายเคยว สำหรับสามภริยาทหน
ตามกันไปเน่นในระยะ ๕ บทแล่วมาเน่นมอัยรายเคยวทไคชายชายชู้

ส่วนภริยานเน่นไม่มีลทททในการเรยกรอ้งค่าชคใช้เช่นทกล่าวมา หากสามหนไปอยู่กบ
หญิงอน ภริยาทมีลทททครอยครองลนสมรสทงหมค แต่ไม่มีลททททระเรยกรอ้งค่าเสยหายจาก
หญิงเน่น

เงินค่านานมหรือการมีลทททเห็นอภริยาไม่มีความสัมพันธ์กบการเลอททอัยอาศัยของค
สมรสภายหลังกการสมรสใหม่ ๆ แต่อย่างไค คู้สมรสทอยู่กันกันใหม่ ๆ และเลอททอยู่กบชค
มารคาของสามนเน่นมจำนวนไล้เลยกบทเลอททอยู่กบชคมารคาของฝ้ายภริยา และคู้สมรสส่วน
มากมกจะแยกออกมมาอยู่กันกันตามลำพังภายหล้ง

การเปรียบเทียบจำนวนเงินสมรสและเงินชมา

ตามทไคกล่าวมาแล่วเน่นจะเห็นไคว่า ในการสมรสกคหรือในการลคพาคคฝ้ายชายคอง
ให้เงินและสิ่งของแก่ฝ้ายหญิงเสมอ เน่นค่นว่า ผ้าไหว้ อาหารคาวหวาน คอกไม้ รูปเทียบ ฯลฯ
ตามธรรมเนียมมในพิลสมรสเงินและสิ่งของทระคองให้เน่นมจำนวนมากกว่าในพิลชอชมา

ในกรณีลคพานเน่นฝ้ายชายคองให้เงินชมา แต่ในกรณีทพพิลสมรสเน่นการให้เงินแบ่ง
ออกเน่น ๒ ตอนคือ ทงหมนหรือเงินหมนและลนสอค ตามปกคินเน่นเงินชมาจะมีจำนวนน้อย
กว่าเงินสมรส เน่นการชากทระเปรียบเทียบจำนวนเงินทมอบให้แก่ฝ้ายหญิงในการลคชอกกบ
จำนวนเงินทให้ในการชอชมา ทงเน่นองจากในระยะเวลาทผ่านมานจำนวนเงินไคเพิ่มมากชน
เรื่อย ๆ หากจะเปรียบเทียบจำนวนเงินทมอบให้เมื่อ ๓๐ กว่าบัทแล่วมาเน่นบัทจันโดยไม
ค่านงคค่าของเงินตราตามความเป็นจริงแล่ว ผลการเปรียบเทียบก้ออาจจะไม่ถูกคอง คงเน่นใน
การเปรียบเทียบในเรอ้งนจิงไคแบ่งออกเน่น ๔ ระยะค้วยกัน

๑. เมื่อ ๓๐ กว่าบมาแล่ว ในระยะเน่นส่วนมากเน่นการหนตามกันไป อนทจริงใน
ระยะเน่นจำนวนเงินทฝ้ายชายจระคองเสยในการลคชอหรือในการลคพาคกัน ไปคู้ไม่ลู้จะแตกค่างกัน
มากอย่างในระยะหล้ง ๆ จำนวนเงินชมานเน่นมคองแต่ ๘๐ บาทจนคอง ๒๔๐ บาท แต่เมื่อ

๑๕๘

เฉลี่ยแล้วจำนวนเงินหมากตกประมาณ ๒๐๐ บาท ส่วนในพิธีสมรสนั้นจำนวนเงินมากกว่า
กฎรักพาเล็กน้อย คือ ประมาณ ๒๕๐ บาท และยังต้องให้ของหนักราว ๒-๓ บาทเป็นของ
หมอนอกด้วย

๒. ระยะเวลาระหว่าง ๒๑-๓๐ ปีที่แล้วมา ตามข้อมูลที่ได้มาการสมรสในระยะนี้
จำนวนน้อยจนไม่อาจจะทำการเปรียบเทียบได้

๓. ระยะเวลาระหว่าง ๑๑-๒๐ ปีที่แล้วมา ในระยะนี้ความแตกต่างระหว่างเงินสมรส
และเงินหมามีมากขึ้น จำนวนเงินมาโดยเฉลี่ยประมาณ ๑,๐๐๐ บาท แต่เงินสมรส
๓,๐๐๐ บาท คือเป็นอัตราส่วน ๑ ต่อ ๓

๔. ระยะเวลาระหว่าง ๖-๑๐ ปีที่แล้วมา ในระยะนี้สามภริยาที่หันตามกันไปเพียง
๓ ราย และทำพิธีสมรส ๑ ราย รายเฉลี่ยของเงินหมามีเป็น ๓,๓๐๐ บาทซึ่งสูงกว่าระยะ
เวลาที่ผ่านมาเล็กน้อย ในปัจจุบันนอกจากพิธีสมรสเป็นการแสดงถึงความมีหน้ามีตาและมีการ
การประกวดประชันกันในเรื่องจำนวนเงินด้วย ตัวอย่างเช่น รายที่หนึ่ง ฝ่ายชายเป็นครูใหญ่
ให้เงินสมรสแก่ภริยาตามราคาของภริยาเป็นจำนวน ๒๐,๐๐๐ บาท รายที่สอง เป็นการสมรส
ในหมู่ที่ ๒ ตำบลนาป่า เจ้าสาวเป็นเสมียนอยู่ที่จังหวัดชลบุรี เงินสมรสของสามภริยาเป็น
จำนวน ๒๐,๐๐๐ บาทเช่นกัน รายที่สามนั้นเจ้าสาวเป็นหลานของคหบดีท่านหนึ่ง เจ้าสาวเป็น
คนจีนอยู่ที่อำเภออินทร์เงินสมรสมีจำนวน ๑๕,๐๐๐ บาท ทั้งสามรายนั้นนับได้ว่าเป็นการสมรส
ที่เอิกเกริกใหญ่โตมากและแสดงให้เห็นลักษณะการสมรสระหว่างครอบครัวชั้นนำในชนบทหรือ
ระหว่างผู้ที่มีฐานะดีได้เป็นอย่างดี

ตารางที่ ๒๘ ลักษณะการสมรสและฐานะของบุคคลชั้นนำ

	จำนวนคู่สมรส	ชนิดของการสมรส	
		พิธีสมรส	ลักพา
ชาวบ้านหมู่ที่ ๒	๕๓	๑๗ (๓๒%)	๓๖ (๖๘%)
ครู	๑๓	๑๑ (๘๕%)	๒ (๑๕%)

ได้กล่าวมาแล้วว่า ในหมู่คนชั้นนำและครอบครัวที่มีฐานะมั่งคั่งนั้นมักมพิศมรสเพราะ
ต้องใช้จ่ายเงินเป็นจำนวนมาก พิศมรสนั้นนอกจากจะแสดงฐานะทางเศรษฐกิจแล้วยังช่วยเชิด
หน้าชูตาผู้ที่สามารถจัดทำพินโต ออกด้วย

ในการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะการสมรสกับความเป็นบุคคลชั้นนำนั้นเราได้
เลือกเอาครูเป็นตัวแทนบุคคลชั้นนำในตำบลนาป่า จำนวนครูที่เราได้ศึกษาคนความนิยม อยู่
๒๑ คนเป็นชาย ๑๒ คน เป็นหญิง ๙ คน ครูทั้ง ๒๑ คนบางคนก็สอนอยู่ในโรงเรียน
ในหมู่ที่ ๒ บางคนก็สอนในหมู่ที่ ๕ ตำบลนาป่า และบางคนก็สอนในตำบลใกล้เคียง กับ
ตำบลนาป่า ในจำนวนนี้เป็นคนที่เกิดในตำบลนาป่า ๑๓ คน ตำบลคอนทว้อ ๖ คน อีกคนหนึ่ง
เกิดที่ตำบลหนองตำลึง ครูเหล่านี้เป็นคนในชนบทและตั้งบ้านเรือนอยู่นอกหมู่ที่ ๒ ตำบลนาป่า
ทั้งสิ้น จำนวนครูที่ยังเป็นโสดมีอยู่ ๗ คน อีก ๑๔ คนนั้นสมรสแล้ว แต่เราได้ข้อมูลเกี่ยวกับ
การสมรสเพียง ๑๓ คนและได้แสดงลักษณะการสมรสของครู ๑๓ คนนี้ไว้ในตารางที่ ๒๘
แล้ว จากตารางนี้จะเห็นได้ว่าสำหรับคนทั่วไปที่อยู่ในหมู่ที่ ๒ ตำบลนาป่านั้นได้หันตามกันไป
ถึงร้อยละ ๖๘ แต่สำหรับผู้ที่เคยรับราชการนั้นส่วนใหญ่ทำพินโต

ฐานะและบทบาททางสังคมของครูนั้นได้อธิบายไว้ในบทที่ ๕ แล้ว ในที่นี้จะกล่าวถึง
ลักษณะบางอย่างไว้พอเป็นสังเขปเท่านั้น ครูเหล่านี้ล้วนยังหนุ่มยังสาวทั้งสิ้น ส่วนมากอายุยัง
ไม่ถึง ๓๖ ปี แต่ทั้งกายตามแบบสากลนิยม คือ สวมเสื้อเชิ้ต กางเกงขายาวและรองเท้าซึ่ง
ไม่เหมือนกับเครื่องแต่งกายของชาวชนบท ครูเหล่านี้นับว่าเป็นผู้ทันสมัยมากในสังคมชนบท เพราะ
เช่นผู้ที่ได้รับการศึกษามากกว่าคนอื่น ๆ และเพราะเป็นข้าราชการมีเงินเดือนประจำ การที่
รัฐบาลเร่งรัดสนับสนุนการประถมศึกษาอันเป็นผล ให้มีการจัดสร้างโรงเรียนเพิ่มขึ้นและการ
ประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับก็มีส่วนช่วยให้เกิดบุคคลชั้นนำประเภทนี้
ขึ้นด้วย ดังนั้นในการสมรส พิศมรสจึงนับว่าเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับบุคคลเหล่านี้ เพราะพิศ
สมรสมีความหมายเชิงสังคมและเศรษฐกิจด้วย

การจดทะเบียนสมรส

ตามบรรพ ๕ แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ พุทธศักราช ๒๔๗๗ นั้น การ
สมรสจะสมบูรณ์ตามกฎหมายต่อเมื่อได้จดทะเบียนแล้ว แต่ตามความเป็นจริงที่ปรากฏในตำบล

นายบ้าน มีสามภรรยาอยู่เพียงไม่กรายที่ใดจตุระเขยนสมรสกัน กำนันตำบลนาป่ากล่าวว่ามีอยู่
ราวร้อยละ ๓๐ แต่จากการสอบถามในเรื่องการสมรส ผู้คนคิดว่าคาดคะเนว่า สามภรรยาที่ใด
จตุระเขยนสมรสกันนั้นไม่อยู่ไม่ถึงร้อยละ ๓๐ และผู้จตุระเขยนสมรสก็มักจะเป็นคนชั้นนำใน
ชนบท คือ เป็นข้าราชการ ครู หรือผู้ที่ไ้รับการศึกษาซึ่งกำนันเรียกว่า "เป็นพวกทมิฬความรู้
ในเรื่องกฎหมาย"

สามภรรยาที่หันตามกันไปนั้นไปค่อจะไ้จตุระเขยนสมรสกัน บางรายที่ทาพิธสมรส
ก็ไม่จตุระเขยนสมรส แต่ผู้ไ้จตุระเขยนสมรสกันนั้นมักจะเป็นสามภรรยาที่ทาพิธสมรสมาก
กว่าสามภรรยาที่หันตามกันไป การที่เป็นเช่นนั้นนักเพราะพิธสมรสมีความเกี่ยวพันกับฐานะที่เป็นคน
ชั้นนำในสังคมด้วย

เราอาจจะกล่าวได้ว่า การที่ชาวชนบทไม่เอาใจใส่ในเรื่องการจตุระเขยนสมรสนั้นไม่ใช่
เพราะไม่รู้กฎหมายแต่เพียงอย่างเดียว แต่เป็นเพราะการจตุระเขยนสมรสทำให้เกิดความยุ่งยาก
ในเรื่องการหย่าร้างและการแบ่งมรดกอีกด้วย ในเรื่องเช่นชนบทบัญญัติแห่งกฎหมายมักจะผิด
แผกแตกต่างไปจากชนชรรวมนิยมประเพณีที่ชาวชนบทยึดถือเป็นแนวปฏิบัติกันอยู่

การหย่าและการแยกกันอยู่

ในการศึกษาคนควาที่ตำบลนาป่า ผู้คนความไ้ไ้สอบถามถึงจำนวนสามภรรยาที่หย่าร้าง
หรือแยกกันอยู่ไว้โดยละเอียด แต่จากการศึกษาถึงประวัติของครอบครัวและโดยการสนทนากับ
ชาวบ้านนั้นแสดงว่าชีวิตสมรสของคนในตำบลนาป่าส่วนมากมักจะยังยืนมั่นคง กำนันไ้ไ้
ยืนยันเช่นนั้นเหมือนกัน อย่างไรก็ตามในตำบลนาป่าก็มีการหย่าและการแยกกันอยู่บ้างเหมือนกัน
ประจักษ์พยานที่เห็นไ้ไ้ ในเรื่องนักคือ มีหญิงบางคนพาบุตรมาอาศัยอยู่กับบิดามารดาหรือพี่น้อง
ของตนหลังจากที่หย่าหรือแยกทางกับสามี ในบางรายนั้นสามภรรยาจะพาบุตรไปฝากไว้กับบิดา
มารดาหรือพี่น้องของตนเนื่องจากตนกำลังจะเลิกร้างกัน การศึกษาในเรื่องนี้อาจแบ่งออกไ้ไ้
ดังนี้ คือ

๑. สามภรรยาที่จตุระเขยนสมรส หากสามภรรยายินยอมที่จะหย่าก็ไปขังทว่ากรอำเภอ
และจตุระเขยนหย่า ในกรณีเช่นนั้นทว่าไ้ค่อเมอทั้งสองฝ่ายตกลงกันได้ในเรื่องการปกครองบุตร

คำอุปการะเลี้ยงดูและการแบ่งทรัพย์สินมรดก หากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่ยอมหย่าหรือทั้งสองฝ่ายไม่
อาจจะตกลงกันได้ ในเรื่องต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้น ฝ่ายที่เสียหายก็จะฟ้องร้องต่อศาล

แม้ว่ากฎหมายจะบัญญัติให้สามีภรรยาจดทะเบียนสมรสและมีความประสงค์ที่จะหย่าขาด
จากกันทำเช่นนี้ก็ตาม แต่ตามความเป็นจริงนั้นก็มีหลายรายที่ฝ่ายหนึ่งทิ้งอีกฝ่ายหนึ่งไป (ส่วน
มากสามีเป็นฝ่าย) และโคกใหม่ ฝ่ายซึ่งเป็นผู้ถูกทอดทิ้งจะไปหานายอำเภอเพื่อร้องเรียนขอให้
ช่วยจัดการกบฏผู้ผิด หากไม่อาจตกลงกันได้ ฝ่ายที่เสียหายก็จะฟ้องร้องต่อศาล การฟ้องร้องนี้
เป็นเรื่องยุ่งยากและต้องใช้จ่ายเงินเป็นจำนวนมาก ฉะนั้นจึงมักมีการฟ้องร้องกันต่อเมื่อมีขบวนการ
การแบ่งทรัพย์สินมรดกอยู่ด้วยเท่านั้น หญิงบางคนที่ถูกสามีทอดทิ้งอาจยอมรับเหตุการณ์โดย
เฉยๆ หากเห็นว่าทรัพย์สินมรดกที่จะได้นั้นไม่คุ้ม อย่างไรก็ตามสำหรับผู้ที่จดทะเบียนสมรสแล้วแต่
ยังไม่ไต่หย่าขาดจากกันให้ถูกต้องตามกฎหมายนั้นมีโอกาสที่จะสมรสใหม่ได้น้อย เพราะว่าผู้ที่
รักจะไม่ยอมสมรสด้วย เหตุผลอีกประการหนึ่ง คือ บุตรที่เกิดกับภรรยาใหม่ที่ไม่ถูกต้องตาม
กฎหมายก็จะไม่มีสิทธิได้รับมรดกของชายผู้นั้น ภรรยาคนแรกที่ไต่จดทะเบียนสมรสและบุตรที่
เกิดกับภรรยาคนแรกนั้นจะเป็นทายาท

ในกรณีนี้ใครจดทะเบียนหย่ากันอยู่อย่างถูกต้องตามกฎหมายนั้นมักจะตกลงกันในเรื่องบุตร
และทรัพย์สินมรดก โดยทางทฤษฎีนั้นบุตรอาจจะอยู่ในปกครองของบิดาหรือมารดาฝ่ายใดฝ่าย
หนึ่งหรือทั้งสองฝ่ายก็ได้ตามแต่จะตกลงกันแล้วทำหนังสือไว้เป็นหลักฐาน แต่ตามความเป็น
จริงนั้นบุตรมักจะอยู่กับมารดา และบิดาต้องจ่ายเงินค่าอุปการะเลี้ยงดูให้ สำหรับการแบ่งทรัพย์สิน
มรดกนั้น ทรัพย์สินที่ใครรับมรดกมาหรือทรัพย์สินที่มีอยู่ก่อนสมรสและลงชื่อเป็นของผู้ใด เมื่อหย่า
ร้างกันก็จะตกเป็นของผู้คนนั้น ส่วนทรัพย์สินที่ได้มาในระหว่างสมรสนั้นชายและหญิงก็ได้ไปคนละ
เท่า ๆ กัน ในพิธีสมรสนั้นเราได้กล่าวไว้แล้วว่า บิดามารดาจำข่าวได้มอเงินสมรสไว้กับ
มารดาเจ้าสาว บิดามารดาฝ่ายเจ้าสาวรับไว้ข่าวด้วยส่วนหนึ่งของเงินจำนวนนั้น รวมทั้ง
เครื่องทองด้วย ในทำนองเดียวกันบิดามารดาฝ่ายชายก็รับไว้ข่าวด้วยเงินและทองรับไว้
นั้นถือว่าเป็นสินสมรสซึ่งทั้งสามีและภรรยาเป็นเจ้าของร่วมกัน เมื่อสามีภรรยาหย่าขาดจากกัน

* กำหนดอธิบายว่า หากไม่ได้ลงชื่อไว้เป็นหลักฐาน ศาลอาจจะแบ่งทรัพย์สินเหล่านั้นให้คนละครึ่ง

ทรัพย์สินเหล่านี้เหลืออยู่เท่าใดก็แบ่งกันไปคนละเท่า ๆ กัน สำหรับเงินสินสอดยกขามารดา
ของภริยาใครบนนไม่จำเป็นจะต้องคนให้ฝ่ายชาย

นักเขียนในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๘ ได้กล่าวถึงการประนัประนอมในการหย่าร้างไว้เช่น
กัน กฎเกณฑ์บางประการที่นักเขียนเหล่านั้นอ้างถึงสอดคล้องกับกฎเกณฑ์ที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบัน

๑ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บรรพ ๕ ได้กล่าวถึงทรัพย์สินระหว่างสามีภริยาและการแบ่งทรัพย์สิน
ของสามีภริยาไว้ดังต่อไปนี้

ก. สินบริคณฑ์ แบ่งออกเป็น

(๑) สินเคิม ได้แก่

(ก) ทรัพย์สินที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีอยู่แล้วก่อนสมรส

(ข) ทรัพย์สินที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้มาระหว่างเป็นสามีภริยาโดยทางพินัยกรรมหรือยกให้โดย
เสน่หา เมื่อพินัยกรรมหรือหนังสือยกให้นั้นได้แสดงว่าให้เป็นสินเคิม

(๒) สินสมรส ได้แก่ ทรัพย์สินทั้งหมดที่ได้มาระหว่างสมรส นอกจากที่ได้ระบุไว้ว่าเป็น
สินเคิมหรือสินส่วนตัว

สามีเป็นผู้จัดการสินบริคณฑ์ หากทรัพย์สินเหล่านั้นเป็นของภริยา การจัดการเกี่ยวกับทรัพย์สิน
นั้นต้องได้รับความยินยอมจากภริยาก่อน

ในการหย่าร้างนั้นให้สินเคิมแก่คู่สมรสทั้งสองฝ่าย (นอกจากจะมีการเฉลี่ยชดใช้ให้แก่กัน
ในกรณีที่สินเคิมได้ใช้พร่องไปในระหว่างสมรสโดยความยินยอมของสามีภริยา) ส่วนสินสมรสนั้นชาย
และหญิงได้ส่วนแบ่งเท่ากัน เว้นแต่ชายหรือหญิงมีสินเคิมฝ่ายเดียว อีกฝ่ายหนึ่งไม่มีสินเคิมก็ให้ฝ่ายที่
มีสินเคิมได้สองส่วน ฝ่ายที่ไม่มีสินเคิมได้หนึ่งส่วน

ข. สินส่วนตัว ได้แก่

(๑) ทรัพย์สินที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีอยู่ก่อนสมรสและคู่สมรสได้ทำสัญญาก่อนสมรสแยกไว้เป็น
สินส่วนตัว

(๒) ทรัพย์สินอันเป็นเครื่องใช้ส่วนตัวตามฐานะ เครื่องมือเครื่องใช้ที่จำเป็นในการประกอบ
วิชาชีพ

(๓) ทรัพย์สินที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้มาระหว่างเป็นสามีภริยาโดยทางพินัยกรรมหรือยกให้โดย
เสน่หา เมื่อพินัยกรรมหรือหนังสือยกให้นั้นได้แสดงไว้ให้เป็นสินส่วนตัว

(๔) ของหมั้น ซึ่งหมายถึงทรัพย์สินซึ่งฝ่ายชายให้ไว้แก่ฝ่ายหญิงเพื่อเป็นหลักฐานและประกัน
ว่าจะสมรสกับหญิงนั้น หลังจากการสมรสแล้ว ของหมั้นตกเป็นสิทธิแก่หญิง

สามีหรือภริยาค่างมีสิทธิจัดการและจำหน่ายสินส่วนตัวได้โดยลำพัง การหย่ากันไม่ทำให้เกิด
ปัญหาในเรื่องกรรมสิทธิ์และการแบ่งแยกสินส่วนตัวแต่อย่างใด

ตัวอย่างเช่นครอเฟอร์ด^๑ ไทกล่าวถึงเรื่องนี้ไว้เมื่อ ๑๓๐ ปีมาแล้วว่า “การหย่าร้างนั้นทำได้
 ง่ายไม่มีความลำบากแต่อย่างใด..... เพียงแต่ว่าทั้งสองฝ่ายตกลงยินยอมที่จะแยกทางกันก็
 เหมือนจะเป็นการเพียงพอที่จะหย่ากันได้ ในกรณีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งต้องการจะหย่าแต่เพียงฝ่าย
 เดียวก็มีความยุ่งยากบ้าง ฝ่ายที่ต้องการหย่าจะให้ค่าเสียหายแก่อีกฝ่ายหนึ่ง เมื่อตกลง
 หย่าขาดจากกันแล้วแต่ละฝ่ายจะไต่รับทรัพย์สินของตนได้นำมารวมกันในการสมรสกันใหม่ ส่วน
 ทรัพย์สินที่ใดมาใหม่ในขณะที่อยู่กันรวมกันนั้นเป็นของสามีทั้งหมด ภริยาไม่มีสิทธิในทรัพย์สิน
 ส่วนนี้เลย ถ้ามีบุตรซึ่งบรรลุนิติภาวะแล้ว บุตรจะเป็นผู้เลือกเอาเองว่าตนจะอยู่กัยบิดาหรือมารดา
 ในกรณีที่บุตรยังเยาว์อยู่ การแย่งบุตรกันตามกฎหมายเป็นที่น่าสนใจก็คือ บุตรสาวให้อยู่กัย
 บิดาและบุตรชายให้อยู่กัยมารดา โดยถือหลักว่าบุตรสาวมักจะเป็ประโยชน์แก่บิดาและบุตรชาย
 เป็นประโยชน์แก่มารดา แม้ว่าคู่สมรสจะมีทนต์หย่าขาดจากกันต่างฝ่ายต่างก็มีเสรีภาพที่จะ
 ตัดต่อกับหญิงหรือชายอื่นได้ ต่างกับกฎเกณฑ์ในศาสนาฮินดูและอิสลามซึ่งมีข้อบังคับสำหรับ
 ฝ่ายหญิง”

คำอธิบายของลาลูแบร์^๒ ในเรื่องการแข่งขันไม่เหมือนกับของครอเฟอร์ด ลาลูแบร์
 กล่าวว่าบุตรคนแรกและคนคี่ให้อยู่กัยมารดา คนที่สองและคนคี่ให้อยู่กัยบิดา หากสามีภริยามี
 บุตรคนเดียวผู้เป็นมารดาจะไต่ไปปกครอง บาวริง^๓ ก็ได้อธิบายไว้เช่นเดียวกัน

การหย่าร้างโดยความตกลงยินยอมของทั้งสองฝ่าย สิทธิในทรัพย์สินเดิมของแต่ละฝ่าย
 และการสมรสใหม่ตามที่ครอเฟอร์ดกล่าวไว้ นั้นยังเป็นความจริงอยู่ในปัจจุบัน แต่เรื่องการแข่งขัน
 บุตรไปปกครองตามที่ลาลูแบร์และบาวริงกล่าวไว้ นั้นค่อนข้างจะแปลกอยู่ แต่ครอเฟอร์ดก็ยังกล่าว
 ด้วยว่าภริยาไม่มีสิทธิในทรัพย์สินที่ใดมาในระหว่างที่อยู่กันรวมกันซึ่งไม่สอดคล้องกับที่เข็ญ
 ในปัจจุบัน

๒. สามีภริยาที่ไม่ได้จดทะเบียนสมรส การหย่าร้างและการแย่งทรัพย์สินระหว่างสามี
 ภริยาที่จดทะเบียนสมรสกันนั้น มติการที่กระทำให้อุบัติตามกฎหมายได้ดังที่ไทกล่าวมาแล้ว

^๑ Crawford, ล.ก. ๑๘๓๐, หน้า ๑๓๒.-๑๓๓.
^๒ La Loubère, Du Royaume de Siam, Paris: Jean Baptise Coignard, Vol I, ๑๖๘๘, หน้า ๒๐๒.
^๓ Bowring, ล.ก. หน้า ๑๑๘.

สำหรับสามีภริยาที่ไม่ได้จดทะเบียนสมรสซึ่งได้กล่าวไว้แล้วว่ามีอยู่เป็นจำนวนมากนั้น กฎหมายมิได้ระงับการหย่าร้างและการแบ่งแยกทรัพย์สินไว้ อย่างไรก็ตาม เราอาจจะกล่าวถึงเรื่องนี้ได้ดังต่อไปนี้

หากว่าทั้งสองฝ่ายตกลงยินยอมที่จะหย่าขาดจากกันก็จะพากันไปจดทะเบียนหย่าที่สำนักงานซึ่งทำหน้าที่คล้าย ๆ กันนายอำเภอในกรณีที่มีการจดทะเบียนสมรส (สำหรับสามีภริยาที่จดทะเบียนสมรสกันนั้นจะต้องไปจดทะเบียนหย่า ณ ที่ว่าการอำเภอ) สำนักงานทำหน้าที่รับรองการหย่าให้และในหนังสือนั้นก็จะมีบันทึกข้อตกลงของสามีภริยาในการแบ่งแยกทรัพย์สินและการปกครองบุตรไว้ด้วย การแบ่งทรัพย์สินและบุตรนั้นก็คล้ายกับในรายการจดทะเบียนสมรสกัน บุตรมักจะอยู่กับมารดา ลักษณะเช่นนี้ดูเหมือนจะเป็นธรรมเนียมที่เคยมี คือ ลูก ๆ มักไม่ค่อยชอบอยู่กับพ่อ

อันที่จริงการไปหากำหนดเมื่อมีการหย่ากันก็ไม่จำเป็น กำหนดไม่มีอำนาจชดเชยในเรื่องการหย่า ในกรณีทั้งสองฝ่ายตกลงยินยอมจะหย่าขาดจากกันหรือแยกกันอยู่ก็มักจะไปหากำหนดให้รับทราบไว้ แต่ก็อาจเลิกร้างกันโดยไม่ไปหากำหนดก็ได้ สำหรับสามีภริยาที่ไม่ได้จดทะเบียนสมรสกันนั้นอาจจะหย่าขาดจากกัน หรือแยกกันอยู่โดยไม่ต้องมีหนังสือรับรองการหย่าจากกำหนดก็ได้ บางรายก็แยกทางกันโดยที่อีกฝ่ายหนึ่งไม่สมัครใจยินยอม ในกรณีเช่นนี้กฎหมายหรือพนักงานเจ้าหน้าที่ไม่อาจจะเข้าไปเกี่ยวข้องด้วยได้

ถ้าสามีภริยาไม่อาจจะตกลงกันได้ในเรื่องการหย่าหรือแยกกันอยู่หรือไม่อาจตกลงกันในเรื่องทรัพย์สินหรือการปกครองบุตร บางรายก็จะไปหากำหนดให้ช่วยตัดสิน เช่น สามีภริยาคนหนึ่งมีบ้านเช่าอยู่ด้วยกันโดยมิได้จดทะเบียนสมรส สามีมรดกอยู่แปลงหนึ่งแต่ภริยาไม่มี ในขณะที่เกิดเรื่องยุ่งยากในครอบครัวนั้นมิบุตรสาวด้วยกันคนหนึ่งและภริยากำลังตั้งครรภ์บุตรคนที่สอง ภริยาเลี้ยงหมูไว้ ๑๐ ตัว ซึ่งโตจนจะขายได้แล้ว สามีต้องการให้ภริยาออกไปจากบ้านของตน ในชั้นแรกภริยาไม่ยอมไป ต่อมาก็ตกลงจะไปแต่ขอแบ่งทรัพย์สินของสามีส่วนหนึ่งและขอแบ่งเงินค่าขายหมูครึ่งหนึ่ง สามีไม่ยอมให้และขับไล่ภริยาให้ไปอยู่ท่อน ภริยาจึงต้อง

ไปอาศัยอยู่กับเพื่อนบ้านและนำเรื่องไปปรึกษากับท่าน ท่านก็ได้แนะนำว่าเป็นกริยาว่าไม่ควร
แยกจากสามีเพราะจะมีแต่ทางเสียไม่มีทางได้อะไร และพยายามไกล่เกลี่ยให้สามีภริยาคนคนค
กันได้สำเร็จ ขณะนี้สามีภริยาคนก้อยกกันด้วยเงินที่เกิดขึ้นตรคนทสามแล้ว

การหย่าและการแยกกันอยู่ของสามีภริยาในตำบลนาบ้านนมน้อย ท่านกล่าวว่าใน พ.ศ.
๒๕๐๓ นั้นไม่มีการฟ้องหย่าหรือการตกลงยินยอมหย่ากันเองเลย และท่านก็ได้จดทะเบียน
หย่าให้สามีภริยาที่ไม่ได้จดทะเบียนสมรสเลยแม้แต่รายเดียว มีอยู่ ๓ หรือ ๔ รายที่มาปรึกษา
ท่านเพื่อจะแยกกันอยู่ แต่ท่านก็ได้ไกล่เกลี่ยให้คนคนทั้งหมดทกราย ท่านได้เล่าว่า มีสามี
ภริยาที่ไม่ได้จดทะเบียนสมรสเพียง ๒ รายที่แยกกันอยู่โดยไม่ได้บอกให้ท่านทราบและยอมรับ
ว่าอาจจะมามีภรรยาท่านก็ได้แต่คนไม่ทราบ

การรับมรดกในตำบลนาป่า

เอนกกุล กริแสง

ชาร์ป ไท้กล่าวถึงการแข่งขันมรดกของคนในตำบลบางซันไว้ว่า "ที่ดินของบิดามารดาจะถูกแบ่งออกเป็นส่วน ๆ ให้แก่บุตรทุกคน ประมาณว่าคนหนึ่ง ๆ จะได้รับส่วนแบ่งเท่า ๆ กัน" หากผู้สมรสที่ยังมีชีวิตอยู่ถูกตัดสิทธิ์ในการรับมรดกหรือสละมรดก ทรัพย์สินของผู้ตายจะถูกแบ่งออกไปให้แก่บุตรทุกคน คนละเท่า ๆ กันโดยไม่คำนึงถึงอายุและเพศ น้อย่างในบางกรณีที่ไม่มีการแบ่ง และทรัพย์สินทั้งหมดของบิดามารดาตกเป็นของคนคนเดียว ซึ่งอาจจะเป็นบุตรชายหรือบุตรสาวซึ่งอยู่ช่วยบิดามารดาทำงานและเลี้ยงดูบิดามารดาตามแก่ที่มา ทั้งนี้ไม่คำนึงถึงว่าบุตรคนนั้นจะสมรสแล้วหรือยังเป็นโสดอยู่ ในกรณีเช่นนี้มักจะได้แก่บุตรคนสุดท้าย เพราะบุตรคนอื่น ๆ ไต่แยกออกไปอยู่ต่างหากแล้ว นี่เป็นเรื่องสิทธิของผู้เยาว์ (Junior right) หรืออิกนัยหนึ่งบุตรคนสุดท้ายได้รับมรดกมากกว่าบุตรคนอื่น ๆ อย่างไรก็ตาม ในรายเช่นที่ว่ามานี้ บิดามารดาบางรายก็ได้แบ่งทรัพย์สินให้บุตรคนอื่น ๆ ก่อนแล้วตอนที่ยังบุตรเหล่านั้นแยกไปอยู่ก่อน

คอฟแมน ไท้กล่าวถึงเรื่องการแข่งขันมรดกของคนในตำบลบางซันไว้ว่า "ในทางทฤษฎีนั้น บุตรทุกคนจะได้รับที่ดินเป็นมรดกคนละเท่า ๆ กัน ส่วนบุตรคนสุดท้ายจะเป็นชายหรือหญิงก็ตาม นอกจากจะได้รับส่วนแบ่งที่ดินเท่ากันแล้ว ยังได้บ้านและบริเวณบ้านและเครื่องมือเครื่องใช้ในบ้านอีกด้วย เนื่องจากบุตรคนสุดท้ายมักจะเป็นผู้ไต่รอยานและบริเวณบ้านเป็นมรดกตนเอง จึงมักปรากฏว่า บิดามารดาที่ชราแล้วหลายรายอยู่กัยบุตรชายคนเล็ก และให้บุตรคนนั้นดูแลและช่วยทำมาหากิน ภายหลังที่บุตรคนอื่น ๆ สมรสและแยกไปตั้งบ้านเรือนอยู่ต่างหาก" เกอชิง ไท้กล่าวถึงการแข่งขัน

๑ Sharp, ล.ก. หน้า ๑๕๒, ๑๕๒-๑๕๓.
 ๒ Kaufman, ล.ก. หน้า ๒๒.
 ๓ John E. De Young, Village Life in Modern Thailand, Berkeley: University of California Press, ๑๙๕๕., หน้า ๒๓

มรดกของคนในภาคเหนือของประเทศไทยว่า บุตรทั้งหญิงชายต่างก็มีสิทธิที่จะไต่รับส่วนแบ่งที่ดินของบิดามารดา ส่วนบ้านนั้นเป็นสิทธิของ บุตรสาวคนเดียวคนหนึ่ง (โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คนที่อยู่กับบิดามารดาเรื่อยมา) เขาได้ให้ความเห็นต่อไปอีกว่า สำหรับภาคกลางและภาคใต้ของประเทศไทยนั้น ไม่ได้ยกคถอกฎเกณฑ์อย่างเคร่งครัดเหมือนทางภาคเหนือ แขนงซาร์คและคณะก็ได้กล่าวเช่นเดียวกับ เคอชิง และยังได้ให้ข้อคิดขงประการอีกด้วย คือตอนทว่า “โดยสิทธินั้นบุตรทุกคนทั้งชายและหญิงจะไต่รับส่วนแบ่งที่นาไปคนละเท่า ๆ กัน แต่เท่าที่ปรากฏนั้นกรรมสิทธิ์ที่ดินมิได้ถูกแบ่งแยกเป็นส่วนเล็กส่วนน้อยไปด้วย ทั้งนี้อาจจะมีเหตุการณ์บางอย่างมาขัดแย้งกันได้ สิ่งหนึ่งที่ระอธิบายลักษณะเช่นนี้ได้ คือการที่คนพยายามขยายที่นาของตนออกไป และการย้ายไปจับของที่ดินทำกินใหม่ หลังจากที่ดินบิดามารดาแก่ตัวลงหรือตายไปแล้ว บุตรคนสุดท้ายของซึ่งอาจจะเป็นผู้ชายหรือหญิงก็จะไต่รับบ้านรวมทั้งบริเวณบ้านและที่ดินส่วนหนึ่งเป็นมรดก และผู้อื่นอาจจะเอาส่วนแบ่งของผู้อื่นเขามารวมด้วยโดยการตกลงกัน เป็นการ ส่วนตัวด้วย ๆ ก็ได้ เนื่องจากทั้งชายและหญิงต่างก็มีสิทธิที่จะไต่รับส่วนแบ่งที่ดินของบิดามารดาด้วยกันทั้งสองฝ่าย ดังนั้นสามภรรยาจึงอาจมีที่ดินอยู่ต่างตำบลกัน ซึ่งเป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้สามภรรยาเข้าไปอยู่ทีโนนข้างที่หนึ่ง อันเป็นเรื่องที่น่าสังเกตเรื่องหนึ่งในชีวิตชนบทของไทย”

การที่จะเข้าใจลักษณะของครอบครัวและเครือญาติอย่างแจ่มแจ้งนั้น จำเป็นจะต้องเข้าใจเรื่องการแบ่งมรดกด้วย แต่เข็นที่นาเสียทายทผลการคนควาในเรื่องนมน้อยและเท่าที่มออยู่บ้าง ไม่สอดคล้องกันอีกด้วย ปัญหาที่เกี่ยวกับเรื่องการรับมรดกที่นาจะได้พิจารณาถงกคือ

๑. ในทางทฤษฎีทั้งชายและหญิงต่างก็มีสิทธิรับมรดกจากบิดามารดา แต่ในทางปฏิบัติได้จัดทำกันอย่างไร
๒. การที่บุตรสุดท้ายไต่รับบ้านและบริเวณบ้านเป็นมรดกนั้น ตามความเป็นจริงมีอยู่มากเพียงใด และมีความเกี่ยวข้องกับการแบ่งที่ดินอย่างไร
๓. การที่บุตรทั้งชายหญิงมสิทธิรับมรดกด้วยกันทั้งสองฝ่ายนั้นทำให้เกิดการชอยทคนออกไปเป็นส่วนย่อย หรืออีกนัยหนึ่งเป็นการทำลายทรัพย์สินของตนเองหรือไม่
๔. หากไม่เป็นการทำลายทรัพย์สินของตนเองแล้ว มีสิ่งใดบ้างที่มาช่วยไม่ให้เช่นนั้น

• Wendell Blanchard, et al., Thailand, New Haven, HRAF Press ๑๙๕๓ หน้า ๔๒๔.

ก. การทวงขายและหญิงทางกมสทธิขมรดกตกคนนั้นเช่นเหตุให้สามภริยาไ้รวมทรัพย์สินเข้าด้วยกันไ้มากพอที่จะแบ่งต่อไปอีกหรืออย่างไร

ข. ทักคนอนรร้างว่างเปล่าซึ่งใคร ๆ ก็อาจจะไปจับจองไ้คนไ้ช่วยแก้ไขปัญหการแบ่งตกคนแล้วเข้าไ้ไ้มากเพียงไร

ค. ไ้ไ้มีการตกลงกันระหว่างทายาทอย่างใดหรือไม่ ในอนที่รวมทรัพย์สินข้ของบิดามารดาเข้าด้วยกันอีกเพื่อให้สามารถทำการกสิกรรมไ้ไ้เป็นกอบเป็นกำ

ปัญหาข้อ ๑ นั้นเช่นปัญหานำปัญหาอื่น ๆ ทุกข้อ การทขุดรทงชายและหญิงมสิทธิขมรดกจากบิดามารดานมิไ้หมายความว่า จะต้องไ้รับเท่ากันทุกคนไป ทรัพย์สินนั้นอาจแบ่งออกไ้เป็น ๓ ประเภทคือ (๑) ที่ดินซึ่งไ้แก่ (ก) ที่นา และ (ข) ที่ดินสำหรับทำสวนหรือทำไร่ เช่นไร้มันสำปะหลัง ไร้ช้อย ไร้กล้วย ฯลฯ หรือสำหรับปลูกไม้ผลชนิดอื่น เช่น ตาล มะพร้าว ฯลฯ (๒) บ้านและบริเวณบ้าน (๓) สิ่งหริมทรัพย์สินอื่นไ้แก่ เครื่องมือเครื่องใช้ในการกสิกรรม (รวมทั้งสัตว์ควย) ซึ่งนับว่าเป็นสิ่งสำคัญกว่าอย่างอื่น นอกจากนกม เครื่องเรือน ฯลฯ

การแบ่งแยกมรดกในแง่กฎหมายและประเพณีนิยม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีไ้ผู้ตายไม่ได้ทำพินัยกรรม

กฎหมายกำหนดว่าบุคคลอายุทรัพย์สินของตนให้ผู้อื่นไ้ไ้ในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ โดยการทำเป็นหนังสือและมอบไว้แก่พนักงานเจ้าหน้าที่ หรือมฉะนนักทำเป็นพินัยกรรม ซึ่งจะเห็นผลบังคับไ้ตามกฎหมายเมื่อตนตาย การยกทรัพย์สินจะโดยการโอนให้หรือทำพินัยกรรมก็ตามกระทำไ้แต่เฉพาะทรัพย์สินที่เข่นของตนอย่างถูกต้องตามกฎหมายเท่านั้น เจ้าของทรัพย์สินจะโอนทรัพย์สินหรือทำพินัยกรรมยกทรัพย์สินให้กับผู้อื่นไ้ไ้ตามใจชอบ แต่โดยมากก็มักคำนึงถึงธรรมเนียมและประเพณีของครอบครัวเป็นหลัก จึงจะเห็นไ้ชัดในการแบ่งแยกมรดกของผู้ตายที่มิไ้ทำพินัยกรรมไว้ก่อน

เรื่องการแบ่งทรัพย์สินของผู้ตายที่มิไ้ทำพินัยกรรมไ้วันนี้ กฎหมายอาจจะไม่ตรงกับกปฏิบัติตามประเพณีนิยม ดังนั้นจึงจำเป็นต้องอธิบายไว้ทั้งสองแบบ

กฎหมายในปัจจุบันนี้ถือว่า การสมรสจะสมบูรณ์ต่อเมื่อได้จดทะเบียน สมรสกันแล้วเท่านั้น
 ททรัพย์สินของคู่สมรสนั้นอาจจะกล่าวได้ว่า ส่วนหนึ่งเป็นทรัพย์สินของสามี อีกส่วนหนึ่งเป็น
 ทรัพย์สินของภรรยา (ลักษณะทรัพย์สินของคู่สมรสนั้นได้อธิบายไว้แล้ว ในเรื่อง การสมรส ใน
 บทที่ ๖) การตายของคู่สมรสไม่ทำให้คู่สมรสที่ยังมีชีวิตอยู่เสียสิทธิการเป็นเจ้าของทรัพย์สิน
 ในส่วนของตนแต่อย่างใด ทรัพย์สินของผู้ตายหากมิได้ทำพินัยกรรมไว้ จะตกเป็นของทายาท
 โดยกรรม ทายาทเหล่านั้นแบ่งออกเป็นลำดับตามความใกล้ชิดกับผู้ตาย ทายาทเหล่านั้นมีสิทธิรับ
 มรดกก่อนหลังตามลำดับ ดังแสดงไว้ในสคมภ์ซ้ายของตารางข้างล่างนี้ ถ้าทายาทลำดับต้น
 ยังมีชีวิตอยู่หรือมีผู้สืบมรดกแทน ทายาทในลำดับถัดไปจะไม่มีสิทธิในมรดกของผู้ตาย เว้นแต่
 ในกรณีผู้สืบสินทานและบิดามารดา หากทายาททั้งสองลำดับนี้ยังมีชีวิตอยู่ ทายาทที่เป็นบิดา
 มารดาจะมีสิทธิในมรดกเท่า ๆ กับทายาทที่เป็นผู้สืบสินทาน คู่สมรสตามกฎหมายบัญญัติให้เป็น
 ทายาทโดยกรรมและมีสิทธิได้รับมรดกเสมอไม่ว่าผู้ตายจะมีทายาทในลำดับใด แต่ส่วนแบ่ง ใน
 มรดกที่คู่สมรสได้รับ ตามลำดับทายาทที่มีชีวิตอยู่นั้นต่างกันไป หากผู้ตายมีทายาทลำดับห่าง
 ออกไป คู่สมรสก็จะได้ส่วนแบ่งมากขึ้น ดังที่แสดงไว้ในสคมภ์ขวาของตารางข้างล่างนี้

ตารางที่ ๒๕ สิทธิในการรับมรดก

ลำดับของทายาทที่เป็นญาติ	ส่วนแบ่งของคู่สมรส
๑. ผู้สืบสินทาน	เท่ากับบุตรคนหนึ่งของเจ้ามรดก
๒. บิดามารดา	กึ่งหนึ่งของมรดก
๓. พี่น้องร่วมบิดามารดา	กึ่งหนึ่งของมรดก
๔. พี่น้องร่วมบิดาหรือมารดา	สองในสามของมรดก
๕. บุ ย่า ตา ยาย	สองในสามของมรดก
๖. ลุง ป้า น้า อา	สองในสามของมรดก

ประเด็นนี้มักแย่งทรัพย์สินออกเป็นประเภทต่าง ๆ เช่นกัน ทรัพย์สินที่สามีได้รับเป็น
 มรดกมาหรือตกเป็นชื่อของสามีก่อนสมรสนั้นถือว่าเป็นของสามี ในทำนองเดียวกัน ทรัพย์สิน
 ที่ภรรยาได้รับเป็นมรดกมาหรือตกเป็นชื่อของภรรยา ก่อนสมรสถือว่าเป็นของภรรยา การตายของ
 คู่สมรสไม่ทำให้คู่สมรสที่ยังมีชีวิตอยู่เสียสิทธิการเป็นเจ้าของทรัพย์สินนั้น ๆ แต่อย่างใด

พระราชบัญญัติเกี่ยวกับการล้มมรดกซึ่งไม่มีพินัยกรรมในกรณีการสมรสถูกต้องตาม
 กฎหมายนั้นไม่สอดคล้องกับประเพณีของคำขอลาน้ำาเกี่ยวกับกรล้มมรดกซึ่งไม่มีพินัยกรรมใน
 กรณีการสมรสโดยไม่ได้จดทะเบียน ประเพณีนิยมปฏิบัติกันอยู่นั้นแสดงให้เห็นลำดับก่อนหลัง
 ตามวรรคหนึ่งของคนในคำขอลานั้น ตามประเพณีมักจะพิจารณาว่ามรดกซึ่งไม่มีพินัยกรรมนั้นเช่น
 ทศพยสันตผตายไคมาเช่นมรดกอกทอกหนึ่ง หรือเป็นทศพยสันตผตายหามาไคระหว่างสมรส
 หากผู้ตายมิไคทำพินัยกรรมไว้คสมรสทงมชวคอยู่ไม่มีสิทธิในทศพยสันตผตผู้ตายไครับเช่น
 มรดกมาแต่ไคอย่างไค ถ้าบิคามารคาคเป็นผู้ให้ทศพยสันตผตผู้ตาย บิคามารคาคและบุตรของผู้ตาย
 เท่านั้นทมิสิทธิในทศพยสันตผตนั้น ตามทฤษฎีนั้นทศพยสันตผตนั้นจะแบ่งให้บิคามารคาคส่วนหนึ่ง
 ซึ่งเท่ากับส่วนทบุตรททุกคนไครับ แต่โดยททั่วไปแล้วบิคามารคาคของผู้ตายมักจะไครับส่วนแบ่งนั้น
 และยกให้บุตรของผู้ตายไปคนละเท่า ๆ กัน

ส่วนทศพยสันตผตหามาไคในระหว่างสมรสนั้นจะตกเป็นของคสมรสโดยบุตรไม่มีสิทธิ แต่
 อย่างไคก็ตาม ญาติของผู้ตายจะรวบไว้คคสมรสทงมชวคอยู่ไปจดทะเบียนทศพยสันตผตนั้นเป็นชื่อ
 ของบุตรเสย เพราะเกรงว่าคสมรสทงอยู่จะสมรสใหม่และโอนทศพยสันตผตให้แกผู้อื่น

เพื่อเป็นการพิจารณาว่า การแบ่งทศพยสันตผตของผู้ตายตามประเพณีนิยมคทไคกล่าวมานั้นไค
 ยคถอปฏิญตสืบเนื่องกันมาหรือไม่ จึงนำเอาผลการคั่นคควาของ ครอเฟอร์ค และ บาวริง
 เมอรรอยบเคษมาแล้วชนมาพิจารณาประกอบคด้วย แต่เป็นทน่าเสยตาย อย่างยงทผลการคั่นคควา
 ของทงสองคนนชคแย้งกัน

ครอเฟอร์ค ° กล่าววว่า "พินัยกรรมจะเขียนเป็นลายลักษณ์อักษรหรือส่งเสยกันคควาจ
 กไค แต่ไม่วาจะไควิธีไคก็ตามจะต้องมีพยาน ๔ คน สามีจะยกทศพยสันตผตให้คนอื่นไค
 ต้องให้แกภริยาและบุตรเท่านั้น และจะให้ไคไคไคมากน้อยเท่าไคนั้นตามแต่ใจของตน หากสามี
 ตายโดยมิไคทำพินัยกรรมไว้ ภริยาจะมีสิทธิเก็บกินในมรดกนั้นไปจนตลอดชีวิตหรือจนกว่าจะ
 สมรสใหม่ เมอภริยาตายหรือสมรสใหม่ ทศพยสันตผตนั้นจะตกเป็นของบุตร บุตรสาวมักจะไครับ
 ส่วนแบ่งมากกว่าบุตรชายประมาณครึ่งหรือหนึ่งเท่าควทงนแล้วแต่เหตุการณ ส่วนบุตรภริยาน้อย

° Crawford, a.c., Vol. II, ๑๘๓๐; หน้า ๑๓๑-๑๓๒.

จะไตร่ตรองแบ่งเพียงครึ่งหนึ่งของบุตรภริยาหลวง ไม่ปรากฏว่ามี การแบ่งทรัพย์สินให้บุตรชาย คนโตมากกว่าบุตรชายคนอื่น ๆ เลย หากผู้ตายไม่มีภริยาหรือบุตร มรดกก็จะตกเป็นของบิดา มารดา และถ้าบิดามารดาก็ตายไปแล้วก่อนแล้วทรัพย์สินเหล่านั้นก็จะถูกแบ่งให้พี่น้องร่วมบิดา มารดาเดียวกัน” บาวริงกล่าวว่า “ทรัพย์สินจะตกเป็นของผัวโดยการให้หรือทำพินัยกรรมยกให้ แต่หากสามีตายโดยมิได้ทำพินัยกรรมไว้ โดยปกติก็จะแบ่งมรดกออกเป็น ๓ ส่วน ส่วนหนึ่ง ตกเป็นของบิดามารดาและพี่ชายตาย ส่วนหนึ่งเป็นของภริยา อีกส่วนหนึ่งนั้นแบ่งให้บุตรและ ญาติสนิทของผู้ตาย ถ้าไม่มีบิดามารดาพี่ชายตายหรือภริยา มรดกก็จะแบ่งให้บุตรและพี่น้อง ของผู้ตาย”

หากจะอ้างว่าในศตวรรษก่อนกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่ใช้อยู่ในขณะนั้นได้แนวจากประเพณีนิยม ที่มีอยู่ในหมู่บ้าน ก็อาจจะประนีประนอมความขัดแย้งของผู้เขียนทั้งสองนี้ได้ในบางประการ แต่ การอ้างเช่นนั้นก็ไม่สู้จะสมเหตุสมผลนัก และกฎเกณฑ์ดังกล่าวก็อาจไม่ตรงต่อความเป็นจริงด้วย นักคนควาทั้งสองนี้ได้กล่าวถึง การแบ่งทรัพย์สินของสามีถึงแก่กรรมโดยมิได้ทำพินัยกรรมไว้ แต่มิได้แยกออกไปว่าทรัพย์สินนั้นได้มาโดยวิธีใด ได้มาเป็นมรดกหรือหามาได้เองในระหว่าง สโมสร หาก ครอเฟอริค หมายถึงแต่เพียงทรัพย์สินที่สามี ไตร่ตรองเป็น มรดกมาจากบิดามารดา คำกล่าวของ ครอเฟอริค ทว่าเมื่อสามีตายลงไป ภริยามีแต่สิทธิเกี่ยวกับทรัพย์สินเหล่านั้น แต่ทรัพย์สินนั้นจะตกเป็นของบุตร ซึ่งเป็นผู้มีสิทธิรับมรดก ก็สอดคล้องกับประเพณีนิยม ที่ยกข้อปฏิบัติกันอยู่ ผลการค้นคว้าของเขาทั้งหลายว่า บุตรสาวจะไตร่ตรองส่วนแบ่งมากกว่าบุตรชาย นั้นไม่ปรากฏเป็นความจริงในคำขอลานาฆ่า แต่อย่างไรก็ดีผลการค้นคว้าของเขาก็แสดงว่าในการ รับมรดกนั้นบุตรทั้งชายหญิงมีสิทธิทั้งสองฝ่ายซึ่งตรงกับประเพณีนิยมที่ปฏิบัติกัน ในคำขอล นานาฆ่า บาวริง กล่าวว่าทรัพย์สินของสามีจะถูกแบ่งออกเป็น ๓ ส่วน ส่วนหนึ่งให้บิดามารดา พี่ชายตาย ส่วนหนึ่งให้แก่บุตร และอีกส่วนหนึ่งเป็นของภริยา ในคำขอลานาฆ่านั้นบิดามารดา มีสิทธิครอบครองส่วนหนึ่งของทรัพย์สินซึ่งตนได้ยกให้ผู้ตายก่อนสโมสร แต่โดยมากก็มักจะ ไม่ค่อยเรียกร้องสิทธิและมักจะยกทรัพย์สินส่วนนี้ให้แก่บุตรของผู้ตาย บุตรมีสิทธิในทรัพย์สิน ทีเดียวไต่รับจากพี่ชายก่อนสโมสร ส่วนภริยานั้นจะไต่รับมรดกเฉพาะทรัพย์สินส่วนที่หามาได้ใน ระหว่างสโมสรเท่านั้น ดังนั้นภริยาก็มักจะไต่รับมรดกส่วนหนึ่งด้วยเหมือนกัน

* Bowring, ล.ด., Vol. I ๑๘๘๘, หน้า ๑๘๕-๑๘๖.

ประเพณีการสืบทอดในตำบลนาป่า โดยเฉพาะการสืบทอดจากบิดามารดา

เป็นที่ทราบกันอยู่แล้วว่า การแย่งมรดกนั้นตามที่ปฏิบัติกันจริง ๆ มักจะแตกต่างกันไปจาก
ทฤษฎี เป็นต้นว่า ตามทฤษฎีนั้นบุตรทุกคนมีสิทธิได้รับมรดก แต่ตามที่ปฏิบัติจริงนั้น บางคน
ก็ได้มากบางคนก็ได้น้อย และยังไปกว่านั้นบางคนไม่ได้เลยก็มี การที่เป็นเช่นนั้น ส่วนหนึ่งอาจ
เนื่องมาจากวิธีสืบทอดด้วยเหมือนกัน

ในขณะนี้บุตรคนของบิดามารดาอาจตกทอดไปถึงบุตรได้ ๓ วิธีด้วยกัน คือ
ก. โอนให้ตั้งแต่ยังมีชีวิตอยู่ เมื่อบิดามารดาแก่ตัวลงไปและเห็นว่าตนเป็นไม้ใกล้ฝั่ง
เต็มทีแล้วก็จะแบ่งที่ดินให้บุตรโดยทำหนังสือโอนที่ให้ททหระเขียนของตน วิชาไม่ได้ทำกันเป็น
ประเพณี แม้ในขณะนี้ก็ไม่มีหนังสือแพรหลาย แต่บิดามารดาบางคนก็ทำตามวิธีนี้เพราะเห็น
ว่าเป็นวิธีที่ถูกต้องตามกฎหมาย

ข. ยกให้ด้วยวาจาก่อนตาย วิชานิยมกันมาแต่สมัยก่อนจนถึงปัจจุบัน ชาวพม่ากล่าว
ไว้ในรายงานการค้นคว้าของเขาที่ตำบลบางชันว่า “การเขียนพินัยกรรมนั้นไม่นิยมรายละเอียดเกิน
ส่วนมากนักนิยมยกให้ด้วยวาจาและคนทั่วไปมักจะเชื่อฟังและปฏิบัติตาม” ในตำบลนาป่าก็นิยมการ
ยกให้ด้วยวาจา ส่วนมากบุตรก็เชื่อฟังและปฏิบัติตาม แต่มีบางรายเหมือนกันที่บรรดาบุตร
ไม่อาจตกลงกันได้และเกิดการฟ้องร้องกันขึ้น

เป็นที่ปรากฏอยู่เสมอว่า เมื่อบุตรสืบทอดบิดามารดามักจะยกที่ดินบางส่วนให้ทำกิน และ
ยังคงกันส่วนใหญ่ไว้สำหรับตนเอง บุตรอาจได้รบที่ดินไม่เท่ากันก็ได้ การที่เป็นเช่นนั้นเนื่อง
มาจากบิดามารดาอยู่กับบุตรไม่เท่ากัน แต่ที่สำคัญนั้นเนื่องมาจากเหตุอื่น ๆ หลายอย่างผสมผสาน
กัน เช่น จำนวนบุตร ลักษณะของการสืบทอดและการเลือกที่อยู่อาศัยของคู่สมรส การย้ายไปอยู่
ในถิ่นอื่น เป็นต้น ตามประเพณีนิยมนั้นบุตรทุกคนส่วนที่บิดามารดาให้แก่ในวันรวมทงบ้านและบริเวณ
บ้านจะตกเป็นของบุตรที่อยู่กับบิดามารดาและเลี้ยงดูบิดามารดาตามแก่ โดยทั่วไปมักจะเขียนบุตร
คนสุดท้าย การให้ด้วยวาจานั้นก็คือการผูกมัดให้บุตรอยู่กับตนและเลี้ยงดูตนในยามแก่ นั้นเอง
แต่บางรายก็แบ่งแยกที่ดินให้บุตรใหม่อีกครั้งหนึ่ง ในการยกให้ด้วยวาจา หากบิดามารดา
แบ่งให้เสมอภาคกันก็จะไม่มีการแตกร้างกันในระหว่างบุตร แต่ถ้าเกิดความไม่พอใจขึ้นมาก็
จะมีการทะเลาะเบาะแว้งกัน บุตรนั้นอาจจะไปหากำนันให้ช่วยไกล่เกลี่ย แต่บางรายก็ถึงกับฟ้อง

* Sharp ๑.๓. หน้า ๒๓๘.

ร้องกันขึ้น กฎหมายปัจจุบันถือว่าการยกให้ด้วยวาจาไม่สมบูรณ์ตามกฎหมายและบุตรมีสิทธิจะฟ้องร้องให้ศาลแบ่งแยกให้เท่า ๆ กันก็ได้ ผู้ให้สัมภาษณ์บางคนกล่าวว่า หากพี่น้องรักใคร่กลมเกลียวกันคดีไม่มีการเกยงงอนันต์ และยังได้กล่าวด้วยว่า การทะเลาะเบาะแว้งกันในระหว่างบุตรนั้นไม่ใช่เรื่องที่จะเพิกเฉยในชั้นปัจจุบันเท่านั้น

ค. การสับมรดกซึ่งไม่มีพินัยกรรม เมื่อบิดามารดาตายลงโดยไม่ได้แบ่งแยกทรัพย์สินให้บุตรเป็นส่วนสัดหรือไม่ได้ยกให้ก่อนตาย การแบ่งแยกจะทำกันตามกฎหมายบัญญัติไว้คือแบ่งกันไปคนละครึ่งเท่า ๆ กัน บางกรณีพี่น้องจะปรองดองกัน ตกลงแบ่งแยกกันเองโดยถือเอาฐานะและที่อยู่อาศัยเป็นหลักในการพิจารณา เป็นต้นว่า บ้านและบริเวณบ้านก็จะยกให้คนที่อยู่กับบิดามารดา ตามประเพณีนั้นผู้ที่ใคร่ขยับบ้านเป็นมรดกก็จะได้เครื่องใช้ในบ้านและเครื่องมือเครื่องใช้ในการกสิกรรมด้วย ในบางรายพี่น้องไม่อาจจะตกลงกันได้ด้วยดี ก็จะมีการตีราคาบ้านเป็นทองเงิน ใครที่จะเอาบ้านไว้ก็ต้องให้เงินแก่คนอื่น ๆ ตามส่วนแบ่ง หรือมีฉันทนกันอาจจะขายบ้านขายให้ผู้อื่นแล้วเอาเงินมาแบ่งกัน

การแบ่งมรดกทั้ง ๓ วิธีดังกล่าวนี้ จะเห็นได้ว่าในทางปฏิบัตินั้น หลักการทว่าบุตรทั้งชายหญิงต่างมีสิทธิสับมรดกด้วยกันทั้งสองฝ่ายนั้นมักจะผันแปรไปบ้าง และบุตรมักจะได้ส่วนแบ่งไม่เท่ากัน ถ้าบิดามารดาแบ่งให้โดยโอนโฉนดให้อย่างถูกต้องตามกฎหมายบุตรก็อาจได้รับส่วนแบ่งเท่ากันหรือไม่เท่ากันก็ได้แล้วแต่ความพอใจของบิดามารดา การขอกยกให้ด้วยวาจาขึ้นอาจทำให้ส่วนแบ่งไม่เท่ากัน ที่คนส่วนใหญ่รวมทั้งบ้านและบริเวณบ้านอาจจะตกเป็นของบุตรคนใดคนหนึ่ง ส่วนมากก็จะได้แก่บุตรคนสัดท้อง แต่ถ้าบุตรไม่ปฏิบัติตามเจตนาของบิดามารดาที่ใดสิ่งไว้ก่อนตาย ก็อาจจะเรียกร้องสิทธิตามกฎหมายให้มีการแบ่งส่วนให้เท่ากัน ในกรณีที่บิดามารดาไม่ได้ทำพินัยกรรมหรือแบ่งแยกทรัพย์สินให้บุตรก่อนตาย บุตรอาจจะได้รับส่วนแบ่งเท่า ๆ กันโดยการเรียกร้องสิทธิ หรือมีฉันทนกันยินยอมแบ่งแยกกันเอง ตามความสมัครใจของทุกคน

จะเห็นได้ว่าวิธีการแบ่งมรดกนั้นเป็นวิธีที่ลบลบซับซ้อน แต่ผลก็ไม่แน่นอนวายอลเวงอะไรนัก การศึกษาถึงการรับมรดกเท่าที่ปฏิบัติกันจริง ๆ เป็นราย ๆ ไปจะช่วยให้เห็นว่าวิธีใดใช้มากน้อยเพียงใด ทักกล่าวในที่นี้เพื่อจะแสดงทรรศนะเชิงสังคมวิทยาว่าเป็นการแบ่งไม่เท่ากัน ส่วนหนึ่ง

เนื่องมาจากเหตุผลส่วนตัวของบิดามารดา เช่น ชอบหรือไม่ชอบบุตรคนใดคนหนึ่งเป็นพิเศษ และยังมีเหตุผลอื่น ๆ อีกหลายประการมาเกี่ยวข้องด้วย เป็นต้นว่าจำนวนบุตรกับทรัพย์สินที่มีอยู่ การเลือกที่อยู่ของบุตรที่สมรสแล้ว ลักษณะการสมรสของบุตร (ซึ่งมีความเกี่ยวพันกับเรื่องอื่น ๆ อีกต่อหนึ่ง เช่น ปริมาณทรัพย์สินที่ภริยาคิดควมาและความสนิทสนมกับญาติฝ่ายภริยา) การย้ายไปทำกินในถิ่นอื่น เป็นต้น อย่างไรก็ตามการที่บุตรมีหวังจะได้สืบทอดมากน้อยเพียงใดนั้นบางทีก็กลายเป็นสาเหตุให้บุตรที่ตัดสินใจเกี่ยวกับลักษณะการสมรสของตน การเลือกที่อยู่อาศัย ฯลฯ แม้ในกรณีบิดามารดาตายไม่ได้ทำพินัยกรรมไว้ด้วยเหมือนกัน

ก่อนที่จะแสดงเลขจำนวนต่าง ๆ เกี่ยวกับการสืบทอดเพื่อให้เห็นว่าเข้าไปในรูปใดมากน้อยเพียงใดนั้น ควรจะได้กล่าวถึงการแข่งขันมรดกตามประเพณีนิยมอีกสักเล็กน้อย การแข่งขันมรดกในคำยลนาบ้านในปัจจุบันมักจะเกิดการถกเถียงและไม่ปรองดองกันจนกระทั่ง พินอง และ ทายาทอื่น ๆ เสมอ ทั้งนี้เนื่องมาจากการแข่งขันมรดกตามประเพณีนิยมนั้นไม่มีกฎเกณฑ์แน่นอนและมักจะมีการแบ่งที่ไม่เท่ากันประการหนึ่ง อีกประการหนึ่งนั้นเนื่องมาจากกฎหมายสามารถลงคำสั่งการแข่งขันมรดกตามประเพณีได้ ต่อไปนี้เป็นตัวอย่างเกี่ยวกับการไม่ปรองดองกันในการแข่งขันมรดก

๑) สามีภริยามีที่ดินอยู่ ๖๐ ไร่ และลงชื่อเป็นเจ้าของร่วมกัน สามีภริยาคูณมีบุตรอยู่ ๗ คน ๒ คนแรกเป็นชาย ๒ คนต่อมาเป็นหญิง ๓ คนหลังเป็นชาย บิดามารดาไม่พอใจในความประพฤติของบุตรคนที่ ๕ ซึ่งเป็นชายจึงไล่ออกจากบ้านไป ส่วนบุตรชายหวัชนั้นทั้งบิดาและมารดาก็รักมาก เมื่อบิดาตาย มารดาลงชื่อบุตรชายหวัชเป็นเจ้าของที่ดินร่วมกับชาย ต่อมาเมื่อมารดาตายบุตรชายหวัชก็มีสิทธิในที่ดินครึ่งหนึ่ง (๓๐ ไร่) ตามกฎหมาย ส่วนอีกครึ่งหนึ่งนั้นแบ่งเป็น ๗ ส่วนเท่า ๆ กัน ให้บุตรทุกคน ๆ ละส่วน บุตรคนอื่น ๆ ไม่เห็นด้วยและพากันไปหากำมัน แต่กำมันก็ไม่อาจจะค้ำค้ำสิทธิตามกฎหมายของบุตรชายหวัชได้ ในที่สุดทุกคนก็จำต้องยอมให้เงินไปตามมัน

๒) ความขัดแย้งอีกรายหนึ่งนั้นเนื่องมาจากบิดามารดาบอกยกที่ดินของตนให้แก่บุตรชายหวัช แต่บุตรไม่ยอมปฏิบัติตาม บิดามารดามียกที่ดิน ๒ แปลงเป็นเนื้อท้าว ๓๖ ไร่ และได้แบ่งให้บุตรครึ่งหนึ่ง

คนทวิเป็นหญิง ยังไม่ได้สมรส อยู่กับบิดามารดาและเลี้ยงดูบิดามารดา
เรื่อยมา ได้ ๒๐ ไร่

คนที่สองเป็นหญิง สมรสแล้วและย้ายไปอยู่ในถิ่นอื่น ไม่ได้มีส่วนแบ่งเลย

คนที่สามเป็นชาย ยังเป็นโสดและอยู่กับบิดามารดาและเป็นผู้ช่วยหาเลี้ยง
บิดามารดา ได้ ๗-๘ ไร่

คนที่สี่เป็นชาย สมรสแล้วและไปอยู่กับบิดามารดาของภริยา ได้ ๕ ไร่

คนที่ห้า ทั้งเป็นชาย สมรสแล้วและไปอยู่กับบิดามารดาของภริยา ได้
๓-๔ ไร่

เมื่อบิดามารดาตายลง บุตรสาวคนทวิจะเรียกเอาที่ดินทั้งหมดของบิดา
มารดาไว้เป็นของตนเองคนเดียว แต่บรรดาเชยและสระไร้มีย่อม ดึงนพนองจึงต้อง
ไปปรึกษาทนายความ ผลที่สุดก็ประนีประนอมกันได้โดยทุกคนมีชื่อเป็นเจ้าของที่ดิน
ร่วมกันแต่แบ่งกันทำกินตามพ่อแม่ได้เคยแบ่งให้ทำ ยังไปกว่านั้นยังได้แบ่งที่ดิน
ส่วนหนึ่งให้บุตรคนที่สองซึ่งเป็นหญิงอีกด้วย ส่วนช้านนยกให้แก่ผู้อยู่กับบิดา
มารดา (บุตรสาวคนทวิและบุตรคนที่สาม)

๓) อีกรายหนึ่งเป็นเรื่องความขัดแย้งระหว่างแม่ผัวกับลูกสะใภ้ แม่ผัวเป็นหญิงหม้าย
มีที่ดินอยู่ ๒ แปลง เมื่อบุตรชายสมรสก็ยกที่ดินให้แปลงหนึ่งและได้โอนโฉนด
ให้เป็นชื่อของบุตรชาย สามภริยาคนไม่มีบุตรด้วยกันจึงได้ขอเด็กชายคนหนึ่งมา
เลี้ยงเป็นบุตรบุญธรรม ครอบครัวนั้นอาศัยอยู่กับบิดามารดาฝ่ายภริยา ต่อมาชาย
ผู้ตายลง แม่ผัวก็ระงับกรรมสิทธิ์ในที่ดินแปลงที่ตนได้ยกให้แก่บุตรชายโดยอ้างว่า
ผู้ตายไม่มีบุตร และภริยาของผู้ตายก็ไม่มีสิทธิ์ แต่ลูกสะใภ้ไม่ยอม แย้งว่า
บุตรบุญธรรมควรมีสิทธิ์ในที่ดินแปลงนั้นพร้อมกับแสดงหลักฐานว่า ในการสำรวจ
สำมะโนประชากรใน พ.ศ. ๒๕๐๐ นั้น เด็กคนนั้นก็ได้ลงทะเบียนเป็นบุตรบุญธรรมของ
ผู้ตาย ในที่สุดก็ตกลงแบ่งให้ แม่ผัวได้ครึ่งหนึ่ง อีกครึ่งหนึ่งเป็นของเด็ก โดย
ลูกสะใภ้เป็นผู้ปกครองทรัพย์สินแทนเด็ก

ข้อมูลเกี่ยวกับการรับมรดกในตำบลนาป่า

ในการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการรับมรดกในตำบลนาป่านี้ ได้พิจารณาเฉพาะทรัพย์สิน ๒ ประเภท คือ

๑) ที่ดิน (ที่ทานาและที่ทำการเพาะปลูกอย่างอื่น)

๒) บ้านและบริเวณ

ในการศึกษาเรื่องการรับมรดกนี้ เราใช้วิธีพิจารณา ๓ วิธีด้วยกัน คือ ๑) สอดถามจากหัวหน้าครัวเรือนและหัวหน้าครอบครัวในหมู่ที่ ๒ ตำบลนาป่าว่า บิดามารดาของเขาได้แบ่งทรัพย์สินให้บุตรอย่างไร ๒) คู่สมรสของหัวหน้าครัวเรือนและหัวหน้าครอบครัวเหล่านั้นได้รับมรดกมากน้อยเพียงไร ข้อมูลจะทำให้เราได้ทราบถึงการรวมทรัพย์สินของสามีภริยานั้นเป็นอย่างไรอีกด้วย ๓) พิจารณาแผนภูมิเครือญาติของบางครอบครัวเพื่อดูวิธีการแบ่งมรดกของครอบครัวเหล่านั้นในระยะยาว

ข้อมูลเกี่ยวกับการรับมรดกที่รวบรวมได้จากตำบลนานานี้ ยังไม่ละเอียดสมบูรณ์นักในเชิงจำนวนเลข อันที่จริงการศึกษาครั้งนี้ในเรื่องการรับมรดกนี้เป็นเรื่องที่ทำได้โดยยากและมักจะได้รับข้อมูลเท็จคลาดเคลื่อนจากความจริงไปบ้างเนื่องจากผู้ให้สัมภาษณ์อาจหลงลืมไม่ได้กล่าวถึงข้อมูลบางประการ หรือบางรายก็อาจตั้งใจจะบิดเบือนความจริงประการหนึ่ง อีกประการหนึ่งนั้นผลสัมภาษณ์ก็ยังสอดคล้องไม่ละเอียดพอก็เป็นได้

หัวหน้าครัวเรือนในหมู่ที่ ๒ ตำบลนาป่ามีอยู่ ๔๒ ราย แต่เราได้ข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องนี้เพียง ๓๒ ราย ส่วนหัวหน้าครอบครัวที่อาศัยอยู่ในครอบครัวขยายซึ่งมีอยู่ ๑๘ รายนั้นเราได้ข้อมูลเพียง ๑๓ รายเท่านั้น (ในจำนวนนี้เป็นหัวหน้าครัวเรือนหญิงเสีย ๘ ราย และเป็นหัวหน้าครอบครัวหญิง ๑ ราย) แม้ว่ากลุ่มตัวอย่างของเราจะมีจำนวนน้อยไม่อาจจะกล่าวได้ว่าเป็นตัวแทนของชายหญิงที่สมรสแล้วทั้งหมดในหมู่ที่ ๒ ตำบลนาป่าก็ตาม แต่ก็นับได้ว่าเป็นจำนวนมากพอที่จะแสดงลักษณะและแนวโน้มบางประการในการรับมรดกได้

การรับมรดกที่ดิน

ก. หัวหน้าครัวเรือน ในจำนวนหัวหน้าครัวเรือน ๓๒ รายนั้น มีอยู่ ๘ ราย ที่พนองทั้งชายและหญิงได้รับส่วนแบ่งที่ดินทุกคน ในการมีสิทธิได้รับมรดกทั้งสองฝ่ายนี้ไม่จำเป็นว่า

บุตรจะอยู่ในหมู่บ้านหรือตำบลเดียวกันกับบิดามารดาหรือไม่ และไม่ว่าบุตรจะอยู่กับบิดามารดาฝ่ายสามหรืออยู่กับบิดามารดาฝ่ายภริยาหรืออยู่กับบิดามารดาตามลำพัง ผู้ที่ไต่ถามมรดกนั้นอาจจะตั้งบ้านเรือนอยู่ต่างหากจากบิดามารดาของตนหรืออาจจะอยู่กับบิดามารดาของคู่สมรสก็ได้

เมื่อพิจารณาถึงการสืบมรดก ๘ รายนี้ จะเห็นได้ว่าพี่น้องที่รับมรดกไม่เท่ากันบ้างก็ได้มาก บ้างก็ได้น้อยและบ้างก็ได้ไม่ได้เลย ในจำนวนหัวหน้าครัวเรือน ๘ รายนี้ มีอยู่ ๕ รายที่บิดามารดาแยกทักคืนให้บุตรชายคนใดคนหนึ่งแต่เพียงคนเดียวเท่านั้น บุตรคนอื่น ๆ ไม่ได้เลย (บุตรชายที่ไต่ถามมรดกเพียงคนเดียวนี้เป็นบุตรคนสุดท้องเสีย ๒ ราย) อีก ๓ รายกล่าวว่าบิดามารดาแยกทักคืนให้เพียงบางคน บางคนก็ได้ไม่ได้ รายที่ ๘ กล่าวว่าพี่น้องที่เป็นหญิงที่รับมรดกส่วนแบ่งมากกว่าพี่น้องที่เป็นชาย ส่วนอีกรายหนึ่งซึ่งอาจนับรวมเข้าไต่ถามกล่าวว่าทักคืนของบิดามารดาเป็นสมบัติของน้ำสาวทั้งหมด บุตรไม่ได้รับเลย เมื่อสรุปแล้วจะเห็นได้ว่า (ก) หากบิดามารดาแบ่งให้บุตรไม่เท่ากันแล้ว บุตรชายมักจะได้รับมากกว่าบุตรสาว หรือมีคละกัน (ข) บิดามารดาแยกทักคืนให้บุตรชายคนใดคนหนึ่งแต่เพียงคนเดียว แต่ทั้งสองกรณีนี้อาจเนื่องมาจากบิดามารดาทักคืนน้อย และเท่าที่ปรากฏนั้นบิดามารดาอาจจะยกบ้านและบริเวณบ้านให้แก่บุตรสาวเพื่อเป็นการชดเชยในกรณีที่ไม่ได้ยกทักคืนให้ ดังจะได้กล่าวต่อไปภายหลัง

จากวิธีแบ่งมรดกดังกล่าวมาข้างต้นจะถือว่าสิทธิในการรับมรดกนั้นเป็นของบุตรชายหรือบุตรสาวฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเท่านั้นไม่ได้ ถ้าจะกล่าวทั่วทั้งชายและหญิงมีสิทธิรับมรดก แต่ชายมีโอกาสมากกว่าหญิง เห็นจะถูกต้องตามความเป็นจริงมากกว่า ในทางทฤษฎีนั้นบุตรจะได้รับทรัพย์สินของบิดามารดาเป็นมรดกทุกคนไป แต่ในความเป็นจริงนั้นเหตุการณ์แวดล้อมในบางครอบครัวและโชคของบางคนเป็นเหตุให้เกิดมีโอกาสร่วมมรดกไม่เท่ากัน ตัวอย่างข้างล่างนี้จะช่วยให้เข้าใจเรื่องราวเช่นนี้ได้ชัดเจน

- (๑) นายมาก มีพี่น้องผู้ชาย ๔ คน และมีน้องสาว ๑ คน บิดามารดาแยกทักคืนให้น้อย (ราว ๑๖-๑๗ ไร่) พี่น้องคนอื่น ๆ รวมทั้งนายมากด้วยเมื่อสมรสแล้วก็แยกไปอยู่ต่างหาก ส่วนน้องชายคนสุดท้ายนั้นอยู่กับบิดามารดาตลอดมา เมื่อบิดามารดาถึงแก่กรรมทรัพย์สินทุกชิ้นของบิดามารดาจึงตกเป็นของน้องชายคนสุดท้ายคนเดียว ในกรณีนี้แสดงถึงการมีสิทธิของผู้น้อย (junior right)

(๒) นางแถมมีพชาย ๑ คน พสาว ๔ คน บิคามารคามที่กินน้อยจึงยกที่ดินให้บุตรชายคนเคียวหมก บ้านนี้ยกให้นางแถม ส่วนคนอื่น ๆ ไม่ได้อะไรเลย

(๓) นางบุญชูมีพสาว ๑ คน พชาย ๒ คน บิคามารคามที่กินน้อยจึงยกให้บุตรชายเท่านั้น คนโตได้ ๔ ไร่ คนรองได้ ๖.๕ ไร่ ส่วนบ้านและบริเวณบ้านนี้ยกให้แก่พสาวของนางบุญชู ตัวนางบุญชูเองไม่ได้อะไรเลย ต่อมาเมื่อพชายคนรองซึ่งยังเป็นโสดอยู่ตายไป ทดิน ๖.๕ ไร่ นั้นจึงตกเป็นของนางบุญชู (อาจจะกล่าวได้ว่าผลที่สตกบุตรทั้งชายและหญิงก็ได้รับมรดกทั้งสองฝ่าย)

(๔) อกรายหนึ่งนั้นมีพนองด้วยกันหลายคน และมีการแบ่งมรดกให้ไม่เท่ากัน รายละเอียดทั้งหมดนี้ ได้กล่าวไว้ใน การศึกษาเป็นรายกรณี (case study) ในภาคผนวก ๑ หน้า ๓๕๘ (รายบุคคลที่ ๑)

(๕) นายแสงซึ่งเป็นบุตรชายคนเคียวได้ครอบครองทั้งหมดของบิคามารคา (๒๘ ไร่) รวมทั้งบ้านด้วย ส่วนพสาวของนายแสงซึ่งมีอยู่ ๔ คนนั้นไม่ได้อะไรเลย (กรณีนี้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าพนองผู้หญิงไม่ได้รับมรดกเลย)

(๖) หัวหน้าครัวเรือนอีก ๓ ราย มีพนองเป็นชายทั้งสิ้นและทุกคนได้รับส่วนแบ่งที่ดินคนละเท่า ๆ กัน อย่างไรก็ตามสำหรับ ๓ รายนี้ไม่มีเหตุผลที่จะสรุปเอาว่า ถ้ามีพนองเป็นหญิงด้วย พนองที่เป็นหญิงนั้นจะไม่ได้ส่วนแบ่งที่ดินเลย

นอกจากหัวหน้าครัวเรือนที่ได้กล่าวมาแล้ว ๑๓ รายนั้น อีก ๘ รายกล่าวว่าตนมีหัวจะได้รับมรดกที่ดินจากบิคามารคา ในจำนวนนี้เป็นคนมาจากอำเภออื่น ๑ ราย และมาจากหมู่บ้าน ๕ ตำบลนาป่า ๑ ราย นอกนั้นเป็นคนในหมู่บ้าน ๒ ตำบลนาป่าตนเอง ในจำนวนหัวหน้าครัวเรือนที่เป็นคนในหมู่บ้าน ๒ ตำบลนาป่า ๗ รายนี้ มีอยู่เพียงรายเดียวที่อาศัยอยู่กับบิคามารคา นอกนั้นคงบ้านเรือนอยู่ต่างหากทั้งสิ้น หัวหน้าครัวเรือนเหล่านั้นล้วนแต่อายุน้อยและเพิ่งสมรส หัวหน้าครัวเรือนส่วนมากได้กล่าวว่าบิคามารคาได้อนุญาตให้ทำการเพาะปลูกในที่ดินส่วนหนึ่ง ฉะนั้นจะเห็นได้ว่า แม้วบิคามารคาจะยังไม่ได้อิโนกรรมสิทธิ์ในที่ดินให้บุตรก็พอจะทราบเลา ๆ ว่าตนจะได้รับสิทธิมากน้อยเพียงใด

ในจำนวนหัวหน้าครัวเรือน ๓๒ รายนี้ มีอยู่ ๘ รายที่กล่าวว่าคนไม่ได้รับมรดกเลย (ชาย ๖ ราย หญิง ๒ ราย) แม้ว่าบิดามารดาจะมีที่ดินอยู่บ้างก็ตาม สำหรับหัวหน้าครัวเรือน หญิง ๒ รายนั้นสามีมีที่ดินอยู่บ้างและตนก็ได้ย้ายไปอยู่กับบิดามารดาฝ่ายสามีตั้งแต่สมรส แต่หัวหน้าครัวเรือนชายที่ไม่ได้รับมรดกจากบิดามารดานั้นน่าสนใจอยู่บ้าง หัวหน้าครัวเรือนชาย ๖ รายนี้เป็นคนมาจากอำเภออื่น ๒ ราย มาจากหมู่บ้านอื่นในตำบลน่าป่า ๒ ราย ทั้งนี้อาจจะแสดงให้เห็นว่าผู้ชายที่ไม่มีที่ดินเป็นของตนเองนั้นมักจะย้ายไปอยู่ในถิ่นอื่นภายหลังการสมรส ส่วนมากหัวหน้าครัวเรือนชายเหล่านี้ (๔ ใน ๖ ราย) ตั้งบ้านเรือนอยู่กินกันตามลำพัง อีก ๒ รายอาศัยอยู่กับบิดามารดาของภริยา สิ่งที่น่าสนใจอีกอย่างหนึ่งก็คือ ภริยาของหัวหน้าครัวเรือน ๖ รายนี้ก็เป็นคนที่ไม่ได้รับมรดกที่ดินเลยถึง ๕ ราย สิ่งนี้อาจจะเป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่า สังคมในชนบทมีแนวโน้มที่จะแข่งขันกันในการแสวงหาที่ดิน โดยมักจะสมรสกับผู้ที่มิใช่ฐานะทางเศรษฐกิจเหมือนๆ กันกับตน อย่างไรก็ตาม เราไม่อาจจะกล่าวได้โดยเด็ดขาดว่าเป็นการสมรสระหว่างคนที่มีฐานะอย่างเดียวกัน เพราะเหตุว่า มีสามีภริยาบางคู่ที่ฝ่ายชายมีที่ดินแต่ฝ่ายหญิงไม่มี

ข. หัวหน้าครอบครัวซึ่งอยู่ในครอบครัวขยาย สำหรับหัวหน้าครอบครัว ๑๘ รายนั้น เราได้ขอมูลเกี่ยวกับการรับมรดกเพียง ๑๓ ราย ดังต่อไปนี้ มีหัวหน้าครอบครัวเพียง ๒ รายเท่านั้นที่ได้รับมรดกที่ดินแล้วแม้ว่าตนจะยังอาศัยอยู่กับบิดามารดาตาม (รายหนึ่งนั้นบุตรชายหญิงได้รับมรดก ส่วนอีกรายหนึ่งนั้นบุตรชายคนสุดท้ายของได้รับเพียงคนเดียว) หัวหน้าครอบครัวอีก ๑๑ รายนั้นหวังจะได้ที่ดินเป็นมรดกทั้งนั้นชั่วแต่รอเวลาอยู่เท่านั้น ในจำนวนนี้บางรายก็ได้รับอนุญาตให้ทำการเพาะปลูกเป็นส่วนตัวในที่ดินของบิดามารดาฝ่ายสามีหรือฝ่ายภริยา แต่บางรายก็ยังทำการเพาะปลูกรวมๆ กันอยู่

การรับมรดกบ้านและบริเวณบ้าน

ในเรื่องการรับมรดกบ้านและบริเวณบ้านจากบิดามารดา มีอยู่ ๒๒ รายที่ได้มีการแบ่งกันเรียบร้อยแล้ว บางรายหัวหน้าครัวเรือนได้รับเอง บางรายบิดามารดาก็ยกให้พี่น้องคนอื่นไป ในจำนวน ๒๒ รายที่กล่าวถึงนี้ ชายเป็นผู้ได้รับ ๑๐ ราย อีก ๑๒ รายนั้นหญิงเป็นผู้ได้รับ เราอาจจะกล่าวได้ว่าทั้งชายและหญิงมีโอกาสจะได้บ้านและบริเวณบ้านของบิดามารดาเป็นมรดกเท่าๆ กัน

ขอทนายสังเกตข้อหนึ่งก็คือ ในบรรดาผู้ที่ไต่รับยานและบริเวณบ้านเป็นมรดกกัน เป็นบุตรคนสุดท้ายคนเดียว ๘ ราย ในจำนวน ๘ รายนั้นเป็นหญิงถึง ๗ ราย แสดงให้เห็นว่าบุตรคนสุดท้ายมักจะมีโอกาสดีกว่าคนอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งบุตรสาวคนสุดท้ายก็ยิ่ง ในตอนที่กล่าวถึง การรับมรดกที่คนใดกล่าวไว้แล้วว่าบุตรชายก็เหมือนจะมีโอกาสมากกว่าบุตรสาว แต่ในเรื่อง การรับมรดกบ้านและบริเวณบ้าน บุตรสาวมักจะมีโอกาสดีกว่าบุตรชายซึ่งอาจถือเป็นารอคติเพียงเล็กน้อยก็ได้

เพื่อหาหลักฐานยืนยันเรื่องนี้ สถาปนิกได้ใช้วิธีการอย่างอื่นเข้ามาช่วย คือการพิจารณาแผนภูมิเครือญาติของบางครอบครัวและดูวิถีแบ่งมรดกของครอบครัวนั้น ๆ ในระยะยาวพอสมควร

แผนภูมิเครือญาติของ นายมา ในหน้า ๒๖๑ แสดงให้เห็นว่าใครบ้างที่ไต่รับยานและบริเวณบ้านเป็นมรดก พิจารณาจากครอบครัวของนายมาเองก่อน จะเห็นว่ามารดาของนายมา ซึ่งเป็นบุตรคนเดียวของบิดามารดาไต่รับยานและบริเวณบ้านเป็นมรดกต่อมาก็คงได้ยกให้แก่นางมี ซึ่งเป็นบุตรสาวคนสุดท้าย (คือน้องของนายมา) เป็นผลเพียงบิดามารดาอยู่ในขณะนั้น สำหรับบุตรของนายปลืมนั้น บุตรคนเล็ก ๒ คน ซึ่งสมรสแล้ว (คนหนึ่งเป็นชายชื่อชน อีกคนหนึ่งคือ นางลำเจียก) ปลูกบ้านอยู่คนละหลังในบริเวณเดียวกันกับบิดามารดาของตน ส่วนในกรณีของ นายคำมั้นนั้น บุตรชายคนสุดท้ายไต่รับยานและบริเวณบ้านของบิดามารดาเป็นมรดก จากแผนภูมินี้จะเห็นได้ว่า บุตรคนสุดท้ายเป็นผู้เดียวที่ไต่รับมรดก

แผนภูมิเครือญาติของ นายฮาย ในบทที่ ๑๐ หน้า ๒๖๕ แสดงให้เห็นว่ามารดาของนายฮายนั้น ไต่รับยานและบริเวณบ้านเป็นมรดก ปัจจุบันนี้นายฮายซึ่งเป็นบุตรคนสุดท้ายและนางกหลาย ซึ่งเป็นพี่สาวของนายฮายก็อาศัยอยู่ในบ้านหลังนี้ ส่วนบ้านและบริเวณบ้านของบิดาของนายฮายนั้นได้ตกเป็นของบุตรสาวคนหัวบซึ่งเป็นพี่สาวของนายฮาย ส่วนบุตรคนอื่น ๆ ได้ย้ายไปอยู่ที่อื่น และบุตรชายสองคนก็ย้ายไปอยู่กับภรรยาเมื่อสมรสแล้ว

ในแผนภูมิเครือญาติของ นายขจร ในบทที่ ๑๐ หน้า ๒๔๕ นั้นปรากฏว่า บ้านและบริเวณบ้านของ นายวงศ์ ได้ยกให้แก่บุตรสาวคนสุดท้าย ส่วนนายขจรนั้นกล่าวว่าบ้านและบริเวณบ้านของเขาจะยกให้บุตรชายคนสุดท้ายซึ่งอยู่กับเขาขณะนี้

เป็นการยากที่จะกล่าวว่าเรื่องการรับมรดกบ้านและบริเวณบ้านนั้น มีกฎเกณฑ์อย่างไรบ้าง ตามทฤษฎีนั้นอาจจะกล่าวได้ว่า บุตรไม่ว่าจะเป็นคนที่เท่าใดก็ตามอาจได้รับบ้านและบริเวณบ้านของบิดามารดาเป็นมรดก แต่โดยทั่วไปแล้วปรากฏว่าบุตรที่ช่วยบิดามารดาทำมาหากินและเลี้ยงบิดามารดายามแก่เฒ่ามักจะเป็นผู้รับมรดกบ้านและบริเวณบ้านรวมทั้งเครื่องประดับบ้านและเครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ ด้วย โดยทั่วไปแล้วบุตรคนที่ได้รับบ้านและบริเวณบ้านเป็นมรดกนั้นมักจะได้แก่บุตรสาวคนสุดท้ายหรือบุตรชายคนสุดท้าย ในการปฏิบัติจริง ๆ นั้นอาชีพและประวัติการสมรสของบุตรมีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องนี้อยู่มาก บุตรสาวที่ย้ายไปอยู่กับครอบครัวของสามีและบุตรชายที่อยู่กับบิดามารดาของภริยามักจะถูกตัดสิทธิ์ ในบ้านตรงข้าม อาจจะกล่าวได้ว่าเนื่องจากบิดามารดาไม่อาจช่วยเหลือเกื้อกูลเลี้ยงดูครอบครัวของบุตรได้ บุตรที่สมรสแล้วจึงต้องย้ายไปอยู่ที่อื่น

เรื่องการรับมรดกบ้านและบริเวณบ้านนี้จำเป็นต้องกล่าวควยกันไปกับเรื่องการรับมรดกที่ดินด้วย ลักษณะที่ปรากฏชัดเจนอย่างหนึ่ง ก็คือ ในกรณีที่ยุทธชายได้รับบ้านและบริเวณบ้านเป็นมรดกนั้นบุตรชายคนนั้นมักจะเป็นผู้ทำการจัดการกรรมในตำบลนั้นเอง ดังนั้นจึงมีโอกาที่จะได้รับมรดกที่ดินมากกว่าคนอื่น ๆ อีกด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งมากกว่าผู้ที่ย้ายไปอยู่ในถิ่นของคู่สมรส หากพี่น้องสองคนอยู่ในหมู่บ้านเดียวกันกับบิดามารดา มักจะปรากฏว่าพี่น้องคนนี้จะได้รับส่วนแบ่งที่ดินคนละเท่า ๆ กัน สำหรับพี่น้องนั้นไม่ขึ้นไปตามนี้ หากบุตรสาวเป็นผู้ได้รับบ้านและบริเวณบ้านเป็นมรดกก็มักไม่ได้รับส่วนแบ่งที่ดินมากไปกว่าพี่น้องที่เป็นชาย

อย่างไรก็ตาม ผู้ที่ย้ายไปอยู่ถนัดนอนนั้นหากกลับเข้ามาอยู่ในหมู่บ้านนั้นนอกก็มีสิทธิ์ที่จะได้รับส่วนแบ่งในทรัพย์สินและบริเวณบ้านของบิดามารดาเช่นเดียวกัน ทั้งนี้หญิงม่ายหรือหย่าร้างอาจจะกลับมามีชีวิตอยู่ร่วมกับชายหรือน้องชายของตนก็ได้

การรวมทรัพย์สินเข้าด้วยกันเนื่องจากการสมรส

การที่ทั้งชายและหญิงมีสิทธิรับมรดกด้วยกันทั้งสองฝ่ายทำให้ทรัพย์สินของบิดามารดาถูกแบ่งออกไปเป็นส่วน ๆ แต่ในขณะที่เดียวกันนั้นก็เป็นที่ทำให้ชายหญิงรวมทรัพย์สินเข้าด้วยกันเมื่อสมรสกัน เมื่อเป็นเช่นนี้การที่ทั้งชายและหญิงมีสิทธิรับมรดกด้วยกันทั้งสองฝ่ายนั้น ก็ไม่เป็นการทำลายทรัพย์สินของตนเองแต่อย่างใด หากจำนวนพลเมืองในชุมชนนั้นไม่เพิ่มขึ้น

จากการศึกษาเรื่องนักพรตหน้าครวเรือน ๓๑ ราย (รายหนึ่งไม่ให้รายละเอียดเกี่ยวกับการ
รับมรดกของคู่สมรสไว้จึงได้คัดออกเสีย) ปรากฏว่า การรวมทรัพย์สินเข้าด้วยกัน ภายหลัง
การสมรสนั้นมีลักษณะดังต่อไปนี้ :-

ก. ทั้งสามีภริยาต่างก็ได้รับมรดก มีอยู่ ๖ ราย ที่กล่าวว่าทั้งสามีและภริยาต่างก็ได้รับ
ส่วนแบ่งทรัพย์สินจากบิดามารดาของตน ในจำนวนนี้ปรากฏว่ามีอยู่ ๓ ราย ที่ทรัพย์สินของ
สามีมากกว่าทรัพย์สินของภริยา อีก ๒ รายนั้นได้รับมรดกมาเป็นจำนวนเท่า ๆ กัน ส่วนราย
สุดท้ายนั้นภริยามีทรัพย์สินมากกว่าสามี (สำหรับที่อยู่อาศัยของสามีภริยา ๖ คู่ นี้ปรากฏว่า
หากภริยามีทรัพย์สินมากกว่าสามี หรือภริยาได้รับบ้านเป็นมรดกด้วยแล้ว คู่สมรสจะอาศัยอยู่
ในบ้านของบิดามารดาฝ่ายภริยา มิฉะนั้นแล้วคู่สมรสมักจะไปหาที่อยู่ใหม่ตามลำพังต่างหาก)
นอกจากนี้ยังมีสามีภริยาอีก ๒ คู่ ซึ่งอาจรวมเขาไว้ในหัวข้อนี้ได้ คือ รายหนึ่งนั้นภริยาได้
รับมรดกแล้วส่วนสามีก็กำลังจะรับมรดก อีกรายหนึ่งนั้นทั้งสามีและภริยาต่างก็มีหวังที่จะได้
รับมรดกจากบิดามารดาของตน

ข. สามีไม่มีที่ดินแต่ภริยาได้รับที่ดินเป็นมรดก มีอยู่ ๕ รายด้วยกันทั้งคู่ชายไม่มีที่ดิน
แต่ได้สมรสกับหญิงที่มีที่ดิน ในจำนวนนี้มีอยู่ ๓ รายที่อาศัยอยู่ในบ้านของบิดามารดาฝ่าย
ภริยา เนื่องจากภริยาได้รับบ้านและบริเวณบ้านเป็นมรดกอีกโสดหนึ่งด้วย

ค. สามีได้รับมรดกที่ดินแต่ภริยาไม่มีที่ดิน มีอยู่ ๗ รายที่ฝ่ายชายได้รับที่ดินเป็นมรดก
และได้สมรสกับหญิงที่ไม่มีที่ดิน อย่างไรก็ตาม ในจำนวน ๗ รายนี้มีอยู่ ๒ รายที่ภริยาได้
รับบ้านและบริเวณบ้านเป็นมรดก ดังนั้นคู่สมรสจึงอาศัยอยู่ในบ้านของบิดามารดาฝ่ายภริยา อีก
๒ รายนั้นสามีได้รับบ้านและบริเวณบ้านเป็นมรดกอีกโสดหนึ่งด้วย ดังนั้นคู่สมรสจึงอาศัยอยู่ใน
บ้านของบิดามารดาฝ่ายสามี คู่สมรสนอกนั้นได้ตั้งบ้านเรือนอยู่กันต่างหากจากบิดามารดา

นอกจากนี้ยังมีสามีภริยาอีก ๕ คู่ ซึ่งอาจนับเข้าอยู่ในหัวข้อนี้ได้ คู่สมรส ๕ รายนี้
สามีมีหวังที่จะได้รับที่ดินเป็นมรดก แต่ภริยานั้นไม่มีหวัง คู่สมรสเหล่านี้ตั้งบ้านเรือนอยู่กัน
กันเป็นอิสระจากบิดามารดา เพราะทั้งสามีและภริยาต่างก็ไม่ได้รับบ้านและบริเวณบ้านเป็นมรดก
เลยสักคนเดียว

๙. ทั้งสามและภริยาไม่มีตกคน มีคัมภีร์อยู่ ๖ ราย ทักกล่าวว่ทั้งสามและภริยาไม่ไ้
รับมรดกตกคนเลย ยิ่งไปกว่านั้นบ้านและบริเวณบ้านของบิดามารดาตกเป็นของคนอื่นอีกด้วย
สามภริยา ๖ คนออกไปตั้งบ้านเรือนอยู่ต่างหาก

เท่าที่ใดกล่าวมาแล้วข้างต้นนี้ เช่นผลการค้นคว้าทบทวนทักยหัวหน้าครวเรือนเพียง
๓๒ ราย ซึ่งนับได้ว่าเป็นกลุ่มตัวอย่างที่จำกัดมาก ผลการค้นคว้านแสดงแนวโน้มในการแบ่ง
ทรัพย์สินให้บุตรทั้งชายหญิง หากจะกล่าวว่สามและภริยาทุกคนไ้รับมรดกก็จะเป็นการกล่าว
ที่ไม่ถูกต้องนักเพราะมีอยู่ราว ๒๐—๒๕% เท่านั้นที่เป็นเช่นนั้น อีกประการหนึ่ง แม้ว่ทั้งชาย
และหญิงต่างมรสกไ้รับมรดก แต่กัยปรากฏว่ชายบางคนไ้ไม่ไ้รับมรดกตกคนไ้
มรสกหญิงตกคน และชายที่ไ้รับมรดกตกคนบางคนก็มรสกกับหญิงที่ไ้ไม่มีตกคน มีอยู่เพียง
ไม่กี่รายทั้งสองฝ่ายไ้ไม่มีตกคนนอกจากจะหามาได้เองภายหลังมรสก

จะเห็นได้ว่ การททั้งชายและหญิงมรสกกับมรดกด้วยกันทั้งสองฝ่ายนั้น มิใช่เป็นการ
ทำลายตกคนให้หมดไป หากว่จำนวนพลเมืองคงที่ แต่เป็นการทำให้คัมภีร์ซึ่งต่างกัไ้รับมรดก
เป็นมรดกคนนมีตกคนอยู่คนละแห่งคนละที่มากกว่า การศึกษามีลำนานาเดิมของคนในหมู่ที่ ๒
ท้ายลนข้ำในบทที่ ๑๐ หน้า ๒๔๔ แสดงให้เห็นว่ทั้งสามและภริยาเพียงไม่กี่รายที่เป็นคนมา
จากตำบลอื่น ส่วนมากเป็นคนที่ตำบลบ้านนั้นเอง ในรายที่คัมภีร์เป็นคนที่มาจากถิ่นอื่น
หากคัมภีร์มีตกคนอยู่ในตำบลหรือในอำเภอที่ไกลออกไปมากจนไม่สะดวกที่จะไปทำการเพาะปลูก
แล้ว ก็มักจะให้ผู้อื่นเช่าที่คนนั้น ถ้าที่คนอยู่ในตำบลใกล้เคียงหรืออยู่ในหมู่บ้านอื่น ๆ ในตำบล
เดียวกันแล้ว สามภริยา ก็มักจะทำการเพาะปลูกในที่ดินตนเอง นอกเสียจากว่สามจะมีตกคน
มากจนไม่สามารถจะทำเองได้ทั้งหมดจึงจะแบ่งให้ผู้อื่นเช่าบ้าง หากเจ้าของที่คนทำให้เช่าส่วน
ใหญ่เป็นคนที่ถิ่นฐานอยู่ในถิ่นอื่น ระบบการครอบครองที่ดินอันกระจัดกระจายและการให้เช่า
ที่คนเช่นนั้น อาจเป็นผลกระทบกระเทือนต่อสังคมในตำบลก็ได้ แต่ในตำบลบ้านและในตำบลใกล้เคียง
เคยมีปรากฏว่จำนวนผู้ให้เช่าที่คนและผู้มีตกคนมาก ๆ นั้นมีอยู่น้อยรายเหลือเกิน

ยังมีขณอยู่อีกข้อหนึ่งซึ่งไม่อาจจะให้คำตอบได้ เนื่องจากไม่มีข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องนี้
หรือเนื่องจากจำนวนประชากรเพิ่มขึ้นก็ได้นักค้นคว้าหลายคนไ้ให้ความเห็นว่ในสมัยก่อนนั้น
มีที่ดินรกร้างว่างเปล่ามากมายที่ประชาชนสามารถไ้ข้งทำกินได้โดยสะดวกและเรื่อง การ

รับของทุกคนมีส่วนร่วมเกี่ยวพันกับลักษณะทางสังคมในชนบทไทยอยู่บ้าง สถาบันระไค่ต้องพิจารณา
เรื่องนค้บ้าง

หากว่าประชาชนสามารถรับของทุกคนได้โดยสะดวกแล้ว การที่หนึ่งผู้ใดไม่ได้รับทุกคน
เป็นมรดกจากบิดามารดาที่ไม่เป็นปัญหาเชิงเศรษฐกิจสำหรับบุคคลนั้นมากนัก ยิ่งไปกว่านั้นการ
ทยอยทอดขายหญิงมีสิทธิรับมรดกรวมทั้งการทยอยแต่ละคนใครรับส่วนแบ่งไม่เท่ากัน การโยก
ย้ายที่อยู่อาศัย การแยกไปอยู่เป็นอิสระจากบิดามารดาเหล่านี้ ก็อาจจะเป็นผลสืบเนื่องมาจาก
การรับของทุกคนได้โดยสะดวกก็ได้

ในบทที่ ๓ ซึ่งกล่าวถึงเรื่องเศรษฐกิจนั้น ได้กล่าวแล้วว่า ในระยะเวลาไม่กี่ปีมานเอง
ประชาชนในตำบลนาค้ำยังสามารถไปรับของทุกคนในอำเภอบ้านขี้และอำเภออินได้ แต่ในปัจจุบัน
นี้การไปรับของทุกคนทำกินใหม่นั้นทำได้ยากมาก ทั้งนี้ในเวลาต่อไปข้างหน้าปัญหาเกี่ยวกับการ
ขาดแคลนที่ดินอาจจะมีความหนัก ในตำบลนาค้ำในปัจจุบันก็ได้มีการแบ่งสันทางเศรษฐกิจ
สังคมกันบ้างแล้ว สิ่งนี้เป็นเหตุให้คนบางคนต้องหางานรับจ้างทำ และบางคนก็ต้องเช่าที่ดินคนอื่น
ทำกิน

สมมุติว่า ในสมัยก่อนประชาชนสามารถรับของทุกคนได้มากกว่าเดิมน และในปัจจุบัน
โอกาสที่จะแยกไปตั้งบ้านเรือนอยู่เป็นอิสระจากบิดามารดามีน้อยลงกว่าแต่ก่อน การสืบมรดก
ก็ยังคงมีความหมายโดยตรงต่อลักษณะของครัวเรือน ที่อยู่อาศัย การสมรส การเพิ่มจำนวน
ผู้ประกอบอาชีพอื่นที่ไม่ใช่กสิกรรม การเพิ่มจำนวนผู้เข้าทำการเพาะปลูก และอื่น ๆ มากกว่า
แต่ก่อน อย่างไรก็ตาม แม้แต่วิธีการสืบมรดกก็อาจจะเปลี่ยนไป ลักษณะของครอบครัวก็อาจ
เปลี่ยนไปเป็นครอบครัวผสม (multiple families) และอาจมีคู่สมรสอาศัยอยู่กับบิดามารดา
มากกว่าชน นอกจากนั้นความเปลี่ยนแปลงในด้านอื่น ๆ เป็นต้นว่า ประชาชนมีการศึกษาคชน
มีฐานะเชิงสังคมสูงขึ้น และอาจจะเปลี่ยนไปทำอาชีพประเภท "นั่งโต๊ะ" มีอุตสาหกรรมมาก
ขึ้น และดึงเอาชาวชนบทมาทำงานรับจ้าง เหล่านี้ก็จะส่งผลให้ลักษณะของสังคมในชนบทเปลี่ยน
ไปเหมือนกัน ในขณะนนี้ยังไม่อาจจะคาดคะเนได้ว่า ความเปลี่ยนแปลงเช่นนี้จะมีผลต่อลักษณะ
ของชุมชนในชนบทมากเพียงไรแต่อาจจะกล่าวได้แต่เพียงว่า ในปัจจุบันความเปลี่ยนแปลงนี้ยังไม่
มากพอที่จะทำให้ลักษณะความเป็นอยู่ในชนบทเปลี่ยนไปได้เท่านั้น

ความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะของครอบครัว และครัวเรือน กับการอยู่อาศัย การรับมรดก และการสมรส ในตำบลนาป่า

เอนกกุล ภิโรแสง

เอกสารปัจจุบันเกี่ยวกับองค์ประกอบของครอบครัวและครัวเรือน ในภาคกลางของประเทศไทย

ทอริสตัน ชาร์พ และคณะ^๑ ได้อธิบายถึงลักษณะของครอบครัวและเครือญาติในตำบลบางชั้น อำเภอมันบุรี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา แต่ก็เป็นประโยชน์มาก เขากล่าวไว้ว่า "ครอบครัวคนไทยนั้นส่วนมากเป็นครอบครัวเล็ก ๆ หรือที่เรียกกันว่า ครอบครัวจุกเริ่มต้น (Nuclear family) ประกอบด้วยบิดามารดาและบุตรที่ยังเป็นโสดอยู่รวมกันเป็นครัวเรือนหนึ่ง" ลักษณะเช่นนี้คล้ายคลึงกับครอบครัวของชาวอเมริกันในปัจจุบัน ยกเว้นในกรณีที่มีภรรยาหลายคน คนไทย "มีอคติที่มานานแล้วว่า สมาชิกควรจะแยกออกไปตั้งบ้านเรือนอยู่ต่างหากจากบิดามารดาทันทีที่สมรสกัน" อคติเช่นนี้ นอกจากในประเทศอินเดียและจีนแล้วประชากรของประเทศอื่น ๆ ในแถบเอเชียอาคเนย์ก็ยึดถือกันอยู่โดยทั่วไป ชาร์พ กล่าวต่อไปอีกว่า "ประเพณีสอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจสมัยก่อน เมื่อยังมีที่ดินรกร้างว่างเปล่าอยู่เป็นอันมาก ประชาชนสามารถขยักที่ดินทำมาหากินได้โดยสะดวก แต่ในปัจจุบันนี้ จำนวนประชากรเพิ่มขึ้น และที่ดินรกร้างว่างเปล่าก็เหลือน้อยลง สมาชิกบางคนจึงไม่สามารถทำตามอคติของตน ต้องอาศัยอยู่กับบิดามารดาของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไปก่อนชั่วระยะเวลาหนึ่ง พยายามรวบรวมเงินทองไว้ซื้อหาเครื่องมืตกินและที่ดินของตนเองถ้าเป็นได้ เพื่อจะได้สามารถแยกครอบครัวออกไปอยู่เป็นอิสระภายหลัง"

^๑ L. Sharp, et al., Siamese Rice Village, Cornell Research Center, Bangkok: ๑๙๕๓

ซาร์ฟ ไคกล่าวถึงประเภทใหญ่ ๆ ของครัวเรือนในตำบลบางชันไว้ดังนี้

ก. ครัวเรือนในตำบลนี้มีลักษณะเป็นครอบครัวจำกัดเริ่มต้น (Nuclear family) อย่างเด่นชัด

ข. ถึงแม้ว่าจะมีญาติห่างยากเกี่ยวกับคนสำหรับทำการเพาะปลูกก็ตาม จำนวนครัวเรือนที่มีบุตรเขยหรือสะใภ้รวมอยู่ด้วยซึ่งเรียกว่า ครอบครัวขยาย (Extended family) ก็มีไม่มากนัก จำนวนครัวเรือนเช่นว่านี้มีน้อยกว่ำร้อยละ ๒๐ ของจำนวนครัวเรือนทั้งหมดในตำบล การที่คู่สมรสเลือกอยู่กันที่บ้านมารดาของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งนั้น ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ต่าง ๆ ในแต่ละรายโดยเฉพาะ จำนวนครัวเรือนในตำบลบางชัน มีอยู่ ๒๘๘ ครัวเรือน ในจำนวนนี้เป็นครัวเรือนที่มีครอบครัวของบุตรชายมาอาศัยรวมอยู่ด้วย ๓๘ ครัวเรือน และเป็นครัวเรือนที่มีครอบครัวของบุตรสาวมาอาศัยอยู่ด้วย ๓๐ ครัวเรือน

ค. ครัวเรือนนอกประเภทหนึ่ง ประกอบด้วย ครอบครัว ๓ ชั่วคน (three generation family) ซึ่งมียุคเป็นจำนวนไม่น้อยเหมือนกัน ครัวเรือนประเภทนี้ไม่เคยมีครอบครัวที่มีบิดามารดาที่ชราหรือเฒ่าหรือมีญาติมาอาศัยอยู่ด้วย ในครัวเรือนเหล่านี้ครอบครัวเจ้าของบ้านมีสิทธิและอำนาจในกิจการบ้านเรือนมากกว่าครอบครัวของผู้อาศัย (บิดามารดาและพี่น้องที่ยังเป็นโสด)

นายกมล ชาญเลขา^๑ ได้กล่าวถึงลักษณะบางประการของเรื่องนี้ไว้อย่างละเอียด โดยเฉพาะในการวิเคราะห์ลักษณะของครอบครัว และกระบวนการที่นำไปสู่การขยายและการแยกครอบครัว เขาแบ่งครอบครัวในตำบลบางชันออกไปเป็น ๓ ประเภท^๒ คือ ครอบครัวจำกัดเริ่มต้น (Nuclear family) มีอยู่ร้อยละ ๕๘.๔ ครอบครัวขยายจำกัด (Limited extended family) อันได้แก่ครอบครัวที่มีบิดามารดาและญาติมาอาศัยอยู่ด้วย มีอยู่ร้อยละ ๘.๑ ครอบครัวขยาย (Extended family) อันได้แก่ครอบครัวที่มีบุตรเขยหรือบุตรสะใภ้มาอาศัยอยู่ด้วย มีอยู่ร้อยละ ๓๖.๘ เขาได้กล่าวถึงครอบครัวขยายว่า "ครอบครัวที่มาอาศัยอยู่ด้วยไม่ประสงค์จะอยู่ด้วยตลอดไป แต่มีความคิดที่จะแยกออกไปอยู่ต่างหากตลอดเวลา" เขาได้กล่าวเพิ่มเติมต่อไปอีกว่า "ครอบครัวขยายเหล่านี้ ในเวลาต่อไปก็จะกลายเป็นครอบครัวจำกัดเริ่มต้น การที่มรสมีลักษณะเป็นครอบครัวขยายนั้นก็เพราะผู้สมรสใหม่ ๆ ไม่สามารถแยกไปตั้งครอบครัวใหม่ได้ จึงต้องอาศัย

^๑ Kamol Odd Janlekha "A Study of the Economy of a Rice Growing Village in Central Thailand." Unpublished Ph. D.'s Thesis, Cornell University, Ithaca, Sept. ๑๙๕๕

^๒ นอกจากครอบครัว ๓ ประเภทนี้แล้ว ก็มีครัวเรือนที่มีผู้อยู่อาศัยคนเดียว ร้อยละ ๕.๔ และครัวเรือน ๐.๓

บิคารมารคอาศัยอย่างน้อยก็ชั่วระยะหนึ่ง” เขากล่าวว่า ครอบครัวขยายในตำบลบางขัน ซึ่งมีอยู่
ราว ๘๐ ครอบครัวนั้น ส่วนมากเป็นครอบครัวที่ยากจน

นายกมล ชาญเลขา ไทเนนให้เห็นว่า การที่คู่สามีภรรยาแยกออกไปอยู่ต่างหาก
จากครอบครัวเดิมนี้เป็นเรื่องสำคัญมาก เป็นลักษณะของชุมชนที่ครอบครัวเริ่มต้นเป็น
ส่วนใหญ่ “ถึงแม้ว่าผลสัมฤทธิ์ใหม่ๆ บางครั้งจะแยกไปตั้งครอบครัวต่างหากได้ในทันที แต่
โดยปกติก็ระอาศัยอยู่กับบิคารมารคของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไปก่อนราว ๑-๒ ปี ระหว่างนั้นก็สะสม
เงินทองไว้สำหรับที่จะแยกไปอยู่กันตามลำพัง” เขามีความเห็นว่าการสมรสเป็นสิ่งหนึ่งที่ช่วย
ส่งเสริมเศรษฐกิจประการหนึ่ง เพราะเป็นการกระตุ้นให้เกิดหน่วยผลิตใหม่ๆ ขึ้นในชุมชน

เราอาจสรุปข้อคิดเห็นของนายกมล ชาญเลขาไว้ดังนี้ (ก) ครอบครัวเริ่มต้นมีจำนวน
มากที่สุด (ข) ครอบครัวขยายที่มีอยู่นั้นเป็นครอบครัวขยายชั่วคราวเท่านั้น คู่สามีภรรยา
เจตนาจะแยกออกไปอยู่ต่างหากตลอดเวลา (ค) การแยกครอบครัวออกไปนั้นจะเริ่มขึ้น
หลังจากที่ได้รวบรวมทรัพย์สินเงินทองไว้พอที่จะเป็นอิสระได้แล้ว

กลุ่มตัวอย่างที่ นายกมล ชาญเลขา ใช้ในการค้นคว้านี้ เป็นครอบครัวชาวนา ๘๖
ครอบครัว ในจำนวนนี้มีอยู่ ๓๐ ครอบครัว ที่แยกไปอยู่ต่างหากจากบิคารมารคที่ทาสสมรสกัน
๑๕ ครอบครัวอยู่กับบิคารมารคของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งตลอดเวลา และต่อมาก็ได้เป็นหัวหน้า
ครอบครัวเมื่อบิคารมารคตายไปแล้วบ้างก็ได้รับมรดก ฯลฯ ส่วนอีก ๕๐ ครอบครัวนั้นอยู่กับ
บิคารมารคของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งก่อนแล้วแยกไปอยู่ต่างหากในภายหลัง (ระยะเวลาที่อยู่ร่วมกับ
บิคารมารคนั้นมีตั้งแต่ ๑ ปี จนถึง ๒๐ ปี ถูเฉลี่ย และมีพื้นฐานของระยะเวลาอาศัยกับ
บิคารมารคอยู่เป็น ๔ ปี และ ๒ ปี ตามลำดับ ส่วนใหญ่อาศัยอยู่กับบิคารมารคเพียงคนเดียวเท่านั้น)
จากสำมะโนประชากรใน พ.ศ. ๒๔๘๖ เขาแสดงความเห็นว่า คู่สามีภรรยาที่อาศัยอยู่กับ
บิคารมารคฝ่ายภริยานั้น มีจำนวนเท่าๆ กับคู่สามีภรรยาที่อาศัยอยู่กับบิคารมารคฝ่ายสามี

การแยกครัวเรือนออกไปอยู่ต่างหากนั้น สามารถกระทำได้ด้วยการรวบรวมทรัพย์สิน
เงินทองไว้ชั้ระยะที่อยู่กับบิคารมารค อาจจะได้จากการหาลำไพ่พิเศษเองบ้าง บิคารมารคอาจ
แบ่งทรัพย์สินเงินทองหรือที่ดินให้บ้าง

นายกมล ชาญเลขา ไทก็กล่าวถึงการแยกครัวเรือนออกไปอยู่ตามลำพังไว้ดังนี้ (๑) คู่
สามีภรรยาที่แยกครอบครัวออกไปที่นททาสสมรสกันนั้น ส่วนมากมาจากครอบครัวที่มีฐานะน้อย
หรือรกร้างทำนา มีอยู่เพียง ๒-๓ รายเท่านั้นที่มีฐานะดีมาแต่เดิม (นักหมายเหตุความว่า คู่สามี

ภริยาที่มีฐานะปานกลาง และมีฐานะการเงินส่วนมากจะอาศัยอยู่กับบิดามารดา ก่อน) (๒) เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบระหว่างผู้สมรสก่อน พ.ศ. ๒๔๗๕ และหลัง พ.ศ. ๒๔๗๕ แล้ว จะเห็นว่าผู้สมรสก่อนปี พ.ศ. ๒๔๗๕ และสามารถแยกไปอยู่กับบิดามารดาของตน มีจำนวนมากกว่าผู้สมรสหลัง พ.ศ. ๒๔๗๕ แสดงว่า การตั้งครัวเรือนใหม่ภายหลังการสมรสนั้นมีแนวโน้มที่ลดลง

นอกจากนี้ นายกมล ชาญเลขา ยังได้วิเคราะห์ไว้ อีกด้วยเกี่ยวกับการที่บางครอบครัวสูญเสียไปจากตำบลบางชัน และบางครอบครัวก็เกิดขึ้นใหม่ในตำบลนั้น ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๘๒ ถึง ๒๔๘๖ ปรากฏว่ามีครอบครัวสูญเสียไป ๓๘ ครอบครัว และมีครอบครัวเกิดขึ้นใหม่ ๔๘ ครอบครัว ครอบครัวที่หายไปนั้นบางรายก็กระจัดกระจายแยกย้ายกันไป เพราะความยากจน หรือเพราะหัวหน้าครอบครัวตายลง บางรายก็ไปรวมกับครอบครัวอื่น เพราะการสมรส หรือเพราะความสละสลว ในจำนวนครอบครัวที่เพิ่มขึ้น ๔๘ ครอบครัวนั้น ย้ายมาจากตำบลอื่น ๆ ๒๗ ครอบครัว อีก ๒๑ ครอบครัวนั้นแยกออกมาจากครอบครัวเดิมที่มีอยู่แล้วในตำบล

คอฟแมน ได้ศึกษาคนควาเรื่องเช่นเดียวกัน ที่ตำบลบางซวก ซึ่งอยู่ในภาคกลางของประเทศไทยเช่นกัน และห่างจากตำบลบางชันเพียง ๑๔ กิโลเมตรเท่านั้น คอฟแมนก็ได้อธิบายถึงลักษณะของครอบครัวและองค์ประกอบแห่งครัวเรือนไว้อย่างละเอียดถี่ถ้วน แต่ได้บรรยายถึงเรื่องที่อยู่อาศัยภายหลังการสมรสไว้ด้วย

เขาได้กล่าวว่า "โดยทั่วไปแล้ว ผู้สมรสใหม่ ๆ มักจะอาศัยอยู่กับบิดามารดาฝ่ายภริยาราว ๑ ปี หรือกว่านั้น แล้วจึงย้ายไปอาศัยอยู่กับบิดามารดาฝ่ายสามี ผลการค้นคว้าของคอฟแมนไม่ตรงกับผลการค้นคว้าในตำบลบางชัน ซึ่ง ชาร์พ และ นายกมล ชาญเลขา ได้กล่าวมาแล้ว ทั้งนี้เนื่องจากคอฟแมนได้ทำการค้นคว้าในภายหลังซึ่งเป็นระยะเวลาที่ทัศนวิสัยกว้างเปล่านั้นน้อยลงไปแล้ว คู่สามีภริยาจำต้องอาศัยอยู่กับบิดามารดาฝ่ายภริยาก่อนสัก ๒ หรือ ๓ ปี ทำมาหากินในท้องถิ่นของพ่อตาแม่ยาย เขาได้กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้ดังต่อไปนี้

การอาศัยอยู่กับบิดามารดาฝ่ายภริยาตลอดไป

๑. บิดามารดาฝ่ายภริยามีบุตรสาวคนเดียว หรือมีแต่บุตรสาวไม่มีบุตรชายเลย
๒. บิดามารดาฝ่ายภริยามีฐานะดีกว่ามาก

การอาศัยอยู่กับบิดามารดาฝ่ายภริยาเป็นเวลานาน ๆ

บิดามารดาของทั้งสองฝ่ายมีฐานะตกเทียมกัน แต่ครอบครัวของภริยามีคนน้อยกว่า

การอาศัยอยู่กับบิดามารดาฝ่ายภริยา (หรือฝ่ายสามี) เป็นการชั่วคราว

บิดามารดาฝ่ายสามีมีฐานะดีกว่ามาก

การอาศัยอยู่กับบิดามารดาฝ่ายสามีโดยไม่เคยอาศัยอยู่กับบิดามารดาฝ่ายภริยามาก่อน

คู่สมรสต่างเชื้อชาติ หรือต่างศาสนา

เมื่อพิจารณาตามทศออฟแมนอธิบายไว้คร่าว ๆ แล้ว จะเห็นได้ว่า ครัวเรือนของตำบลบางซวดคนมักจะเป็นครอบครัวขยาย (มีครอบครัวของบุตรชาย หรือบุตรสาวที่สมรสแล้วมาอาศัยอยู่กับครอบครัวของบิดามารดา) ซึ่งอาจจะเป็นครอบครัวขยายชั่วคราวหรือถาวรก็ได้ แต่กล่าวโดยทั่วไปแล้ว คู่สมรสจะอาศัยอยู่กับครอบครัวของบิดามารดาฝ่ายสามีเป็นการถาวรหลังจากที่ได้อาศัยอยู่กับบิดามารดาฝ่ายภริยาชั่วคราวระยะเวลาหนึ่ง ครัวเรือนตามความหมายของคอฟแมนนั้นมิได้หมายถึงเฉพาะครอบครัวหลายครอบครัวที่อาศัยอยู่ในบ้านหลังเดียวกันเท่านั้น ยังรวมถึงครอบครัวที่อยู่ต่างบ้านกันแต่ภายในเขตเดียวกันอีกด้วย หากว่าครอบครัวเหล่านั้นทำมาหากินร่วมกัน

ความแตกต่างระหว่างผลการค้นคว้าในตำบลบางซวด และตำบลบางซวดในเรื่องครอบครัว และครัวเรือนนั้น อาจจะเป็นองจากการให้คำจำกัดความผิดกันก็ได้ นายกมล ชาญเลขา ถิ่นว่า ครอบครัวคือ ครัวเรือนซึ่งมีการบริโภคและการผลิตร่วมกัน คนที่อาศัยอยู่ในบ้านเดียวกัน หรือเขตครัวเดียวกันหากมิได้ใช้สถานที่เดียวกันในการเตรียมหรือบริโภคอาหาร ก็ไม่ถือว่าเป็นครัวเรือนหรือครอบครัวเดียวกัน แต่นับเป็นหลายครัวเรือน ตามความหมายของชาร์ฟก็คล้าย ๆ กับของ นายกมล ชาญเลขา กล่าวคือ ครอบครัวหมายถึงครัวเรือนที่อยู่เป็นอิสระจากกัน "บางครอบครัวซึ่งมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดทางสายโลหิต เป็นต้นว่า ครอบครัวของพี่น้อง อาจจะปลูกบ้านอยู่ติด ๆ กัน หรืออยู่ในเขตครัวเดียวกัน และอาจจะร่วมมือกันในการทำเศรษฐกิจและอื่น ๆ บาง แต่ต่างครอบครัวก็เป็นอิสระในการจัดการเรื่องราวภายในครัวเรือนของตน ครอบครัวเช่นนั้น แต่ละครอบครัวนับเป็นครัวเรือนหนึ่ง ๆ การแบ่งครัวเรือนนั้นอาศัยครัวไฟเป็นหลัก" ถึงแม้คำจำกัดความของคอฟแมนจะหละหลวมและไม่ชัดเจนก็ตาม ก็ยังไม่อาจจะสรุปได้ว่า ความแตกต่างในเรื่องครอบครัว และครัวเรือนของสองตำบลนี้ เนื่องมา

จากการให้คำจำกัดความที่ต่างกันแต่อย่างเคยว ครวเรือนทมิหลายครอบครัว ตามความเข้าใจ
 ของคอฟแมนนั้นอาจจะถือได้ว่า เป็นครอบครัวขยาย ซึ่งอาจจะเป็นแบบถาวรหรือชั่วคราวก็ได้
 หากคอฟแมนแสดงจำนวนครวเรือนต่าง ๆ ไว้ด้วย ก็จะช่วยให้เราเข้าใจผลการค้นคว้าของเขา
 ได้ดีขึ้น

องค์ประกอบแห่งครวเรือนและลักษณะของการอยู่อาศัยในหมู่ที่ ๒ ตำบลนาป่า

ในตอนนี้ จะกล่าวถึงองค์ประกอบแห่งครวเรือน และความสัมพันธ์ระหว่างครวเรือน
 กับการสมรสและที่อยู่อาศัย เพื่อการพิจารณาเปรียบเทียบ ผู้อ่านควรระลึกถึงสรุปผลการค้นคว้า
 ของชาร์พ นายกมล ชาญเลขา และคอฟแมนไว้ด้วย

ตารางที่ ๓๐ ขนาดของครวเรือนและครอบครัวในหมู่ที่ ๒ ตำบลนาป่า

จำนวนสมาชิก	จำนวนครวเรือน	จำนวนครอบครัว	จำนวนครอบครัวรวม สมาชิกที่อยู่คนเดียว
๑	—	๕	—
๒	๒	๗	๔
๓	๔	๑๐	๗
๔	๔	๑๓	๑๓
๕	๓	๑๐	๖
๖	๕	๗	๖
๗	๖	๗	๖
๘	๓	๑	๓
๙	๕	๓	๖
๑๐	๒	—	๑
๑๑ และมากกว่า	๕*	๑***	๓***
รวมเฉลี่ย	๖.๘๐	๔.๔๘	๕.๗๕
มัธยฐาน	๖.๕๐	๓.๗๘	๕.๘๘

*๔ ครวเรือนมีสมาชิก ๑๑ คน อีก ๑ ครวเรือนมีสมาชิก ๑๖ คน
 **จำนวนสมาชิก ๑๑ คน
 ***๑ ครอบครัวมีสมาชิก ๑๑ คน อีก ๒ ครอบครัวมีสมาชิก ๑๓ คน

ตารางที่ ๓๐ แสดงให้เห็นจำนวนสมาชิกในครัวเรือนและจำนวนสมาชิกในครอบครัว
 ครัวเดียวจำนวนสมาชิกในครัวเรือนหนึ่ง ๆ เป็น ๖.๘๐ คน และมีพื้นฐานเป็น ๖.๕๐ คน
 เมื่อพิจารณาเป็นรายครอบครัวแล้ว จำนวนสมาชิกในครอบครัวนั้นน้อยกว่าจำนวนสมาชิกใน
 ครัวเรือน ครัวเดียวและมีพื้นฐานของจำนวนสมาชิกในครอบครัวเป็น ๔.๔๘๘ คน และ ๓.๗๘๘ คน
 ตามลำดับ ความแตกต่างนี้เนื่องจากเหตุผลที่ว่า บางครัวเรือนนั้นมีหลายครอบครัวอยู่รวมกัน
 บางครัวเรือนก็มีญาติมาพึ่งพาอาศัยอยู่ด้วย ในจำนวน ๔๒ ครัวเรือน ในหมื่น ๒ ตำบลน่าช้านัน
 เป็นครัวเรือนที่มี ๒ ครอบครัวอยู่รวมกันถึง ๑๔ ครัวเรือน และเป็นครัวเรือน ๓ ครอบครัว
 เสีย ๔ ครัวเรือน

หากจะพิจารณาขนาดของครอบครัวให้ถูกต้องยิ่งขึ้น คือ นับบิดามารดา และบุตรทุกคน
 เป็นครอบครัวหนึ่ง ก็ต้องนับสมาชิกที่ไปอยู่ท่อนด้วย ในบางครอบครัว บิดาหรือมารดาอาจจะ
 ไปทำงานท่อน บุตรบางคนอาจจะออกเรือนไป หรือไ้ทำงานทำนอกตำบล หรืออาศัยอยู่กับญาติ
 เพื่อเรียนหนังสือ เมื่อนับสมาชิกที่ไปอยู่ท่อนรวมเข้าด้วยแล้ว ครัวเดียวของครอบครัวก็จะเป็น
 ๕.๗๕ คน และมีพื้นฐานของครอบครัวก็จะ เป็น ๕.๘๘๘ คน

ตารางที่ ๓๑ แสดงลักษณะเครือญาติที่อาศัยอยู่ในครัวเรือนเดียวกันในหมื่น ๒ ตำบล
 น่าป่า รวม ๔๒ ครัวเรือน ในต้น พ.ศ. ๒๕๐๔. ครัวเรือนทั้ง ๔๒ ครัวเรือนนี้จะแบ่งออกได้
 เป็น ๓ ประเภทใหญ่ ๆ ในแต่ละประเภทก็ได้อธิบายความสัมพันธ์ของเครือญาติที่อาศัยอยู่ใน
 ครัวเรือนเดียวกันไว้อย่างกว้าง ๆ พอให้เข้าใจ

ประเภทแรก ได้แก่ครอบครัวจตุเริ่มต้น (elementary family) ซึ่งมีอยู่ ๒๒ ครัวเรือน
 ด้วยกัน ในจำนวนนี้ ๑๓ ครัวเรือนเป็นครัวเรือนที่มีบิดามารดา และบุตรเพียงเป็นโสด
 เท่านั้น อีก ๙ ครัวเรือนนั้นนอกจากบิดามารดาและบุตรที่เป็นโสดแล้วก็มีญาติมาพึ่งพาอาศัยอยู่
 ด้วย ญาติเหล่านี้ได้แก่หลาน พี่ชายตาชาย พี่น้องของหัวหน้าครอบครัวและภริยาซึ่งนับได้ว่า
 มากกว่าญาติประเภทอื่น ๆ ญาติที่มาอาศัยอยู่ด้วยนั้นอยู่จำนวนไม่น้อย ญาติบางคนก็มาพึ่งพา
 อาศัยอยู่ชั่วคราว แต่บางคนก็อาศัยอยู่เป็นเวลานาน ๆ การที่มีญาติมาอาศัยอยู่ด้วยทั้งใน
 ครอบครัวจตุเริ่มต้น และครอบครัวขยายนั้น แสดงให้เห็นการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และ
 ความผูกพันระหว่างญาติในตำบลน่าป่าด้วย จำนวนครอบครัวจตุเริ่มต้นในตำบลน่าป่ามีอยู่

ตารางที่ ๓๑ องค์ประกอบแห่งครัวเรือนในหมู่ที่ ๒ ตำบลนาบ้ำ

ประเภท	จำนวนครัวเรือน	อัตราส่วนร้อย			
ครอบครัวจุดเริ่มต้น					
ก. หัวหน้าครัวเรือน ภริยา และบุตรที่ยังเป็นโสด	๑๓	} ๒๓	๕๒.๕		
ข. หัวหน้าครัวเรือน ภริยา บุตรที่เป็นโสดและญาติ	๑๐				
ครอบครัวขยาย					
ก. บิดามารดา บุตรที่เป็นโสด ครอบครัวของบุตรชาย ๑ ครอบครัว อาจมีญาติมาอาศัยหรือไม่ก็ได้	๔	} ๑๕	๓๓.๓		
ข. บิดามารดา บุตรที่เป็นโสด ครอบครัวของบุตรสาว ๑ ครอบครัว อาจมีญาติมาอาศัยหรือไม่ก็ได้	๔				
ค. ครอบครัวของหัวหน้าครัวเรือน ครอบครัวของ บุตรชาย และบุตรสาว คนละ ๑ ครอบครัว	๑				
ง. บิดามารดา บุตรที่เป็นโสด ครอบครัวของบุตรชาย ๒ ครอบครัว	๒				
จ. ครอบครัวของหัวหน้าครัวเรือนครอบครัวของ พี่ชาย หรือน้องสาว	๒				
ฉ. ครอบครัวของหัวหน้าครัวเรือน .ครอบครัวของ บุตรสาวที่หย่าร้าง ครอบครัวของญาติ	๑				
ครอบครัวขยายจำกัด					
ก. ครอบครัวของหัวหน้าครอบครัว มีมารดาและพี่น้อง อาศัยอยู่ด้วย	๑			} ๔	๑๖.๕
ข. หัวหน้าครัวเรือน (พ่อม่าย) และครอบครัวของ บุตรชาย หรือบุตรสาว	๓				
ค. หัวหน้าครัวเรือน (พ่อม่าย) .ครอบครัวของบุตร ของน้องชายและมีพี่สาวอยู่ด้วย	๑				
อื่น					
พี่น้องที่เป็นโสดอยู่รวมกับญาติ	๒		๕.๘		
รวม	๔๒		๑๐๐.๐		

รวรวอยละ ๕๒.๔ ซึ่งน้อยกว่าผลการ ค้นคว้าที่ตำบลบางชัน ของนายกมล ชาญเลขา เพียง เล็กน้อย

ครอบครัวขยายมีอยู่ ๑๔ ครัวเรือน (๓๓.๓%) ในจำนวนนี้ ๑๑ ครัวเรือนเป็นครัวเรือน ที่มีครอบครัวของบุตรชายและบุตรสาวมาอาศัยรวมอยู่ด้วย ครัวเรือนที่มีครอบครัวของบุตรชาย มาอาศัยอยู่ด้วยมีจำนวนไล่เลี่ยกับครัวเรือนที่มีครอบครัวของบุตรสาวมาอาศัยอยู่ด้วย อำนาจ สิทธิขาดในครัวเรือนอยู่ในมือของบิดามารดา ครอบครัวของบุตรเป็นผู้อาศัย ครอบครัวขยาย อีก ๓ ครัวเรือนนั้นเป็นครัวเรือนที่มีครอบครัวของพี่ชาย และของน้องชายอยู่ร่วมกัน ๑ ครัว เรือน เป็นครัวเรือนที่มีมารดาและน้องสาวของหัวหน้าครัวเรือน (ชาย) มาอยู่ด้วย ๑ ครัวเรือน ส่วนอีก ๑ ครัวเรือนนั้นเป็นครัวเรือนที่มีครอบครัวของบุตรสาว (หย่าร้าง) และครอบครัวของ หลานชาย (บุตรของน้องชาย) มาอาศัยอยู่ด้วย

การนับครอบครัวหลายครอบครัวเป็นครัวเรือนหนึ่งนั้น อาจใช้เกณฑ์พิจารณา ดังนี้

- (ก) ครอบครัวเหล่านั้น อยู่ในบ้านหลังเดียวกัน หรืออยู่คนละบ้าน แต่อยู่ในบริเวณเดียวกัน
- (ข) ครอบครัวเหล่านั้น หุงหากินรวมกัน (ค) ครอบครัวเหล่านั้น ทำการกสิกรรมร่วมกัน โดยทั่วไปที่คิดเป็นของหัวหน้าครอบครัวอาวุโส (Senior family)

ตารางที่ ๓๒ การอยู่อาศัยในครอบครัวขยาย ๑๔ ครัวเรือนในหมู่ที่ ๒ ตำบลนาป่า

ประเภทครัวเรือนขยาย	ที่อยู่		มีครัวไฟ		
	บ้านเดียวกัน	คนละบ้าน ในบริเวณ เดียวกัน	รวมกัน	แยกกัน	รวมกัน ๒ ครอบครัว แยกกัน ๑ ครอบครัว
ครัวเรือนที่มี ๒ ครอบครัว (๑๐)	๗	๓	๖	๔	—
ครัวเรือนที่มี ๓ ครอบครัว (๔)	๔	—	๓	—	๑
รวม (๑๔)	๑๑	๓	๙	๔	๑

ครอบครัวขยาย ๑๔ ครอบครัว เป็นครัวเรือนที่ครอบครัวอาศัยอยู่ในบ้านหลังเดียวกัน
 เสีย ๑๑ ครัวเรือน โดยปกติแล้ว แต่ละครอบครัวมีห้องนอนอยู่ต่างหากจากกัน แต่ใช้ซัน
 ครัวเรือนและครัวไฟร่วมกัน อีก ๓ ครัวเรือนนั้นแยกกันอยู่ครอบครัวละบ้าน บ้านของครอบครัว
 ชาวโล (Senior family) นั้นมักจะใหญ่กว่าของครอบครัวย่อย สมาชิกในครัวเรือนมักจะใช้
 ซันเรือนหรือลานบ้านของครอบครัวจนเป็นที่พักคยกันหรือทำงานบ้าน (เช่น ครัวเรือนหนึ่งมี
 ครอบครัวของพี่ชายอยู่บ้านหลังหนึ่ง บุตรสาวอยู่อีกหลังหนึ่งในบริเวณรวเดียวกัน ส่วนมารดา
 นั้นอาศัยอยู่ในบ้านของพี่ชายซึ่งใหญ่กว่า น้องสาวใช้เวลาเกือบตลอดวันทำงานหรือพักคยอยู่
 ที่บ้านของพี่ชาย)

ครอบครัวขยายที่กล่าวถึงนี้มีอยู่ ๘ ครัวเรือนที่ใช้ครัวไฟร่วมกัน หงกินด้วยกัน (อีก
 ครัวเรือนหนึ่งนั้นช่วยกันออกค่าอาหาร) สำหรับครัวเรือนที่มีครัวไฟแยกกันนั้นมีอยู่ ๔ ครัวเรือน
 โดยความเป็นจริงแล้วไม่ได้แยกหงหากันโดยเด็ดขาด จากการสังเกตปรากฏว่า มีการแข่งขัน
 ข้าวและกัยข้าวกันเป็นประจำ บ้างก็หงหาอาหารแล้วนำไปกินรวมกัน

การที่เราถือว่าครอบครัวเหล่านี้อยู่ในครัวเรือนเดียวกัน (ยกเว้นครัวเรือนที่มีครอบครัว
 ของพี่น้องอยู่รวมกัน) มีเหตุผลที่สำคัญ คือ ครอบครัวเหล่านี้ช่วยกันทำการเพาะปลูกในที่ดิน
 ของครอบครัวชาวโล (ส่วนมากได้แก่ครอบครัวของบิดามารดา) รายได้ส่วนใหญ่ของครอบครัว
 เหล่านี้ได้มาจากการทำงานร่วมกัน

ครัวเรือนอีกประเภทหนึ่งซึ่งมีจำนวนน้อย (๘.๕%) นั้น อาจเรียกว่าครอบครัวขยายจำกัด
 ในแง่ที่ว่า ครอบครัวจุดเริ่มต้น ครอบครัวหนึ่งอาจมีบิดามารดาและพี่น้องมาอาศัยอยู่ด้วยกันได้
 หรือเป็นครัวเรือนที่บิดามารดาอยู่รวมกับครอบครัวของบุตรชายหรือบุตรสาวและบิดาหรือมารดา
 ดำรงตำแหน่งหัวหน้าครัวเรือนแต่เพียงในนามก็ได้ ในแง่วิวัฒนาการของครอบครัว สถาน
 การณ์เช่นนี้แสดงถึงระยะเสื่อมสลายของครอบครัวขยาย คือเมื่อบิดามารดาแก่ตัวลงก็ให้บุตร
 ทำหน้าที่เป็นหัวหน้าครัวเรือนแทน บิดามารดาอยู่อย่างผู้อาศัย หรือบิดามารดาบางคนก็ยังคง
 ทำหน้าที่เป็นหัวหน้าครัวเรือนอยู่ แต่ได้มอบให้บุตรคนใดคนหนึ่งที่อยู่ด้วยดูแลกิจการเรื่องที่ดิน
 แทนตน

ครอบครัวและครัวเรือนในหมู่ที่ ๒ นี้ อาจเปรียบกับผลการค้นคว้าที่ตาบดบางชั้นของชาร์พ
 และนายกมล ชาญุเลขา ได้ตั้งนี้ ส่วนใหญ่แล้วครัวเรือนในหมู่ที่ ๒ ตำบลนาป่า เป็นครอบครัว

จุดเริ่มต้น ซึ่งอาจมีหรือไม่มีญาติอาศัยอยู่ด้วย อัตราส่วนร้อยละของครอบครัวจุดเริ่มต้นในตำบล
น่าจะมีน้อยกว่าของตำบลบางชั้นเล็กน้อย และอัตราส่วนร้อยละของครอบครัวขยายจำกัด หรือที่
ชาวพเรียกว่า ครอบครัวสามชั่วคนนั้นใกล้เคียงกับของตำบลบางชั้น หากจะเปรียบเทียบกัน
อย่างกว้าง ๆ โดยทั่วไปแล้ว อาจกล่าวได้ว่า ครอบครัวและครัวเรือนของตำบลน่าจะมี และ
ตำบลบางชั้นมีลักษณะคล้ายคลึงกันมาก

แม้ว่าผลการค้นคว้าเรื่ององค์ประกอบแห่งครัวเรือนในตำบลน่าจะมีผลการศึกษา
ค้นคว้าในตำบลบางชั้นก็ตาม ผู้ค้นคว้าก็ยังคงมีความเห็นว่า การแปลความสำคัญของลักษณะ
ครัวเรือนในเชิงสังคมวิทยาก็ยังแตกต่างกันอยู่ ในการค้นคว้าที่ตำบลบางชั้นนั้น ผู้ค้นคว้าทั้งสอง
รายได้เห็นว่าครัวเรือนอิสระนั้น คือ อุดมคติ เพราะค้ำสมรสมักแยกออกไปอยู่กันตามลำพัง
หลังจากที่โตอาศัยอยู่กับบิดามารดาชั่วระยะเวลาหนึ่ง ในการเน้นเรื่องความเป็นอิสระนี้ ผู้ค้น
คว้าทั้งสองอาจเน้นถึงลักษณะอื่น ๆ บางประการน้อยไปก็ได้ ลักษณะเหล่านี้ทำให้อุดมคติ
เปลี่ยนแปลงไปและทำให้เห็นแง่มุมต่าง ๆ ในระบอบเครือญาติของไทยชาติเจนชั้น ลักษณะบาง
ประการเหล่านี้ คือ

ก. ครอบครัวจุดเริ่มต้นบางครอบครัวมีญาติ เช่น หลาน หรือพี่น้องที่เป็นโสด มาพึ่งพา
อาศัยอยู่ด้วย บางทีอยู่ชั่วคราว บางทีอยู่ถาวร

ข. ค้ำสมรสที่อยู่กันใหม่ ๆ เป็นจำนวนมากมักจะอาศัยอยู่กับบิดามารดา ก่อนชั่วระยะ
เวลาหนึ่ง บุตรที่เกิดในระหว่างนั้นมักจะไต่รับการศึกษาเอาใจใส่เลี้ยงดูจากปู่ย่าตายาย และญาติ
อื่น ๆ การแยกครัวเรือนไปอยู่กันตามลำพังนั้นจะเริ่มขึ้นหลังจากที่ไต่รับรวมทุนรอนไว้พอ
ควรแล้ว หรือไม่ก็ย้ายไปทำมาหากินในถิ่นอื่น แต่โดยทั่วไปแล้วค้ำสมรสจะแยกครัวเรือนออกไป
ไปภายหลังที่ไต่รับมรดก ซึ่งทำให้ตนสามารถจะแยกไปอยู่ตามลำพังได้แล้ว

ค. ครอบครัวขยายจำกัดหรือครอบครัวสามชั่วคน (บิดามารดาอาศัยอยู่กับครอบครัว
ของบุตร) เป็นระยะสุดท้ายของครอบครัวขยายนั่นเอง เมื่อบิดามารดาแก่ชราลงไปแล้ว บุตรที่อยู่
ด้วยก็กลายเป็นหัวหน้าครัวเรือนแทน

ง. ครอบครัวขยายที่มีอยู่ในปัจจุบัน บางครอบครัวก็มีลักษณะมั่นคงถาวร ในเวลา
ต่อไปครอบครัวของบุตรก็จะไต่รับมรดกเป็นมรดก และในเมื่อพ่อแม่แก่ตัวลงก็มีมอบอำนาจ
ให้บุตรปกครองดูแลบ้านเรือนและที่ดินแทนตน

การวิเคราะห์พัฒนาการของครีวเรอเนระแสงงให้เ็นลักษณะต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้นเด่นชัดขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งลักษณะและความสำคัญของครอบครัวขยาย

การวิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงของลักษณะครีวเรอเน

การศึกษาคนควาเรององค้ประกอบแห่งครีวเรอเนในขณะหนึ่ง (cross-section) นั้น ไม่สามารถจะช่วยให้เราเข้าใจเรองความเปลี่ยนแปลง หรือความเคลื่อนไหวของสังคมได้มากนัก ครอบครัวและครีวเรอเนมีการหมุนเวียนเปลี่ยนแปลงเป็นวัฏจักร อยู่เสมอ มีระยะเริ่มตั้ง (foundation) ระยะทรงตัวสมบูรณ์ (maturation) ระยะแยกตัว (fission) และระยะสลายตัวไป (dissolution) ในระยะเวลาหนึ่ง ๆ นั้นครอบครัวและครีวเรอเนทั้งหลายในตำบลจะอยู่ในระยะต่าง ๆ กัน บางก็อยู่ในระยะเริ่มก่อตั้ง บางก็อยู่ในระยะแยกตัวหรือสลายตัวไป และบางครีวเรอเนก็อยู่ในระยะทรงตัวสมบูรณ์ ทวยเหตุนี้การศึกษาเรองครอบครัวและครีวเรอเนจึงต้องคำนึงถึงระยะต่าง ๆ ของวัฏจักรนควยจึงจะเข้าใจได้ถ่องแท้งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาเรองครอบครัวขยาย

ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์เรองครอบครัวและครีวเรอเนนั้นได้แก่ (ก) ประวัติดังกล่าวเกี่ยวกับอายุอาศัยของคู่สมรส (ข) ความสัมพันธ์ระหว่างที่อยู่อาศัยกับการรับมรดก และการเป็นเจ้าของบ้านและที่ดิน (ค) ความสัมพันธ์ระหว่างที่อยู่อาศัยกับลักษณะการสมรสและความยาวนานของชีวิตสมรส

ประวัติการอยู่อาศัยของคู่สมรสและความเกี่ยวพันกับการรับมรดก

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิเคราะห์นี้ คือ คู่สมรสที่อยู่ในชุมชนน่าน้ำ จากคู่สมรสทั้งหมด ๖๔ คู่ นั้น ได้ข้อมูลเกี่ยวกับเรองนี้เพียง ๕๓ คู่ เท่านั้น การวิเคราะห์ประวัติการอยู่อาศัยของคู่สมรสได้แบ่งออกเป็นสองระยะ คือที่อยู่หลังการสมรส หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ที่อยู่อาศัยครั้งแรก และที่อยู่อาศัยใน พ.ศ. ๒๕๐๔ หรือที่เรียกว่า ที่อยู่ปัจจุบัน การแบ่งเช่นนี้เกิดจากความเห็นผลที่ว่า ส่วนใหญ่ของคู่สมรสเหล่านั้นไม่ย้ายที่อยู่บ่อย ๆ มีคู่สมรสไม่กี่รายที่ย้ายที่อยู่ไปสองสามแห่งก่อนที่เรองจะจบลงเป็นหลักแหล่ง ดังนั้นที่อยู่อาศัยสองประเภทนี้ก็พอจะอธิบายประวัติการอยู่อาศัยของคู่สมรสเหล่านั้นได้

ตารางที่ ๓๓ ที่อยู่ของคู่สมรสในหมู่ที่ ๒ ตำบลนาป่า

ที่อยู่ปัจจุบัน	ที่อยู่อาศัยครั้งแรก		
	อยู่กับบิดามารดาฝ่ายสามี	อยู่กับบิดามารดาฝ่ายภรรยา	อยู่กันตามลำพัง
อยู่กับบิดามารดาฝ่ายสามี (๑๓)	๑๓	—	—
อยู่กับบิดามารดาฝ่ายภรรยา (๑๗)	๔	๑๒	๑
อยู่กันตามลำพัง	๖	๑๐	๗
รวม (๕๓)	๒๓	๒๒	๘

ตารางที่ ๓๓ แสดงให้เห็นที่อยู่อาศัยของคู่สมรสทั้งในระยะแรก ๆ ของการสมรสและในปัจจุบัน ในระยะแรกของการสมรสนั้น คู่สมรสอยู่กับบิดามารดาฝ่ายสามี ๒๓ ราย อยู่กับบิดามารดาฝ่ายภรรยา ๒๒ ราย ส่วนอีก ๘ รายนั้นแยกไปอยู่ตามลำพัง

คู่สมรสที่แยกไปอยู่ตามลำพังภายหลังการอยู่กินกันใหม่ ๆ มีอยู่เป็นส่วนน้อย ส่วนใหญ่นั้นจะอาศัยอยู่กับบิดามารดาของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไปก่อนในระยะเริ่มแรกของชีวิตสมรส คู่สมรสที่อาศัยอยู่กับบิดามารดาของฝ่ายหญิงและของฝ่ายชายมีอยู่เป็นจำนวนเท่า ๆ กัน

เมื่อพิจารณาถึงที่อยู่ปัจจุบันและที่อยู่อาศัยครั้งแรกของคู่สมรสเหล่านั้นแล้ว จะเห็นความเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจน จำนวนคู่สมรสที่อาศัยอยู่กับบิดามารดาก่อน แล้วแยกออกมาอยู่กินกันตามลำพังในภายหลังมีอยู่ ๑๖ ราย คู่สมรสเหล่านั้นบางคนก็แยกมาจากบิดามารดาของสามี บางคนก็แยกมาจากบิดามารดาของภรรยา จำนวนคู่สมรสที่อยู่กินกันตามลำพังในปัจจุบันมี ๒๓ ราย (๕๓.๕%)

ข้อที่น่าสนใจข้อหนึ่งก็คือ หลังจากระยะแรก ๆ ของการสมรสแล้ว คู่สมรสยังคงอยู่กับบิดามารดาของฝ่ายสามีต่อไปมีอยู่ ๑๓ ราย อยู่กับบิดามารดาของฝ่ายภรรยาต่อไป ๑๒ ราย มีอยู่ ๔ ราย ที่อยู่กับบิดามารดาของสามีก่อนระยะหนึ่งแล้วย้ายไปอยู่กับบิดามารดาของภรรยาใน

ภายหลัง ส่วนอีกคนหนึ่งนั้น เกมแยกไปอยู่ต่างหาก แต่ในปัจจุบันย้ายกลับเข้าไปรวมอยู่กับ บิตามารดาฝ่ายภริยา หรืออีกนัยหนึ่งหากไม่คำนึงถึงระยะเวลาของการอยู่อาศัยและความยาวนานของชีวิตสมรสก็อาจจะพูดได้ว่า คู่สมรส ๒๘ ราย (๕๔.๗%) อาศัยอยู่กับบิตามารดาของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง หรือสองฝ่ายตลอดมา

เมื่อพิจารณาในแง่นี้ ก็จะเห็นว่ามีความแตกต่างกันกับผลการค้นคว้าในตอนทกล่าวดังองค์ประกอบแห่งครัวเรือน ความแตกต่างนี้เกิดจากการที่พิจารณาข้อเท็จจริงกันคนละแง่ ในตารางที่ ๓๑ นั้นได้พิจารณาเรื่องครัวเรือน แต่ในตอนพิจารณาเรื่องคู่สมรส ประการที่สอง ในตอนแรกพิจารณาองค์ประกอบของครัวเรือน จึงแบ่งเป็นครอบครัวยุคเริ่มต้นได้ ๕๘.๔% แต่เมื่อพิจารณาดังที่อยู่อาศัยครั้งแรก และที่อยู่ปัจจุบันแล้วจะเห็นว่า ครอบครัวยุคเริ่มต้นในปัจจุบันนั้นเป็นจำนวนมากได้เคยอาศัยอยู่กับครอบครัวของบิตามารดา จึงเป็นครอบครัวขยายมาก่อน ต่อมาได้รับมรดกและครอบครองบ้านเรือนอยู่กันกันตามลำพัง จึงกลายเป็นครอบครัวยุคเริ่มต้นไป ในทำนองเดียวกัน ครอบครัวที่อาศัยอยู่กับบิตามารดาในปัจจุบันบางครอบครัวก็อาจจะแยกออกไปอยู่กันกันตามลำพังในเวลาต่อไปก็ได้ ดังนั้นครอบครัวขยายที่แบ่งตามลักษณะครอบครัวและครัวเรือนจึงมีเพียงร้อยละ ๓๓.๓ แต่แบ่งตามลักษณะที่อยู่อาศัยของคู่สมรสจึงปรากฏว่าประมาณร้อยละ ๕๕ ของคู่สมรสอาศัยอยู่กับบิตามารดา ในจำนวนนี้บางรายก็ได้รับมรดก และครอบครองสมบัติแทนบิตามารดาที่ถึงแก่กรรมไปแล้ว บ้างก็ได้ดำรงตำแหน่งหัวหน้าครัวเรือนแทนบิตามารดาที่แก่ชราลงไป และบ้างก็ยังคงเป็นผู้อาศัยอยู่ในครอบครัวของบิตามารดา

หากเราจะยุติการวิเคราะห์ไว้เพียงแค่นี้ ผลการวิเคราะห์ก็จะไม่สมบูรณ์ และจะทำให้ความเข้าใจในเรื่องครอบครัวขยายผิดความเป็นจริงไป ดังนั้นจึงต้องลองคาดคะเนดูว่า ในบรรดาคู่สมรสที่อาศัยอยู่กับบิตามารดาฝ่ายสามีตลอดมานั้นมีอยู่ ๑๓ ราย ในจำนวนนี้รับมรดกครอบครองบ้านเรือนแทนบิตามารดาแล้ว ๓ ราย อีก ๑๐ รายที่เหลืออยู่นั้นได้อยู่กันรวมกันมาไม่เกิน ๑๕ ปีทั้งสิ้น ในจำนวน ๑๐ รายที่วานมออยู่ ๘ รายที่ตองฟงฟงบิตามารดาในการทำมาหากิน และมีหวังที่จะได้รับมรดกครอบครองบ้านเรือนของบิตามารดาต่อไปด้วย

คู่สมรส ๑๒ ราย ท้ออาศัยอยู่กับบิดามารดาฝ่ายภริยาตลอดมาขึ้น ได้รับมรดกและครอบครองบ้านเรือนแทนบิดามารดาแล้ว ๘ ราย (ในจำนวนนี้มีอยู่ ๗ ราย ที่อยู่กับร่วมกันมานานกว่า ๒๐ ปี) ส่วนที่เหลืออยู่ ๔ รายนั้น บางรายก็มีหวังจะได้รับมรดกจากบิดามารดาในภายหน้า และบางรายก็เพิ่งจะสมรสกันซึ่งไม่แน่ว่าจะอยู่กับบิดามารดาฝ่ายภริยาต่อไปนานเท่าใด

คู่สมรส ๔ ราย ที่ย้ายมาอาศัยอยู่กับบิดามารดาฝ่ายภริยา หลังจากท้ออาศัยอยู่กับบิดามารดาฝ่ายสามีชั่วระยะเวลาหนึ่งนนั้น ได้รับมรดกและครอบครองบ้านเรือนแทนบิดามารดาแล้ว ๒ ราย ส่วนอีก ๒ รายก็มีหวังที่จะได้รับมรดกในเวลาต่อไป

ตารางที่ ๓๔ คู่สมรสที่อาศัยอยู่กับบิดามารดาฝ่ายสามีและสิทธิในบ้าน

ระยะเวลาที่อยู่ร่วมกัน	จำนวนคู่สมรส	สิทธิในบ้าน	
		สามีได้รับบ้านเป็นมรดก	สามีอาจได้รับบ้านเป็นมรดกและคู่สมรสเป็นผู้อาศัย
ภายใน ๕ ปี	๑	—	๑
๖-๑๐ ปี	๕	๑	๔
๑๑-๑๕ ปี	๔	—	๔
๒๑-๒๕ ปี	๑	—	๑
๒๖-๓๐ ปี	๑	๑	—
๔๑-๔๕ ปี	๑	๑	—
รวม	๑๓	๓	๑๐

ตารางที่ ๓๕ กลุ่มมรสทอาศัยอยู่กับบิดามารดาฝ่ายภริยาและสิทธิในบ้าน

ระยะเวลาที่อยู่ร่วมกัน	จำนวนคู่สมรส	สิทธิในบ้าน	
		ภริยาได้รียบานเป็นมรดก	ภริยาอาจได้รียบานเป็นมรดก และคู่สมรสเป็นผู้อาศัย
ภายใน ๕ ปี	๑	—	๑
๖—๑๐ ปี	๒	—	๒
๑๑—๑๕ ปี	๑	๑	—
๒๑—๒๕ ปี	๒	๑	๑
๓๑—๓๕ ปี	๒	๒	—
๓๖—๔๐ ปี	๓	๓	—
มากกว่า ๕๐ ปี	๑	๑	—
รวม	๑๒	๘	๔

ตารางที่ ๓๖ กลุ่มมรสทหายจากบ้านของบิดามารดาฝ่ายสามีมาอยู่กับบิดามารดาฝ่ายภริยา

ระยะเวลาที่อยู่ร่วมกัน	จำนวนคู่สมรส	สิทธิในบ้าน	
		ภริยาได้รียบานเป็นมรดก	ภริยาอาจได้รียบานเป็นมรดก และคู่สมรสเป็นผู้อาศัย
๖—๑๐ ปี	๑	—	๑
๑๖—๒๐ ปี	๒	๑	๑
๓๑—๓๕ ปี	๑	๑	—
รวม	๔	๒	๒

ตารางที่ ๓๑ คู่สมรสที่มาอยู่กับบิดามารดาฝ่ายภริยาหลังจากอยู่กินกัน
ตามลำพังแล้ว

ระยะเวลาที่อยู่ร่วมกัน	จำนวนคู่สมรส	สถิติในบ้าน	
		ภริยาที่รับบ้านเป็นมรดก	ภริยาอาจได้รับบ้านเป็นมรดก และคู่สมรสเป็นผู้อาศัย
๑๑-๑๕ ปี	๑	—	๑
รวม	๑	—	๑

จะเห็นได้ว่าจำนวนคู่สมรสที่อาศัยอยู่ในบ้านของบิดามารดา รวม ๓๐ รายนั้นได้รับบ้านเรือนเป็นมรดกแล้ว ๑๓ ราย ส่วนที่เหลืออยู่นั้นหวังที่จะได้รับมรดกในโอกาสต่อไป ในจำนวนนี้บางคนก็อยู่กินกันมานานแล้ว และกำลังจะได้ปกครองบ้านเรือนแทนบิดามารดา บางรายก็เพิ่งจะเริ่มตั้งครอบครัว

เหตุผลที่คู่สมรสอาศัยอยู่กับบิดามารดา

การที่คู่สมรสอาศัยอยู่กับบิดามารดาของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง จะเป็นการชั่วคราวหรือตลอดไปก็ตาม มีเหตุผลอยู่หลายประการ คู่สมรสเป็นจำนวนมากให้เหตุผลว่า เพราะบิดามารดาต้องการให้ช่วยช่วยทำมาหากิน บางรายก็ว่าเพราะน้องยังเล็ก ๆ อยู่ทงนั้น แต่บางรายก็ว่า พี่ๆ ใดสมรส ออกเรือนไปอยู่ทงกันหมด ปล่อยให้บิดามารดาแก่แล้วอยู่กันตามลำพัง ตนจึงต้องอยู่ช่วยดูแล คู่สมรสที่เพิ่งอยู่กินกันใหม่ ๆ นั้น บางรายก็ให้เหตุผลว่าตนยังไม่สามารถจะปลูกบ้านเรือนอยู่อาศัยเองได้ บ้างก็กล่าวว่า บิดามารดายังไม่ไต่แยงตนให้ทำกิน คู่สมรสบางคนก็เลือกอยู่กับบิดามารดาของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งตามความเหมาะสม เช่น เลือกอยู่กับฝ่ายที่มีบ้านช่อง กว้างขวางพอที่ตนจะอาศัยอยู่ได้อย่างสะดวกสบาย หรือเลือกอยู่กับฝ่ายที่มีทุนมากพอที่จะแบ่งให้ทำกินได้ ในบางกรณีสามเป็นบุตรคนแรก บิดามารดาถึงแก่กรรมไปแล้ว ตนมีหน้าตาดีและน้องๆ และจัดการเรื่องตน คงนั้นคู่สมรสจึงต้องอาศัยอยู่ในบ้านบิดามารดาฝ่ายสาม สำหรับในรายที่สามเป็นคนมาจากถนอื่น คู่สมรสมักจะอยู่ในบ้านของบิดามารดาฝ่ายภริยา หากภริยาเป็นบุตรคนเดียว คู่สมรสก็จะอยู่กับบิดามารดาฝ่ายภริยา คู่สมรสที่อาศัยอยู่กับบิดามารดาเป็นการชั่วคราวนั้นนับว่าเป็นผลกแก่คู่สมรสเอง เพราะบางรายก็สามารถรวบรวมทรัพย์สินเงินทอง

๑๕๒

ไว้จนสามารถชอหาทัศนของตนเองได้ บางรายก็อาศัยอยู่เพอรอให้บิดามารดาแบ่งที่ดินให้ ทำกิน ลักษณะการอยู่อาศัยของคู่สมรสนั้นจะเห็นได้เด่นชัดขึ้น ในตอนทกล่าวถึงเรื่องการรับมรดก ลักษณะของการสมรสและการอยู่อาศัย

จำนวนคู่สมรส ๕๓ ราย ในหมู่ที่ ๒ ตำบลนาบ้ำ ที่เราได้ทำการค้นคว้าน เช่นคู่สมรส ที่ลักพากันไป ๓๖ ราย ส่วนอีก ๑๗ รายนั้น มีพริสมรสกันตามประเพณี ต่อไปนี้จะได้ พิจารณาว่า ลักษณะของการสมรสมีส่วนสัมพันธ์กับเรื่องต่อไปนี้อย่างไร

- ก. การอยู่อาศัยหลังสมรส หรือที่เรียกว่าทอยู่อาศัยครั้งแรก
- ข. การอยู่อาศัยกับครอบครัวของบิดามารดาเช่นการถาวร

ตารางที่ ๓๘ ทอยู่อาศัยครั้งแรก และที่อยู่ปัจจุบันของคู่สมรส ในหมู่ที่ ๒ ตำบลนาบ้ำ

ก. คู่สมรสที่ทาพริสมรส

ที่อยู่ปัจจุบัน	ทอยู่อาศัยครั้งแรก			รวม
	อยู่กับบิดามารดาฝ่ายสามี	อยู่กับบิดามารดาฝ่ายภริยา	อยู่กับตามลำพัง	
อยู่กับบิดามารดาฝ่ายสามี	๓	—	—	๓
อยู่กับบิดามารดาฝ่ายภริยา	—	๓	—	๓
อยู่กับตามลำพัง	๒	๖	๓	๑๑
รวม	๕	๙	๓	๑๗

ข. คู่สมรสที่ลักพากันไป

ที่อยู่ปัจจุบัน	ทอยู่อาศัยครั้งแรก			รวม
	อยู่กับบิดามารดาฝ่ายสามี	อยู่กับบิดามารดาฝ่ายภริยา	อยู่กับตามลำพัง	
อยู่กับบิดามารดาฝ่ายสามี	๑๐	—	—	๑๐
อยู่กับบิดามารดาฝ่ายภริยา	๔	๙	๑	๑๔
อยู่กับตามลำพัง	๔	๔	๔	๑๒
รวม	๑๘	๑๓	๕	๓๖

ตารางที่ ๓๘ ลักษณะของการสมรสและที่อยู่อาศัยในปัจจุบัน

การสมรส	ที่อยู่ปัจจุบัน		รวม
	อยู่กับบิดามารดา ฝ่ายสามีหรือภรรยา	อยู่กับกันตาม ลำพัง	
มีพหุสมรส	๖	๑๑	๑๗
ลักพาตัวไป	๒๔	๑๒	๓๖
รวม	๓๐	๒๓	๕๓

(ค่าของ ไค-สแควร์ ๔.๔๗ มีนัยสำคัญเชิงสถิติในระดับความเชื่อมั่น ๕ %)

ตารางที่ ๓๘ แสดงถึงที่อยู่อาศัยครั้งแรกและที่อยู่ปัจจุบันของคู่สมรสที่ลักพาตัวไป และคู่ชอกันตามประเพณี หากเราจะไม่คำนึงถึงคู่สมรสที่แยกไปอยู่กับกันตามลำพัง ในทันทีที่สมรสซึ่งมีข้อยกเว้นส่วนน้อยแล้ว เราอาจจะกล่าวได้ว่าที่อยู่อาศัยครั้งแรกและที่อยู่ปัจจุบันของคู่สมรสทั้งสองประเภทนี้มีทั้งอาศัยอยู่กับบิดามารดาฝ่ายภรรยาและบิดามารดาฝ่ายสามี อย่างไรก็ตาม ที่อยู่อาศัยครั้งแรกของคู่สมรสที่ลักพาตัวไปคู่ชอกันตามประเพณีนั้น มักจะเป็นการอยู่กับบิดามารดาฝ่ายภรรยา มากกว่าบิดามารดาฝ่ายสามี (ความแตกต่างไม่มีนัยสำคัญเชิงสถิติ) บางรายลักพาตัวไปเพราะบิดามารดาฝ่ายหญิงไม่ยินยอมหรือไม่พอใจที่จะให้สมรสกัน ในกรณีเช่นนี้คู่สมรสจำเป็นต้องไปอาศัยอยู่กับบิดามารดาของฝ่ายสามี นอกจากนั้นแล้ว ก็ยังเห็นธรรมเนียมที่คู่สมรสที่อยู่กันกัน โดยมีการชอกันตามประเพณีนั้นควรจะอยู่กับบิดามารดาฝ่ายหญิงก่อนชั่วระยะเวลาหนึ่ง ถึงแม้ว่าในทางพฤตินัยจะแตกต่างกันไปบ้างก็ตาม ขนบธรรมเนียมนี้มักเปิดโอกาสให้คู่สมรสเลือกอยู่กับบิดามารดาฝ่ายภรรยาได้มากกว่าเลือกอยู่กับบิดามารดาฝ่ายสามี

ลักษณะของการสมรสมีความสัมพันธ์กับการอาศัยอยู่อย่างถาวรกับบิดามารดาด้วยเหมือนกัน หลังจากที่อยู่อาศัยอยู่กับบิดามารดาชั่วระยะเวลาหนึ่งแล้ว ผู้ที่สมรสอย่างมีพิธีมักจะแยกจากบิดามารดาออกไปอยู่กับกันตามลำพังมากกว่าผู้ที่ลักพาตัวไป (ความแตกต่างมีนัยสำคัญเชิงสถิติในระดับความเชื่อมั่น ๕ %) การที่เป็นเช่นนี้อาจจะเป็นเพราะคู่สมรสที่มีพิธีชอกันตามประเพณีนั้น เป็นผู้มีฐานะทางเศรษฐกิจดีกว่า และสามารถจะแยกครัวเรือนไปอยู่เป็นอิสระได้สะดวกสบายกว่าคู่สมรสที่ลักพาตัวไป แต่อย่างไรก็ดี สิ่งที่ควรคำนึงถึงอีกอย่างหนึ่งก็คือ

การที่คู่สมรสตัดสินใจอยู่กับบิดามารดาตลอดไปนั้นขึ้นอยู่กับองค์ประกอบอื่น ๆ ทางด้านเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมในครัวเรือนด้วย

การออกไปตั้งบ้านเรือนใหม่ของคู่สมรสในหมู่ที่ ๒ ตำบลนาป่า

เป็นที่ปรากฏชัดว่า ในระยะแรกของการอยู่ร่วมกันของคู่สมรสทั้งทันทนตามกันไปและที่มีพิธีสมรสกันตามประเพณีนั้น ส่วนใหญ่จะอาศัยอยู่กับบิดามารดาก่อน ส่วนการที่คู่สมรสจะออกไปหาที่อยู่ใหม่นั้น อาจแบ่งได้เป็น ๒ ประเภท คือ (ก) คู่สมรสที่ออกไปตั้งบ้านเรือนใหม่เมื่อแรกสมรส มีอยู่ ๘ ราย ในจำนวนนี้มีอยู่ถึง ๗ ราย ที่ยังคงอยู่ทนต่อไป (ข) คู่สมรสที่แยกออกไปอยู่ทีใหม่ตามลำพังหลังจากที่ได้อาศัยอยู่กับบิดามารดาชั่วคราวระยะเวลาหนึ่งแล้ว สำหรับคู่สมรสในหมู่ที่ ๒ ตำบลนาป่า ซึ่งมีอยู่ ๕๓ รายด้วยกันมีอยู่ ๑๖ ราย (๓๐%) ที่แยกออกมาอยู่กันตามลำพังหลังจากที่ได้อาศัยอยู่กับบิดามารดาอยู่ชั่วคราว

ความคิดเห็นที่ระก่กล่าวต่อไปนี้อาจจะช่วยให้เข้าใจเรื่องการอยู่กันกันตามลำพังของคู่สมรสทั้ง ๒ ประเภทนี้ได้ชัดเจนขึ้น

ก. เมื่อพิจารณาว่าคู่สมรสที่ไปอยู่ทีใหม่กันตามลำพังตลอดมา นับตั้งแต่เริ่มสมรสทั้ง ๗ ราย จะเห็นว่า การที่ไปอยู่กันตามลำพังนั้นไม่ได้เกี่ยวข้องกับลักษณะของการสมรส (ลักพาตัวไปหรือลี้ภัยกันตามประเพณี) นอกจากนี้ยังปรากฏว่า คู่สมรสเป็นจำนวนถึง ๖ รายได้รีบขึ้นเมื่อสมรส จึงทำให้สามารถตั้งครอบครัวใหม่อยู่กันกันตามลำพังทันที ส่วนอีก ๑ รายนั้น จำเป็นจะต้องแยกไปอยู่ต่างหากเนื่องจากมีอาชีพค้าขายและมีโรงสีข้าว

ในจำนวนคู่สมรสที่แยกไปอยู่ตามลำพังทันทีทั้ง ๗ รายนั้น มีอยู่ ๕ รายที่อยู่กันมานานกว่า ๒๕ ปี และมีอยู่เพียงรายเดียวเท่านั้นที่ได้อาศัยร่วมกันมาน้อยกว่า ๑๐ ปี เห็นได้ชัดว่า ถึงแม้จำนวนคู่สมรสที่แยกไปอยู่ตามลำพังในทันทีทั้ง ๗ รายจะน้อยกว่าส่วนมากของคู่สมรสประเภทนี้ที่ได้อยู่กันมานานกว่า ๒๕ ปี สำหรับระยะต่อมา คู่สมรสที่แยกไปอยู่กันกันตามลำพังทันทีทั้ง ๗ ราย อาจจะเป็นเพราะปัญหาการขาดแคลนที่ดินสำหรับทำมาหากิน ดังที่ผลคนควาคนอื่น ๆ ได้กล่าวมาแล้วก็เป็นได้

ข. การที่คู่สมรสแยกจากบิดามารดาอยู่กันกันตามลำพังนั้นมเหตุผลต่าง ๆ กันไปคือ

- ๑) คู่สมรสที่แยกจากบิดามารดาฝ่ายภริยามาอยู่กันตามลำพังนั้น มีอยู่ ๑๐ รายในจำนวนนี้เป็นคู่สมรสที่ลี้ภัยกันตามประเพณีเสีย ๖ ราย ส่วนอีก ๔ รายนั้นลักพา

กันไป ข้อที่น่าสนใจข้อหนึ่งก็คือ คู่สมรส ๕ ราย ในจำนวน ๑๐ ราย ที่กำลังกล่าวถึงอยู่นี้ กำลังจะได้รับมรดก หรือไม่เช่นนั้นบิดามารดาได้แยกที่ดินบางส่วนให้ทำกินแล้ว การที่คู่สมรส ๕ รายนี้จำเป็นต้องอาศัยอยู่กับบิดามารดาฝ่ายภริยาก่อนในระยะแรกของชีวิตคู่สมรสก็เพราะเขาไม่สามารถจะปลูกบ้านอยู่ตามลำพังได้ในขณะนั้นบ้าง หรือเพราะบิดามารดาต้องการให้ช่วยทำมาหากินบ้าง การที่สามารถแยกออกมาอยู่กับตามลำพังได้ในภายหลังนั้นก็เพราะได้รับอนุญาตเพราะปลูกในที่ดินของบิดามารดาได้ หรือในขณะที่ต้องอาศัยอยู่กับบิดามารดานั้นคู่สมรสได้รวบรวมเงินทองไว้ได้มากพอที่จะซื้อหาที่ดิน และปลูกบ้านอยู่อาศัยเองได้ (คู่สมรส ๒ ราย ในจำนวนนี้ได้ให้เหตุผลในการอาศัยบิดามารดาอยู่ในระยะแรกของการสมรสว่า ไม่มีใครช่วยเหลือบิดามารดา ดังนั้นการอยู่กับบิดามารดาจึงยังประโยชน์ให้แก่ทั้งสองฝ่าย) ส่วนคู่สมรสอีก ๕ รายที่เหลือนั้น มีอยู่ ๒ รายที่บิดามารดาได้ยกที่ดินให้เป็นกรรมสิทธิ์ ทำให้สามารถแยกออกมาอยู่เมื่ออิสระได้ ส่วนอีก ๓ รายนั้น ไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง จึงต้องอาศัยอยู่กับบิดามารดาฝ่ายภริยาไปก่อนจนกว่าจะสามารถรวบรวมเงินทองมาซื้อหาที่ดินได้เอง

๒) คู่สมรสที่แยกจากบิดามารดาฝ่ายสามีมาอยู่กับกันตามลำพังนั้น มีอยู่ ๖ ราย เป็นคู่สมรสที่ลักพากันไป ๔ ราย และอีก ๒ ราย ได้สู้ขอคืนตามประเพณี เหตุผลที่แยกออกมาอยู่กับตามลำพังของคู่สมรส ๖ รายนี้ ก็คล้าย ๆ กับเหตุผลของคู่สมรสที่แยกออกมาจากบิดามารดาฝ่ายภริยา กล่าวคือ แยกออกมาเพราะบิดามารดายกที่ดินให้เป็นกรรมสิทธิ์ หรือได้รับอนุญาตให้ทำการเพาะปลูกในที่ดินของบิดามารดาได้เสีย ๒ ราย อาศัยอยู่กับบิดามารดาจนสามารถรวบรวมเงินทองได้มากพอที่จะปลูกบ้านได้เองแล้ว จึงแยกออกมา ๑ ราย บิดามารดาต้องการให้สามีซึ่งเป็นคนทรนคนห่วยช่วยเหลือไปก่อนจนนองๆ ไตพอแล้วจึงแยกออกมา ๒ ราย ส่วนรายสุดท้ายนั้น ได้ตัดสินใจจะทำการค้า ซึ่งจำเป็นต้องแยกครัวเรือนออกมาอยู่ต่างหาก

ผลการค้นคว้าเกี่ยวกับชีวิตคู่สมรสทั้ง ๑๖ รายนี้ แยกจากบิดามารดาของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งออกมาอยู่กับกันตามลำพัง ปรากฏว่า โดยทั่วไปไม่มีเหตุผลเนื่องจากสามีหรือภริยาได้รับมรดกหรือไม่ก็ได้รับอนุญาตให้ทำการเพาะปลูกในที่ดินของบิดามารดาได้ การอาศัยอยู่กับบิดามารดานั้นเป็นประโยชน์แก่ทั้งสองฝ่าย กล่าวคือ บิดามารดาได้อาศัยแรงงานของบุตรช่วยทำมาหากิน ส่วนบุตรก็ได้รับมรดก หรือได้รับอนุญาตให้ทำการเพาะปลูกในที่ดินของบิดา

มารดาได้ หรือมีละเนนในขณะที่อาศัยอยู่กับบิดามารดาขึ้น บุตรก็สามารถรวบรวมเงินทองได้
มากพอที่จะแยกครัวเรือนออกมาได้

ข้อสำคัญประการหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนักใดแก่ ระยะเวลาที่คู่สมรสเหล่านั้นอาศัยอยู่กับ
บิดามารดา ก่อนที่จะแยกออกมาเป็นอิสระ นายกมล ช่างูเลขา ได้ค้นพบว่า ในตำบลบางชันนั้น
ระยะเวลาที่คู่สมรสอาศัยอยู่กับบิดามารดาตั้งแต่ ๑ ปี ถึง ๒๐ ปี ถูเฉลี่ยเป็น ๔ ปี มีชายจำนวน
เป็น ๒๒ ส่วนใหญ่ของคู่สมรสอาศัยอยู่กับบิดามารดาอยู่เพียงคนเดียว ผลการค้นคว้าของสถานี
ที่ตำบลนาป่า ในเรื่องระยะเวลาที่คู่สมรสอาศัยอยู่กับบิดามารดา ก่อนที่จะแยกออกมาอยู่กันตาม
ลำพังทั้ง ๑๖ รายนั้น ถิ่นบนสันผลการค้นคว้าที่ตำบลบางชัน นักคหคู่สมรส ๔ รายอาศัย
อยู่กับบิดามารดาอยู่ภายในระยะเวลาเพียงคนเดียว ๖ รายอยู่กับบิดามารดา ระหว่าง ๑ ปี ถึง ๕ ปี
๓ รายอาศัยอยู่กับบิดามารดาอยู่ตั้งแต่ ๖ ปี ถึง ๑๐ ปี ส่วนอีก ๓ รายนั้นอาศัยอยู่กับบิดามารดา
ตั้งแต่ ๑๖ ปี ถึง ๒๐ ปี สำหรับคู่สมรสที่อาศัยอยู่กับบิดามารดาฝ่ายสามีก่อนแล้วแยกออกมาเป็น
อิสระนั้นมีอยู่ ๖ ราย ถูเฉลี่ยระยะเวลาที่อาศัยอยู่กับบิดามารดาอยู่เป็น ๗ ปี ส่วนคู่สมรสที่อาศัย
อยู่กับบิดามารดาฝ่ายภริยาอยู่ก่อนที่จะแยกออกมาอยู่กันตามลำพังนั้นมีอยู่ ๑๐ ราย ถูเฉลี่ย
ระยะเวลาที่อาศัยอยู่กับบิดามารดาอยู่เป็น ๓.๒๘ ปี ส่วนใหญ่คู่สมรส มักจะแยกจากบิดามารดา
ออกมาอยู่กันตามลำพังภายในระยะเวลา ๕ ปีแรกภายหลังการสมรส

เป็นที่น่าสังเกตว่า ในจำนวนคู่สมรส ๑๖ ราย ในหมู่ที่ ๒ ตำบลนาป่า ที่อาศัยอยู่
กับบิดามารดา ก่อนที่จะแยกออกมาอยู่กันตามลำพังนั้น ได้อาศัยอยู่กับบิดามารดาเป็นเวลานาน
มากถึง ๖ ราย (ตั้งแต่ ๖ ปี ถึง ๒๐ ปี) แสดงให้เห็นว่า ในจำนวนครอบครัวที่ได้อาศัยอยู่กับบิดามารดา
อยู่กันตามลำพังแล้ว นัก มีหลายครอบครัวที่ได้อาศัยอยู่เป็นเวลานานในครอบครัวขยายซึ่ง
ประกอบด้วยสมาชิกถึงสามคนอยู่รวมกัน ดังนั้นจึงมีโอกาสที่รับการถ่ายทอดวิถีชีวิตและค่านิยม
ขนบธรรมเนียม ประเพณีวัฒนธรรม และความรู้สึกใกล้ชิดกับวงศ์ญาติญาติมากเท่า ๆ กับ
ครอบครัวที่อาศัยอยู่กับบิดามารดาอยู่ตลอดมา

ลักษณะของการอยู่อาศัย

จากข้อวิจารณ์ต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้ว อาจสรุปได้ว่า การที่คู่สมรสเลือกที่จะอาศัยอยู่
ที่ใดนั้นขึ้นอยู่กับปัจจัยประกอบต่อไปนี้:—

- ก. การเลือกอยู่กับบิดามารดาฝ่ายภริยาในระยะแรกของการสมรส

- ๑) ประเพณีเปิดโอกาสให้แก่คู่สมรสทำการสู้ชอกัน
- ๒) บิคารมารดาฝ่ายภริยาต้องการให้คู่สมรสช่วยทำมาหากิน
- ๓) บ้านของบิคารมารดาฝ่ายหญิงกว้างขวางพอที่คู่สมรสจะอาศัยอยู่ได้
- ๔) บิคารมารดาฝ่ายภริยามีฐานะดีพอที่จะแบ่งที่ดินให้คู่สมรสทำกินได้
- ๕) ภริยาเป็นบุตรคนเดียว หรือบุตรคนสุดท้าย
- ๖) สามีเป็นคนมาจากถิ่นอื่น

ข. การที่คู่สมรสอยู่กับบิคารมารดาฝ่ายภริยาตลอดไป (นอกจากองค์ประกอบที่กล่าวในข้อ ก. แล้ว)

๑) ภริยาได้รับบ้านและที่ดินเป็นมรดก ทั้งนี้อาจจะเนื่องจากภริยาเป็นบุตรคนเดียว หรือเป็นบุตรคนสุดท้าย และเป็นลูกแฝดประนินกับบิคารมารดา

ค. การเลือกอยู่กับบิคารมารดาฝ่ายสามีในระยะแรกของการสมรส

๑) คู่สมรสลักพากันไป และบิคารมารดาฝ่ายหญิงไม่เห็นชอบด้วย

๒) บิคารมารดาฝ่ายสามีต้องการให้คู่สมรสช่วยทำมาหากิน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีที่สามีเป็นบุตรคนหัวขี้และน้อง ๆ ก็ยังเล็กอยู่ สามีต้องรับหน้าที่จัดการเกี่ยวกับเรื่องที่ดิน

๓) บ้านของบิคารมารดาฝ่ายสามีกว้างขวางพอที่คู่สมรสจะอาศัยอยู่ได้

๔) บิคารมารดาของสามีมีฐานะดีพอที่จะแบ่งที่ดินให้คู่สมรสทำกินได้

๕) สามีเป็นบุตรคนเดียวหรือเป็นบุตรคนสุดท้าย

ง. การที่คู่สมรสอยู่กับบิคารมารดาฝ่ายสามีตลอดไป (นอกจากองค์ประกอบที่กล่าวแล้วในข้อ ค.)

๑) สามีได้รับบ้านและที่ดินเป็นมรดก ส่วนมากเพราะเป็นบุตรคนสุดท้าย ปกติบุตรชายที่เลี้ยงดูบิคารมารดาตามชรา มักจะได้รับส่วนแบ่งมากกว่าบุตรคนอื่น ๆ ด้วย

จ. การแยกจากบิคารมารดา (ของสามีหรือของภริยา) ออกมาอยู่กันตามลำพัง

๑) สามีหรือภริยามีพี่น้องหลายคน ดังนั้นจึงอาศัยสามีหรือภริยาได้เพียง

ชั่วคราว

๒) คู่สมรสได้รับมรดกทำให้สามารถแยกออกมาอยู่กันตามลำพังได้

๓) คุ้สมรสรวบรวมนทรัพย์สินเงินทองใ้ได้มากพอที่จะซ้อหาทคนของตนเองได้

๔) คุ้สมรสต้องการย้ายไปอยู่ทอนเพื่อหางานทำ

ฉ. การอยกนตามลำพังตลอดมาตงแต่เริ่มสมรส

๑) คุ้สมรสมีทคนอยู่ก่อนแล้ว หรือใ้ใครบทคนเข่นมรดกก่อนสมรส

๒) คุ้สมรสมีความประสงค์ที่จะทำการค้าหรือทำงานในเมือง

๓) บิตามารดาทงสองฝ่ายยากจน ไม่มีทคนจะแบ่งใ้ ดังนั้นการอาศัยอยู่

กยบิตามารดาใ้ไม่เกิดผลค้แก่คุ้สมรสแต่อย่างใ้ใด

๔) คุ้สมรสต้องการจะตั้งหลักแหล่งในถิ่นอื่น ซึ่งมีโอกาสหาเงินใ้ได้มากกว่า

ความพอใจของคุ้สมรสในเรื่องที่อยู่อาศัย

ผู้คนคว้าหลายรายใ้ได้กล่าวว้าว่า โดยอคมคคิและประเพณีแล้วคนไทยในชนบทชอบการอยู่เป็นอิสระและพยายามจะแยกออกจากบิตามารดาไปอยู่ตามลำพังใ้เร็วที่สุดเท่าที่จะทำได้ ความจริงแล้วคุ้สมรสบางคนก็มีอุปสรรคบางประการททำให้ไม่สามารถจะทำตามอคมคคินั้นได้ ใ้ย่างใ้ไรค้ การค้ศึกษาถึงความพอใจของคุ้สมรสในเรื่องที่อยู่อาศัยจะช่วยให้ความสว่างในเรื่องนี้ใ้โดย

โดยทวไปคุ้สมรสยืนยันว้าตนพอใจที่จะแยกออกไปอยู่ตามลำพังมากกว่า เพราะการพึ่งพาอาศัยและอยู่ใ้ใ้่านาของบิตามารดานั้นมีใ้จะระสขายใจน้ก็ สำหรับครอบครัวททำการกสิกรรมนั้น คุ้สมรสทอาศัยอยู่กยบิตามารดาฝ่ายภริยาจะต้องพึ่งพาอาศัย และทำงานใ้แก่บิตามารดาของภริยา ดังนั้นบุตรเขยก็ค้ต้องอยู่ใ้ใ้ขงค้ขยชชของพ่อตาใ้ขงไม่มากก้น้อย คุ้สมรสเห็นว้าเป็นกรวิทรอนเสรีภาพของตน ส่วนภริยานั้นไม่อาจจะถือใ้ว้าถกรวิทรอนเสรีภาพ เพราะตนยังคงอยู่กยบิตามารดาใ้ไปตามเดิม ในกรณทคุ้สมรสอาศัยอยู่กยบิตามารดาของสามีมักจะมีความขัดแย้งกันระหว่างแม่ผู้กยบลูกสะใ้ภใ้ หรือไม่ใ้ระหว่างพลาน้องสาวของสามีกับผู้ทเป็นสะใ้ภใ้ ขณะใ้เคยกนสามีขงหรือบริมรดกก็ค้ต้องอยู่ในใ้โวาทของบิตา

ใ้ย่างใ้ไรค้ แต่ในกรณทครอบครัวขยขอาศัยอยู่ในครอบครัวขยข คุ้สมรสจะต้องเอาอกเอาใจและอยู่ในใ้โวาทของผู้ใ้ใหญ่ แต่ก็มีใ้ใ้ถกรวิทรอนเสรีภาพมากเท่ากบคุ้สมรสทอยู่ในครอบครัวขยขของจีนและอินใ้เดย สามีขงครอบครัวขยขใ้ไทยมีความอิสระที่จะไปใ้ไหนมาใ้ไหนอิสระในการเลือกค้ครอง การทำงาน การแยกใ้ขยขใ้ไรค้ทคนหามาได้ การแยกหงหากินต่างหาก ตลอดจนการคบหาสมาคม นั้นว้าเป็นอิสระแก่ตนพอควร

ขอบเขตเชิงภูมิศาสตร์ของการสมรสและที่อยู่อาศัย

ใ้กล่าวมาแล้วถึงลักษณะสำคัญ ๆ ของการสมรส การวัยมรดก การเลือกที่อยู่อาศัย และความเกี่ยวพันระหว่างเรื่องเหล่านี้ การทงสามและภริยามรดกและการเป็นอิสระที่จะเลือกที่อยู่อาศัยซึ่งสัมพันธ์กับลักษณะการสมรสนั้นอาจเป็นผลให้พ่ ๆ น้อง ๆ ต้องแยกย้ายกันออกไป นอกเสียจากผู้ที่ยังคงอยู่บ้านเดิม เพราะได้ครอบครองบ้านนั้นแทนที่มารดา ข้อสำคัญที่ควรพิจารณาอีกข้อหนึ่งก็คือ ขอบเขตเชิงภูมิศาสตร์ของการสมรสและที่อยู่อาศัย

ตารางที่ ๕๐ ทเกิดของชายหญิงที่สมรสแล้วและอาศัยอยู่ในหมู่ที่ ๒ ตำบลนาบ้ำ คิดเป็นอัตราส่วนร้อย

จำนวนชาย/หญิง	หมู่ที่ ๒ ตำบลนาบ้ำ	หมู่อื่น ตำบลนาบ้ำ	ตำบลอื่น	รวม
ชาย ๔๖ คน	๓๙% (๑๘ คน)	๔๑% (๑๙ คน)	๒๐% (๙ คน)	๑๐๐%
หญิง ๕๙ คน	๓๗% (๒๒ คน)	๔๑% (๒๔ คน)	๒๒% (๑๓ คน)	๑๐๐%
รวม ๑๐๕ คน	๓๘% (๔๐ คน)	๔๑% (๔๓ คน)	๒๑% (๒๒ คน)	๑๐๐%

จากตารางที่ ๕๐ จะเห็นว่า

ก. เพียงประมาณ ๒๐% ของจำนวนชาย และ ๒๒% ของจำนวนหญิงที่สมรสแล้วเป็นคนนอกตำบล หรืออาจกล่าวได้ว่า การสมรสและการอยู่อาศัยของคู่สมรสนั้นส่วนใหญ่อยู่ภายในตำบลนาบ้ำนั่นเอง

ข. การสมรสกันส่วนใหญ่เป็นการสมรสกับคนตำบลเดียวกัน และการโยกย้ายที่อยู่กระทำได้ภายในตำบลนั้นเป็นส่วนมาก เฉพาะชายหญิงที่สมรสแล้วและอาศัยอยู่ในหมู่ที่ ๒ ตำบลนาบ้ำ ในขณะที่ทำการค้นคว้านั้น ชายเกิดในหมู่ที่ ๒ เสีย ๓๙% และอีก ๔๑% เป็นคนทมาจากหมู่อื่น ๆ ในตำบลนาบ้ำนั่นเอง อัตราส่วนร้อยของจำนวนหญิงที่เกิดในหมู่ที่ ๒ และทมาจากหมู่อื่น ๆ ในตำบลนาบ้ำก็ใกล้เคียงกันกับของจำนวนชาย

การทมาชายจำนวนมากย้ายมาจากหมู่อื่น ๆ ในตำบลเดียวกันนั้น อาจอธิบายได้ว่าเป็นเพราะคู่สมรสอาศัยอยู่โดยที่มารดาฝ่ายภริยาข้าง และมาตั้งบ้านเรือนอยู่ใหม่ตามลำพังบ้าง ส่วนการทมาหญิงจำนวนมากย้ายมาจากหมู่อื่น ๆ ในตำบลเดียวกันนั้น ก็อาจเป็นเพราะคู่สมรสอาศัยอยู่กบที่มารดาฝ่ายสามีข้าง และมาตั้งบ้านเรือนอยู่ใหม่ตามลำพังบ้าง เช่นเดียวกัน

ค. ชายที่สมรสแล้ว ๓๙% และหญิงที่สมรสแล้ว ๓๗% เป็นคนที่เกิดในหมู่ที่ ๒ ตำบลนาบ้ำ และปัจจุบันก็ยังอาศัยอยู่ในถิ่นที่เกิดของตน การที่เป็นเช่นนั้นเนื่องจากเหตุผลต่าง ๆ ดังนี้

๑. ชายและหญิงในหมู่ที่ ๒ สมรสกันเองและอาศัยอยู่กับบิดามารดาฝ่ายชาย (ในกรณีชายใดหรือมีหวังจะใดครอบครองบ้านแทนบิดามารดา) หรืออาศัยอยู่กับบิดามารดาฝ่ายหญิง (ในกรณีหญิงใดหรือมีหวังจะใดครอบครองบ้านแทนบิดามารดา) หรือตั้งบ้านเรือนอยู่ใหม่ในถิ่นที่เกิดของตน

๒. ชายเป็นคนที่เกิดในหมู่ที่ ๒ สมรสกับหญิงจากหมู่บ้านอื่น และคู่สมรสอาศัยอยู่กับบิดามารดาฝ่ายชายหรือตั้งบ้านเรือนใหม่ในหมู่ที่ ๒ หรือหญิงเป็นคนที่เกิดในหมู่ที่ ๒ สมรสกับชายจากหมู่บ้านอื่นและคู่สมรสอาศัยอยู่กับบิดามารดาฝ่ายหญิงหรือตั้งบ้านเรือนใหม่ในหมู่ที่ ๒

๓. คู่สมรสตามข้อ ๑ และ ๒ อาศัยอยู่กับบิดามารดาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นการชั่วคราว ผลการค้นคว้าในตำบลนาบ้ำ แสดงให้เห็นลักษณะของการนับญาติทั้งฝ่ายสามีและฝ่ายภรรยา ชายหญิงที่สมรสแล้ว และยังคงอาศัยอยู่ในหมู่บ้านที่ตนเกิดก็ หรือย้ายไปอยู่ถิ่นอื่นก็มีจำนวนใกล้เคียงกัน ซอนเป็นการยืนยันว่าทั้งสามีและภริยามีสภพที่ จะรวมรดกได้ และเป็นอิสระในการเลือกที่อยู่อาศัยของตน

ตารางที่ ๕๑ ที่เกิดของสามีและภริยาที่ยังอยู่กินร่วมกัน ๔๔ คู่ ในหมู่ที่ ๒ ตำบลนาบ้ำ

ที่เกิดสามี	ที่เกิดของภริยา				ไม่ทราบ
	หมู่ที่ ๒ ต. นาบ้ำ	หมู่อื่น ๆ ต. นาบ้ำ	ตำบลอื่น ๆ อ. เมือง	อำเภออื่น ๆ จังหวัดชลบุรี	
หมู่ที่ ๒ ตำบลนาบ้ำ (๑๕)	๖	๔	๒	๓	—
หมู่อื่น ๆ ตำบลนาบ้ำ (๒๑)	๓	๑๓	๒	๑	๒
ตำบลอื่น ๆ อำเภอเมือง (๑)	๑	—	—	—	—
จังหวัดอื่น ๆ (๗)	๕	๑	—	๑	—
รวม (๔๔)	๑๕	๑๘	๔	๕	๒

ตารางที่ ๔๑ แสดงถึงที่เกิดของสามีและภริยาที่ยังอยู่กันร่วมกัน รวม ๔๔ คู่ จาก
 ตารางนี้ปรากฏว่า ทั้งสามีและภริยาเป็นคนที่เกิดในหมู่ที่ ๒ คำขอลนาเข้าประมาณ ๑๕%
 ประมาณ ๑๖% ของคู่สมรสเหล่านี้ไม่สามีก็ภริยาเป็นคนที่เกิดในหมู่ที่ ๒ และสมรสกับคนจาก
 หมู่บ้านอื่น ๆ ในตำบลเดียวกัน ราว ๆ ๓๐% ของคู่สมรส ๔๔ คู่ ทั้งสามีและภริยาเป็น
 คนที่เกิดในหมู่บ้านอื่น ๆ ในตำบลเดียวกัน แต่ได้มาตั้งหลักแหล่งอยู่ในหมู่ที่ ๒ นี้ จะเห็น
 ได้ว่าประมาณ ๖๐% ของคู่สมรสเหล่านี้ ทั้งสามีและภริยาเป็นคนที่เกิดในตำบลเดียวกัน ทั้งนี้
 แสดงให้เห็นว่า การสมรสนั้นส่วนใหญ่กระทำกันภายในตำบล

ตารางนี้ยังแสดงให้เห็นต่อไปอีกว่า ประมาณ ๓๕% ของผู้ที่เขียนสามี และราว ๆ ๓๕%
 ของผู้ที่เขียนภริยานั้นเป็นคนที่เกิดในหมู่ที่ ๒ นี้เอง และยังคงอาศัยอยู่ในหมู่ที่ ๒ นี้ต่อไป โดย
 ไม่คำนึงว่าคู่สมรสจะเป็นคนมาจากที่ไหน ในกรณีนี้คำอธิบายตารางที่ ๕๐ อาจนำมาใช้ได้
 เช่นกัน

การแบ่งแยกบทบาทหน้าที่และความสัมพันธ์ในครอบครัว

ถาวร เกิดเกียรติพงศ์

ในบทนี้จะกล่าวถึงครอบครัวเรือนว่าประกอบด้วยครอบครัวและเครือญาติอย่างไรบ้าง และสมาชิกของครอบครัวมีบทบาทสำคัญ ๆ และความสัมพันธ์กันอย่างไรบ้าง ผู้เขียนจะขอความเข้าใจเสียก่อนว่า สำหรับส่วนที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ในครอบครัวนั้น ในบทนี้ของทกล่าวถึงหัวข้อต่อไปนี้ คือ

๑. เนื้อหาเชิงอารมณ์ อันสืบเนื่องจากการติดต่อกันระหว่างบุคคลในครอบครัว แต่จะกล่าวถึงบทบาทของสมาชิกในครอบครัว การแบ่งหน้าที่การงาน อำนาจความรับผิดชอบ ตลอดจนการตัดสินใจต่าง ๆ และการจัดที่อยู่อาศัยเป็นส่วนใหญ่

๒. การเลี้ยงดูและการฝึกหัดอบรมเด็ก และความสัมพันธระหว่างเด็กเล็ก ๆ กับบิดามารดาและพี่ ๆ น้อง ๆ เพราะเห็นว่าเรื่องนี้เป็นเรื่องของการวิเคราะห์ผลในแง่จิตวิทยา โดยเฉพาะ

จุดสำคัญของบทนี้ คือเรื่องชีวิตความเป็นอยู่ของผู้ใหญ่ และรองลงมาคือชีวิตของคนหนุ่มสาว ส่วนชีวิตของเด็กนั้น การวิเคราะห์ผลในเรื่องดังกล่าวนี้จะช่วยให้ความกระจ่างเกี่ยวกับสภาพความเป็นอยู่ในครอบครัวซึ่งแวดล้อมเด็กอยู่นับแต่แรกเกิดจนเจริญวัยขึ้น รวมทั้งการอบรมมีนิสัยเด็กให้มือนาคตามความมุ่งหวังของผู้ใหญ่อีกด้วย

ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในครอบครัว

ในบทที่แล้วได้กล่าวถึงครอบครัวเรือนประเภทต่าง ๆ และครอบครัวที่อยู่ในครัวเรือนเหล่านั้น เป็นที่ปรากฏชัดว่า ถ้าครัวเรือนเป็นหน่วยพื้นฐานเชิงเศรษฐกิจและสังคม ในทำนองบ้านแล้ว การทบทวนสภาพของมาอยู่รวมกันอย่างไรก็ดี ก็ย่อมมีนัยสำคัญอย่างยิ่งต่อความสัมพันธ์ในครอบครัวและย่อมจะกระทบกระเทือนไปถึงพัฒนาการของเด็กด้วย

ในบทที่ ๘ ใ้กล่าวแล้วว่า ในจำนวนครัวเรือน ๔๒ ครัวเรือนในหมู่บ้าน ตำบลนาข่า มีครอบครัวจุกเริ่มต้น ๑๓ ครอบครัว ครอบครัวจุกเริ่มต้นที่มีญาติพี่น้องอาศัยอยู่ด้วย ๘ ครัวเรือน ครัวเรือนขยาย ๑๔ ครัวเรือน และครัวเรือนขยายจำกัด ๔ ครัวเรือน ส่วน ๒ ครัวเรือนที่เหลือประกอบด้วยสมาชิกที่เป็นพี่น้องของเด็วกันทั้งยังเป็นโสด และญาติที่มาพึ่งพาอาศัยอยู่ด้วย การวิเคราะห์เรื่องความหมุนเวียนเปลี่ยนแปลงของครอบครัว แสดงว่า หลังจากการสมรส คู่สมรสมักอาศัยอยู่กับบิดามารดาของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งก่อนที่จะแยกไปอยู่ต่างหาก ในจำนวนคู่สมรสที่อยู่ในหมู่บ้าน ตำบลนาข่าในปัจจุบัน ร้อยละ ๕๕ ใ้อาศัยอยู่ในเรือนเดียวกันกับบิดามารดาตลอดมา บางรายเมื่อบิดามารดาถึงแก่กรรม คู่สมรสก็ใ้สืบมารดา และบางรายก็ยังคงอาศัยอยู่กับบิดามารดาจนกระทั่งถึงคน

ยังมีลักษณะที่น่าสนใจอีกลักษณะหนึ่งเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของบุคคลในครอบครัว คือ การที่สมาชิก ๓ ชีวิตคนอยู่ในครอบครัวเดียวกันอาจเป็นระยะเวลาอันนานหรือเป็นการชั่วคราวก็แล้วแต่ เรื่องนี้มีความสำคัญต่อเด็กด้วย ในกรณีเช่นนี้เด็ก ๆ มิใช่จะเจริญเติบโตขึ้นแต่ในท่ามกลางบิดามารดาและพี่ ๆ น้อง ๆ ของตนเองเท่านั้น ยังมีบุคคลอื่น เช่น บุ้ ตาย่า ยาย ลง ข้าน้ำ อา และญาติลูกพี่ลูกน้องรวมอยู่ด้วย เนื่องจากคู่สามีภรรยาแต่ละคู่อาศัยอยู่กับบิดามารดาเป็นเวลานานน้อยต่างกัน ลักษณะของหมู่บ้านเขตล้อมตัวเด็กในแต่ละครัวเรือนจึงแตกต่างกันไปด้วย

ครอบครัวจุกเริ่มต้นในสมัยปัจจุบัน ประกอบด้วยบิดามารดาและบุตรทั้งยังเป็นโสด ครอบครัวจุกเริ่มต้นที่มีญาติพี่น้องอาศัยอยู่ด้วยนั้น ประกอบด้วยกลุ่มญาติที่กว้างขวางกว่า ส่วนในครอบครัวขยายและครอบครัวขยายจำกัดคนมักมีสมาชิกอยู่ร่วมกัน ๓ ชีวิต คือ มีบิดามารดาอยู่กับบุตรทั้งยังเป็นโสดและที่สมรสมีบุตรแล้ว

การมีบุคคล ๓ ชีวิตคนอยู่ในครัวเรือนเดียวกันนี้ มีความสำคัญหลายประการต่อความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในครอบครัว ในที่นี้จะได้นำมากล่าวแต่เพียง ๒ แห่ง คือ (๑) ความสัมพันธ์ระหว่าง บุ้ ตาย่า ยาย กับหลาน และ (๒) ความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดาผู้สูงอายุ (บุ้ ตาย่า ยาย ของเด็ก ๆ) กับคู่สามีภรรยาที่เขาวัยกว่า (บิดามารดาของเด็ก ๆ)

ก. บทบาทของ บุ้ ตาย่า และยาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งของย่าหรือยาย ในจำนวน ๔๒ ครัวเรือนในหมู่บ้าน ตำบลนาข่า มี ๒๐ ครัวเรือน หรือร้อยละ ๔๘ ที่เด็กอาศัยอยู่กับบิดามารดา

๒๐๕

แล้วยังมี ขู่ ย่า หรือ ตา ยาย โดยทศคามารคาของเต็กมีใต๋นน้อยด้วย เพราะเล็ก ร้างกัน
ซึ่งถานขรวมเข้าด้วยแล้ว จำนวนของ ขู่ ย่า ตา ยาย จะมากกว่าจำนวนทศแดงไว้ในตารางข้าง
ล่างนี้

ตารางที่ ๕ ๒ จำนวนขู่ ย่า ตา และยายใน ๒๐ ครั้วเรือนในหมู่ที่ ๒ ตำบลนาป่า

ขู่ ย่า ตา ยาย ทศแดงอยู่ในเรือน	จำนวนครั้วเรือน
ขู่และย่า	๖
ตาและยาย	๑
ขู่เท่านั้น	๑
ย่าเท่านั้น	๔
ตาเท่านั้น	๑
ยายเท่านั้น	๗

อนึ่ง ใน ๒๐ ครั้วเรือนทุกถาวรลงนขงมีฟ ๗ นอง ๗ ของบิคามารคาทศขรวมอยู่ด้วย คือ
มีน้องชายของบิคา ๖ คน พี่สาวของบิคา ๒ คน น้องสาวของบิคา ๔ คน น้องชายของมารคา
๑ คน พี่สาวของมารคา ๑ คน และน้องสาวของมารคา ๔ คน

การมีขู่หรือยายอยู่ในครั้วเรือนเดียวกัน มีนัยสำคัญต่อการเลี้ยงดูเด็ก ถ้าจะประมาณ
หยาย ๗ คู่สมรสที่อยู่กับบิคามารคาฝ่ายภริยา มีจำนวนทศแดงเท่ากับทศแดงอยู่กับบิคา มารคา
ฝ่ายสามี คงนพอจะกล่าวไว้ว่า เด็กอาจจะเจริญวัยขึ้นมาโดยมีขู่หรือยายแวดล้อมอยู่ด้วย
ก็ได้ ถ้าเปรียบเทียบจำนวนขู่ ตากับจำนวนของ ย่า ยาย ทศอยู่ใน ๒๐ ครั้วเรือนนี้แล้วจะพบว่า
แตกต่างกันอย่างน่าสนใจ คือมีขู่และยาย ๑๘ คน แต่มีขู่และตาเพียง ๘ คน ยังมีเหตุผลไม่
เพียงพอที่จะอธิบายได้ว่าทำไมจำนวนขู่และตาจึงน้อยกว่า แต่จะขอสันนิษฐานว่า ทจำนวน
ขู่ และตาน้อยกว่านั้น อาจจะเป็นเพราะอัตราการตายของชายสูงกว่าอัตราการตายของหญิง
ประการหนึ่ง และโดยปกติสามีย่อมมีอายุสูงกว่าภริยา จึงอาจตายก่อนภริยาอีกประการหนึ่ง

บทบาทของปู่และตาในการเลี้ยงดูเด็กนั้นไม่สู้จะมีมากนัก ส่วนบทบาทของย่าและยายนั้นสำคัญมาก ย่าหรือยายมีส่วนอบรมเลี้ยงดูหลานอย่างไรนั้น จะได้กล่าวต่อไปโดยละเอียดในบทที่ว่าด้วยการอบรมเลี้ยงดูโดยเฉพาะ ในบทนี้จะขอกล่าวแต่เพียงว่า ย่าหรือยายนั้นเองที่ช่วยเตรียมการต่าง ๆ ตอนหลานจะเกิด ช่วยเลี้ยงดูทารกและแบ่งเบาภาระของมารดา เพื่อให้ได้มีเวลาทำมาหากินและทำงานบ้านได้ตามปกติ

กล่าวโดยย่อบทบาทของย่าและยายในการเลี้ยงดูเด็ก มีนัยสำคัญ ๒ ประการ คือ

๑. ย่าหรือยายมักโอนอ่อนผ่อนตามเด็กมากกว่ามารดาของเด็กเอง ย่าหรือยายมักไม่เข้มงวดกวดขันในเรื่องระเบียบวินัย ไม่ใคร่เพิกนัยหลาน เด็กมีอิสระที่จะค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเองได้พอสมควรและฟังตนเองได้พอสมควร

๒. การที่ย่าและยายมีบทบาทสำคัญในการเลี้ยงดูเด็กย่อมหมายถึงความใกล้ชิดสนิทสนมระหว่างบุคคลทั้งสองรุ่นนี้ อันมีความสำคัญต่อการผสมชนบระเพณีและการเปลี่ยนแปลงทางสังคม กล่าวคือ เด็กได้เรียนรู้ชนบระเพณีและความเชื่อดลในสิ่งต่าง ๆ จากย่ายาย เช่น การถ่ายทอดวัฒนธรรมเดิมสลับต่อกันมาโดยมิขาดสาย หากเด็กมีแต่บิดามารดา (ซึ่งเป็นคนรุ่นหลัง) เป็นผู้ถ่ายทอดวัฒนธรรมบระเพณีต่าง ๆ ให้ การถ่ายทอดคนอาจจะไม่สลับเนื่องติดต่อกัน เช่นนักได้ ผลที่อาจเกิดชนออกบระเพณีหนึ่งก็คือ อาจทำให้การเปลี่ยนแปลงทางสังคมโดยเฉพาะที่เกี่ยวกับความเชื่อดลในสิ่งต่าง ๆ ตลอดจนระเบียบแบบแผนของพฤติกรรมเกิดขึ้นอย่างค่อยเป็นค่อยไป

๓. ความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดาบ้บุตรชายหรือบุตรสาวที่สมรสแล้วในครอบครัวขยาย ได้กล่าวมาแล้วว่าในครอบครัวขยาย บ้บุตรชายกับบ้บุตรสาวหรือบ้บุตรสาวกับ บ้บุตรชายซึ่งอยู่กับบิดามารดาเป็นครอบครัว "อาศัย" ในแก๊งของพงทนาของบิดามารดาเช่นที่ ทำมาหากินและช่วยบิดามารดาทำไร่นา แก๊งบิดามารดาจึงเป็นผู้อานาในครอบครัวอยู่ เมื่อบิดามารดาตาย บ้บุตรชายหรือบ้บุตรสาวก็อาจจะเป็นผู้รับมรดกต่อไป มีน้อยรายที่บิดามารดาแบ่งทนาให้ทำกินต่างหาก ตามปกติแล้วบิดามารดามักจะเลี้ยงดูเงินใจครอบครัวของบ้บุตรชายหรือบ้บุตรสาวด้วย

ในครอบครัวขยายเหล่านี้ ถ้าบ้บุตรชายอยู่ บ้บุตรชายที่สมรสแล้วหรือบ้บุตรชายก็จะมีเงินหนุนและอยู่ภายใต้การปกครองของบิดาหรือพ่อตา โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าบิดาหรือพ่อตามีทนา

ถ้าบิดาหรือพ่อตาชรามากก็อาจไม่ทำการเพาะปลูกในที่ดินเอง แต่ก็มีกระไม่ใส่ธำเนาจัดการให้คนอื่น ยกตัวอย่างเช่น กำนันตำบลนาป่า ยังเป็นคนกระฉับกระเฉงและยังจัดการที่ดินเอง บตรเซยและบตรสาวซึ่งอาศัยอยู่ด้วยทองอยู่ภายใต้บังคับบัญชา ในกรณีแพทย์ประจำตำบลก็เช่นกัน แพทย์แผนโบราณในครัวเรือนซึ่งมีบตรเซยและบตรสะโง้อาศัยอยู่ด้วย จะเห็นได้ว่าถ้าคสมรสซึ่งเขาว่าดีกว่าของพงพาขิดาอย่างมากในทางเศรษฐกิจ บิดาก็มีกระมีธำเนาบังคับบัญชามากทสค

ในกรณีทศดาตายและมีมารดาเป็นหัวหน้าในครอบครัวขยาย มารดาก็จะมอขการจัดการดูแลกินทนนาให้เป็นหน้าทของบตรชายหรือบตรเซย มารดาเพียงแต่ควบคุมกิจการและรายได้ ส่วนรวมของครอบครัว มารดาจะไม่มอธำเนาถึงกล่าวในกรณีทศองพงพาอาศัยบตร หรือในกรณีทศครอบครัวของบตรอยู่ในครัวเรือนร่วมกับมารดามาเป็นเวลานานและค่อย ๆ ผลิตชอขจนกลายเป็นหัวหน้าในครัวเรือน ถ้าหากว่าบิดาหรือมารดาอยู่กับครอบครัวของบตรซึ่งอยู่ในวัยกลางคน ก็สันนิษฐานได้ว่าบิดามารดาคงเป็นฝ่ายพึ่งพิงบตร อาจจะช่วยทำงานบ้านเล็ก ๆ น้อย ๆ เช่น เลี้ยงดูหลาน แต่ไม่ใช่ผู้มอธำเนาจัดการกิจการของครอบครัว

คำว่า "มอธำเนาบังคับบัญชา" หรือ "ธำเนาปกครอง" ในทนหมายคงเป็นผู้จัดการงาน ดูแลการเงินในบ้าน และมีตำแหน่งเป็นเจ้าของทรัพย์สินต่าง ๆ ของครอบครัว ในครอบครัวขยายในตำบลนาป่า บิดามารดาก็ได้ควบคุมปกครองบตรชายหญิงตลอดจนเซยและสะโง้ออย่างเข้มงวดกวดขัน หรือใช้ธำเนาบาตรใหญ่ตั้งทเราเคยทรายกันว่ามีอยู่ในครอบครัวรวม (Joint family) ในประเทศจีนและอินเดีย ในตำบลนาป่าแต่ละครอบครัวซึ่งอยู่ภายในครอบครัวขยายมีอิสระที่จะไปไหนมาไหน และตัดสินใจทำอะไรได้เอง ไม่มีระเบียบแบบแผนตายตัวว่า ฝ่ายใดอยู่เหนือฝ่ายใด บตรเซยที่อยู่กับบิดามารดาฝ่ายภริยาก็ต้องทำงานแบบลูกจ้างเพื่อใช้หนี้ค่างินอยู่ของตนและภริยา บตรสะโง้อที่อยู่กับบิดามารดาฝ่ายสามีก็ได้คกอยู่ภายใต้ธำเนาบาตรใหญ่ของแม่ผัว คสมรสมีโอกาสเลือกที่อยู่อาศัยได้ การแยกบ้านเรือนออกไปอยู่ต่างหากก็เช่นเรื่องธรรมดา สิ่งเหล่านี้ทำให้สภาพการณ์ภายในครอบครัวขยายผิดแผกแตกต่างไปจากสภาพการณ์ในครอบครัวรวม กล่าวคือ ครอบครัวขยายเพียงแต่มีครอบครัวหลายครอบครัวอยู่รวมกัน แต่ก็มีได้ร่วมกันอย่างแน่นแฟ้นเป็นเอกภาพ ไม่มีระบขการปกครองกันเป็นลำดับชั้น และไม่ได้อยู่ภายใต้ธำเนาสัทธิดาของครอบครัวอาวุโส

ค. พันธกรณีของอุปการะญาติเยาว์ ลักษณะที่น่าสังเกตอย่างหนึ่งเกี่ยวกับครัวเรือนในตำบลนาป่า คือ การที่ญาติพี่น้องมาอาศัยอยู่ด้วยเป็นจำนวนมาก บางคนมาขอพึ่งพาอาศัยเป็นการชั่วคราว แต่บางคนถือเอาบ้านญาติเป็นที่พำนักตลอดไป ญาติผู้เยาว์ที่ระก่่าวลงในถิ่น ไม่ใช่บุตรของหัวหน้าครัวเรือนที่มีอยู่แล้ว แต่เป็นญาติเยาว์ซึ่งยังเป็นโสด และมาอาศัยอยู่โดยไม่มีบิดามารดาอยู่ด้วย ญาติผู้เยาว์เหล่านี้มีตั้งแต่เกิดอายุ ๒ ปีไปจนถึงหนุ่มสาวอายุ ๑๖ - ๑๗ ปี ญาติผู้เยาว์เหล่านี้ไม่ได้อยู่กับบิดามารดาของตนแต่มาอาศัยอยู่กับญาติอื่น ๆ

โดยลักษณะแล้วการอุปการะเลี้ยงดูญาติในตำบลนาป่า แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ (๑) พชาย หรือพี่สาวอุปการะเลี้ยงดูบุตรของพี่น้องร่วมบิดามารดา (๒) พี่สาวตาชายอุปการะเลี้ยงดูหลาน ๆ ที่บิดามารดาหย่อน หรืออกนยหนึ่ง การอุปการะเลี้ยงดูญาตินั้น ความปกติจำกัอยู่ใว้วงญาติใกล้ชิด ได้แก่ บิดามารดาและบุตรซึ่งโดยปกติแยกไปตั้งบ้านเรือนอยู่ต่างหาก ภายหลังการสมรส พันธกรณีประการหนึ่งในหมู่ญาติเหล่านี้คือการให้ที่อยู่อาศัยในคราวจำเป็น

ผลของการค้นคว้าในต้น พ.ศ. ๒๕๐๔ ปรากฏว่า ในจำนวน ๔๒ ครัวเรือนในหมู่ที่ ๒ ตำบลนาป่า มี ๑๒ ครัวเรือนมีญาติผู้เยาว์และโสดมาอาศัยอยู่โดยไม่มีบิดามารดามาอยู่ด้วย ญาติผู้เยาว์ที่มาอาศัยอยู่ด้วยมีจำนวน ๒๒ คน ดังแสดงในตารางข้างล่างนี้

ตารางที่ ๕๓ จำนวนเด็กที่อาศัยอยู่กับญาติโดยไม่มีบิดามารดามาอยู่ด้วยใน ๑๒ ครัวเรือน หมู่ที่ ๒ ตำบลนาป่า จำแนกตามอายุ และเพศ

อายุ (คิดเป็นปี)	เพศ		รวม
	ชาย	หญิง	
๐ - ๕ ปี	๓	๒	๕
๖ - ๑๐ ปี	๔	๑	๕
๑๐ - ๑๕ ปี	๒	๒	๔
๑๖ - ๒๐ ปี	๓	๓	๖
๒๑ ปีขึ้นไป	๑	๑	๒
รวม	๑๓	๙	๒๒

จะเห็นได้ว่าเด็กที่มาฟังพาดาศี้อยู่กันกับญาติกันส่วนมากเป็นเด็กอายุต่ำกว่า ๑๕ ปี ส่วนที่มีอายุตั้งแต่ ๑๖ ปีขึ้นไป อาจถือว่าไม่ใช่ผู้ฟังพาดาศี้อย่างเดียว เพราะคนเหล่านั้นทำงานช่วยเหลือภารกิจของครอบครัวของตนผ่านกันอยู่ด้วย

ถ้าแจกแจงเด็ก ๒๒ คนนั้นแบ่งความเกี่ยวข้องกับผู้ประกอบการเลี้ยงดูได้ดังนี้ เกี่ยวข้องโดยเป็นผู้ปกครองบุตร ๑๒ คน (บุตรชายของบุตรสาว ๗ คน บุตรสาวของบุตรสาว ๔ คน และบุตรชายของบุตรชาย ๑ คน) เป็นผู้ปกครองของพ่อแม่ ๆ ของสามหรือภริยา ๗ คน (บุตรชายของน้องชายของสาม ๑ คน บุตรสาวของน้องชายของสาม ๑ คน บุตรสาวของน้องสาวของภริยา ๒ คน บุตรสาวของพี่สาวของภริยา ๑ คน บุตรชายของน้องชายของภริยา ๑ คน และบุตรสาวของน้องชายของภริยา ๑ คน) อีก ๓ คนเกี่ยวข้องซึ่งเป็นญาติห่าง ๆ (๒ คนเป็นลูกพี่หรือลูกพี่น้องของภริยา ส่วนอีกคนหนึ่งเป็นหลานของภริยา)

ที่สามภริยามีความไวแ่เนอเชื่อใจให้บิดามารดาของตน หรือลงบ้านอาของบิดามารดาเป็นคนเลี้ยงดูบุตรของตนนั้น มีเหตุหลายประการด้วยกัน บ่อย่าตายายรับเลี้ยงดูหลานด้วยเหตุต่อไปนี้

- ๑) ถ้าบ่่าตายายอยู่ตามลำพัง ไม่มีใครอยู่เป็นเพื่อน หรือช่วยทำงานบ้าน ก็อาจจะให้หลานไปอยู่ด้วย ยกตัวอย่าง เช่น ในบ้านหนึ่ง หมู่ที่ ๒ ตำบลนาบ้ำ มีเด็ก ๒ คน คนหนึ่งอายุ ๕ ขวบ อีกคนหนึ่งอายุ ๗ ขวบ ทบิคามารดาให้ไปอยู่กับยาย (มารดาของมารดาของเด็ก) ที่ในตลาดเมืองชลบุรี เพราะเหตุที่ไม่มีใครอยู่เป็นเพื่อน
- ๒) ถ้าบ่่าตายายสามารถจัดหาเครื่องใช้ไม่ล้อยทออยู่ทักันให้หลานและส่งเสียหลานเข้าโรงเรียนได้ บิคามารดาที่จะให้บุตรไปอาศัยอยู่ด้วย ในหมู่ที่ ๒ ตำบลนาบ้ำ มีเด็ก ๒ คน คนหนึ่งอายุ ๘ ขวบ อีกคนหนึ่งอายุ ๕ ขวบ ทอาศัยอยู่กับตาและยาย (บิดาและมารดาของมารดาของเด็ก) ขณะเดียวกันตาและยายก็ส่งหลานทั้งสองคนเข้าโรงเรียนใกล้ ๆ บ้าน
- ๓) เมื่อบิดาและมารดาเกิดหย่าร้างกัน แยกทางกันหรือฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งตายลง เมื่อเกิดวิกฤตกาลในครอบครัวเช่นนั้น บ่่าตายายก็มักจะช่วยเหลือหลานไปเลี้ยงไว้ถึง เช่นครัวเรือนหนึ่งในตำบลนาบ้ำ มีเด็กชาย ๒ คนและเด็กหญิง ๑ คน อายุ ๘ ปี

๗ ปี และ ๕ ปี ตามลำดับอาศัยอยู่กับตาและยาย เนื่องจากบิดามารดาแยกทางกัน มารดาจึงปล่อยให้บุตรอยู่กับบิดามารดาของตน ส่วนตัวเองไปทำงานท่าเรือศรีราชา และกลับมาเยี่ยมบุตรเป็นบางครั้งบางคราว

นอกจากนี้ตาหรือชายหรือบุตรสาวมีบุตรมาก บิดาตายก็อาจช่วยแบ่งเบาภาระรับเอา หลานมาเลี้ยงดูบ้างก็มี ดังเช่นในครอบครัวเรือนหนึ่ง เด็กชายสองคนพี่น้องอายุ ๘ ปีและ ๕ ปี ได้รับการเลี้ยงดูจากตาและยาย ตั้งแต่ยังเล็กเพราะบิดามารดาแยกทางกัน บิดาทำงานเป็นคนขับรถประจำทางในเมืองชลบุรี และไปไต่กริยาใหม่ มารดาไปทำงานท่าเรือบ้านขิง ต่อมาภักดิ์สมรสใหม่ทันนั้น เด็กชายสองคนพี่น้องอาศัยอยู่กับตาตายตลอดมา คนพี่เข้าโรงเรียนวัด ท้องคัง ในตำบลนาข่า เวลาโรงเรียนปิดก็ไปเยี่ยมมารดาท่าเรือบ้านขิง ส่วนคนน้องไม่ค่อยได้ ไปเยี่ยมมารดา เพราะชอบอยู่กับตาและยายมากกว่า เด็กชายคนพี่บอกเราว่า เขาชอบอยู่กับ มารดาและเมื่อเรียนหนังสือจบแล้วจะไปอยู่กับมารดาท่าเรือบ้านขิง บิดาของเด็กทั้งสองคนซึ่ง อยู่ในเมืองชลบุรีกลับมาเยี่ยมบุตรประมาณเดือนละครั้ง ส่วนมารดาก็มาเยี่ยมบุตรเป็นบางครั้ง บางคราว เพราะยังอยู่กับการปลุกฝังสำประหลัง และต้องเลี้ยงดูบุตรอีกคนหนึ่งที่เกิดกับสามี คนใหม่ ดังนั้นมารดากับบุตรทั้งสองที่เกิดจากสามีคนก่อนจึงไม่ค่อยจะสนิทสนมกันนัก

โดยทั่วไปอาจกล่าวได้ว่า การทัพ ๆ นอง ๆ ยินยอมรับเลี้ยงดูหลานก็เนื่องมาจากเหตุผล ทำนองเดียวกัน คือ

๑) ถ้าคู่สามีภรรยาไม่มีบุตร หรือมีน้อยคน ก็มีภาระเอาบุตรของพี่หรือของน้อง มาเลี้ยงไว้เป็นบุตรบุญธรรม หรืออย่างน้อยก็รับมาเลี้ยงไว้ชั่วคราวระยะเวลาหนึ่ง ดังเช่นในครัวเรือน หนึ่ง สามีสามีภรรยาชอกหลาบ ภรรยาชอกหลาบ มีภรรยาคนหนึ่ง เป็นคนค่อนข้างมั่งคั่ง และมีบุตร เพียงคนเดียว ภรรยาคนนั้นได้เอาบุตรชายคนโตของภรรยาไปอยู่ด้วยเป็นเวลาถึง ๖ ปี เมื่อโตขึ้น ได้เข้าศึกษาที่ วิทยาลัยวิชาการศึกษา บางแสน และหลังจากนั้นภรรยาของภรรยาก็ได้พา บุตรสาวคนโตของภรรยาไปอยู่ด้วยอีก ทราบว่าเมื่อเร็ว ๆ นี้ก็ได้เอาบุตรชายของภรรยาไป ชุบเลี้ยงอีกคนหนึ่งด้วย

๒) ความยุ่งยากในครอบครัว เป็นต้นว่า การหย่าร้างกัน การตายของสามี หรือภรรยา หรือความยากจนคนแค่น เช่นเหตุให้พินของกันคน ๆ ยินยอมเข้ามาช่วยเหลือรับ เลี้ยงดูหลาน ๆ

การที่เด็กต้องโยกย้ายที่อยู่จากครัวเรือนหนึ่งไปสู่อีกครัวเรือนหนึ่งนั้น เป็นลักษณะอันน่าสังเกตอย่างหนึ่งในชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านตำบลนาป่า เด็กจะต้องอยู่ห่างจากบิดามารดานานเพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับฐานะของครอบครัว แม้ว่าโดยทั่วไปแล้ว การอุปการะเลี้ยงดูไม่ว่าจะเป็นการชั่วคราวหรือตลอดไป มักกระทำกันอยู่ในวงจำกัดระหว่างครอบครัวที่เป็นญาติสนิทกัน แต่ก็มีกรอุปการะเลี้ยงดูเด็กที่เป็นญาติห่าง ๆ กันอยู่บ้างเหมือนกัน (ในเมืองใหญ่ ๆ และในครอบครัวที่มีคณับเป็นการสังคมสังเคราะห์ประการหนึ่งแก่เด็กที่เคราะห์ร้ายหรือเด็กที่มโตะเกยของเป็นญาติ คล้ายกับที่เจ้านายและขุนนางผู้ใหญ่อุปการะชุบเลี้ยงญาติและบริวารในสมัยก่อนนั่นเอง)

ถ้าพิจารณาจากทฤษฎีทางจิตวิทยาแล้ว การที่เด็กของพลัดพรากจากบิดามารดาไปอยู่กับคนอื่น ย่อมมีผลกระทบกระเทือนต่อพัฒนาการเชิงบุคคลิกภาพของเด็ก สำหรับเด็กในชุมชนแห่งนี้ ยังไม่มีข้อมูลเพียงพอที่จะวินิจฉัยได้ว่าผลจะเป็นเช่นใดกันหรือไม่ แต่ถ้าจะลองสันนิษฐานดูแล้วก็คาดคะเนได้สองทาง คือการที่เด็กขาดความอบอุ่น เพราะต้องพลัดพรากจากบิดามารดา อาจทำให้ไม่สามารถสร้างความสัมพันธ์อันสนิทแน่นแฟ้นและถาวรกับผู้อื่นได้เมื่อเติบโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ มีความรู้สึกนึกคิดและวิถีดำเนินชีวิตเป็นเอกเทศ (individuality) แม้จะแสดงมารยาทงดงามก็มักมีความรู้สึกกระแวงอยู่ในใจเมื่อติดต่อกับผู้อื่น และมีความหวาดกังวลและวิตกกังวลต่าง ๆ เช่น กลัวภคตย์คำจะทำอันตรายแก่ตน ในทางตรงข้ามก็อาจตั้งข้อสันนิษฐานได้ก็อย่างหนึ่งว่า การที่เด็กพ้นจากความดูแลของบิดามารดาซึ่งเป็นผู้กอบอุ้มหาต่าง ๆ ไม่ได้รับความอบอุ่นจากญาติอื่น ๆ นั้น อาจจะทำให้พัฒนาการทางบุคคลิกภาพเป็นไปได้ด้วยดี มีความสามารถสัมพันธ์กับคนอื่น ซึ่งจะช่วยส่งเสริมให้เด็กปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ใหม่ ๆ ได้เป็นอย่างดีก็ได้

ผลเชิงจิตวิทยาที่ทราบได้ก็คือเมื่อใดที่ทำการสังเกตเด็กโดยฉับด่วน ในขณะที่อยู่ในสภาพแวดล้อมใหม่ นั้น และทำการทดสอบเชิงจิตวิทยาเพื่อตรวจสอบบุคคลิกภาพของเด็กเหล่านั้นแล้วเปรียบเทียบกับข้อมูลที่ได้จากเด็กที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูจากบิดามารดาของตนเองเรื่อยมา ผู้คนมีความรู้สึกว่า แท้ที่จริงเด็กเห็นเด็ก ๆ ที่ไปอยู่กับญาติสนิทก็ได้รับการปฏิบัติเสมือนเป็นบุตรคนหนึ่งของเขาเหมือนกัน พ่อก็มักจะเรียกบุตรของน้องสาวของตนนำมาชบเลี้ยงไว้ว่า "ลูก" เหมือนกัน

• L. Sharp, et al., Siamese Rice Village, Cornell Research Center, Bangkok, ๑๙๕๓ หน้า ๒๖-๓๓

เกี่ยวกับภาระของญาติสนิทมาเลี้ยงดูอุปการะ การขอบุตรคนอื่นมาเลี้ยงเป็นบุตรบุญธรรม ตลอดจนการเลี้ยงดูเด็กซึ่งเกิดนอกสมรส อาจตั้งสมมติฐานเชิงสังคมวิทยาได้ว่าระบบเครือญาติซึ่งยอมรับขนบธรรมเนียมญาติฝ่ายสามีและญาติฝ่ายภริยานั้น (ก) อำนวยความสะดวกแก่คนที่จะเอาบุตรของผองมาเลี้ยง และ (ข) ไม่ทำให้เกิดก่อกวนนอกสมรสได้ด้วยความอภัยคอดุส เพราะในระบบญาติฝ่ายสามีหรือญาติฝ่ายภริยานี้ ใดมีสติเห็นอวดเด็กแก่ฝ่ายเดียว และการที่จะเป็นที่ยอมรับของสังคม หรือการที่เด็กจะเป็นบุคคลตามกฎหมายนั้นก็มีโทษน้อยกับวงศ์ตระกูล

การแบ่งแยกบทบาทหน้าที่ในครอบครัว

เรื่องที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้ อาศัยข้อมูลที่ได้จากการสังเกตโดยทั่วไป ข้อมูลที่รวบรวมได้เกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ (role) ของบุคคลต่าง ๆ ตามอายุและเพศในชนบท และข้อมูลจากการศึกษาประวัติของครอบครัว ซึ่งปรากฏอยู่ในภาคผนวกที่ ๑ ตอนที่ว่าด้วยการแบ่งงานในบ้าน และกิจกรรมเชิงเศรษฐกิจ ในบทนี้จะเพ่งเล็งถึงการวิเคราะห์เรื่องการแบ่งแยกบทบาทหน้าที่ในครอบครัวตามเพศและอายุของบุคคล โดยเฉพาะการแบ่งแยกบทบาทหน้าที่ระหว่างชายและหญิง ซึ่งเป็นผู้ใหญ่แล้วและชายหญิงซึ่งอยู่ในวัยรุ่น

เมื่อกล่าวถึงการแบ่งแยกบทบาทหน้าที่ของผู้ใหญ่ จะไม่กล่าวถึงบทบาทหน้าที่ของผู้เฒ่าผู้แก่ เพราะได้กล่าวถึงแล้วในตอนอื่น แก่จะกล่าวถึงบทบาทหน้าที่ของบุคคลที่มีอายุระหว่าง ๑๗-๕๕ ปีเท่านั้น ความจริงคนเหล่านี้ส่วนมากสมรสแล้ว ดังนั้นถ้ามองจากอกแง่หนึ่ง ก็เป็นการกล่าวถึงบทบาทหน้าที่ของสามีและภริยานั่นเอง สำหรับวัยรุ่นนั้น หมายถึงผู้ที่มีอายุระหว่าง ๑๒-๑๗ ปี ส่วนบทบาทหน้าที่ของเด็กซึ่งอายุต่ำกว่านั้นจะกล่าวถึงต่างหากในตอนอื่น

ในชั้นแรกจำเป็นต้องอธิบายเกี่ยวกับคำบาง คำเสียก่อน เพื่อจะได้ทราบแน่ชัดว่าหมายถึงอะไร "การแบ่งแยกบทบาทหน้าที่" (Role differentiation) หมายถึงอะไร ในวิชาสังคมวิทยา คำว่า "ฐานะ" (Status) และ "บทบาทหน้าที่" (Role) มักใช้ในความหมายที่เกี่ยวเนื่องกัน "ฐานะ" หมายถึง "ตำแหน่ง" (Position) ที่มียู่ และ "บทบาทหน้าที่" หมายถึง "พฤติกรรม" (Behavior) หรือการกระทำที่เกี่ยวของกับตำแหน่งนั้นๆ ในครอบครัวย่อมมีการจำแนกฐานะตามอายุ เพศ และลำดับเครือญาติ เป็นต้นว่า สามี-ภริยา บิดา-มารดา บุตรชาย-บุตรสาว พี่ชาย-น้องชาย พี่สาว-น้องสาว ผู้ตา-ยาย ฯลฯ ในที่นี้จะกล่าวถึงการแบ่งหน้าที่การทำงานในครอบครัวตามฐานะเหล่านี้เสียก่อน เพื่อให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับ

เรื่องการแบ่งแยกบทบาทหน้าที่ใด แล้วจึงจะกล่าวต่อไปถึงอำนาจเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ต่างๆ
ลักษณะบางประการของสัมพันธภาพในครอบครัว การจัดแบ่งที่อยู่อาศัย และทัศนคติต่างๆ

ก. บทบาทหน้าที่ของชายหญิงวัยรุ่น เด็กๆ ที่อายุไม่เกิน ๑๐ หรือ ๑๑ ปี ไม่ว่าจะ
หญิงหรือชายมีหน้าที่การงานในครอบครัวเพียงเล็กน้อย เด็กเล็กๆ อาจทำงานเบาๆ เช่น เช็ดถู
บ้านเรือน บดกวาดบริเวณบ้าน ตักน้ำ (สำหรับเด็กชาย) ช่วยงานในครัว (สำหรับเด็กหญิง)
อย่างไรก็ตามในครอบครัวที่มีบุตรหลายคน เด็กโตมักจะถูกใช้ให้ดูแลน้องขณะที่มารดาหรือ
ยายไม่อยู่ เด็กชายก็อาจจะถูกใช้ให้ดูแลน้องเหมือนกัน แต่ปกติมักจะใช้เด็กหญิงมากกว่า

เด็กชายที่มีอายุต่ำกว่า ๑๔ ปี มีหน้าที่ที่เด่นชัดอย่างหนึ่งทางเศรษฐกิจ คือ เลี้ยง
ควาย (เด็กหญิงมักไม่ค่อยได้รับมอบหมายหน้าที่นี้) ก่อนโรงเรียนเข้าหรือเมื่อโรงเรียน
เลิกแล้ว และในวันหยุดเรียน เด็กจะฝูงควายไปเลี้ยงให้กินหญ้า ฯลฯ แต่สำหรับเด็กหญิง
เมื่อมีอายุถึง ๑๒-๑๓ ปี ก็ได้รับการฝึกหัดให้รับผิดชอบงานที่หนักกว่านั้น เด็กหญิงในวัยนี้
โดยเฉพาะในครอบครัวที่ไม่มีใครช่วยเหลือมารดาทำงาน อาจจะต้องหุงข้าว ทำกับข้าว
ซักเสื้อผ้า เช็ดถูบ้านเรือน การที่ต้องรับผิดชอบในงานเช่นนี้ เมื่อเปรียบเทียบกับความเกียติสร
และงานเบาๆ ของเด็กชายรุ่นราวคราวเดียวกัน จะพบว่ามีความแตกต่างกันอย่างมากทีเดียว

ผู้ชายที่อายุ ๑๕-๑๖ ปี จะทำงานถนัดกรรมไต่เหมือนผู้ใหญ่ (ถ้าออกจากโรงเรียนแล้ว
และยังคงอยู่ในบ้าน) ทุกคนถือว่าอายุขนาดนี้พอที่จะทำงานต่างๆ เช่น ไถนา เกยข้าว ฯลฯ
ไต่แล้ว ส่วนหญิงในวัยนี้ไม่เพียงแต่จะทำงานในบ้านเท่านั้น ยังต้องช่วยงานถนัดกรรมไต่อีกด้วย
เช่น ตักนา เกยข้าว ฯลฯ การศึกษาประวัติครอบครัวบางราย จะช่วยแสดงให้เห็นหน้าที่ของ
หญิง อายุตั้งแต่ ๑๓-๑๗ ปี เกี่ยวกับงานบ้านได้เป็นอย่างดี

เด็กหญิงและเด็กชายมีเสรีภาพที่จะไปไหนมาไหนได้มากน้อยต่างกัน บิดามารดามักจะ
ปล่อยให้บุตรชายให้ออกไปเล่นนอกบ้านได้ และเมื่ออายุครบ ๑๓-๑๔ ปีแล้ว ก็มักจะปล่อยให้
ไปไหนมาไหนได้อย่างอิสระเสรี แต่สำหรับเด็กหญิงนั้นไม่มีเสรีภาพในการไปไหนมาไหนมาก
เท่าเด็กชาย ความเริ่มเป็นสาวนั้นจะเห็นสิ่งต่างๆ จากที่เสรีภาพที่หายไป อันที่จริงในคำบอกเล่า
เด็กหญิงที่เริ่มเป็นสาวจะออกจากบ้านไปไหนๆ ก็ได้ แต่มักจะมีเพื่อนหญิงหรือผู้ใหญ่ (เพศหญิง)
ร่วมทางไปด้วย หญิงที่มีอายุระหว่าง ๑๗-๑๘ ปีไปไหนๆ ได้อย่างเสรีมากขึ้น ชายอายุตั้งแต่
๑๕ ปีขึ้นไปก็มักออกกับเพื่อนหญิงได้ บิดามารดาถือว่าเรื่องนี้ไม่เป็นปัญหาที่ยากและคิดว่า

การมีเพื่อนหญิงเป็นเรื่องธรรมดา แต่บิดามารดามักคิดว่าสำหรับบุตรสาวแล้วจะต้องระมัด
 ระวังในเรื่องนี้ การไปไหนมาไหนโดยมีผู้หญิงคนอื่นไปเป็นเพื่อน ถือว่าเป็นการระมัดระวัง
 มิให้เกิดเรื่องอันไม่สมควรขึ้น แต่ตามความเป็นจริงแล้วหญิงอายุ ๑๗ ขกมีโอกาสรพปะกับชาย
 ใด เมื่อถึงหนานาซงมีการ "เอาแรง" กันกัก ในพิธีทาบญทวด และงานวันเกิด หนุ่มสาวก็มี
 โอกาสได้พยปะพุกจากัน บิดามารดาก็กอขมรับว่า ควรจะขยับขอมให้บุตรสาวและบุตรชายเลือกคู่
 สมรสเอง โดยทวไปการเลือกคู่สมรสเป็นเรองของแ่งละบุคคล และถึงแม้ว่าบิดามารดาจะไม่
 เห็นชอบด้วยกับการเลือกคู่สมรสของบุตรก็ตาม หนุ่มสาวก็อาจลักพากันไปเพื่อให้ความรัก
 ของตนบรรลุผล

เกี่ยวกับการศึกษา บิดามารดาเน้นความสำคัญของการให้การศึกษาแก่บุตรชายมากกว่า
 บุตรสาว ทดองการให้บุตรชายไ้รับการศึกษาสูงกว่าเพราะเห็นความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษ
 กับอาชีพอย่างชัดเจน การที่บิดามารดายังไม่ค่อยจะเต็มใจให้บุตรสาวไ้รับการศึกษาเท่าเทียม
 กับบุตรชายนั้น เพราะเชื่อว่า หญิงต้องอยู่กับบ้าน ทำการบ้านการเรือน แล้วก็จะสมรส เมื่อ
 สมรสแล้ว ก็ต้องอยู่กับแม่บ้านแม่เรือนและเลี้ยงบุตร บิดามารดาไม่ชอบให้บุตรสาวเรียน
 หนังสือ และออกไปทำงานนอกบ้าน แต่ที่คิดก็เช่นนั้นก็มิใช่เป็นอุปสรรคขัดขวางมิให้หญิง
 บางคนแหวกวงล้อมออกไปไ้ หรือข้ค้ขวงมิให้บิดามารดาส่งเสริมบุตรสาวที่สามารถให้เรียน
 สูงๆจนไปไ้ อย่างไรก็ดี อาจกล่าวไ้ได้ว่า การที่บิดามารดาเน้นความสำคัญของการศึกษา
 ของบุตรชายมากกว่าบุตรสาวเช่นนี้ ย่อมมีส่วนกระทบกระเทือนต่อความมุ่งมาดปรารถนาของ
 เด็กหญิงส่วนมากในวัยที่จะเล่าเรียนสูงๆอยู่บ้าง ที่ปรากฏนั้นเด็กหญิงออกหากโรงเรียนเมื่อ
 เรียนจบ ชั้นประถมปีที่ ๔

หน้าที่ของชายและหญิงซึ่งเป็นผู้ใหญ่

ชาร์พ ใดให้ข้อสังเกตว่า "ความเสมอภาค ระหว่างชายและหญิง ในสังคมไทยเป็น
 เรื่องที่ชาวตะวันตกได้กล่าวถึงกันมาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ ๑๗ แล้ว บทบาทหน้าที่ของชาย
 และหญิงเมื่อเป็นผู้ใหญ่แล้วไม่แตกต่างกันมากนัก นี่เป็นลักษณะอย่างหนึ่งที่แตกต่างไปจาก
 สังคมของอินเดีย จน ญชุน หรือแม่แต่พลับบนัสซงนบถศาสนาแคธอลิก และอินโคนเซย

ทนขัดคอศาสนาอิสลาม... ในคำขอลายชัน นอกจากบทบาทหน้าที่บางอย่างที่เกี่ยวกับศาสนาแล้ว
 แทบจะไม่มีบทบาทหน้าที่อย่างใดทางวัฒนธรรมซึ่งผู้ชายหรือผู้หญิงไม่สามารถกระทำ...
 นอกเหนือไปจากกิจกรรมบางอย่างที่ต้องอาศัยลักษณะทางร่างกายเป็นพิเศษแล้ว เกือบจะไม่มี
 สิทธิหน้าที่หรือการกระทำอันใดที่สงวนไว้สำหรับเพศใดเพศหนึ่งโดยเฉพาะเลย” ในตอนนั้น
 ของตเรอง “ความเสมอภาคของชายหญิง” ไว้ก่อน แล้วหันมาพิจารณาว่าความคิดเห็นของ
 ชาร์พทว่า บทบาทหน้าที่ของชายหญิงไม่แตกต่างกันมากนัก มีความจริงสักเพียงไว้ใน
 สังคมคำขอลายชัน

ในชั้นต้นเรากล่าวถึงงานบ้านก่อน การศึกษาประวัติของครอบครัวชี้ให้เราเห็นชัดว่า งาน
 บ้านส่วนมากเป็นหน้าที่ของหญิง เช่น การหุงหาอาหาร เช็ดถูบ้านเรือน บดกวาดบริเวณบ้าน
 ซักผ้า เย็บและซ่อมแซมเสื้อผ้า และการเลี้ยงดูเด็ก งานของผู้ชาย คือซ่อมแซมบ้านเรือน
 ในบางโอกาสผู้ชายอาจจะหุงข้าวทำกับข้าว เช็ดถูบ้านเรือน และซักเสื้อผ้าของตนเองได้ แต่
 งานที่ทำบ่อยครั้งกว่างานที่กล่าวแล้ว คือการดูแลบุตร หรืออาจจะกล่าวได้อีกอย่างหนึ่งว่า แม
 กิจกรรมบ้านเรือนเป็นหน้าที่ของหญิงโดยตรง ในบางคราวผู้ชายก็ทำได้โดยไม่ขัดอายชายหน้า
 คนอื่น

ในค่านิยมการปฏิบัติ หากเปรียบเทียบกันประเทศอื่น ๆ ในเอเชียแล้ว บทบาทหน้าที่ของชาย
 และของหญิงในคำขอลายชันเกือบจะแยกกันไม่ออก ยกตัวอย่างเช่น ในการทำนา ผู้หญิงมีส่วน
 ร่วมในการทำงานหลายอย่างเท่าๆกับผู้ชาย ในประเทศลังกา งานของหญิงในค่านิยมการ
 ปฏิบัติเป็นงานเบาๆ เช่น คำนาน ถอนหญ้า ช่วยผู้ชายเกี่ยวข้าว ดูแลคอกคองคตคานาเขานา
 และบางครั้งก็ช่วยฟาดข้าวบ้าง (เนื่องจากมีข้อห้ามบางประการ) ผู้หญิงจะไม่ไถนาเตรียม
 หนานและหว่านกล้าเลย ส่วนในคำขอลายชัน (ในบางชนกเช่นเดียวกัน) บางครั้งผู้หญิงก็ไถนา
 ซงทอนถอว่าเป็นงานของผู้ชาย งานส่วนใหญ่ผู้ชายทำก็จริง แต่ก็นำสันโทผู้หญิงก็อาจ
 ทำได้ และบางครั้งก็ลงมือทำจริง ๆ เสียอีกด้วย ในทำนองเดียวกัน ผู้ชายก็อาจทำงานเบาๆ
 ร่วมกับผู้หญิง เช่น คำนานได้ แม้ว่าปกติจะทำงานที่หนักกว่านี้ ในการทำไร่ เช่น ปลูกมัน
 ลำปะหลัง ผู้หญิงและผู้ชายทำงานเหมือนกัน แต่ในการทำตาลโตนด ผู้หญิงและผู้ชายแบ่งงาน
 กันทำ ผู้ชายเป็นฝ่ายขนตาลและกรีกตาล ส่วนผู้หญิงก็เกี่ยวหวานให้เป็นน้ำตาล แต่ก็มี
 บ่อยครั้งเหมือนกันที่ผู้ชายช่วยผู้หญิงเกี่ยวหวานตาลด้วย การดูแลสัตว์เลี้ยง เช่น หมู เป็ด ไก่

ทำไต่ทงผู้หญิงและผู้ชาย (งานเลี้ยงควายเป็นงานของเก๊กชาย) การชอ การจัดหา การทำ
ความสะอาด และซ่อมแซมเครื่องมือเครื่องใช้ในการ กสิกรรมเป็นงานของผู้ชาย ข้อยติของ
ชาวพื้ เกยวกับขบขาทหน้าททางค้ำนครษฐกิกทว่า “แม่โดยปกทิสังคิมจะธอว่ากิกกรรมขาง
อย่างเป็นของผู้ชาย และขางอย่างเป็นของผู้หญิง แต่หญิงชายไทยก็มีไคแบ่งแยกหน้าทกันอย่าง
ตายตัว และไม่รู้สึกขอยายชายหน้าในเมือหญิงทำงานของชายและชายทำงานของหญิง”

การค้าขายเล็ก ๆ น้อย ๆ และการนำของไปขายที่ตลาด เป็นลักษณะอย่างหนึ่งทช่วยช
ให้เห็นขบขาทหน้าททางนครษฐกิกของหญิงในสังคิมไทยไคอย่างเด่นชัด การศึกษาปรวัติครอบ-
ครว้แสดงให้เห็นหลายครั้งหลายหน ถึงขบขาทหน้าทอันสำคัญของหญิงทางค้าขายของเล็ก ๆ
น้อย ๆ ตามครวมคัมชายเป็นผู้จัดการขายข้าวและพืชผลอื่น ๆ เช่น มันสำปะหลัง แต่ผู้หญิงก็
อาจทำได้เหมือนกัน ปกทผู้หญิงมักเป็นผู้ขายน้ำตาลโตนค ผัก และมะพร้าว ในตลาดเมือง
ชลบุรี นอกจากนั้นผู้หญิงจำนวนไม่น้อยทำขนมแล้วนำไปขายในเมือง หรือในงานต่าง ๆ
ร้านอาหารและร้านค้าต่าง ๆ ก็มักมีผู้หญิงเป็นคนจัดการ ร้านอาหารใหญ่ทสุดในหมท ๒ ก็มี
ผู้หญิงกับหลานสาวเป็นผู้จัดการ และยังมีร้านค้าเล็ก ๆ อื่น ๆ อีกหลายแห่งทผู้หญิงเป็นผู้ค้ำเนิน
งาน ตามปกทผู้หญิงเป็นคน จัดชอของกินของใช้ต่าง ๆ ททำเป็นสำหรับครอบครว้ ภริยามัก
จะเป็นผู้เก็บเงินและจับจ่ายใช้สอย ในกิจการต่าง ๆ มากกว่าสามี แม้จะไม่เป็นเช่นนั้นทุก
ครอบครว้ก็ตาม หรือออกนัยหนึ่งอาจกล่าวไคว่า การจัดการนครษฐกิกของครว้เรือนั้น ตาม
ปกทเป็นงานของภริยามากกว่าสามี เมื่อพิจารณาถึงการใช้จ่าย ในกิจกรรมทางศาสนาแล้วก็จะ
เห็นไคว่า ค้ำกล่าววมหลักฐานย่นย่นเพ่งชน ถึงแม้ว่าสามีจะเป็นผู้ตัดสินใจ (โดยหารอกับ
ภริยา) ในการทบริจาคเงินจำนวนมาก ๆ ให้แก่วัดเวลาทมพิธีสำคัญ ๆ ต่าง ๆ ก็จริง แต่การ
ทำบุญประจำเช่นใส่บาตร นำอาหารไปถวายพระทวัด บริจาคเงินเล็ก ๆ น้อย ๆ ให้วัด เหล่านี้
มักอยู่ในคูลพินิจของภริยา

อาจกล่าวไคว่า ข้อเท็จจริงเหล่านี้สนับสนุนค้ำกล่าวทว่า ในเรื่องกิจธระในครอขครว้
ไทยในชนบทนั้น ขบขาทหน้าทของผู้ใหญ่ชายหญิงนั้นแตกต่างกันเพียงเล็กน้อย เมื่อเปรียบ
เทียบขบขาทหน้าทของผู้ใหญ่ชายหญิงในประเทศอินเดีย สิงกา จีน หรือญูน แต่หลักฐาน

ข้อนี้แสดงว่าชายและหญิงไทยมีความเสมอภาคกันมากกว่าชายหญิง ในประเทศเหล่านั้นด้วยหรือไม่

จริงอยู่มีลักษณะบางอย่าง เช่นการแต่งกาย ทรงผม และการใช้เวลาพักผ่อน หย่อนใจ ซึ่งทำให้หญิงและชายในคำขอลาเข้าแตกต่างกัน แต่ลักษณะเหล่านั้นไม่น่าจะมีความสัมพันธ์กับปัญหาเรื่องความเสมอภาค กล่าวกันว่าในสมัยก่อนชายและหญิงไว้ผมสั้นเหมือนกัน นุ่งผ้าคล้ายคลึงกัน ทำให้ชาวต่างประเทศไม่อาจบอกได้ว่าชายหรือหญิง แต่ในทุกวันนี้ชายและหญิงมีได้แต่งตัวคล้ายกันอย่างแต่ก่อน ซึ่งอาจเป็นผลสืบเนื่องมาจากอิทธิพลต่างประเทศอยู่บ้างก็เป็นได้ ในคำขอลาเข้าหญิงชราส่วนมากยังคงนุ่งผ้าโจงกระเบน แต่ผู้ชายทุกคนนุ่งกางเกงขาก้วย (กางเกงจีนขาสั้น) หรือในบางที่ก็นุ่งกางเกงขายาวแบบชาวตะวันตก ผู้หญิงสาวก็นุ่งผ้าชิ้นยาวแค่ออกเท้าและสวมเสื้อทึบ และมักจะแต่งผมตามแบบอย่างชาวตะวันตก การไปแต่งผมในเมืองชลบุรี เป็นเครื่องหมายของความรู้สึกอยากทันสมัยมากขึ้น นอกจากนั้นหญิงก็ยังสนใจกับเรื่องเครื่องประดับมากกว่าชาย ดังที่ รุช เบนเนดิกต์ ก็ได้เคยกล่าวไว้ในหนังสือ

Thai Culture and Behavior^๑

ความเคยชินและงานอดิเรกบางอย่างของชายหญิงก็ต่างกัน การสับขีหรือ คิมเหล้า การเล่นการพนัน และการชกไก่ ฯลฯ เป็นเรื่องของผู้ชาย ในบรรดาสິงเหล่านั้น ถอดกันว่าสามอย่างแรก คือ การสับขีหรือ การคิมเหล้าและการเล่นการพนัน เป็นเรื่องไม่เหมาะที่หญิงจะพึงกระทำในสถานทีสาธารณะ (ส่วนในตรีโหฐานนั้น เป็นอีกเรื่องหนึ่งต่างหาก) อาจจะมีข้อโต้แย้งได้ว่า การที่แบ่งแยกว่าพฤติกรรมอย่างนั้นอย่างนั้นยอมให้สำหรับผู้ชาย แต่ไม่เหมาะไม่ควรสำหรับหญิงนั้น เกี่ยวข้องกับปัญหาเรื่องความเสมอภาคหรือไม่ อย่างไรก็ตาม โดยปกติแล้วการแบ่งแยกเช่นนั้นย่อมเกี่ยวข้องกับหลักจริยธรรมสองแนว (Double code of morality) ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าใช้กันอยู่ในชนบทไทยเหมือนกัน และเรื่องนั้นก็เกี่ยวข้องกับปัญหาความเสมอภาคระหว่างชายหญิงซึ่งถกเถียงกันอยู่ในสังคมชาวตะวันตกด้วย

เมื่อหันมาพิจารณาฐานะของชายหญิงในชุมชนทั้งในทางโลกและทางธรรม จะพบว่าผู้ชายมีสิทธิพิเศษมากกว่า และมีบทบาทกว้างขวางกว่าหญิงในกิจการงานของชุมชน ผู้ชายเท่านั้น

^๑ Ruth Benedict, Thai Culture and Behavior, An Unpublished Wartime Study, Department of Asian Studies, Cornell University, [Ithaca,] ๑๙๔๓ หน้า ๒๙

๑ ๓๐
 ทครองตำแหน่งต่าง ๆ ทั้มีอำนาจและมีเกียรติ เช่น ฉันทัน ผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล พระ
 คณะกรรมการวัด คณะกรรมการตำบล คณะกรรมการโรงเรียน ฯลฯ ก็ล้วนเป็นตำแหน่งที่
 ผู้ชายดำรงอยู่ทั้งสิ้น ผู้หญิงมีอาชีพเป็นครูได้เหมือนผู้ชาย แต่แม้กระนั้นในตำบลนาป่า จำนวน
 ครูชายก็มีมากกว่าครูหญิง ผู้หญิงอาจเป็นผู้รักษาโรคภัยไข้เจ็บและทำนายโชคชะตาได้
 ในตำบลนาป่าแม้ว่าหมอจะเป็นผู้ชาย แต่คนทรงของเจ้าพ่อสอนเป็นผู้หญิง หมอตำแยก็เป็น
 อาชีพของผู้หญิง อย่างไรก็ตาม ชาร์พ ได้ให้ข้อสังเกตว่า ในตำบลบางชัน ผู้ชายก็อาจจะทำ
 หน้าที่เป็นหมอตำแยได้เหมือนกัน ในตำบลนาป่า สามเษบคนก็ช่วยเหลือหมอตำแยในการทำ
 คลอด ซึ่งเป็นเรื่องที่จะไม่ค่อยพบเห็นในลังกา และอินเดีย

๑ ๓๑
 รุท เบนเนคิกท์^๑ ได้ระบุว่าลักษณะสำคัญประการหนึ่งของชีวิตคนไทย คือ ผู้ชายเด่น
 กว่าหรือเหนือกว่าผู้หญิง และได้เขียนไว้ว่า ข้อสรุปที่แสดงให้เห็นลักษณะของคนไทยทั้งชาย
 และหญิงได้ชัดก็เงินทอง คือ ภาษิตบทหนึ่งซึ่งทุกคนพูดติดปาก นั่นคือภาษิตที่ว่า "ชายข้าว
 เปลือกหญิงข้าวสาร" ซึ่งหมายความว่าผู้ชายเปรียบเสมือนเมล็ดข้าวเปลือกสามารถ ใช้ทำ
 พันธ์ได้ ผู้หญิงเปรียบเสมือนเมล็ดข้าวสารซึ่งขัดแล้วสำหรับหุงต้มเป็นอาหาร เบนเนคิกท์
 เห็นว่าสภาษิตบทนี้เป็นหลักฐานแสดงให้เห็นความเหนือกว่าคึกกว่าของผู้ชาย เรื่องนี้ผู้เขียนมี
 ความเห็นว่า เบนเนคิกท์ได้แปลความหมายภาษิตบทนี้ผิดเพี้ยนไปจากเดิม ซึ่งกล่าวว่า

ชายข้าวเปลือกหญิงข้าวสารโบราณว่า
 นาพงเรือเสอพงข่าอชฉาลัย
 เรากิจคคคคเล่าเขาก็ใจ
 รักกันไว้คึกกว่าซึ่งระวังการ^๒

๑ ๓๒
 ภาษิตบทนี้ เน้นคุณค่าของการถ้อยถ้อยอาศัยกัน การเอาใจเขามาใส่ใจเรา และความ
 รักใคร่กลมเกลียวมากกว่าความเกลียดชัง ในการคบหาสมาคมติดต่อกัน (รวมไปถึงความสัมพันธ์
 พันธะระหว่างสามีภริยาคู่) ดังจะเห็นได้จากคำอุปมาและใจความในบทต่อไปนี้ของคำกลอนนี้
 ๑ ๓๓
 ๑ ๓๔
 ๑ ๓๕
 ๑ ๓๖
 ๑ ๓๗
 ๑ ๓๘
 ๑ ๓๙
 ๑ ๔๐
 ๑ ๔๑
 ๑ ๔๒
 ๑ ๔๓
 ๑ ๔๔
 ๑ ๔๕
 ๑ ๔๖
 ๑ ๔๗
 ๑ ๔๘
 ๑ ๔๙
 ๑ ๕๐
 ๑ ๕๑
 ๑ ๕๒
 ๑ ๕๓
 ๑ ๕๔
 ๑ ๕๕
 ๑ ๕๖
 ๑ ๕๗
 ๑ ๕๘
 ๑ ๕๙
 ๑ ๖๐
 ๑ ๖๑
 ๑ ๖๒
 ๑ ๖๓
 ๑ ๖๔
 ๑ ๖๕
 ๑ ๖๖
 ๑ ๖๗
 ๑ ๖๘
 ๑ ๖๙
 ๑ ๗๐
 ๑ ๗๑
 ๑ ๗๒
 ๑ ๗๓
 ๑ ๗๔
 ๑ ๗๕
 ๑ ๗๖
 ๑ ๗๗
 ๑ ๗๘
 ๑ ๗๙
 ๑ ๘๐
 ๑ ๘๑
 ๑ ๘๒
 ๑ ๘๓
 ๑ ๘๔
 ๑ ๘๕
 ๑ ๘๖
 ๑ ๘๗
 ๑ ๘๘
 ๑ ๘๙
 ๑ ๙๐
 ๑ ๙๑
 ๑ ๙๒
 ๑ ๙๓
 ๑ ๙๔
 ๑ ๙๕
 ๑ ๙๖
 ๑ ๙๗
 ๑ ๙๘
 ๑ ๙๙
 ๑ ๑๐๐
 ๑ ๑๐๑
 ๑ ๑๐๒
 ๑ ๑๐๓
 ๑ ๑๐๔
 ๑ ๑๐๕
 ๑ ๑๐๖
 ๑ ๑๐๗
 ๑ ๑๐๘
 ๑ ๑๐๙
 ๑ ๑๑๐
 ๑ ๑๑๑
 ๑ ๑๑๒
 ๑ ๑๑๓
 ๑ ๑๑๔
 ๑ ๑๑๕
 ๑ ๑๑๖
 ๑ ๑๑๗
 ๑ ๑๑๘
 ๑ ๑๑๙
 ๑ ๑๒๐
 ๑ ๑๒๑
 ๑ ๑๒๒
 ๑ ๑๒๓
 ๑ ๑๒๔
 ๑ ๑๒๕
 ๑ ๑๒๖
 ๑ ๑๒๗
 ๑ ๑๒๘
 ๑ ๑๒๙
 ๑ ๑๓๐
 ๑ ๑๓๑
 ๑ ๑๓๒
 ๑ ๑๓๓
 ๑ ๑๓๔
 ๑ ๑๓๕
 ๑ ๑๓๖
 ๑ ๑๓๗
 ๑ ๑๓๘
 ๑ ๑๓๙
 ๑ ๑๔๐
 ๑ ๑๔๑
 ๑ ๑๔๒
 ๑ ๑๔๓
 ๑ ๑๔๔
 ๑ ๑๔๕
 ๑ ๑๔๖
 ๑ ๑๔๗
 ๑ ๑๔๘
 ๑ ๑๔๙
 ๑ ๑๕๐
 ๑ ๑๕๑
 ๑ ๑๕๒
 ๑ ๑๕๓
 ๑ ๑๕๔
 ๑ ๑๕๕
 ๑ ๑๕๖
 ๑ ๑๕๗
 ๑ ๑๕๘
 ๑ ๑๕๙
 ๑ ๑๖๐
 ๑ ๑๖๑
 ๑ ๑๖๒
 ๑ ๑๖๓
 ๑ ๑๖๔
 ๑ ๑๖๕
 ๑ ๑๖๖
 ๑ ๑๖๗
 ๑ ๑๖๘
 ๑ ๑๖๙
 ๑ ๑๗๐
 ๑ ๑๗๑
 ๑ ๑๗๒
 ๑ ๑๗๓
 ๑ ๑๗๔
 ๑ ๑๗๕
 ๑ ๑๗๖
 ๑ ๑๗๗
 ๑ ๑๗๘
 ๑ ๑๗๙
 ๑ ๑๘๐
 ๑ ๑๘๑
 ๑ ๑๘๒
 ๑ ๑๘๓
 ๑ ๑๘๔
 ๑ ๑๘๕
 ๑ ๑๘๖
 ๑ ๑๘๗
 ๑ ๑๘๘
 ๑ ๑๘๙
 ๑ ๑๙๐
 ๑ ๑๙๑
 ๑ ๑๙๒
 ๑ ๑๙๓
 ๑ ๑๙๔
 ๑ ๑๙๕
 ๑ ๑๙๖
 ๑ ๑๙๗
 ๑ ๑๙๘
 ๑ ๑๙๙
 ๑ ๒๐๐

๑ ก. หน้า ๔๐
 ๒ หม่อมเจ้าอิศรญาณ ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สุภษิต อิศรญาณ ฉบับพิมพ์แจก
 ในงานศพ นางจัน กลิ่นเกษร โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๔๙๙ หน้า ๑

ลักษณะของชายหญิง โดยเฉพาะในทางเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมทางเพศ ชาวเปเลอกรมสิงห์ห้อม
 คัมภีร์อยู่ ถ้าถูกทอศกทั้งจะไม่ผุไม่เน่า ถ้าตกลงบนพนักก็ยังไม่ออกไถ่ ในทางตรงกันข้าม
 ชาวสาร์วะเลยถ้าถูกทอศกทั้ง ถ้าตกลงบนพนักก็จะผุเน่าไป นัยของเรื่องนี้มีอยู่ว่า ผู้หญิงจะต้อง
 ได้รับความคุ้มครอง จะปล่อยให้ไปไหนมาไหนอย่างอิสระเสรีเช่นชายไม่ได้ ส่วนผู้ชายนั้น
 ไม่จำเป็นต้องเป็นห่วงมากนัก ผู้ชายสามารถใช้ชีวิตอย่างสำมะเลเทเมาได้ ส่วนผู้หญิงนั้น
 ถ้าประพฤติไม่ดีเพียงครึ่งเดียวก็จะเสื่อมเสียชื่อเสียงไปตลอดชีวิต ฉะนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า
 คำอุปมา แสดงให้เห็นว่าสำหรับชายและหญิงนั้น สังคมมีคตินิยมทางเรื่องเพศคนละอย่าง
 หาได้เกี่ยวข้องกับเรื่องความเด่นกว่าหรือเหนือกว่า ดังที่เบนเนดิกท์กล่าวไว้ไม่จริงอยู่ความแตก
 ต่างระหว่างคตินิยมสำหรับชายกับสำหรับหญิง และระเบียบต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเสรีภาพในการไป
 ไหน ๆ นั้น อาจจะเป็นลักษณะประการหนึ่งในบรรดาลักษณะทั้งหลาย ซึ่งสื่อถึงความเหนือกว่า
 เหนือกว่าของผู้ชาย แต่ข้อนั้นเป็นอีกประเด็นหนึ่งต่างหาก

การที่ระบอบมานปากีสถานของสังคม (social norms) และคุณค่าทางศีลธรรม (moral values) จากภาษาและคำกล่าวของชาวบ้านนั้นย่อมระมัดระวังยาก การเล่นลำดับจำนวน
 นั้นบางทีทำให้สิ่งที่สังคมนั้น เห็นว่ามีคุณค่าควรบูชาหรือทูลนอบน้อมกลับกลายเป็นทศุหมัน
 ญ์แคลนไปก็ได้^๑

ในการอธิบายเรื่องความเด่นกว่าเหนือกว่าของผู้ชายนั้น รุธ เบนเนดิกท์^๒ กล่าวว่า "การ
 เล่นว้าวซึ่งเป็นกีฬาประจำชาติอย่างหนึ่งและซึ่งมีแต่ผู้ชายเป็นผู้เล่นเท่านั้น เป็นสัญลักษณ์
 แสดงทัศนคติขอผู้ชายต่อความสัมพันธ์ระหว่างเพศ" เบนเนดิกท์ แปลความหมายของสัญลักษณ์
 นี้ว่า "ผู้ชายเป็นว้าวตัวใหญ่และหนัก" ผู้หญิงเป็นว้าวตัวเล็ก^๓ ซึ่งส่ายไปมาได้ว่องไว ชาย
 เป็นฝ่ายโฉบไปมา ส่วนหญิงนั้นอยู่กับที่ ชายคว้าหญิงเข้าไปสู่แดนของตนและพาเธอเดินไป
 คว้าความมีชัย ถ้าชายเข้าใกล้เธอมากเกินไปก็ถูกรถเธอทำให้ตกลงมา และเธอก็เป็นฝ่ายชนะ"^๔

^๑ ตัวอย่างเช่น คำว่า "เถรตรง" ซึ่งหมายถึงคนที่ซื่อจนเชื่อ นิตานชาวบ้านกล่าวว่า ภิกษุผู้ทรงศีลรูป
 หนึ่งทั้งศรัทธาปฏิบัติไว้ว่า จะเดินตรงไปไม่เหลียวซ้ายแลขวา เมื่อไปพบต้นไม้ต้นหนึ่งขวางทางอยู่ ก็
 เลยต้องปีนขึ้นไปบนต้นไม้ เพื่อคร่อมกิ่งชาวบ้านต้องช่วยกันอุ้มภิกษุรูปนั้นลงมาจากต้นไม้ กว่าที่จะลง
 มาได้ก็ทำให้กันต้องเสียชีวิตไปถึง ๕ คน

^๒ Ruth, Benedict ล.ธ. หน้า ๔๒

^๓ หมายถึงว่าจพา

^๔ หมายถึงว่าบักเบ้า

ในการเล่นว่าน “ชาย” จะต้องพยายามพาเอา “หญิง” มาอยู่ในแดนของตน แต่ถ้ารัก
 ประชิตเกินไปก็อาจทำให้ “ชาย” พ่ายแพ้ตกลงมาได้ นั่นก็คือความเด่นกว่าเห็นอกว่าทำให้
 เกิดอันตราย รุช เบนเนติกที่ยังกล่าวไว้อีกครั้งว่า เนื้อความในกลอนสทกชวีร์ซึ่งกันในห้องคน
 ไทยก็แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างชายหญิงดังที่เป็นอยู่จริง ๆ โดยอ้างถึงหนังสือของ ยิง^๑
 ว่าผู้ชายไทยมุ่งหวังที่จะได้ภริยาซึ่งทำตนอย่างน้องสาว พัสสาวหรือมารดา (แบบฉบับของ
 ผู้หญิง) และกลัภริยาซึ่งวางตนคล้ายเพื่อนผู้ชายด้วยกัน (เท่าเทียมกัน) หรือภริยาที่พยายาม
 จะ “ปกครอง” และ “ปอกลอก” สามของตน อันที่จริง รูปร่าง ลักษณะของว่านและชั้น
 เชิงในการเล่นกีฬา ประเภทนี้อาจเป็นสัญลักษณ์ของความ เป็นชาย และความเป็นหญิงได้
 แต่หัวข้อสำคัญของเบนเนติกที่ ในการศึกษามากคืออันตรายของการที่สามี หรือภริยาเด่นกว่า
 เห็นอกว่าคู่สมรสของตน ซึ่งผู้เขียนเห็นว่ามิได้สนับสนุนคำกล่าวที่ว่าวัฒนธรรมไทยเป็นเรื่อง
 ความเด่นกว่าเห็นอกว่าของผู้ชายแต่อย่างใดเลย

ในตำลนาข้า คณะผู้ค้นคว้าสังเกตเห็นว่า ในเรื่องสัมพันธ์ภาพระหว่างสามีภริยานั้น
 ไม่ปรากฏชัดว่าใครมีอำนาจเหนือฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด ในกิจการบ้านเรือนก็ไม่มีใครคุมอำนาจฝ่าย
 ใดเลย แต่เป็นการแบ่งความรับผิดชอบกันมากกว่า งานบ้านและการใช้จ่ายใช้สอยประจำวันมัก
 อยู่ในความรับผิดชอบของภริยา ส่วนสามีเป็นผู้ตัดสินใจและมีอำนาจการเกี่ยวข้องกับงานสังคม ใน
 การเลี้ยงบุตรนั้นสามีมีส่วนอยู่บ้างแต่ไม่มากและไม่สำคัญเท่าไรนัก อาจจะต้องดูแลบุตร
 ย่างเป็นบางครั้ง แต่แท้จริงแล้วมารดาเป็นผู้เลี้ยงดูและกวดขันเรื่องระเบียบวินัยเป็นส่วนใหญ่
 บิดาอาจจะช่วยเหลือบ้างในบางโอกาสแต่บุตรจะยำเกรงบิดามากกว่า

เครื่องชูฐานะของสตรีในภาคพื้นเอเชียประการหนึ่งก็คือ เสรีภาพของสตรีที่สมรสแล้ว
 ในการไปไหนมาไหนและคบหาสมาคมกับเพศตรงข้าม ลักษณะอันประทับใจอย่างหนึ่งที่เกี่ยวข้อง
 กับชีวิตคนไทยในหมู่บ้าน คือ หญิงทนนับว่าเป็นผู้ใหญ่แล้วเป็นอิสระมากในเรื่องการไปไหนมา
 ไหน และมีเสรีภาพที่จะพบปะกับชายในทสธารณะได้ ผู้ชายเป็นอิสระที่จะไปไหน ๆ ได้ตลอด
 เวลา ส่วนผู้หญิงถูกจำกัดเสรีภาพอยู่บ้าง เนื่องจากเหตุผลที่ว่า อาจจะไม่ปลอดภัย ถ้าออก
 ไปในเวลามืดค่ำ หญิงไทยมีเสรีภาพที่จะออกไปนอกบ้านมากกว่าหญิงในลังกา และมีเสรีภาพ
 ในทางสังคมมากกว่าอย่างเห็นได้ชัด ถ้าเปรียบเทียบกับหญิงวัยกลางคนกับหญิงสาวที่เพิ่งจะ
 สมรสแล้ว อาจกล่าวได้ว่าหญิงสาวที่เพิ่งสมรสใหม่ๆ ยังจะต้องระวังเนอระวังตัวในเรื่องความ

^๑ E. Young, The Kingdom of the Yellow Robe, London: Westminster Constable, ๑๙๐๐

ประพฤติก ส่วนหญิงวัยกลางคนหรือหญิงที่สูงอายุกว่านั้นมีเสรีภาพจะติดต่อกับใครต่อใครและ
ไปไหน ๆ ได้ในสังคมโดยไม่มีเรื่องยุ่งยากมากนัก

ยังมีกรณีซึ่งสังคมวิพากษ์อย่างอื่น ๆ อีกที่แสดงฐานะของหญิงในคำขาน่า เรื่องนี้
ได้กล่าวถึงแล้วในบทที่ ๗ ว่าด้วยการล้มมรดก ได้กล่าวแล้วว่า ทั้งชายและหญิงต่างก็มี
สิทธิเท่าเทียมกันในอันที่จะล้มมรดกของบิดามารดา การที่หญิงมีสิทธิล้มมรดกและหญิงหลาย
คนมีทรัพย์สินของตนเองนั้น นับว่าเป็นข้อเท็จจริงที่สำคัญซึ่งอาจเกี่ยวพันไปถึงฐานะของหญิง
ในสังคมไทยก็ได้

การนี้ยังทั้งญาติฝ่ายสามีและญาติฝ่ายภริยาอย่างเท่าเทียมกัน ตลอดจนโอกาสที่คุ้มครอง
จะเลือกอยู่อาศัยกับบิดามารดาของฝ่ายไหนก็ได้ ทั้งนี้ว่าเป็นเครื่องบ่งชี้ฐานะของหญิงว่าเท่า
เทียมกับฐานะของชายด้วยเหมือนกัน

อย่างไรก็ตาม กฎหมายก็ทำให้สิทธิแก่สามีและภริยาอย่างเท่าเทียมกันโดยแท้ไม่
ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ให้สิทธิแก่สามีมากกว่าภริยา เช่น มาตรา ๑๔๕๔ กล่าวว่า
“สามีเป็นหัวหน้าในครอบครัว เป็นผู้เลือกที่อยู่และเป็นผู้อำนวยความสะดวกในเรื่องช่วยเหลืออุปการะ
เลี้ยงดู” และมาตรา ๑๔๕๖ กล่าวว่า “ถ้าภริยาประกอบวิชาชีพอยู่แล้วก่อนสมรส ภริยา
อาจประกอบวิชาชีพนั้นต่อไปได้โดยมิต้องรับความยินยอมของสามี”

กฎหมายให้สิทธิแก่สามีมากกว่าภริยาในเรื่องการจัดการทรัพย์สิน ตามมาตรา ๑๔๖๘
และมาตรา ๑๔๘๖ สามีเป็นผู้จัดการสินบริคณห์ (สินเดิมและสินสมรส) เว้นแต่ในสัญญา
ก่อนสมรสจะได้อำนาจให้ภริยาเป็นผู้จัดการ แต่ถ้าเป็นทรัพย์สินที่แยกไว้เป็นส่วนส่วนตัวแล้ว
ต่างฝ่ายต่างก็มีอำนาจจัดการทรัพย์สินของตนเองได้ในฐานะที่เป็นผู้จัดการ “สามีมีสิทธิฟ้อง
คดีเกี่ยวกับการสงวนบำรุงรักษาหรือการใด ๆ เพื่อประโยชน์แก่สินบริคณห์” แต่ภริยาจะทำ
เช่นนี้ได้ก็ต่อเมื่อได้รับอนุญาตจากสามีก่อน เว้นแต่สัญญาก่อนสมรสจะกำหนดไว้เป็นอย่างอื่น
(มาตรา ๑๔๖๘) ขณะเดียวกันก็ยังมีมาตราอื่นซึ่งให้ความคุ้มครองแก่ภริยาอย่าง กล่าว
คือ ถ้าผู้จัดการสินบริคณห์จัดการให้เกิดเสียหาย ไม่อุปการะเลี้ยงดูออกฝ่ายหนึ่ง มีหนี้สิน
ส่วนตัว ออกฝ่ายหนึ่งอาจร้องขอให้ศาลสั่งอนุญาตให้ตนเป็นผู้จัดการได้ (มาตรา ๑๔๗๑) หรือ
ร้องขอให้ศาลสั่งแบ่งสินบริคณห์ออกเป็นส่วนตัวได้ (มาตรา ๑๔๗๒) ไม่ว่าในกรณีใด ผู้เป็น
เจ้าของสามารถจัดการและจำหน่ายส่วนที่แบ่งแยกกันแล้วนั้นได้โดยลำพัง (มาตรา ๑๔๘๗)

อนึ่ง เกยวกับสิทธิการจำหน่ายทรัพย์สินนั้นสามก็มีสิทธิเหนือกว่าภริยา นอกจากจะมี
สัญญาก่อนสมรสไว้เป็นอย่างอื่น สามมีอำนาจจำหน่ายสินบริคณห์ใด แต่จะต้องได้รับความ
ยินยอมจากภริยาเสียก่อน ในกรณีที่เป็นสินเดิมของภริยา หรือสินสมรสที่ภริยาได้มาโดยทาง
ยกให้หรือพินัยกรรม (มาตรา ๑๔๗๓) นอกจากนี้แล้วสามหรือภริยาไม่มีอำนาจทำพินัยกรรม
ยกสินบริคณห์ให้ผู้อื่นเกินกว่าส่วนของตน (มาตรา ๑๔๗๗)

สรุปได้ว่า ภริยาจะมีสิทธิจัดการทรัพย์สินของตัวเอง (และทรัพย์สินของสาม) ประเภท
ที่เรียกว่า สินบริคณห์ ก็ได้เมื่อทำหนังสือสัญญากันไว้ก่อนสมรส มิฉะนั้นสามก็เป็นผู้จัดการ
และอาจกระทำการใด ๆ ในขอบเขตการจัดการนั้นได้ อย่างไรก็ตาม เมื่อเกิดกรณีวิกฤต ภริยา
ก็อาจอาศัยอำนาจกฎหมายเพื่อใช้สิทธินั้นได้ ด้วยเหตุนี้ แม้กฎหมายจะให้สิทธิแก่สามมาก
กว่า ภริยาที่มีทางเรียกร้องสิทธิของตนได้ สามหรือภริยามีสิทธิจัดการทรัพย์สินได้ตามลำพัง
ถ้าหากว่าใครจะบอไว้ว่าทรัพย์สินนั้นเป็นส่วนส่วนตัว

ความปกติสามในฐานะผู้จัดการทรัพย์สิน สามารถจำหน่ายทรัพย์สินของภริยาได้ ถ้าได้
ได้รับความยินยอมจากภริยา ความยินยอมของภริยาเป็นเรื่องจำเป็นในกรณีภริยาได้รับทรัพย์สิน
นั้นก่อนการสมรส หรือมีผู้ยกทรัพย์สินนั้นให้ หรือทำพินัยกรรมยกให้ระหว่างการสมรส แต่
ถ้าเป็นสินสมรสประเภทอื่น ๆ ก็ไม่จำเป็นต้องได้รับความยินยอมจากภริยา เกยวกับเรื่องการทำ
พินัยกรรมมอบทรัพย์สินให้คนอื่นนั้น สามหรือภริยาจะมีสิทธิทำได้โดยลำพังเฉพาะทรัพย์สินที่
เป็นของตนเองเท่านั้น

ในบทที่ ๖ ได้กล่าวถึงกฎหมายเกยวกับการหย่าร้างมาแล้ว และในตอนนี้จะสรุปเฉพาะ
ข้อเด่น ๆ เท่านั้น ตามกฎหมายสามมีภริยาอาจหย่ากันได้หากทั้งสองฝ่ายตกลงยินยอมกันหรือ
หากศาลพิพากษาให้หย่าจากกันได้ มูลเหตุที่สามหรือภริยาอาจยกขึ้นมากล่าวอ้างในการหย่านั้น
ก็เหมือนกัน ยกเว้นเพียงข้อเดียวซึ่งอาจแสดงว่ามีคคิธรรมต่างกันสำหรับชายและหญิง กล่าว
คือ สามอาจฟ้องหย่าได้ถ้าภริยาไม่ซื่อ และสามอาจเรียกร้องเอาค่าทดแทนจากภริยาและชู้ได้
ส่วนภริยาไม่มีสิทธิเช่นนั้น จะสามารถหย่าได้ก็ในเมื่อพฤติกรรรมของสาม ทำให้ไม่สามารถ
อยู่กันเป็นสามภริยากันได้ต่อไปเท่านั้น อย่างไรก็ดีตามเมื่อหย่ากันแล้วแต่ละฝ่ายยังคงมีสิทธิใน
ทรัพย์สินอยู่ หากยกเงินลงฝ่ายที่ได้รับความเสียหายอาจเรียกร้องค่าอุปการะเลี้ยงดูจากอีกฝ่าย

หนึ่งได้ หรือหากทรัพย์สินของฝ่ายใดขาดจำนวนไปมากระหว่างสมรส ฝ่ายนั้นอาจเรียกร้องค่าชดเชยได้ ได้กล่าวมาแล้วว่าในการหย่าร้างหญิงเช่นฝ่ายเสียเปรียบมากชน ในกรณีที่ไม่ได้จดทะเบียนสมรส

ในแง่ศาสนา ผู้คนคว้ายางคน เช่น รุท เบนเนดิกต์ และชาร์พ ได้กล่าวไว้ว่าผู้ชายมีสิทธิพิเศษเหนือกว่าผู้หญิงทั้งในค่านิยมและพิธีกรรม เช่น ชาร์พ ได้กล่าวว่า "ตามหลักพุทธศาสนา ผู้หญิงไม่สามารถบรรลุนิพพานได้ และในรัฐสภาส่วนนี้ ผู้หญิงก็เกิดในชาติที่ต่ำกว่าผู้ชายหนึ่งชาติ ในทางปฏิบัติ ผู้หญิงจะอุปสมบทเป็นภิกษุหรือร่วมในพิธีบางอย่างไม่ได้ ฉะนั้นทางกายกถิ ทางจิตกถิ มีตำแหน่งอยู่ในวงนอกของศาสนาเท่านั้น ส่วนผู้ชายนั้นอยู่ในใจกลาง หรือชั้นหนึ่งก็คือ การเป็นผู้นำทางศาสนาและคุณค่าอันสำคัญในพุทธศาสนานับเป็นของผู้ชายฝ่ายเดียว"

ในทางศาสนานี้ ผู้ชายอาจเหนือกว่าผู้หญิงในสามแง่ด้วยกัน คือ (๑) ผู้หญิงอุปสมบทเป็นภิกษุไม่ได้ (๒) ผู้หญิงมีโอกาสน้อยกว่าที่จะบรรลุนิพพานความหลุดพ้น และ (๓) ผู้หญิงเข้าร่วมในศาสนาพิธีบางตอนไม่ได้ ต่อไปนี้จะได้พิจารณาเรื่องนิตละแ่ง

(๑) การที่ชายมีฐานะสูงในสังคมนั้น ส่วนหนึ่งอาจเนื่องมาจากการที่ชายมีสิทธิอุปสมบทเป็นภิกษุได้ แต่หญิงไม่มีสิทธิเช่นนั้น หญิงอาจบวชเป็นชีได้ แต่ฐานะของชีก็เปรียบกับของภิกษุมิได้และในประเทศไทยก็มีหญิงน้อยคนที่จะบวชเป็นชี แม้ชื่อนี้จะมีความสำคัญอยู่บ้าง (เช่นเดียวกับในศาสนาคริสต์บางนิกาย ผู้ชายเท่านั้นที่เป็นพระและประกอบพิธีต่างๆได้) แต่โดยนัยแห่งพุทธบัญญัติเกี่ยวกับการละเว้นกามตณหา (เช่นเดียวกับบัญญัติทางนิกายโรมันแคธอลิก) ก็อาจกล่าวได้ว่าภิกษุเป็นผู้ "ไม่มีเพศ" (asexual)^๒ หรือเป็น "เพศกลาง" (neutral sex)^๓ ฐานะสูงสุดได้แก่ภิกษุผู้ "ไม่มีเพศ" นี้ก็หมายความว่าไม่มีบทบาทพิเศษเฉพาะเพศ ซึ่งทำให้เกิดผลที่ว่า "ผู้ชายเท่านั้นที่อุปสมบทเป็นภิกษุได้" อ่อนลงไป

(๒) เกี่ยวกับความเชื่อดูในเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดนั้น ถ้าพิจารณาอย่างผิวเผินก็จะเห็นว่าผู้หญิงเกิดในชาติที่ต่ำกว่าผู้ชายหนึ่งชน ผู้เขียนหลายคนจึงได้สรุปเอาว่า ผู้หญิงมี

^๑ L. Sharp, et al., ล.ก. หน้า ๘๙-๙๐

^๒ R. Benedict, ล.ก. หน้า ๘๔

^๓ L. Sharp, et al., ล.ก. หน้า ๘๑

โอกาสจะบรรลุความหลุดพ้น (นิพพาน) น้อยกว่า และได้กล่าวต่อไปว่า ชอนเป็นชอทสนับสนุนให้ผู้ชายมีฐานะเหนือกว่าผู้หญิง และเป็นเหตุผลให้เกิดการแย่งแย่งกบตพาทหนาทและฐานะของเพศทั้งสอง

การกล่าวง่าย ๆ เช่นนี้เป็นกรกล่าวซึ่งเกินความจริงและทำให้เกิดความเข้าใจผิด ทั้งในคำสั่งสอน และในความสัมพันธ์ระหว่างคำสั่งสอนกับการประพฤติปฏิบัติของฆราวาสและคุณค่าของสังคมในเชิงจริยธรรม (social-ethical values)

ในแง่คำสั่งสอนนั้นดูเหมือนเหล่านี้ลึกลับเกินไปว่า เฉพาะภิกษุซึ่งได้สละโลกีย์วัตรแล้วเท่านั้นที่จะบรรลุถึงนิพพานได้ การสละโลกีย์วัตรนี้ย่อมหมายถึง การสละความเป็นอยู่อย่างสามัญชนและความผูกพันกับวิถีทางโลก เพื่อจะได้เข้าถึงสิ่งที่มีค่าสูงกว่า ฆราวาสย่อมตกอยู่ภายใต้กฎแห่งกรรม ฆราวาส หรือ "ผู้ครองเรือน" อาจสร้างสมกรรมดีต่าง ๆ เช่น อุปการะเลี้ยงดูพระ ฟังเทศน์ฟังธรรม รักษาศีล ทำบุญให้ทาน เพื่อว่าตนจะได้มีชีวิตดีกว่าเดิมในชาติหน้า แต่ก็ไม่สามารถจะพ้นไปจากวิฏสงสารได้ ถ้าจะกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ สำหรับฆราวาสไม่ว่าชายหรือหญิง นิพพานยังอยู่ห่างไกล ทั้งชายและหญิงต่างก็พยายามดำเนินชีวิตตามหลักจริยธรรมอันเดียวกัน และพยายามปฏิบัติตนในทางที่จะก่อให้เกิดบุญกุศลด้วยกันทั้งนั้น

แต่การที่ผู้หญิงถูกกีดกันมิให้เข้าร่วมในศาสนพิธีบางอย่าง เนื่องจากความเชื่อถือว่า เป็นเพศไม่บริสุทธิ์นั้น มีความเกี่ยวพันกับปัญหาเรื่องความเสมอภาคระหว่างเพศทั้งสองด้วยโดยทั่วไป ผู้หญิงใคร่ขออนุญาตให้เข้าไปในโบสถ์ได้เฉพาะบางโอกาสเท่านั้น ในตอนหนึ่งของพิชชวชนาค เมื่อพระสงฆ์ทำสังฆกรรมสวดอุทิศ หญิงมีกรรมและหญิงสาวจะต้องออกจากวัด สำหรับหญิงมีกรรมมีเหตุผลว่า อำนาจของคำสั่งวคอาจทำให้เกิดการคลอเคลียครุทนต์กันได้ได้ สำหรับหญิงสาว อาจทำให้ไม่ไค่แต่งงานตลอดชีวิตก็ได้ แต่นั่นเป็นการให้ความคุ้มครองแก่ผู้หญิงมิให้ใคร่ขยนิตรรายมากกว่าที่จะเป็นการกีดกันเพราะผู้หญิงมีมลทิน (ในพิชฌเภศพก็เช่นกัน ผู้หญิงมีกรรมจะถูกห้ามมิให้อยู่ขณะเผา ด้วยเกรงว่าวิญญาณของผู้ตายจะเข้าไปสิงในกรรม) ผู้หญิงต้องระมัดระวังเป็นพิเศษในความสัมพันธ์กับพระสงฆ์ และฝ่ายพระสงฆ์ก็ต้องระมัดระวังเช่นเดียวกัน แต่ทั้งนี้ก็เพื่อป้องกันพรหมจรรย์ของพระสงฆ์มากกว่าเพราะความไม่บริสุทธิ์ของสตรีเพศ

ผู้คนความความรสถกว่า ผู้หญิงในตำบลนาข่ามีใตถูกกักกันเพราะความเชื่อถือว่าเป้นเพศ
 ที่ไม่บริสุทธิ์มากเท่ากบผู้หญิงในอินเดียและลังกา ยกตัวอย่างเช่น ในบางแห่งในประเทศลังกา
 ห้ามมิให้ผู้หญิงเข้าไปในลานนวดข้าว หรือเข้าร่วมในพิธีหลังฤดูเก็บเกี่ยวซึ่งมีการปรุงอาหาร
 ถวายเทพยเจ้า แล้วจะมีการรับประทานอาหารร่วมกันในหมู่ชาย ทั้งนี้เพราะเชื่อกันว่าผู้หญิง
 เป้นเพศที่มีมลทิน ในตำบลนาข่า ผู้หญิงมีใตถูกกักกันการเข้าร่วมในพิธีใดๆ เลย แม้แต่ใน
 พิธีเกี่ยวเนื่องกับการกสิกรรม แท้จริงแล้วผู้หญิงเป้นคนทาศิ "ท้าวขวัญขาว" อันเป้นการ
 บูชาแม่โพสพด้วยซ้ำ แต่ยังมีพฤติกรรมในแง่อื่นทความเป้นมลทินเข้ามาเกี่ยวของด้วย ผู้ชาย
 จะไม่ซีกเสื่อผ้าของผู้หญิง หรือคนทแขวนเครื่องรางของขลัง จะไม่เดินลอดราวตากผ้าผู้หญิง
 เพราะกลัวว่าอำนาจความขลังจะเสื่อมไป แต่ก็จะเทียบกบข้อห้ามและการกักกันต่าง ๆ ใน
 อินเดียและลังกา ซึ่งแสดงว่าผู้หญิงเป้นเพศที่คดออกกว่าแล้ว กรณีเหล่านี้ขว่าไม่รุนแรงอะไรเลย
 เกี่ยวกบการมีส่วนร่วมในศาสนาพิธีและกิจการอื่นๆ ทางศาสนานัน ผู้หญิงในตำบลนาข่า
 แสดงความสนใจเท่าๆ กบผู้ชาย จริงอยู่คณะกรรมการวัดประกอบด้วยผู้ชายล้วนๆ และผู้ชาย
 เป้นผู้เตรียมการสำหรับงานวัด และพิธีสำคัญอื่นๆ เช่น สงกรานต์ เทศน์มหาชาติ ฯลฯ
 แต่ผู้หญิงก็มีส่วนร่วมอย่างเด่นชัดในการทำความสะอาดวัดและการทำอาหาร ในวันพระผู้หญิง
 ก็ไปวัดกันเป้นจำนวนมากกว่าผู้ชาย โดยเฉพาะหญิงวัยกลางคนและหญิงชรา ทั้งยังนำอาหาร
 ไล่ตระกร้าไปถวายพระอีกด้วย ส่วนผู้ชายนั้นน้อยมาก อนึ่ง การไล่บาตรในตอนเช้าผู้หญิง
 ก็เป้นฝ่ายจัดทำเป้นส่วนใหญ่

อนทจริงหาใช่พหุศาสนาไม่ททำให้เกิดการแบ่งแยกขบขาทของแต่ละเพศซึ่งมีใตเคยมี
 มาแต่ตั้งแต่เดิม วิทยาการสมัยใหม่และอิทธิพลตะวันตกต่างหากททำให้มีการแบ่งแยกเช่นน
 เช่น มีการแบ่งแยกอาชีพของชายและของหญิงในงานบริการต่างๆ ตลอดจนในการพาณิชย์
 และอุตสาหกรรม การแต่งกาย และการแต่งผมเกล้าก็ทำให้เห็นความแตกต่างระหว่างชาย
 กบหญิงเด่นชัดขึ้น ซอน ชาร์พ^๑ ก็ใตเคยกล่าวไว้เช่นกัน

จากข้อความที่ใตกล่าวมาแล้วในตอนน อาจตั้งข้อสมมติฐานทางสังคมวิทยาใตว่า หาก
 สถานันต่าง ๆ ของสังคมหนึ่งสังคมใตมีลักษณะเอื้ออำนวยต่อทั้งสองเพศ เช่น มีการนับทัญชาติ
 ฝ่ายสามีและฝ่ายภรรยา มีการเลือกคู่ครองอย่างเป้นอิสระ เบ็ดโอกาสให้คู่สมรสเลือกว่าจะอยู่

^๑ ก. หน้า ๔๒

อาศัยกับขบถามารดาของฝ่ายใดก็ได้ และมีสิทธิ์สืบมรดกทั้งสองฝ่าย หญิงและชายในสังคม
นั้นย่อมมีความเสมอภาคกันมากกว่า ในสังคมซึ่งมีการนับญาติฝ่ายเดียว มีการสมรสแบบคลุม
ถุงชน มีแบบแผนกำหนดไว้เกี่ยวกับที่อยู่อาศัยหลังการสมรส และมีสิทธิ์สืบมรดกไม่เท่ากัน
ยิ่งถ้าจะเปรียบเทียบกันกับชายหญิงในสังคมที่มีการนับญาติทางฝ่ายบิดาฝ่ายเดียว และเมื่อสมรส
แล้วคู่สมรสต้องไปอยู่บ้านฝ่ายสามีแล้ว ก็ให้เห็นได้ว่าแตกต่างกันมากที่สุด

ลักษณะบางประการของชีวิตความเป็นอยู่ในครอบครัว

ในบางเรื่องชีวิตประจำวันในครอบครัวไทย มีลักษณะที่ไม่รวมกันเป็นกลุ่มเป็นพวกและ
ไม่มีกำหนดกฎเกณฑ์แน่นอนตายตัว แต่เป็นเรื่องของแต่ละบุคคลมากกว่า สมาชิกในครอบ-
ครัวไม่ค่อยจะเฝ้าทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกันเท่าไรนัก กิจกรรมต่าง ๆ ในครอบครัวก็มักจะยืดหยุ่น
เปลี่ยนแปลงได้เป็นส่วนใหญ่

ยกตัวอย่างเช่นการรับประทานอาหาร ตามปกติก็จะให้เด็ก ๆ รับประทานอาหารก่อนผู้ใหญ่
สามีและภริยาก็มักจะไม่รับประทานอาหารพร้อมกัน ส่วนบุตรที่โตแล้วก็อาจต่างคนต่างรับประทานอาหารแล้ว
แต่ว่าจะหิวเมื่อไรหรือจะต้องไปทำงานเมื่อไร นอกจากนั้นคนไทยโดยทั่วไปยังชอบรับประทานอาหาร
ของจริงก็ไม่เห็นเวลาอีกด้วย

การพักผ่อนหย่อนใจก็มักเป็นเรื่องของแต่ละบุคคล สามีและภริยาไม่ค่อยจะไปไหนมา
ไหนด้วยกัน ต่างฝ่ายก็ต่างมีเพื่อนฝูงของตนเอง ไม่มีเพื่อนของทั้งครอบครัว ไม่ว่าจะเด็กหรือ
ผู้ใหญ่ต่างก็คบหาสมาคมกับคนรุ่นเดียวกันเป็นส่วนใหญ่ การคบเพื่อนก็ไม่จำเป็นต้องเลือก
คบเฉพาะในวงญาติ หากคบกับคนรุ่นเดียวกันในละแวกบ้านนั้นมากกว่า แต่เด็กเล็กเด็กวัยรุ่น
ในตำบลนาข้ากหาได้ถูกกักกันมิให้อยู่รวมด้วยเมื่อผู้ใหญ่พบประสังสรรค์กัน แม้จะไม่ได้เข้า
ร่วมสนทนาโดยตรง แต่ก็ไปนั่งฟังได้ทราบได้ที่ไม่รบกวนจิตใจของการสนทนาของผู้ใหญ่ เวลา
ที่ครอบครัวมีงานมีการ ไม่ว่าจะจะเป็นงานศพ พิธีสมรส งานขนานใหม่ หรือทำบุญบ้าน
เด็ก ๆ ก็ใคร่ได้เห็นและช่วยอยู่ด้วย การที่เด็กได้เรียนได้รู้ถึงเรื่องราวต่าง ๆ ซึ่งเป็นกิจของผู้ใหญ่
ก็เพราะตนมีส่วนร่วมด้วยมากกว่า เพราะผู้ใหญ่ตั้งใจสั่งสอนอบรมอย่างเป็นกิจลักษณะหรือ
เพราะความเชื่อถือทางศาสนาและคุณค่าทางสังคม

เรื่องการจัดทบทวนนอนในย่านใต้กล่าวไว้ในภาคผนวกที่ว่าด้วยการศึกษารายการณเกี่ยวกับ
 ความสัมพันธ์ในครอบครัว เด็กเล็กๆ มีกระนอนในห้องเดียวกับบิดามารดา ปกติถ้ามีย่า
 หรือยายอยู่ด้วย เด็กอายุระหว่าง ๕-๑๐ ขวบ ก็กระนอนข้างนอกกับย่าหรือยาย หญิงรุ่น-
 สาวอายุระหว่าง ๑๓-๑๗ ปี มีกระมีห้องนอนต่างหากทางด้านหลังเรือน ส่วนชายรุ่นหนุ่ม
 นอนไม่มีทิศทางเป็นส่วนตัว มีกระนอนตระเบียงหรือแม่แต้ในครัวถ้ามีท้าวางพอกระนอนใต้ ส่วน
 ยกพนตอนหน้าของเรือนซึ่งเย็นห้องโล่งไม่มีฝาปกกันเป็นทึ่ๆ สมาชิกของครอบครัวหนุ่มถึงสาวรัก
 กันบ้าง คือนรขบแขกหรือข่าง และไซ้เข็นทนอนพักผ่อนในเวลากลางวันด้วย

รูปลักษณะแห่งวงค์ญาติ

นิยม คำนวนมาสก

คำที่ใช้เรียกญาติ

คำที่ชาวต่างชาติภาษาใช้เรียกญาติพี่น้องฝ่ายบิดาและฝ่ายมารดานั้นแตกต่างกัน การพิจารณาเรื่องคำที่ใช้เรียกญาติพี่น้องนักเพอระโคเห็นหลักเกณฑ์ที่คนในตำบลนั้นกำหนดและจัดลำดับชั้นของญาติ ทั้งระโคที่รวบรวมว่า คำที่ใช้เหล่านั้นมีความหมายอย่างไร ในแง่ความสัมพันธ์ระหว่างญาติ

คำที่ใช้เรียกญาติที่ระกล่าวถึงนั้น จะแยกกล่าวเป็นสองประการ คือ คำที่ใช้เรียกต่อหน้า (terms of address) ประการหนึ่ง และคำที่ใช้กล่าวอ้างถึง (terms of reference) อีกประการหนึ่ง (ดูแผนภูมิที่ ๑)

๑. ญาติในระดับชั้นบิดามารดา สำหรับญาติในชั้นนี้ คำที่ใช้เรียก และคำที่ใช้อ้างถึงสำหรับบิดามารดา (พ่อ แม่) เองนั้น ไม่ได้ใช้รวมไปถึงพี่หรือน้อง ๆ ของบิดามารดาด้วย คำที่ใช้เรียกของบิดาหรือมารดานั้นเป็นคำเดียวกัน แต่แยกให้เห็นได้ว่าเป็นชายหรือหญิง (ลุง ป้า) แต่ถ้าน้องของบิดาและมารดา ก็มีคำเรียกที่ไม่แสดงเพศ แต่แยกให้เห็นว่าเป็นน้องทางฝ่ายบิดา (อา) หรือน้องทางฝ่ายมารดา (น้า) การที่ใช้ถ้อยคำต่างกันเช่นนั้น ทำให้แลเห็นว่า การใช้คำเรียกพี่น้อง ๆ ของบิดามารดานั้นมีหลักเกณฑ์การแบ่งชั้นอยู่ ๒ ประการ คือ ถ้าเป็นพของบิดาหรือมารดา ก็คือความสูงอายุกว่าเช่นชื่อสำคัญเห็นข้อความเป็นญาติฝ่ายใด ทำให้เกิดมีฐานะเท่าเทียมกันระหว่างพี่ชายของบิดาและพี่ชายของมารดา และระหว่างพี่สาวของบิดาและพี่สาวของมารดาด้วย แต่ถ้าเป็นน้องของบิดาหรือของมารดาแล้ว ความอายุกว่าทำให้ไม่สามารถใช้หลักเกณฑ์ข้างต้นได้ กลับมาใช้หลักที่แยกให้เห็นว่าเป็นน้องของบิดาหรือน้องของมารดา คือน้องของบิดาไม่ว่าเป็นหญิงหรือชายใช้คำหนึ่ง และน้องของมารดาทั้งหญิงและชายก็ใช้คำหนึ่ง

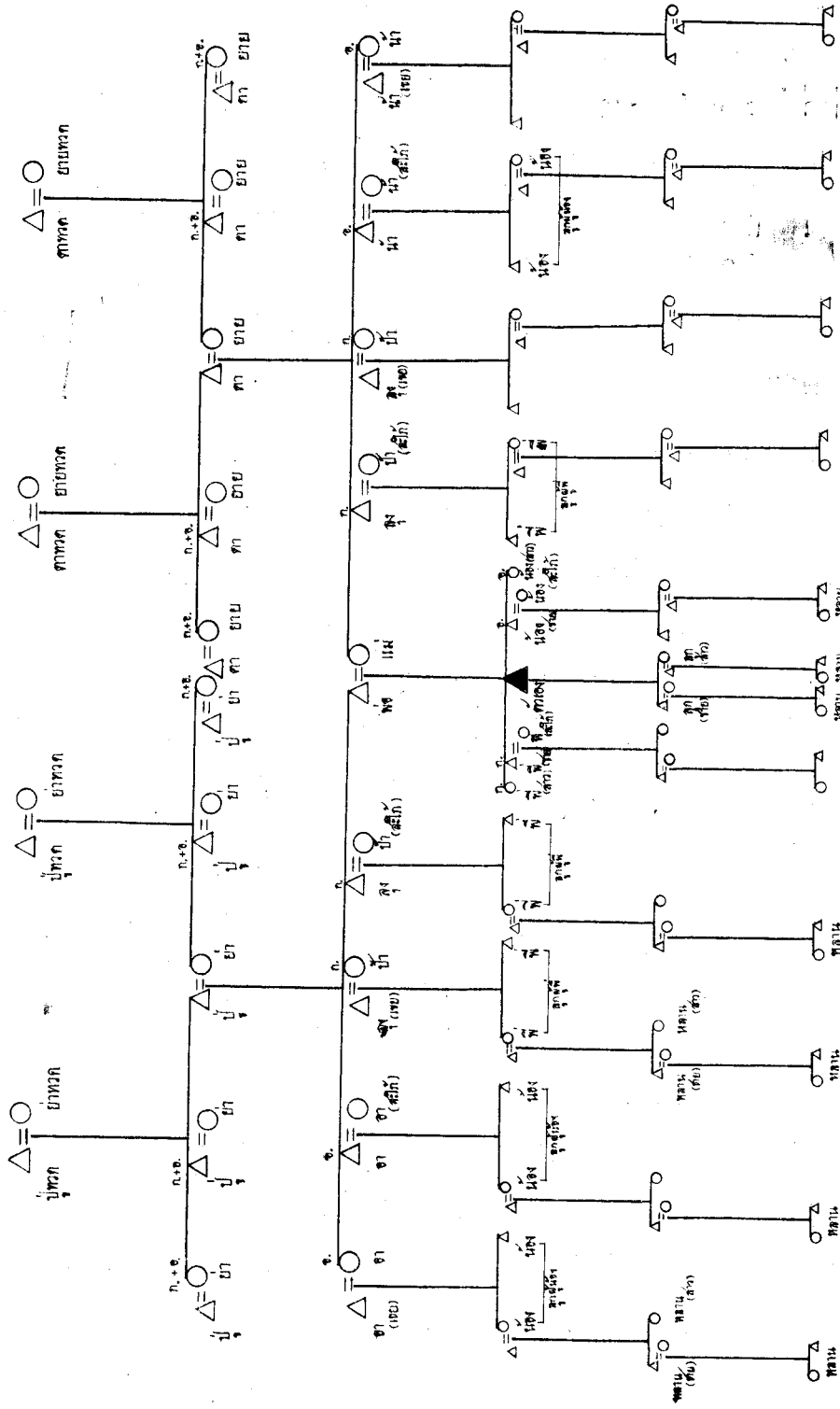
ส่วนคู่สมรสของพ่และน้องของบิดามารดานักมีค่าใช้จ่ายเช่นเดียวกับข้างต้น แล้วแต่เพศ และแล้วแต่ว่าจะเป็นผู้สมรสของพ่อ ของบิดามารดาหรือของแม่ ของบิดามารดา คือ ภรรยาของลูก ก็เรียกว่า บิดา หรือสามีของ บิดา ก็เรียกว่า ลุง สามีหรือภรรยาของอา และน้าก็ใช้คำว่าอาและน้า เช่นกัน แต่คำที่ใช้อ้างถึงญาติชนนมีคำที่ต่อเนื่องให้เห็นความเกี่ยวข้องของทางการสมรสเพิ่มขึ้นด้วย คือใช้ คำ สะใภ้ เติมท้ายสำหรับหญิง และคำว่า เขย เติมท้ายสำหรับผู้ชายที่เข้ามาเกี่ยว เป็นญาติกัน เพราะสมรสกับพ่ แม่ ของบิดามารดาของตน

๒. ญาติในลำดับชั้นบิดาตาย สำหรับญาติในชั้นนมีคำแบ่งแยกให้เห็นว่าเป็นญาติ ฝ่ายบิดาหรือฝ่ายมารดา คือถ้าเป็นบิดามารดาของบิดา หรือพ่ แม่ ของบิดามารดาของบิดา หรือคู่สมรสของพี่น้องเหล่านี้ ใช้คำเรียกและคำอ้างถึงว่า บิดา และ ย่า แต่ถ้าเป็นบิดามารดาของ มารดาหรือพ่ แม่ ของบิดามารดาของมารดา หรือคู่สมรสของพี่น้องเหล่านี้ใช้คำว่า ตา และ ยาย และญาติทั้งสองฝ่ายนมีคำเติมว่า ใหญ่ หรือ น้อย เพื่อแสดงให้เห็นว่าแก่กว่า หรืออ่อนกว่าบิดาตายจริง ๆ ของผู้เรียกอีกด้วย เช่นจึงทำให้เห็นได้ว่าสำหรับญาติชนนตลอด ชนไปในลำดับที่ ๒ นมีคำใช้อยู่ ๒ คำ เพื่อแสดงว่าเป็นญาติทางฝ่ายบิดาหรือมารดา และยังมี คำแสดงให้เห็นอายุแก่อ่อนของ ญาติชนน ๆ ด้วย ส่วนสำหรับญาติชนนตลอดชนน ไปอีกชั้นหนึ่ง (ชนนทวด) ก็ยังคงมีการใช้คำที่แสดงว่าเป็นทวดทางฝ่าย บิดาหรือฝ่ายมารดาอีกด้วย เช่น ทวด ทางฝ่ายบิดาก็ใช้คำเรียกและอ้างถึงว่า บิดาทวด และ ย่าทวด ทวดทางฝ่ายมารดาก็ใช้คำว่า ตาทวด และ ยายทวด คำเหล่านี้ใช้เรียกรวมไปถึงพ่ แม่ และคู่สมรสของทวดเหล่านั้นด้วย ส่วนคำที่ จะแสดงอายุแก่อ่อนนั้นไม่มีใช้ในญาติชนน

๓. ญาติในลำดับชั้นเดียวกับตัวผู้เรียก คำที่ใช้เรียกพี่น้องแท้ ๆ ของผู้เรียกนั้น ใช้คำ ต่างกันตามความแก่อ่อนของอายุ ผู้ที่มีอายุแก่กว่าไม่ว่าจะเป็นเพศใดใช้คำเรียกว่า พี่ ผู้ที่อ่อน อายุกว่าก็เรียกว่า น้อง สำหรับคำที่ใช้อ้างถึงอา ใช้ คำแสดงเพศไว้ด้วย โดยเติมคำว่า ชาย หรือ หญิง หลังคำนั้น ๆ ส่วนคำที่ใช้เรียกต่อหน้าบุคคลเหล่านั้นนั้น ก็มักจะ ใช้ คำรวม ๆ กัน ไปว่าพี่ แล้วออกชื่อของผู้นั้นต่อท้ายไปด้วย ในกรณีนี้จะเห็นว่าอายุมีผลต่อความสูง อายุกว่า ไว้ด้วย ส่วนน้อง ๆ นั้นอาจะเรียกชื่อตัวผู้นั้นแทนนก็ได้

คำว่า พี่ ใช้กับบุตรชายหรือบุตรสาวของลุงหรืออาด้วย และคำว่า น้อง ก็ใช้กับบุตรชาย หรือบุตรสาวของน้าหรืออาด้วย บางกรณี พี่ อาจมีอายุอ่อนกว่าผู้เรียกก็ได้ และในที่นี้เองเดียวกัน

ลักษณะวงศักราช

Δ = ตู้ควบคุม
 \circ = ตู้หม้อแปลง
 ก. = เมตร
 จ. = จอหน้า

แผนภูมิที่ 1 ลักษณะวงศักราช

น้อง อาจแก่กว่าผู้เรียกก็ได้ ในกรณีเช่นนี้ พี่ ที่มีอายุอ่อนกว่าผู้เรียก ผู้เรียกอาจ ใช้เรียก
 ชอเฉย ๆ ในเวลาปกติ แต่ถ้ายกขานหรือในเวลาเป็นการเป็นงานแล้วคงเรียกว่า พี่ ส่วน
 น้องที่มีอายุแก่กว่าผู้เรียกนั้น ในเวลาปกติทว่า ๆ ไปผู้เรียกอาจเรียกว่า พี่ หรือเรียกชอตัวสั้น
 เฉย ๆ แต่ฐานะตามทางการก็ยังคงเป็น น้อง อยู่แน่นอน ในการกล่าวถึงพี่น้องที่เป็นบุตรของ
 ลงบ้านอาเหล่านี้ ผู้เรียกอาจขยายให้เห็นความสัมพันธ์โดยใช้คำว่า ลูกพี่พี่ และ ลูกพี่น้อง
 (บุตรของพี่และน้องของบิดามารดา) ก็ได้ แต่โดยมากมักจะไม่ใช่คำจำกัดลงไปเช่นนั้น คงเรียก
 รวม ๆ กันว่า พี่ - น้อง ซึ่งรวมทั้งพี่น้องร่วมท้องและบุตรของลงบ้านอา คำว่า พี่ - น้อง จึง
 หมายความว่า ความใกล้ชิดที่สำคัญที่สุดในลำดับชั้นเดียวกับผู้เรียก

๔. ญาติในลำดับชั้นถัดลงมา สำหรับบรรดาบุตรของผู้เรียกเองนั้น ใช้คำอ้างถึงว่า
 ลูก (ถ้าแสร้งเพศก็เติมคำว่า ชาย และ สาว ลงไป) ส่วนคำที่ใช้เรียกนั้นโดยมากบิดามารดา
 มักจะเรียกชอตัวของบุตรนั้น ๆ หรือใช้เรียกด้วยชอเล่น เช่น น้อง, เล็ก ฯลฯ

ส่วนสำหรับบุตรของบุตร ซึ่งเป็นญาติชั้นถัดลงมาลำดับ ๒ เวลากล่าวอ้างถึง ใช้คำว่า
 หลาน และเวลาเรียกใช้คำว่า ลูก หรือเรียกชอเล่นของผู้นั้นตรง ๆ ส่วนบุตรของพี่ และน้อง
 แท้ของผู้เรียกรวมทั้งบุตรของลูกพี่พี่และลูกพี่น้องนั้น ก็ใช้คำกล่าวอ้างถึงว่า หลาน (เติมคำว่า
 ชาย หรือ สาว เพศแสร้งเพศ) เช่นกัน และคำที่ใช้เรียกนั้นก็ใช้ ลูก เช่นเดียวกับคำที่ใช้
 เรียกบุตรของตนเอง

มีข้อน่าสังเกตอยู่ข้อหนึ่งในการ ใช้คำเหล่านี้ คือ การใช้คำ ๆ เดียวกันกับบุคคลที่เป็น
 ญาติในลำดับชั้นต่างกันสองชั้น จะเห็นได้ว่า บุตรของผู้เรียกเองนั้นแยกไว้เป็นประเภทหนึ่ง
 ต่างหาก แต่หลานแท้ (บุตรของบุตร) ของตนเอง (ผู้เรียก) และบุตรของพี่ ๆ น้อง ๆ ของตน
 (ผู้เรียก) ซึ่งเป็นญาติคนละลำดับชั้นนั้นรวมเรียกว่า หลาน ทั้งหมด

เมื่อกล่าวอ้างถึงญาติชั้นถัดลงมา ในลำดับที่ ๓ คือ บรรดาบุตรของหลานแท้
 (บุตรของบุตร) นั้นใช้คำว่า หลาน ถ้าใช้หลักเกณฑ์เดียวกันแล้วบรรดาบุตรของหลานไม่แท้
 (บุตรของพี่หรือของน้อง) ของผู้เรียกก็ควรจะใช้คำว่า หลาน ด้วยโดยนับตามศักดิ์วงศ์ญาติ
 แต่ในทางปฏิบัติจริง ๆ มักเรียกหลานซึ่งเป็นบุตรของหลานไม่แท้ (บุตรของพี่หรือน้อง) ว่า
 หลาน หรือลูก และกล่าวอ้างถึงว่า หลาน เป็นการนับบุคคลเหล่านั้นเข้าอยู่ในชั้นเดียวกับหลาน
 แท้ของตนและนับตนเองอยู่ในชั้นเดียวกับบุคคลเหล่านั้น

การใช้คำ ๆ หนึ่งด้วยกัน กับญาติต่าง ลำดับชั้นกันนั้นมักจะทำให้ผู้ฟังเข้าใจสับสนกันได้ ผู้คนจึงไม่สามารถจะอธิบายได้ว่า เหตุใดทางภาษาจึงใช้คำ ๆ หนึ่งด้วยกันกับวงศ์ญาติในลำดับชั้นต่างกัน แต่ในเรื่องการประพฤติปฏิบัติต่อกันในระหว่างวงศ์ญาติของชาวค่ายนาบ้าน มีข้อเท็จจริงที่สำคัญอยู่ประการหนึ่ง คือ ถ้าเป็นญาติในลำดับชั้นเดียวกับตนแล้วใช้คำว่า พี่ - น้อง ทั้งนี้ สำหรับญาติในลำดับชั้นถัดลงมาเช่นกัน ใช้คำว่า ลูก - หลาน ซึ่งรวมทั้งบุตรและหลานแท้ของตน และบุตรและหลานของพี่ ๆ น้อง ๆ ของตนอีกด้วย บรรดา ลูก - หลาน เหล่านี้ย่อมอ่อนน้อมกว่าผู้เรียกและผู้เรียกย่อมได้รับความเคารพนับถือจากบุคคลเหล่านั้นและมีสิทธิเรียกร้องบุคคลเหล่านั้นให้ปฏิบัติต่อผู้เรียกตามที่เหมาะสมได้

๕. ญาติฝ่ายสามีหรือภรรยา คำที่ใช้เรียกญาติฝ่ายสามีหรือภรรยาเป็นคำเดียวกับที่ใช้เรียกญาติฝ่ายบิดาหรือฝ่ายมารดาของตน หลักของการใช้คำเหล่านี้มีอยู่ว่า สามี ย่อมใช้คำเรียกญาติของภรรยาเช่นเดียวกับที่ ภรรยา ใช้เรียกญาตินั้น ๆ เอง เช่น พี่ ๆ น้อง ๆ ของภรรยา สามี ก็เรียกว่า พี่ - น้อง ด้วย บิดามารดาของภรรยาสามีก็เรียกว่า พ่อ - แม่ เหมือนกันตลอดจนพี่ ๆ น้อง ๆ ของบิดามารดาของภรรยาสามีก็เรียกว่า ลุง - ป้า - น้า - อา ด้วย แต่ถ้าเป็นการกล่าวอ้างถึงอาจเต็มคำลงข้างท้ายเพื่อแสดงว่าเป็น ญาติฝ่ายภรรยา ฝ่ายภรรยาที่ใช้คำเรียกและคำอ้างถึงญาติของสามีอย่างเดียวกัน ดังนั้นจะเห็นได้ว่า สำหรับญาติฝ่ายสามีหรือฝ่ายภรรยาของพี่ - น้อง ก็ หรือญาติฝ่ายสามีหรือฝ่ายภรรยาของผู้เรียกเองก็มักใช้คำชดเชยด้วยกันนั่นเอง การสมรสจึงทำให้เกิดญาติชั้นนอกชุดหนึ่งซึ่งมีศักดิ์เทียบเท่ากับญาติแท้ทางฝ่ายบิดาและมารดาและพี่ ๆ น้อง ๆ ของผู้เรียกอีกด้วย

ความสัมพันธ์ระหว่างการใช้ถ้อยคำ และพฤติกรรมต่าง ๆ ของวงศ์ญาติ

ปัญหาที่ควรพิจารณา ณ ที่นกลือว่า คำที่ใช้กับวงศ์ญาติลำดับชั้นต่าง ๆ กับการประพฤติปฏิบัติต่อกันจริง ๆ ในระหว่างวงศ์ญาติเหล่านั้น มีความสัมพันธ์กันมากน้อยเพียงไร เพราะว่าการแย่งลำดับชั้นและแยกวงศ์ญาตินั้น บางคราวก็ดูเหมือนว่าจะมีความหมายในทางการประพฤติปฏิบัติต่อกันและกันแฝงอยู่ด้วย แต่บางคราวก็เป็นแต่เพียงการแย่งทางภาษาเท่านั้นหาได้มีความหมายในทางปฏิบัติต่อกันและกันจริง ๆ ในทววันนี้ไม่

๑ ลำดับชั้นญาติและความสูงต่ำของอายุ ลำดับชั้นญาติเป็นหลักสำคัญในเรื่องการประพฤติปฏิบัติต่อกันและกันในหมู่วงศ์ญาติ บรรดาวงศ์ญาติทั้งหลายอาจจัดแบ่งอย่างกว้าง ๆ ออกได้เป็น ๓ ลำดับชั้น คือชั้นบิดามารดา ชั้นตนเอง (พี่ - น้อง) และชั้นถัดลงมา (ลูก - หลาน)

ในกระบวนญาติทั้ง ๓ ลำดับชั้นนี้ จะเห็นว่าคำที่ใช้แยกแยะกันมากที่สุดก็ในชั้นบิดามารดา
หลักเกณฑ์สำคัญในการแยกแยะวงศ์ญาตินั้นอาจกล่าวได้ว่า ถ้อยคำ ความสูงต่ำของอายุ

สำหรับญาติในลำดับชั้นบิดามารดานั้น ไต่ถ้าวมาแล้วว่า คำที่ใช้เรียกพ่ ๆ นอง ๆ
ของบิดาหรือของมารดาของผู้เรียกนั้น ต่างกันโดยถ้อยคำเป็นสำคัญอย่างเคียว (ลุง, ป้า) แต่
ถ้าเป็นนอง คำที่ใช้เรียกก็แบ่งแยกให้ทราบว่าเช่นนองของบิดาหรือของมารดาโดยไม่คำนึงถึง
เพศ การที่แยกเรียกพ่อนองของบิดามารดาออกเป็นอง ๔ ประเภทด้วยกันคือ ลุง, ป้า, น้ำ, อา
นั้น ไม่มีส่วนสัมพันธ์อย่างเห็นเด่นชัดกับพฤติกรรมที่ผู้เรียกพึงแสดงต่อญาติเหล่านั้นเลย ไม่มี
หลักเกณฑ์ใด ๆ ว่าในบรรดาญาติทั้ง ๔ ประเภทนี้ ผู้เรียกพึงแสดงความเคารพกตัญญูหรือ
ความรักความเอาใจใส่ต่อใครมากกว่ากัน จุดสำคัญในข้อนี้อยู่ที่ว่าจะต้องแสดงความเคารพ
นบถต่อก่อพ่ ๆ นอง ๆ ของบิดามารดาทุก ๆ คน และพ่ ๆ นอง ๆ ของทั้งทางฝ่ายบิดาและมารดา
นั้นยอมมีฐานะเท่าเทียมกัน ทั้งนี้ก็หมายความว่าผู้เรียกจะไม่คำนึงถึงว่าญาติเหล่านั้นมีอายุ
อ่อนกว่าหรือแก่กว่าบิดามารดาของตน หรือว่าในงานพิธี ลุง ซึ่งมีอายุมากกว่าคนอื่น ๆ จะไม่
ได้รับการยกย่องสูงกว่า น้ำ หรือ อา ความรู้สึกผูกพันใกล้ชิดสนิทสนมระหว่างผู้เรียกกับ ลุง
ป้า น้ำ อา ของผู้นั้น ส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับที่อยู่อาศัยและผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ

ส่วนญาติที่อยู่ในชั้นเดียวกับผู้เรียก (ego's generation) นั้น ความสูงต่ำทางอายุนับว่า
เป็นหลักสำคัญในการจัดลำดับความสัมพันธ์ ความสัมพันธ์ระหว่างตัวผู้เรียกเองกับญาติที่
อยู่ในลำดับชั้นนี้คือ เป็นพ่หรือเป็นนองเท่านั้น การมีศักดิ์เป็นพ่หรือนองนั้น ก็โดยคำนึงว่า
บิดามารดาของญาติผู้นั้นมีอายุแก่กว่าหรืออ่อนกว่าบิดามารดาของผู้เรียกเอง

การเนนเรื่องลำดับชั้นญาติที่เหนือกว่าและความสูงต่ำของอายุนั้น อาจเห็นได้จากพฤติ-
กรรมต่าง ๆ ที่ชาวบ้านเหล่านั้นแสดงออก ทั้งในชีวิตประจำวันและในพิธีกรรมต่าง ๆ ข้อความที่
ชาวพ^๑ เขียนไว้เกี่ยวกับชาวบ้านที่ตำบลนาย่างชันนั้น อาจนำมาใช้กับชาวตำบลนาย่างได้
อย่างดี คือชาวพ^๑ได้กล่าวไว้ว่า

“พฤติกรรมที่เป็นสัญลักษณ์อย่างแท้จริงแห่งความเคารพนบถของผู้อาวุโสสูง
กว่านั้น จะพบเห็นได้ในระบอบวงศ์ญาติ คำต่าง ๆ ที่ใช้เรียกญาตินั้นก็มักจะบ่งชี้
ว่าญาตินั้น ๆ มีอายุแก่หรืออ่อนกว่าผู้พูด.....นับแต่ด้วยทารกเป็นต้นมาและตราวย

^๑ L. Sharp. et al., Siamese Rice Village, Cornell Research Center, Bangkok: ๑๙๕๓ หน้า ๙๔

เท่าที่ขงมีการคิดต่อกบญาติเหล่าน้อย คนไทยได้รับการอบรมสั่งสอน ให้
แสดงความเคารพนบถต่อกบญาติทุก ๆ คนที่อยู่ในลำดับชั้นเหนือกว่ารวมทั้งญาติที่
อยู่ในลำดับชั้นเดียวกันแต่อาัยแก่กว่าด้วย จากการอบรมสั่งสอนตนเองก็ยอม
คาดหมายว่าญาติชั้นเดียวกันซึ่งอ่อนวัยกว่าตนและญาติ ในลำดับชั้นถัดลงมาก็จะ
ต้องแสดงความเคารพนบถต่อกันเช่นเดียวกัน

การแสดงความเคารพนบถไม่แต่เพียงทางวาจาเท่านั้นแต่รวมถึงทางกายด้วย เช่นการไหว้ การ
ก้มตัวเมื่อเดินผ่าน ฯลฯ

อย่างไรก็ดี การเคารพนบถมีวามสูงกว่านกมีโตไซพว่าเพรื่อไปลงบุคคลอนซึ่งมีใช้
วงศ์ญาติด้วยเสมอไป ซาร์พ โตเขียนไว้ว่า แม้จะมีระเบียบแบบแผนอยู่ก็ตามว่าจะต้องแสดง
ความเคารพต่อผู้เฒ่าและอาวุโสสูงกว่่า ลำพังอาัยแต่อย่างเดียวกหาโตเป็นเครื่องทำให
นมพื้นฐานสูง มีอำนาจหรือเป็นผู้นำในกิจการของชุมชนนั้นไม่ ในสังคมตำบลนาบ้านนั้นไม่
มีหลักเกณฑ์ใดเกี่ยวกับความประพฤติที่จะแสดงลักษณะความเป็นผู้ใหญ่-ผู้น้อย อย่างเกินควร
ในวงศ์ญาติชั้นถัดลงมาไม่มีคำทเนนถงความแตกต่างในเรื่องอาัย ทั้งนี้โตหมายความว่าผู้
เรียกจะไม่ค่านงถงเรื่องอาัยเมื่อเกี่ยวของกับบุตรของตนหรือว่าไม่แยกแยะว่าหลานแท้ของตน
และลูกของพี่ ๆ น้อง ๆ นั้นเป็นญาติคนละประเภทกับลูกของตนคำว่า ลูก-หลาน ทกล่าวอย่าง
รวม ๆ นี้ หมายถึงบรรดาญาติซึ่งมีอาัยน้อยกว่าและอยู่ในลำดับชั้นที่ต่ำกว่าผู้เรียกญาติเหล่าน
ระของเคารพนบถอผเรียกและผู้เรียกมีสัทธ เรียกกรอขาง สังขาง อย่างจากญาติเหล่านอนทจริง
การทญาติซึ่งต่างก็สูงอาัยแล้วจะช่วยเหลือกันและกันได้นั้น ก็ยอมจะต้องอาศัยนาพกน้าแรง
ของบรรดาลูกหลานเหล่านนเอง

๓. ความไม่เที่ยงสาในเรื่องการสืบวงศ์ตระกูล โตกล่าวมาแล้วว่า ในลำดับชั้นญาติ
ถัดลงมาชั้นแรก (ชั้นลูก) และชั้นต่อ ๆ ไปนั้น มีลักษณะสำคัญที่เด่นชัดอยู่อย่างหนึ่ง คือ ไม่
มีการถอความสูง-ต่ำทางอาัย สำหรับญาติลำดับชั้นถัดขึ้นไปชั้นที่สองก็เช่นเดียวกัน ในชั้น
นี้มูลค่าเรียกญาติทางฝ่ายบิดามารดาต่างกันและใช้เรียกรวมไปถึงพี่ ๆ น้อง ๆ ของบุคคล
เหล่านันด้วยโดยไม่ค่านงถงเรื่องอาัยเลย (ปู่, ย่า, ตา, ยาย) ลักษณะดังกล่าวนี้จะเป็น
เครื่องชี้ให้เห็นว่าระบบวงศ์ญาติเนนความสำคัญส่วนใหญ่อยู่ที่ญาติสองลำดับชั้นเท่านั้นเอง

คือญาติลาบชนเดียวกับตนเองและชนขามารคา ส่วนญาติชั้นถัดๆ ขึ้นไปและชั้นถัดๆ ลง
มากมีแต่เพียงคำที่ใช้เรียกรวมกันอย่างกว้างๆ เท่านั้นเอง

นักมานุษยวิทยาหลายท่านได้เคยตั้งข้อสังเกตไว้ว่าระบบวงศ์ญาติในชนบทของไทยนั้น
ขาด "ความลึก" เช่น De Young (๑๙๕๕) และ Sharp (๑๙๕๓) เป็นต้น Sharp^๑
เขียนไว้ว่า

"ไม่ปรากฏว่าชาวชนบทแห่งนั้นเคยสนใจในเรื่องราวการสืบเชื้อสายวงศ์ตระกูลไม่ว่าจะ
เป็นเชื้อสายฝ่ายบิดาหรือฝ่ายมารดา ไม่มีความรู้สึกว่าคุณสืบเชื้อสายจากตระกูล
เก่าแก่ ซึ่งอาจนับถอยหลังไปได้ไกลหรือซึ่งอาจสืบต่อกันไปในภายหน้า ใน
คำขบถางเช่นนั้น ความสนใจในเรื่องวงศ์ญาติว่าสืบสายตระกูลแต่โบราณกันมา
อย่างไรและจะติดต่อกันไปในภายหน้าอย่างไรนั้น มีน้อยกว่าความสนใจใน
วงศ์ญาติที่รุ่นราวคราวเดียวกัน"

ข้อเท็จจริงประการหนึ่งที่น่าสนใจในประเศไทยพึงมีการใช้นามสกุลกันเมื่อไม่
นานมานักคือ มีพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้นามสกุลเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๗ แต่กระนั้นในท้อง
ถื่นชนบทชาวบ้านก็ไม่ค่อยได้ใช้นามสกุลกันเท่าไรนักและไม่ค่อยจะจกจำกันว่าใคร นามสกุล
อะไร

จากแผนผังแสดงการสืบเชื้อสายของบุคคลต่างๆ ในตำบลนาป่า จะเห็นได้ว่า คนใน
ตำบลนั้นไม่ค่อยจะทราบเรื่องบรรพบุรุษของตนเท่าไรนัก มีคนอยู่เพียงไม่กี่คนที่สามารถบอกชื่อ
ปู่, ย่า, ตา, ยาย ของตนและยังเป็นพ่ๆ น้องๆ ของปู่ย่าตายายด้วยแล้วยิ่งแทบไม่รู้จักเอาเลย
นามสกุลก็ไม่มี ความสำคัญในชีวิตประจำวันของคนเหล่านั้น ลักษณะเช่นนี้อาจเป็นลักษณะ
ธรรมดาของระบบการนับวงศ์ญาติทั้งฝ่ายบิดาและฝ่ายมารดาได้ กล่าวคือ การใช้คำเรียก
วงศ์ญาติและการนับญาติหลายสาย ย่อมทำให้เกิดวงของญาติแผ่ออกไปอย่างกว้างขวาง
และวงนี้อาจมีอยู่หลายคนซึ่งห่างไกลกันมากจนทำให้การประพฤติปฏิบัติต่อกันแบบญาติ
หมดความหมายไป ระบบการนับญาติเช่นนั้น มีกำหนดการประพฤติปฏิบัติต่อกันและกันประมาณ
๓ ลำดับชั้นเท่านั้น ซึ่งก็เป็นการแน่นอนว่าจะต้องเป็นญาติในสายใกล้ชดกกับตนเอง คือ บิดา-
มารดา พี่ๆ น้องๆ ลูกๆ และหลานๆ ของตน

^๑ ก. หน้า ๘๐

เมื่อเขียนเช่นนี้ก็น่าจะหมายความว่าชาวตำบลนาป่า (รวมทั้งชาวภาคกลางอื่น ๆ ที่อาจ
 ถึงด้วย) ไม่เห็นเป็นประดีประสาในเรื่อง "บรรพชรม" ของตน แต่กระนั้นก็ยังมีการประพฤติ
 ปฏิบัติทางหนึ่ง คือทางศาสนา ซึ่งแสดงว่าความรู้สึกนึกคิดเกี่ยวกับบรรพ ชรมและอิทธิพล
 ของบรรพชรมต่อบุคคลที่ยังมีชีวิตอยู่นั้น มีความสำคัญอย่างยิ่ง ปรากฏเท่าที่ทราบนั้นไม่เคยมีผู้
 ไทศึกษาคนใดในชนบทภาคกลางเกี่ยวกับพฤติกรรมทางศาสนาในแง่ นี้และความสัมพันธ์ของ
 พฤติกรรมนิตยระบของศัญญาติเลย ผลการค้นคว้าของสถาบันเกี่ยวกับเรื่องนี้จะได้กล่าวไว้โดย
 ละเอียดยกในอีกบทหนึ่งต่างหาก ณ ทุนจะขอชี้ให้เห็นเพียงบางประการก่อนคือ

ก. การระลึกถึงบรรพชรมนั้น ปรากฏชัดอยู่ในการทำบุญในโอกาสต่าง ๆ จะเป็น
 ฃานกต หรือทวักกิก กล่าวคือมีการกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว

ข. ชาวบ้านมักจะนำเอากระดูกของบรรพชรมที่ล่วงลับแล้ว เฉพาะอย่างยิ่งของ
 บิฑามารตามาเก็บไว้บูชาในหังพระในบ้านหรือบรรจุไว้ในกำแพงโฆสัถ์ และมีการทำบุญกระดูก
 เหล่านเป็นครั้งคราว นอกจากการอุทิศส่วนบุญ ให้แก่ผู้ล่วงลับไปแล้วตาม พิฑการทาง
 พุทธศาสนานแล้ว ก็ยังมีพิธีกรรมตามคัฑของ จีน มีการเช่นสรวงอุทิศสิ่งของ ให้แก่ผีตาย
 อุกด้วย เช่น เมื่อถึงเทศกาลตรุษจีน ก็มีการเช่นไหว้บรรพชรมที่ล่วงลับไปแล้ว ดังนี้เป็นต้น

ค. ชาวบ้านในตำบลนาป่ามีความเชื่อถอและบางคราวก็ทำการเช่นสรวงภคพิฑศาศ
 ต่าง ๆ โดยเชื่อว่าพวกนมีอำนาจจะบันดาลให้คนเป็น ๆ ประสพโชคคัฑ หรือเคราะห์ร้ายไค
 ภคพิฑศาศเหล่านบางคนอาจเป็นญาติพนองที่ล่วงลับไปแล้วก็ได้

ที่ไคกล่าวมานแสดงให้เห็นว่ ในส่วนการประพฤติปฏิบัติทางศาสนานั้นชาวตำบลนาป่า
 ก็มีความรู้สึกนึกคิดเกี่ยวกับบรรพชรมช่เหมือนกัน แต่มีลักษณะแปลกอย่างหนึ่งในเรื่องนี้
 คือ แม้ว่าจะมีความคตินกเกี่ยวกับบรรพชรมช่ก็ตาม ก็ไม่ค่อยระไครำลึกลง บรรพชรม
 เหล่านในฐานะที่เคยเป็นบุคคลในวงศัทรกุลของตน สำหรับบิฑามารวาทที่ล่วงลับไปแล้วนั้น
 มักจะจำกันไคทุกคน แต่พอถึงช่นบ่ฆ่าตายและบรรพชรมอื่น ๆ แล้วไม่ค่อยจะจำกันได้
 เป็นรายบุคคล แต่มักจะเรียกรวมกันเสียเป็นพวกหนึ่งว่า "ผู้ล่วงลับไปแล้ว" กระดูกของ
 บรรพชรมที่เก็บไว้บูชาในกำแพงก็ระไคระคูกของญาติช่นที่เห็นอกว่าตนมากนัก โดยมากถ้าจะ
 มีกมีแต่กระดูกของบิฑามารวาทของฝ่ายไคฝ่ายหนึ่งหรือญาติสนิทรุ่นไคเ้เคียงกันมากกว่า ดัง
 นั้นจึงไม่เข้าลักษณะการนบถอบรรพชรมและสัจวทรกุลของชาวจีนเท่าไคนัก

๓. ความเท่าเทียมกันระหว่างญาติของคู่สมรส ไต่ถามมาแล้วว่าในคำขาน่าบ้านนี้ คำที่ใช้เรียกญาติฝ่ายสามีหรือฝ่ายภรรยา ก็คือคำเดียวกันกับที่ใช้เรียกญาติทางฝ่ายบิดาและ มารดาของตนเองความเท่าเทียมกันระหว่างญาติฝ่ายสามีกับญาติฝ่ายภรรยาจะเห็นได้จาก การประพฤติปฏิบัติของคู่สมรสต่อญาติเหล่านั้น ลักษณะสำคัญยิ่งประการหนึ่งในระบบวงศ์ญาติ ของไทยก็คือการให้ความสำคัญแก่ญาติโดยการสมรส ในระบบที่มีการสืบสกุลจากฝ่ายบิดา หรือฝ่ายมารดาแต่ฝ่ายเดียว ญาติทางอีกฝ่ายหนึ่งมักจะไม่ค่อยมีความสำคัญเท่าใดนัก ฉะนั้นการวิเคราะห์หรือวงศ์ญาติของไทยซึ่งเป็นระบบทวิภาคี (bilateral system) ไม่ใช่ระบบสืบ สกุลจากฝ่ายใดฝ่ายเดียว จึงควรถือว่าการสมรสและความเกี่ยวของอันเกิดจากการสมรสนั้น เป็นแก่นกลางของโครงสร้างแห่งระบบวงศ์ญาติเลยทีเดียว ในบทก่อน ๆ ไต่ถามแล้วว่า คู่สมรสจะเลือกอยู่กับบิดามารดาฝ่ายสามีหรือฝ่ายภราก็ได้ ไม่ว่าจะอยู่ตลอดไปหรืออยู่ชั่ว คราวและการที่คู่สมรสเลือกอยู่กับฝ่ายใดก็ย่อมหมายความว่า จะต้องเกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิด กับญาติทางฝ่ายนั้น ๆ ด้วย

อย่างไรก็ตามไม่ว่าคู่สมรสจะเลือกอยู่กับบิดามารดาฝ่ายใด วงศ์ญาติที่ใกล้ชิดสนิทสนม ก็ย่อมจะต้องรวมถึงพี่น้องและบิดามารดาของอีกฝ่ายหนึ่งอยู่ด้วยเสมอ และครอบครัวของบิดา มารดาทางของฝ่ายสามีและของฝ่ายภร่าย่อมได้รักษาปฏิบัติและการยกย่องอย่างเท่าเทียมกัน เสมอ ความเท่าเทียมกันระหว่างญาติทั้งสองฝ่ายนี้ย่อมมีความหมายต่อสิทธิหน้าที่และฐานะของ สามีและภรรยาหรือของชายและของหญิงอยู่ด้วย ซอนไต่ถามไว้แล้วในบทที่ ๘ ตอนที่ว่าด้วย เรื่องความสัมพันธ์ในครอบครัว

๔. ข้อห้ามในการสมรสและการเลือกครอง หากจะพิจารณาจากภาษาศาสตร์ การใช้คำ ว่า "พี่น้อง" อย่างกว้างขวาง โดยรวมไปถึงลูกพี่ลูกน้อง (ลูกของพี่หรือน้องของบิดามารดา) และญาติทางออกไปกว่านั้น แต่อยู่ในลำดับชั้นเดียวกับตน (เช่นลูกของลุงขาน่าอาทเป็นลูกพี่ ลูกน้องกับบิดามารดา) ด้วยนั้น ย่อมเป็นนัยแสดงว่า บรรดาญาติที่รวมอยู่ในประเภท "พี่- น้อง" เหล่านี้ อยู่ในข่ายข้อห้าม จะมีการสมรสระหว่างกันและกันมิได้

ถ้าจะถามขาน่าในเรื่องนี้กระไรขาน่าอธิบายว่า การสมรสกับลูกพี่ลูกน้องแท้ๆ ไม่ว่าจะ เป็นฝ่ายบิดาหรือมารดาก็ตาม เป็นการไม่ถูกไม่ควร และชดกับประเพณี แต่ถ้ามองการ สมรสระหว่างญาติที่เป็นลูกของลูกพี่ลูกน้องอีกทีหนึ่ง กระไรขาน่าตอบต่างๆ กัน คือบางคนก็ว่า

ถ้าเป็นญาติสนิทมิตรสหายกันทุกคน แต่บางคนก็ว่าสมรสกันโดยกเวณภรรยาหญิงเป็นญาติทางฝ่ายบิดาและเมตตาคิดเป็นพ่อของชายที่จะสมรสด้วย (เช่น เป็นบุตรสาวของลุงหรือย่าซึ่งเป็นลูกของบิดามารดาของตน) แต่จุดสำคัญก็พอจะสรุปได้ว่า การสมรสระหว่างลูกพี่ลูกน้องทั้งหลาย นั้นถือว่าเป็นการไม่สมควร ส่วนญาติที่ห่างออกไปกว่านั้นหาได้มีข้อห้ามเป็นการแน่นอนไม่

ตามข้อเท็จจริงนั้น แม้ว่าคนส่วนมากจะยังคงรักษาระเบียบประเพณีที่จะไม่สมรสกันระหว่างลูกพี่ลูกน้องทั้งหลายก็ตาม แต่ก็มีกรณีการฝ่าฝืนข้อห้ามนี้อย่างเหมือนกัน และก็ไม่มีผู้ใดซึ่งซัด หรือคัดค้านอย่างจริงจังอะไรนัก การสมรสอย่างมีพิธีของ (มีการสู่ขอและการรทนามตามประเพณี) นั้น แท้จริงไม่มีรายใดเลยที่คู่บ่าวสาวเป็นลูกพี่ลูกน้องกันทั้งหลายที่เป็นเช่นนั้น ก็เพราะว่าพิธีสมรสนั้นจะต้องเป็นไปตามแบบแผนประเพณีและถูกต้องตามอุดมคติของประชาชน การฝ่าฝืนอุดมคติ โดยสมรสกันระหว่างลูกพี่ลูกน้องจะมีปรากฏกันในกรณีชายหญิงลักลอบหนีตามกันไป แต่ก็มีน้อยรายมาก การหนีตามกันไปในก็จะต้องมีพิธีขอขมาภายหลัง เพื่อให้บิดามารดาของฝ่ายหญิงยกโทษให้แก่ชายที่ลักพาหญิงนั้นไป และเพื่อเป็นการรับรองการสมรสนั้นด้วย แม้ในกรณีลูกพี่ลูกน้องหนีตามกันไป บิดามารดาของฝ่ายหญิงก็มักยกโทษให้และถือว่าการสมรสนั้นสมบูรณ์แล้ว การลักลอบลูกพี่ลูกน้องหนีตามกันไปในนี้ แม้ว่าจะไม่ใช่เรื่องธรรมดาสามัญ แต่ก็ยอมรับกันว่าอาจเกิดขึ้นได้ในชีวิตสมทบ ญาติสนิทอาจพบปะกันได้อย่างรวดเร็วและอาจเกิดรักใคร่กันขึ้นได้ดังภาพที่ชาวข่านเผ่าหนึ่งยกขึ้นมาว่า "นาดาลโกลด์" หรือ "นามันโกลด์ไฟ" ในเมื่อการสู่ขอกันตามประเพณีเป็นเรื่องที่มีอายุกระทำได้ มีหนทางเดียวที่ชายหญิงผู้เป็นลูกพี่ลูกน้องกันจะยังคงคบหาบิดามารดาของตนยินยอมให้สมรสกันได้ก็คือหนีตามกันไป

ในคำขานขานนี้ไม่มีการขังขัยในเรื่องการสมรส หนุ่มสาวมีเสรีภาพในการเลือกคู่ครองและไม่ถือการสมรสในห้วงศ์ญาติเป็นเรื่องสำคัญ เป็นผลให้ครอบครัวหนึ่งๆมีญาติมากมายที่เกี่ยวของกันเนื่องจากการสมรส ฉะนั้นการสมรสจึงเป็นกลไกสำคัญอย่างหนึ่งในคำขานขานซึ่งทำให้สามภริยาเกิดมีญาติเพิ่มขึ้น อันที่จริงถ้าชายคนใดไปอยู่อาศัยกับบิดามารดาฝ่ายภริยา ก็ย่อมจะสนิทชิดเชอกับญาติทางฝ่ายนั้นด้วย การสมรสจึงเป็นการขยายวงของผู้เป็นญาติกับชายผู้นั้นให้กว้างขวางออกไป แต่ในขณะที่เดียวกันคนชั้นลูกหลานก็หาได้ใช้การสมรสนี้เป็นเครื่องกระชับหรือดำรงความสัมพันธ์ญาติกับบิดามารดาหรือปู่ย่าตายาย ได้สร้างชนไวไม่ชอบอาจะเป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้ญาติเหินห่างกันไปหรือไม่รู้จักกันเลย และทำให้แต่ละคนมีญาติที่ไปมาหาสู่กันคนละกลุ่มคนละพวก

กลุ่มญาติ

ตอนนี้จะไต่เริ่มวิเคราะห์เรื่องกลุ่มชนซึ่งเกิดจากความเป็นญาติกัน กลุ่มญาติทั้งหมดจะ
 คนหนึ่งหนึ่งซึ่งเกี่ยวข้องเป็นญาติกัน มีการติดต่อกันอย่างใกล้ชิดสนิทสนมและมีกิจกรรม
 ร่วมกัน การแยกกลุ่มญาติจากบุคคลอื่น ๆ นอกจากนั้นก็โดยถือเอาความสัมพันธ์กันมากน้อย
 เพียงใดเป็นเกณฑ์ มีไต่หมายความว่ากลุ่มญาติเหล่านี้ระชาการติดต่อกับบุคคลอื่นเสียทีเดียว
 คงหนักกลุ่มที่เล็กที่สุดซึ่งเป็นกลุ่มที่สนิทสนมกลมเกลียวกันมากที่สุดอาจเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มที่
 ใหญ่กว่าและมีความสนิทสนมกลมเกลียวระหว่างกันน้อยกว่า และกลุ่มหลังนี้ก็อาจเป็นส่วนหนึ่ง
 ของกลุ่มที่ใหญ่ขึ้นไปกว่านี้อีก คงรวมกลุ่มใหญ่ขึ้นอยู่ด้วยกันและมีจุดศูนย์กลางร่วมกัน

ผู้เขียนใคร่จะแจ้งเสียตั้งแต่ต้นว่า เกณฑ์การวิเคราะห์กลุ่มญาติอาจเป็นกลุ่มญาติใน
 ทรรศนะของผู้ที่เราทำการศึกษาค้นคว้าไต่ แต่บางทีนักสังคมวิทยาวิเคราะห์กลุ่มญาติโดย
 อาศัยข้อมูลแสดงการติดต่อไปมาหาสู่กันจริง ๆ เป็นเกณฑ์ ข้อมูลเหล่านี้แสดงชีวิตความเป็นอยู่
 อันแท้จริงของกลุ่มของ คณะ แต่ในขณะที่ศึกษานี้บุคคลในกลุ่มนั้นในขณะนั้น ๆ ก็อาจมีไต่ค่านึง
 ถึงสองคน ฉะนั้นถ้าจะอธิบายให้แจ่มแจ้งเสียก่อนว่า กลุ่มญาติที่จะกล่าวถึงไต่ไปเป็นกลุ่มญาติ
 ประเภทใดใน ๒ ประเภทที่กล่าวแล้วข้างต้น ก็จะชี้ชัดความสับสนไปไต่

๑. ลักษณะกลุ่มญาติของคนไทยตามที่ปรากฏในรายงานการค้นคว้าเกี่ยวกับหมู่บ้านใน
 ทราบภาคกลาง ในการวิเคราะห์รูปลักษณะวงศ์ญาติของไทย ชาร์พ^๑ และ คอฟแมน^๒ ถือเอา
 ครอบครัวเริ่มต้น (nuclear family) เป็นหลัก เพราะครอบครัวชนิดนี้เห็นว่า เป็นหน่วยพื้นฐาน
 ตัวอย่างเช่น ชาร์พ ไต่เน้นถึงครอบครัวเริ่มต้น และอคติของคนไทยในการแยกครัวเรือน
 ออกไปเป็นอิสระ ถึงแม้ว่าชาร์พยอมรับว่ามีครอบครัวแบบขยายซึ่งมีสมาชิกสามสี่คนอยู่
 ร่วมกันก็ตาม

นอกเหนือไปจากครอบครัว "จำกัด" นี้แล้ว ในตำบลบางชันนั้น ชาร์พเห็นว่ายังมี
 "กลุ่มลูกปลุกน้อง" ซึ่งมีความสัมพันธ์กันใกล้ชิด "กลุ่มลูกปลุกน้อง" นี้ประกอบด้วยพี่น้อง
 ของบิดามารดาบุตรของลูกบ้านอาเหล่านนี้ด้วย รวมทั้งครอบครัวของพี่หรือของน้องด้วย

๑ ก. หน้า ๗๗-๗๘.
 ๒ H. K. Kaufman, Bangkhuad, New York: J.J. Augustin Incorporated Publisher, ๑๙๖๐
 หน้า ๓๓.

การรวมหมู่หรือรวมกลุ่มกันตาม ทซาร์ฟ เรียกว่า "กลุ่มครอบครัวขยาย" นี้ มีหน้าที่
 ปฏิบัติร่วมกันอยู่หลายประการ ทซาร์ฟ กล่าวไว้ว่า "พี่น้อง ๆ รวมทงบุตรของบุคคลเหล่านั้น ถ้า
 ไม่อยู่ห่างไกลกันจนเกินไปแล้ว มักจะมาช่วยกันค้ำนาและเกยข้าว ต่างตอบแทนแรงงานกันเอง
 ภายในกลุ่มมากกว่าจะเอาคนนอกมาช่วย ครอบครัวขยายนี้ช่วยเหลือซึ่งกันและกันอย่างเต็มที่
 ทั้งในทาง การเงินและกำลังน้ำใจในโอกาสที่มิพต่าง ๆ เช่น การอุปสมบท หรือการทำศพ
 สมาชิกคนใดคนหนึ่งของกลุ่ม แม้ว่าสมาชิกบางคนของ ครอบครัวขยาย นี้จะได้อาศัยถิ่นฐาน
 ไปอยู่ทอนแล้วก็ตาม ก็ยังคงมีการติดต่อกันอยู่ และต่างฝ่ายต่าง เยี่ยมเยียนกันเช่น
 ครัวคราว..... ทซาร์ฟกล่าวไว้ว่า "ครอบครัววัดเริ่มตนก็คื ครอบครัวขยายก็คืหาได้ใช้ซ้อสกล
 เรียกกันไม"

ส่วน คอฟแมนนั้น ได้อธิบายลักษณะกลุ่มญาติของชาวบางซวด แตกต่างกับทซาร์ฟ
 อธิบายไว้เล็กน้อยคือ

ก. หน่วยมูลฐานทางเศรษฐกิจสังคมได้แก่ ครัวเรือน ซึ่งหมายถึงบุคคลทุกคน
 ในครอบครัวหนึ่งซึ่งอยู่รวมกันในบ้านหลังเดียวกันหรือหลายหลังในบริเวณเดียวกันก็ได้

ข. หน่วยที่ถัดไป คือ ครอบครัวขยายซึ่งสมาชิกกระจายกันอยู่ (spatially
 extended family) หมายถึงบรรดาสมาชิกในครอบครัวหนึ่ง ๆ ที่เคยอยู่ในครัวเรือนเดียวกัน
 เมื่อสมัยยังเป็นเด็ก และในปัจจุบันได้ย้ายไปอยู่ทอนเพราะการสมรสหรือการทำมาหากัน และ
 ต่างมีบ้านเรือนแยกย้ายกันออกไป บางรายอาจไปอยู่ถิ่นอื่นก็ได้..... ภายในครอบครัวขยายชนิดนี้
 ความสัมพันธ์อันกลมเกลียวกันขยายวงไปถึงผู้ที่เป็นลูกหลานของกันเท่านั้น และมักจะเป็นผู้เคย
 อยู่บ้านเดียวกันเมื่อสมัยยังเป็นเด็ก คอฟแมนอธิบายว่า ครอบครัวขยายชนิดนี้ มีหน้าที่
 ดังต่อไปนี้

๑) เป็นหน่วยผนึกกำลังช่วยเหลือกันและกัน "เมื่อมีเหตุการณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง
 เกิดขึ้นซึ่งจะทำให้สมาชิกของ ครอบครัวต้องแตกแยกกัน" เช่นรับเอาบุตรของพี่น้องคนใด
 คนหนึ่งมาเลี้ยงในเมื่อพี่น้องนั้น มีบุตรมากเกินควรหรือตนเองไม่มีบุตรเลย รับเอาเด็กเกิดนอก
 สมรสมาเลี้ยงเพื่อมิให้เป็นภาระแก่มารดาซึ่งอาจสมรสใหม่ อยู่การเลี้ยงดูพี่น้อง ๆ ที่ยัง
 เป็นโสด ให้ที่อยู่อาศัยแก่บิดามารดาที่เป็นหม้าย ฯลฯ

- ๒) ช่วยเหลือซึ่งกันและกันในงานพิเศษต่าง ๆ เช่น งานศพ งานอุปสมบท ใ้บนสิ่งของ และรณรงค์หาผู้ใหญ่ในคราวชนบ้ใหม่ ฯลฯ
- ๓) ช่วยเหลือกันทางเศรษฐกิจ เช่น ใ้กู้ยืมเงิน ใ้ญาติที่ยากจนกว่าเข้าทำงานทำกินโดยคิดค่าเช่าถูก ๆ ช่วยเหลือหางานให้ทำ
- ๔) ถ้าอยู่ในเมืองก็ใ้ที่อยู่อาศัยแก่ลูกหลานของญาติในชนบทที่เข้ามาเรียนหนังสือในเมือง

ค. การจับกลุ่มญาติอีกประเภทหนึ่งซึ่งคอฟแมนอธิบายไว้ คือวงศ์ญาติจำพวกครอบครัวขยายซึ่งสมาชิกเป็นญาติกันห่าง ๆ (remotely extended family) ซึ่ง "รวมถึงญาติห่าง ๆ หลายชั้นหลายประเภท ผู้ซึ่งทำหน้าที่คอยติดต่อเชื่อมโยงญาติที่อยู่ต่างถิ่นกันให้ยังคงรู้จักกันไว้" ในกรณีท่องเที่ยวไปอยู่ต่างถิ่นก็ใ้อาศัยญาติเหล่านั้นเขียนสื่อเชื่อมโยงติดต่อกัน คอฟแมนอธิบายไว้ดีกว่า "อย่างไรก็ตามญาติประเภทนี้มักจะใ้คอยใ้รับการบอกกล่าวใ้มาช่วยงานหรือช่วยเหลือในกิจการใด ยกเว้นแต่ในงานศพ"

๒. ลักษณะกลุ่มญาติในคำยลน้า ชาร์ฟและคอฟแมนมีความเห็นแตกต่างกันในลักษณะของญาติที่อยู่นอกครัวเรือน คือ คอฟแมนใ้แยกประเภทครอบครัวออกเป็น ครอบครัวขยายซึ่งสมาชิกกระจ่ายกันอยู่ (spatially extended family) กับครอบครัวขยายซึ่งสมาชิกเป็นญาติกันห่าง ๆ (remotely extended family) ส่วนชาร์ฟพูดถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางสังคมซึ่งรวมเรียกว่า "กลุ่มญาติลูกปลูกน้อง" ซึ่งรวมถึงพ่ ๆ น้อง ๆ ของตนเอง พี่ ๆ น้อง ๆ ของบิดามารดาและบุตรของลุงข้าน้าอาเหล่านั้น

ถ้าจะตรวจภาษาพูดที่ใช้กันอยู่เป็นประจำในคำยลน้า จะเห็นว่ากลุ่มญาติในคำยลน้าตรงกับ "กลุ่มญาติลูกปลูกน้อง" ที่ชาร์ฟอธิบายไว้ เมื่อชาวคำยลน้าพูดถึง "พี่-น้อง" ก็มักหมายถึงญาติกลุ่มหนึ่งซึ่งมีบทบาทสำคัญในงานพิเศษต่าง ๆ ของครอบครัวหรือเมื่อเกิดวิกฤตการณ์ในครอบครัว คำว่า พี่-น้อง นั้นถ้าจะพูดกันอย่างเคร่งครัดแล้ว ก็หมายถึงพี่น้องแท้ ๆ ของผู้พูดและบุตรของลุงข้าน้าอาแท้ ๆ ด้วย แต่ตามข้อเท็จจริงนั้น คำนี้กินความไปถึงครอบครัวของพี่น้องแท้ ๆ และครอบครัวของลุงข้าน้าอาด้วย ซึ่งตรงกับชาร์ฟกล่าวไว้สำหรับคำยลน้าบ้านนอกกล่าวใ้ว่า รวมถึงบิดามารดาและญาติสนิทของภริยากับ ขอบเขตของ

วงศ์ญาติทั้งหลายจึงคุกเข่าลงด้วยความหมายของคำว่า ปาวุลลา ในสังคมชาวสิงหลซึ่ง ลีซ^๑ คั้นคว่ำไว้ และเน้นความสัมพันธ์ระหว่างคนรุ่นราวคราวเดียวกันเป็นสำคัญ

ในคำขานน้า กลุ่มญาติซึ่งรวมทั้งญาติฝ่ายตนเองและญาติฝ่ายภริยายังแบ่งออกเป็น “ญาติสนิท” กับ “ญาติห่าง” อีกด้วย ญาติสนิท ได้แก่พี่น้องแท้ ๆ ของผู้นั้น (พี่น้องท้องเดียวกัน) ส่วนญาติห่างนั้นได้แก่พวกลุงข้าน้าอาและบุตรของบุคคลเหล่านั้น (ลูกพี่ลูกน้อง) บิคามารคาของภริยาและพี่ ๆ น้อง ๆ ของบิคามารคาของภริยาก็รวมอยู่ในประเภทนี้ด้วย เพราะความเกี่ยวของนั้นเนื่องมาจากการสมรสการแบ่งแยกเป็น ญาติสนิทหรือญาติห่าง นั้นเป็นเพียงการเทียบเคียงกันเท่านั้นเอง คือ แยกให้เห็นกลุ่มพี่ ๆ น้อง ๆ ของตนเอง (ครอบครัว พ่อ—แม่) และบุตรของตน (ครอบครัวตนเอง) ออกจากกลุ่มญาติที่เห็นเพียงลูกพี่ลูกน้องและญาติอื่น ๆ

แนวความคิดของคอฟแมนเรื่อง “ครอบครัวขยายซึ่งสมาชิกกระจายกันอยู่” และ “ครอบครัวขยายซึ่งสมาชิกเป็นญาติกันต่าง ๆ” นั้นนับว่าสอดคล้องกับความคิดของชาวบ้านในเรื่องญาติ “สนิท” และ “ห่าง” ในกลุ่มวงศ์ญาติที่รวมเรียกว่า “พี่น้อง”

การที่ชาวบ้านแยกญาติออกเป็นประเภท ญาติสนิทและญาติห่างนั้น ย่อมเป็นการแสดงระดับความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ในวงศ์ญาติที่เรียกว่า พี่—น้อง นี้ แต่เนื่องจากตัวเองและภริยาต่างก็มีพี่ ๆ น้อง ๆ ของตน ญาติทั้งสองฝ่ายจึงย่อมมีบทบาทสำคัญในฐานะญาติสนิทของแต่ละฝ่าย และในทางปฏิบัติตามความเป็นจริงนั้น พี่น้องของสามีกับ พี่น้องของภริยาก็คือย่อมจะรวมอยู่ในกลุ่มพี่น้องด้วยเสมอ ในงานพิธีต่าง ๆ ซึ่งเป็นงานของครอบครัว บรรดาพี่ ๆ น้อง ๆ ดังที่ กล่าวว่าย่อมมีบทบาทมากกว่าญาติชั้นลูกพี่ลูกน้อง การรับบุตรของคนใดคนหนึ่งมาเลี้ยงเป็นการถาวรหรือชั่วคราวก็ดี การเลี้ยงดูให้ที่อยู่อาศัยแก่บิดามารดาที่แก่ การช่วยเหลือกันและกันทางเศรษฐกิจ ในยามขาดแคลนก็ดี เหล่านี้ล้วนเป็นพันธกรณีระหว่างพี่ ๆ น้อง ๆ ทั้งสิ้น ส่วนญาติที่อยู่ใน “กลุ่มลูกพี่ลูกน้อง” ก็มีส่วนร่วมในงานพิธีต่าง ๆ ช่วยกันและกันทำงานกลักรวม และโดยทั่วไปก็นับว่าอยู่ในกลุ่มซึ่งอาจร้องขอความช่วยเหลือกันได้เมื่อถึงคราวจำเป็น

ผู้เขียนใคร่ขอวิจารณ์คำอธิบายของชาร์ปและคอฟแมนในข้อที่ว่า คำอธิบายของบุคคลทั้งสองนี้ทำให้รู้สึกประหลาดใจว่ากลุ่มญาติประเภทลูกพี่ลูกน้องก็ดี หรือกลุ่มญาติห่างไกลออก

๑ E. R. Leach, Pul Eliya, A Village in Ceylon, London : Cambridge University Press, ๑๙๖๑

ไปก็ เป็นกลุ่มมาตรฐานสำหรับชาวบ้านทุก ๆ คน แต่ถ้าวิเคราะห์อย่างละเอียดโดยคำนึงถึงการติดต่อช่วยเหลือซึ่งกันและกันตามที่ปฏิบัติอยู่จริง ๆ แล้ว ก็เห็นว่าสภาพการณ์หาได้เป็นไปอย่างทารุณและคดโกงแล้วไม่ ทั้งนี้เพราะการสมรส การรับมรดก และที่อยู่อาศัย เป็นเครื่องกำหนดว่าบุคคลใดบุคคลหนึ่งจะมีญาติคนใด และมีความใกล้ชิดสนิทสนมกับญาติคนใดเพียงใด

เท่าที่ใดกล่าวมาแล้วนั้นก็พอที่จะชี้ให้เห็นว่า การที่เรเข้าไปเรื่องการนับญาติของคนไทยตามทฤษฎีที่จริง ๆ นั้น จำเป็นจะต้องใช้วิธีการวิเคราะห์ที่ลึกซึ้ง ไม่ใช่พิจารณาแต่เพียงประเภทของญาติตามแบบฉบับที่วางไว้ หรือพิจารณาแต่เพียงญาติที่อยู่ใกล้เคียงกันพอที่จะติดต่อกันได้เท่านั้น บุคคลจะติดต่อใกล้ชิดสนิทสนมกับญาติคนใดมากน้อยเท่าใดนั้นย่อมขึ้นอยู่กับ การสมรส สมาชิกในครัวเรือน การรับมรดก ที่อยู่อาศัย และผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจด้วย ถ้าจะพิจารณาสภาพการณ์ต่าง ๆ ดังกล่าวมานี้ประกอบเข้าด้วยกันแล้วก็จะช่วยให้เราเห็นได้ชัดเจนยิ่งขึ้นว่า เหตุใดญาติบางคนจึงขาดการติดต่อห่างเหินกันไป และเหตุใดญาติบางคนที่ไม่เคยติดต่อสัมพันธ์กันมาก่อนกลับมากล้าสนิทสนมกันขึ้นได้

ความเกี่ยวเนื่องระหว่างบุคคลในครอบครัว การสมรส การรับมรดก และที่อยู่อาศัย กับความสัมพันธ์ในหมู่ญาติ

การวิเคราะห์เรื่องกลุ่มญาติในท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่งนั้น จำเป็นจะต้องคำนึงถึงบุคคลในครอบครัว การสมรส การรับมรดก และการเลือกที่อยู่อาศัยด้วย แต่ละหัวข้อนี้ได้กล่าวไว้แล้วในบทก่อน ๆ ในตอนนี้จะสรุปเฉพาะส่วนที่เห็นเด่นชัดว่ามีความสำคัญต่อระบอบวงศ์ญาติ แล้วจึงจะยกตัวอย่างจากการศึกษาวิจัยกรณีพิเศษให้เห็นว่าบุคคลหนึ่ง ๆ มีการติดต่อกับญาติคนใดบ้าง ในสถานการณ์ต่าง ๆ กัน

การวิเคราะห์เรื่องครอบครัว และรูปลักษณะครัวเรือนแสดงให้เห็นว่าครอบครัวของชาวบ้านส่วนใหญ่เป็นครอบครัวชนชั้นกึ่งเริ่มต้น ซึ่งอาจมีหรือไม่มีญาติบางคนอาศัยอยู่ด้วย และที่มีจำนวนรองลงไปก็คือ ครอบครัวขยาย ซึ่งประกอบด้วยครอบครัวของบิดามารดา และครอบครัวของบุตรธิดาที่สมรสแล้วอยู่ร่วมกัน การวิเคราะห์ประวัติที่อยู่อาศัยของคู่สมรสต่าง ๆ ปรากฏว่าคู่สมรสส่วนมากเคยอยู่ในครอบครัวขยายมาก่อนเป็นระยะเวลาต่าง ๆ กัน และบางครอบครัวซึ่งปัจจุบันเป็นครอบครัวเริ่มต้นนั้นแต่เดิมก็เคยอยู่ในครอบครัวขยายมาก่อนจน

กระทั่งได้ครองทรัพย์สินสมบัติแทนบิดามารดา ซอนแสวงให้เห็นว่าส่วนมากคู่สมรสและบุตรย่อมมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดสนิทสนมกับครอบครัวของบิดามารดามาก่อนใช้ระยะเวลาไม่น้อยต่าง ๆ กัน

จากการวิเคราะห์เรื่องที่อยู่อาศัยนั้น ปรากฏว่าคู่สมรสมีโอกาสเลือกที่อยู่อย่างเสรีพอควรว่าจะไปอยู่กับบิดามารดาฝ่ายสามี หรือฝ่ายภรรยา ไม่ว่าจะเป็นการอยู่อย่างชั่วคราวหรืออย่างถาวรก็ตาม การที่จะเลือกอยู่ที่ใดนั้นขึ้นอยู่กับสภาพการณ์ต่าง ๆ หลายอย่าง การเลือกที่อยู่ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ระหว่างวงศ์ญาติ เพราะถ้าฝ่ายชายเลือกไปอยู่กับบิดามารดาของภริยาก็คงจะมีการติดต่อญาติฝ่ายภริยามิใช่น้อยมาก แต่ถ้าเลือกอยู่กับบิดามารดาของตนเองก็ย่อมจะติดต่อใกล้ชิดสนิทสนมกับบิดามารดาและพี่น้องของตน ส่วนการแยกไปอยู่ต่างหากเฉพาะอย่างยิ่งที่ไปอยู่ต่างตำบลกับบิดามารดาทั้งสองฝ่ายนั้น อาจเป็นผลให้ความผูกพันกับญาติทั้งสองฝ่ายเสื่อมคลายลงไปก็ได้ ถ้าจะกล่าวถ้อยหนึ่งก็คือว่า แต่ละบุคคลอาจเกี่ยวข้องกับญาติต่างกลุ่มกัน แล้วแต่ว่าใครสมรสกับใครและอยู่อาศัยที่ใด

ส่วนข้อเท็จจริงในเรื่องการสืบมรดกนั้น แสดงว่าแม่โดยทฤษฎีจะมีการสืบมรดกทั้งสองฝ่ายก็ตาม แต่ตามความเป็นจริงนั้นปรากฏว่าเหตุการณ์แวดล้อมบางอย่างประการทำให้บุตรแต่ละคนมีโอกาสสืบมรดกไม่เท่ากัน ถึงแม้ว่าบุตรทุกคนมีสิทธิสืบมรดก แต่บางคนก็ย้ายไปอยู่ที่อื่นเสียก่อนแล้ว นอกจากนั้นการที่หญิงมีสิทธิสืบมรดกนั้นเป็นโอกาสให้สามีภริยาเอาทรัพย์สินของตนมารวมกัน และคู่สมรสอาจย้ายไปอยู่ในถิ่นที่ภริยามิทรัพย์สินมรดกที่อยู่กัน ฉะนั้นบ้านและที่ดินบริเวณบ้านจึงมักตกเป็นของบุตรคนใดคนหนึ่งแต่เพียงคนเดียว ซึ่งมักจะเป็นบุตรคนเล็กของ

การที่บุตรทสมรสแล้วส่วนมากไม่ได้อาศัยอยู่กับบิดามารดาตลอดไป และมีที่จะแยกไปอยู่อย่างอิสระภายหลังนั้นเป็นผลให้พ่ ๆ น้อง ๆ ทสมรสแล้วกระจายกันอยู่คนละทิศละทางเหลืออยู่กับบิดามารดาที่ขานเคิมแต่เพียงคนเดียว คอยปรนนิบัติดูแลบิดามารดาซึ่งชราลง และในที่สุดก็กลายเป็นหัวหน้าครอบครัวแทนบิดามารดาต่อไป ฉะนั้นเชื้อสายก็ยังคงต่อเนื่องกันแต่เข้าไปในรูปกระจัดกระจายและซับซ้อนกันมากขึ้น ในทำนองนี้ข่าวบรรดาญาติเหล่านั้นมักอยู่กระจัดกระจายกันภายในตำบลและท้องที่ใกล้เคียงนั่นเอง อย่างน้อยก็อาจกล่าวได้ว่าเป็นเช่นนั้นในอดีต การเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ในปัจจุบันเช่น การคมนาคมสะดวกขึ้น โอกาสที่จะทำงาน

แปลก ๆ ใหม่ ๆ มีมากขึ้น การเคลื่อนไหวทางสังคมมากขึ้นเหล่านี้ อาจทำให้ญาติต้องกระจัดกระจายกันมากขึ้นและทำให้ห่างเหินกันมากขึ้นด้วยก็ได้

จะขอยกตัวอย่างจากการศึกษารายกรณี ๒ รายมาประกอบคำชี้แจงข้างต้นนี้คือ

๑. ตัวอย่างรายแรก (แผนภูมิที่ ๒) แสดงให้เห็นสาเหตุต่าง ๆ ซึ่งทำให้สมาชิกบางคนในครอบครัวแยกกระจัดกระจายไปจากตำบลหรือหมู่บ้านที่เกิดของตนและบางคนก็ยังคงอยู่ ณ ที่เดิมต่อไป การที่บุคคลทั้งหญิงและชายต้องกระจัดกระจายกันไปเช่นนั้นก็เป็นผลเนื่องมาจากเหตุหลายประการ ที่ปรากฏในกรณีนี้

ก การสมรสกับบุคคลที่อยู่ ตำบล หรือหมู่บ้านอื่น คู่สมรสอาจย้ายไปอยู่ที่อื่นหรือยังคงอยู่ในหมู่บ้านเดิมโดยอยู่กับบิดามารดาของสามี หรือของภรรยา หรืออยู่อย่างอิสระ แล้วแต่ว่าสามีหรือภรรยาจะเป็นฝ่ายที่อาจได้รับมรดก สถานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวของฝ่ายใด จะเป็นที่พึงพิงของคู่สมรสใหม่ได้หรือจะช่วยให้คู่สมรสมีรายได้สูงขึ้น

ข. คู่สามีภรรยาอาจย้ายไปอยู่ถิ่นใหม่ได้ก็ถ้าหากว่าในถิ่นนั้นมีช่องทางทำมาหากินดีกว่าถิ่นที่เกิดในจังหวัดชลขจร มีอำเภอบ้านขง อำเภอศรีราชา ท่อลมผสมบรณ่มากสำหรับปลูกพืชไร่ จึงมักมีผู้คนย้ายเข้าไปตั้งถิ่นฐานอยู่เนือง ๆ อาจไปอยู่ชั่วคราวหรือถาวรก็ได้

ค. ในปัจจุบันโอกาสที่จะหางานทำในเมืองมีมากยิ่งขึ้น เช่นงานช่างฝีมือหรืองานกรรมกร โอกาสที่จะศึกษาเล่าเรียนในเมืองก็ดีกว่า และโอกาสที่จะเข้ารับราชการหรือทำงานกับบริษัทการค้าต่าง ๆ ก็มีมากกว่าชาวยานจึงพากันไปทำงานนอกท้องถิ่นของตนเป็นจำนวนมากคนผู้ทำของทำงานเหล่านี้ รวมทั้งสตรีที่สมรสกับบุคคลเหล่านี้จึงจำต้องย้ายไปอยู่ในถิ่นที่ตนทำมาหากิน ควบคู่กับสาเหตุที่ทำให้สมาชิกบางคนของครอบครัวต้องแยกย้ายกันไปนั้น ก็มีสาเหตุอื่น ๆ ที่ยังคงช่วยให้สมาชิกคนอื่น ๆ ของครอบครัวยังคงอยู่และทำมาหากิน ณ ที่เดิม สาเหตุที่ปรากฏในกรณีนี้ได้แก่

- (๑) การได้รับหรือมหวังจะได้รับมรดกจากบิดามารดา
- (๒) การที่บุตรคนหนึ่งจะต้องอยู่ดูแลปรนนิบัติบิดามารดาเมื่อแก่ชราลงและบุตรผู้น้อยจะไดรับมรดกบ้านและที่ดินบริเวณบ้าน รวมทั้งทรัพย์สินอื่น ๆ มากกว่าบุตรคนอื่น ๆ
- (๓) ความผูกเคื่องทางเศรษฐกิจ หรือความริ้วฉานระหว่างคู่สมรส ทำให้สมาชิกของครอบครัวที่ย้ายไปอยู่ที่อื่นต้องกลับคนมาอยู่ถิ่นเดิม และต่อมาได้ได้รับทรัพย์สินมรดกจากบิดา

มารดา หรือใคร่รับการอดทนจนเจอจากญาติพี่น้อง

จากแผนภูมิที่ ๒ จะเห็นรายละเอียดต่าง ๆ เหล่านี้ไว้ เริ่มตนด้วยญาติชั้นหนึ่ง วงศ์ นวล พร เจริญ และชวร บิคารมารดาของบุคคลเหล่านี้ตั้งบ้านเรือนอยู่ในหมู่ที่ ๒ ฝ่ายขีตคามไชยสาย จัน ส่วนมารดาเป็นคนไทยชาวตำบลนาบ้าน

วงศ์เขนบุตรทวย (ปัจจุบันถึงแก่กรรมแล้ว) ตั้งบ้านเรือนอยู่ในถิ่นที่เกิดโดยสมรสกับหญิง ในหมู่บ้านเดียวกัน หลังจากสมรสได้ไปอยู่ กับบิคารมารดาฝ่ายภริยาเป็นเวลาราว ๓ ปี และ ต่อมาก็ได้ปลุกบ้านของตนเองชนในหมู่ที่ ๒ นี้ บุตรชายของวงศ์ชอโชติ (ถึงแก่กรรมแล้ว) กนิชานอยู่ต่างหากในหมู่บ้านเช่นกัน คงเหลือบุตรสาวชอเพนซึ่งยังคงอยู่กับมารดาและจะเป็น ผลที่จะไต่รับบ้านของบิคารมารดาเป็นมรดกต่อไป วงศ์ไต่รับมรดกทั้งหมด ๘ ไร่ ส่วนภริยามัทนา อยู่ ๔ ไร่ และที่สวนแปลงหนึ่งซึ่งเป็นทตสามภริยากันปลุกบ้านเรือนอยู่

ส่วนนวล (หญิง) นั้นเดิมก็สมรสกับแจ่มซึ่งเป็นคนหมู่บ้านเดียวกัน แล้วมาอยู่ด้วยกัน ที่บ้านบิคารมารดาของนวลราว ๆ ๒ ปี จนกระทั่งมีเงินทองชอตกคนแปลงหนึ่งจึงปลุกบ้านอยู่อย่าง อิสระ เมื่อแจ่มถึงแก่กรรมนวลได้มรดกจากสามีเป็นทนาวม ๒๐ ไร่ นวลได้ขายทนานนเสีย แล้วกลับไปอยู่กับบิคารมารดาของนวลอีกราว ๒ ปี หลังจากนั้นก็สมรสใหม่กับเทิม และอพยพ ตามสามีไปอยู่ทหมู่ที่ ๑ นวลไม่ไต่รับมรดกทนาจากบิคารมารดาของตนเอง และบุตรของนวล ทุกคนนอกจากพวง ก็แยกย้ายกันไปอยู่ทอนหมด พวงนันทแรกก็ไปอยู่ทอนเหมือนกันแต่ ภายหลังกลับมากอยู่ถิ่นเกิดอีก มาเป็นคนทรงเรียกกันว่า "เจ้าพ่อสวน"

พรไต่รับมรดกทนาวม ๑๑ ไร่ และตั้งบ้านเรือนอยู่ในหมู่บ้านเดียวกับบิคารมารดา พร เป็นสัปเทร้อและเป็นหมอผู้ช่วย เมื่อสมรสแล้วก็ยังคงอาศัยอยู่กับบิคารมารดาของตนเองถึง ๗ ปี จนกระทั่งสามารถททปลุกบ้านของตนเองจึงได้ย้ายไป พรเช่านาผู้อื่นทำเล็ก ๆ น้อย ๆ และ รัยปลาเมื่อถึงฤดูกาล แหวนภริยาของพรนั้นไม่ไต่รับมรดกทคนใด ๆ จากบิคารมารดาของตน เลย คงมีบุตรสาวทั้ง ๕ คน ของพรจึงอพยพไปอยู่ทอนหลังจากสมรสแล้ว ส่วนบุตรชาย คนเดียวกับชอทอง และเป็นคนสัดทอนนั้น ขณะกำลังฝึกงานกับช่างไม้และเช่านาผู้อื่นทำด้วย บุตรคนนี้จะเป็นคนรับมรดกบ้าน และทคนบริเวณบ้านต่อไป

เจริญซึ่งถึงแก่กรรมแล้วนั้น ก็อาศัยอยู่ในหมู่ที่ ๒ นี้เหมือนกัน เจริญไต่รับมรดกทนา ราว ๑๑-๑๒ ไร่ ส่วนภริยาเป็นคนจากตำบลอน และมีมรดกทนาอีก ๘ ไร่ อยู่ทอำเภอ

พนสนิม ทังคอคยอยู่กบขบคามารคาของเรวญ ประมาณ ๓ บ่ ค่อมมาจิงไตชอทสวนประมาณ ๗ ไร่ ซ่งมทงมะพร้าวและตาล เนื่องจากทสวนน้อยตคกขบบริเวณข่านของบิตามารคา เมอบิตาดังแกกรวมแลวพ ๗ นอง ๗ จิงตกลงให้เรวญยงมกรรมสัททเหนอทคนบริเวณข่านของบิตามารคาควย (ตัวข่านนนี้ไตถูกรอไปปลุกในเขตข่านของพร เพื่อให้มารคาชอพรังไตอยู่อาศัย) ภารยาหม่ายของเรวญชอสมบุญไครบเอาครอบครัวของบตรสาวคนท ๒ เข้ามาอยู่ควย ส่วนบตรสาวคนทชอสทบนนยงเป็นโสทรยงคองยอกบมารคา บตรสาวคนสัททของทชอสนนท สมรสไปกบเจ้าของร้านค้ำในเมือง สนนทเองเป็นข้าราชการ จิงพ่านกอยู่ในควเมืองชลบรี

ส่วนขรนนไม่ไครบมรดกทคนเลย ตามค้ำบอกเล่าของขรเอง เขาไม่อยากไตทคน เพราะไม่อยากเป็นชวานา “อยากแต่จะท่องเที่ยวไปในที่ต่าง ๗” ขรเป็นช่างไม้และหมอดนอกทากนทเลยงสกร และทำสวนเล็ก ๗ นอง ๗ ในเนอท ๓ ไร่ ซ่งเป็นทบริเวณข่านทอยู่ภารยากี่ไม่มีนาเลย บตรทกคนของขรย้ายไปอยู่ทอนเมอสมรสแลว เหลือแต่คนสัททของชอค่าง ซ่งยงคองยอกบ้านและคองจะไครบมรดกข่านและทรพยสมบคือน ๗ ค่อมไป

ลักษณะทควรสังเกตประการหนงในทวอย่างรายนทคองการทคนชนบตรกระจ่ายกนอยมากกว่าคนชนบิตามารคา เช่น วงศ์ พร เรวญ และขร ต่างไม่เคยจากถนทเกิด พสาวทชอนวลก่ไม่เคยย้ายออกนอค้ำบล แต่พอถนชนบตรของบคคคเลถ่านกลบมการย้ายถนทอยู่กนมาก บตรทเป็นชายบางคนไปสมรสกบหญิงค้ำบลนทกเลยอพยพไปอยู่กบภารยา บตรหญิงบางคนก่ตามไปอยู่กบสามี จะเห็นไคว่าในบ่จจุบันถ้าใครสมรสกบข้าราชการก่จะต้องเข้าไปอยู่ในเมือง นอกทากนสามีภารยาทยงเป็นหนุ่มเป็นสาวมักย้ายไปอยู่ถนอนเฉพาะอย่งยงในถนทปลุกอ้อยและมันสำปะหลัง

๒. ทวอย่างรายทสอง (แผนภมท ๓) แสดงวงความยทหย่นในเรองทอยู่อาศัยภายหลังการสมรส จะไคกล่าวถงประวตทอยู่อาศัยของครอบครัวของนายมาก หลังจากสมรสแลว เพราะทวอย่างราย นนบไคว่าเช่นแบบทเกิดชนโดยทว ๗ ไปแก่ครอบครัวอน ๗ อกหลายครอบครัว

นายมากจำประวตคั้งเดิมของบิตามารคาไม่ไค บ่จจุบันนายมากมีอายุมากแลว (๗๑ บ) เทาทเขาจำไคกคือ บิตาชอฉ่า มารคาชอบว ๕ ข่านเรอนอยหม่ท ๕ ค้ำบลนข่าน พชายคนไตชอสน สมรสกบคนในหม่ท ๓ ค้ำบลเคยวกันแลวกอพยพไปอยู่กบภารยา พ

คนรองชื่อสัง สโมสรกับหญิงจากหมู่บ้านหนองคำดัง แต่มาตั้งบ้านเรือนเป็นอิสระอยู่ในหมู่ ๕
 หนอง พชายคนที่สามชื่อสลับ สโมสรกับคนหมู่ ๒ แล้ว ก็ย้ายไปตั้งบ้านเรือนเป็นอิสระอยู่ใน
 หมู่ ๒ นั้น น้องชายของมากชื่อข่อยมู เป็นผู้รับมรดกบ้านและที่ดินทั้งหมดของบิดามารดา
 (๑๖-๑๗ ไร่) น้องคนนี้สโมสรกับหญิงในหมู่บ้านเดียวกัน และอาศัยอยู่กับบิดามารดาของ
 ฝ่ายชาย คุณแลปรนนิบัติบิดามารดาจนกระทั่งถึงแก่กรรมลงทั้งสองคน น้องสาวอีกคนหนึ่งชื่อ
 สวงวน สโมสรกับคนในหมู่ที่ ๓ แต่ปัจจุบันมาตั้งบ้านเรือนอยู่หมู่ที่ ๒ นี้ ในที่ดินซึ่งเป็นของ
 นายมาก

ประวัติของนายมากเป็นเรื่องที่น่าสนใจมากเพราะเริ่มตนชีวิตโดยไม่มีที่ดินทำกินเลย แต่
 ปัจจุบันกลับกลายเป็นผู้มั่งคั่ง ก็นคนหนึ่งของตำบลนี้ เรื่องนี้จึงเป็นตัวอย่างที่แสดง ความ
 เคลื่อนไหวเชิงสังคม (Social Mobility) ซึ่งอาจเกิดขึ้นได้ในสังคมชนบทที่ยอมรับความ
 เปลี่ยนแปลงต่าง ๆ

นายมากสโมสรกับบุตรสาวของผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๒ นั้น เนื่องจากนายมากไม่มีที่ดินและ
 ทรัพย์สินใด ๆ ในบ้านเกิดเลย จึงจำเป็นต้องอาศัยอยู่กับบิดามารดาฝ่ายภริยา และในฐานะ
 ที่เป็นบุตรเขยก็ต้องช่วยพ่อตาทำนา แต่เมื่อว่างจากการทำนา ก็ไปทำงานในโรงงานน้ำตาล
 ในอำเภอใกล้เคียง เมื่อพ่อตาถึงแก่กรรมลง นายมากก็ได้รับตำแหน่งเป็นผู้ใหญ่บ้านแทน ตัว
 พ่อตานั้นเมื่อตอนชราลงก็ไต่จิกแข่งที่ดินให้บุตรสาวสองคน ๆ ละ เท่า ๆ กัน บุตรสาวคนหัว
 ซึ่งเป็นภริยาของนายมากนั้นยังได้มรดกเรือนของบิดามารดาอีกด้วย เพราะเป็นผู้ที่ดูแลปรนนิบัติ
 บิดาในวัยชรา ส่วนน้องสาวนั้นไปสโมสรกับผู้ชายไม่เต็มใจ แต่ภายหลังบิดาก็กักโทษให้ และ
 กลับเข้ามาอยู่ในบ้านอีก ๒-๓ ปี ก่อนหน้าที่จะถึงแก่กรรม เมื่อบิดาถึงแก่กรรมแล้ว
 ก็ไปปลูกบ้านอยู่ของตนเองในที่ดินที่ได้รับมรดก

ปัจจุบันมากพ้นจากหน้าทผู้ใหญ่บ้านแล้ว แม้ว่าจะไม่มั่งคั่งแต่ก็นับว่าพอมพอกินที่เคียว มี
 นาถึง ๒๔ ไร่ มากได้เคยอุทิศที่ดินให้แก่โรงเรียนในหมู่บ้านนั้น บุตรทุกคนต่างก็มี
 ครอบครัวไปหมดแล้ว

บุตรชายคนหัวบชื่ออรุณนั้น เขารับราชการในกรมแพทยทหารเรือ ตั้งแต่ พ.ศ.
 ๒๔๗๘ และปัจจุบันมียศเป็นพันจ่าเอก เมื่อก่อนรับราชการอยู่ที่ฐานทัพเรือทสทหบนนี้ ได้
 สโมสรกับหญิงผู้หนึ่งคนนั้น แต่ปัจจุบันย้ายมาอยู่ในกรุงเทพฯ และไปเยี่ยมเยียนมากเป็นครั้งคราว

บุตรของอรุณก็เคยมาอยู่กับมากเป็นครั้งคราว บุตรคนที่สองของมากเป็นหญิงชื่อจินดา สมาร
 กับชาวตำบลนาป่า และปัจจุบันไปตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ตำบลหนองไม้แดง เมื่อสมรสกันใหม่ ๆ
 ก็อาศัยอยู่กับมากประมาณ ๒ ปี ภายหลังจึงย้ายไปทำงานทำทตำบลหนองไม้แดง ทั้งนี้เพราะ
 บิดามารดาของสามี ได้ย้ายจากตำบลนาป่าไปอยู่ที่นั่นก่อนแล้ว บุตรสาวคนถัดไปชื่อพลอย เมื่
 ตอนไปอยู่กับพี่ชายชื่ออรุณที่สทหบนหนองคายก็โตสมรสกับผู้ชายคนหนึ่ง ทำงานอยู่กองค้ำเพลิง
 ทหารเรือ บุตรสาวคนสุดท้ายชื่อสมณ ก็กำเนิดขึ้นตามพลอยโดยสมรสกับผู้ชายที่สทหบน แต่มี
 เรื่องราวแตกต่างกับพี่น้องคนอื่น ๆ คือหลังจากมีบุตรคนแรกแล้วผนึกกลับไปอยู่กับบิดาทตำบล
 นาป่า สามีมาเยี่ยมเป็นครั้งคราว แต่เมื่อมีบุตรด้วยกัน ๓ คน แล้วสามีก็ละทิ้งหนีกลับไปอยู่
 กรุงเทพฯ ปัจจุบันมีผัวและลูก ๆ จึงต้องอาศัยอยู่กับมาก และทำหน้าที่ดูแลปรนนิบัติบิดา และ
 คงจะไต่บ้านเรือนและที่ดินส่วนใหญ่ของบิดาเป็นมรดกต่อไป

ตัวอย่างรายงานเป็นการแสดงให้เห็นว่า หลังจากการสมรสแล้ว การเลือกที่อยู่อาศัยย่อม
 เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเทศะ สามีภริยาจะเลือกอยู่ที่ไหนนั้นขึ้นอยู่กับนิสัยมรดกและฐานะ
 ทางเศรษฐกิจของครอบครัวของคู่สมรส นอกจากนี้เหตุการณ์แวดล้อมต่าง ๆ ในชีวิตของ
 บุคคลหนึ่ง ๆ ก็อาจทำให้ต้องเปลี่ยนแปลงเรื่องที่อยู่อาศัยไปบ้าง แต่ในบรรดาพี่น้อง
 รวมทั้งหมดนั้น จะต้องมียุคนหนึ่งซึ่งอาจเป็นหญิงหรือชายก็ได้ที่จะไต่รับมรดกบ้านของบิดา
 มารดาโดยผู้ันจะต้องรักษาและดูรักษาเมื่อชราลง พี่น้องคนอื่น ๆ อาจแยกไปอยู่
 อย่างอิสระในตำบลเดียวกันก็ได้ ถ้าหากว่าต่างก็ได้ไต่รับมรดกที่ดินด้วย บางคนก็อาจย้ายไปอยู่
 กับบิดามารดาของภริยา หรือตั้งบ้านเรือนใหม่ในถิ่นของภริยา ถ้าหากว่าจะมีโอกาสทำมาหากิน
 ได้ดีกว่า พี่ ๆ น้อง ๆ คนใดโดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เป็นหญิงก็อาจกลับมาอาศัยอยู่กับบิดามารดา
 ได้เสมือนในเมื่อประสบเคราะห์กรรมต่าง ๆ ผลที่เกี่ยวกับเรื่องวงศ์ญาตินั้นคือ ไม่มีใครสามารถ
 ทำนายแน่นอนว่าในหมู่พี่น้อง ๆ ในครอบครัวหนึ่ง ๆ นั้น จะมีใครบ้างที่ยังคงอยู่ในถิ่นเดิม
 และจะมีใครบ้างที่ย้ายไปอยู่ที่อื่นจนขาดการติดต่อกัน นี้เป็นลักษณะของระบบทวิภาคี (bilateral
 system) ซึ่งปรากฏในชนบทแห่งนี้

เนื้อหาของความสัมพันธ์ในระหว่างวงศ์ญาติ

ในตอนที่แล้วซึ่งว่าด้วยกลุ่มญาติ ได้กล่าวถึง การวิเคราะห์ของชาร์พและคอฟแมน
 กลุ่มญาติและลักษณะของความสัมพันธ์ในวงศ์ญาติ และได้ชี้แจงให้เห็นว่า วิธีการของบุคคล

ทั้งสอง นั้นจะนำมาใช้วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างวงศัญชาติ ของชาวตำบลนาป่าไค้มากน้อยเพียงไร ทั้งยังได้ชี้ให้เห็นด้วยว่า ในหมู่พี่น้องแท้ ๆ และในกลุ่มญาติพี่น้องอื่น ๆ นั้น แม้ว่า จะมีความผูกสัมพันธ์กันหลายแบบ และมีความใกล้ชิดสนิทสนมมากน้อยต่างกันก็จริง แต่ความใกล้ชิดสนิทสนมกันจริง ๆ นั้นต้องแล้วแต่ถิ่นที่อยู่อาศัย ความสามารถที่จะติดต่อถึงกัน และกันได้ และข้อเท็จจริงทางสังคมต่าง ๆ เช่นผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ และการตอบแทนช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เหล่านี้เป็นประการสำคัญ

การที่วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างวงศัญชาติในตำบลนาป่าไค้อย่างละเอียดรอบคอบนั้น จำต้องอาศัยองค์ประกอบสองประการซึ่งเกี่ยวพันกัน ประการแรกก็คือแต่ละบุคคลที่มีกลุ่มญาติที่สนิทต่อกันจริง ๆ คนละกลุ่มคนละพวก ทั้งนี้เพราะแต่ละบุคคลอยู่ในฐานะและเหตุการณ์แวดล้อมต่าง ๆ กัน ประการที่สองก็คือความมีส่วนร่วมกันโดยญาติพี่น้องในกิจกรรมต่าง ๆ ก็คือลักษณะพันธกรณีต่อกันและกันก็คือ ตลอดจนการประพฤติปฏิบัติต่อกันในหมู่วงศัญชาติ ย่อมแตกต่างกันไปแล้วแต่สถานการณ์ นับตั้งแต่การติดต่อกันประจำวัน งานอาชีพจนกระทั่งงานพิธีต่าง ๆ

การที่แต่ละบุคคลจะติดต่อญาติไค้มากน้อยเพียงใดนั้น อาจนับได้ว่าเป็นเรื่องสำคัญยิ่งในกิจกรรมประจำวันของบุคคลนั้น ๆ เช่นการแลกเปลี่ยนตอบแทนแรงงานกันในการกสิกรรม การปลูกบ้านสร้างเรือน การหยขยืมเงินทอง วิวักวาย เครื่องมือในการกสิกรรม ตลอดจนข้าวปลาอาหาร เป็นต้น เวลาว่างงานพริต่าง ๆ เช่น พิธีส่วนบุคคล ญาติที่อยู่ในท้องถิ่นเดียวกัน และญาติที่กระจัดกระจายไปอยู่ถนอน บางคนยอมถอนเป็นเรื่องสำคัญที่จะต้องมาร่วมและช่วยงานตามลัทธิและหน้าที่ของญาติ การมีส่วนร่วมกันโดยญาติในกิจกรรมต่าง ๆ และการปฏิบัติต่อกันและกัน สองประการนี้ย่อมเกี่ยวพันกัน และจะเห็นได้จาก

- (ก) ความสัมพันธ์ระหว่างญาติในชีวิตประจำวัน และ
- (ข) บทบาทหน้าที่ของญาติเวลาว่างงานพริต่าง ๆ

ก. ความสัมพันธ์ระหว่างญาติในชีวิตประจำวัน การแลกเปลี่ยนและช่วยเหลือซึ่งกันและกันทางเศรษฐกิจ ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างญาติยืนยาวอยู่ได้ แต่ถ้าจะเหมาเอาว่าก้าวแลกเปลี่ยนช่วยเหลือกันทางเศรษฐกิจนั้นจากดวงอยู่แต่เพียงในหมู่ญาติเท่านั้น ก็จะได้ไปจากความจริง ดังที่ได้อธิบายไว้แล้วในบทที่ ๓ เรื่องเศรษฐกิจ การช่วยเหลือตอบแทนกันด้วยแรง

งานในการรกรกรมที่เรียกว่า เอาแรง นั่นต้องใช้คนเป็นจำนวนมาก ฉะนั้นจึงจำเป็นต้อง
ได้รับความช่วยเหลือจากเพื่อนฝูงและเพื่อนบ้านอื่น ๆ แต่ในกิจกรรมบางอย่างอื่น ๆ เช่นการ
ปลูกบ้านสร้างเรือน ซึ่งต้องการคนจำนวนมากก็ อาจใช้ข้อร้องเฉพาะญาติเท่านั้นให้มาช่วย

ระบบแลกเปลี่ยนแรงงานกันนี้ โดยปริยายย่อมหมายถึงว่า ทั้งสองฝ่ายที่แลกเปลี่ยน
แรงงานกันนั้นมีฐานะทางเศรษฐกิจเท่าเทียมกัน พอที่จะโต้ตอบแทนกันได้ไม่ยิ่งหย่อนกว่ากัน
ในคำขานยาว่าการติดต่อกันระหว่างผู้ที่ไม่ใช่ญาติกันนั้น ส่วนมากมักเป็นเช่นนั้น ยกเว้นผู้นำบาง
คนที่มีฐานะมั่นคง ซึ่งอุปถัมภ์ช่วยเหลือคนอื่น ได้กล่าวมาแล้วว่าชุมชนส่วนใหญ่ของตำบล
บ้านแตกต่างกันทางฐานะเศรษฐกิจ และญาติกลุ่มหนึ่ง ๆ ที่อยู่ในชุมชนนั้นก็เช่นเดียวกัน
ภายในวงศ์ญาติกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ซึ่งมีฐานะเศรษฐกิจแตกต่างกัน ย่อมจะมีญาติฝ่ายหนึ่งซึ่ง
เป็นฝ่ายอุปถัมภ์ค้ำชู และอีกฝ่ายหนึ่งเป็นฝ่ายคอยรับการช่วยเหลือ ในฐานะที่เป็นญาติกัน
ผู้หนึ่งผู้ใดมักจะแย่งเป็นชาวของเงินทองให้ผู้ที่ยากจนกว่า อาจให้เองบ้างหรือให้เมื่อออกฝ่าย
หนึ่งขอรับบ้าง ส่วนญาติที่ใคร่รับการช่วยเหลือนั้นก็ย่อมจะพยายามตอบแทนด้วยแรงงานใน

โอกาสต่าง ๆ การช่วยเหลือตอบแทนซึ่งกันและกันในระหว่างญาติที่มั่งมีและญาติที่ยากจน
อาจดำเนินไปเป็นระยะเวลานานก็ได้ และไม่เข้าลักษณะธุรกิจการค้า เช่นการว่าจ้างแรงงาน
ทั้งการแลกเปลี่ยนความช่วยเหลือก็ไม่จำเป็นต้องเท่ากันด้วย ส่วนในหมู่ญาติที่มีฐานะ
เศรษฐกิจเท่าเทียมกันนั้น มักจะมีการขอและให้ซึ่งกันและกันอยู่เสมอทั้งในเรื่องแรงงานและ
สิ่งของ และหากจะหักกลบลบหนักแล้วกันก็ว่าต่างฝ่ายต่างได้คุ้มกับที่ตนให้

จะขอยกตัวอย่างจากการศึกษารายกรณีออก ๓ รายมาแสดงให้เห็นประเด็นต่าง ๆ ตามที่
กล่าวมาแล้ววนคือ รายที่ ๑ เรื่อง "กลุ่มญาติกลุ่มหนึ่งในหมู่ที่ ๑" แสดงให้เห็นถึงครอบ-
ครว้ที่เกี่ยวของเป็นญาติกัน รวมกลุ่มกันอยู่ในท้องถิ่นเดียวกันและความสัมพันธ์ระหว่างครอบ-
ครว้เหล่านั้นโดยเน้นให้เห็นเป็นพิเศษถึงความผูกพันระหว่างผู้อุปถัมภ์ และผู้รับการอุปถัมภ์
อันเป็นผลจากความแตกต่างกันทางฐานะเศรษฐกิจ รายที่ ๒ เรื่องญาติของนายมา แสดงถึง
ความสัมพันธ์ของบุคคลหนึ่ง ๆ ที่พบบ่อยในกลุ่มญาติพี่น้องของตนอื่น ประกอบด้วย ครอบครว้ของ
บิดามารดา พี่ ๆ น้อง ๆ ของบิดามารดา และบุตรของบุคคลเหล่านั้นรวมทั้งญาติทางฝ่ายสามี
หรือภรรยาของบุคคลผู้นั้นด้วย เรื่องนี้เน้นความสำคัญของเหตุการณ์บางอย่างที่ทำให้บุคคลหนึ่ง

มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับญาติพี่น้องบางคน แต่เห็นห่างกับญาติคนอื่น ๆ ส่วนรายที่ ๓ เรื่อง "ความเห็นห่าง ระหว่างญาติเนื่องจากที่อยู่ห่างไกลกัน" นั้นนับว่าเป็นกรณีตรงกันข้ามกับรายที่ ๑ ในแง่ที่ว่าเหตุการณ์บางอย่างอาจทำให้ญาติพี่น้องเห็นห่างกันก็ได้

๑. ตัวอย่างรายแรกแสดงถึงกลุ่มญาติกลุ่มหนึ่งในหมู่บ้านที่ ๑ (แผนภูมิที่ ๔) กลุ่มญาติพี่น้องที่ทำการศึกษาน เมื่อตอนปลาย พ.ศ. ๒๕๐๕ มีอยู่รวมกัน ๗ ครอบครัวในชนบทบริเวณใกล้เคียงติดต่อกัน ทำให้เห็นเด่นชัดว่าเป็นกลุ่มหนึ่งต่างหาก ส่วนครัวเรือนที่ ๘ นั้นเพิ่งย้ายเข้าไปอยู่ในตัวเมืองชลบุรีเมื่อไม่นานมานี้เอง การติดต่อกันระหว่างครอบครัวทั้ง ๗ นี้ได้แสดงไว้ในแผนภูมิที่ ๔ แล้ว ญาติกลุ่มนี้ประกอบด้วยครอบครัวของพี่ ๆ น้อง ๆ รวม ๔ ครอบครัวด้วยกัน (คือ สร้อย สนิท สาย และสุวรรณ) แล้วก็มีบ้านของลูกสาว (ปรุง) ของน้องชาย (เสริม) บ้านของลูกชาย (แสง) ของสร้อย และบ้านของน้าหนุ่ม ครอบครัวหลังที่ ๘ ที่เพิ่งย้ายออกไปเป็นครอบครัวของเปรมซึ่งเป็นน้องสาวของปรุง

หัวหน้าครอบครัวทั้ง ๗ นี้ คือ

- ก. สร้อยและสามช่อเอี่ยม
- ข. แสงและภริยาช่อละม่อม
- ค. สนิท
- ง. สายและสามช่อปาน
- จ. สุวรรณและสามช่อชาญ
- ฉ. ปรุงและสามช่อเฉลิม
- ช. นุ่ม

ก่อนที่กล่าวถึงกระสวนความสัมพันธ์ระหว่างญาติในครัวเรือนดังกล่าวข้างต้นจำเป็นต้องต้องเล่าถึงพงเพของแต่ละครอบครัวเสียก่อน เฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับฐานะเศรษฐกิจในขั้นปัจจุบัน บิคามารดาของพี่น้องทั้ง ๕ นี้ เมื่อเปรียบเทียบกับชวรายอื่น ๆ แล้ว ก็นับว่าอยู่ในเกณฑ์มีพอใช้ เพราะว่าลูก ๆ แต่ละคนต่างได้รับมรดกที่เท่า ๆ กันคนละประมาณ ๓๐ ไร่ นอกจาก สาย ซึ่งได้ ๑๒๐ ไร่ เพราะเป็นคนดูแลปรนนิบัติบิดามารดาเมื่อชราภาพ ส่วนเรือนเกิดของบิดามารดาตกไปเป็นของเสริม พี่น้องทั้ง ๕ นี้ต่างมาปลูกเรือนอยู่รอบ ๆ และในบริเวณที่ดินของบิดามารดา แต่ครอบครัวของพี่ ๆ น้อง ๆ เหล่านี้หาได้มีฐานะเศรษฐกิจเท่า

เทียบกันไม่ เนื่องจากมีประวัติการสมรสและเหตุการณ์แวดล้อมในชีวิตต่างๆ กัน ส่วนหนุ่มซึ่ง
เป็นน้าสาวก็มาปลูกเรือนอยู่ในกลุ่มเดียวกันด้วย เพราะสภาพเศรษฐกิจยังคง

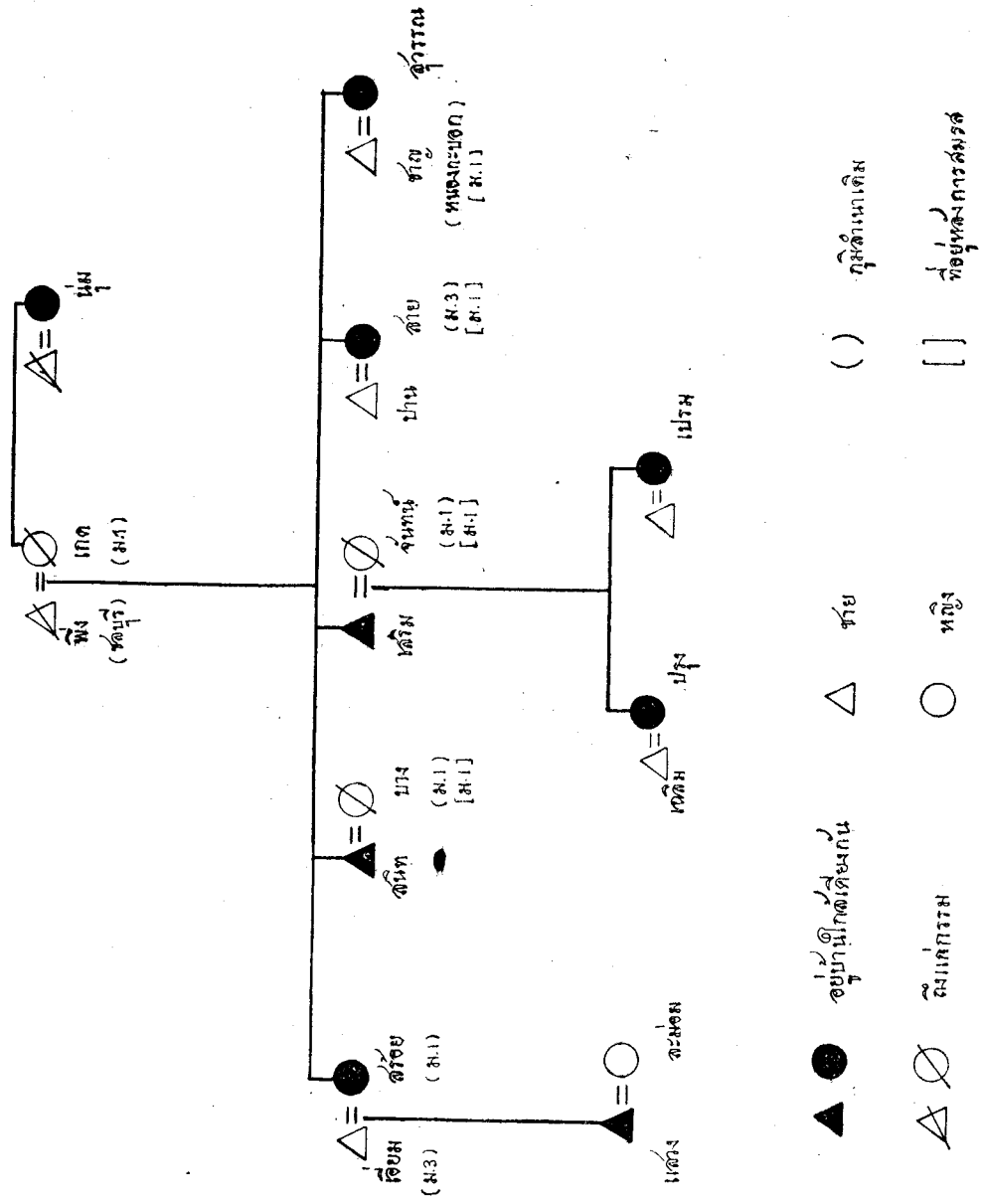
ก. ครอบครัวของสร้อยและเอี่ยม สร้อยได้รับมรดกที่ดินประมาณ ๓๓ ไร่ ส่วนสามี
คือเอี่ยมนั้นเป็นคนหมก ๓ แต่ตาและยายของเอี่ยมอยู่ในหมัก ๑ เมื่อสมรสกันแล้วเอี่ยมก็
มาอยู่กับภรรยาในหมัก ๑ ตัวเอี่ยมเองซื้อหาที่ดินโคกประมาณ ๒๕ ไร่ ฉะนั้นในปัจจุบัน
ครอบครัวนี้จึงมีนาอยู่ในหมัก ๑ ประมาณ ๖๐ ไร่

เอี่ยมดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านของหมัก ๑ นมาหลายปีแล้ว ที่ดินซึ่งเป็นของบิดามารดา
ของเอี่ยมนั้นจำเป็นต้องขายเพื่อชำระหนี้บิดามารดาทำไว้ บ้านเดิมก็ต้องขายเพื่อเอาเงินมา
ใช้จ่ายในการทำศพบิดามารดา ถึงนั้นเอี่ยมและพ่ฯ น้อง ๆ จึงไม่มีที่ดินทำกิน และจำเป็นต้อง
อพยพไปตั้งหลักฐานที่อื่น พี่น้องผู้หญิง ๒ คน และผู้ชาย ๑ คน อพยพไปอยู่เขตที่พัฒนา
ชนบทใหม่ที่อำเภอบ้านบึง น้องชายอีกคนหนึ่งมาทำงานรับจ้างอยู่ในหมัก ๑ ส่วนน้องชายอีก
คนหนึ่งอยู่หมัก ๒ ข้อเท็จจริงเหล่านี้ช่วยให้ความกระจ่างว่าเหตุใดเอี่ยมจึงเข้ามาร่วมเป็นอัน
หนึ่งอันเดียวกับญาติฝ่ายภรรยา เฉพาะอย่างยิ่งพ่ฯ น้อง ๆ ของภรรยา ซึ่งตั้งบ้านเรือนอยู่ใน
กลุ่มเดียวกัน เอี่ยมจึงค่อนข้างเห็นห่างจากพ่ฯ น้อง ๆ ของตนเอง และน้องชายคนที่อยู่ใน
หมู่บ้านเดียวกันก็เป็นกรรมกรที่ยากจน ทำให้เอี่ยมแลเห็นว่าเป็นผู้ที่ต่ำต้อยกว่าตน

สร้อยและเอี่ยมมีบุตรรวม ๗ คน สมรสไปแล้ว ๔ คน บุตรชายคนหัวบเมื่อมีภรรยา
แล้วก็อพยพไปอยู่ทอน แต่เมื่อภรรยาตายลงก็กลับมามีอยู่กับบิดามารดาอย่างเดิม โดยมีบุตรสาว
ติดมาด้วยคนหนึ่ง ส่วนบุตรคนอื่น ๆ ของสร้อยและเอี่ยมนั้นไม่มีใครครอบครัวแล้ว ต่างก็แยกย้าย
ไปอยู่ตำบลอื่น ๆ ที่ไกลเคียงกับตำบลบ้านบึง นอกจากบุตรชายคนที่ ๓ ที่ชื่อแสง

ข. ครอบครัวของแสงและละม่อม แสงเป็นบุตรของสร้อยและเอี่ยมมีบ้านอยู่ของตน
เอง บิดามารดายกที่ดินให้ ๖ ไร่ สำหรับทำกิน แต่ก็ไม่เพียงพอที่จะเลี้ยงครอบครัว แสง
จึงต้องหารายได้เพิ่มเติมด้วยการทำน้ำตาลโตนคเมื่อถึงหน้าตาล และบางครั้งก็ไปรับจ้างเป็น
กรรมกรสร้างทางหลวงแผ่นดิน

ค. ครอบครัวของสนธิ ภรรยาของสนธิถึงแก่กรรมไปแล้ว ปัจจุบันครอบครัวของสนธิ
มีบุตรสาวคนหนึ่งและหลาน (บุตรของบุตรสาว) ๒ คน บุตรชายที่สมรสแล้ว ๒ คน และ

- อยู่บ้านไม่ติดเคตขงกัน
- ไม่แก่การม
- △ อยุ่บ้านไม่ติดเคตขงกัน
- หลิง
- △ อยุ่บ้านไม่ติดเคตขงกัน
- หลิง
- △ อยุ่บ้านไม่ติดเคตขงกัน
- หลิง
- △ อยุ่บ้านไม่ติดเคตขงกัน
- หลิง
- △ อยุ่บ้านไม่ติดเคตขงกัน
- หลิง
- △ อยุ่บ้านไม่ติดเคตขงกัน
- หลิง
- △ อยุ่บ้านไม่ติดเคตขงกัน
- หลิง

แผนภูมิที่ 4 กลุ่มญาติกลุ่มหนึ่งในหมู่บ้าน 1

บุตรสาวที่ยังเป็นโสดอีกคนหนึ่ง ชำระเศรษฐกิจของสันตภักคาลัย ๆ กับสร้อยและเอี่ยม คือนอก จากไทรย่มรคกทาน่าบางแล้ว ก็ยังซ้อหาเอาเองอีกบ้าง จึงมีนาทั้งหมดรวม ๕๓ ไร่ บุตรชาย ทั้ง ๒ เป็นหัวเรี่ยวหัวแรงในการทำนา และหารายได้พิเศษนอกจากการรับจ้างแรงงานอีกด้วย

ง. ครอบครัวของสายและปาน สายและปานมีบุตรรวม ๔ คน ล้วนแต่ยังไม่มีการบวชบวชกัน บุตรชายคนหัวบเป็นครุ ทิศนของครอบครัวรวมมีอยู่รวมกันทั้งหมดประมาณ ๑๕๐ ไร่ เช่นทนาดวน ๆ และส่วนใหญ่ก็เป็นทนาดวนไทรย่มเป็นมรดก ครอบครัวนี้ทำนาเพียงส่วนหนึ่ง คือราว ๆ ๕๐ ไร่ ส่วนที่เหลือก็ให้คนอื่นเช่าทำ เนื่องจากความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจจึงทำให้ ครอบครัวนี้กลายเป็นฝ่ายอุปถัมภ์ญาติคนอื่น ๆ ที่อยู่ในกลุ่มเดียวกัน

จ. ครอบครัวของสุวรรณและชาญ สุวรรณและชาญมีที่ดินอยู่ในหมู่ที่ ๑ ประมาณ ๔๕ ไร่ ส่วนใหญ่ก็เป็นมรดกที่สุวรรณได้มาจากบิดามารดา แต่นอกจากนี้ชาญเองก็ยังได้ รับมรดกและซ้อหาทรัพย์สินไว้มากมายทั้งในดินที่เกิดคือตาบลหนองข้างคอกและทอน ๆ ใน หมู่บ้านเองเขาก็ยังมีร้านค้าอีกร้านหนึ่ง และมีบ้านอยู่ดีกว่าบ้านอื่น ๆ ชาญเป็นผู้ที่มีหน้าที่ มากในหมู่บ้านเพราะเป็นข้าราชการชั้นโท ทำงานอยู่ที่จังหวัด ฉะนั้นจึงมีตำแหน่งหน้าที่ ทางราชการและความร่ำรวยหนุนหลังอยู่ ทิศนของเขาเกือบทั้งหมดก็ให้คนอื่นเช่าทำ

ฉ. ครอบครัวของปรุ่งและเฉลิม บิดาของปรุ่งที่ซ้อเสริมเป็นผุ้ไทรย่มรคกบ้านของบิดา มารดา และทนาดวนรวม ๓๐ ไร่ แต่เมื่อภริยาตายเสริมก็ขายที่ดินทั้งหมด และอพยพไป อยู่ทอน ส่วนบุตรสาวซ้อปรุ่งยังคงอาศัยอยู่ในบ้านของเสริม ทั้งปรุ่งและสามีไม่มีที่ดินของตนเองเลย สามีจึงต้องรับจ้างทำงานก่อสร้างที่บ้านบึง และรับงานช่างไม้มาทำเป็นครั้งคราว ปรุ่งและเฉลิมมีบุตรเล็ก ๆ อยู่ ๒ คน (เปรมน้องสาวของปรุ่งก็ตกอยู่ในสภาพอย่างเดียวกัน และเพิ่งจะอพยพไปทำงานรับจ้างที่ชลบุรี เมื่อกลางปี พ.ศ. ๒๕๐๕)

ช. ครอบครัวของนุ้ม นุ้มเป็นหญิงหม้ายและชราแล้ว นุ้มเป็นนาของพนองทั้ง ๕ ที่อยู่ รวมกันเป็นกลุ่มคิงกล้วยแล้ว นุ้มยากจนมากและไม่มีที่อยู่อาศัย หลานสาวที่ซ้อสายจึงอนุญาต ให้มาปลูกกระท่อมอยู่ในบริเวณเขตบ้านของตน บุตรสาวคนโตของนุ้มก็แยกกับสามี และมีบุตร ติดมาด้วยคนหนึ่ง บุตรสาวคนที่สองก็เล็กกับสามีเช่นกัน และกลับมามีอาศัยอยู่กับมารดาพร้อม ด้วยบุตรติดอีกคนหนึ่ง บุตรชายคนเดียวของนุ้มก็มาครอบครัวไปและอพยพไปอยู่ที่หนองมน

ครอบครัวของนุ้มมีรายได้โดยทางเดียว คือยंत्रสาวทั้งสองไปรับจ้างเช่นกรรมกรทำถนน และรับจ้างทำนาในหมู่บ้านนี้ เนื่องจากความยากจน ครอบครัวของนุ้มจึงต้องกลายเป็นฝ่ายรับความช่วยเหลือจากญาติพี่น้องกว่าในหมู่บ้านเดียวกันเช่นเดียวกับครอบครัวของปรางค์ ไทกล่าวแล้วว่าญาติกลุ่มนี้ตั้งบ้านเรือนอยู่เป็นกลุ่มในบริเวณใกล้เคียงกัน และครอบครัวเหล่านี้มีฐานะเศรษฐกิจแตกต่างกันอย่างมาก ดังนั้นการขอขมแทนกันในหมู่ญาติจึงมีทั้งแบบทนายหนึ่งเป็นผู้อุปถัมภ์ค้ำจุน และอีกฝ่ายหนึ่งเป็นผู้รับความช่วยเหลืออย่างอื่น ๆ และแบบที่ฝ่ายหนึ่งมีฐานะดีเป็นผู้ให้เงินช่วยเหลืออีกฝ่ายโดยได้รับแรงงานเป็นเครื่องตอบแทนจากฝ่ายที่ยากจนกว่า ส่วนญาติที่ต่างฝ่ายต่างมีฐานะเศรษฐกิจเท่าเทียมกันนั้น การแลกเปลี่ยนให้เงินสิ่งของและแรงงานก็ย่อมเป็นไปได้เป็นอย่างดี

เพื่อแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวญาติพี่น้องในกลุ่มนี้จะเริ่มด้วยครอบครัวของเอี่ยม

เอี่ยมและภริยาชื่อสร้อยมีฐานะเศรษฐกิจคล้ายคลึงกับสนธิ ฉะนั้นการแลกเปลี่ยนให้ขมแทนกันและกันระหว่างสองครอบครัวนี้จึงเป็นไปได้เป็นอย่างดี ทั้งสองครอบครัวนี้ช่วยแรงงานกันและกัน เวลาทำนาและหีบขี้เฒ่าเงินทองซึ่งกันและกันด้วย เช่น ในฤดูทำนาในปี พ.ศ. ๒๕๐๕ เอี่ยมและบุตรชายชื่อแสงงนำควาย ๒ ตัวไปช่วยไถนาให้สนธิ ฝ่ายสนธิก็ส่งบุตรชาย ๒ คน มาช่วยเอี่ยมทำนาตอบแทนเช่นเดียวกัน

ส่วนแสงงบุตรชายของเอี่ยมนั้นเพิ่งจะมีครอบครัวและทำนาเพียงเล็กน้อย แสงงยังต้องพึ่งพาอาศัยบิดามารดาอยู่ ต้องช่วยบิดาทำนาและยืมเงินจากบิดาในคราวจำเป็น ส่วนภริยาของแสงงคือละม่อมก็รับหน้าท้าวช่วยหาอาหาร เลี้ยงคูนทเอี่ยมขอแรงมาช่วยกันทำนา เอี่ยมไม่ต้องไปช่วยแสงงในการทำนา แต่ให้ยืมควายและเครื่องมือต่าง ๆ นอกจากนั้นแสงงยังต้องพึ่งพาอาศัยครอบครัวของอาค้อสาย และสุวรรณด้วย สนธิช่วยทำงานให้สองครอบครัวนี้และได้สิ่งของหรือเงินเป็นการตอบแทน

ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวของเอี่ยมและสร้อยก็คล้ายกับครอบครัวของสายและปาน และครอบครัวของสุวรรณและชาญนั้น เป็นไปในทางตรงกันข้ามกับที่กล่าวมาแล้ว เพราะเอี่ยมและสร้อยอยู่ในฐานะที่ต่ำกว่าค้ำจุนน้องสาวทั้งสอง เช่น เมื่อคราวที่เอี่ยมและสร้อยมีงานทำขมบ้าน ทั้งสายและสุวรรณต่างก็ออกเงินช่วยเหลือ และเมื่อขมกลายเป็นเอี่ยมต้องขมเงินจากน้อง

ภรรยาถึง ๒๐๐ บาท เพื่อใช้จ่ายในการทำนา สายรู้สึกว่าจะใจดีกว่าเพราะให้ยืมเงินอย่างไม่
คิดดอกเบี้ยเลย ส่วนสุวรรณนั้นเรียกดอกเบี้ย เมื่อถึงฤดูทำนาเอี่ยมและแสงก็นำควายไป
ช่วยไถนาให้บุคคลทั้งสอง เวลาทำงานต่างๆ ที่บ้านของคนทั้งสอง สร้อยก็ไปช่วยทำครัวด้วย
และเพื่อเป็นการตอบแทนกันสุวรรณก็ส่งเด็กเลี้ยงควายของตนไปช่วยเอี่ยมทำนา ส่วนปานสามี
ของสายก็มาช่วยแรงเอี่ยมเช่นกัน

ในบรรดาครอบครัวทั้ง ๗ ในกลุ่มนั้น ครอบครัวของปรุงและเฉลิมกับครอบครัวของน่ม
ซึ่งเป็นนำของบุคคลเหล่านั้นนับว่ามีฐานะยากจนที่สุด ส่วนครอบครัวอื่น ๆ คือเอี่ยมและสร้อย
สนิท สาย และสุวรรณ ล้วนมีฐานะดีกว่าทางนั้น จึงมีหน้าที่ต้องคอยช่วยเหลืออยู่เสมอโดยได้
รับแรงงานตอบแทน

น่มและบุตรสาวช่วยเอี่ยมถอนกล้าและทำนา งานชนิดเดียวกันนี้ถ้าทำให้สุวรรณและชาย
น่มก็จะได้รับเงินและข้าวสารเป็นการตอบแทน เวลานั้นมีจัดงานทำบุญ น่มช่วยสายเช่นเดียวกัน
เหมือนกัน ความจริงนั้นน่มไม่คิดค่าแรงจากบรรดาลูกหลาน มักจะไปช่วยทำให้เปล่า ๆ
แต่เมื่อถึงคราวขิดสน ญาติทมิฬมากกว่าให้ความอุปการะช่วยเหลือ เช่น น่มอาจไปขอยืมเงินทอง
จากเอี่ยมหรือสายหรือสุวรรณเมื่อใดก็ได้ และเมื่อถึงเวลาทำบุญให้ทานลูกหลานเหล่านั้นก็ให้เงิน
และข้าวสาร นอกจากนั้นก็ยังให้เงินอีกคราวละเล็ก ๆ น้อย ๆ เมื่อน่มมีความจำเป็น น่มสามารถ
ตอบแทนได้แต่โดยวิธีเดียวคือการทำงานให้เปล่า แต่แรงงานที่น่มให้ก็ไม่อาจเปรียบเทียบกับ
ความช่วยเหลือที่ใครรับจากบุคคลเหล่านั้นได้

ปรุงและครอบครัวก็ใคร่รับความช่วยเหลือในทำนองเดียวกันนี้จากบรรดาญาติที่ฐานะดีกว่า
ปรุงและบางทีก็สามควยมักจะไปช่วยทำนาให้แก่สายและสุวรรณ เพราะทั้งสองคนนี้ช่วยเหลือ
ตนมากกว่าใคร ๆ ถ้าปรุงจะมีการทำบุญบ้านก็ต้องไปหยืมเงิน และของเครื่องใช้จากบุคคล
เหล่านั้น ยังจะได้แถมข้าวสารและเงินมาช่วยงานด้วย สายอนุญาตให้ปรุงและสามีใช้ทึคนทำกิน
รวม ๓ ไร่ โดยไม่ต้องเสียค่าเช่า นอกจากนั้นปรุงยังช่วยเอี่ยมทำนาด้วยโดยได้รับเงินเป็น
ค่าจ้าง แต่ก็อยู่ในอัตราต่ำกว่าค่าจ้างตามปกติ แต่เอี่ยมก็ช่วยปรุงทางอื่น เช่น ให้ข้าวสารและ
นาตาลในคราวที่ปรุงทำบุญบ้านเมื่อขิดกลาย

ข้อที่พึงสังเกตในกรณีนี้คือ การที่บรรดาญาติสนิทมารวมกันตั้งบ้านเรือน อยู่เป็นกลุ่ม
ก้อนเช่นนั้นนับว่าเป็นเรื่องผิดปกติในตำบลนาป่า เพราะตามธรรมชาติความเป็นอิสระในการเลือก

ที่อยู่อาศัย และการทบทวนสำมะโนและกริยามาสถิตยบัตรกรมกมทำให้ญาติพี่น้องต่าง ๆ ต้องอยู่กระจัด
 กระจายกันไป ในกลุ่มญาติกลุ่มนี้เห็นได้ว่ามีพี่น้อง ๕ คน คือ สร้อย สนิท เสริม สาย และสุวรรณ
 เป็นหลัก การทมารวมกลุ่มอยู่ในบริเวณเดียวกันเช่นนี้ ได้ก็เนื่องจากเหตุทว่าภัยคามารตาของ
 พี่น้อง ๕ คนนี้มีทัศนคติอย่างมากมายและสามารถแบ่งให้ลูก ๆ แต่ละคนได้อย่างพอเพียงที่จะทำกิน
 ฉะนั้นจึงเห็นได้ว่าผลประโยชน์ที่ได้จากที่ดิน เป็นมูลเหตุสำคัญที่ทำให้บุคคลเหล่านั้นยังคงอยู่
 รวมกันเป็นกลุ่มก้อนได้

การวิเคราะห์เรื่องความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวต่าง ๆ ที่เป็นญาติพี่น้องกัน ตามที่ได
 กล่าวมาแล้วส่วนใหญ่เป็นไปในด้านการตอบแทนช่วยเหลือกันทางเศรษฐกิจ และโดยที่ให้เห็นว่า
 ความแตกต่างกันทางฐานะเศรษฐกิจของบุคคลในกลุ่มนั้น ทำให้เกิดความสัมพันธ์ชนิดหลวม
 ลากันกันได้ และผลร้ายของความแตกต่างกันทางฐานะเศรษฐกิจนี้สังเกตได้ชัดในญาติรุ่นหลัง
 บุตรของพี่น้องบางคนก็ยากจนลง และไม่มีที่ดินสำหรับทำกินเลย บางคนก็กำลัง จะยากจนลง
 และก็จะไม่มีที่ดินนอกเช่นกัน ข้อนี้จะเห็นได้จากกรณีบุตรของเสริม และแม่แต่กรณีบุตรของเอี่ยม
 ค้วย ความโน้มเอียงเช่นว่านี้ นานเข้าก็อาจจะทำให้ญาติกลุ่มนี้ต้องกระจัดกระจายกันไปได้

กลุ่มญาติกลุ่มนี้ยังมี ลักษณะ สำคัญอีกประการหนึ่งซึ่งแสดงให้เห็นโครงสร้างทางสังคม
 โดยทั่วไปของตำบลนาป่า กลุ่มญาติที่มารวมกันอยู่ในปัจจุบันนี้เป็นเจ้าของที่ดินจำนวนมาก
 และบางทีมีตำแหน่งหน้าที่ราชการ แต่บุคคลกลุ่มนี้หากใครรวมกันเพื่อแสดงหาอำนาจ ใน
 ท้องถิ่นนั้นไม่ อย่างไรก็ตามสมาชิกในกลุ่มนี้แต่ละคนหรือแต่ละครอบครัวอาจพยายามทำให้
 ตนเองหรือครอบครัวมั่งคั่งหรือมีอำนาจมากขึ้น และอาจมีอิทธิพลและได้บริการนับหน้าถือตาได้
 ในฐานะเป็นผู้อุปถัมภ์ช่วยเหลือ และร่วมแรงร่วมใจในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนแห่งนี้

๒. ตัวอย่างที่ ๒ (แผนภูมิที่ ๕ ก.) แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวของนายมา
 กับครอบครัวของญาติอื่น ๆ นายมาอายุประมาณ ๔๔ ปี เดิมเป็นคนมาจากตำบลคอนหัวฟ้อซึ่ง
 อยู่ติดกับตำบลนาป่า ความจริงบิดาของนายมา มีภูมิลำเนาอยู่ในบ้านหมูที่ ๑ ตำบลนาป่า แต่ได้
 ย้ายไปอยู่กับภริยาซึ่งเป็นชาวตำบลคอนหัวฟ้อหลังจากสมรสกันแล้ว นายมาเองมาได้ภริยาซึ่ง
 เป็นคนหมูที่ ๒ ตำบลนาป่า จึงมาอยู่กับภริยาที่นั่น ฉะนั้นจึงนับว่าตำบลนาป่าเป็นถิ่นที่ นายมา
 ญาติผู้ใหญ่อยู่ ปัจจุบันนายมา กตงบ้านเรือนอยู่ในถนนที่ทางญาติฝ่ายบิดาและญาติฝ่ายภริยาอีกด้วย

แผนภูมิที่ ๕ ก. แสดงรายละเอียดต่าง ๆ ในเรื่องญาติของนายมา ทั้งที่ยังมีชีวิตอยู่และ
 ทิ้งแก่กรรมไปแล้ว ในแผนภูมิตั้งแต่ต้นเกิดและที่อยู่ปัจจุบันของบรรดาญาติเหล่านั้นไว้ด้วย
 บรรดาญาติพี่น้องของนายมานี้ไม่ว่าจะเป็นญาติทมิฬการติดต่อกันทุกคนไป แผนภูมิตั้ง
 แสดงเฉพาะญาติทมิฬการติดต่อกับนายมาเท่านั้น ต่อจากนั้นก็จะได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่าง
 นายมากับญาติต่าง ๆ (มารดาของนายมาที่ชื่อแก้ว เช่นบุตรคนเดียวของบิดามารดา ฉะนั้น
 จึงไม่มีญาติทางฝ่ายมารดาของนายมาปรากฏอยู่ด้วยเลย)

ก. พี่น้องของบิดา นายมาเล่าให้ฟังว่า พี่น้อง ๆ ของบิดาถึงแก่กรรมไปก่อนเขาเกิด
 เหลืออยู่เพียงคนเดียวชื่อปลม ซึ่งเขาก็นึกมีอายุถึง ๗๑ ปีแล้ว ปลมเป็นอาของนายมา

นายมาติดต่อกับปลมอยู่ตลอดเวลา แต่ก็ไม่ใช่อ่างไกลสนิทสนม หรือติดต่อกันบ่อย ๆ
 นัก ดูออกจะเป็นการทำไปตามธรรมเนียม ในฐานะญาติที่พึงกระทำต่อกันเท่านั้น นายมาเล่าว่า
 บ้างคราวก็เอาผักไปเยี่ยมอา แต่เนื่องจากอาที่มีอายุมากแล้วจึงไม่สามารถมาเยี่ยมตอบแทนได้
 เมื่อนายมาเอาผักไปให้อาครั้งใดก็มักจะไต่อะไร ๆ ตอบแทนเสมอ บ้างที่นายมาก็เคยไปเยี่ยม
 โดยมีไต่เอาอะไรไปให้เหมือนกัน การเยี่ยมเยียนเหล่านั้นไม่ใช่เป็นลักษณะการเยี่ยมเพื่อแสดง
 ความเคารพหรือแสดงความรกรากเป็นพิเศษแต่อย่างใด นายมาเล่าว่าเมื่อไปเยี่ยมครั้งใดเขาไม่
 เคย "ไหว" อาเลย เขาเห็นว่าไม่จำเป็นจะต้องทำเช่นนั้นเพราะตัวเขาเองขณะนั้นเป็นผู้ใหญ่
 อายุถึง ๔๖ ปีแล้ว

อย่างไรก็ตาม นายมาอธิบายว่า ในช่วงชีวิตของผู้ชายคนหนึ่ง ๆ นั้นมีโอกาสอยู่ ๒ ครั้งที่
 ผู้หนึ่งจะต้องไปแสดงความเคารพกราบไหว้ญาติผู้ใหญ่อย่างเป็นทางการ คือ

(๑) เมื่อจะอุปสมบท จะต้องไปหาลุงและอาเพื่อกราบไหว้ขอขมาสิ่งที่ได้ล่วงเกินไปแล้ว
 ทั้งด้วยกายวาจา และใจและขอศีลขอพรจากญาติเหล่านั้น

(๒) เมื่อสมรสแล้วใหม่ ๆ จะต้องพากันไปไหว้ญาติผู้ใหญ่เหล่านั้น

บุคคลย่อมควรแสดงความเคารพนบถอาและสูงของตนอย่างเท่าเทียมกัน แม้ว่าสูงจะมี
 สถานะสูงกว่าอาเพราะอายุแก่กว่าบิดาคู่ความ พัสสาวและน้องสาวของบิดาคู่ได้รับความเคารพนบถ
 เหมือน ๆ กัน แต่พี่น้องของบิดาคู่เป็นหญิงออกจะมีศักดิ์ต่ำกว่าพี่น้องผู้ชายของบิดาคู่อยู่ข้างเล็กน้อย

ข. บุตรของลุงและอา ตามคำบอกเล่าของนายมา ปรากฏว่าการติดต่อรหว่างนายมา
 กับลูกพี่ลูกน้องเหล่านั้นมีไต่เป็นไปโดยเสมอเหมือนกันทุกคน แล้วแต่ว่าใครอยู่ไกลหรือใกล้กัน
 และแล้วแต่ฐานะเศรษฐกิจด้วย เช่น

(๑) กบฏของอาทชอปล่ม ไม่ได้มีการติดต่อเกี่ยวของกับคนทชอสุชาติเลย เพราะสุชาติเป็นพ่อค้าและย้ายไปอยู่ทบางแสนซึ่งไกลเกินที่จะติดต่อกันได้ แต่กับคนทชอถวิลนั้น นายมาติดต่อย้อย่างใกล้ชิด เพราะถวิลนั้นนอกจากจะอยู่ในหมู่บ้านเดียวกันแล้วยังเป็นช่างไม้ อีกด้วย เมื่อบกลายถวิลก็มาช่วยนายมาซ่อมแซมบ้าน นายมาไม่ต้องจ่ายค่าจ้างให้ถวิล เพราะเป็นพี่น้องกันแต่ก็ต้องเลี้ยงข้าวปลาอาหารเวลาถวิลมาช่วยทำงานให้ นายมาให้ข้อสังเกตว่าการทถวิลมาช่วยเขาเช่นถวิลยอมมีสติเรียกร้องเขาให้ ไปช่วยแรงงานเป็นการตอบแทนได้ นายมาอธิบายอีกว่าการติดต่อกับพี่น้องกันแบบนี้ไม่จำเป็นเพราะเจาะจงแต่คนที่เป็นญาติกันเท่านั้น เพื่อนสนิทกันก็อาจร้องขอความช่วยเหลือเช่นนี้หากกันและกันได้

ในบรรดาบุตรชายทั้งหมดของปล่ม นายมาสนิทสนมกับชนมากที่สุด ชนเป็นครูในโรงเรียนในหมู่บ้านนี้ นายมามีบ้านอยู่ใกล้โรงเรียนจึงมีโอกาสพบบนบ่อย ๆ ยิ่งกว่านั้นบุตรชายคนโตของนายมาก็กำลังเรียนอยู่ทวิทยาลัยวิชาการศึกษาบางแสน บุตรอื่น ๆ ก็กำลังเรียนอยู่ในโรงเรียนในหมู่บ้านนี้ และเนื่องจากนายมาถือว่า การศึกษามีคุณค่าสูง จึงมักชอบสนทนาปราศรัยกับชนในเรื่องที่เกี่ยวกับการศึกษาเสมอ

ส่วนกับลำเจียกซึ่งเป็นญาติหญิงนั้น นายมาติดต่อกับน้อยมาก ลำเจียกยังสาว เพิ่งมีครอบครัวใหม่ ๆ และอยู่ในระยะตั้งเนื้อตั้งตัว

(๒) กบฏของลุงทชอคลามันนั้น นายมาเล่าแต่เพียงว่า สามคนนั้นค่อนข้างยากจนกว่าตน จึงมักช่วยนายมาค่านาและเกี่ยวข้าว นอกจากนั้นนายมายังจ้างรถไถนาด้วยจึงทำให้นายมาอยู่ในฐานะเป็น "นายจ้าง" ของญาติพี่น้อง นอกจากความสัมพันธ์ต่อกันในเรื่องแรงงานแล้วพวกเขาก็ได้มีการแลกเปลี่ยนให้ยืมสิ่งของซึ่งกันและกันไม่ โดยนายมาอ้างว่าพวกนั้นยากแต่อย่างไรก็ตามในฐานะที่นายมามั่งมีกว่า จึงเคยให้เงินและข้าวสารแก่รถไถและถวายเป็นเครื่องคาราว

(๓) บุตรของลุงทชอสอน นั้นตรงข้ามเลยทีเดียว เพราะ เรื่อง บขผา และมาตีมีฐานะค่อนข้างดีกว่านายมา ส่วนพยอมนั้นไปอพยพไปอยู่ทอนหลังจากสมรสแล้ว และไม่ติดต่อกันเกี่ยวของกันอีกเลย นายมาแลกเปลี่ยนให้ยืมสิ่งต่าง ๆ กับบุคคลทั้ง ๓ นี้ แต่ไม่มีการ "เอาแรง" กันเลยเพราะว่า "เราไม่อาจขอแรงจากคนมี แต่อาจขอจากคนจนได้" คนมั่งมีไม่จำเป็นต้องใช้วิธี "เอาแรง" เพราะอาจจ้างหรือขอแรงจากผู้อื่นได้ นายมา

อ้างหลักเกณฑ์ว่า “ เราควรขอเงินจากญาติที่มั่งคั่งกว่า และขอแรงจากญาติที่จนกว่า ”

(๔) กบฏของเจ๊ ๓ คนนั้นคือ ปาน ประคัย และใจ ซึ่งไม่ได้อยู่ที่ตำบลนาข้าวหรือใกล้พอที่จะติดต่อด้วยได้ การติดต่อเกี่ยวของกันกับบุคคลทั้ง ๓ นั้นจึงไม่มีเลย ปานและประคัย ไปอยู่ที่บ้านขง และไม่ได้พบกับนายมา มาหลายขบแล้ว แต่นายมาบอกกับเราว่า ถ้ามีงานใหญ่ ๆ เช่น สมรสหรือโกนจุกที่บ้านของตนแล้ว จะต้องเชิญญาติเหล่านั้นด้วย ส่วนใจซึ่งยังไม่มีการครอบครองนเช่นท้าวเร็ว จึงขาดการติดต่อกัน บุตรของเจ๊ออกคนหนึ่งซึ่งชื่อจิตรนั้นมีการติดต่อกับนายมาอย่างใกล้ชิด จิตรเป็นช่างไม้และมาช่วยซ่อมแซมบ้านของนายมาให้เปล่า ๆ นายมาและจิตรต่าง “ เฮาแรง ” ซึ่งกันและกัน และเนื่องจากจิตรมีฐานะพอ ๆ กับนายมา บุคคลทั้งสองจึงแลกเปลี่ยนให้กันสิ่งของซึ่งกันและกันอยู่เสมอ

ค. ความสัมพันธ์กับบุคคลในครอบครัวของบิดามารดา บิดามารดาของนายมาอยู่ที่คอนหว้อ ซึ่งเขาค้ำบดติดต่อกับนายมา บุคคลทั้งสองชรามากแล้วเฉพาะอย่างยิ่งบิดาของนายมานั้นช่วยกระเสาะกระแสะ ไป่สามารถไปไหนมาไหนได้ นายมาไปเยี่ยมเยียนบิดามารดามิได้ขาดเฉพาะอย่างยิ่งเวลาเจ็บไข้โดยช่วยกันช่วยเฝ้าพยาบาลจากหมอนาให้ แต่ไม่ช่วยทำนาเลย มารดามาเยี่ยมนายมาที่นาข้าวขางนาน ๆ ครั้ง

ส่วนน้องสาวชื่อเปียนและมนนึ่งคงอยู่ในตำบลเดียวกันกับบิดามารดา มีเช่นผู้พี่บิดามารดา ยกกรรมสิทธิ์บ้านให้และอยู่กับบิดามารดาในบ้านนั่นเอง

นายมาทำการติดต่อผูกพันกับเมียจนมากกว่าเมีย เมียนมีฐานะดีกว่านายมาจึงได้อาศัยขี้มควายมาไถนาของตน แต่ว่าครอบครัวทั้งสองนี้ไม่มีการ “ เฮาแรง ” กัน นายมาเป็นฝ่ายไปมาหาสู่เมียนบ่อยครั้งกว่าที่เมียนจะมาหานายมา การไปเยี่ยมของนายมาก็หมายถึงการไปขอความช่วยเหลือต่าง ๆ นานา นายมาไปเยี่ยมเมียนเหมือนกัน แต่มีมาเยี่ยมนายมาที่นาข้าวบ่อยครั้งมาก มีจนกว่าเมียนและหากินทางรับจ้าง

ง. ญาติฝ่ายภริยาของนายมา (แผนภูมิที่ ๕ ข.) ได้กล่าวมาแล้วว่านายมาเป็นฝ่ายมาอยู่กับภริยาชอกหลายในหมู่บ้าน ๒ และในบริเวณเดียวกันนี้ยังมีบ้านของน้องชายชอกหลายชอกฮายและบ้านของมารดาหม้ายชอกหลายอยู่ด้วย กหลายยังมีพี่สาวอีกคนหนึ่งชื่อแดงอ่อนซึ่งแยกไปอยู่ต่างหากในหมู่บ้าน ๔ ฉะนั้นนายมาจึงเกี่ยวของกับญาติทางฝ่ายภริยาอยู่มากเพราะนายมาติดฐานอยู่ในหมู่บ้านนี้ ครอบครัวของนายมาและครอบครัวของชอกหลายใกล้ชิดสนิทสนมกันมาก

และแม้ว่าจะอยู่ต่างบ้านกัน ในบริเวณเดียวกันก็จริง แต่ครอบครัวของนายมา้มจะไปอยู่ที่บ้าน
ของอาบ เช่นส่วนมากเพราะกว้างขวางกว่า และแม่ยายของมา้มก็อยู่ที่นั่นด้วย

มาและภริยายังคงติดต่อกันอย่างใกล้ชิดกับแก่ออนอยู่เสมอ แก่ออนนั้นสมรสไปกับ
ชาวฉมผู้มั่งคั่งคนหนึ่งซึ่งเป็นเจ้าของโรงสี และโรงงานทำไม้ซีกไฟอยู่ในตัวจังหวัดชลบทวิสามานยนคร
ของแก่ออนจึงผลัดเปลี่ยนอยู่ในตัวเมืองบ้างและมาอยู่กับภริยาซึ่งมีบุตรด้วยกันคนหนึ่งทั้งหมด
๔ คนบ้าง สาม ภริยาคนนี้มีนามมากพอใช้ในตำบล และให้สอนเข้าทำโดยไต่ค่าเช่าเป็น
ชาวเปลือกถั่งชละ ๖๐๐ ถึง เนื่องจากแก่ออนเช่นฝ่ายหมิงมักจะใจดีใจเอื้อเฟื้อเจือจานมา

และรกร้างอยู่เสมอโดยช่วยเหลือในด้านการเงินและให้ผลประโยชน์ต่าง ๆ ฝ่ายมาเมื่อมีโอกาส
เมื่อใดก็นำไข่และผักไปให้เป็นการตอบแทน เนื่องจากแก่ออนเป็นคนมีเงินจึงไม่มีการ
“เอาแรง” ตอบแทนกันกับครอบครัวของมา แก่ออนเองมีบุตรเพียงคนเดียวซึ่งมักเคยบุตร

ของมาบางคนไปเลี้ยงดูให้หลาย ๆ ปี เช่นไฟศาลบุตรคนหัวของมา ซึ่งขณะนั้นศึกษาอยู่ใน
วิทยาลัยวิชาการศึกษาบางแสนนั้น เมื่อตอนเรียนชั้นมัธยมในตัวจังหวัดชลบทวิสามานยนคร
อยู่บ้านของแก่ออนเป็นเวลาถึง ๖ ปี ต่อจากนั้นบุตรสาวของมาที่ชื่อนางเยาว์ก็ไปอยู่กับแก่ออน

อีก และปัจจุบันก็อยู่รวม ๓ บแล้ว และไปเรียนต่อชั้นมัธยมชณะอยู่บ้านของแก่ออน เมื่อ
เร็ว ๆ นี้เองคือ พ.ศ. ๒๕๐๔ บุตรชายคนรองลงไปชื่อไฟโรจน์ก็ไปอยู่กับแก่ออนอีก และ
เขาเรียนในโรงเรียนในหมู่บ้านนั้น

ส่วนอาบนั้นเป็นเจ้าของโรงสี แต่นายมาเป็นชาวนา อาบช่วยทำนาให้แก่มารดาซึ่งมีอยู่
รวม ๒๐ ไร่ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๓ อาบทำนาคด้วยตนเอง และมีการผลัดกัน “เอาแรง”

กับมาด้วย ใน พ.ศ. ๒๕๐๔ ได้ให้คนอื่นเข้าทำนาเสียจึงไม่มีการ “เอาแรง” กับมา แต่
ในเรื่องอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับความเป็นอยู่ในครอบครัวแล้ว นับว่าสองครอบครัวนั้นสนิทสนมกันอย่าง
แน่นแฟ้น ญาติฝ่ายภริยามีส่วนเกี่ยวข้องกับกิจการภายในครอบครัวของมาไม่น้อยเพียงไรนั้น

อาจจะเห็นได้จากบทบาทของญาติเหล่านี้ตอนที่มางานโกนจุกบุตรชายคนโตของมาที่ชื่อว่าไฟศาล
เมื่อหลายปีมาแล้ว ในงานนั้นมีแขกเหรื่อมาช่วยงานมากมาย และมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

อาบซึ่งเป็นน้องภริยาทำหน้าที่เป็นเจ้าภาพ อาบช่วยออกเงินในการจัดงานและภริยาของ
อาบก็มาช่วยทำครัวด้วย ส่วนแก่ออนภริยาของมาก็ช่วยเหลือเท่า ๆ กับอาบ คือช่วยทั้ง
แรงงานและสิ่งของญาติคนอื่น ๆ อีกหลายคนเป็นญาติทั้งฝ่ายสามีและภริยาก็มาช่วยทำครัวด้วย

คนททาทนาทโกนจก ไคแกตวากานนซงเป็นญาคีท่าง ๆ ของกหลาย

ส่วนมากนเป็นญาคีท่างฝ่ายภริยาของมาโดยเป็นสามี่ของข่า (ลง) มากมีบ้านอยู่ติด ๆ กับกบมาจกมีการติดต่อกันน้อยทกวัน และเนองจากมีศักกเป็นลง มาจกเคารพนบยอมต่อญาคี ฝุ่น มากแกแล้วและมีบตรสาวชอมฉกวยเพียงคนเคียว มณสมรสแล้วแต่เล็กร้างกับสามี่ มา และภริยาจกต้องช่วยในการทำนาและในกิจการบ้านเรือนอื่น ๆ เช่นการช่อมแซมบ้านเรือน เป็นต้น ในจำนวนบตรของมากทงมีช่วทอยู่สามคนน สองคน(บตรชายชอมอรณ และ บตรสาวชอมพลอย) ย้ายไปอยู่เสี่ยทอน (คูแผนภูมิที่ ๓) มาและภริยาจกแทบไม่ติดต่อกับ คนทงสองเลย แม้วามาและอรณต่างเคยะบนเพื่อนสนิทกันมาเมื่อเล็ก ๆ ก็ตาม แต่เมื่ออรณ ย้าย ไปอยู่ทอนเสี่ยจกพบกันก็เฉพาะเมื่ออรณมาเยี่ยมมากเท่านั้น แต่กับมณนนายมาติดต่อกั ้วยไกลซัด มีการ "เอาแรง" ให้บ่นฝกและอื่น ๆ ซงกันและกัน

พ ๆ น้อย ๆ ทางฝ่ายบิตาของ กหลายบ่น สันช่วทไปหบคแล้ว แม้วภริยาของลงชวค ะยังคังมีช่วทอยู่ก็ตาม แต่ก้อยในหมอนในคำบลเคียวกัน จึงไม่ได้ติดต่อกัเกยวชองอะไรกัน และกับลูก ๆ ของลงชวคก็ไม่ได้ติดต่อกันเลย

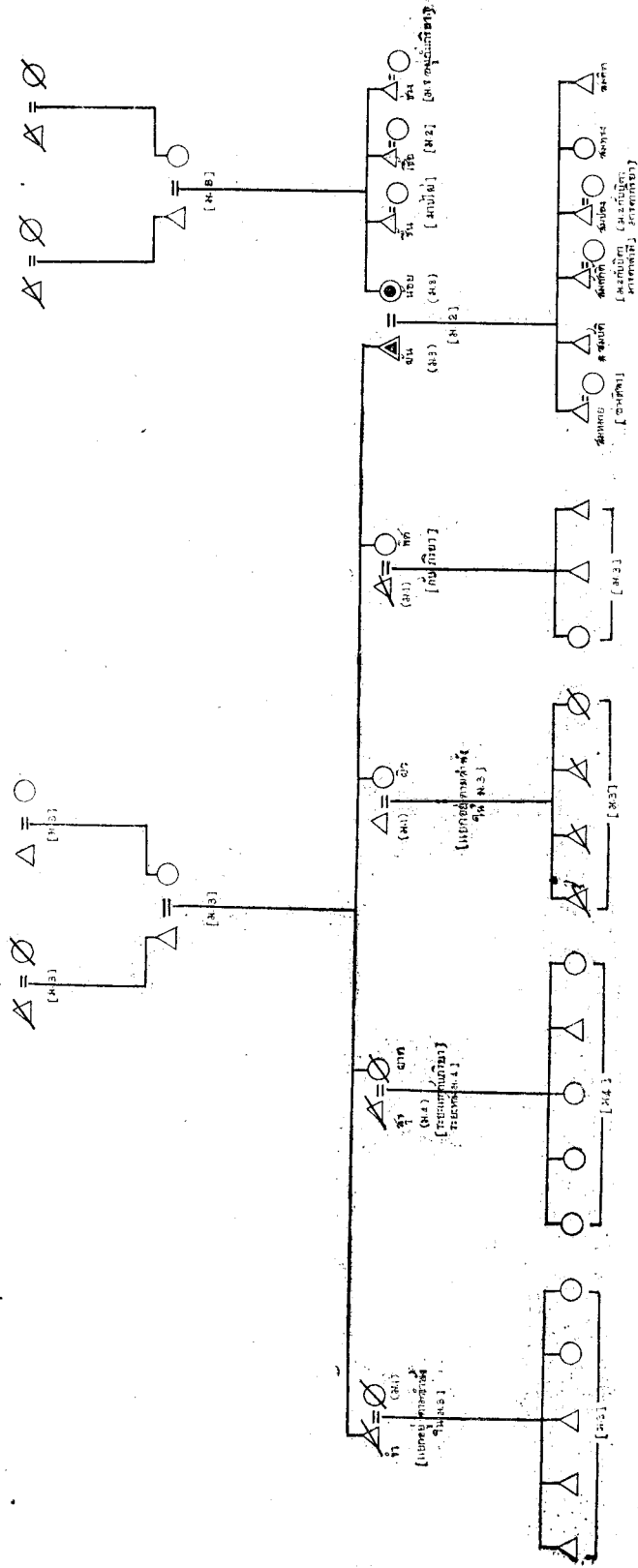
แต่บตรสาวของข่าทงอยู่คือ ลมและลำควนซงมีเรือนไปแล้วทงคู้และอยู่ทพูก ๘ นน ยังคังมีการติดต่อกัสมพันธ์กันอยู่ กหลายติดต่อกับลมมากกว่าในชอทว่าเวลาม้งาน ไคๆ ลมมีการ ทำชนมมาให้กหลายไปชวยทวคในหมท ๒ นน ส่วนกหลายก็ให้ฝกแกลมเช่นการแลกเปลี่ยน กัน บคคทงสองนพบประกันเสมอๆ สปีคาทละ ๒-๓ ครั้ง ส่วนนายมาเรพบประกัสามี่ ของลมกค่อมสามี่ของลมมาคลาททในหมท ๒ นน ครอยครวทงสองไม่มีการ "เอาแรง" ซงกันและกันเพราะสามี่ของลมมีทนาเพียงเล็กน้อยซงสามารถทำเองคนเดียวได้

กับลำควนนมีการติดต่อกัเกยวชองกันน้อยกว่า กหลายไม่ได้มีการแลกเปลี่ยนใด ๆ กับ ลำควนเลย นายมามีโอกาสพบกัสามี่ของลำควนซงเป็นครูกัค่อมเขามาปรชุมครูกัโรงเรียน ในหมท ๒ (วัดทองคัง)นเท่านั้น

(๓) ทว้อย่างรายที่ ๓ แสดงดงการชวคการติดต่อกันระหว่างญาคีซงอยู่ห่างไกล กัน (แผนภูมิที่ ๖) การทฝนและภริยาชอนน้อยอพยพจากถิ่นเดิมของบิตามารดาไปอยู่ทอนนน ทำให้คนทงสองชวคการติดต่อกัญาคีพนอื่น ๆ นอกจากในบางโอกาสทมีงานพบเท่านั้น

ในแผนภูมิแสดงเครือญาติของฝนและน้อยจะเห็นว่า ทงบีย่าตายายและบิตามารดาของ

เครือข่ายของแหล่งจ่ายน้อย

- △ ท่อ
- ขดลวด
- ขดลวดที่มีค่าเป็นลบ
- ขดลวดที่มีการกระจาย
- จุดกำเนิดเสียง
- ขดลวด

แผนภูมิที่ 6 เครือข่ายของแหล่งจ่ายน้อย

ฉันนั้นมรรคาถนฐานตั้งเดิมอยู่ในหมื่น ๓ (ฉันไม่ทราบเรื่องราวใด ๆ เกี่ยวกับพู่ นื่อง ๆ ของ บิฑามารดาของตนเลย)

ฉันเห็นบุตรคนสุดท้ายของครอบครัว เขาได้รับมรดกที่มาจากบิฑามารดา ๑๖ ไร่ ซึ่ง เป็นที่ที่อยู่ในหมื่น ๓ แต่ฉันตัดสินใจที่จะไปตั้งบ้านเรือนอยู่ในหมื่น ๒ ซึ่งเป็นที่ภรรยาของเขา ได้รับมรดกที่คนแปลงหนึ่ง ซึ่งเหมาะสำหรับปลูกบ้านอยู่อาศัย พชายคนหัวของฉันชื่อซา ซึ่ง บัจุบันลงแก่กรรมไปแล้วก็มีบ้านเป็นอิสระในหมื่น ๓ ซึ่งเป็นถิ่นเดิมของบิฑามารดา และ บัจุบันบุตรของข้า ส่วนมากก็ยังคงอยู่ในหมื่น ๓ นี้ ปรากฏว่าฉันไม่ได้รับมรดกที่คนเลย

พี่สาวของฉันชื่อผาด สมรสกับผู้ชายบ้านหมื่น ๔ เมื่อตอนบิฑามารดายังมีชีวิตอยู่นั้น ผาดและสามีก็อาศัยอยู่กับบิฑามารดาด้วย พี่งจะอพยพไปอยู่บ้านเดิมของสามีหลังจากบิฑา มารดาถึงแก่กรรมแล้ว บุตรของผาดก็ยังคงอยู่ในหมื่น ๔ นี้ทุกคน พี่สาวคนถัดไปชื่อผวก ก็ ปฏิบัติอย่างเดียวกันหลังจากสมรสแล้ว คือแยกไปอยู่อย่างอิสระกับสามีในหมู่บ้านเดียวกัน บิฑามารดาและบุตรของผวกก็ยังคงอยู่ในหมื่น ๓ นี้ พี่สาวคนสุดท้ายของฉันเป็นผู้ได้รับมรดก บ้านและที่ดินของบิฑามารดา สามีของพี่จึงมาอยู่กับพี่ที่บ้านนี้ บรรดาพี่สาวทั้ง ๓ คนของ ฉันต่างได้รับมรดกที่นาคนละ ๘ ไร่ เท่า ๆ กัน

ผลของการที่หมู่บ้านเรือนอยู่อย่างกระจัดกระจายกันเช่นนี้ ในเมื่อพู่ ๆ ของฉันส่วนมาก รวมทั้ง บุตรของบุคคลเหล่านั้นยังคงตั้งบ้านเรือนอยู่ในหมื่น ๓ นี้ ฉันซึ่งไปมีบ้านเรือนอยู่ใน หมื่น ๒ จึงขาดการติดต่อกับญาติเหล่านั้น ระยะทางจากบ้านของฉันกับบ้านญาติ ๆ ในหมื่น ๓ ห่างกันประมาณ ๓ ก.ม. ซึ่งก็เป็นผลให้ไม่สามารถติดต่อกันเป็นประจำได้

น้อย(ภริยาของฉัน) ก็มีสภาพเช่นเดียวกับสามี คือห่างเหินไปจากหมู่บ้านของบิฑามารดา ซึ่งอยู่ในหมื่น ๘ น้อยและน้องชายชื่อเซอได้รับมรดกที่คนเล็ก ๆ ในหมื่น ๒ ที่คนนี้เป็น สัมบัติดั้งเดิมของปู่ บุคคลทั้งสองจึงอพยพจากหมื่น ๘ มาอยู่หมื่น ๒ นี้ น้องอีกคนหนึ่งชื่อชัน ก็ไปสมรสกับหญิงที่ค้าขายผลไม้แล้วก็เลยอพยพไปอยู่กับภริยาน้องชายคนสุดท้ายชื่อชวงเป็นผู้ ได้รับมรดกบ้าน และที่ดินของบิฑามารดาจึงยังอยู่ในหมู่บ้านนั้น

การมีบ้านเรือนแยกย้ายกันอยู่เช่นนี้ มีความหมายต่อการติดต่อระหว่างครอบครัวของฉัน กับญาติคนอื่น ๆ อย่างไรบ้างนั้น พอจะกล่าวได้ดังนี้คือ เมื่อสมัยที่ชายยังมีชีวิตอยู่นั้น ฉันมักจะ ไปเยี่ยมเยียนน้องบ้างเป็นครั้งคราว แต่เมื่อข้าและภริยาถึงแก่กรรมไปแล้ว ฉันก็แทบจะไม่

จะไม่ได้ออกกับบุตรของข้าซึ่งยังคงอยู่ในหมัก ๓ อักเลย พ่สาวทชอผาคและสามถงแก่
 กรรมไปแล้วเช่นกัน บุตรของผาคที่อยู่ในหมัก ๔ อักเลยขาดการติดต่อกันไปอีกด้วย แต่ฉัน
 ยังมีภารกิจติดต่อยู่บ้างกับพี่สาวคนทชอผาค ซึ่งยังคงอยู่ทงานเดิมของขิตามารดาเพราะพี่และ
 ฉันต่างเป็นสมาชิก "สมาคมนักก" แห่งเดียวกัน เมื่อฉันไปเยี่ยมพี่ครั้งใดก็มักจะเลย
 แวะเยี่ยมพี่สาวอีกคนหนึ่งที่ชอผาคด้วยเพราะต้องเดินผ่านบ้านนั้น ในส่วนที่เกี่ยวกับกิจการบ้าน
 เศรษฐกิจนั้น ไม่พ้องคนใดของฉันหรือลูกหลานของคนเหล่านั้น เคยช่วยเหลือฉันอย่าง
 ที่เรียกว่า "เอาแรง" ในการทำอะไรไถนาเลย เพราะ "อยู่ใกล้กัน" และ "ต่างคนต่างมีงาน
 ของตน"

น้อยและพ ๆ น้อย ๆ ของน้อยก็ปรากฏว่ามีสภาพเช่นเดียวกัน นาน ๆ ครั้งน้อยจึงจะไป
 เยี่ยมน้อง ๆ แม้ว่าคนหนึ่งจะอยู่ในหมู่บ้านเดียวกันก็ตาม ในการทำนาก็ไม่เคยอาศัยให้ว่วน
 ชงกันและกัน

แม้ว่าในกิจประจำวันจะไม่มีการติดต่อช่วยเหลือกันฉันทญาติก็จริง แต่เมื่อถึงคราวม
 การมีงาน ญาติคนมักจะมาประชุมพร้อมหน้ากันเสมอเช่น เมื่อคราวสมทบบุตรชายคนท ๒
 ของฉันอุปสมบทประมาณ ๑๐ ขมาแล้วพ ๆ น้อย ๆ ทั้งฝ่ายของฉันและฝ่ายภริยาต่างก็พากันมา
 ช่วยงานนทงสัน บางคนก็มาช่วยทำครวี่ บ้างก็ออกเงินช่วยเป็นค่าใช้จ่ายในการอุปสมบท
 คราวนั้น เมื่อยกฉานสมทบบุตรชายคนท ๔ ของฉันสมรส บรรดาพี่น้องและลูกหลานก็มา
 อย่างพร้อมเพียงกัน และเมื่อคู่สามีภริยาพากันไปไหว้ญาติพี่น้องเหล่านกรบไหว้ด้วยเงินหรือ
 สิ่งของต่าง ๆ

ในแง่ปฏิบัติ ครอบครัวของฉันเป็นหน่วยทั้งในทางเศรษฐกิจและทางสังคม สมัคคีบุตร
 ชายคนท ๓ และครอบครัวยังคงอาศัยอยู่ในบ้านของฉัน บุตรชายคนสททองชอสมัคคี
 (อายุ ๒๓ ปี) และบุตรสาวชอสมททอง (อายุ ๒๖ ปี) ซึ่งยังไม่ได้สมรสทั้งก็เป็นหัวเรียวหัว
 แร่กานเศรษฐกิจของครอบครัว นอกจากนยังมีบุตรบุญธรรมเป็นชายอายุ ๑๕ ปี ช่วยทำ
 งานให้แก่ครอบครัวอีกด้วย ปัจจุบันฉันและภริยามีทนามรวม ๒๕ ไร่และมีทสวนอก ๑๗ ไร่
 ซึ่งใช้ปลูกมันสำปะหลัง และมะพร้าว ความเป็นอยู่ของครอบครัวนั้นอยู่ในชนเลียงตัวใดทั้งใน
 ด้านปริมาณทกินและแรงงานโดยไม่ต้องรู้สึกว่าจะถูกขูดรีดจากวงศ์ญาติเลย

บทบาทหน้าที่ของญาติในโอกาสที่มีงานพิธีต่าง ๆ

ในโอกาสที่มีงานพิธี เฉพาะอย่างยิ่งพิธีส่วนบุคคลเช่น การทำศพ การสมรส และการอุปสมบทความร่วมมือระหว่างญาติมักเป็นไปอย่างกว้างขวาง ญาติที่อยู่กระจัดกระจายกันและไม่เคยช่วยเหลือตอบแทนกันในธุรกิจประจำวันก็มักจะมาชุมนุมกันอย่างพร้อมเพียงเพื่อจะได้ปฏิบัติหน้าที่ในฐานะญาติ โดยทั่วไปไปในญาติทั้งฝ่ายสามีและภริยามาชุมนุม ส่วนใครจะมาช่วยงานบ้างและใครจะทำหน้าที่อะไรนั้นก็แล้วแต่ว่าอยู่ในถิ่นเดียวกันหรือเปล่า ในชีวิตประจำวันมีการติดต่อกันใกล้ชิดสนิทสนมกันเพียงใด และความใกล้ชิดก็กับญาติฝ่ายสามีหรือฝ่ายภริยาเพราะหลักฐานบ้านเรือนอยู่ทางฝ่ายนั้น สิ่งเหล่านี้จะได้กล่าวอย่างละเอียดในการศึกษารายกรณีเกี่ยวกับ "ความร่วมมือของญาติและของชุมชนในงานศพ"

งานพิธีต่าง ๆ เช่นโอกาสที่ญาติแสดงความเป็นนาหนึ่งใจเดียวกันให้ชาวบ้านอื่น ๆ เห็นเป็นโอกาสที่เนืองแน่น บทบาทหน้าที่และคุณค่าของญาติ ดังจะเห็นได้จากการศึกษารายกรณีเกี่ยวกับ "บทบาทหน้าที่ของญาติในพิธีอุปสมบท"

ในงานพิธีสำคัญ ๆ นั้นมีการช่วยเหลือตอบแทนซึ่งกันและกันในหมู่ญาติอยู่ ๒ ทาง คือ ช่วยแรงงานและช่วยข่าวของเงินทอง สำหรับช่วยแรงงานนั้น เจ้าภาพอารขธรรังบรรพชาญาติให้มาช่วยเตรียมสิ่งของเครื่องใช้สำหรับพิธีนั้น ๆ และเตรียมอาหารสำหรับเลี้ยงแขกหรือการช่วยเตรียมอาหารต่าง ๆ นั้นมักจะตกเป็นหน้าที่ของพวกผู้หญิง และเป็นการตอบแทนบุญคุณต่อเจ้าภาพ การช่วยแรงงานเช่นนี้ถือกันว่าแทนการให้สิ่งของโดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับญาติที่ไม่สามารถให้สิ่งของได้ งานพิธีบางอย่างเช่นงานเผาศพก็ต้องอาศัยแรงงานของผู้ชายด้วยเช่นเวลาหามศพ และตั้งเมรุเผาศพ เป็นต้น

การช่วยเหลือด้วยเงินทองหรือสิ่งของเพื่อช่วยค่าใช้จ่ายในงานนั้น ๆ นับว่าสำคัญกว่าการช่วยด้วยแรงงาน การช่วยเหลือกันด้วยเงินทองหรือสิ่งของนี้เป็นระเบียบแลกเปลี่ยนในหมู่ญาติพี่น้องซึ่งทำกันเป็นเวลาช้านานแล้ว และเป็นเครื่องผูกพันญาติเหล่านั้นให้ช่วยเหลือตอบแทนกันอยู่ตลอดเวลา การให้เงินสิ่งของใด ๆ ย่อมก่อให้เกิดคุณให้และสุข ภายหลังเมื่อมีโอกาสเหมาะสมควรก็จำต้องตอบแทนด้วยสิ่งของที่มีค่าเท่าเทียมกันหรือมากกว่าที่เคยได้รับ ความไม่สามารถให้สิ่งของตอบแทนผู้ที่เคยให้ตนนั้น ย่อมทำให้ขาดความสัมพันธ์กันและทำให้การให้

ชนกนยตกลงไปด้วย ฉะนั้นจึงเห็นได้ว่าความอภัยชายหน้า และความเลื่อมเสียเกียรติของบุคคลย่อมมีส่วนเกี่ยวข้องของการให้ซึ่งกันและกันระหว่างครอบครัวต่าง ๆ นด้วย แม้ว่าในหมู่เพื่อนฝูงและเพื่อนบ้านก็มีการช่วยเหลือและให้บนสิ่งของแก่กันและกันบ้างก็ตาม แต่ญาติที่ติดต่อกันอย่างใกล้ชิดมีการให้และช่วยเหลือกันยิ่งกว่าเพื่อนหรือเพื่อนบ้านเสียอีก ในตำบลนาบ้านการแลกเปลี่ยนตอบแทนซึ่งกันและกันนั้นเป็นเครื่องกำหนดว่าในบรรดาญาติตนเองเข้ามาเป็นญาติกันตามกฎหมายนั้น ญาติคนใดเป็นญาติที่ใกล้ชิดสนิทสนมกันจริง ๆ ประโยชน์ของการแลกเปลี่ยนตอบแทนกันและกันนั้นมีอยู่มาก การจัดงานพิธีใดต่าง ๆ นั้นเจ้าภาพจะต้องเสียค่าใช้จ่ายเป็นจำนวนมาก ฉะนั้นการทักบุคคลหลาย ๆ คนช่วยออกเงินหรือสิ่งของแก่เจ้าภาพจึงนับว่าเป็นการประกันฐานะเศรษฐกิจของบุคคลวิธีหนึ่ง ฉะนั้นถ้าจะกล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือว่า การที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งช่วยเหลือบุคคลอื่นหลาย ๆ คนด้วยเงินทองในระยะเวลาต่าง ๆ กัน ย่อมทำให้ผู้ให้สามารถ "ยืม" เงินก้อนใหญ่จากบุคคลเหล่านั้นได้เมื่อถึงคราวฉุกเฉินหรือเมื่อจำเป็นต้องใช้เงินจำนวนมาก การ "ยืม" เช่นนี้อาจผ่อนใช้ได้เรื่อย ๆ ไปจนตลอดชีวิตและภาระที่จะต้องใช้หนี้บางส่วนก็อาจถ่ายเทต่อไปถึงลูกหลานได้ด้วย ด้วยเหตุนี้ในตำบลนาบ้าน เมื่อมีใครเอาเงินมาช่วยเวลาว่างมีการครึ่งใด จึงต้องมีคน ๆ หนึ่งรับหน้าที่จดชื่อและจำนวนเงินที่ไหลลงบัญชีไว้อย่างถาวรจนกว่าจะได้ออกตอบแทนกันในโอกาสต่อไปเมื่อผู้ให้ว่างงานมีการบ้าง มรรยาทในการให้เงินหรือสิ่งของกันนั้นจะเห็นได้ชัดจากการศึกษารายการณเกี่ยวกับ "งานสมรสของมะลิ"

งานพิธีต่าง ๆ นั้นย่อมเป็นโอกาสอันดีที่จะได้เห็นสัญลักษณ์ของคตินิยมเกี่ยวกับญาติ ได้เคยกล่าวมาแล้วว่าในตำบลนาบ้าน การใช้คำเรียกวงศ์ญาติที่กต การประพฤติปฏิบัติต่อญาติที่กต เน้นถึงลำดับชั้นญาติที่เหนือกว่าและอายุสูงกว่าเป็นหลักสำคัญ ข้อนี้ปรากฏให้เห็นโดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องฮากปกริยาทาที่อย่างเคารพบนอบทักบุคคลหนึ่ง ๆ ฟังแสดงต่อผู้สูงอายุกว่าตน งานพิธีต่าง ๆ นั้นว่าเป็นโอกาสอันเหมาะสมควรสำหรับการแสดงออกซึ่งคตินิยมเกี่ยวกับเรื่องน

ฐานรองนั้นเหนือกว่าของญาติที่สูงอายุกว่านั้น จะเห็นได้จากการจัดลำดับที่นั่งในระหว่างพิธีและการมีสิทธิที่จะได้รับประทานก่อนในการเลี้ยงอาหาร (เฉพาะอย่างยิ่งพวกผู้ชาย) ในพิธี

สมัครต้องเชิญญาติผู้สูงอายุให้ไปรดน้ำและให้ศีลให้พรแก่ข้าบ่าวสาวก่อน ในพิธีอุปสมบท
นาคก็ต้องไปกราบไหว้ขอขมาลาโทษและขอศีลขอพรจากญาติผู้ใหญ่เสียก่อน พิธีทำขวัญนาค
ก่อนการอุปสมบทก็เน้นให้เห็นหน้าที่และความกตัญญูของบุตรที่พมทอบตามารดาของตน เวลา
มีงานพิธีต่าง ๆ ญาติผู้ใหญ่ก็เช่นผู้มอขของที่นำมาช่วยงาน ในนามของบุคคลอื่น ในครอบครัว
และบรรดาธรรมเนยมประเพณีนกกย้งมีงานสงกรานต์ถือกันอย่างหนึ่งท เวค โอกาสให้ลูกหลาน
หรือญาติผู้มอขได้รับพรอย่างเป้นพิธีการจากญาติผู้ใหญ่

ในงานพิธีต่าง ๆ เหล่านี้ ลูกหลานหรือญาติชั้นผู้น้อยมิได้มีฐานะออกหน้าออกตามาก
เท่าที่ญาติผู้ใหญ่ยกเว้นแต่ในงานศพ ในงานศพนั้นญาติที่เป็นชั้นลูกหลานเฉพาะ อย่างย้ง
บุตรและหลานของผู้ตายย่อมมีบทบาทหน้าที่ทาง พิธีการ อย่างเด่นชัด (เรื่องนกล่าวไว้อย่าง
ละเอียดในการศึกษารายกรณเกี่ยวกับพิธีเผาศพ) จะเห็นได้ว่าพิธีการส่วนบุคคลบางอย่างเช่น
พิธีโกนจุก พิธีอุปสมบท และพิธีสมัคร ซึ่งแสดงว่าผู้เยาว์กำลังเข้าไปสู่โลกของผู้ใหญ่ ย่อม
เป็นธรรมดาอยู่เองที่ญาติผู้ใหญ่จะต้องมีบทบาทหน้าที่สำคัญย้ง แต่เมื่อดวงศราวทผู้ใหญ่ต้อง
จากโลกนไป ก็ต้องตกเป็นหน้าที่ของลูกหลานที่จะทำบุญให้และทำพิธีระลึกถึงผู้ใหญ่ที่จากไป
นั้น ฉะนั้นจึงเป็นธรรมดาที่บุคคลชั้นลูกหลานผู้สยเชอสาวย วงศ์ตระกูลจะต้องเข้ามามีบทบาท
หน้าที่ตามควรแก่กรณีในงานศพ

ต่อไปนี้จะไดกล่าวถึงการศึกษากรณรวม ๓ ราย เกี่ยวกับความร่วมมือของญาติ
ในงานพิธีต่าง ๆ ตามหัวข้อที่ไดกล่าวแล้วข้างตน คือ

๑. ความร่วมมือของญาติและชุมชนในพิธีเผาศพ นายกวยอายุ ๗๖ ปี มีบ้านเรือนอยู่
ในหมู่ที่ ๔ ตำบลแกกกรรมลงเมยคนวนท ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๐๕ หลังจากที่ได้เจบ้วย
ยคเขอมาเขนเวลานานถึง ๘ เดือน พิธีเผาศพนายกวยจัดเขนในตอนเขนวนท ๑๗ เดือนเดยว
กันนในบริเวณวัดในหมู่บ้านนั้น

สำหรับพิธีการต่าง ๆ ตั้งแต่วาระแรกทลงแกกกรรมจนกระทั่งลงตอนเผา และความหมาย
ของพิธีต่าง ๆ ในการนนั้น จะได้นำไปกล่าวอย่างละเอียดในบทที่ ๑๑ เรื่อง "งานพิธีส่วน
บุคคลและงานพิธีส่วนครอบครัว" อีกครั้งหนึ่ง ในทนั้นจะกล่าวเฉพาะบทบาทหน้าที่ของญาติ
และชาวบ้านอื่น ๆ ในงานนเท่านั้น ก่อนนนี้จะขอกล่าวถึงเหตุการณ โดยย่อตั้งแต่นายกวยสิ้นใจ
จนถึงพิธีเผาศพและเก็บกระดูก

ในคืนวันที่ ๑๔ นั้น ได้มีการนิมนต์พระจากวัดในหมู่บ้าน ไปสวดพระอภิธรรมให้แก่ผู้ตายที่บ้าน

เช้าวันที่ ๑๕ ได้มีพระมาสวดมนต์และฉันเช้าที่บ้านนอก หลังจากพระฉันแล้วผู้ตายมาร่วมงานภัตตาหารร่วมกันที่บ้านนั้น ตอนบ่ายมีการอัญชันศพ และเปลี่ยนเสื้อผ้าให้ และตกตอนกลางคืนวันเดียวกันนั้น ก็นิมนต์พระมาสวดพระอภิธรรมอีก ในระหว่างเวลากลางวันวันที่ ๑๕ นอกจากจะมีบรรดาญาติ ๆ ของผู้ตายแลวกมเพื่อนฝูงและชาวบ้านอื่น ๆ มาร่วมด้วย และบางคนก็นำเงินมาช่วย

พิธีการในวันต่อมาคล้าย ๆ กันวันแรก คือมีพระมาสวดมนต์ และฉันที่บ้านในตอนเช้า และมีสวดพระอภิธรรมในตอนค่ำอีกครั้งหนึ่ง ในวันที่สามนี้ได้อาศพลงบรรจุหีบ และเจ้าภาพได้จัดซื้อสิ่งของต่าง ๆ ที่จะใช้สำหรับประกอบพิธีมาวางเรียงรายไว้รอบ ๆ หีบศพด้วย นอกจากนี้ยังได้จัดซื้อสังข์จิว เสื้อผ้า ฯลฯ สำหรับถวายพระและแจกคน เตรียมไว้เสร็จ

พิธีเผาศพจัดขึ้นในตอนบ่ายวันที่ ๑๗ หลังจากได้ตั้งศพบำเพ็ญกุศลมาแล้ว ๓ วัน พิธีการในวันนั้นมีพระมาสวดมนต์ฉันเช้าเช่นวันก่อน แต่ในวันนั้นมีการเลี้ยงพระตอนเพลอีกด้วย และเลี้ยงคนหลังจากนั้น ก็กิจกรรมสำคัญในวันนั้นออกไปจากการจัดหุงต้มทำอาหารแล้ว ก็มีการจัดทำและตกแต่งประดับประดา

ตอนบ่ายก่อนยกศพลงจากบ้าน บรรดาญาติก็ทำพิธีแสดงคารวะกราบไหว้ว่าลาศพ เสร็จแล้วจึงได้เคลื่อนขบวนหามศพไปวัด ณ ที่วัดก็มีพิธีสวดมาตีกายยังสกล และถวายของพระเสร็จแล้ว จึงได้ทำพิธีเผาศพ และหลังจากถึงแก่กรรมแล้ว ๖ วัน (หรือหลังจากเผาแล้ว ๓ วัน) ญาติก็มาเก็บกระดูกของผู้ตาย

ในชนบทนั้น การตายถือเป็นเรื่องใหญ่ จะต้องทำพิธีตองมากมาย พิธีอันเนื่องจากการตายนั้นถือว่าเป็นพิธีกรรมส่วนบุคคลที่สำคัญยิ่งพิธีหนึ่งซึ่งมีทั้งญาติและผู้ที่มีญาติในท้องถิ่นนั้น มาร่วมกันเช่นจำนวนมากที่สุด

ในชนบทแรกเราจะได้กล่าวถึงจำนวนและประเภทของผู้ที่มาในงานศพ ผู้คนควาไ้คนย จำนวนคนที่ไปในงานที่บ้านผู้ตายตอนเช้าและตอนกลางวัน วันที่ ๑๖ (เวลาที่พระมาสวดมนต์ และฉันในตอนเช้าและตอนเลี้ยงอาหารกลางวันแก่ผู้มาในงาน) และวันสุดท้ายของงานตั้งแต่

เวลาเช้าจนกระทั่งเคลือบศพออกจากบ้านไปสู่เมรุเผา จำนวนผู้มาในงานทั้งสองวันจึงมีใช้
จำนวนรวมของผู้คนที่ไปที่บ้านผู้ตาย เป็นคนว่า เพื่อนบ้านและคณะกรรมการทำขอลอกหลายคน
ที่มาเยี่ยมค่านับศพในคืนวันที่ ๑๕ และ ๑๖ และอีกหลายคนที่ไม่ได้ไปที่บ้านผู้ตายเลยแต่ไป
เผาศพที่วัดกมไคณบริวารมอยู่ด้วย แต่บรรดาผู้ที่ไปในงานวันที่ ๑๖ และ ๑๗ นั้น ล้วนแต่เป็นผู้
ที่สนิทสนมกับครอบครัวของผู้ตายจริงๆ และมีบทบาทสำคัญในการตระเตรียมงานและทำพิธี
ต่างๆ ในการทำศพครั้งนี้

ในวันที่ ๑๖ ตั้งแต่ตอนเช้าจนถึงตอนกลางวัน มีผู้ไปที่บ้านศพ รวมกัน ๒๕ คน และ
ในวันสุดท้ายคือ วันที่ ๑๗ คนชุดเก่าที่ไปเมื่อ วันที่ ๑๖ ก็ไปกันอีกทุกคน มีขาดแต่เพียง
คนเดียวและมีคนอื่นๆ มาเพิ่มอีก ๒๗ คน ทั้งสองวันจึงมีคนรวมทั้งสิ้น ๕๒ คน ในจำนวน
นี้เป็นญาติกับผู้ตายถึง ๔๓ คน ที่เหลืออยู่ ๙ คนเป็นเพื่อนฝูงและเพื่อนบ้าน

จึงเห็นได้ว่าผู้มาร่วมงานส่วนใหญ่ก็คือญาติของผู้ตายนั่นเอง จนต่อไปได้สืบสวนดูว่า
ญาติเหล่านี้เป็นญาติชั้นไหนและมีความสัมพันธ์กับผู้ตายอย่างไรบ้าง ซึ่งปรากฏผลในแผนภูมิ
ที่ ๗ ญาติเหล่านี้แบ่งออกได้เป็น ๓ ประเภท คือ

ก. ผู้สืบสายโลหิตโดยตรงของผู้ตาย ญาติประเภทนี้รวมอยู่ด้วยกัน ๑๗ คน
ประกอบด้วยขจรชายหญิงของผู้ตายและบุตรของบุคคลเหล่านี้ (หลานของผู้ตาย) ภริยาของผู้ตาย
อาจนับริวารมอยู่ในประเภทนี้ด้วย ซึ่งจะทำให้มีจำนวน ๑๘ คน ญาติกลุ่มนี้จัดได้ว่าเป็นแก่น
กลางของบรรดาญาติทั้งหมดเพราะใกล้ชิดที่สุดกับผู้ตายทางสายโลหิต (และการสมรส)

ข. ญาติที่เกี่ยวของกับผู้ตายทางสายโลหิต ญาติประเภทนี้นับได้ ๒๐ คน เป็นผู้
สืบสายโลหิตจากพี่น้องๆ ของมารดาของผู้ตายบ้าง เช่นพี่ๆ น้องๆ ของยายของผู้ตายบ้างและ
เป็นพี่ๆ น้องๆ ของป้าบ้าง (เนื่องจากผู้ตายเป็นบุตรคนเดียวของบิดามารดาจึงไม่มีพี่น้องร่วมท้อง
หรือลูกหลานของพี่น้องเหล่านี้เลย) ลักษณะที่ควรสังเกตอย่างหนึ่งก็คือญาติประเภทนี้คิด
เอามาจากญาติที่กระจายในกลุ่มใหญ่แล้วลำดับความสัมพันธ์กับผู้ตายเป็นสำคัญ บุคคลในกลุ่มนี้
ทั้งหมดเป็นญาติชั้นเดียวกับผู้ตาย (พี่-น้อง) หรือญาติชั้นลูกและชั้นหลานยกเว้นเพียง ๒ คน
ที่เป็นญาติลำดับชั้นเดียวกับบิดามารดาของผู้ตาย

ค. ญาติทางฝ่ายภริยาของผู้ตาย ญาติพวกนี้ได้แก่ญาติของแจ่มภริยาของผู้ตายมี
จำนวนรวม ๖ คน คนหนึ่งเป็นพ่อของแจ่ม นอกนั้นเป็นบุตรกับหลานของพี่ และญาติทางฝ่ายย่า
ของแจ่ม

การจำแนกแยกแยะบรรดาญาติออกเป็นประเภทต่างๆ ดังกล่าวข้างต้นนี้ ทำให้เกิดปัญหา
 ที่จะต้องพิจารณาสอบสวนชนสองประการคือ ประการแรกนั้น ถ้าจะกันผิดสยสลายโลหิตโดยตรง
 จากผู้ตายออกไปเสียต่างหาก เพราะอย่างไรเสียบุคคลเหล่านั้นก็จะต้องมีส่วนร่วมในงานศพ
 ครั้นอย่างไม่ต้องสงสัยก็ยังไม่อาจสังเกตเห็นได้ว่า แมญาติที่มาชุมนุมกันครั้งนี้จะมีญาติของ
 ผู้ตายเองก็ญาติของภริยาก็ตาม แต่ญาติของผู้ตายนั้นมีจำนวนมากกว่ญาติฝ่ายภริยาอยู่มาก
 มีเหตุที่จริงว่าทำไมจึงเป็นเช่นนั้น ประการที่สองก็คือว่า ในบรรดาญาติทั้งหมดที่ผู้ตายเคยติดต่อ
 ทั่วกันนั้น จะมาร่วมงานกันแต่เพียงบางคนเท่านั้น และในจำนวนที่มาร่วมงานนั้น บางคนก็มา
 เฉพาะเวลาที่มพบิตต่างๆ บางคนก็มาเวลาอื่นเช่นนั้น มีหลักเกณฑ์อะไรบางอย่างที่ทำให้ญาติเหล่านั้นมา
 ช่วยงานต่างวาระกัน

คำตอบปัญหาทั้งสองประการนี้ ขึ้นอยู่กับเรื่องที่อยู่อาศัยของญาติเหล่านั้น รวมทั้งความ
 สามารถและโอกาสที่จะอำนวยความสะดวกให้มาร่วมงานด้วย

การที่ญาติทางฝ่ายผู้ตายมาร่วมในพิธีงานศพมากกว่าญาติทางฝ่ายภริยานี้ มีสาเหตุที่เป็น
 เพราะญาติฝ่ายภริยาจะสนใจในพิธีศพของผู้ตายน้อยกว่าญาติของผู้ตายเอง แต่เป็นเพราะเหตุ
 ว่าในรายนี้ญาติของผู้ตายเองหลายคนก็เคยมาบ้านเรือนอยู่ในหมู่บ้านเดียวกับผู้ตาย แต่ญาติทาง
 ฝ่ายภริยาหาได้เคยอยู่ในถิ่นเดียวกันไม่ ผู้ตายนั้นเกิดในหมู่บ้าน และเนื่องจากเป็นบุตรคนโตจึงได้
 รัชมรดกบ้านเรือนและที่ดินทั้งหมดของบิดามารดา ส่วนภริยาของผู้ตายมีกำเนิดและถิ่นฐานอยู่
 ที่หมู่บ้าน ๒ และญาติอยู่ในหมู่บ้านต่างๆ อย่าง ฉะนั้นจึงเห็นได้ว่าในจำนวนญาติทางฝ่าย
 ผู้ตายรวม ๑๕ คน ที่ปรากฏอยู่ในแผนภูมินั้น มีอยู่ถึง ๑๕ คนที่อยู่ในหมู่บ้าน ๔ นี้เอง และอีก
 ๒ คนก็อยู่ในหมู่บ้าน ๓ ซึ่งเป็นเขตติดต่อกัน แต่สำหรับญาติทางฝ่ายภริยา รวม ๖ คนนั้น
 ไม่มีผู้ใดอยู่ในหมู่บ้าน ๔ เลย แต่มีอยู่ในหมู่บ้าน ๒ รวม ๔ คน ซึ่งก็ค่อนข้างไกลกับหมู่บ้าน ๔
 ส่วนอีก ๒ คน นั้นอยู่ห่างกันคนละตำบลเลยทีเดียว

ตำแหน่งที่ตั้งของบ้านเรือนนี้ยังเป็นเครื่องช่วยอธิบายให้เข้าใจได้ว่าในจำนวนญาติที่ม
 สยสลายโลหิตเกี่ยวเนื่องกับผู้ตายทั้งหมดนั้น เหตุใดจึงมีเพียงบางคนเท่านั้นที่มาร่วมพิธีบ้าน
 จะเห็นได้ว่าญาติที่มาร่วมงานส่วนมากก็เป็นผู้ที่มาบ้านเรือนอยู่ในหมู่บ้านเดียวกับผู้ตายทั้งสิ้น ชอนัก
 เป็นเครื่องชี้ให้เห็นลักษณะของการนับวงศ์ญาติแบบทวิภาคที่ว่า ที่อยู่อาศัยและองค์ประกอบอื่น ๆ

ทเถวเนองกัน เช่น การมทคนทำกันและลักษณะของการสมรส ย่อมเป็นขจยสำคัญในการท
จะกำหนดว่าการคิดต่อระหว่างญาติจะเป็นไปในลักษณะใด

ต่อไปนี้จะไคซีให้เห็นถึงหน้าที่การงานบางอย่างที่จะต้องทำทบ้านของุคตาย และใครเป็น
ผู้ทำหน้าทอะไรบ้าง

ก. การประกอบอาหาร ตลอดเวลาทง ๓ วัน ก่อนทจะมีพหิเผาศพนงานทใหญ่
และสำคัญที่สุดของแต่ละวันก็คือ การทำอาหารสำหรับเลี้ยงพระ และเลี้ยงคนทมาช่วยงาน
ทบ้านน

ในวันที่ ๑๖ และ ๑๗ มีสตรประมาณ ๑๓ คน ทำหน้าทประกอบอาหารน ในจำนวนน
เป็นญาติทสืบสายโลหิตโดยตรงของุคตายเสีย ๕ คน (ขตรสาว ๑ ภริยาของขตรชาย ๑ และ
หลาน ๓) อีก ๖ คน เป็นญาติททางฝ่ายุคตายชงอายุและคคคต่าง ๆ กัน ส่วนญาติททางฝ่ายภริยา
มาช่วยอยู่ ๒ คน ฉะนั้นจึงเห็นได้ว่างานประกอบอาหารในงานพหิศพน เป็นหน้าทของุคตายเป็น
ญาติเท่านั้นและญาติททางฝ่ายุคตายมีจำนวนมากกว่าญาติททางฝ่ายภริยา (ดูเลข ๑-๑๓ ใน
แผนภพที่ ๗)

ข. การทำแคว่หามศพ การทำแคว่หามศพ รวมทั้งการตกแต่งด้วยกายกล้วยและ
กระตาศเป็นหน้าทของุคตาย ในวันสททายมีุคตายรวม ๖ คน ช่วยกันจัดการในเรื่องน ทง ๖ คน
ล้วนเป็นญาติทเถวของทงสายโลหิตกบุคตาย และมีบ้านเรือนอยู่ในหมู่ท ๔ นทงสัน (เลขท
๑๔, ๓๓, ๓๔, ๓๕, ๓๖, ๓๗)

ค. หน้าที่ในการชชวนแห่ศพและตอนเผาศพ ชชวนแห่ศพประกอบด้วยบุคคลทง
ต่อไปนี้ (กล่าวตามลำดับทจคคตงแต่ต้นชชวน)

- ขพาทยทวางมา
- พระสังฆ
- หมู่หญิงสาว (หลาน) ถอดอกไม้
- หมู่หญิงมีอายุ ถอดขง จิวร และถาคสังของ ขลย
- ชายสูงอายุกนหนึ่งมีหน้าทไปรย กิมจิว (กระตาศเงินกระตาศทอง) ไป
ตลอดททาง*
- ภิกษุ ๕ รูป เณร ๑ องค์ ชกผ่านาหิขศพ

* กล่าวอธิบาย เรื่องกิมจิว ในบทที่ ๑๑

— บุตรชายของผู้ตายหนึ่งชามหนึ่งชามชื่อ เอียโล่ (กระถางแก้วชกขุบ) และ
ชกผานาหีบศพด้วย*

— หีบศพและคนหาม

สำหรับสักรททาหน้าทถอกอกไม้ สบง จิวร และสิ่งของต่างๆนั้น ก็เป็นบุคคลชกเคียวกับ
สัทททาหน้าทเช่นแม่ครัว และมีหญิงสาวมาเข้าชวอนเพิ่มชนอก ๔ คน ในจำนวนนั้น
เพื่อนบ้านเสีย ๒ คน และญาติ ๒ คน (เลขที่ ๒๗-๒๘) สำหรับชายสูงอายุททาหน้าทไปรบ-
กิมจวนนเป็นญาติฝ่ายภริยาของผู้ตาย (เลขที่ ๓๒) ส่วนเนรทรวมชชวอนคัวยนั้น คือ หลานชาย
คนหอยของผู้ตายชชวอนในโอกาสนี้ เพื่อทศส่วนกศลให้ชชวอน

สำหรับบุตรชายของผู้ตายชชวอนชชวอนชชวอนททาหน้าทอนสำคัญชชวอนคือเอียโล่
ชชวอนเมื่อเสร์การปลงศพแล้วจะไค่นำกลับไปประคิชฐานไว้ ณ หิงชชวอนในชชวอนเพื่อเป็นเครื่องระล
ถึงผู้ตายต่อไป

คนหามหีบศพมีจำนวน ๑๒ คน เป็นญาติกับผู้ตายเสีย ๘ คน (ญาติฝ่ายผู้ตาย ๗, ฝ่าย
ภริยา ๑) และอีก ๔ คน เป็นเพื่อนบ้าน ในจำนวนนี้เป็นคนหมู่บ้านเคียวกันหรือหมู่บ้าน
ไกลเคียวเสีย ๑๑ คน เห็นไค่ว่า แม่ ผทเป็นทวตงทวตในงานส่วนใหญ่จะเป็นญาติของครอบครัว
ผู้ตายก็ตาม เพื่อนบ้านอื่นๆก็มาร่วมคัวยเหมือนกัน

ลักษณะทเคินชชวอนประการหนึ่งของงานศพครั้งนคคือ ในงานนญาติทอยู่ในลำดับชชวอน
ลูกหลานต้องรับชชวอนททาหน้าทสำคัญๆหลายอย่าง ชชวอนคก็ยพลสมรสหรือการอุปสมบทชชวอน
ในงานทั้งสองน ญาติชชวอนชชวอนชชวอนททาหน้าทในลำดับชชวอนทสูงกวารับชชวอนททาหน้าทสำคัญๆ ไปหมค

ไค่กล่าวแล้วว่หลานสาว บุตรชายและหลานชายของผู้ตายมีชชวอนททาหน้าทสำคัญในชชวอน
แต่ชชวอนนั้น ต่อไปนจะชชวอนทวอย่างชชวอนททาหน้าทของบุคคลเหล่านั้นในพลี คือ

ก. ก่อนทจะเคลอนชชวอนคออกจากชชวอนเพียงเล็กน้อย การชชวอนชชวอนคออกจาก
ภายในทวเรอนไปวางไว้ทลานชชวอนไกลๆ ก็นคร์สำหรับใช้ห้ามศพ ในตอนนชชวอนคลูกหลาน
ของผู้ตายก็เข้าไปเคารศพและ “ไหว้ลา” ผู้ตายโดยชชวอนคและเช่นคัวยชชวอนคอาหาร
ต่างๆและกรายให้

* คำอธิบายเรื่องเอียโล่ในบทที่ ๑๑

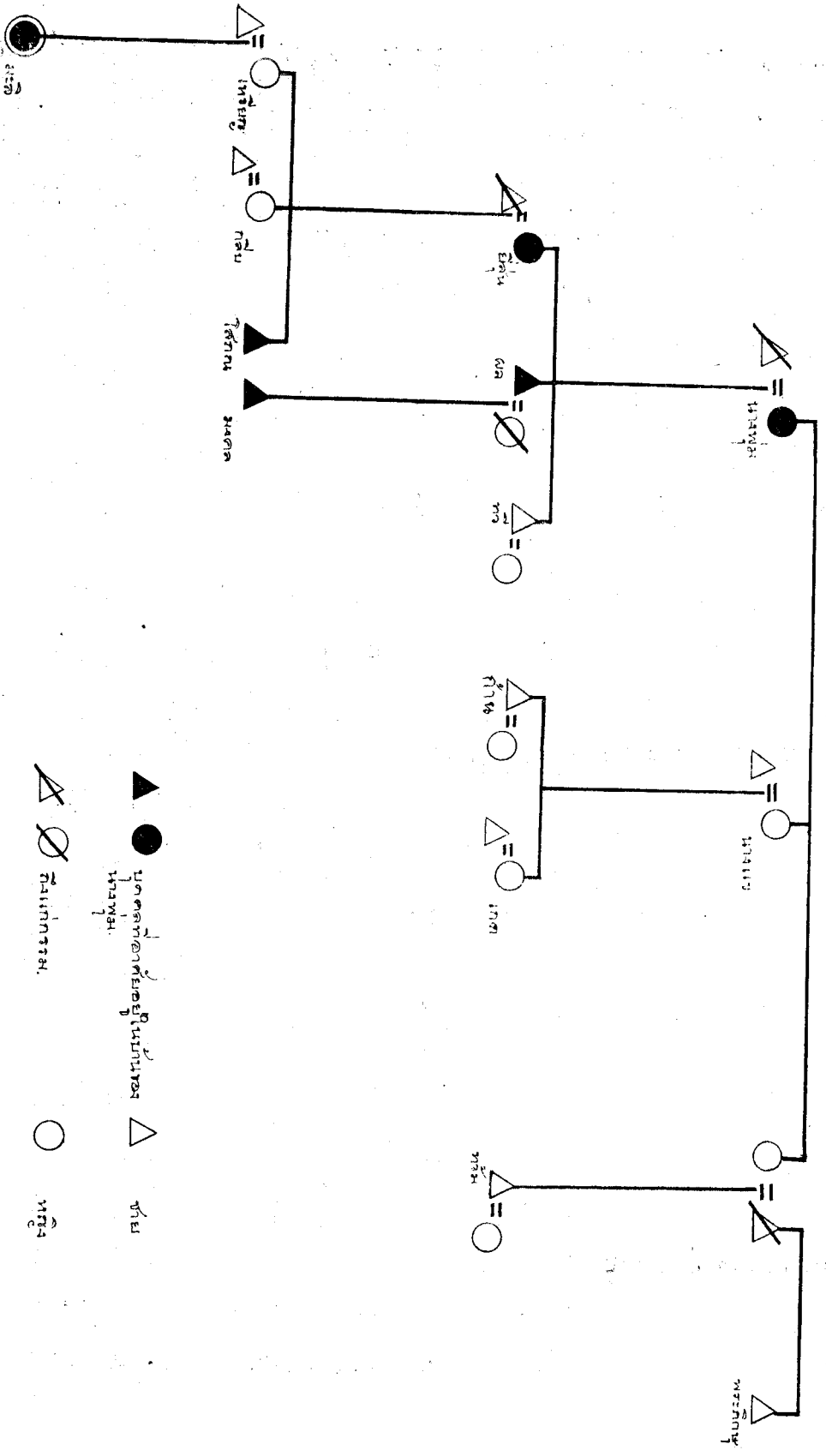
ข. ทศกาลวตินน เมื่อเจ้าอาวาสได้ให้ศีลและพระสงฆ์สวดรับแล้ว กรมพิชชกัมหา
ยังสถลในการนบรทาสกหลานจะผิดเปลี่ยนกันทีละคนไปทอกผ้าและนิมนต์พระชนไปชักผ้าขึ้นๆ
ซึ่งทั้งหมดรวมกันถึง ๑๘ ครั้ง

ค. ก่อนที่จะจุดไฟเผาศพ มีการเข้ตหีบศพก่อนแล้วลูกหลานก็เรียงกันเข้าไปเอา
น้ำอบ น้ำหอมและนามะพร้าวพรมศพ

ง. มรดกกรรมของผู้ใดก็ตาม ย่อมก่อให้เกิดความประสงค์ที่จะปฏิบัติการใดๆ ที่จะ
ทำให้เห็นหรือเป็นที่เชื่อใจได้ว่าวิญญาณของผู้ตายนั้นจะได้ไป "สวรรค์" และผู้ตายนั้นได้ทำ
บุญกุศลไว้มากพอที่จะไปเกิดใหม่เป็นอย่างดี ฉะนั้นการที่มญาติสนิทพวชเป็นพระหรือเป็นเณร
อุทิศกุศลให้ผู้ตายจึงเป็นสิ่งจำเป็นอันสำคัญยิ่งทางศาสนา และเราก็ได้เห็นแล้วว่าหลานชาย
คนทวยของผู้ตายซึ่งมีอายุเพียง ๑๓ ปี ก็ได้บวชเป็นเณรเมื่อตอนเช้าวันที่ ๑๗ เพื่อเป็นการ
อุทิศกุศลให้ผู้ตายโดยเฉพาะแล้ว

สำหรับการช่วยเหลือทางการเงินและค่าใช้จ่ายในพิธีทำศพนั้น ในคำขานาบ้านหลัก
ถือปฏิบัติกันมาว่า ผู้ที่ไปช่วยงานไม่ว่าจะเป็นงานพิธีส่วนบุคคลหรืองานพิธีส่วนครอบครัวก็
จะต้องช่วยเงินแก่เจ้าของงานนั้นๆ นามของผู้ช่วยเงินและจำนวนเงินที่ช่วยในคราวหนึ่งๆ นั้น
จะต้องจดลงบัญชีไว้อย่างเป็นทางการ เพราะในโอกาสต่อไปผู้ที่ได้รับความช่วยเหลือ
จะต้องช่วยผู้ให้เหล่านี้เป็นการตอบแทน เมื่อผู้ให้นั้นๆ จัดงานพิธีขึ้นข้าง ในพิธีทำศพของ
นายกวยน บุตรสาวคนสุดท้ายต้องรับหน้าทจคบัญชีเงินช่วยเหลือเหล่านี้

การเป็นสมาชิกสมาคมฌาปนกิจนั้นว่าเป็นเรื่องที่ปฏิบัติกันอยู่ทั่วไปอีกเรื่องหนึ่ง ใน
คำขานา สมาชิกจะต้องจ่ายเงินให้แก่สมาคมเป็นคราวๆ เมื่อสมาชิกผู้นั้นถึงแก่กรรมลง
สมาคมก็จะจ่ายเงินก้อนใหญ่ให้ทายาทเป็นค่าใช้จ่ายในการทำศพ ในรายชื่อ นายกวยน
พระภิกษุแย้มซึ่งมีศักดิ์เป็นเหลนของพ่อของย่าของผู้ตาย (เลขที่ ๕๑) ได้ไปลงชื่อนายกวยนเป็น
สมาชิกในสมาคมนี้ไว้ จึงได้รับเงินช่วยเหลือจากสมาคมถึง ๒๕๐๐ บาท ซึ่งพระภิกษุแย้มก็แบ่ง
ช่วยค่าใช้จ่ายแก่ครอบครัวของผู้ตายเป็นเงิน ๖๐๐ บาท และช่วยจัดซื้อสิ่งของต่างๆ เป็นใน
งานศพ เช่น หีบศพ โถใส่กระดูก สบง จีวร ผ้าสำหรับแจกคนทวยหีบศพ ดอกไม้ ธูปเทียน
และอื่น ๆ อีกเป็นเงิน ๑๓๒๐ บาท

● บ่อเก็บน้ำ
 ▲ ฝักกรองน้ำ

◌ ฝักกรองน้ำ
 ○ ฝักกรองน้ำ

แผนภูมิที่ 8 ญาติในการสมรสของมณี

ก. ยี่สิบ บุตรสาวซึ่งสามถึงแก่กรรมไปแล้ว

ข. บุตรชายของยี่สิบ ชื่อ โสภณ

ค. เหลนชื่อ มะลิ ส่วนเหรียญแม่ของมะลิตอนตกพุ่มหม้ายก็เคยอยู่บ้านเหมือนกัน แต่เพิ่งได้สามีใหม่เมื่อเร็ว ๆ นี้จึงแยกไปอยู่กับสามี (สามีเป็นภารโรงทำงานทในเมือง)

ง. บุตรชายของนางพุ่ม ชื่อ ผล และบุตรชายของผล ชื่อ มงคล (ผลสมรสเมื่อมีอายุมากแล้ว และภริยาก็จึงแก่กรรมไปแล้ว บุตรชายที่ชื่อ มงคลนักเรียนอยู่ชั้นประถม ๒ ที่โรงเรียนในตำบล)

พี่สาวของพุ่มที่ชื่อแซน มีบ้านอยู่ต่างหากในหมู่บ้านเดียวกัน นางแซมกับบุตรชายชื่อกัน และบุตรสาว ชื่อเกศ รวมทั้งครอบครัวของบุคคลทั้งสองอาศัยอยู่ด้วย

บุตรชายของพุ่ม คนที่ชื่อทวมบ้านอยู่ต่างหากถัดจากบ้านของพุ่มเพียงวาเดียว และทวม บุตรชายของพี่สาวคนโตของพุ่ม ก็มีบ้านอยู่ต่างหากแต่ที่ ๆ กันกับบ้านของพุ่ม ฉะนั้นบ้านของทวมและทวมจึงเป็นประตูคาวบวราของบ้านพุ่ม

นางพุ่มและสามี มีไร่นาสำปะหลังรวม ๗๐ ไร่ เมื่อสามถึงแก่กรรมลง ได้จดทะเบียนโอนทรัพย์สินเป็นของบุตรชายที่ชื่อทวมทั้งหมดโดยไม่ได้แบ่งให้ยี่สิบและผลเลย แต่ตามความเป็นจริงนั้นทวมคงกล่าวทวงทุกคนเป็นแหล่งที่ทำกินของบุคคลหลายคน คือทั้ง ผล, ทว, โสภณ และทวม ต่างก็ลงทุนลงแรงทำไร่ในที่แห่งนี้โดยแบ่งออกเป็นแปลง ๆ และต่างคนต่างทำในแปลงของตน ๆ

นางพุ่ม ผู้ซึ่งยังมีจิตใจเข้มแข็งว่องไวอยู่ เป็นบุคคลที่มั่งคั่งมากที่สุดในบ้าน ส่วนเหลนที่ชื่อมะลินั้นก็ได้ว่าเป็นผู้โชคร้ายได้อำนาจปกครองของนางพุ่มคนเดียว พุ่มเป็นหัวหน้าตัวตืดตัวดื้อในการจัดการสมรสครั้งนี้ มารดาของเจ้าสาวเองก็มีความสำคัญรองลงไป งานสมรสครั้งนี้เป็นงานที่ใหญ่ทั้งสองฝ่ายจัดการ และพุ่มเป็นผู้ตกลงเรื่องสินสอดทองหมั้นและรายละเอียดต่าง ๆ นางพุ่มเป็นผู้รับเงินหมั้น จำนวน ๑๔,๐๐๐ บาท จากเจ้าชัว เป็นคนรับชวอนขันหมากของเจ้าชัวและเป็นคนขง การให้จัดแบ่งข้าวปลาอาหารขันหมากออกเป็นสองส่วนเท่า ๆ กัน (ให้ฝ่ายเจ้าสาวและฝ่ายเจ้าชัว) และเป็นผู้รวบรวมเงินต่าง ๆ ในงานนี้ไว้ทั้งหมด โดยแบ่งให้คู่สมรสไว้ใช้จ่ายในคราวจำเป็นเพียงเล็กน้อย ส่วนที่เหลือนั้น นางพุ่มเก็บไว้เอง "แทนคู่สมรส" การที่ขายทวมมาเป็นหัวหน้าจัดการในเรื่องเช่นนี้ ออกจะเป็นการผิดปกตก็เป็นอย่างยิ่งเพราะปกคินนหัวหน้าครอบครัวเป็นหญิงหรือมารดาของเจ้าสาวเองควรจะเป็นผู้จัดการ

ในงานครั้งนี้ ผู้เป็นแม่แก่โตแก่สามภรรยาคนหนึ่งมีบ้านเรือนอยู่ในหมู่ที่ ๑๐ ภิรียา เป็นญาติกับเจ้าสาว โดยมีศักดิ์เป็นย่า เนื่องจากเจ้าสาวเป็นจีนและครอบครัวของเจ้าสาวไม่เคยรู้จักมาก่อน เจ้าสาวจึงติดต่อกับสามภรรยาคนให้ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางให้

การทักทายต่าง ๆ ของฝ่ายหญิงมาทำหน้าที่แม่แทนเป็นเรื่องบังเอิญโดยแท้ เพราะหน้าที่นั้นไม่จำเป็นจะต้องเป็นหน้าที่ของญาติเลย เพื่อนฝูงหรือเพื่อนบ้านคนใดก็ตามที่อายุมากพอสมควรและมีความรู้ในเรื่องน้อยบ้างอาจได้รับคำร้องให้มาช่วยทำหน้าที่ก็ได้

ได้กล่าวไว้แล้วในบทที่ ๖ ถึงลักษณะการช่วยเหลือร่วมมือของญาติในพิธีสมรส ณ ที่นั้ จะกล่าวแต่เพียงว่า โดยปกติญาติฝ่ายเจ้าสาว (รวมทั้งเพื่อนฝูง) จะต้องมาในขบวนขันหมากกับเจ้าสาวและญาติทั้งสองฝ่ายจะต้องมาร่วมพิธีอย่างพร้อมเพียงกัน ณ บ้านของเจ้าสาว รับประทานอาหารร่วมกันและบรรดาญาติเพื่อนบ้านผู้สูงอายุที่มาชุมนุมกันทั้งหมดคนจรตนาช่วยพรให้คู่สมรสด้วย

ในที่นี้จะพิจารณาถึงลักษณะความช่วยเหลือจากบรรดาญาติสนิทของฝ่ายเจ้าสาวเท่านั้น ในงานสมรสครั้งนี้ปรากฏว่าคู่สมรสได้รับเงินช่วยเหลือจากผู้มาร่วมงานรวมทั้งสิ้น ๒,๘๕๐ บาท ในจำนวนนี้เช่นของญาติฝ่ายเจ้าสาว ประมาณ ๑,๒๐๐ บาท คือ

นางพุ่ม (ยายทวด)	๔๐๐ บาท
นางยี่สุน (ยาย)	๒๐๐ บาท
นางเหรียญ (มารดา)	๒๐๐ บาท
นายผล	ไม่ได้ช่วยเงิน
นายท้ว	๑๐๐ บาท
นายท้วม	๑๐๐ บาท
นางแซ	๑๐๐ บาท
นายก้าน	ไม่ได้ช่วยเงินแต่ให้เครื่องถ้วยชาม
นางเกด	ไม่ได้ช่วยเงินแต่ช่วยทำครัว
นางกลีบ	ไม่ได้ช่วยเงินแต่ช่วยทำครัว
นายโสภณ	ไม่ได้ช่วยเงินแต่ช่วยทำครัว
พระภิกษุรูปหนึ่ง	๑๐๐ บาท
รวม	<u>๑,๒๐๐ บาท</u>

ไต่เคยกกล่าวไว้แล้ววงเรื่องการช่วยเหลือตอบแทนควยสังข์และเงินทองซึ่งกันและกัน
ในโอกาสที่งานพิธีต่าง ๆ แต่สำหรับงานครุฑนมหะการณบางประการเข้ามาเกี่ยวข้องของควย คือ

ก. ไต่เคยกกล่าวไว้แล้วว่า นายท้วและนายท้วม ซึ่งเป็นบุตรและหลานของ
นางพุ่มนเป็นประภุจควยบริวารอยู่ในอำนาจการปกครองของนางพุ่ม บุคคลทั้งสองต่างก็ไม่
เงินที่จะช่วยในงานสมรสได้ นางพุ่มจึงต้องแจเงินให้คนละ ๑๐๐ บาท เพื่อบุคคลทั้งสอง
จะได้มาร่วมและช่วยงานได้ นางพุ่มอธิบายว่า ทต้องทำเช่นนั้นนักเพราะไม่ไหวและท้วมต้องขาย
หน้าคนอน และที่สำคัญยงกวานักคือนางต้องการที่จะให้บุคคลทั้งสองและคู่สมรสใหม่สนิท
ชิดช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เพราะว่าบุคคลทั้งสองนี้ต่างก็มีบุตรทั้งหญิงและชายซึ่งคงจะต้อง
สมรสในไม่ช้าก็เร็ว

ข. นายเสงี่ยม ผู้ซึ่งเป็นทั้งหมอมเวทยมนต์และหมอดูนไม่ไต่เคยกเป็นญาติกับนาง-
พุ่ม แต่เคยกขอยืมเงินนางพุ่มไป ๑๐๐ บาท เมื่อนานมาแล้ว นายเสงี่ยมได้มาในงานครุฑ
ควยและไต่เคยกช่วยเงินแก่คู่สมรส ๕๐ ซึ่งนางพุ่มเห็นว่าเป็นการไม่สมกับที่นายเสงี่ยมไต่เคยกเป็น
หนนางพุ่มอยู่ก่อน

หลังจากงานสมรสแล้วออกไม่กี่สัปดาห์ นายเสงี่ยมเองได้จัดงานไหว้ครู ขนทขานเพื่อ
เป็นการระลึกถึงคุณของครุฑาจารย์ และก็เป็นธรรมเนียมคนใจและเพื่อนฝูงจะต้องไปช่วยงาน
นางพุ่มก็เลยถือโอกาสช่วยเงินนายเสงี่ยม ๕๐ บาท ในนามของนางมะลิ เช่นนั้นเห็นได้ว่าเป็น
การตอบแทนนายเสงี่ยมแล้ว แต่ในขณะที่เคยกนั้นเป็นการแสดงว่า หนทนายเสงี่ยมเคยมีต่อ
นางพุ่มนนั้นก็ยังคงมีอยู่ต่อไป

กล่าวโดยสรุป คำอธิบายเรื่องบทบาทหน้าที่บางประการของญาติในพิธีสมรสดังที่ไต่กล่าว
นี้ชี้ให้เห็นรูปลักษณะแห่งวงศ์ญาติในตำบลน่าเข้าใจอย่างไรบ้าง ? คำตอบสั้น ๆ ก็คือ

ก. ในระบบการนับญาติทั้งฝ่ายสามีและฝ่ายภริยาตามที่ไต่กล่าวถึงนี้ ทำให้ในบรรดา
บุคคลที่นับเป็นญาติกันไต่คน มีหลายคนที่ไม่ได้ติดต่อช่วยเหลือซึ่งกันและกันในชีวิตประจำวัน
แต่เมื่อครอบครัวมงานมีการเมื่อใด เช่น งานสมรส (งานศพ. งานอุปสมบท. ขนขานใหม่ ฯลฯ)
ญาติเหล่านั้นจำเป็นต้องมาร่วมงานด้วย เป็นโอกาสที่จะได้ฟื้นฟูความเข็นญาติกันอย่างน้อยก็ชั่ว
ระยะเวลาหนึ่ง

ข. แต่ในโอกาสที่ทำงานเช่นนักศึกษาใช้เฉพาะแต่บรรดาญาติเท่านั้นที่จะมาร่วมงาน
จริงอยู่ที่ญาติใกล้ชิดที่ย่อมจะต้องรับบทบาทสำคัญ ๆ แต่คนสนิทไม่ใช่ญาติเช่นเพื่อนฝูงหรือเพื่อน
บ้านก็ย่อมมาร่วมงานด้วยเหมือนกัน และก็มีบทบาทหน้าที่ไม่สู้แตกต่างกับญาติอื่น ๆ เท่าใดนัก
เช่น เป็นแขกในการเลี้ยงอาหาร. ช่วยเงิน และสิ่งของ ฯลฯ เป็นต้น

ค. เครื่องผูกพันเชื่อมโยงบุคคลที่อยู่ในวงของญาตินั้น ได้แก่การช่วยเหลือตอบ
แทนกันในเรื่องแรงงานสิ่งของและเงิน ตัวอย่างการศึกษาารายกรณีมาแล้ว ๆ มากก็ได้แสดงให้เห็น
เห็นว่า ในระหว่างญาติที่มีฐานะทางเศรษฐกิจเท่าเทียมกัน การติดต่อการผูกพันกันเป็นไปใน
รูปแลกเปลี่ยนสิ่งของและเงินทองซึ่งกันและกัน แต่ถ้าเป็นญาติที่มีฐานะทางเศรษฐกิจแตกต่าง
กัน ผู้ที่จนกว่าก็ช่วยเหลือผู้ที่มีในเรื่องแรงงานและได้รับสิ่งของหรือเงินทองเป็นการตอบแทน
ฉะนั้นเรื่องการแลกเปลี่ยนสิ่งของเงินทองซึ่งกันและกันตลอดจนมารยาทในการให้รับสิ่งของและ
การช่วยเหลือเรื่องแรงงานทุกคราวในกรณี ขนี้ว่าสอดคล้องต้องกันกับกรณีอื่น ๆ

ง. ในระบอบการนับญาติฝ่ายสามีหรือฝ่ายภริยาเสมอเหมือนญาติของตนเองดังเช่น
ที่ตำบลนาบ้าน การที่บุคคลหนึ่งบุคคลใดจะมีการติดต่อใกล้ชิดสนิทสนมกับญาติคนใดอย่างแท้
จริงนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับที่อยู่อาศัย ฐานะทางเศรษฐกิจ และเหตุผลของแต่ละบุคคลประกอบกัน

๓. บทบาทหน้าที่ของญาติในงานอุปสมบท (แผนภูมิที่ ๘.) เพชร อายุ ๒๑ ปี
อุปสมบทเมื่อวันอาทิตย์ที่ ๒ กรกฎาคม ๒๕๐๔ บิคามารดาของเพชรเป็นคนมีงมีและเป็นที่
นับหน้าถือตาในหมู่บ้าน บุคคลที่สำคัญที่สุดในหมู่ญาติของเพชรหาใช้บิคามารดาไม่ แต่กลับ
เป็นตา คือ เจิม เจิมและภริยาชื่อเฟอนันน์ไม่ใช่ชาวตำบลนาป่า แต่มาจากตำบลหนองคำตางซึ่ง
อยู่ในเขตอำเภอเดียวกัน ความจริงเจิมเองก็ไม่ใช้คนมีงมีเลยแต่มีฐานะเป็นเจ้าของที่ดินและ
อยู่บ้านหลังคามุงกระเบื้องอย่างโอโถง ก็เพราะการสมรสของบุตรคือบุตรสาวคนโตซึ่งเป็น
มารดาของเพชรได้สมรสกับสียคำรวเอกและอยู่ในกรุงเทพฯ งานอุปสมบทนี้มารดาของเพชร
เป็นผู้จัดการออกค่าใช้จ่ายและเป็นผู้เลือกให้มาอุปสมบท ณ วัดอุทยานเทมณ บุตรสาวคนที่สอง
ของเจิมออกจะเป็นหลักฐานกว่าคนอื่นคือได้สมรสกับนายแพทย์ อำนวย และอยู่ที่จังหวัด
ฉะเชิงเทรา บุตรชายคนเดียวของเจิมก็อยู่ในกรุงเทพฯ แต่ไม่มีอาชีพแน่นอน บุตรสาวที่ยังไม่ได้
สมรสอีกคนหนึ่งก็อาศัยอยู่กับครอบครัวของนายแพทย์อำนวย ส่วนบุตรสาวคนสุดท้ายซึ่งปัจจุบัน
หย่ากับสามีคนแรกอาศัยและทำงานอยู่ที่ศูนย์อนามัยในจังหวัดชลบุรี

จึงเห็นเหตุเห็นชาติได้ว่า บรรดาลูก ๆ ของผาคได้อพยพจากบ้านเกิดไปอยู่ในเมืองและได้กลายเป็น "ชาวเมือง" ไปหมดสิ้น ผู้ที่นำความภูมิใจและความมีเกียรติมาให้เริ่มก็ได้แก่บุตรเขยที่เป็นแพทย์ ซึ่งได้มาลงทนชอตกคนไว้มากพอใช้ในหมื่นที่ ๓ นี้ บุตรของเริ่มช่วยกันสร้างบ้านให้เริ่มอยู่หลังหนึ่ง เริ่มทำหน้าที่เป็นผจกการทรัพย์สินของอำนาจและเงินทองที่เริ่มใช้จ่ายใช้สอยส่วนมากก็คงจะเป็นเงินรายได้จากทรัพย์สินนี้ บุตรสาวคนหวักับชอตกคนไว้วัดศรีสงวนและให้คนอื่นเช่าทำกิน ค่าเช่าส่วนใหญ่ก็ยกให้บิดาไว้ใช้จ่าย

สิ่งที่น่าสนใจเป็นพิเศษคือว่า ครอบครัวที่มีหนามตาในชุมชนแห่งหนึ่ง ๆ นั้น มักจะถือโอกาสที่มงานอุปถัมภ์ลูกหลานคนใดคนหนึ่งเป็นเครื่องกระชับความสัมพันธ์ระหว่างญาติให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น รวมทั้งถือโอกาสที่จะได้เรียกชุมนุมญาติพี่น้องทั้งหลายและแสดงให้ชาวบ้านเห็นความอ่อนน้อมถ่อมตน ครอบครว้ประเภทนี้ย่อมสามารถเรียกร้องความร่วมมือช่วยเหลือจากบรรดาญาติทั้งสองฝ่ายได้เป็นอย่างดี

แผนภูมิที่ ๘ แสดงรายละเอียดญาติสำคัญทุก ๆ คนที่มาร่วมในงานนี้ นอกจากจะมีภรรยา มารดาของเพชรและพี่น้องของมารดา รวมทั้งสามีหรือภรรยาของญาตินั้น ๆ ซึ่งในจำนวนนี้ก็มีนายแพทย์อำนาจเป็นผจกที่สาคแล้ว ก็ยังมีญาติสำคัญอีกคนหนึ่งคือญาติลาตยชนเคียวกับเริ่ม อันที่จริงในสายตาของชาวบ้านญาติชนนเป็นบุคคลชนสำคัญองงานนี้ พ ๆ น้อง ๆ ของเริ่มจากบ้านหนองตาลงก็มาพร้อมหน้ากัน นอกจากนี้ยังมีญาติห่าง ๆ อีก ๒ คน ซึ่งมีความสำคัญเป็นพิเศษคือคนแรกได้แก่จำปา สามีของลูกพี่ลูกน้องของเริ่ม จำปาเป็นผจกที่สาคที่สุดในตำบล เป็นประธานสภาตำบลและเป็นผจกชาวตำบลนายายกย่องนับถืออย่างสูงสาคคนหนึ่ง อีกคนหนึ่งได้แก่ แฉ่ง ซึ่งเป็นลูกของข้าของเริ่ม แม้แฉ่งจะไม่มั่งคั่งนักแต่ก็เป็นผจกชาวบ้านเคียวพนขดอเป็นอย่างดีเพราะว่า เป็นผู้นำในกิจการเกยวกับศาสนาและเป็นผจกเข้มแข็งที่สาคในคณะกรรมกรรวัด บุตรชายคนหวัของจำปาชื่อ บำรุง ซึ่งเป็นนายร้อยตำรวจเอกอยู่กรุงเทพฯ ก็มาในงานนี้ด้วย บุคคลที่มาในงานนี้ล้วนเป็นญาติทั้งนั้น แต่สำหรับ นายแพทย์อำนาจ ร.ด.อ. บำรุง จำปา และแฉ่งนั้นนับได้ว่าเป็นญาติและแขกชน "เกียรติยศ" เพียงคนเดียว

พิธีการทั้งหมดกินเวลารวม ๒ วัน มีทั้งแขกและคนภูเป็นจำนวนมาก มีเพื่อน ๆ มาจากกรุงเทพฯ ด้วยรถเมล์โดยสาร ๑ คันเต็ม ๆ และด้วยรถนึ่งอีกหลายคน ตอนกลางคืนก่อนนวิ

อุปสมบทนั้นมีการฉายภาพยนตร์ชาน และมิชชันนารีมาคุยกันหลายร้อยคน และในคืนที่อุปสมบทแล้วก็มีคนมาดู ซึ่งมิชชันนารีและลูกหลานก็มาคุยกันมากมาย ลีเกนเล่นกันจนถึง ๔.๓๐ น. ของวันใหม่ทีเดียว ในวันอุปสมบทมีการเลี้ยงอาหารกลางวันแก่ผู้มาในงานอย่างถ้วนทั่วทุกคน เจ้าบ่าวบอกว่ามีคนมาร่วมรับประทาน ประมาณ ๒๕๐ คน

รายละเอียดของการอุปสมบทจะได้นำไปกล่าวในบทหลัง ในที่นี้ระมุงกล่าวถึงขบถาทหน้าทของวงศ์ญาติที่แสดงออกในโอกาสแต่งงานนี้ คือ

ในวันเสาร์ ซึ่งเป็นวันสวดคิบบัน หลังจากโกนศีรษะนาคทั่วแล้ว ก็เริ่มนำนาคกลับมาถึงบ้านของตน ณ ที่นมีญาติผู้ใหญ่มาชุมนุมกันอยู่ประมาณ ๒๐ คน เพื่อร่วมในพิธีนาคจะต้องกราบไหว้แสดงความเคารพและขอขมาลาโทษก่อนที่จะเข้าอุปสมบท ญาติเหล่านั้นเรียงรายเป็นรูปครึ่งวงกลมอยู่บนยกพื้นซึ่งมีบุปเพยงดอกไม้ เครื่องขอมมา จัดเตรียมไว้ นาคเข้ามานั่งคุกเข่าบนหมอนตรงหน้าญาติเหล่านั้น กราบ ๓ ครั้งและกล่าวคำขอขมา เมื่อได้แสดงความเคารพและขอขมาแล้ว ญาติผู้ใหญ่เหล่านั้นก็โห่และให้เงินแก่นาคเป็นจำนวนรวมกันทั้งสิ้น ๓๐๐ - ๔๐๐ บาท ในจำนวนญาติที่มาประชุมกันครั้งนั้นมี จำปา แฉ่ง หมออำนาจ ร. ต. อ. บำรุง และคนอื่น ๆ

พิธีกรรมเป็นตัวอย่างแสดงให้เห็นมารยาทที่ญาติพึงแสดงต่อกัน คือการแสดงความเคารพต่อญาติที่อยู่ในลำดับชั้นสูงกว่าและอายุมากกว่า นอกจากนั้นยังมีญาติสำคัญ ๆ บางคนที่อยู่ในลำดับชั้นเหนือกว่าที่ไม่สามารถปรากฏในงานได้เพราะเหตุสูงอายุมาก ฉะนั้นในตอนเย็นวันเสาร์นั้นเอง นาคจึงต้องเดินทางเช่นพิเศษไปกราบไหว้ขอขมายายทวดที่บ้านหนองคำดิ่ง และไปขอขมายายน้อยและตาน้อยที่ชลบุรี (ค.แผนภุมที่ ๘)

ในตอนเช้าวันอาทิตย์มีพิธีทำขวัญนาค โดยมี นายเปล่ง เป็นผู้ประกอบพิธี นายเปล่งเป็นฆราวาสมีความรู้เรื่องพิธีกรรมต่าง ๆ และเป็นทวารจากนคในหมัดที่ ๒ นั้น ในแวงวงศ์ญาตินั้นพิธีนี้มีความสำคัญยิ่งอยู่ตอนหนึ่ง คือตอนที่ยกขมิ้นกล่าวสาธยายประวัติชีวิตของนาคว่าเป็นหนูปัญชนของบิดามารดาที่ไต่ถามพิธีกรรมมาตั้งแต่อยู่ในครรภ์จนกระทั่งเติบโตใหญ่โตอุปสมบทน้อยอย่างไร พิธีนี้ทำต่อหน้าบรรดาญาติและมิตรสหายทั้งปวง

เมื่อได้มีการเลี้ยงอาหารกลางวันแก่บรรดาแขกเหรื่อและชายนาคแล้ว ก็มีการแห่ นาคไปวัดและมีพิธีอุปสมบท ขบวนแห่นั้นประกอบด้วยเด็กนักเรียนหญิงรวม ๒๕ คนถือต้นดอกไม้และ

คนเงินถวายพระและบรรดาญาติซึ่งถ้อยคำใด อธิบายและเครื่องใช้ที่จำเป็นต่าง ๆ สำหรับ
ผู้อุปสมบท มารดาของนาครวมทั้งตาและยายก็ร่วมถ้อยคำใดซึ่งวางอยู่บนพานแว่นฟ้าด้วย

งานอุปสมบทอันมีโศภิตต้องเสียค่าใช้จ่ายมากมาย เพราะมีทั้งการถวายผ้าไตรและ
เงินแก่อุปัชฌาย์ คัสวค พระอินคัย และยังมีเครื่องใช้ของเครื่องใช้ที่จำเป็นสำหรับภิกษุ
ใหม่ เลี้ยงดูแขกเหรื่ออย่างพุ่มเพอญ และจัดมหรสพ ฯลฯ ค่าใช้จ่ายทั้งหมดในงานอุปสมบท
ครั้งนตลอดการฉลองพระ บิคามารดาของเพชรเป็นผู้ออกทั้งสิ้น คิดเป็นเงินประมาณ
๖,๐๐๐ บาท รายการค่าใช้จ่ายรายใหญ่ ๆ มีดังนี้

เงินสีกถวายพระผู้ทำหน้าที่อุปสมบทและพระอินคัย

อุปัชฌาย์	๒๐	บาท
คัสวค ๒ องค์	๔๐	บาท
พระอินคัย ๒๕ องค์	๑๒๕	บาท
ไตร ๕ สำหรับ ดอกไม้พุ่ม ฐูป เทียน ฯลฯ	๑,๕๐๐	บาท
อาหารต่าง ๆ	๑,๗๐๐	บาท
เหล้า เหล้าโรง	๔๔๐	บาท
แม่โขงและโซดา	๔๓๐	บาท
ค่าลิเก	๘๐๐	บาท
ข้าวสาร ๒ กระสอบ (มีอยู่เองแล้ว)	—	บาท
รวม	๕,๑๐๕	บาท

ภาพยนตร์ที่นำมาฉายในงานนั้นไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายแต่อย่างใด เพราะเพื่อนฝูงหามา
ช่วย ส่วนข้าวสาร ๒ กระสอบก็เป็นข้าวของครอบครัวนั่นเอง

เงินที่ญาติและเพื่อนฝูงบริจาคในงานนั้นช่วยให้ทุนค่าใช้จ่ายลงไปมาก มีขอทนาย
สังเกตอีกอย่างหนึ่ง คือ มารดาและตาของผู้อุปสมบท ได้รับเงินช่วยต่างหากจากกัน ประมาณ
ว่ามารดาได้รับราว ๒,๐๐๐ บาท ส่วนตาได้อีก ๒,๐๐๐ บาท และตัวนาคเอง ประมาณ
๓๐๐—๔๐๐ บาท รวมทั้งสิ้นก็เป็นเงินประมาณ ๔,๓๐๐ บาท ถึง ๔,๔๐๐ บาท รายการ
ช่วยเงินสูงสุด คือ รายละ ๑๐๐ บาท ซึ่งโดยมากก็เป็นญาติที่ร่ำรวย ส่วนแขกอื่น ๆ นั้นช่วย
กันรายละ ๑๐—๕๐ บาทเท่านั้น

พจนเกษวเฌองกบตวบุคคลและพจนศวนครอบครว

เอนกกุล กริแสง

การศึกษาเรื่องอนเฌวกบตวบุคคลในตำบลดนบ้ำบ้จจุบันน้ปรากฏว่ ตั้งแต่ระยะแรกเริ่มของชีวิตไปจนถึงอายุ ๔๐ ขนนไม่ล้จะมีพจนล้าคัญมกน้ก ส่วนในระยะหลัง คอ ตั้งแต่อายุ ๒๐ ขนนไปจนกระทั่งตายนนมีพจนล้าคัญหลายพจน ย้งไปกว่ำนน้ปรากฏอ้กด้วยว่ ในระยะต่าง ๆ ของชีวิตม้พจนล้าคัญสำหรับช่ายมกกว่สำหรับหญิง

ทวรกคลชคใหม่่น ส่วนมกบิตามวาทะท้พจนล้าคัญอนเป็นพจน ง่าย ๆ ให้ ชงเมื่อพิจารณาในแง่ของพจนล้าคัญและความร่วมมือของญาติแล้วก้บ้ว่าไม่ล้จะมีอะไรมกน้ก โดยทว้ไปเมื่อทวรกม้อายุได้ ๑ เกอน (ชางรยว้กมกกว่ำน) บิตามวาทะท้พจนล้าคัญโกนผมไฟให้ พจนล้าคัญมรยล้ะเอยคมกชน มีญาติม้ตวและพระสงฆ์มารวมในพจนล้าคัญ

ล้งทน้าล้ะเกตเฌวกบตวชวตชนบทในตำบลดนบ้ำบ้จจุบันน้กคอ ตอนท้บของวัยเด็ก ตอนท้นวัยรุ่นและตอน จะเชววัยหนุ่มสาวเป็น ระยะท้บทยจะ ไม่มีล้ะความล้ะคัญเลยท้จะตองท้พจนล้าคัญ สมัยก่อนล้ะว่พจนล้าคัญโกนจกเป็นพจนล้ะคัญ แสดงถึงการพ่นจกวัยเด็กไปสู่วัยรุ่น พจนล้ะคัญท้กน้กน้อย่างใหญ่โตและมีญาติพจนล้ะคัญมารวมงานกันน้อย่างค้บค้ง แต่เม้ในระยะเวลาท้บงผ่านม้มาเม้ดเร็ว ๆ น้ (สมัยท้บผู้เฒ่าผู้แก่ของตำบลดนบ้ำบ้ ในปัจจุบันย้งเป็นเด็กอยู่่น) การโกนจกก็มิได้ท้กน้ท้กคนไป จะท้กน้ก้เฉพาะในครอบครวท้เด็กเจ้บ้วยในระยะท้โกนผมไฟหรือในครอบครวท้ม้ฐานะท้พจนล้ะจคท้พจนล้ะคัญท้ทานน ท้กว้นน้ประพณโกนจกชบเชวลงไปมก เนื่องจกท้บงผมของเด้กได้เปลยนแปลงไปตามล้ะมยนิยม ความเชอถอท้วการไว้จกสามารถช้วยชงกันเด้กมิให้เก้กเจ้บ้ช้วยนน้กเลอชคลยลงไป อ้กท้บ้ประชาชนกรล้ะคักว่การท้พจนล้ะคัญโกนจกน้นตอง ช้จ่ายเงินทองเป็นจ้ำนวณมก ครอบครวท้ม้ฐานะไม่มีล้ะคักน้กก้ม้ควรรจคท้ชน

ล้ะคัญอ้กประการท้บงท้เห็นได้ กคอ ชีวิตของเด้กช่ายหญิงในตอนจะเชววัยหนุ่มสาวน้นไม่มีพจนล้ะคัญน้ก ในวัยรุ่นน้กไม่มีพจนล้ะอะไรเลย การบวชเป็นเฌวม้ความหมายรวมอยู่ด้วยว่เด้กผนน้กำลังจะช้เว้ชววัยรุ่น แต่ก้เฉพาะเด้กชบช่ายเท้านนท้จะบวชเฌวม้ได้ และก้ม้เด้กชบช้เพียงไม่กี่คนท้บวชเป็นเฌวม้ อ้างสรบ้ได้ว่ ในตำบลดนบ้ำบ้จจุบันน้ สภาวะช้ชงล้ะคักชงแสดงถึงก้

ย่างเข้าสู่ยุคนั้นคือการเรียน ทำงานซึ่งจะเกิดผลทางเศรษฐกิจ และเริ่มมีหน้าทรวงผลชอย
ในชีวิตครอบครัว หาใช้พริอันเกวเนื่องกับตัวบุคคลไม่ (ดูบทที่ ๘ เรื่อง ความสัมพันธ์ใน
ครอบครัวในคำยลนาป่า)

สำหรับผชายนการอุปสมบทเมื่อเริ่มเป็นผู้ใหญ่นว่าเป็นพริที่สำคัญที่สุดพริหนึ่ง แต่ก
มีชายหนุ่มเป็นจำนวนมากที่ไม่เคยอุปสมบทเลย การอุปสมบทเป็นพริใหญ่พริหนึ่งทั้งในแง่สังคม
และในแง่พริการ เป็นพริซึ่งมีตงญาตพริของ พระสงฆ์และคนในชุมชนมาร่วมด้วย เป็นพริ
ซึ่งต้องใช้จ่ายเงินทองเป็นจำนวนมากและมีรายการซึ่งแสดงถึงความสำคัญทงของครอบครัวและ
ของศาสนา สำหรับตัวผชเองนการทใหม่โอกาสอุปสมบทนั้นเป็นเหตุให้เขาได้รับการยก
ย่องจากสังคมว่าเป็นผู้ใหญ่โดยสมบรูณและความสามารถพอที่จะรับผิดชอบในฐานะที่เป็นผู้
ใหญ่ได้ สำหรับผู้หญิงนั้นไม่มีพริอันใดทเป็นสัญญาลักษณ เช่นนเลย

บางคนอาจจะคาดคิดเอาว่าการสมรสซึ่งเป็นเหตุการณ์แสดงถึงการตงครอบครัว และ
การมีญาติเพิ่มชนใหม่อกกลุ่มหนึ่งนั้นน่าจะมีพริการมากมาย แต่ในคำยลนาป่านี้ไม่ค่อยจะ
ถอกันเคร่งครัดนัก ทงรูปแบขการสมรสก็ต่าง ๆ กัน ในบทที่ ๖ เรื่องการสมรสในคำยลนาป่า
ได้กล่าวแล้วว่า การสมรสในคำยลนาป่าส่วนใหญ่เป็นการลักพากันไปแล้วจึงทำพริชอยมา
ในภายหลัง มีอยู่เพียงไม่กี่รายทมีพริสมรสตามประเพณีแต่ก็มักจะทำกันเพื่อควมมีหน้ามีตา
เท่านั้น อย่างไรก็ตามการสมรสทงสองชนคนก็เช่นสิ่งททำให้เกิดมีความสัมพันธ์และพันธกรณี
ระหว่างญาติของทงสองฝ่ายชน แม้ว่าการลักพากันไปจะไม่มีพริการทแสดงถึงชอนเช่นพริ
สมรสตามประเพณีก็ตาม

มรดกกรรมซึ่งเป็นการสูญเสียสมาชิกของครอบครัวและของชุมชนนั้นมีพริการละเอียดลอด
หลายอย่างหลายประการและมีผมาร่วมในพริเป็นจำนวนมาก ชาวคำยลนาป่าถือว่า ในบรรดา
พริอันเกวเนื่องกับตัวบุคคลททำกันในระยะต่าง ๆ ของชีวิตคนเรานั้น พริทาคพเป็นพริที่สำคัญ
ที่สุด

ก่อนที่ระกล่าวถึงพริต่าง ๆ อันเกวเนื่องกับตัวบุคคล ตลอดจนความหมายเชิงสังคม
ของพรินั้น ๆ ระกล่าวถึงควมเชอถอทางศาสนาขางอย่างของชาวบ้านไว้เสียก่อน เพื่อผอ่าน
จะได้เข้าใจความหมายทเกวพริกับพริเหล่านใดชคเจนนยงชน

ประเภทของความเชื่อถือ

นักศึกษาวิเคราะห์เรื่องความเชื่อถือของคนไทย มักจำแนกประเภทและอธิบายการปฏิบัติต่าง ๆ ว่าเป็นความเชื่อถือหรือการปฏิบัติทาง "พุทธศาสนา" หรือ "ลทธิพราหมณ์" หรือ "ลทธิฤกษ์" การแบ่งประเภทเช่นนี้ไม่ช่วยให้เห็นภาพอันแท้จริงเกี่ยวกับความเชื่อถือของคนไทย เพราะทำให้รู้สึกว่าการปฏิบัติทางศาสนานั้นสามารถแบ่งแยกออกได้เป็นประเภทต่าง ๆ ซึ่งพระคณาจารย์นักได้ จริงอยู่การแบ่งประเภทเช่นนี้ให้เห็นว่าการปฏิบัติกัน ๆ มีประวัติความเป็นมาต่าง ๆ กัน และผู้ประกอบศาสนพิธีกับผู้ประกอบทางเวทมนต์ เช่น พระภิกษุหมอลี กัฏฐิการต่างกัน และสิ่งทีแต่ละฝ่ายเคารพบูชาต่างกัน แต่ข้อนี้มิได้หมายความว่าความเชื่อถือของบุคคลเหล่านั้นและของชาวบ้านทั่วไปนั้น จะแบ่งแยกออกเป็นประเภท ๆ ได้และต่างประเภทกัน ขัดแย้งกันจนมิอาจรวมกันได้ แท้จริงแล้วชาวบ้านมักมีส่วนร่วมด้วยทุกประเภทตามความเชื่อถือของตน เช่น ประกอบพิธีทวักโดยมีพระเป็นผู้ทำ พิธีเช่นสรวงฤกษ์โดยมีหมอลีเป็นผู้ทำพิธี และหันไปใช้ไสยเวทโดยปราศจากความรู้สึกว่ากระทำเหล่านั้นชกกัน ในทำนองเดียวกันพระในชนบทบางรูปก็เชื่อถือผีเช่นเดียวกับชาวบ้านแม้ว่าในขณะที่อยู่ในสมณเพศนั้นจะไม่ได้มาร่วมในพิธีเช่นสรวงฤกษ์ด้วยก็ตาม หมอลีนั้นถือถือว่าตนเป็นพุทธศาสนิกชนคนหนึ่ง และเมื่อทำพิธีเกี่ยวกับผีมักจะตั้งพระพุทธรูปไว้บนแท่นบูชาด้วย ฉะนั้นหากว่าการปฏิบัติต่าง ๆ เหล่านี้ซึ่งผู้เขียนบางคนแบ่งออกเป็น การปฏิบัติทางพุทธศาสนา ทางลทธิพราหมณ์ ทางลทธิฤกษ์หรืออย่างอื่นจะมีสิ่งใดที่ร่วมกันอยู่บ้างแล้ว ก็อาจจำแนกสิ่งนั้นเป็นประเภทกว้าง ๆ ได้ว่า เป็นเรื่องจิตใจ เรื่องสิ่งเหนือธรรมชาติ และจริยธรรม ซึ่งทุกคนยึดถือไม่ว่าจะเป็นพระ หมอลีหรือสามัญชน พิธีต่าง ๆ ในชนบทมักจะเกี่ยวเนื่องกับความเชื่อถืออย่างหนึ่งอย่างใดใน ๓ เรื่องนี้เสมอ บางอย่างซึ่งเห็นได้ชัดในการประกอบพิธี และมีความสำคัญต่อความเข้าใจเรื่องพิธีอันเกี่ยวเนื่องกับด้วยบุคคลและพิธีส่วนครอบครัว คือ

- ๑. คุณสมบัติทางจิตของมนุษย์
- ก. ขวัญ
- ข. วิญญาณ

(คุณสมบัติทางจิตของมนุษย์ทั้งสองประการนี้จะต้องทะนุถนอมให้)

๒. สิ่งเห็นธรรมชาติ

ก. เทวคา

ข. ผ

(สิ่งเห็นธรรมชาติที่มีอิทธิพลต่อโศคลาภและสวัสดิภาพของมนุษย์ จึงต้องคอยปฏิบัติให้ถูกใจอยู่เสมอ)

๓. จริยธรรม — บุญ และบาป

(มาตรฐานความประพฤติว่าสิ่งใดควรสิ่งใดไม่ควร)

ทั้งสามประเภทนี้เกี่ยวพันซึ่งกันและกัน การอยู่เย็นเป็นสุขของบุคคลหนึ่งผู้ใด หรือที่เรียกว่าขวัญนั้น ขึ้นอยู่กับสิ่งเห็นธรรมชาติและความประพฤติของบุคคลผู้นั้นด้วย ส่วนวิญญาณนั้นอาจจะกลายเป็นผีหรือผราวีกได้ โดยทั่วไปแล้ววิบากกรรมของวิญญาณภายหลังจากที่มนุษย์ตายไปแล้วนั้นขึ้นอยู่กับกรรมดีและกรรมชั่วที่ตนทำไว้ แล้วแต่ว่าอย่างไรจะมากกว่ากัน

๑. คุณสมบัติทางจิตของมนุษย์

ก. ขวัญ คำว่าขวัญนี้ยากที่จะให้คำอธิบายหรือคำจำกัดความอย่างมากมายนัก โดยเฉพาะคอปแมน^๑ กล่าวว่า “วิญญาณที่อุปการะคุ้มครองบุคคล เช่นสิ่งที่ไม่มีความตาย” จะออกจากกายไปในขณะที่เจ็บป่วยนอนหลับหรือตาย และทำให้เจ้าของได้รับความสะดวกสบาย ไข้ไข้ได้ป่วย ประสบเคราะห์กรรมหรืออาจถึงตายได้ หนังสือ Country Survey Series on Thailand^๒ กล่าวว่า ขวัญเป็นวิญญาณซึ่งสิงอยู่ในคนทำให้เกิดความสุข หนังสือทั้งสองเล่มนี้ยังมีคำอธิบายลักษณะของขวัญไว้ให้ชัดเจนพอ ศาสตราจารย์พระยาอนมานราชัน^๓ กล่าวว่า ขวัญเป็นคำที่เสียงและความหมายเหมือนกับคำว่าวิญญาณในภาษาจีน แต่ในปัจจุบันคำนี้มีความหมายผิดไปจากเดิมแล้ว และให้คำอธิบายไว้เช่นเดียวกับของคอปแมนซึ่งได้กล่าวมาแล้วข้างต้น แต่ในเชิงอรรถได้อธิบายเพิ่มเติมไว้ว่า “ในสำนวนไทยหลายแห่ง คำว่า ‘ขวัญ’ หมายถึง ‘กำลังใจ’”

^๑ H. K. Kaufman, Bangkhuad, New York : J. J. Augustin Incorporated Publisher, ๑๙๖๐. หน้า ๒๑๐

^๒ W. Blanchard, et al., Thailand, New Haven : H.R.A.F. Inc., ๑๙๕๘ หน้า ๙๕.

^๓ Phya Anuman Rajadon, Live and Ritual in Old Siam, New Haven : H.R.A.F. Press, ๑๙๖๑. หน้า ๗๓

คำอธิบายของชาวบ้านเกี่ยวกับคุณลักษณะของขวัญนั้นคลุมเครือมาก ผู้คนคิดว่าความหมายของคำว่าขวัญอาจเห็นได้ชัดที่สุดจากพิธีต่าง ๆ เกี่ยวกับการบำรุงขวัญ เพราะว่ามีพิธีต่าง ๆ นั้น ก็คือสัญลักษณ์ของความเชื่ออันเกี่ยวกับแนวความคิดและระเบียบของสังคมนั่นเอง ฉะนั้นจึงได้กล่าวถึงพิธีต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับขวัญของมนุษย์ไว้โดยสังเขปต่อไป*

การที่ระนถนอมบำรุงขวัญเป็นมูลฐานประการหนึ่งในพิธีต่าง ๆ อันเกี่ยวเนื่องกับตัวบุคคลและพิธีส่วนครอบครัว พิธีผูกขวัญ (เรียกขวัญ) เมื่อเด็กอายุได้ ๓ วัน เป็นพิธีแรกนับตั้งแต่เกิด เชื่อกันว่าการทักขวัญอยู่กับ ตัวเด็กนั้นจะทำให้เด็กมีชีวิตอยู่รอดต่อไป ชาวบ้านอธิบายว่าขวัญมีลักษณะเหมือนไฟเมื่อกระทบกับความตกใจหรือความกลัว ดังนั้นเมื่อเด็กตกใจขวัญก็จะบินหนีไป และต้องเรียกขวัญให้กลับมาอยู่กับตัวเด็ก เชื่อกันว่าขวัญอยู่บนศีรษะ ในขณะทักไฟโกนผมไฟให้เด็กนั้น ขวัญอาจจะหนีไปและจะต้องเรียกขวัญให้กลับมา ในพิธีโกนผมไฟก็เช่นเดียวกับพิธีสำคัญอย่างหนึ่งที่ทักกันที่บ้านก่อนพิธีอุปสมบทคือ พิธีกาขวัญนาค การทำขวัญนาคนั้นส่วนหนึ่งก็เป็นการเรียกขวัญให้กลับมาอยู่กับนาค เพราะขวัญเกิดตกใจกลัวเมื่อเด็กกลายเป็นผู้ใหญ่ขึ้นมา นอกจากนั้นมีการทำขวัญหรือเรียกขวัญกันในโอกาสอื่นอีกเช่นต้นว่า เมื่อกลับจากเดินทางไกล ๆ เมื่อพ้นจากอันตรายร้ายแรง หรือในระยะที่เกรงว่าจะประสบภัยอันตรายและความเจ็บไข้ได้ป่วยต่าง ๆ

จากพิธีต่าง ๆ ดังได้กล่าวมาแล้วนั้นก็จะเห็นว่า ความวิตกกังวลว่าขวัญจะหนีไปในขณะที่เกิดเหตุคับขันและความจำเป็นที่ต้องนำขวัญคนมานั้น นัยหนึ่งก็คือการที่ระลึกว่าสถานการณหรือประสบการณ์บางอย่างทำให้มนุษย์เกิดความกลัวหรือความกังวลใจขึ้นได้ ดังนั้นจึงต้องหาทางปลอบใจให้รู้สึกมั่นคงปลอดภัยขึ้น พิธีเกี่ยวกับขวัญมีอยู่หลายวิธี ทักกันในระยะที่บุคคลอย่างเขาสับสนใหม่ ของชีวิตซึ่งผททวงโย ในสวัสดิภาพของบุคคลนั้นคิดว่าอาจทำให้เกิดอันตรายขึ้นได้ ตัวอย่างเช่น ตอนที่เด็กเกิดแล้ว ๓ วัน (แต่คงจะได้พ้นระยะอันตรายมาแล้ว พ้นจาก

* ขวัญมิใช่เป็นแต่เพียงคุณลักษณะอย่างหนึ่งที่มีอยู่ในมนุษย์เท่านั้น ชาวบ้านถือว่าสัตว์เช่นกระบือและสิ่งที่ไม่มีความวิญญาน เช่น ช้าง ก็มีขวัญ เช่นกัน และชาวบ้านก็ทำพิธีเกี่ยวกับขวัญให้แก่สิ่งเหล่านั้นด้วย

๑ ในที่นี้ผู้คนที่ว่าจะไม่อธิบายถึงข้อโต้แย้งระหว่าง มาลินอฟสกีกับแรลลิสและบราวน์ ที่ว่าพิธีต่างๆ เกี่ยวกับเวทมนต์ช่วยปลดปล่อยความกังวลใจซึ่งเกิดขึ้นในสถานการณ์คับขัน หรือว่าสังคมทำให้ความกังวลใจต่าง ๆ เกิดขึ้น และเวทมนต์ช่วยสังคม โดยการทำให้บุคคล ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของสังคม สถานการณ์ที่ก่อให้เกิดความวิตกกังวลใจในคำบนานาจะมีประวัติความเป็นมาอย่างไรก็ตาม แต่ชาวตำบลนาบ่าในปัจจุบันทุกคน (ยกเว้นเด็กเล็ก ๆ) ถือว่าสถานการณ์บางอย่าง ทำให้ตนเกิดความวิตกกังวลใจขึ้นได้และสามารถจะปลดปล่อยได้โดยการทำพิธีดังกล่าวนี้

การเป็นลูกผู้มาเป็นลูกคน) การโกนจุกในตอนท้ายของวัยเด็ก การอุปสมบทตอนเริ่มเป็นผู้ใหญ่
เป็นต้น การทำขวัญหรือเรียกขวัญเป็นวิธีหนึ่งที่ทำให้บุคคลเกิดความมั่นใจ ความอบอุ่นใจและม
กำลังใจขึ้น เป็นต้นว่า เมื่อเด็กเล็กๆตกใจกลัว มารดาก็จะปลอบโยนโดยการเรียกขวัญทันทันไปให้
กลับมามีขวัญและอกับตัว การเดินทางไกล ๆ เป็นการเสี่ยงอันตราย จึงต้องทำขวัญเพื่อให้อยู่เดิน
ทางนั้นรอดอกันใจขึ้น

ข้อที่น่าสังเกตอีกประการหนึ่ง ก็คือ ขวัญมีความเกี่ยวข้องกับมนุษย์เฉพาะเวลาที่ยังมีชีวิต
อยู่เท่านั้น การทำพิธีต่างๆภายหลังที่คนตายไปแล้วนั้นไม่ได้เกี่ยวข้องกับขวัญเลย เมื่อคนเราตาย
ไปแล้วทั้งขวัญและวิญญาณก็ระลอกจากร่างไป แต่ความกังวลในตอนนั้นหาได้อยู่ที่เรื่องของขวัญไม่
หากแต่กังวลว่าเมื่อตายไปแล้ววิญญาณจะไปอยู่ที่ไหนและจะไปเกิดเป็นอะไร ผู้คนคิดว่าใครจะตี
ความเรื่องขวัญดังนี้คือ “ขวัญ” นั้นไม่ว่าจะเป็น “พลัง” หรือจะเป็น “ตัวแทนของจิตใจ”
หรือจะเป็นคุณลักษณะอย่างหนึ่งของจิตใจ หรือความบริสุทธิ์ซึ่งมีอยู่ในตัวคนเราก็ดำตาม แต่เห็น
ได้ชัดว่าพิธีทำขวัญนั้นมุ่งหมายที่จะทำให้เกิดความบริสุทธิ์ปลอดภยันภัยออกสลายใจ และมี
ชีวิตยืนยาวอยู่ต่อไปนานที่สุดเท่าที่จะนานได้ เมื่อชีวิตหาไม่แล้วก็ไม่จำเป็นต้องกังวลถึง
เรื่องขวัญอีกต่อไปเพราะขวัญเป็นสมบัติของผีที่มีชีวิตเท่านั้น

ข. วิญญาณ เชื่อกันว่าวิญญาณเป็นลักษณะทางจิตอย่างหนึ่งที่ตั้งอยู่ในมนุษย์ และจะ
ออกจากร่างไปเมื่อคนตาย หรือถ้าจะกล่าวให้ถูกต้องก็ว่า การที่คนเราตายนั้นเนื่องจากวิญญาณ
ออกไปจากร่าง

ชะตากรรมของวิญญาณเป็นเรื่องที่มีมนุษย์หวงใยมากเพราะมีความเกี่ยวพันโดยตรงกับชีวิต
ภายหลังความตายและการเกิดใหม่ บรรดาญาติมิตรที่มาร่วมในพิธีทำศพต่างก็มุ่งหวังให้
วิญญาณของผู้ตายได้ไปสู่สุคติ ดังจะได้อธิบายในตอนต่อไป ชาวบ้านเชื่อกันโดยทั่วไปว่า
ผู้ที่สร้างสมผลบุญไว้มากจะได้ไปสวรรค์ ส่วนผู้ทำบาปมาก หรือตายด้วยเหตุร้ายแรงหรือ
ด้วยเหตุผิดปกติก็จะได้ไปสู่นรกหรือกลายเป็นผีวนเวียนอยู่ในโลกคอยรบกวนผู้คน ผู้ตายจะต้องไป
เสวยสุขอยู่ในสวรรค์หรือไปรับทุกข์ทรมานในนรกตามแต่ผลบุญและบาปที่ตนได้ทำไว้ในระหว่าง
ที่ยังมีชีวิตอยู่เสียก่อนแล้วจึงจะมาเกิดใหม่ ผู้ที่ทำบุญไว้มากจะได้มาเกิดก่อน ส่วนผู้ทำบาป
ไว้มากจะต้องไปชดใช้กรรมอยู่เป็นเวลานานและมาเกิดทีหลัง

คำอธิบายของชาวบ้านเกี่ยวกับลักษณะของขวัญนั้นคลุมเครือมาก ผู้คนคิดว่า
ความหมายของคำว่าขวัญอาจเห็นได้ชัดจากพิธีต่าง ๆ เกี่ยวกับการบำรุงขวัญ เพราะ
พิธีต่าง ๆ นั้น ก็คือสัญลักษณ์ของความเชื่ออันเกี่ยวกับแนวความคิดและระเบียบของสังคม
นั่นเอง ฉะนั้นจึงได้กล่าวถึงพิธีต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับขวัญของมนุษย์ไว้โดยสังเขปต่อไป*

การที่ระนอมบำรุงขวัญเป็นมูลฐานประการหนึ่ง ในพิธีต่าง ๆ อันเกี่ยวเนื่องกับตัวบุคคล
และพิธีส่วนครอบครัว พิธีผูกขวัญ (เรียกขวัญ) เมื่อเด็กอายุได้ ๓ วัน เป็นพิธีแรกนับตั้งแต่เกิด
เชื่อกันว่าการทักขวัญอยู่กับตัวเด็กนั้นจะทำให้เด็กมีชีวิตอยู่รอดต่อไป ชาวบ้านอธิบายว่าขวัญมี
ลักษณะเหมือนไฟเมื่อกระทบกับความตกใจหรือความกลัว ดังนั้นเมื่อเด็กตกใจขวัญก็จะบินหนีไป
และต้องเรียกขวัญให้กลับมาอยู่กับตัวเด็ก เชื่อกันว่าขวัญอยู่บนศีรษะ ในขณะที่ทาพิษโกนผมไฟ
ให้เด็กนั้น ขวัญอาจจะหนีไปและจะต้องเรียกขวัญให้กลับมา ในพิธีโกนผมไฟก็เช่นเดียวกับพิธี
สำคัญอย่างหนึ่งที่ทำกันที่บ้านก่อนพิธีอุปสมบทคือ พิธาทักขวัญนาค การทักขวัญนาคส่วนหนึ่งก็
เป็นการเรียกขวัญให้กลับมาอยู่กับนาค เพราะขวัญเกิดตกใจกลัวเมื่อเด็กกลายเป็นผู้ใหญ่ขึ้นมา นอก
จากนั้นก็มีการทักขวัญหรือเรียกขวัญกันในโอกาสอื่นอีกเช่นต้นว่า เมื่อกลับจากเดินทางไกล ๆ เมื่อ
พ้นจากอันตรายร้ายแรง หรือในระยะที่เกรงว่าจะประสบอันตรายและความเจ็บไข้ได้ป่วยต่าง ๆ

จากพิธีต่าง ๆ ดังที่กล่าวมาแล้วนั้นจะเห็นได้ว่า ความวิตกกังวลว่าขวัญจะหนีไปในขณะ
ที่เด็กเกิดดิ้นและความเป็นต้องนำขวัญคนมานั้น นัยหนึ่งก็คือการที่จะกล่าวไว้สถานการณ
หรือประสบการณ์บางอย่างทำให้มนุษย์เกิดความกลัวหรือความกังวลใจขึ้นได้ ดังนั้นจึงต้องหา
ทางปลอบใจให้รู้สึกมั่นคงปลอดภัยขึ้น พิธีเกี่ยวกับขวัญมีอยู่หลายวิธี ทำกันในระยะที่บุคคล
ย่างเข้าสู่ขั้นใหม่ ของชีวิตซึ่งผลท่วงโย ในสวัสดิภาพของบุคคลนั้นนึกคิดว่าอาจทำให้เกิดอันตราย
ขึ้นได้ ตัวอย่างเช่น ตอนที่เด็กเกิดแล้ว ๓ วัน (แสดงว่าได้พ้นระยะอันตรายมาแล้ว พ้นจาก

* ขวัญมิใช่เป็นแต่เพียงคุณลักษณะอย่างหนึ่งที่มีอยู่ในมนุษย์เท่านั้น ชาวบ้านถือว่าสัตว์เช่นกระบือและ
สิ่งที่ไม่มีความวิญญาน เช่น ข้าว ก็มีขวัญ เช่นกัน และชาวบ้านก็ทำพิธีเกี่ยวกับขวัญให้แก่สิ่งเหล่านี้ด้วย

๑ ในที่นี้ผู้คนที่จะไม่อภิปรายถึงข้อโต้แย้งระหว่าง มาลินอฟสกีกับแรคคิฟและบราวน์ ที่ว่าพิธีต่างๆ
เกี่ยวกับเวทมนต์ช่วยปลอบเปลื้องความกังวลใจซึ่งเกิดขึ้นในสถานการณ์คับขัน หรือว่าสังคมทำให้ความกังวลใจ
ต่าง ๆ เกิดขึ้น และเวทมนต์ช่วยสังคม โดยการทำให้บุคคล ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของสังคม สถานการณ์ที่ก่อให้เกิด
เกิดความวิตกกังวลใจในคำโบราณน่าจะมีประวัติความเป็นมาอย่างไรก็ตาม แต่ชาวตำบลน่าในปัจจุบันทุกคน
(ยกเว้นเด็กเล็ก ๆ) ถือว่าสถานการณ์บางอย่าง ทำให้ตนเกิดความวิตกกังวลใจขึ้นได้และสามารถจะปลอบเปลื้อง
ได้โดยการทำพิธีดังกล่าวนี้

การเป็นลูกผู้มาเป็นลูกคน) การโกนจกในตอนท้ายของวัยเด็ก การอุปสมบทตอนเริ่มเป็นผู้ใหญ่
เป็นคน การทำขวัญหรือเรียกขวัญเป็นวิธีหนึ่งที่ทำให้บุคคลเกิดความมั่นใจ ความอบอุ่นใจและมี
กำลังใจดีขึ้น เป็นต้นว่า เมื่อเด็กเล็กๆตกใจกลัว มารดาอาจจะปลอบโยนโดยการเรียกขวัญที่หนีไปให้
กลับมาอยู่กับเนอกับตัว การเดินทางไกลๆ เป็นการเสี่ยงอันตราย จึงต้องทำขวัญเพื่อให้ผู้เดินทาง
ทางนั้นรอดอันตราย

ขอทบทวนสังเกตอาการประการหนึ่ง ก็คือ ขวัญมีความเกี่ยวข้องกับมนุษย์เฉพาะเวลาที่ยังมีชีวิต
อยู่เท่านั้น การทำพิธีต่างๆภายหลังที่คนตายไปแล้วนั้นไม่ได้เกี่ยวข้องกับขวัญเลย เมื่อคนเราตาย
ไปในที่ขวัญและวิญญาณก็จะออกจากร่างไป แต่ความกังวลในตอนที่ตายได้โดยขวัญไม่
หากแต่กังวลว่าเมื่อตายไปแล้ววิญญาณจะไปอยู่ที่ไหนและจะไปเกิดเป็นอะไร ผู้คนคิดว่าใคร่จะรู้
ความเรื่องขวัญดังนี้คือ “ขวัญ” นี้ไม่ว่าจะเป็น “พลัง” หรือจะเป็น “ตัวแทนของจิตใจ”
หรือจะเป็นคุณลักษณะอย่างหนึ่งของจิตใจ หรือความรู้สึกซึ่งมีอยู่ในตัวคนเราก็ดำตาม แต่ให้เห็น
ได้ชัดว่าพิธีทำขวัญนั้นมุ่งหมายที่จะทำให้บุคคลเกิดความรู้สึกปลอดภัยสบายอกสบายใจ และมี
ชีวิตยืนยาวอยู่ต่อไปนานที่สุดเท่าที่จะนานได้ เมื่อชีวิตหาไม่แล้วก็ไม่จำเป็นจะต้องกังวลถึง
เรื่องขวัญอีกต่อไปเพราะขวัญเป็นสมบัติของมนุษย์มีชีวิตเท่านั้น

ข. วิญญาณ เชื่อกันว่าวิญญาณเป็นลักษณะทางจิตอย่างหนึ่งที่สิงอยู่ในมนุษย์ และจะ
ออกจากร่างไปเมื่อคนตาย หรือถ้าเรากล่าวให้ถูกต้องก็ว่า การที่คนเราตายนั้นก็เป็นเพราะวิญญาณ
ออกไปจากร่าง

ชะตากรรมของวิญญาณเป็นเรื่องที่มนุษย์หวงแหนมากเพราะมีความเกี่ยวพันโดยตรงกับชีวิต
ภายหลังความตายและการเกิดใหม่ บรรดาญาติมิตรที่มาร่วมในพิธีทำศพต่างก็มุ่งหวังให้
วิญญาณของผู้ตายได้ไปสู่สุคติ จึงจะได้อธิบายในตอนต่อไป ชาวบ้านเชื่อกันโดยทั่วไปว่า
ผู้ที่สร้างสมผลบุญไว้มากจะได้ไปสู่สวรรค์ ส่วนผู้ทำบาปมาก หรือตายด้วยเหตุร้ายแรงหรือ
ด้วยเหตุผิดปกติก็น่าจะไปสู่นรกหรือกลายเป็นผีวนเวียนอยู่ในโลกคอยรบกวนผู้อื่น ผู้ตายจะต้องไป
เสวยสุขอยู่ในสวรรค์หรือไปรับทุกข์ทรมานในนรกตามแต่ผลบุญและบาปที่ตนได้ทำไว้ในระหว่าง
ที่ยังมีชีวิตอยู่เสียก่อนแล้วจึงจะมาเกิดใหม่ ผู้ที่ทำบุญไว้มากจะได้มาเกิดก่อน ส่วนผู้ที่ทำบาป
ไว้มากจะต้องไปชดใช้กรรมอยู่เป็นเวลานานและมาเกิดทีหลัง

๒ สิ่งทีเห็นอธรรมชาติ (เทวดาและผี)

ก. เทวดา เทวดาหมายถึงชาวสวรรค์ซึ่งมีความเป็นอยู่อย่างสุขสำราญ ชาวบ้านผู้หนึ่งกล่าวว่า “จากรูปภาพทวารคนในเทวดาแต่งกายคล้ายลิเก”

ตามความเข้าใจของชาวตำบลนาข่าโดยทั่วไปนั้น เทวดาไม่เคยเป็นมณเฑาะว์มาก่อน เทวดามีมานานแล้วตั้งแต่ก่อนพุทธกาล นั่นคือ เทวดาเป็นผีไม่ตาย สำหรับผีทักทายอยู่ไว้มาก ๆ นั้น เมื่อตายไปแล้วอาจจะได้ไปอยู่บนสวรรค์ชั่วคราวระยะเวลาหนึ่ง เมื่อสิ้นบุญแล้วก็จะลงมาเกิดใหม่ แต่พวกเทวดานั้นไม่ต้องอยู่ภายใต้กฎแห่งกรรม ไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิด

ชาวตำบลนาข่าในปัจจุบันนี้ไม่ค่อยรู้เรื่องเทวดาเท่าไรนัก ไม่รู้ว่าองค์ไหนมีศักดิ์สูงหรือต่ำกว่าองค์ไหน ไม่มีการจำแนกประเภท อันที่จริงในสมัยก่อนนั้น พิธีการต่างๆ ในราชสำนัก วรรณคดี ตลอดจนการพนันรำและการละครล้วนประกอบด้วยนิยายของศาสนาพราหมณ์หรือศาสนาฮินดู ผู้ที่อยู่ในราชสำนักเรื่องราวเกี่ยวกับเทพเจ้าของอินเดีย เช่น พระอิศวร พระนารายณ์ พระพรหม พระอินทร์ พระยม ฯลฯ เป็นอย่างคี่ แต่ชาวตำบลนาข่าไม่มีความรู้เรื่องเทพเจ้าของชาวฮินดูละเอียดลึกซึ้งนัก แม้ว่าจะรู้จักชื่อและเคยได้ยินนิยายมาบ้างเล็กน้อย ๆ ก็ตาม เป็นการยากที่จะทราบได้ว่าการที่ชาวบ้านไปทราบเรื่องราวเกี่ยวกับเทพเจ้านั้น เป็นเพราะเรื่องราวเก่า ๆ ค่อย ๆ สลายสูญไป หรือว่าเป็นเพราะความรู้ในเรื่องเทพเจ้านั้นจำกัดอยู่แต่ในวงผี โกลสีคักบิราชสำนักเท่านั้น

อันที่จริงในชนบท พิธีต่างๆ เกือบทุกพิธีไม่ว่าจะเป็นพิธีทำโดยพระสงฆ์ หมอผี หรือสามัญชนมักจะมีการขวงสรวงเทวดาและอัญเชิญให้มาร่วมด้วย เพื่อให้พินัน ๆ สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี โดยทั่วไปแล้วถือกันว่าเทวดาเป็นครุฑมีใจเมตตากรุณา บันดาลให้ฝนตก ช่วยคุ้มครองป้องกันและอำนวยความสะดวกแก่มนุษย์ ช่วยขับไล่ผลออกจากตัวมนุษย์ การที่คนเราประสบเคราะห์กรรมนั้นก็เพราะเทวดาไม่อยู่คอยปกป้องรักษา ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความเมตตากรุณาของเทวดานั้นขอยกเว้นอยู่ประการเดียว คือ ขณะที่เทวดาเหาะเหินเดินพันอยู่บนนภเสวของเทวดาอาจทอดลงมาถูกตัวมนุษย์ทำให้ฝนนเกิดเจ็บไข้ได้ป่วยขึ้นได้ ในกรณีเช่นนี้จะต้องให้หมอผีทำพิธีสังเวยเทวดา โดยเอาคันศรและมะพร้าวอ่อนไปวางไว้ให้ที่โคนต้นไม้ใหญ่

นอกจากพินแล้วก็ไม่พินอื่นใดออกทักทายชวนเพื่อสังเวยเทวดาโดยเฉพาะ แต่ในพิธีต่างๆ จะมีการอัญเชิญเทวดาและขอให้เทวดาอำนวยผลดีให้อยู่เสมอ เช่น หมอผีจะอัญเชิญ

เทวคาให้มาช่วยขับไล่ผี พระซึ่งประกอบพิธีต่าง ๆ (เช่นทำบุญบ้านหรือสวดมนต์ของกันอันตราย) ก็ระอัญเชิญเทวคาด้วย ในพิธีทางกลีกรวมทศาวบ้าน ทำจนหนักจะมี การอ้อนวอนเทวคาให้ บ้านศาลให้ฝนตกและให้ได้ผลผลิตดี

ข. ผี เชื่อกันว่าเมื่อคนตายไปแล้ววิญญาณจะกลายเป็นผี ความจริงชาวบ้านเรียก ศพว่า "ผีคนเรา" แต่คนที่ตายแล้วนั้นก็มีใช้ว่าทุกคนจะต้องกลายเป็นผีรายหรือผี (ตามความหมายที่เข้าใจกันทั่ว ๆ ไป) ซึ่งสามารถทำให้เกิดความเจ็บป่วย หรือเคราะห์ร้าย

เชื่อกันว่าผี คือ วิญญาณของผู้ตายซึ่งแปรรูปไป มีอยู่เพียงประเภทเดียวเท่านั้นที่เชื่อกันว่าเป็นวิญญาณของคนเป็น ๆ คือ ผีกระสือซึ่งจะออกจากร่างของคนในเวลาทอนหลับเป็นรูป ดวงไฟกลม ๆ ลอยไป กล่าวกันว่าผีกระสือชอบกินของสกปรกและของสด ๆ คาว ๆ

จากคำบอกเล่าของชาวบ้านนั้น ผีทุกชนิดเคยเป็นมนุษย์มาก่อนทั้งสิ้น ผีบางชนิด เช่น นางไม้ เจ้าท ผีป่า ผีป่า ผีปิ้ง ลักษณะเหมือนมนุษย์ธรรมดา ชาวบ้านอธิบายว่าผีเหล่านี้เดิมก็คือ คนที่อาศัยอยู่ในป่าในเขา ฯลฯ นั้นเอง ผู้ซึ่งเป็นคนไม่ค่อยจะกลัวเท่ากับผีของคนตายผิดธรรมดา (เช่น ผีตายโหง) ซึ่งเชื่อกันว่ามีฤทธิ์และความดุร้ายมาก

ความเชื่อในเรื่องผีมีอยู่ทั่วไปทุกหนทุกแห่งในตำบลนาป่า แต่คนธรรมดาสามัญก็จะวาดภาพ ผีไปต่าง ๆ กัน ผู้เชี่ยวชาญเรื่องผีโดยเฉพาะจึงจะทราบว่าผีตนไหนรูปร่างลักษณะอย่างไร มี ฤทธิ์ฤทธิ์อย่างไร และจะต้องเช่นสรวงด้วยวิธีใด

บทนวดด้วยพิธีอันเกี่ยวเนื่องกับขบวนศพและพิธีส่วนครอบครัว ทมเขามาพวนด้วย ผี คือ ผีสามารถจะทำอันตรายแก่คนได้ อาจทำให้เจ็บป่วย ทำให้เกิดความทุกข์ยากลำบาก หรือทำให้ตายได้ ดังนั้นในโอกาสที่ทศพสำคัญ ๆ จึงต้องมี การจัดการของกันเหตุร้ายอัน อาจเกิดจากการกระทำของผีเสียด้วย

ผ้อาจทำร้ายคนได้ ๒ วิธี คือ วิธีแรกทำให้คนกลัวหรือตกใจ (แล้วเกิดเจ็บป่วยขึ้น) โดยมาปรากฏให้ผู้นั้นเห็นในรูปร่างลักษณะที่น่าสยดสยอง เช่น หัวขาด ห้อยตัวอยู่ตามต้นไม้ บางทีขณะที่ผีล่องลอยไปนั้นก็อาจทำอันตรายแก่คนได้เช่นเดียวกัน โดยทอดเงามาทับ คน ๆ นั้น วิธีที่สองทำให้คนเจ็บป่วยหรือเสียชีวิตโดยเข้าไปสิงอยู่ในตัวคนนั้น ขามีอาการ ตั้งแต่ปวดศีรษะเป็นไข้ ผ่ายผอมอ่อนเพลียลงไปทุกที จนถึงคลุ้มคลั่ง ถ้าเป็นผี ๆ อากาโรก็จะยิ่งรุนแรงมากขึ้นและผู้ช่วยอาจถึงตายได้

แม้ว่าส่วนมากนั้นมีลักษณะร้าย แต่คนที่เชี่ยวชาญทางคาถาอาคมก็อาจเลี้ยงผีหรือ
 บังคับผีให้อยู่ในอำนาจและใช้ให้ทำประโยชน์ได้หลายอย่าง เช่น บังคับโรคร้ายไข้เจ็บและ
 อุบัติเหตุ อำนาจโชคค้ำให้ เป็นต้น เชื่อกันว่าหมอผีบางคนเลี้ยงผีไว้ใช้ประโยชน์เช่นนี้ด้วย
 ผีอาจจะเลือกคนบางคนให้เป็นคนทรง คนทรงนั้นสามารถจะเชิญผีให้มาเข้าทรงเพื่อสอบถาม
 เรื่องราวต่าง ๆ หรือรักษาโรคได้ ผีที่อำนาจมากที่สุดซึ่งบรรดาหมอผีแสวงหามาเลี้ยงไว้หรือ
 เชิญมาเข้าทรงนั้นก็คือผีตายโหง คือ ผีของคนที่ย้ายด้วยเหตุร้ายแรงผิดกรรมมา

ในที่นี้ไม่กล่าวถึงวิธีการขบรวกหมอในชนบท เช่น หมอผี แพทย์แผนโบราณ หมออด
 และแม่มะรังพระ ใช้วิชาฉมังโรคทั้งที่เกิดขึ้นเพราะร่างกายไม่สมประกอบและเพราะการกระทำ
 ของผี ตลอดจนพิธีขับผี แพทย์แผนโบราณนั้นส่วนมากใช้ยาซึ่งทำจากรากไม้สำหรับรักษาโรค
 แต่ถึงใช้เวทมนต์คาถาขับไล่ผีประกอบด้วย ส่วนหมอผีและหมออด ใช้วิชาขับไล่ผีกันเป็นพัน
 นอกจากนั้นมีวิธีการอีกหลายอย่างที่ใช้ไล่ผีหรือขับผี เช่น จัดทำอาหารบางประเภทมาเช่นไหว้
 ประพรมหรือพ่นน้ำมันที่ ใช้เครื่องรางของขลังต่าง ๆ เป็นต้น

พระสงฆ์นั้นจะไม่เข้ามาเกี่ยวข้องกับกิจการเช่นไหว้ผีตลอดระยะเวลาที่ยังบวชอยู่ แต่
 ชาวบ้านก็อาจนำคนไข้มาให้พระพรมน้ำมันก็ได้ ในรายที่เจ็บหนักจนก้อาญมนต์พระ ๔ รูป
 มาสวดโพชฌงค์เพื่อต่ออายุและช่วยให้หายเจ็บไข้ แม้ว่าโดยทฤษฎีนั้นพระสงฆ์ไม่มักเกี่ยวข้องกับ
 กิจการทรงเจ้าเขาส แต่พระบางรายก็เกี่ยวข้องกับด้วยโดยทางอ้อมเช่นปลุกเสกทำเครื่องราง
 ของขลัง เพื่อให้อยู่ยงคงกระพันชาตรีและป้องกันโรคร้ายต่าง ๆ

ในการปฏิบัติอย่างแท้จริงนั้นหมอผีเป็นพหุศาสตร์นิคนคนหนึ่ง สวดมนต์ไหว้พระและ
 ร่วมในศาสนิกต่าง ๆ ทั่วทิศเช่นเดียวกับคนอื่น ๆ และเมื่อทำพิธีเกี่ยวกับผีกระทำหน้าทูลบูชาพระ
 นนเอง แม้ว่าจะมีใค้เชิญพระพทธเจ้าให้มาช่วยขับไล่ผีก็ตาม

ชาวตำบลนาข้าวเชื่อว่ามีผีอยู่ มากมายหลายชนิด ทั้งความสำคัญที่สุดทั้งในความ
 โทศเหี้ยมและในความเกี่ยวข้องกับใจความสำคัญของบทนมอยู่ ๒ ประเภท คือ

* จากการสนทนากับชาวบ้านผู้หนึ่งจะเห็นได้ชัดว่าพระจะต้องไม่ยุ่งเกี่ยวกับลัทธิผี ในตำบลนาข้าวนี้
 ความเชื่อถือเกี่ยวกับผีอยู่คนหนึ่ง คือ เจ้าพ่อสอน (ดูรายละเอียดหน้าต่อไป) เมื่อผู้ใดคิดว่าผีมีส่วน
 เกี่ยวข้องกับเจ้าพ่อสอนหรือไม่ ชาวบ้านผู้นั้นตอบว่า "พระจะไม่ไปหาเจ้าพ่อเลย คนที่เชื่อถือเจ้าพ่อก็ไป
 ใครไม่นับถือก็ไม่ไป พระจะไม่เกี่ยวข้องด้วย ปลดปล่อยให้เชื่อกันไป พระจะกราบไหว้แต่พระพทธเจ้าและเชื่อ
 ถือปฏิบัติตามพระธรรมเท่านั้น ถ้าพระไหว้เจ้าพ่อถือถือว่าเป็นความผิด"

๑) ฆตายโทง ฆตายโทง คือ ฆของคนที่ตายด้วยเหตุร้ายแรง เช่น ถูกฆ่าตาย หรือตายด้วยอุบัติเหตุ เช่น อุกรถชน ตกน้ำตาย หรือหญิงที่ตายขณะมีครรภ์ คำว่า "ฆตายโทง" ไซ้เรียกฆของฆตายด้วยเหตุผิดปกติกกรรมตา แต่ชาวขานกมคือนทไซ้เรียกฆของคนที่ตาย แต่ละแบายโดยเฉพาอีก เช่น ตายทงกลม หมายถึง หญิงที่ตายขณะทับตรวยงอยู่ในครรภ์ ผพรายซงอยู่ในน้ำและในป่า (ผพรายทอยู่ในน่านนบายคนกล่าวว้าเข็นผของคนที่ตกน้ำตาย) ฆทอาขนาตบรเวณทเคยมีคนฆมาตายอาข ประสขเคราะห์กรรมเช่นเคยวกันไค

ฆตายโทงเข็นผทคนกล่าวมากทสท เพราะการตายด้วยเหตุร้ายแรงผทกรรมตาประการหน่ง และเพราะความครายอกประการหน่ง การตายอนผทกรรมตานก้อให้เกศความวิตกกังวลใจ ซนอย่างมาก และมกจะรีบทำศพนกนเสี่ยให้เสรี่ไป และแทนทจะเอาศฟไปเผาตามปกตักทองรับเอาไปฝังเพอว้าจะไมเกศผลร้ายในภายหล่ง ฎัญญาณของฆตายอย่างผทกรรมตานนมักจะกลายเข็นผพราย ผทสมีภษาณไมสามารถจะให้เหตุผลอย่างละเอียคไคว้าเหตุไรจึงเข็นเช่นน บายคนก้ให้คำอธิบายอย่างน่าฟังว้า คนทตายเข็นนเพราะถูกผกระทำ เมื่อตายอย่างกะทันหนัก ไมมีเวลาทจะจกการเรองค่าง ๆ ของคนไ้เรยบรอย ฎัญญาณจึงยังวนเวียนอยู่ในโลกเพราะ ยังไมหมทห้วง การตายด้วยเหตุร้ายแรงนอาขจะเข็นผลของการทำบาปไ้ไว้มากก้ไค และผทบาปหน่าก้จะไมสามารถเกศใหม่ไคในเวลาอันรวคเร็ว คังนนจึงกลายเข็นผไป

ฆตายโทงอาขทำให้คนเรยบรอยมาก ๆ จนล่งตายไค บายทักเข้เข้าไปล่งในทัวคนและกินทัวไค ไล้ฟังของคน ๆ นนเสี่ย อันตรายอย่างอนทฆตายโทงสามารถทำแกคนไคในนมตงแต่ปวคัระมะเล็ก ๆ นอย ๆ ไปจนถึงเพอคลงเสี่ยสคิ

แม้ว้าฆตายโทงจะคราย แต่คนขางคนก้สามารถไซ้เวทมนต์คาถาขังคยใหม่จนอยุไค อำนาง และไซ้ให้ไปทำอันตรายหรือช่วยอำนวยประโยชนแก่มนษย์ไค ในคำขลนาข่า ฆทชาวขานนขลอมมาก คือ เจ้าพอสอน ซงเข็นฆตายโทง คังจะไคกล่าวล่งโดยข่อคังน

มารดาของนายสอนเข็นคนคำขลนาข่าซอแปลง นายสอนเข็นพศคิเวอนจาทจังหวคชลขบร และอาศัยอยุกับบิดามารดาของภริยาในหมท ๑ คำขลนาข่า คำว้นหน่งขณะทเกศทางกลขบ้าน นายสอนถูกลอบขิงตาย เหตุเกศขนเมอประมาณ ๕๐ ปีมาแล้ว เมอนายสอนมีอายุไค ๓๐ ปี หมอผทอาเภอสคทหยไคเรยกวฎัญญาณของนายสอนไปเลยงไว หมอผผนไคซกชวณหญิง ชาวคำขลนาข่าผหน่งซงไปซายของทอาเภอสคทหยให้เข็นคนทรองผนายสอน บรจุเข็นนหญิงผนอายุ

๓๕ ปี และเป็นคนทรงมาได้ ๕ ปีแล้ว แทนมาชาวบ้านน่าข้าก็พากันเลื่อมใส

ผู้นำสอนได้รับการยกย่องให้เป็นเจ้าพ่อ เมื่อหญิงคนทรงกล่าวเชิญเจ้าพ่อก็จะมาเข้าทรง และในขณะที่เข้าทรงนั้นคนทรงจะแต่งกายและทำท่าทางเป็นผู้ชาย เวลาพูดเสียงก็เหมือนเสียงผู้ชาย ใช้ภาษาพูด (สรรพนาม) แบบผู้ชาย และถือว่าเจ้าพ่อสอนเป็นคนพูดโดยอาศัยตัวคนทรงเป็นสื่อ

หญิงคนทรงมีอำนาจทำสิ่งต่าง ๆ ในนามของเจ้าพ่อได้หลายอย่าง

ก. ทำให้คลอดบุตรง่ายและรักษาโรคเล็ก ๆ น้อย ๆ ได้ รู้สึกว่าหญิงคนทรงจะทำหน้าที่เช่นมากกว่าอย่างอื่น หญิงมีครรภ์เป็นจำนวนมากจะมาหาเพื่อขอให้ช่วยให้คลอดบุตรง่าย วิธีการก็คือให้คนไข้กินนมแม่หรือรสเจือของ บางทีก็เสกกล้วยให้รับประทาน วิธีที่คนทรงทำนมนต์ ก็คือ หยดเทียนลงในน้ำ แล้วเอามือครัดตนเองให้เลือดหยดลงไปผสมเข้าด้วย ๒-๓ หยด ขณะที่ทำคางนกว่าคาถาไปด้วย

ข. ทำนายโชคชะตา ใช้วิธีนั่งทางในหรือหยดเทียนลงในน้ำแล้วทำนายจากรูปร่างของดอกเทียนที่ปรากฏขึ้น การทำนายโชคชะตารวมไปถึงการบอกลักษณะของคนร้าย และทิศทางที่คนร้ายซ่อนทรัพย์สินทขโมยไปด้วย

ค. บอกรับโชคลาภ โดยลงเลขยันต์บนยานพาหนะต่าง ๆ ผู้ที่ไปหาเจ้าพ่อใช้ดอกไม้ ธูปเทียน ผลไม้ และเงินบ้างเล็กน้อยเป็นเครื่องบูชา คล้ายคลึงกับเครื่องบูชาในศาสนาพุทธ

๒) ผู้บรรพบุรุษ (ผู้เรือน ผู้ขี้ยา ตายาย) ผู้เรือนตามตัวอักษรก็หมายถึง ผู้ที่อยู่ในบ้านในเรือน โดยทั่วไปหมายถึงผู้ของสมาชิกในครอบครัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งได้แก่ ผู้ขี้ยาตายาย และบิดามารดา ตามธรรมเนียมเกือบทุกครัวเรือนจะเก็บชื่อของผู้ตายเอาไว้ที่บ้านหรือทั่ว

โดยทั่วไปแล้วถือกันว่าผู้บรรพบุรุษที่ตายอย่างปกติธรรมดาไม่ร้ายอะไร แต่บางครั้งหากลูกหลานทำให้ไม่พอใจก็อาจทำอันตรายให้ได้เหมือนกัน เช่น ไม่ทำศพให้ตามสมควรหรือไม่ทำบุญอุทิศกุศลไปให้ในโอกาสอันควรก็อาจจะถูกลงโทษได้ นอกจากนั้นก็มีเหตุอย่างอื่น ๆ อีกที่ผู้บรรพบุรุษจะทำโทษลูกหลานได้ เป็นต้นว่า ไม่บอกกล่าวเมื่อมีการสมรส ไม่ปฏิบัติตามความประสงค์ของผู้ตาย หรือวิวาทบาดหมางกัน การลงโทษนั้นอาจจะทำให้เจ็บป่วย

หรือประสยเคราะห์ร้าย วิชาแก้คือ เช่นไหว้หรือทำบุญที่ศกศลไปให้ ไม่ว่าจะการนบถอ
 ฌรพรพฤษนจะมีส่วนคและส่วนเสยอย่างอนประการใดอกก็ตาม แต่สิ่งทเห็นได้เด่นชคคค
 ความหวาดกลัวฌรพรพฤษนมีส่วนคในแง่สังคมิวิทยา คือรักษาความเป็นอนหนงอนเคยวกัน
 ในครอบครัวและลคความแตกร้างกันใหม่พ่นองใต้ ในแง่จิตวิทยาก็อาจกล่าวได้ว่า การ
 ตกทกซ์ไคยากอาจทำให้บุคคลเกิดความวิตกกังวลใจคคิดว่า ตนคงจะได้กระทำการสิ่งหนึ่งสิ่งใด
 ช่งนำความเสยหายมาสู่ครอบครัวเป็นแน่ จึงต้องรีบเคราะห์กรรมเช่นนั้น เต็ก ๆ ก็อาจจะ
 ทำให้ฌรพรพฤษนโกรธไคเหมือนกัน ชาวบ้านผู้หนึ่งกล่าวว่า หากเต็กคนใดล่วงเกินฌรพรพฤษน
 เต็กคนนั้นก็จะช่งไค ต้องจคชปเทียบไปกราบไหว้และชอยมาเสยจึงจะหาย

ต่อไปนี้จะชอยกตัวอย่างอทธิฤทธิของฌรพรตามทชาวบ้านเล่าให้ผู้คนควาพง สองเรื่อง
 แรก เล่าโดยคน ๆ เคยวกัน ส่วนเรื่องทสามชาวบ้านอีกคนหนงเป็นผู้เล่า

ก. หญิงชราผู้หนึ่ง ในตำบลนาข่าอยู่ชบชตทเป็นสาวแก่ (ช่งปัจจุบันก็ยังมีชวต
 อยู่) ชตทสาวไคชอเต็กหญิงมาเลี้ยงเป็นชตทชตทกรรมคนหนงช่งหญิงชรารักไคไร่มากท เคยว
 ทอมาชตทสาวไคไปชอเต็กหญิงมาเลี้ยงเป็นชตทชตทกรรมอีกคนหนง หญิงชราไม่ชอยชตท
 คนใหม่และเกรงว่าจะเป็นผู้มาแย่งสมบคชของชตทคนแรก ผู้เล่าเรื่องนกล่าววว่าเมอหญิงชรา
 ฌนตายไปก็กลายเป็นฌและมาทำให้เต็กหญิงคนทคนไม่ชอยเจียชวอยู่เป็นเวลานาน จนกระทั่ง
 ต้องหาหมอฌมาทำพชเช่นไหว้แล้วจึงไคหาย

ข. เชอกันวว่าวิญญาณของฌตายอาจจะชอยหรือไม่ชอยให้ลคชตทจคสร้างทระลค
 ไว ฌ ทแห่งไคแห่งหนงโดยเฉพารกไค ทงนแล้วแต่เวลาและสถานทททท (หมอคเป็นฌ
 ทสามารถลวงรัความประสังคชของฌ) ผู้เล่าไคกล่าวยืนยันวว่า ชาวผู้หนึ่งมีไคสร้างทชช
 คชบคทาให้ลคชตทตามความประสังคชของฌตาย คชชนชตทของเขาชวมทชชชตทของพนงจึงไค
 ล้มเจียและตายไปในระยะเวลาอันไคเล็กน้อย

ค. เจ้าชานจะต้องชอกกล่าว ไคเรอนทรายททคชทคนแปลกหน้ามาพทชชชาน
 กล่าวกันวหากเจ้าชานไม่ชอกกล่าวไคเรอนนร ในชอนกลางคนฌเรอนจะมาป กฏทวให้เป็น
 และเดินไปเดินมารอย ๆ ชาน เพราะฌเรอนเป็นฌคชยคคมีกันชานเรอนแล้วไม่ชอยให้ น
 แปลกหน้าเข้ามาย่มยามในชาน

ผู้ให้สัมภาษณ์อีกผู้หนึ่งไคเล่าเรื่องเกยวกับผลคประเภทหนงช่งชาวบ้านเรยควว่า "ฌเชอ"

ผุ้ช่นคนทำให้คนบ่่วยหน้ก แต่ย้งไม่ทำให้ตายจนกว่ารมีลูกหลานคนใดคนหน้งยอมรับความ
 ะบ่่วยส่บ่ค่อไป (เท่กัข่ยอมรับเล้งคุณ)

๓) ผุ้ช่นคน นอกจากผุ้ประภะทใหญ่ ๆ ๒ ประภะทก้กล่าวข่กัแล้ว ชาวบ้าน
 ก้เชอถ่นว่าย้งมีผุ้ช่นคนออกมากมายและสำมารถทำอันตรายแก่มีนุษย์ใดเช่นกั ผุ้บางช่นค
 ่นน หากปฏฐยตีให้ถูกใจก็สำมารถจะบ่่วยบ่องกัอันตรายและอำนวยไซคลภาให้ได้

ก) พระภุมิเจาท เกอชทกข่านทกรเอนตงศาลพระภุมิเอาไว้ให้ผุ้กรษยทคนหรือผ
 ุ้เจาทกคนนอย (ทรายละเออยคเรองพอเกยวชการตงศาลพระภุมิในหน้งลือชองคอฟแมน)
 การเอาใจเจาทนนักเพอชอให้ช่่วยค้มครองทวข่านและชวเอน ตลอดจนคนในข่านให้อย่เย่น
 เป็นลขุชราคากโรคภยและอันตรายต่าง ๆ เช่นเคยวชทท่าบลบางชวค ทท่าบลนาข่านไม่มี
 ก่าหนดกฎเกณทว่ารจะตองเช่นไหว้พระภุมิเจาทข่อยครงเพยงใด มีอย่เพยงไม่กรายทชหา
 อาหารเล้ก ๆ น้อย ๆ ไปเช่นไหว้ทุกวัน จ่านวนผุ้ทเช่นไหว้อย่ทุกวันพระมีมากช่น ล่วนคน
 ่น ๆ นอกนนักเช่นไหว้กัแต่เฉพาเรในทศกาล นอกจากจะเช่นไหว้กัในโอกาสต่าง ๆ ก้
 กล่าวนแลวก็มีการเช่นไหว้ในโอกาสอื่นเป็นพะเคชอก เป็นต่นว่เมอเกคการะบ่่วยหรือมีงาน
 ตารางที่ ๕๕ การเช่นไหว้ศาลพระภุมิในหมุ่ท ๒ ตำบลนาบ่าใน พ.ศ. ๒๕๐๓

ความถของการเช่นไหว้	จ่านวนครวเอน
ทุกวันตลอดคย	๓
ทุกวันพระ	๑๘ (๕๕%)
ในโอกาสสำคัญทางศาสนาทงแต่ ๔ ครงช่นไป	๓
ในโอกาสสำคัญทางศาสนา ๑-๓ ครง	๑๒ (๓๘%)
มีศาลพระภุมิแต่ไม่เคยเช่นไหว้	๑
ไม่มีศาลพระภุมิ	๒
ไม่ได้รับค้ำทอย	๒
รวม	๔๒

พธิในครอบครัว เครื่องเช่นไหว้ต่าง ๆ กัน คนบางคนก็เพียงแต่จุดธูปเทียนบูชาเท่านั้น และบางคนก็มีอาหารไปเช่นไหว้วัยซึ่งมีทั้งขนม ข้าวปลาอาหารและบางทีก็มีเหล้าด้วย

ข. ผีกระสือ ผีกระสือเป็นผีชนิดเดียวเท่านั้นที่คนกลายเป็นผีต่าง ๆ ที่ยังมีชีวิตอยู่ กล่าวกันว่า วิญญาณของคนที่เป็นผีกระสือจะออกจากร่างไปในขณะที่คน ๆ นั้นนอนหลับ มีลักษณะเป็นดวงไฟกลม ๆ และมีกระดอยเข้าไปหาหญิงแม่ลูกอ่อน ผีกระสือชอบกินของสกปรก และของสด ๆ คาว ๆ กล่าวกันว่าหญิงที่คลอดบุตรใหม่ ๆ นั้นยังสกปรกอยู่ผีกระสือจึงชอบ

แม้ชาวบ้านในปัจจุบันนี้ไม่สามารถอธิบายได้โดยละเอียดลอบว่าผีกระสือมีลักษณะอย่างไร หรือคร่าภัยน่ากลัวอย่างไร แต่เมื่อพิจารณาจากคำอธิบายของศาสตร์จารย์พระยาอนุมานราชธนู^๑ ทว่า “เชื่อกันว่าผีกระสือเป็นหญิงแก่ ๆ ออกไปหาอาหารกินโดยไปแต่ส่วนหัวและท้ายใต้หลังเท่านั้น เวลาไปจะเห็นเป็นดวงไฟเป็นแสงเรืองวาว ๆ สีเขียว อาหารที่กินก็เป็นของสกปรกคาว อจจาระ หมูขี้คลอคุดครุใหม่ ๆ และเด็กอ่อน ผู้ที่เป็นผีกระสือนตายยาก และจะไม่ตายจนกว่าบุตรหรือหลานคนใดคนหนึ่ง รัยเป็นผีกระสือแทนโดยรับเอาเน่าลายศพผีกระสือถมเข้าปาก” แล้วก็น่ากลัวมากทีเดียว

ค. ผีปอบ กล่าวกันว่าแต่เดิมมีอยู่ในประเทศลาวและแถบตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ผีปอบจะเข้าสิงร่างกายมนุษย์และกินท้ายใต้หลังจนหมดแล้วคน ๆ นั้นก็จะตาย ในขณะที่ผีปอบเข้าสิงนั้นผู้เคราะห์ร้ายจะเจ็บป่วยและได้รับความทุกข์ทรมานมาก ศาสตร์จารย์พระยาอนุมานราชธนู^๒ กล่าวว่า เขาใจว่าผีชนิดนี้เป็นชื่อของคนทางตะวันออกเฉียงเหนือใช้เรียกผีกระสือ แต่ผู้คนคิดว่าใครจะกล่าวไว้ในที่นี้ว่า ชาวคำมลนาฆ่าเชือดว่ามีทั้งผีกระสือและผีปอบ และผีปอบมีความร้ายกาจยิ่งกว่าผีกระสือมาก

ง. ผีพราย ผีพนเมือง เปเรต ฯลฯ ผีเหล่านี้เป็นประเภทเบ็ดเตล็ด ผีพรายจะอยู่ในนาหรือตามป่า ส่วนผีพนเมืองและเปเรตมีอยู่ทั่วไป ผีเหล่านี้ส่วนมากมักจะมาหลอกหลอนให้คนตกใจกลัว

๓. จริยธรรม ขุณฺณและบาป ความคิดเรื่องขุณฺณและบาป นับว่าเป็นหลักสำคัญสำหรับการประพฤติปฏิบัติทั่วไปของชาวบ้าน จุดมุ่งหมายของพุทธศาสนาซึ่งพระภิกษุถือเป็นหลัก

^๑ Anuman Rajadhon, ล.ก. หน้า ๑๑๘-๑๒๐

^๒ ก. หน้า ๑๑๘

ปฏิบัติ คือ ความมุ่งมั่นที่จะให้หลุดพ้นจากกิเลสทั้งปวงนั้น ยากที่ชาวบ้านจะปฏิบัติได้ เพราะ
ชาวบ้านยังเกี่ยวข้องกับกิจวัตรประจำวัน และความคิรณปรารภต่าง ๆ ตามวิสัยฆราวาส
หลักจริยธรรมที่ชาวบ้านยึดถือเช่นหลักสำคัญสำหรับการประพฤติปฏิบัติคือ การทำบุญและการ
ละเว้นจากการกระทำบาปเพื่อจะได้มีชีวิตที่สมบูรณ์สุขยิ่งขึ้นในชาติหน้าหรือในชาติหน้า

ในทุกประเทศที่นับถือพุทธศาสนาที่เห็นยานั้น หลักศีลธรรมและจรรยาสำหรับ
ฆราวาสเท่าที่เห็นอยู่ทุกวันนี้ไม่ค่อยจะเกี่ยวข้องกับเท่าใดนักกับความมุ่งมั่นที่จะบรรลุถึงนิพพาน
คือ หลุดพ้นจากกิเลสและความทุกข์ทั้งปวง (ซึ่งจะสำเร็จได้ก็ด้วยวิธีการสละโลกีย์วิสัย)
แต่เกี่ยวข้องกับกระทำความดีเพื่อให้ชีวิตในชาติหน้าดีขึ้น การปฏิบัติของฆราวาสมีการถือศีล
(ศีล ๕ หรือศีล ๘) การอุปถัมภ์พระและวัด การฟังเทศน์ฟังธรรม การสงบจิตใจในวันพระ
การเดินทางไปนมัสการบูชาสถานเหล่านั้น เป็นต้น ในบางประเทศเช่นประเทศไทยนั้น ฆราวาส
ยังมีช่องทางที่สร้างสมผลบุญได้อีกทางหนึ่ง คืออุปสมบทเป็นภิกษุอยู่ชั่วระยะเวลาหนึ่งแล้วสึก
ออกไปดำเนินชีวิตอย่างฆราวาสตามปกติ ซึ่งต่างกับในประเทศลังกา

บุญ หมายถึงการทำสิ่งที่ดีที่ชอบ คนเราสามารถจะทำบุญได้มากมายหลายวิธีซึ่งจะได้
กล่าวในตอนต่อไป การกระทำที่เข่นขายนั่นกล่าวไว้กว้าง ๆ เป็นข้อห้ามหรือศีลต่าง ๆ เช่น
ลักขโมย ไม่ทำลายชีวิต ไม่ดื่มสุราเมรัย ฯลฯ ศีล ๒ ข้อแรกทกล่าวถึงบางครั้งที่ละเมิด
กันบ้างเหมือนกัน แต่ศีลข้อที่สามนั้นปรากฏว่า มักจะละเมิดกันบ่อย ผลของการทำบุญและ
การทำบาปนั้น นอกจากจะเกี่ยวข้องกับการเกิดใหม่แล้วยังเกี่ยวข้องกับภาวะของจิตใจในขณะนั้นอีกด้วย
บุญ คือ ความสุข และการทำบุญ ทำให้คนรู้สึกเป็นสุข บาป คือ ความทุกข์ ความเดือดร้อน
การลักขโมยหรือทำลายชีวิตผู้อื่น คือการนำความทุกข์ร้อนมาสู่จิตใจ

ต่อไปนี้เป็นกรกระทำที่นำกุศลผลบุญมาให้ เรียงลำดับตามผลบุญที่จะได้รับจากมาก
ไปหาน้อย

ก. การอุปสมบทหรือการมีบุตรอุปสมบท ชาวตำบลนาบ้ำทุกคนยอมรับว่า การ
อุปสมบทจะได้บุญมาก มิใช่เกรงว่าตลอดสมณะเพศไปจนตลอดชีวิต ส่วนมากแล้วบวชกันเพียง
๑-๓ พรรษาเท่านั้น แม้ชาวบ้านจะยอมรับกันโดยทั่วไปว่าระเบียบวินัยของพระ (การเล่า

เรียนปรีชิตธรรม การสละโลกียสุข ฯลฯ) เป็นสิ่งที่ประเสริฐยิ่งกว่า แต่ในทรรคนะของ
ชาวบ้านแล้วเหตุผลสำคัญในการอุปสมบท ก็คือ นอกจากตนเองจะได้บุญแล้วยังสามารถอุทิศ
กุศลให้บิดามารดาได้ด้วย ดังนั้นแทนบิดาหรือหัวหน้าครัวเรือนจะอุทิศอุปสมบทเสียเองกลับไป
จัดการให้บุตรอุปสมบทเสีย เพราะตนก็จะได้บุญด้วย กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การอุปสมบท
เป็นวิถีทางหนึ่งของคนหนุ่มจะสามารถอุทิศกุศลให้คนรุ่นก่อนได้ ทำนองเกี่ยวกับการปลูกหลาน
ที่ยังมีชีวิตอยู่ทำบุญอุทิศกุศลไปให้บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว

ข. การทำบุญรายใหญ่ ๆ เป็นต้นว่า การสร้างวัด บริจาคเงินซ่อมแซมวัด การ
สร้างวัดกันถนัดกันว่า ได้บุญมากที่สุดสำหรับฆราวาส ตามความเป็นจริงแล้วผู้บวชท่านนั้น
จึงจะทำได้ แต่เขื่อนก็มีได้ทำให้การกระทำนั้นหมดคุณค่าไป หากแต่ว่าเป็นการยืนยันว่าการที่
คน ๆ นั้นบวชอาจะจะเป็นเพราะผลบุญที่ได้สร้างสมไว้ในชาติก่อน

ค. การทำบุญเล็ก ๆ น้อย ๆ เป็นต้นว่า

- ๑) ไปฟังเทศน์และถือศีล ๕ หรือศีล ๘ ทุกวันพระ
- ๒) ใส่บาตรทุกวัน
- ๓) ร่วมทำบุญที่วัดในโอกาสต่าง ๆ เช่น กฐิน เทศน์มหาชาติ วันสำคัญทาง
ศาสนา ฯลฯ

การกระทำต่าง ๆ ดังที่กล่าวข้างต้นล้วนเป็นสิ่งที่ดีที่ชาวตำบลนาป่ากระทำกันอยู่จริง ๆ ใน
ทรรคนะของชาวบ้าน การปฏิบัติทางพุทธศาสนาส่วนใหญ่ก็คือการกระทำเหล่านั้นเอง และ
ที่สำคัญที่สุดก็คือ การถวายอาหารและปัจจัยไทยทานอันแก่พระสงฆ์และการทะนุบำรุงซ่อม
แซมวัด จากการอุปสมบทพระและวัดนั้นชาวบ้านก็ได้รับผลประโยชน์ตอบแทนไม่เฉพาะแต่ว่าเป็น
การสร้างสมผลบุญเอาไว้เท่านั้น แต่พระสงฆ์ก็ยังได้สวคมนตรีให้พรและทำพิธีต่าง ๆ ให้
ชาวบ้านอีกด้วย

๔) การถือศีล ๕ เป็นประจำ การศึกษาพระธรรม ธรรมฐาน ฯลฯ เหล่า
นี้ไม่สู้จะเป็นที่สนใจของชาวบ้านมากนัก ทั้งนี้เพราะเนื่องจากว่าในชีวิตประจำวันจะต้องละเมียด
คิดข้อใดข้อหนึ่งอยู่เสมอ หรือมีฉะฉานที่จะต้องละทิ้งชีวิตอย่างฆราวาสเสียจึงจะปฏิบัติได้ ด้วย
เหตุนี้ชาวบ้านจึงถนัดกันว่าการกระทำเหล่านั้นไม่สู้จะให้ผลบุญมากนัก ทั้งนี้ไม่ใช่เพราะไม่เห็นคุณค่า

ประโยชน์ หากแต่ถ้าเพราะตนไม่อาจกระทำไ้มากกว่า ชาวบ้านถือว่า การกระทำเหล่านี้
 รวมทั้งการปฏิบัติอื่น ๆ เพื่อให้บรรลุถึงความหลุดพ้นอันเป็นจุดมุ่งหมายสำคัญในพุทธศาสนานี้
 เป็นเรื่องของพระภิกษุมากกว่า ชาวตำบลนาบ้ายอมรับว่า สำหรับพระภิกษุนั้น การศึกษาและ
 ปฏิบัติตามพระธรรม การสวดมนต์ การเทศน์ ฯลฯ เป็นทางที่จะสร้างสมบุญกุศลได้มากที่สุด
 ผู้ที่มีความรอบรู้ในเรื่องเช่นนั้น (ซึ่งมักจะไ้แก่ผู้ที่เคยบวชมาแล้วก็ไ้รับการยกย่องนับถือมาก
 และมักจะเป็นผู้แนะนำในตำบล แต่ชาวบ้านโดยทั่วไปก็หาไ้ปรารภนาที่จะเป็นเช่นนั้นไม่)

จะเห็นได้ว่าในชีวิตประจำวันของชาวบ้านการทำบุญหมายถึง การถวาย อาหาร สิ่ง-
 ของ เงินทองแก่พระและวัด การร่วมมือในพิธีต่าง ๆ ที่วัด การนิมนต์พระมาประกอบพิธี
 เทศน์และสวดมนต์ในพิธีอันเกี่ยวเนื่องกับตัวบุคคลและพิธีส่วนครอบครัว

อย่างไรก็ตามการบริจาคสิ่งของ และเงินทองนั้นชาวบ้านมิไ้บริจาคให้เฉพาะแต่ศาสนา
 เท่านั้น ยังไ้ไ้ให้ความร่วมมือช่วยเหลือซึ่งกันและกันในเรื่องต่าง ๆ ดังที่ไ้อธิบายแล้วในเรื่อง
 เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวและเครือญาติอีกด้วย การให้ความร่วมมือช่วยเหลือ
 ซึ่งกันและกันนี้ มีอาทิเช่น การบริจาคสิ่งของและความช่วยเหลือร่วมมือกันในงานกุศล
 และในพิธีอันเกี่ยวเนื่องกับตัวบุคคลและพิธีส่วนครอบครัวที่ญาติหรือเพื่อนบ้านจัดทำขึ้นที่บ้าน
 ของตน ช่วยเหลือซึ่งกันและกันในงานด้านกิจกรรมและการปลูกสร้างบ้านเรือน การไ้ไ้ยกยืม
 เงินทองกันในกลุ่มญาติและเพื่อนบ้าน ฯลฯ แม้ว่าการกระทำต่าง ๆ ดังกล่าวมานี้จะเรียกไ้ได้ว่า
 เป็นการทำบุญ แต่ผู้คนคิดว่าไ้ไ้เสนอแนะว่าน่าจะเป็นพันธกิจและการตอบแทนซึ่งกันและ
 กันตามระบบสังคม คือถือว่าเป็นความผูกพันในครอบครัวระหว่างเครือญาติ ความผูกพัน
 ระหว่างมิตรสหายและเพื่อนบ้าน และความเมตตาห่วงใยต่อกันของคนในชุมชนมากกว่า

ดังนั้นความคิดเห็นเรื่องบุญนึ่งนี้ไ้ว่าคติธรรมจรรยาโดยทั่วไปซึ่งช่วยช้ให้ทราบว่าสิ่ง
 ไ้ไ้ควรประพฤติปฏิบัติ โดยเนื้อแท้แล้ว การสะสมผลบุญเป็นเรื่องเฉพาะตัวบุคคล ในแง่ที่ว่าคน
 เราอยากสะสมบุญไว้เพื่อตนจะไ้ไ้ประสพโชคดีในอนาคต เชื่อกันว่าเมื่อคนเราตายไปแล้ว
 วิบากกรรมของเขาจะเป็นเช่นไรก็แล้วแต่ผลบุญและบาปที่เขาไ้ไ้ทำไว้ในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่
 บุญและบาปจะเป็นเครื่องตัดสินว่าเขาจะไ้ไ้ไปสวรรค์หรือตกนรก จะไ้ไ้รับความสุขหรือความทุกข์

เวทนาคืออยู่นานเพียงไรและการเกิดใหม่จะดีกว่าหรือเลวกว่าในชาตินี้ ชีวิตในชาตินี้ก็เช่นเดียวกัน การที่คนมีชีวิตอย่าง สุขสบาย หรือ คับแค้น ก็เนื่องมาจากผลบุญและบาปที่คนได้ทำไว้ใน ชาติก่อน แม้ว่าการทำบุญจะเป็นการกระทำเพื่อตัวเองโดยเฉพาะก็ตาม แต่การแสดงความ กตัญญูต่อบุคคลที่ตนเคารพบูชาและบรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้วนั้นหากจะมองจากแง่การปฏิบัติศาสนา ก็นับได้ว่าเป็นการแผ่ผลบุญไปให้ ยิ่งกว่านั้นการอุปถัมภ์พระและการมีส่วนในพิธีต่าง ๆ ที่วัดก็ เป็นการกระทำที่ของอาศัยความร่วมมือร่วมใจจากชาวบ้านเป็นส่วนรวม แม้ว่าจะโดยทฤษฎีแล้ว ชาวบ้านแต่ละคนจะถือว่าเป็นการกระทำเฉพาะตนก็ตาม ดังนั้นเมื่อพิจารณากันในแง่ นี้แล้ว การทำบุญก็นับได้ว่าเป็นคตินิยมหรือบรรพชาของส่วนรวม และยังเป็นการปฏิบัติที่สถาบันของชุมชน คือ วัดและพระคัมภีร์แล้ว ก็นับได้ว่าการปฏิบัติศาสนกิจทางพุทธศาสนาในตำบลน่าจะมี ความสำคัญต่อส่วนรวม และแสดงออกในรูปการกระทำเชิงสังคม

ปัญหาที่ยังค้างอยู่อีกอย่างหนึ่งซึ่ง ถึงแม้ว่าจะไม่จำเป็นสำหรับชาวบ้านแต่ก็เป็นเรื่อง ที่บรรพชาผู้สนใจศึกษาทางศาสนา น่าจะคำนึงถึงคือ ในแง่ทฤษฎีเรื่องเหตุและผลนั้น คตินิยม บรรพชาเกี่ยวข้องกับบุญและบาปสอดคล้องกับทฤษฎีอื่น ๆ ที่ชาวตำบลน่าจะไปยึดอยู่เพียงไร เช่น ใน เรื่องอำนาจของผี (ซึ่งมักจะดูไม่สมเหตุสมผลและไม่เกี่ยวข้องกับความรู้สึกชอบของผู้ที่ปฏิบัติ การกระทำเลย) อิทธิพลของดวงดาว ฯลฯ เรื่องนี้อาจวิเคราะห์ได้ ในแง่ต่าง ๆ กัน บางคนอาจจะ เห็นว่าเป็นการขัดแย้งกันอย่างชัด ๆ บางคนอาจจะเห็นว่าเป็นสิ่งที่ไปด้วยกันได้ บางคนอาจ พยายามพิสูจน์ว่า ทฤษฎีเหล่านี้ก็ค่อนข้างอันหนึ่งอันเดียวกัน ในรายงานฉบับนี้ผู้เขียนจะไม่ตอบ ปัญหาข้อนี้เพียงแต่จะขอเสนอข้อคิดเห็นสั้น ๆ ๒ ประการ คือ

ก. ชาวบ้านปฏิบัติศาสนกิจหรือทำพิธีโดยไม่คำนึงถึงศาสนาหรือปรัชญา ชาวบ้าน อาจจะร่วมกิจพิธีของศาสนาต่าง ๆ โดยไม่รู้ลึกว่าการกระทำนั้น ๆ ขัดแย้งกัน ตราบใดที่การ การกระทำนั้น ๆ จะช่วยแก้ปัญหาคือคนที่ตนเผชิญอยู่ได้

* ความคิดเห็นของชาวบ้านเกี่ยวกับการเกิดใหม่นี้จะเห็นได้จากถ้อยคำของชาวบ้านผู้หนึ่งที่ผู้เขียน ได้สัมภาษณ์ เขากล่าว "ไม่ว่าคนเราจะทำบุญหรือบาปไว้ก็ตามเขาจะต้องมาเกิดใหม่ทุกคน ผู้ที่ทำบุญเอาไว้ก็ จะเกิดในครอบครัวที่มั่งคั่ง ส่วนผู้ที่ทำบาปก็เกิดในครอบครัวที่ยากจน บางทีก็มีผู้ที่เคยทำบาปไว้มากแต่ มาเกิดในครอบครัวที่มั่งคั่งอยู่บ้างเหมือนกัน พวกนี้ผลกรรมยังไม่ได้ตามมาสนอง"

ข. คติธรรมจรรยาเรื่องบุญและบาปนั้นแม้ว่าจะมีผลอย่างกว้างขวาง แต่ก็ปรากฏว่าเข่ากั้นได้กับทฤษฎีเรื่องเหตุและผลอื่น ๆ เพราะพุทธศาสนามีได้กักกันการนับถือผีและเทวดาเพียงแต่ชื่อว่า ไม่ตรงกับคติทางพุทธศาสนาเท่านั้น พระสงฆ์ในพุทธศาสนาไม่มีหน้าที่ที่จะต่อสู้ขัดขวางและกักกันเรื่องเวทมนต์อาถรรพณ์ จะทำได้ก็แต่เพียงไม่ยุ่งไม่เกี่ยวด้วย แต่ชาวบ้านก็อาจมีมนต์ให้ท่านช่วยเหลือตนได้ เช่น เคี้ยวกับที่ให้หมอผี คนทรง และหมออื่น ๆ ช่วยเมื่อชาวบ้านประสบความเดือดร้อนก็มักแก้ปัญหาคือโดยวิธีต่าง ๆ โดยมีได้คำนึงว่าวิธีนั้น ๆ สอดคล้องต้องกันหรือไม่ประการใด เพียงแต่หวังว่าถ้าทำหมคกทุกอย่างเท่าที่จะทำได้ ก็คงจะพบวิธีที่ถูกต้องเข้าเอง เพราะแต่ละวิธีก็ล้วนแต่ศักดิ์สิทธิ์ด้วยกันทั้งนั้น

พิธีอันเกี่ยวเนื่องกับตัวบุคคล

๑. ตอนเกิด

ก. การคลอด ในชนบทหมอคำแยเป็นผู้ทำคลอด หมอคำแยในหมู่บ้านที่ ๒ ตำบลนาข่าเป็นหญิง อายุประมาณ ๖๐ ปี หญิงผู้นี้เคยแต่งงานกับหมอคำแยอื่น ๒ คน ต่อมาก็ไปรับการอบรมวิชาศตวรรษเพิ่มเติมที่ศูนย์อบรมพยาบาลชลบุรีเมื่ออายุ ๔๕ ปี ก็ชนะเลิศเขียนเป็นหมอคำแย ณ ที่ว่าการอำเภอ หญิงผู้นี้เป็นหมอคำแยคนเดียวในตำบลที่ใดชนะเลิศเขียนและเป็นทันชยถือของคนในหมู่บ้านต่าง ๆ เป็นอันมาก

ในระยะศตวรรษนั้นหมอคำแยไม่มีหน้าที่เกี่ยวข้องด้วย ในระหว่างที่ตตวรรษหากผู้ที่จะเป็นมารดานั้นเกิดไม่สบายหรือมีปัญหาคืออะไรก็จะปรึกษาหรือขอยาจากแพทย์ประจำตำบล เมื่อหญิงเริ่มเจ็บท้องจึงจะตามหมอคำแยมา หมอคำแยเล่าว่าตนได้เคยแนะนำหญิงมีครรภ์หลายคนให้ไปตรวจครรภ์ที่โรงพยาบาลชลบุรีแต่ก็ไม่มีใครปฏิบัติตามเลยจนคนเดียว

หมอคำแยไม่มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดเตรียมห้องคลอดและการจัดหาเครื่องวางเพื่อคลอดบุตรได้โดยปลอดภัย หญิงมีครรภ์มักจะไม่จัดเตรียมสิ่งของเครื่องใช้สำหรับทารกเอาไว้ล่วงหน้า เพราะเชื่อกันว่าหากจัดเตรียมไว้ก่อนทารกจะไม่คลอดจากครรภ์หรือถ้าคลอดก็จะตาย มารดาจะจัดเตรียมเปลหรือกระบังเอาไว้ แต่เบาะและผ้าอ้อมจะยังไม่ทำไว้ให้เสร็จ เพราะความ

กลัวเช่นนั้น หมอจึงผู้หนึ่งในหมู่ที่ ๒ อายุ ๒๘ ปี กล่าวว่าเมื่อตอนที่ทรงครรภ์นั้นสามีได้เย็บ
เขาระเตรียมไว้ แต่ยังไม่ทันและเย็บปากเขาเพราะเชื่อว่าหากเตรียมไว้จนเสร็จเรียบร้อย
เด็กที่คลอดมาจะตาย^๑ ในตอนก่อนคลอดและ ตอนคลอดแล้วใหม่ ๆ มีการอยู่ไฟและทำพิธี
ข้องกันบางอย่างซึ่งจะกล่าวถึงในตอนต่อไป

วิชาคลอดตามที่หมอดำแยเล่าให้ฟังคือ เมื่อหญิงมีครรภ์เจ็บท้อง คนที่บ้านก็จะมาตาม
หมอดำแย เมื่อไปถึงบ้านหมอดำแยก็ล้างมือและตรวจครรภ์ว่าเด็กอยู่ในท่าที่ถูกคองหรือไม่
หากเด็กอยู่ในท่าที่ไม่ถูกคองหมอดำแยก็พยายามพลิกให้ถูกคองเสีย ต่อจากนั้นก็คลุมเบ้งและ
รอให้ทารกคลอดออกมา เมื่อคลอดแล้วหมอดำแยก็ระมัดระวังสายสะดือเอาแอลกอฮอล์ล้างแผล
และใช้ผ้าพัน แล้วเอาเด็กไปอาบน้ำอุ่นหากเด็กไม่แข็งแรงพอก็เอาผ้าห่อตัวเด็กไว้ก่อนแล้วจึง
อาบน้ำให้ภายหลัง

ต่อไปก็ล้างรกด้วยน้ำชาข้าวผสมกับหัวไพลและเกลือ ในระยะ ๓ วันแรกหมอดำแย
จะมาเช็ดเนื้อเช็ดตัวมารดาและนำยามมาให้รับประทาน (เป็นยาน้ำผสมไพล เกลือ และใบไม้
บางชนิด วันละ ๒ ครั้งเช้าและเย็น) รักษาสะดือเด็ก หลังจากครบ ๓ วันแล้วหากมารดา
และทารกแข็งแรงก็ไม่ต้องมาเยี่ยมอีก

ข. การอยู่ไฟ ในสมัยก่อนหญิงทุกคนในหมู่ที่ ๒ ตำบลนาย้อยไฟภายหลังการ
คลอดบุตร ปรึกษาหัวหน้าครัวเรือนและหัวหน้าครัวเรือนหญิงในหมู่ที่ ๒ จำนวน ๔๒ ครัวเรือน
นั้นก็เคยอยู่ไฟทุกคน ส่วนมากอยู่ไฟภายหลังคลอดบุตรทุกคน มีอยู่เพียงจำนวนน้อยที่อยู่ไฟ
เฉพาะเมื่อคลอดบุตรคนแรก ๆ ในปัจจุบันนี้แม้ว่าการอยู่ไฟจะยังคงปฏิบัติกันอยู่ทั่วไปในหมู่
มารดาที่อายุยังไม่มากนัก แต่ก็มิขางรายที่มีได้อยู่ไฟเพราะไปคลอดบุตรที่โรงพยาบาลใน
จังหวัดชลบุรี

^๑ อาจสันนิษฐานได้ว่า ในถิ่นที่การคลอดบุตรเป็นการเสี่ยงอันตราย กล่าวคืออัตราการตายของมารดา
และทารกอยู่ในระดับสูง ทั้งขาดแคลนผู้ที่มีความรู้ทางการแพทย์ ผู้คนในถิ่นนั้นอาจจะนึกว่าการเตรียมเครื่อง
ใช้สำหรับทารกไว้ล่วงหน้าเป็นการล่อให้ผีมาเอาเด็กไป เรื่องนี้ยังมีสัญลักษณ์บางประการเข้ามาเกี่ยวพัน
อีกด้วย คือ การเย็บปากเขาอาจจะเป็นผลให้ปากมดลูกบีบคั้นและทารกไม่สามารถจะคลอดออกมาได้ และยังมี
การกำนังถึงประโยชน์อีก คือ ในเมื่อยังไม่แน่ว่าทารกจะรอดหรือไม่ การเตรียมเครื่องใช้ไว้ล่วงหน้าก็เป็น การ
เปลี่ยนไปโดยเปล่าประโยชน์

จำนวนวันที่อยู่ไฟเป็นจำนวนตั้งแต่ ๗ วันจนถึง ๑๕ วัน สำหรับผู้ที่สูงอายุนี้
กล่าวว่าอยู่ไฟคราวละ ๑๕ วันทุกครั้ง แต่ในปัจจุบันจำนวนวันที่อยู่ไฟลดลงไปคือ สำหรับ
บุตรคนแรกอยู่ไฟ ๘ วัน สำหรับคนต่อ ๆ ไปอยู่ไฟเพียง ๗ วันบ้าง ๕ วัน

เนื่องจากชาวบ้านเชื่อกันว่าการคลอดบุตรเป็นการเสี่ยงอันตรายมากคืออาจจะมาทำร้าย
มารดาและเด็กอ่อน ได้มีการใช้เครื่องรางของขลังต่าง ๆ เพื่อยोगันภัยอันตรายเหล่านั้น ผู้คน
คว่าจึงเห็นสมควรนำเอารายละเอียดเกี่ยวกับการปฏิบัติเหล่านั้นมากล่าวไว้ในตอนนี้นด้วย

ในห้องคลอดตรงบริเวณที่หญิงคลอดบุตรจะนอนนั้นจะซุกหมอนข้างเส้าเข้าทั้ง ๔ มุม แล้ว
วางสายสิญจน์โดยรอบเส้าทั้ง ๔ มุม เอาฝ้ายนิตซึ่งมีดอกขจรหอมแขวนไว้กับสายสิญจน์ ๘
หรือ ๑๒ ผืน ฝ้ายนิตเหล่านั้นภักษรปหนึ่งทั่วคั่นของแพยเป็นฝ้ายนิต หากคนนอนในหมอนข้างมี
สายสิญจน์และฝ้ายนิตนอยก่อนแล้วก็อาจจะไปชอยืมมาใช้ได้ สายสิญจน์และฝ้ายนิตเป็นเครื่อง
ป้องกันมิให้ผีมาทำอันตราย โดยเฉพาะอย่างยิ่งตัวมารดาเอง ผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่าหญิงที่
คลอดบุตรใหม่ ๆ อาจถูกผีกระสือทำร้ายได้ ผีกระสือมักจะมาในตอนกลางคืนเห็นเป็นดวงไฟ
กลม ๆ อยู่ใต้ที่หญิงคลอดบุตรนอน ผีกระสือชอบขงไสโคจรต่าง ๆ จึงมักจะมากวนหญิงที่
คลอดบุตรใหม่ ๆ เพราะยังสกปรกอยู่ ผีกระสือเป็นวิญญาณของคนเป็น ๆ (ตามธรรมดา
เป็นหญิง) ออกมาจากร่างของผู้นั้นในขณะที่นอนหลับ อาจจะเป็นวิญญาณของเพื่อน ของอริ
หรือของคนที่ไม่รู้จักกันเสียก็ได้ ผู้ให้สัมภาษณ์ได้ยอมรับว่าเฉพาะในกรณีพิเศษเท่านั้นที่ผีกระสือ
จะมารบกวนหญิงคลอดบุตรใหม่ ๆ หญิงผู้หนึ่งยอมรับว่าตนไม่เคยเห็นผีเลยแต่ได้เล่าว่า หญิง
คลอดบุตรใหม่ ๆ บางคน "เห็นผีมากกว่ามือเรียกให้ตามมันไป" วิญญาณผีกระสือวิหิง
ก็คือ เอาหนามพทราสะไว้ที่ใต้ถุนบ้านและตามรูตามร่องเพือของกันไม่ให้ผีกระสือเข้ามาได้

เตาสำหรับอยู่ไฟนั้นก่อด้วยดินและมีไม้ประยกโดยรอบกว้าง ๑ เมตร ยาว ๑ เมตรครึ่ง
พื้นที่ใช้จกในการอยู่ไฟนั้นเลือกเอาพื้นที่ขงหมาคือ เป็นไม้ที่ใหม่ซ่าและไม่แตกเวลาทอดไฟ
สามเป็นผลัดพื้นเตรียมไว้ก่อนคลอด แต่บางรายก็ไปตัดพื้นกนในวันคลอดคนนเอง แต่เดิมคน
ลือกันว่าไม่ควรเตรียมแม่เตาไฟไว้ก่อนคลอด ความกลัวในเรื่องนี้คล้ายกับในเรื่องการเตรียม
สิ่งของไว้ให้ทารกล่วงหน้าเอง

การอยู่ไฟภายหลังคลอดบุตรคนแรกนั้นมักจะใช้พื้นเพียง ๓ ชนิด คือ ไม้ตะแบก ไม้ตะกอก ไม้ลาย
ไม้เหล่านี้เป็นไม้ที่มีแก่นน้อย ส่วนการอยู่ไฟเมื่อบุตรคนต่อ ๆ ไปนั้นจะใช้ไม้อะไรก็ได้

ก่อนที่มารดาจะไปนอนหน้าเตาไฟนั้น มีการทำพิธีบางอย่างเกี่ยวกับขบขาศของหญิงที่อยู่ในไฟ คือ แม่เตาไฟเสียดก่อน กล่าวคือต้องจัดหาข้าวปลาอาหารใส่กระทงวางไว้ที่มุมแม่เตาไฟทั้ง ๔ มุม หาผู้ชำนาญทางเวทมนต์มาว่าคาถาศักดิ์พิฆไฟ แล้วมารดาก็จะกล่าวขอขมาแม่เตาไฟ ขอให้ขี้ไฟได้สลายและขอให้แข็งแรงดี แล้วจึงจะเข้าอยู่ไฟ เมื่ออยู่ไฟครบนำหนักแล้วก็ทำเช่นนี้อีกครั้งหนึ่งก่อนที่จะออกไป

หญิงคลอดบุตรจะนอนอยู่บนพนักใกล้ๆ แม่เตาไฟ ห้องที่จกไฟที่อยู่ไฟนั้นจะต้องมีการถ่ายเทอากาศน้อย ปิดประตูหน้าต่างให้หมด กล่าวกันว่าหากอากาศถ่ายเทมากจะทำให้มารดาและเด็กอ่อนรู้สึกหนาว ในขณะที่ที่อยู่ไฟนั้นหญิงคลอดบุตรจะต้องคอยเปลี่ยนท่านอน อยู่เสมอเพื่อให้ร่างกายได้รับความร้อนอย่างทั่วถึง เด็กอ่อนนั้นไม่ได้ขี้ไฟด้วย ก็ได้รับความร้อนจากไฟด้วย เพราะอยู่ในห้องเดียวกันกับมารดา แม่ตอนที่คลอดนั้นเด็กจะตาย มารดาก็ต้องอยู่ไฟแบบนี้เหมือนกัน

การอยู่ไฟนั้นทำได้ตลอดขี้ไม่ว่าจะเป็นฤดูร้อนหรือฤดูหนาว ผู้ให้สัมภาษณ์ให้เหตุผลในการอยู่ไฟไว้อย่างหลายอย่างด้วยกัน เช่น ภายหลังจากคลอดบุตรแล้วต้องคอยดูให้ร่างกายของมารดาอบอุ่นอยู่เสมอ ต้องระวังไม่ให้หนาวไข้เพราะจะทำให้ไม่สบาย (นอกจากการอยู่ไฟแล้ว แพทย์แผนโบราณก็จะให้ยาที่ช่วยให้ความอบอุ่นบางอย่างด้วย) ผู้ให้สัมภาษณ์หนึ่งกล่าวว่าร่างกายของหญิงคลอดบุตรใหม่ๆ จะเย็นลงกว่าเดิม ไฟจะช่วยให้โลหิตหมุนเวียนคึกขุ่น ยิ่งไปกว่านั้นหญิงคลอดบุตรมีโลหิตเสียดอยู่ในร่างกาย ถ้าโลหิตหมุนเวียนคึกขุ่น ก็จะช่วยขับโลหิตเสียให้หมดไปเร็วขึ้น บางคนก็กล่าวว่า การอยู่ไฟช่วยให้มดลูกเข้าอู่ดีขึ้น

จะเห็นได้ว่าเหตุผลของการอยู่ไฟนั้นเป็นการกล่าวถึงผลปรากฏทางกาย เป็นการขจัดโลหิตเสีย เป็นการช่วยให้โลหิตหมุนเวียนสะดวกขึ้น เป็นการช่วยให้มดลูกแห้งขลุ่ย ศาสตร์จารย์พระยาอนมานราชชน^๑ ให้ความเห็นว่า "การอยู่ไฟตามความมุ่งหมายเดิมเป็นการล้างมลทินเนื่องในการคลอดบุตร ในการคลอดบุตรนั้นมีเลือดฝาดและสิ่งโสโครกออกมามากกว่าเป็นมลทิน การชำระล้างมลทินให้หมดไปมีอยู่ ๒ อย่าง คือ ล้างด้วยน้ำหรือไฟ การอยู่ไฟเป็นการชำระล้างด้วยไฟเพื่อให้สิ่งที่เป็นมลทินเหือดแห้งไป"

^๑ ก. หน้า ๑๔๗.

ขณะอยู่ไฟยังมีอีก๑ อีกที่จะช่วยให้ความร้อนแก่มารดา คือ เอาเกลือร้อน ๆ นาย
ตามทิศทาง ๆ ที่เจ็บปวดฟกช้ำและกินยาร้อน ๆ เช่น ยาใบไม้ รากไม้คองกับสุรา หรือยาอื่น

ในระหว่างการอยู่ไฟนั้นห้ามเกยวกับคำพูดบางอย่าง เช่น ไม่ให้ทักว่า ร้อน
เพราะผลอยู่ไฟจะเป็นผลคนคนและแผลฟองจนโต หญิงผู้หนึ่งกล่าวว่า “เมื่อตอนทักกลาง
อยู่ไฟนั้น ลูกพี่คนหนึ่งมาเยี่ยมขอยกหน้าห้องแล้วถามว่า ‘ร้อนไหม’ ทำให้เกิด
แผลฟองจนและไม้อาจะทนอยู่ไฟต่อไปอีกโตต้องออกไฟในเวลาไม่ถึงครึ่งชั่วโมงต่อมา ทั้งๆ
ที่อยู่ไฟมาได้เพียง ๕ วันเท่านั้น”

ตอนที่ขยับของระยะการอยู่ไฟนั้น มารดาจะต้องเข้ากระโจมเพื่ออบอุ่นตัวด้วยไอน้ำ ในกระโจม
มีหม้อน้ำทักกลางเดือดจัด เมื่อเข้าไปในกระโจมแล้วก็ค่อย ๆ เปิดฝาหม้อให้ไอน้ำพุ่งขึ้นมา
อบอุ่นตัว การเข้ากระโจมนี้กล่าวกันว่าเป็นการช่วยให้ลมที่ลูกหลุดตัวและเข้า

ตามธรรมชาติเมื่อออกไฟแล้วมารดาจะต้องอยู่กับบ้านอกราว ๒ สัปดาห์ ไม่ทำงานหนักๆ
ไม่ออกจากบ้าน หญิงผู้หนึ่งกล่าวว่า “จะต้องไม่เก็บนุ่นหรือเกยขาว” ซึ่งหมายความว่าจะต้อง
ไม่ทำงานแม้ว่าจะยากของเบาๆ ก็ไม่ได้เพราะเกรงว่าจะทำให้ลมที่ลูกหลุดตัว โดยปกติจะต้องพัก
ประมาณ ๑ เดือนภายหลังคลอดบุตร

๒. การจัดการกับรกและสายสะดือ แต่เดิมนั้นถือกันว่า การจัดการกับรกเกี่ยว
พันกับการอยู่ดีมีสุขและอนาคตของเด็ก ชาวบ้านระยองใส่หม้อดินเอาเกลือกับขี้เถ้าโรย
กันแน่น แล้วเอาหม้อรอกวางไว้ข้างๆ แม่เตาไฟที่ใช้อยู่ไฟ เมื่ออยู่ไฟครบกำหนดซึ่งเป็นเวลาที่
รกแห้งแล้วก็เอาหม้อใส่รอกไปฝัง การฝังรอกนี้มีความเชื่ออีกหลายอย่าง เกี่ยวกับเวลาและ
สถานที่ ดังจะเห็นได้จากคำบอกเล่าของมารดาผู้หนึ่งดังต่อไปนี้

“ฉันเอารกไปฝังไว้ที่ตรงเนินเพราะว่าลูกจะได้ฉลาด ถ้าฝังรอกเอาไว้ใต้ชายค้าย่านเด็ก
จะไม่ไปเที่ยวนอกบ้าน ถ้าฝังไว้ใต้ต้นไม้เด็กจะเป็นคนอารมณ์เย็นและอยู่เย็นเป็นสุขไม่ทำ
ความเคียดร้อนให้แก่บิดามารดา ถ้ารกของเด็กหายไปเด็กจะงวนและไม่ยอมนอน รกตกคนโต
ของพี่น้องสนิทกัน พ่อตกเป็นเขาร้องไห้ทักวัน ยางคนก็ว่ารกเป็นน้องของเด็ก เพราะฉะนั้น
จะเอาไปฝังหรือโยนทิ้งเรวนี้ก็ไม่ได้เพราะเด็กยังไม่ลืม ถ้าตอนเด็กเกิดมีรกพันคอออกมา
เด็กก็จะดิ้นและโตขึ้นจะเป็นหมอ”

ในสมัยก่อนมีคึกคักความเชื่อถอเกี่ยวกับสายสะดือเด็กเช่นเดียวกัน เมื่อเสร็จแห่งและ
หลุดออกมาแล้วก็ห่อเก็บเอาไว้สำหรับใช้ทำยาให้เด็กรับประทาน ผู้ให้สัมภาษณ์ผู้หนึ่งกล่าวว่า
“เอาเส้นนี้เข้ายาหยอดตาแก้ตาและก็ได้” แต่โดยทั่วไปแล้วสายสะดือนี้แม้จะใคร่เก็บเอาไว้ก็
ไม่ได้เอาใจใส่กันและมีจะหายไปในที่สุด ในปัจจุบันนี้หญิงที่เป็นมารดาส่วนมากไม่ค่อยกังวล
ในเรื่องนี้

การอยู่ไฟและการฝังรกตามที่ใดกล่าวมาเป็นการปฏิบัติที่สืบทอดกันมาแต่ดั้งเดิม ทุกวัน
มารดาที่อายุน้อยๆ บางคนก็ได้ปฏิบัติเช่นนั้นทุกประการ

การไปคลอดบุตรที่โรงพยาบาลในจังหวัดชลบุรีทำให้วิถีการตั้งเดิมเหล่านี้เปลี่ยนแปลง
ไปบ้างในระยะไม่กี่ขวบมานี้หญิงที่เป็นมารดา ๒-๓ ราย เห็นไปนิยมการไปคลอดบุตรที่
โรงพยาบาลในเมือง หญิงเหล่านี้มักเป็นผู้มาจากกลุ่มชนที่ใ้รับการศึกษาสูงกว่าหรือมีหน้า
มิ่งตากว่าคนอื่น ๆ ในสังคมชนบท เป็นต้นว่าภริยาของครูเกือบทุกคนได้เคยใช้บริการของ
โรงพยาบาล คนอื่นๆ ก็ได้แก่บุตรสาวของกำนันและผู้ใหญ่บ้าน ในโรงพยาบาลนั้นมักจะใช้
ขวดนําร้อนหรือกระเป๋านําร้อนแทนการอยู่ไฟ และมารดาไม่สามารถที่จะเก็บเอารกมาฝังได้
แม้กระทั่งในหมู่มารดาซึ่งมีอายุน้อยที่ไซ้หมอบตำแยทำคลอดในหมู่บ้านนั้น การปฏิบัติตามวิ
ถีดั้งเดิมก็ค่อยๆ ลดน้อยลงไปทุกที ถึงแม้ว่าจะอยู่ไฟแต่จำนวนวันที่อยู่ไฟก็ลดน้อยลงไป บางที
ก็เอารกใส่หม้อและนำไปฝัง แต่บางคนก็ไม่ทราบหรือไม่เอาใจใส่ว่าจะต้องฝังที่ไหนและเมื่อไร
ในสมัยก่อนใช้ฝิวไม้ตัดสายสะดือแต่ในปัจจุบันก็เปลี่ยนเป็นใช้กรรไกรแทน แทนที่จะใส่ยา
กลางบ้านที่มีการใส่ยาจีนซึ่งบรรจุน้ำมันและยาพิษจากในเมืองตามคำแนะนำของผู้ชายหลายคน
จากความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนั้นจะเห็นได้ว่า การที่มารดาอายุน้อยไม่ค่อยชอบ หากมารดา
ที่มีอายุน้อยๆ จะใคร่แสดงอาการชัดเจนไปคลอดบุตรที่โรงพยาบาลในเมืองนั้น ส่วนใหญ่หาได้
เป็นเพราะการ รักษาที่โรงพยาบาลเป็นของ แปรลกเป็นของ ใหม่ไม่ หากแต่เป็นเพราะรู้สึกไม่
อุ่นใจที่จะไปอยู่ในสิ่งแวดล้อมและในหมู่คนที่ไม่คุ้นเคยมากกว่า มารดาที่อายุน้อยคนหนึ่งซึ่งเคย
ไปคลอดบุตรที่โรงพยาบาลกล่าวว่า ไม่สามารถที่จะทนอยู่โดยไม่มีสามีและญาติสนิทอยู่ใกล้ๆ
ได้ และออกจากโรงพยาบาลหลังจากที่อยู่ไฟเพียง ๒ วันเท่านั้น เพื่อหนีจากครอบครัวที่
อยู่ตามลำพัง

ง. แรกขวัญ (หรือเรียกขวัญ) การผูกขวัญเด็ก หลังจากคลอดแล้วมัด
อย่างหนึ่งทมหอมคำแยเป็นผ้าทำให้ พิศนตามธรรมดาทำกันในวันที่สามนับตั้งแต่ทารกคลอด
ออกมาเรียกว่า "ผูกแรกขวัญ" เมื่อบิดามารดาขอร้องให้ทำพิธีให้ หอมคำแยก็ระเอาค้าย
สายสิญจน์ผูกที่ข้อมือของเกือกทั้งสองข้างขณะผูกก็เรียกว่า "อย่าร้องให้ อย่าอ่อน ให้
อยู่มีสข"

ผูกแรกขวัญนั้นทำขึ้นเพื่อผูกขวัญของเด็กให้อยู่กับตัว ทั้งนี้เพราะเกรงว่าเด็กอาจตกใจใน
ขณะตกคลอดและขวัญของเด็กก็จะหนีไป หรือถ้าบิดามารดาวิตกกังวลในเรื่องสุขภาพของเด็ก
ก็จะขอร้องให้หอมคำแยผูกขวัญให้เด็กด้วยเหมือนกัน คอฟแมน^๑ กล่าวว่า การทำพิธีในวัน
ที่สามนี้อาจจะเนื่องมาจากความเชื่อว่า เด็กคลอดใหม่นี้จะเป็นลูกผีอยู่ ๓ วัน ในวันที่ ๔ จึง
จะเป็นลูกคน ศาสตราจารย์พระยาอนูมานราชชน^๒ กล่าวว่า "เมื่อเด็กคลอดแล้วได้ ๓ วัน
นับว่าพ้นอันตรายมาได้ตอนหนึ่งพ้นจากการเป็นลูกผี" เมื่อสอบถามหอมคำแยในคำยลนาบ่า
ถึงเรื่องความสำคัญของการผูกขวัญในวันที่สามก็ได้รับคำตอบว่า คนไม่ทราบเหตุผล
ในเรื่องนี้ แต่ทำในวันนั้นเนื่องจากเป็นวันสุดท้ายที่จะมาเยี่ยมมารดาและทารกตนทำคลอด
คำทำคลอดทมหอมคำแยได้รับบนขนอยู่กับฐานะของครอบครัวนั้นๆ นับตั้งแต่ ๕๐ บาท จนถึง
๘๐ บาท หอมคำแยจะแบ่งเงินราว ๒-๕ บาท วางไว้ข้างตัวเด็กเป็นการทำขวัญเด็กด้วย

๒. ตอนเด็ก

ก. การตั้งชื่อ การตั้งชื่อเด็กนั้นไม่มีพิธีแต่อย่างใด แต่จะต้องให้สอดคล้องกับ
ตำราโหราศาสตร์ซึ่งกำหนดไว้ว่าเกิดวันใดจะต้องใช้อักษรใด อักษรที่จะใช้เป็นตัวต้นของชื่อ
นั้นแบ่งเป็น เกษ ศรี มนตรี และกาลกิณี^๓ และมีก็จะเลือกเอาอักษรที่เป็น เกษ มนตรี
และศรีมาใช้ตั้งชื่อเด็กเพื่อให้เกิดสิริมงคล พยายามหลีกเลี่ยงอักษรที่เป็นกาลกิณีเพราะจะทำให้
ให้เกิดเคราะห์ร้ายต่างๆ ได้

^๑ Kaufman, ล.ต. หน้า ๑๔๔.

^๒ Anuman Rajadhon ล.ต. หน้า ๑๗๑.

^๓ หนังสือปฏิบัติที่ร้อยปีของ นายคล้อย ทรงบันทึกรายอธิบายว่า เกษ หมายถึง อำนาจและเกียรติ ศรี
หมายถึง มิ่งขวัญ ความสุขและความเจริญ มนตรี หมายถึงความรู้ ตำแหน่งหน้าที่และยศ กาลกิณี
หมายถึงเสนียดจัญไร อุปสรรคความขัดข้อง สำหรับชื่อของเด็กผู้ชายนั้นก็เลือกอักษรที่เป็นเกษและ
มนตรี เด็กผู้หญิงใช้อักษรที่เป็นศรี

(ซึ่งเป็นการอัญเชิญเทวดาให้มาร่วมในพิธีและช่วยป้องกันเหตุภัยต่าง ๆ) ในขณะที่พระสวด
พระปริตรนั้นพระที่เป็นประธานจะทำนามนต์ มีหญ้าแพรกและใบเงินใบทอง อยู่ในชั้มนามนต์
ด้วย เอาสายสิญจน์พันรอบตัวเด็ก และโยงมาที่มือของพระทกรูป เมื่อเริ่มจะโกนผมเด็กนั้น
พระจะพรมน้ำมนต์ลงบนศีรษะเด็กก่อน ต่อจากนั้นผู้สูงอายุผู้หนึ่งซึ่งรอบรู้ในทางศาสนาและ
เป็นที่นับถือของบิดามารดาจะโกนผมให้เด็ก ระหว่างนั้นพระก็จะสวดชยันโต เมื่อโกนผมไฟ
เสร็จแล้วพระก็พรมน้ำมนต์ลงบนศีรษะเด็กอีกครั้งหนึ่ง หรือบิดามารดาจะเอาน้ำมนต์ไปอาบให้
เด็กที่หลังก็ได้

เมื่อเสร็จพิธีตอนนั้นแล้วก็เลี้ยงพระ ถวายดอกไม้ ธูป เทียน เงิน ฯลฯ พระจะสวดมนต์
ให้พรแล้วกลับไปวัด ญาติพี่น้องและเพื่อนบ้านที่มาในงานรับประทานอาหารร่วมกัน
ผมที่โกนนั้นจะเอาใส่กระตังไปวางไว้ข้างที่คนหรือสัตว์จะไม่ไปเหยียบย่ำได้ เพราะ
เกรงว่าหากคนหรือสัตว์ไปเหยียบย่ำผมนั้นแล้วเด็กจะกลายเป็นคนต่ำช้าถูกเหยียบย่ำ

ค. การโกนจุก ทว่าวันนี้ไม่ค่อยมีการทำพิธีโกนจุกกัน มีเด็ก ๆ ในตำบลนาป่า
เพียงไม่กี่คนที่ไว้จุก ผู้เขียนได้สังเกตเห็นว่าเด็กนักเรียนในโรงเรียนวัดท้องคุ้ง (หมู่ที่ ๒)
ไว้จุกเพียง ๔ คนเท่านั้น ในจำนวนหัวหน้าครัวเรือน ๔๒ รายนั้น มีอยู่เพียง ๑๒ ราย
ที่กล่าวไว้ไว้เคยทำพิธีโกนจุกให้บุตร แม้จะไม่สามารถกล่าวได้ว่าในหมู่คนรุ่นก่อนนั้นได้ทำ
พิธีโกนจุกกันมากนักน้อยเพียงไรก็ตาม แต่ก็เป็นที่แน่นอนว่าการโกนจุกลดน้อยลงไปอย่าง
รวดเร็ว

การไว้จุกของเด็กนั้นเกี่ยวโยงไปถึงการโกนผมไฟดังกล่าวมาแล้วข้างต้น ในระยะที่
โกนผมไฟนั้นหากบิดามารดาห่วงใยในสุขภาพของเด็กก็จะเว้นผมเอาไว้ที่ย่อมหนึ่ง (โดยทั่วไป
นั้น เด็กผู้หญิงมักจะเว้นผมไว้ก่อนไปข้างหน้า ส่วนเด็กผู้ชายเอาผมไว้ก่อนมาข้างหลัง)
เมื่อปล่อยไว้ให้ยาวก็เกล้าเป็นจุก และทำพิธีโกนจุกให้ก่อนที่จะย่างเข้าสู่วัยรุ่น ความสำคัญ
ของการไว้จุกมีอะไรบ้าง ปัญหาข้อหนึ่งที่ทุกคนคว่าประสงค์อยู่เนื่อง ๆ ในการปฏิบัติงานภาค
สนาม คือ ชาวชนบทของไทย (ไม่เฉพาะแต่ในตำบลนาป่าเท่านั้น แต่รวมทั้งในบริเวณ
อื่น ๆ ด้วย) ส่วนมากไม่ค่อยทราบความหมายของพิธีต่าง ๆ เมื่อถามเขาก็มักจะตอบว่า
“เพราะเป็นประเพณีทำกันมาอย่างนี้” ลักษณะที่ปรากฏให้เห็นชัดก็คือ สามัญชนทั่วไปทำพิธี

๑ เด็กผู้ชายนั้นบางทีก็เอาไว้แฉะ ๒ ข้างแทนเอาไว้จุกก็ได้

ต่าง ๆ โดยไม่ทราบพจนน ๆ มีความบังหายอย่างไร ถ้าจะค้นหาว่ามีความหมายอย่างไร
 จะต้องไปถามผู้เชี่ยวชาญทางนี้ เมื่อถามว่าเหตุใดจึงต้องเอาไวจกกันเบือทาพช โคนผมไฟ
 คำตอบที่ไตรีบมากทสทกคือ เอาไวจกเพราะเดกเลียงยาก ถอกันวการเอาไวจกเข็นการ
 บองกันโรคภัยต่าง ๆ ไค้ ขอนเกวยเนองกยขวญของเกก ชาวบ้านส่วนมากเชอกันวาชวญ
 อยู่บนศัระ การทเอาไวจกเกพอให้ขวญของเดกอยู่กยตัวไม่หนีไปไหน เพราะถาชวญไม่อยู่
 กยตัว เดกอาจะตายไค้ เมื่อถามวเหตุไรการไวจกจึงสามารถช่วยให้ขวญอยู่กยตัวเดก
 กไม่ไค้รับคำตอบทสมเหตุสมผลเลย ผู้ให้สัมภาษณ์หนึ่งกล่าวว่า คนทพรกมกจะตายเร็ว ถา
 ไวจกเสียผกจะไม่อยากไค้เพราะหน้าตาไม่น่าเอนค ความคึกเห็นทวไวจกแล้วไม่ช่วยนี้ เห็น
 จะมิใช่ความคึกเห็นทมาแต่คิงเคิม หากแต่เป็นประหนงภาพสะท้อนของความรู้สึกนคึกใน
 บัจยชนทวาชนบธรรมเนยมและความเคยชินบางอยาง เช่น การกินหมาก และการสักร่างกาย
 เป็นของไม่น่าค ในโรงเรียนครกชอพบควาเดกทเอาไวจกซึ่งทำให้เดกเหล่านนี้รู้สึกวาทนผค
 แปรจากเดกอน ๆ ทเอาไวผมสนอยางเหมือนกัน

พช โคนจกนทาคนเมือเดกมีอายุระหวาง ๗-๑๓ ขวบ ซึ่งเป็นระยะทยางเข้าสู่วัยรุ่น
 และทำตอนทอายุของเดกเป็นจำนวนคเดียว เรองกำหนดอายุนี้ผรอบร ในพชกรรมผทงนใน
 คำบลนาช่าอชบายว หากเดกอายุต่ำกว่า ๗ ขวบก็ไม่สามารถทงนงนง ๆ จนจบพชไค้
 สำหรับเดกผหญิงถาอายุเกิน ๑๓ บกอาจะมรรกแล้ว และตามธรรมเนียมถไม่ทาพชเมือถ
 ระยะเวลาแล้ว ในสมัยก่อนเมือการไวจกยงเป็นทนยมกนอยนน พช โคนจกอาจะเป็นพชอิน
 เกวยเนองกยตัวบุคคลก่อนทจะยางเข้าสู่วัยรุ่น พชนอารมความสำคัญทอเดกหญิงมากกว่า
 เดกชายผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า เมือ ๕๐ บก่อนนนเดกหญิงทกคนต้องผานพชน หากเป็น
 ความจริงเช่นนี้ พชนกออาจะเป็นพชททาคนตอนทเดกจะยางเข้าวัยหนุ่มสาว เชอกันวพชน
 นำ "มิงขวญมิงค" มาสู่เดกและทำให้มีความสขความเจริญในระยะต่อไป การโคนจก
 จะต้องทำให้ถกคองตามพชเพราะเชอกันวถาตทหรือโคนจกทงเฉย ๆ เดกก็จะไม่สยายและ
 อาจะเสียจริตไค้

๑ เรื่องการไวจกนี้ ศาสตราจารย์พระยโณมานราชชน ได้พิจารณาเปรียบเทียบกับคคิของชาวชวา
 มลายู และอินเตีย และให้ความเห็นว การไวจกหยอมหนึ่งตรงกลางศัระนี้บางทอาจเนียงจากเชอกันว
 เอาไว้ให้เป็นทที่อยู่ทักของขวญ ทานกล่าวว่า "เดกทเกิดใหม่ข่มมย้งบางอยู่ จะเห็นเตนคบ ๆ เสมือนวาชวญ
 หรือชีวิตอยู่ทตรงนั้น" ถังนั้นจึงกคเอาวาช่มมเป็นทซึ่งอาคมันหรือวิญญาณของคินใช้เป็นทงเข้าออก"

ตอนเย็นวันสัปดาห์นั้นเจ้าภาพพระนิมนต์พระ ๗ รูป หรือ ๘ รูป หรือบางทีมากกว่านั้น มาสวดมนต์เย็น เติกระนึ่งข้าวห่มข้าว นางถอพระชรรค์เพชรฉลุกรรม^๑ พากให้ใส่ช้ายฝั่งพระ สวดมนต์ เมื่อพระกลัไปแล้ว หมอช้วน (มักจะเป็นคนสูงอายุและเชี่ยวชาญทางไสยศาสตร์) จะทำขวัญจากให้เด็กเพื่อให้ขวัญอยู่กับตัวเด็ก^๒

เช้าวันรุ่งขึ้นกันมนต์พระมาสวดมนต์อีกครั้งหนึ่ง เด็กสวมเสื้อผ้าสีขาวและนั่งอยู่ข้าง หน้าฝั่งพระสวดมนต์ ผู้ที่โกนจากแบ่งผมของเด็กออกเป็น ๓ ชมวก แต่ละชมวกใช้หญ้าแพรก สานเป็นวงแหวนรัดไว้ ถอดว่าเป็นการขอกันเส่นัยกิจวัตร จากผมจากมีสายสิญจน์โยงไปทำ ขยายศรีซึ่งบรรจุอาหารสังเวทเวทดา เมื่อพระพรหมนามตกลงบนศีรษะเด็กแล้วผู้โกนจากก็จะเริ่ม ตัดจากออกทีละชมวกแล้ว โคนให้เรียบริย้ออีกครั้งหนึ่ง การโกนจากในตำบลนาบ้านตามปกติ แพทย์ประจำตำบลเป็นผู้โกนให้ เพราะนอกจากจะได้รับความยกย่องนับถือในฐานะที่เป็นหมอ แล้ว บุคคลผู้นั้นยังเคยเป็นเจ้าอาวาสวัดท้องถิ่นมาก่อนอีกด้วย ในขณะที่ตัดจากนั้นพระสงฆ์ สวดชยันโต และผู้โกนจากก็จะบอกให้เด็กกล่าวคำอธิษฐานที่ชมวกด้วย ชมวกแรกถวาย พระพุทธ ชมวกที่สอง ถวายพระธรรม ชมวกที่สามถวายพระสงฆ์ เมื่อโกนจากเรียบริย้อแล้ว ก็ถอดสายสิญจน์มาคล้องคอเด็ก ต่อจากนั้นญาติพี่น้องและเพื่อนบ้านจะเอานามนตร์ตรีศรัทธา

พริโกนจากเป็นอีกโอกาสหนึ่งญาติพี่น้องของทั้งสองฝ่ายและเพื่อนบ้านจะได้มาชมมนต์กัน ผู้ที่มาร่วมงานมักจะเป็นผู้สูงอายุกว่าเด็ก คือ มักจะเป็นคนรุ่นบิดามารดาหรือคนรุ่นปู่ย่า ตายาย คนเหล่านี้จะมีของขวัญเด็กด้วยซึ่งอาจจะเป็นเงินทองหรือเสื้อผ้าก็ได้ บรรดาญาติ สนิท โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ปู่ย่าตายายมักจะให้เครื่องประดับ สำหรับครอบครัวที่มีฐานะคนนั้น นอกจากจะเลี้ยงอาหารผู้มาร่วมงานแล้วก็อาจจะมีลูกเผลอลองอีกด้วย (การมาร่วมพริ การให้ ของขวัญ และการช่วยงานต่าง ๆ เช่น ทำครัว ฯลฯ เป็นไปตามใดก็บายไว้แล้วในบทที่ ๑๐ ตอนทว่าด้วยบทบาทหน้าที่ของญาติเวลาในงานพริ

^๑ พระชรรค์เพชรฉลุกรรม มีรูปยาวทำด้วยใบตาล ที่ใบพระชรรค์ด้านหนึ่งนั้นเขียนอักษรขอมเป็นคาถา บึงกันเด็กจากอันตรายและโรคภัยต่าง ๆ ผู้เขียนยังสงสัยในความหมายและสัญลักษณ์ของสิ่งนี้อยู่ ท่านผู้รู้ ในเรื่องวัฒนธรรมผู้หนึ่งได้อธิบายว่า "เป็นอาวธของพระวิษณุกรรม" ผู้เป็นประธานของพิธีกรรม พรินี้มี รากฐานมาจากศาสนาฮินดูอย่างไม่ต้องสงสัย

^๒ การทำขวัญก็นับว่าทำหลังจากที่โกนจากแล้ว เพื่อเรียกหรือเชิญขวัญให้กลับมาอยู่กับตัวเด็ก หลังจากที่ได้หนีไปเพราะตกใจในขณะที่ทำพิธี

พธ โคน ๆ ก็ต้องเสียค่าใช้จ่ายเป็นจำนวนมาก การทชชาวบ้านเล็กทำพธ โคน ๆ ก็ไม่นน
นอกจากเหตุผลอื่น ๆ แล้ว เหตุผลที่สำคัญอย่างหนึ่งที่ทำให้สมภพผลกล้าดวงคือ ค่าใช้จ่าย
ในการทำพธ ตอนทำพธ โคนผมไฟนั้นหากบิดามารดาจะให้บุตรไว้ก็ถูกต้องทราบแล้วว่า
ต้องใช้จ่ายเงินทำพธ ในภายหลังอีก ดังนั้นจึงมีแต่เฉพาะครอบครัวที่มีฐานะดีเท่านั้นที่พร้อม
จะเสียเงินเพื่อการน

๓. การบรรพชาและการอุปสมบท

การทชชายจะบวชได้นั้นมีอยู่ ๒ อย่าง คือ บวชเป็นเณรและบวชเป็นพระ การบรรพชา
(การบวชเป็นเณร) นั้นมักจะทำกันในตอนต้นของวัยรุ่น ส่วนการอุปสมบทก็มักจะทำกันใน
ตอนต้นของวัยผู้ใหญ่ การบรรพชาและการอุปสมบทมีความสำคัญนานาประการ ทั้งในทาง
สังคมและในทางส่วนตัวบวช (โดยทฤษฎีนั้นอุปสมบทเมื่อไรก็ได้แต่ต้องอายุครบ ๒๐ ปี
แล้วในคำแปลน้าไม้คือยอมรับผลบวชตอนอายุกลางคนหรือเมื่อแก่แล้ว)

ตารางที่ ๔๕ แสดงถึงจำนวนหัวหน้าครวเรือนที่เป็นชายในหมู่ที่ ๒ ซึ่งเคยอยู่วัดใน
ฐานะต่าง ๆ มาแล้ว ประมาณ ๑ ใน ๕ ของหัวหน้าครวเรือนเหล่านี้ไม่เคยอยู่วัดเลย
ประมาณร้อยละ ๕๐ เคยเป็นศิษย์วัดคอยปฏิบัติพระ แต่การเป็นศิษย์วัดนั้นไม่มีพิธีของแต่
อย่างใด ดังนั้นจึงไม่ถือว่าเป็นชนชั้นในพิธีอันเกี่ยวเนื่องกับตัวบุคคล ในสมัยก่อนนั้นถ
กันว่า การเป็นศิษย์วัดเป็นชนชั้นสำคัญชนชั้นหนึ่งสำหรับเด็กชายที่มีอายุระหว่าง ๘-๑๒ ปี
เพราะเป็นหนทางหนึ่งที่จะได้ศึกษาเล่าเรียนโดยมีพระเป็นผู้สอน แต่ในปัจจุบันเด็กในวัยนี้
กำลังศึกษาเล่าเรียนอยู่ในโรงเรียน ดังนั้นศิษย์วัดจึงมีจำนวนน้อยลง และทกวันนี้มีเด็ก
ผู้ชายบางคนเป็นศิษย์วัดคอยปรนนิบัติพระอยู่บ้างก็ตาม แต่การปรนนิบัติพระนั้นก็เช่นแต่เพียง
กิจวัตรอย่างหนึ่งทางศาสนาเท่านั้น แทบจะไม่มีมีความสำคัญทางการศึกษาเลย

ประมาณ ๑ ใน ๔ ของหัวหน้าครวเรือนที่เป็นชายเคยบวชเป็นสามเณร และครึ่ง
หนึ่งของจำนวนนี้ได้อุปสมบทในภายหลังด้วย (ทั้งนี้มิได้หมายความว่าเป็นการบวชติดต่อกันไป
บางรายบวชเป็นสามเณรก่อนแล้วสึกออกไปและได้บวชเป็นพระภิกษุในภายหลัง) เป็นที่น่า
สังเกตว่าประมาณร้อยละ ๕๗ ของหัวหน้าครวเรือนที่เป็นชายเคยอุปสมบทมาแล้ว

ตารางที่ ๔๕ การอยู่วัดของหัวหน้าครัวเรือนที่เป็นชายในหมู่ที่ ๒ ตำบล
นาบ่า (๓๒ ราย) *

จำนวน หัวหน้า ครัวเรือน	ไม่เคย อยู่วัด	ศิษย์วัด อย่าง เดียว	ศิษย์วัด และ บรรพชา	บรรพชา อย่าง เดียว	ศิษย์วัด และ อุปสมบท	อุปสมบท อย่าง เดียว	บรรพชา และ อุปสมบท	ศิษย์วัด บรรพชาและ อุปสมบท
หัวหน้า ครัวเรือน (๓๒ ราย)	๖	๓	๓	๑	๗	๗	๒	๓

ตารางนี้แสดงข้อเท็จจริงที่สำคัญ ๆ ได้ ๓ ประการ คือ (ก) จำนวนผู้ที่เคยอุปสมบทมีอยู่มากกว่าจำนวนผู้เคยบรรพชา นั่นคือ การอุปสมบทนั้นถือว่าสำคัญกว่าการบรรพชา (ข) มีคนเป็นจำนวนมากที่เคยอยู่วัดในฐานะต่าง ๆ มีอยู่เพียงไม่กี่รายที่เคยเป็นศิษย์วัดแต่อย่างเดียว ไม่เคยเป็นสามเณรหรือเป็นพระภิกษุ ผู้ที่เคยบรรพชามาก่อนย่อมมีโอกาสอันดีที่จะอุปสมบทในภายหลัง ส่วนผู้ที่เคยอุปสมบทนั้นส่วนมากก็เคยอยู่วัดมาก่อนถ้าไม่เคยเป็นศิษย์วัดก็เคยเป็นสามเณร และ (ค) แม้ว่าการศึกษาและทางสังคมถือว่าการอุปสมบทมีคุณค่าสูงต่อชีวิตของคนเรา แต่หัวหน้าครัวเรือนที่เป็นชายประมาณร้อยละ ๔๐ ก็ไม่เคยอุปสมบทเลย และประมาณร้อยละ ๒๘ ไม่เคยบวชเลยไม่ว่าจะบวชเป็นสามเณรหรือเป็นพระภิกษุ

อาจจะมีส่วนใดบ้างว่าการบรรพชาและการอุปสมบทนั้นอาจไม่ใช่พันธอันเกี่ยวเนื่องกับตัวบุคคลก็ได้ น่าจะถือว่าเป็นพันธทางพุทธศาสนาน่าจะเหมาะสมกว่า แต่ผู้คนที่พิจารณาพร้อมพันธทั้งสองนี้เขาไว้ในพันธอันเกี่ยวเนื่องกับตัวบุคคลก็ด้วยเหตุผลที่ว่า (ก) พันธทั้งสองนี้ทำขึ้นในระยะที่บุคคลจะย่างเข้าสู่ขั้นใหม่ของชีวิต คือ วัยรุ่นและตอนต้นของวัยผู้ใหญ่ (ข) การบวชมีพันธทางศาสนาซึ่งชักนำให้คนมาร่วมงานกันอย่างเห็นได้ชัด และ (ค) สำหรับคน

- * หัวหน้าครัวเรือนในหมู่ที่ ๒ ซึ่งมีอยู่ ๔๒ รายนั้น เป็นหัวหน้าครัวเรือนที่เป็นหญิงเสีย ๑๐ คน
จำนวนผู้ที่เคยเป็นเด็กวัด มีอยู่ ๑๖ ราย (ร้อยละ ๔๐)
จำนวนผู้ที่เคยบรรพชา มีอยู่ ๔ ราย (ร้อยละ ๒๘)
จำนวนผู้ที่เคยอุปสมบท มีอยู่ ๑๔ ราย (ร้อยละ ๔๔)

ส่วนมากแล้วการเป็นสามเณรและการเป็นพระภิกษุ ก็คือ การดำรงตำแหน่งทางศาสนาชั่วคราวในระยะเวลาสั้น ๆ ก่อนที่จะดำเนินชีวิตฆราวาสต่อไปทั้งในทางครอบครัวและทางเศรษฐกิจ ดังนั้นหากพิจารณาในแง่ของสังคมวิทยาแล้ว จะเห็นว่าการบวชนั้นมีความสำคัญต่อชีวิตแม้จะเป็นการชั่วคราว เมื่อผู้บวชสึกออกไปแล้วมักจะได้รับประโยชน์นานาประการทางสังคม

ตารางที่ ๔๖ ระยะเวลาที่หัวหน้าครัวเรือนที่เป็นชายในหมู่บ้าน ตำบลนาบ้ำ บวชอยู่ในวัด

ประเภทของ การบวช	น้อยกว่า ๑ พรรษา	๑ พรรษา	๑ ปี	๒ ปี	๓ ปี	๔ ปี	๕ ปี	มากกว่า ๕ ปี	รวม	มีชดนม
บวชเป็นสามเณร	๗	—	๑	๑	—	—	—	—	๑๑	๐.๒๗ ปี
บวชเป็นพระภิกษุ	—	๖	๑	๗	๓	—	—	๒	๑๑	๑.๑๗ ปี

ชาวบ้านส่วนมากบวชอยู่ชั่วระยะเวลาหนึ่งเท่านั้น จึงจะเห็นได้จากตารางที่ ๔๖ เมื่อเปรียบเทียบกันแล้วการบรรพชาได้รับความนิยมไม่ถึงครึ่งหนึ่งของการอุปสมบท และส่วนมากมักจะบวชไม่ถึง ๑ พรรษา (น้อยกว่า ๓ เดือน) ส่วนผู้ที่อุปสมบทนั้นเกือบร้อยละ ๓๗ บวชเพียงพรรษาเดียว อีกร้อยละ ๓๗ บวชอยู่ ๒ ปี สำหรับผู้ที่บวชอยู่นานกว่า ๓ ปี นั้น มีอยู่น้อยและมีจะเป็นผู้ที่ประสงค์จะบวชอยู่นาน ๆ

ก. การบรรพชา ไต่ถามได้ว่าแล้วว ในตำบลนาบ้ำ ผู้ที่เคยบวชเป็นสามเณรก็มีอยู่น้อยรายกว่าผู้ที่เคยบวชเป็นพระภิกษุ ที่วัดทองคิงใน พ.ศ. ๒๕๐๓ มีสามเณรอยู่เพียง ๓ องค์ นอกจากสามเณรจำนวนนั้นแล้ว ในระหว่างเข้าพรรษาปี ๒๕๐๓ มีสามเณรบวชใหม่ ๔ รูป แต่ก็สึกออกไปหมดเมื่อออกพรรษา เมื่อพิจารณาจากประสบการณ์ของหัวหน้าครัวเรือนที่เป็นชายดังกล่าวแล้วข้างต้นของผู้ที่กำลังบรรพชาอยู่ในขณะนี้ ก็อาจกล่าวได้ว่าโดยทั่วไปแล้วการบวชเป็นสามเณรนั้นเป็นเพียงระยะเวลาสั้น ๆ หากบิดาหรือมารดาหรือญาติตายเสียชีวิตไป บุตรหลานที่เป็นชายก็อาจบวชเป็นสามเณรที่คึกคักให้สัก ๒ หรือ ๓ สัปดาห์ บางทีพระภิกษุก็อาจจะชักชวนให้ศิษย์วัดที่ปฏิบัติท่านอยู่ (มักจะเป็นญาติ) บวชเป็นสามเณรโดยมีขอแม่ว่าอยากจะได้ลูกเมื่อไรก็ได้ มีอยู่เพียง ๒-๓ ราย เท่านั้นที่บวชอยู่นาน ๆ เพื่อศึกษาศาสนาและต่อมาอุปสมบท

ในทางปฏิบัติทั่วไปนั้น การบรรพชากระทำในพิธีเดียวกันกับการอุปสมบทในระยะก่อน
เข้าพรรษา ตามลำดับการของพิธีอุปสมบทนั้นนาจะต้องบวชเป็นสามเณรก่อนแล้วจึงจะบวช
เป็นพระภิกษุในภายหลัง ดังนั้นการบรรพชาจึงเป็นขั้นแรกของการอุปสมบท การบรรพชาน
ไม่ว่าจะเข้าร่วมกับการอุปสมบทหรือจะแยกทำต่างหากก็ตาม นับว่าเป็นพิธีที่ย่นย่อกว่าพิธี
อุปสมบท ซึ่งจะได้กล่าวถึงในตอนต่อไป

ก่อนที่จะบรรพชานนั้นผู้ที่บรรพชาจะต้องท่องคำขอบรรพชา และคำอาราธนาศีลสืบเป็น
ภาษาบาลีให้ไตร่เสียก่อน ต่อจากนั้นก็โกนผม จะโกนทั่วคหรือที่ขานักโกน เครื่องอัฐบริขาร
และสิ่งของที่ทำเป็นทองใช้ในพิธี เช่น ดอกไม้ ภูษา เทียน จะต้องเตรียมไว้ให้พร้อม เมื่อ
จะไปบรรพชานผู้ที่บรรพชาจะสวมเครื่องแต่งกายสีขาว การบรรพชานไม่ต้องมีพระมานั่ง
เป็นพยาน ไม่เหมือนกับการอุปสมบท ซึ่งนอกจากจะมีพระอุปัชฌาย์แล้วยังต้องมีพระอื่น ๆ มา
เป็นพยานด้วย พิธีบรรพชาทำกันในโบสถ์ มีลำดับการของพิธีโดยย่อดังนี้ ผู้ที่จะบรรพชา
ประสงค์จะไปที่หน้าพระอุปัชฌาย์แล้วกล่าวคำขอบรรพชา พระอุปัชฌาย์จะส่งสอนข้อประพฤติก
ฎีปฏิบัติเหมาะสมแก่การเป็นสามเณร (หลักเสียงพฤติกรรมของเด็ก ไม่เล่นสน และต้องสนใจ
ศึกษาพระธรรม รักษาศีล พิจารณาสังขารว่าเป็นของไม่เที่ยงไม่แท้ เป็นสิ่งที่ไม่น่าปรารถนา
สำรวจกาย วาจา ใจ เป็นต้น) ต่อจากนั้นพระอุปัชฌาย์หยิบผ้าอังสะพาดไหล่ให้ ผู้ขอบรรพชา
ออกไปครองผ้าแล้วกลบมารบศีลสืบ เป็นอันเสร็จพิธี

การบรรพชานนั้นบางทีก็ต้องทำอย่างกะทันหันเพื่อที่ศึกษาให้ผลตาย ในกรณีเช่นนี้มัก
ทำพิธีได้ง่าย ๆ ตัดรายละเอียดปลีกย่อยของพิธีออกไปเสีย เจ้าอาวาสก็จะเป็นผู้บรรพชาให้
สามเณรที่บรรพชาด้วยเหตุนี้ จะบรรพชาอยู่ในระยะเวลาอันสั้นเพียง ๒-๓ สัปดาห์เท่านั้น
สามเณรที่ประสงค์จะบรรพชาอยู่นาน ๆ เพื่อเตรียมตัวจะอุปสมบทต่อไปนั้น จะทำพิธีดังกล่าว
มาแล้วข้างต้น

การบรรพชามีความสำคัญต่อชีวิตในระยะต่อไปของผู้บรรพชาอย่างไรบ้าง การบรรพชา
นั้นไม่ได้จำกัดอายุของผู้ที่บรรพชา แต่ผู้ที่บรรพชาจะต้องมีอายุมากพอที่จะควบคุมตัวเอง
และสามารถปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ข้อบังคับที่กำหนดไว้สำหรับสามเณรได้ ดังนั้นจึงไม่มีสามเณร
ที่อายุต่ำกว่า ๑๐ ปีเลย โดยทั่วไปแล้วผู้ที่บรรพชาเป็นสามเณรมักจะมีอายุระหว่าง
๑๒ ถึง ๑๕ ปี และตามทฤษฎีจะต้องเรียนจบชั้นประถมศึกษา ๔ แล้วหรืออย่างน้อยก็ต้อง

อ่านออกเขียนได้ หน้าทีของสามเณรนั้นในตอนเช้าจะต้องออกบิณฑบาตพร้อมกับพระภิกษุ
 ในตอนบ่ายก็เข้าชั้นเรียนศึกษาพุทธประวัติ พระธรรมวินัย และเรียงความเรื่องเกี่ยวกับศาสนา
 มีเจ้าอาวาสเป็นผู้สอน หากผู้เรียนไม่เข้าใจ การสอนก็อาจหยุดไปชั่วคราวได้ (ใน พ.ศ.
 ๒๕๐๓ เคยขงงักอยู่ถึง ๓ สัปดาห์) ถึงปลายปีสามเณรจะต้องสอบความรู้ในเรื่องที่เรียน
 มาแล้ว สามเณรมักติดตามพระไปทำพิธีส่วนครอบครัวและพี่น้องเกี่ยวเนื่อง กับตัวบุคคลให้
 ชาวบ้าน และมักร่วมในพิธีต่าง ๆ ทั่ววัดด้วย จึงมักทำบาทสวนมนต์ที่ไร่เสมอ ๆ ได้ ระเบียบ
 ปฏิบัติในวัดไม่สู้จะเข้มงวดกวดขันนัก สามเณรมีโอกาสได้พบปะกับญาติพี่น้องที่มาทำบุญที่วัด
 ได้บ่อย ๆ และอาจจะไปเยี่ยมบ้านได้ในบางโอกาส อาจสรุปได้ว่า การบรรพชาชั่วคราวนั้น
 หาได้ทำให้ผู้บรรพชาทุกคนซึ่งยังเยาว์วัยอยู่นั้นรู้สึกซาบซึ้งในคุณค่าไม่ ผู้ที่บรรพชาอยู่
 เป็นเวลานาน ๆ เพื่อจะอุปสมบทต่อไป ผู้ที่บรรพชาชั่วคราวนั้นส่วนมากความเข้มงวดในเรื่อง
 เวลาอาหารและการที่ต้องแยกตัวจากโลกของสามัญชนทำให้ยากขวยเรียนต่อไปนาน ๆ

ด้วยเหตุที่การบรรพชาทำกันในระยะที่เปลี่ยนจากวัยเด็กไปสู่วัยรุ่น การบรรพชาจึงนับ
 ว่าเป็นเครื่องแสดงถึงการเปลี่ยนแปลงนี้ และโดยทฤษฎีเป็นการแสดงว่าเด็กได้ย่างเข้าสู่วัย
 ซึ่งทำให้เขาพร้อมที่จะปฏิบัติตามวินัยของศาสนาได้แล้ว แต่ความจริงแล้วมีเด็กหนุ่มเพียง
 ไม่กี่คนที่บวชเป็นสามเณร เรื่องนี้จึงกลายเป็นประสบการณ์ของคนส่วนน้อยไป อนึ่ง ในความ
 เป็นอยู่ทางโลกก็มีการเปลี่ยนแปลงโดยทั่วไป ซึ่งแสดงถึงการพ้นจากวัยเด็กไปสู่วัยรุ่น เป็นต้น
 ว่า เด็กผู้ชายเมื่ออายุได้ ๘-๑๒ ปี ก็จะต้องทำหน้าที่เลี้ยงดูโคกระบือ ให้อาหารและ
 อย่าน้ำให้ เมื่ออายุได้ ๑๓-๑๔ ปี ก็ช่วยทำงานต่าง ๆ ในนา บางทีก็ช่วยไถนาได้แล้ว
 สำหรับเด็กผู้หญิงนั้นเมื่ออายุได้ ๑๓-๑๔ ปี ก็รับภาระหุงหาอาหารและงานในน่ายางอย่าง
 เช่น บักดำ สิ่งเหล่านี้เป็นเครื่องหมายแสดงถึงการย่างเข้าสู่วัยรุ่น และเป็นภาระ
 รับผิดชอบในงานต่าง ๆ ของครอบครัวเพิ่มขึ้น

ข. การอุปสมบท การบวชเป็นพระภิกษุนี้แม้ว่าส่วนมากจะเป็นระยะเวลาอันสั้น
 คือเพียงพรรษาเดียวก็ตาม แต่ก็ยังเป็นสิ่งที่มีความหมายสำคัญต่อชีวิตของผู้ชาย ตามคตินิยม
 มนุษย์ชายหนุ่มที่มอายุ ๒๐ ปีบริบูรณ์ควรจะอุปสมบท และเมื่อสึกออกมาแล้วก็พร้อมจะ
 สมรสตั้งครอบครัวและรับผิดชอบงานต่าง ๆ ในฐานะที่เป็นผู้ใหญ่

ในบรรดาชายสูงอายุในหมู่ที่ ๒ ตำบลนาขำมีจำนวนผู้เคยอุปสมบทมากพอทนบ่ใด
ว่าการอุปสมบทเป็นสถาบันที่สำคัญอย่างหนึ่งในชนบท (ประมาณร้อยละ ๕๘ ของหัวหน้า
ครัวเรือนที่เป็นชายเคยอุปสมบทมาแล้ว) ทิวทองคัง ใน พ.ศ. ๒๕๐๓ นั้นนอกจาก
เจ้าอาวาสและพระภิกษุที่อุปสมบทหลายพรรษาอีก ๓ รูปแล้ว ก็มีชายหนุ่มซึ่งอยู่ในหมู่ที่

๑-๔ ตำบลนาขำมาอุปสมบทอยู่ ๑ พรรษาอีก ๑๒ รูปด้วยกัน

เมื่อพิจารณาในแง่ความร่วมมือของญาติและคนในชุมชนตลอดจนค่าใช้จ่ายแล้ว การ
อุปสมบทก็เป็นพิธีที่ใหญ่โตทกเทียบเท่ากับพิธีใหญ่ ๆ อีก ๒ พิธี คือ พิธีสมรสและพิธีทำศพ พิธี
อุปสมบทเป็นพิธีสำคัญพิธีหนึ่ง ลักษณะการร่วมมือของญาติและคนในชุมชนตลอดจนค่าใช้จ่าย
และอื่น ๆ ใดก็กล่าวไว้โดยละเอียดในบทที่ ๑๐ เรื่องลักษณะของเครือญาติแล้ว (แม้ว่า
ในพิธีอุปสมบทแต่ละรายจะสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายไม่เท่ากับรายที่ใดก็ตาม แต่
การร่วมมือของญาติและคนในชุมชนก็มีลักษณะเหมือนกัน ๆ กันทุกราย)

ก่อนที่จะกล่าวถึงความสำคัญของการอุปสมบทชั่วคราวต่อวิถีชีวิตในระยะต่อไปของผู้
อุปสมบท ควรจะกล่าวถึงลำดับการสำคัญ ๆ ในพิธีอุปสมบทเสียก่อน รายละเอียดของพิธี
อุปสมบทในภาคกลางของประเทศไทยนั้น จะหาอ่านได้จากหนังสือที่พิมพ์ขายอยู่ในปัจจุบัน
หลายเล่มเป็นต้นว่า ที่เขียนโดยพระยาอนูมานราชัน^๑ และคอฟแมน^๒ ในที่นี้เขาแต่
ลำดับการที่สำคัญ ๆ มากกล่าวอีกครั้งหนึ่ง และจะเน้นตอนที่เป็นพิธีอันเกี่ยวเนื่องกับตัวบุคคล

ต่อไปนี้เป็นลำดับการในพิธีอุปสมบทชายผู้หนึ่งซึ่งเป็นพระภิกษุอยู่ทิวทองคังเมื่อ พ.ศ.
๒๕๐๓ พิธีอุปสมบทรายนี้ทำกันเป็นเวลารวม ๓ วัน

เจ้าอาวาสวัดใหญ่อินทารามซึ่งเป็นพระอุปัชฌาย์และเจ้าอาวาสวัดทองคังช่วยกันเลือก
วันอุปสมบทให้ บิดา น้ำสาวและยายของผู้อุปสมบทเป็นเจ้าภาพ การเตรียมงานต่าง ๆ ทำกัน
ที่บ้านของบิดามารดาของผู้อุปสมบท

ก่อนถึงวันงาน ๒-๓ วัน นาคได้ไปอยู่ที่วัดเพื่อเตรียมตัวอุปสมบท ครั้นถึงวันลูกศิษย์
พระภิกษุรูปหนึ่งก็โกนผมให้นาคที่วัด ต่อจากนั้นก็แต่งกายด้วยผ้าขาว แล้วญาติ ๆ ก็พากัน
เห็นนาคไปตามบ้านญาติผู้ใหญ่เพื่อขอขมาและขอพร (ได้อธิบายไว้แล้วในบทที่ ๑๐ ตอนที่
กล่าวถึงความร่วมมือของญาติในพิธีอุปสมบท)

^๑Anuman Bajadhon, ส.ก. หน้า ๖๘-๗๖
^๒Kaufman, ส.ก. หน้า ๑๒๓-๑๓๒

คนวันสัปดาห์มีพธูทำขวัญนาคที่บ้านงาน หมอทำขวัญซึ่งเป็นคนสูงอายุและมีความ
 รอบรู้เกี่ยวกับพธูเป็นผู้ประกอบพธู พธูนั้นแสดงถึงคุณค่าทางศาสนา รวมทั้งคุณค่าทาง
 เศรษฐกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการที่บิดามารดาได้เลี้ยงดูบุตร ซึ่งบุตรจะต้องตอบแทน
 บุญคุณ พธูทำขวัญนาคเริ่มต้นด้วยการอัญเชิญเทวดาให้มาร่วมในพิธี และช่วยอำนวยความสะดวก
 มงคลให้ ต่อจากนั้นถึงตอนสำคัญซึ่งกล่าวถึงการทำขวัญนาคได้เลี้ยงดูบุตรมาแต่ต้น
 ติดยิ่งใหญ่ ความเจ็บป่วยที่มารดาได้รับในขณะตั้งครรภ์ การที่บิดามารดาฟูมฟักรักษายศ มีการ
 สรรเสริญบิดามารดาที่ใดเก็บออมเงินทองไว้ทำพธู ซึ่งเป็นการเพิ่มพูนผลบุญ ต่อจากนั้น
 ก็มีการแนะนำสั่งสอนนาคถึงความสำคัญของการอุปสมบท ต่อไปก็เชิญขวัญของนาคซึ่งหนีไป
 ให้กลับมายู่กับตัวของนาค (กล่าวกันว่าการทำขวัญหนีไปนั้นบางทีอาจจะเนื่องจากขี้หว่งใย
 ในชีวิตฆราวาสอยู่ การเรียกขวัญเป็นการโน้มน้าวใจนาคให้ละทิ้งชีวิตฆราวาสชั่วคราว และ
 เป็นการให้ความอุ่นใจแก่นาคในยามวิฤกคิน) เมื่อทำขวัญนาคแล้วก็มีกรเวียนเทียน

บ้ายวันรุ่งขึ้นก็แห่นาคไปทั่ว ญาติพี่น้องและเพื่อน ๆ ช่วยกันถือสังข์ของต่าง ๆ ที่จะใช้
 ในพิธีอุปสมบท ขยวนแห่เดินเวียน ๓ รอบ นาคไหว้เสมา ซึ่งเรื่องนพรธยานมาน
 ราชชน (อธิบายว่าเป็นลทธิความเชื่อเรื่องผีสิงเทวดาทิ้งเหลืออยู่ คือ เชื่อกันว่าทเสมา
 นั้นไม่ว่าจะเป็นเสมาเมืองหรือเสมาที่สถานศักดิ์สิทธิ์จะมีผีรักษาอยู่ และจะต้องสักการบูชา
 ก่อนจะทำพิธีสำคัญ ๆ ภายในเขตเสมาโบสถ์นั้นถือว่าเป็นบริเวณศักดิ์สิทธิ์) แล้วนาค
 เข้าโบสถ์โดยอุ้มขี้มนจรณประทูเข้าไป

พระอัฐฌาย์ พระคู่สวด ๒ รูป และพระอนคยที่จะเป็นพยานนั่งรออยู่ในโบสถ์ก่อนแล้ว
 ลำดับการสำคัญ ๆ ของพิธีอุปสมบทมีดังนี้ (๑) นาครับไตรจากเจ้าภาพและญาติพี่น้อง
 เข้าไปนั่งคุกเข่าต่อหน้าพระอัฐฌาย์ (๒) พระอัฐฌาย์สอนนาคเกี่ยวกับข้อปฏิบัติควร
 แก่การเป็นพระภิกษุ และชี้ให้เห็นว่าสังฆารเป็นของที่น่าเกลียดไม่พึงปรารถนา ต่อจากนั้น
 ก็หิยผ้อสังสัทม์ให้ (๓) พระคู่สวดนำนาคไปครองผ้าเอายาตรสะพายให้ นาคอาราธนา
 และรับศีลสืบ ตอนนาคเป็นสามเณรแล้ว (๔) พระคู่สวดถามเป็นภาษาบาลีเพื่อว่ามิคณ
 สมบัตินี้จะเป็นพระภิกษุครบถ้วนหรือไม่ (๕) ต่อจากนั้นพระภิกษุก็สวดมนต์ตฤกตฤกรม
 เกี่ยวกับมงคลของการอุปสมบท พระอัฐฌาย์สั่งสอนเกี่ยวกับความดีความชอบและหน้าที่

๑ Anuman Rajadhon, ล.ก. หน้า ๗๔

ต่าง ๆ ของพระภิกษุ ฯลฯ (๖) ในตอนท้ายพระภิกษุสวทอนโมทนาและให้พร พระภิกษุ
ที่อุปสมบทใหม่กรวดนาคที่ศกศลให้ญาติพี่น้องมาร่วมในพิธีอุปสมบท และญาติที่ตายไปแล้ว

(๗) ท้ายที่สุดญาติพี่น้องที่มาในพิธีถวายของแก่พระภิกษุที่อุปสมบทใหม่

ในตอนเย็นหลังจากเสร็จพิธีอุปสมบทแล้วก็มีพิธีฉลองพระที่บาน นิมนต์พระภิกษุที่บวช
ใหม่ และพระภิกษุอื่นอีกจำนวนหนึ่งไปสวดมนต์เย็นที่บาน รุ่งขึ้นก็นิมนต์ไปสวดมนต์เช้าอีก
ครึ่งหนึ่งขณะพระสวดมนต์ ญาติมิตรที่มาร่วมงานก็ตักบาตรและถวายอาหารแก่พระ
เสร็จแล้วก็กรวดนาค

เมื่อพิจารณาในแง่การอุปสมบทเป็นพิธีอันเกี่ยวเนื่องกับตัวบุคคล สิ่งต่าง ๆ ดังต่อไปนี้
มีความสำคัญต่อตัวผู้อุปสมบทเองเท่า ๆ กับต่อบรรดาญาติพี่น้อง

๑) ในพิธีมีอยู่หลายตอนที่เน้นถึงพันธะและหน้าที่ของผู้อุปสมบทต่อบิณฑมารดา
และญาติผู้ใหญ่ เป็นต้นว่า นาคจะต้องขอมมาญาติก่อนที่จะอุปสมบท การย่ำให้นาคสำนึก
ในบุญคุณของบิณฑมารดาในพิธีทำขวัญนาค การกรวดนาคที่ศกศลให้ญาติทั้งที่ยังมีชีวิตอยู่
และตายไปแล้วในระหว่างทำพิธีและเมื่อจบพิธี

๒) มีการโน้มน้าวใจนาคให้เกิดความรู้สึกว่า การอุปสมบทนั้นเป็นการเข้า
สู่วัยผู้ใหญ่ ซึ่งศาสนาดูแลมีความสำคัญต่อตนเอง ต่อครอบครัวและต่อญาติพี่น้อง ในพิธี
ทำขวัญนาคก็มีการขอมรับว่าการเปลี่ยนแปลงทำให้เกิดความวิตกกังวลใจ พิธีการต่าง ๆ
ในการอุปสมบทเองนั้น ส่วนมากก็เกี่ยวข้องกับการย่ำให้ผู้ที่อุปสมบทตระหนักว่า ตนจะต้อง
ประพฤติปฏิบัติตามระเบียบวินัยของสงฆ์โดยเคร่งครัด ซึ่งหมายถึงการละเว้นจากโลกีย์วิสัย
ทั้งปวง

๓) เมื่อพิจารณาในแง่ของการมีส่วนร่วมในงาน การช่วยงานด้วยสิ่งของ และ
แรงงาน ตลอดจนให้ความสนับสนุนด้วยประการต่าง ๆ การอุปสมบทก็ไม่เพียงแต่เกี่ยวข้องกับ
กับตัวผู้อุปสมบท และบิณฑมารดาเท่านั้น แต่ยังเกี่ยวข้องกับญาติพี่น้อง และคนในชุมชน
มีส่วนร่วมในงานนี้ และได้รับผลบุญมากน้อยตามควรอีกด้วย

การบวชเป็นพระชั่วคราวมีความสำคัญในเชิงศาสนา และมีผลต่อชีวิตของผู้บวช
ภายหลังที่สึกออกมาแล้วอย่างไรบ้าง

ความมุ่งหมายสำคัญของการอุปสมบทก็เพื่อจะให้บิณฑบาตและบรรพบริษทลงลัไป
แล้วไ้รับผลบุญ บิณฑบาตประสงคเให้บุตรชายอุปสมบท และบุตรภริสกว่าตนมีพันธะ
ที่จะต้องทำคงนเพื่อคอบแทนบุญคุณ บิณฑบาตในฐานะที่เป็นเจ้าภาพก็ไ้บุญ นี้ก็เป็น
ตัวอย่างอกขอหนึ่งซึ่งแสดงให้เห็นถึงการแผ่บุญแผ่กุศลไปให้ผู้อื่น อันเป็นลักษณะที่เด่นชัด
ในการปฏิบัติศาสนกิจของพุทธศาสนิกชน นอกจากนั้นในพิธีอุปสมบทเอง ยังมีบางตอนทเนน
ถึงหน้าที่ของผูอุปสมบทต่อบิณฑบาต และบรรพบริษทลงลัไปแล้วอีกด้วย

ความมุ่งหมายสำคัญอีกประการหนึ่งของ การอุปสมบทก็คือ ผูอุปสมบทเองก็ไ้บุญด้วย
ถอกันว่าการอุปสมบทเป็นการกระทำที่ไ้บุญมากที่สุด แม้กระทั่งผู้ชกยากจนไม่สามารถจะทำ
บุญด้วยวิธีอื่น เช่น ถวายสังข์ของแก่พระภิกษุ สร้างวัด ฯลฯ ก็สามารถจะอุปสมบทไ้ ผู้ที่
อุปสมบทจะไ้รับผลบุญซึ่งจะช่วยอำนวยความสขความมั่งคั่งสม บูรณ์ให้แก่ตนทั้ง ในชาตินี้
และชาติหน้า และจะช่วยปลดเปลื้องเคราะห์กรรมต่าง ๆ อันเนื่องมาจากบาปที่ตนได้ทำไว้
ทั้งในชาติก่อนและชาตนอกด้วย

การบวชเป็นพระภิกษุชวครวณนี้ทำให้บวชไ้รับความมรและมีประสขการณทางศาสนา
อย่างไรบ้าง กิจวัตรประจำวันของพระภิกษุมคังน คือ ตนแต่เช้าตรู ออกบิณฑบาตประมาณ
๖ นาฬิกา เมื่อฉนจึงหันเข้าแล้ว ประมาณ ๘ นาฬิกาถึงสวคมนต์เข้าราวครึ่งชั่วโมง
ต่อจากนั้นทำกิจส่วนตัว เช่น ชกสังข์จิวร เป็นต้น เวลา ๑๑ นาฬิกา ฉนจึงหันเพล
๑๒ นาฬิกาถึง ๑๕ นาฬิกา ศึกษาพระธรรม สึกขาบท พุทธประวัติ ฯลฯ และเตรียมตัวสอย
นักษกรรมซึ่งจะสอยกันในวันเดือนฉนวาคม เมื่อหมดเวลาเวียนแล้วก็พักผ่อนไปจนถึง ๑๗
นาฬิกา จึงสวคมนต์เช่นซึ่งจะกินเวลาราว ๑ ชั่วโมง ในตอนกลางคืนก่อนที่จจะจำวัด คือ
ประมาณ ๒๒ นาฬิกา ถึงสวคมนต์อีกครั้งหนึ่งและกรวดนาคาศึกศล

ระหว่างเข้าพรรษากิจที่พระภิกษุจะต้องปฏิบัติกันนั้นว่ามีมากที่สุด ก่อนฉนจึงหันเข้า
จะต้องลงโบสถ์เพื่อปลงอาบัติและสวคมนต์ การทำวัตรทั้งในตอนเช้าและตอนเย็นใช้เวลานาน
กว่าเมื่อออกพรรษาแล้ว และการออกไปนอกวัดก็เข้มงวดกวคดขันกว่าด้วย ในวันพระนั้น
พระภิกษุไม่ต้อง ออกบิณฑบาต เพราะชาวบ้านจะนำอาหารมาถวายที่วัด แต่ก็จะต้องทำ
ความสะอาดบริเวณวัด และอย่างน้อยที่สุดพระบางรูปจะต้องสวคมนต์เช้าและเทศน์หลังจาก

• มัจจุบันนี้การสอบนักษกรรมทำกันที่สนามสอบในจังหวัดชลบุรี

ฉันจึงหันเข้าแล้ว พระภิกษุทอปล่มบทยเพียงพรรษาเดียวก็ไม่ต้องศึกษาคำสอนอย่างเคร่งครัดนัก ไม่ต้องสอบนักธรรม และการศึกษาเล่าเรียนนั้นส่วนใหญ่ก็เพียงแต่ท่องจำทสวดมนต์ที่สำคัญ ๆ และสีกขาบต่าง ๆ เท่านั้น พระภิกษุทอปล่มบทยอยู่ ๒-๓ พรรษา มักจะสอบใ้แก่นักธรรมตรี แม้ว่าจะต้องเรียนภาษาบาลี แต่ก็มีความรู้ในเรื่องนี้เพียงเล็กน้อย เพียงแต่อ่านได้แต่ไม่เข้าใจเรื่องราวมากนัก หากบวชสองพรรษาก็มีโอกาสได้เทศน์บ้าง ๒-๓ ครั้ง และได้ร่วมในพิธีต่าง ๆ ทั้งวัดและที่ต่างบ้าน อาจสรุปได้ว่า พระภิกษุทอปล่มบทยเพียงพรรษาเดียวนั้นมีความรู้ทางศาสนาน้อยมาก ถ้าอปล่มบทยอยู่ ๒-๓ พรรษาก็จะมีความรู้มากขึ้น ที่สำคัญคือ มีความรู้ในเรื่องบทสวดมนต์และพิธีการต่าง ๆ ซึ่งจะเป็นประโยชน์แก่ตนเอง เมื่อสึกออกไปแล้วไม่รู้ว่าผูกเคยอปล่มบทยอะไร รับความรู้ทางศาสนาในระดับใดและมี ประสบการณ์ทางศาสนาใดบ้างเพียงใดก็ตาม การปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ ของพระภิกษุณั้ว่าเป็นการฝึกลบนิสัยใจคอได้บ้างเหมือนกัน การรับประทานอาหารเพียงวันละ ๒ เวลา การไม่เที่ยวไม่เตร่ การสำรวมกายและสำรวมใจให้ประพฤติกแต่ในทางที่พระภิกษุพึงประพฤติ เหล่านี้เป็น การวางรากฐานให้ดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องของคลองธรรมในระยะที่กำลังหนุ่ม พระภิกษุหนุ่ม ๆ กล่าวว่าการเป็นพระทำให้คุณสามารถจับความรู้ ลึกฝ่ายคำและศัทธิเลิศได้ สอนให้ประพฤติดี ประพฤติชอบ ทำให้ใจคอสงบเยือกเย็นปราศจากกิเลสต่าง ๆ เช่น ความโกรธ ความโลภ และ กามตัณหา

ชายหนุ่มที่บวชในส่วนมากบวชเมื่ออายุเพียง ๒๐ กว่าปี ปกติคนในวัยนี้ยังไม่โตสมรส ยังไม่มีทัศนทำการกสิกรรมของตนเอง ต้องทำการกสิกรรมในที่ดินของบิดามารดาและอาศัย อยู่กับบิดามารดา กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การอปล่มบทยในวัยนี้ถือว่าเหมาะสมและสมควร เพราะคนในวัยนี้ยังไม่ต้องรับผิดชอบและไม่ต้องห่วงใยเรื่องครอบครัว อนึ่ง ฤๅเข้าพรรษา ก็เป็นระยะเวลาที่ไม่ต้องไ้แรงงานมากนักในการกสิกรรมเพราะต้นข้าวก็ปลูกไปแล้วและยังไม่ถึงเวลาจะเก็บเกี่ยว สำหรับผู้ที่มีความประสงค์จะอปล่มบทยสัก ๒ หรือ ๓ พรรษา ก็อาจหาแรงงานอื่นมาทดแทนได้ ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าระยะเวลาที่อปล่มบทยนั้นเป็นระยะที่คนอย่างเข้าสู่ วัยผู้ใหญ่ และประสบการณ์ที่ได้รับจากการอปล่มบทย (การลดละชีวิตฆราวาสไปสู่ชีวิตที่ม ระเบียบวินัยและการหมกมุ่นกับศาสนาเป็นการเตรียมตัวสำหรับความ รับผิดชอบซึ่งจะเพิ่มขึ้น ในระยะต่อไปของชีวิต)

การสักกไม่มิข้อมัจจากัดหรือความเสียหายแต่อย่างใด เมื่ออุปสมบทได้ ๑ พรรษาแล้ว
 และไม่ประสงค์จะอุปสมบทต่อไปอีกสักใด ผู้ที่สักกา จะอ้างว่าบุญที่ส่งผลให้ตนได้บวช
 ได้เวียนนนมเพียงแค่นั้น หรือว่าเกิดในวันรณซึ่งเป็นสัญญาว่าหมกบุญที่อุปสมบทต่อไปแล้ว
 ความจริงแล้วสัญญาที่แสดงว่าจะต้องสักกนนักคือเกิดความเบื่อหน่ายกิจวัตรต่าง ๆ ในวัด
 หรือครอบครัวเกิดต้องการให้มาช่วยงานกสิกรรมหรือเกิดสนใจผู้หญิงชนมานนเอง พิศสัก
 เป็นพิศง่าย ๆ ทำกันในโบสถ์ก่อนหน้าเจ้าอาวาสและพระภิกษุอื่น ๆ ที่อยู่ในวันนั้น ตามธรรมดา
 ผู้สักกใหม่ ๆ จะอยู่ทำงานรับใช้วัด ๓ วันก่อนที่จะกลับไปดำเนินชีวิตฆราวาสอีก (อาจจะอยู่
 ที่วัดตลอดเวลา ๓ วัน หรือจะไปบ้านในตอนเช้าแล้วกลับมาอยู่วัดในตอนเย็นก็ได้)

เมื่อกลับไปดำเนินชีวิตฆราวาสตามเดิมนี้ ผู้ที่เคยเป็นพระภิกษุมามาก่อนโดยเฉพาะ
 อย่างยิ่งผู้อุปสมบทนาน ๆ ก็ได้รับผลประโยชน์อย่างประการ เป็นต้นว่าในการสมรส พระภิกษุ
 หนุ่ม ๆ กล่าวว่ ถ้าได้เคยบวชเคยเรียนมาแล้วก็นับว่าได้เปรียบ ทั้งตัวผู้หญิงเองและบิดา
 มารดาของผู้หญิงถือว่าผู้ได้บวชได้เรียนแล้วจึงจะมีอุปนิสัยใจคอดี เป็นผู้ใหญ่จริง ๆ และ
 สามารถระดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องตามทำนองคลองธรรม

ประโยชน์อีกประการหนึ่งซึ่งนับว่าสำคัญกว่าประการแรกก็คือ ประสพการณ์ต่าง ๆ ที่
 ได้รับในขณะที่เป็นพระภิกษุอยู่นั้นช่วยให้ปฏิบัติหน้าที่ผู้นำในชุมชนได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะ
 อย่างยิ่งการเป็นผู้นำในทางศาสนาและพิธีต่าง ๆ ผู้ที่เคยเป็นพระภิกษุมามาก่อนมักจะได้รับกา
 รยกย่องจากชาวบ้านโดยใช้คำว่าที่ค้ำหน้าหรือ หากสอบเปรียญได้ก็จะเรียกว่ามหา เนื่องจากผู้
 เคยอุปสมบทมีความรอบรู้ในบทสวดมนต์และขบวนการในพิธีต่าง ๆ จึงอาจจะได้รับเชิญให้เป็น
 ผู้นำฝ่ายฆราวาสเวลาพิธี เช่น อาราธนาศีลในพิธีต่าง ๆ ทั้งทั่วและที่บาน หรืออาจเป็นผู้
 ประกอบพิธีทางวิญญาณ ผู้ที่เคยอุปสมบทบางคนก็หันมาประกอบอาชีพหมอซึ่งกันขยว่าเป็นเรื่อง
 ปกติ ด้วยเหตุที่การศึกษาโรคด้วยวิธีต่าง ๆ ในหมู่บ้านนั้นมักจะต้องใช้มนต์คาถาและน้ำมัน
 ผู้ที่เคยบวชเรียนมาจึงสามารถนำเอาความรู้ในเรื่องเหล่านี้มาใช้ในการรักษาโรคได้ ในตำบล
 นานาน วิถีทางที่สำคัญที่สุดอย่างหนึ่งทบุคคลจะได้รับคความนบถหรือความมีหน้ามตาก็คือ
 การเป็นหมอรักษาโรค และการที่เคยเป็นพระภิกษุกับการเป็นแพทย์แผนโบราณนั้นเข้ากันได้
 อย่างดีทีเดียว ดังจะเห็นจากกรณีแพทย์ประจำตำบลคนปัจจุบันซึ่งเคยเป็นเจ้าอาวาสมาก่อน
 ยิ่งไปกว่านั้นผู้เคยอุปสมบทเป็นพระภิกษุยอมจำนนในกิจกรรมต่าง ๆ ทางศาสนา หากต้อง

การที่จะมีหน้าตามากขึ้นและซบซู่ฐานะทางสังคมให้สูงขึ้นก็อาจเป็นกรรมกรวัดและเป็นผู้นำในการจัดงานประจำปีและพิธีต่าง ๆ ของวัดซึ่งเมื่อพิจารณาในแง่ของการร่วมมือทางสังคมแล้ว ก็เป็นงานของชุมชนที่สำคัญที่สุด แต่ลำพังการที่เคยอุปสมบทเท่านั้นก็ไม่มีความสำคัญที่จะทำให้บุคคลกลายเป็นหัวหน้าหรือผู้นำได้ จะต้องมียิ่งอื่น ๆ ประกอบอีกด้วย เป็นต้นว่า ฐานะทางเศรษฐกิจ ความเชี่ยวชาญในงานอาชีพ (ดังในรายที่เป็นหมอ) และความเฉลียวฉลาด

๔. การสมรส

ปกติการสมรสนับว่าเป็นจุดสำคัญในชีวิตของมนุษย์ทั้งชายและหญิง ผู้ชายมักอุปสมบทเสียก่อนแล้วจึงสมรส ในระยะไล่เลี่ยกัน (ในวัย ๒๐ ปีเศษ) แต่สำหรับผู้หญิงนั้นองค์ประกอบทางสังคมที่แสดงถึงการย่างเข้าสู่วัยผู้ใหญ่ก็คือการสมรสเท่านั้น ต่อเมื่อให้กำเนิดบุตรคนแรกแล้วจึงจะถือว่าเป็นผู้ใหญ่โดยสมบูรณ์

แม้ว่าการสมรสจะแสดงว่าทั้งชายและหญิงย่างเข้าสู่วัยซึ่งจะต้องตั้งครอบครัว มีบุตรและโดยทั่วไปจะต้องรับผิดชอบในฐานะที่เป็นผู้ใหญ่ก็ตาม แต่การสมรสก็ไม่ทำให้คนย่างเข้าสู่ความเป็นผู้ใหญ่ และมีวุฒิภาวะในทันทีทันใดหรืออย่างเห็นได้ชัด ปกติการสมรสที่อายุน้อยๆ จะอาศัยอยู่กับครอบครัวของบิดามารดาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งชั่วระยะเวลาหนึ่ง ต้องพึ่งพาอาศัยบิดามารดาในทางเศรษฐกิจหลายอย่าง ทำการถือกรรมสิทธิ์ในที่ดินของบิดามารดาโดยใช้แรงงานของตนเป็นเครื่องตอบแทน บทที่ ๘ ความสัมพันธ์ในครอบครัวนั้น ได้อธิบายถึงความผูกพันระหว่างครอบครัวผู้เยาว์และครอบครัวผู้อาวุโสในครัวเรือนผสมไว้แล้ว แม้ว่าบิดามารดาจะมีได้เป็นผู้นำอำนาจต่าง ๆ ในครัวเรือนอย่างเด็ดขาด และผู้สมรสไม่ถูกบังคับจากภักดิ์ให้ยินยอมเชื่อฟังบิดามารดาอย่างเคร่งครัดเหมือนครอบครัวของชาวอินเดียและชาวจีนก็ตาม ครอบครัวของผู้เยาว์ก็ยังอยู่ในฐานะเป็นรองอยู่ตนเอง ชุมชนจะยอมรับว่าผู้สมรสบรรลุวุฒิภาวะเป็นผู้ใหญ่โดยสมบูรณ์ก็ต่อเมื่อมีอายุมากขึ้น ได้รับมรดกและมีบทบาทการถือกรรมสิทธิ์ของตนเองสามารถแยกเรือนออกไปเป็นอิสระแล้วเท่านั้น

ในบทก่อนๆ (การสมรสและลักษณะของเครือญาติ) ได้อธิบายไว้แล้วถึงรายละเอียดบางประการในเรื่องชนิดของการสมรส ลำดับการในพิธีสมรส บทบาทของญาติมิตรในงานสมรส ค่าใช้จ่ายในการสมรส ฯลฯ ในที่นี้ผู้เขียนคิดว่าใครจะกล่าวแต่เพียงว่า ถัดจากพิธีอุปสมบทและพิธีทำศพแล้ว พิธีสมรสนับว่าเป็นพิธีอันเกี่ยวเนื่องกับตัวบุคคลที่สำคัญมากอีกพิธีหนึ่ง เป็นพิธีที่ญาติทั้งสองฝ่ายและเพื่อนบ้านมาร่วมงานและให้ความช่วยเหลืออย่างคึกคัก ทำให้พิธีสมรสเกิดความสำคัญต่อหมู่คณะหรือชุมชนชน

๕. การตาย

ก. การทำศพ พืชที่เกี่ยวข้องกับการตายนั้น ถือว่าเป็นพืชอันเกี่ยวเนื่องกับตัวบุคคลที่สำคัญที่สุดในชีวิต คนในชุมชนมีส่วนร่วมในงานมากกว่าพืชอันซึ่งเกี่ยวเนื่องกับตัวบุคคล การทำศพหนึ่งบุคคลใดเสียชีวิตไปนั้นนับว่าเป็นการสูญเสียทั้งแก่มวลญาติและแก่ชุมชน เป็นโอกาสหนึ่งที่ยุทธศาสนิกชนและคนในชุมชนจะให้ความช่วยเหลือแก่ครอบครัวของผู้เสียชีวิต ยิ่งไปกว่านั้นยังมีคูปองสงเคราะห์ทางศาสนาอีกด้วยซึ่งทำให้จำนวนงานให้ความช่วยเหลือและร่วมมือในงานนี้ ชาวบ้านซึ่งเป็นพุทธศาสนิกชนถือคติว่า การนำอาหารสิ่งของเงินทองไปช่วยทำศพ การไปเผาศพและการถวายอาหารและสิ่งของแก่พระภิกษุที่มาทำพิธีในงานศพจะทำให้ได้บุญ ดังนั้นพืชทำศพจึงมีความสำคัญต่อคนทั่วไปมากกว่าพืชอันอันเกี่ยวเนื่องกับตัวบุคคลหรือพืชสวนครัว เช่น พืชสมุนไพร พืชทำศพนั้นสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายมากจนกระทั่งมีคำพังเพยว่า "คนตายชายคนเป็น"

ในตอนนี้จะกล่าวโดยละเอียดถึงพิธีการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการทำศพตามที่ชาวตำบลนาบ้ำไปปฏิบัติกันอยู่และความหมายของการกระทำนั้น ๆ โดยจะยกเอาการศึกษารายการนี้มาเป็นตัวอย่างประกอบเช่นเดียวกับตอนอื่น ๆ ที่แล้วมา จะได้อธิบายถึงพิธีการต่าง ๆ ในงานทำศพ นายกวยซึ่งได้วิเคราะห์ไว้ในบทที่ ๑๐ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับบทบาทหน้าที่ของญาติและชุมชนในพิธี

๑) การศึกษารายการ พืชทำศพนายกวย นายกวยเสียชีวิตเมื่อวันที่ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๐๕ และได้ทำพิธีเผาศพในตอนเช้าวันที่ ๑๗ เดือนเดียวกัน ระยะเวลาของการตั้งศพไว้ที่บ้านก่อนจะนำไปเผาในส่วนนี้ ส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับฐานะและความมั่งคั่งของครอบครัวผู้ตาย ในตำบลนาบ้ำหากครอบครัวของผู้ตายมีฐานะดีก็จะตั้งศพไว้ถึง ๕ วัน ครอบครัวที่มีฐานะปานกลางก็ตั้งศพไว้ ๓ วัน ถ้าเป็นครอบครัวที่ยากจนก็ตั้งศพเพียงวันเดียว ยิ่งตั้งศพไว้ที่บ้านนานเท่าใดก็ต้องสิ้นเปลืองเงินมากจนเท่านั้น เพราะต้องนิมนต์พระภิกษุมาสวดทุกคืนและต้องจัดหาอาหารมาเลี้ยงศิษย์มาเยี่ยมศพด้วย (ผู้ที่เก็บศพไว้นาน ๆ ก่อนที่จะเผานั้นมีน้อยราย ครอบครัวที่มีฐานะมั่งคั่งหรือมีฐานะทางสังคมสูงตั้งอยู่ในชนบทและอยู่ในเมืองมักจะถือเป็นธรรมเนียมที่จะต้องเก็บศพเอาไว้ก่อน ผู้ที่จะเก็บศพไว้นาน ๆ ก่อนที่จะเผานั้นเมื่อตั้งศพที่บ้านเพื่อญาติที่ขานครบ ๗ วันแล้วก็จะเอาศพไปเก็บไว้ที่วัด)

พระกล่าวถึงพิธีทำศพของ นายกวยตั้งแต่ตอนตาย เป็นลำดับไปจนถึงตอนเผาศพ ๓ วัน

หลังจากตาย

คืนวันที่ ๑๔ นายกวยตายในตอนบ่าย เมื่อเอาผ้าห่มคลุมศพไว้แล้ว คนในข้านักออกไปนิมนต์พระ ขอกบวรคาถาตัพพนองและแจ้งกำหนดเป็นทางราชการ ไปซื้อหาอาหารและสิ่งของทำเป็นในการทำพิธีและจ้างขีพาทย์ ในคืนนั้นพระภิกษุ ๔ รูปมาสวดพระอภิธรรมที่บ้าน

เมื่อพระภิกษุกลับไปแล้วก็มีการเผาศพนอนอยู่บนตัก ในตอนเผาศพมีคน ๔ คน สวดพระมาลัยซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับ ขาป ขุนนร และสวรรค์ ความมุ่งหมายของการสวดคนก็เพื่อให้เจ้าทุกข์คลายความโศกโกลง กิจกรรมอื่น ๆ ในตอนนั้นก็เป็นเรื่องฆราวาส และเพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลินมากกว่า เช่น เล่นไฟ เล่นหมากรุก ตมสุรา และเล่นการพนันอย่างอื่น การเผาศพนั้นทำกันทั้ง ๓ คืน จนกระทั่งเผา ผู้ที่อยู่เผาศพมีทั้งญาติพี่น้อง เพื่อน ๆ ของผู้ตายและเพื่อนบ้าน จุดมุ่งหมายใหญ่เพื่อให้ครอบครัวของผู้เสียชีวิตคลายความทุกข์โศกโกลงไปและให้ความช่วยเหลือในยามทุกข์

วันที่ ๑๕ ในตอนเช้ามีนิมนต์พระภิกษุจากวัดทองคิง ๔ รูป มาสวดมนต์ที่บ้านเสร็จแล้วถวายจังหันเช้า เมื่อพระภิกษุฉันจังหันเสร็จแล้วมาชักของ ครอบครัวรวบรวมเอาตุ๊กตาคู่กลิ้งให้ผู้ตาย

ตอนบ่ายประมาณ ๑๖ นาฬิกา ทำพิธีอาขยาศพ ผู้ให้สัมภาษณ์คนหนึ่งกล่าวว่า "ในสมัยก่อนนั้นอาขยาศพกันทั้งตัวเลย" แต่สำหรับรายนสี่มาชิกของครอบครัวและญาติพี่น้องลงบนมือขวาของศพยื่นออกมานอกผ้าคลุมและมภาชนะรองน้ำไว้ จุดมุ่งหมายของพิธีอาขยาศพนั้นก็เพื่อความสะอาดศพ เห็นได้ชัดว่าพิธีทำศพรายนี้ทำตามขนบธรรมเนียมเพียงย่อ ๆ เท่านั้น เสฐียรโกเศศ ได้อธิบายเอาไว้ในหนังสือเรื่องประเพณีเก่าของไทยว่า ตามแบบโบราณนั้นจะต้องตีมนาคด้วยหมอกินไล่ไขหนาค ซึ่งถือว่าขับไล่สิ่งไม่ดีออกไปก่อนแล้วยกวางลงบนก้นแล้ว ๓ ก้อน และต้องขีตสี่ศพด้วยผิมะกรวดและขมิ้น เมื่ออาขยาศพแล้วแต่งศพด้วยกางเกงสีดำเสื้อขาว ในตอนนั้นพร้อมที่จะทำพิธีทางศาสนา

เอากรวงดอกไม้ธูปเทียนใส่มือศพพนมอยู่ โดยมีความมุ่งหมายให้ผู้ตายนำไปไหว้พระพุทธรูป ผู้ให้สัมภาษณ์ ๒ คนให้คำอธิบายถึงเรื่องพระพุทธรูปไม่เหมือนกัน คนหนึ่งกล่าว

• เสฐียรโกเศศ ประเพณีเก่าของไทย ๒๕๐๐ หน้า ๔๑๑.

ว่า พระจุฬามณีเป็นผุ้คอยรับวิญญาณของผู้ตาย อีกคนหนึ่งกล่าวว่าพระจุฬามณีคือพระเกศา
 ของพระพุทธเจ้าซึ่งได้ทรงปลงทิ้งเมื่อทรงผนวช และพระเกศาน้อยที่ยอดเขาหิมาลัย (ในหนังสือ
 เรื่องประเพณีเก่าของไทย เสฐียรโกเศศ^๑ อธิบายว่า กรวยดอกไม้ญี่ปุ่นเทียนและขางทมหมาก
 พลุควายนันใส่ในมอศพเพื่อนำไปไหว้พระจุฬามณีเคยบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เมื่อพระพุทธเจ้า
 ปลงพระเกศาแล้ววางไปนั้น พระอินทร์เอาพานรองรับไว้แล้วนำไปไว้บนสวรรค์พระจุฬามณี
 เคยซึ่งได้สร้างไว้ล่วงหน้า) เอาเงินเหรียญบาทใส่ปากศพด้วยเพื่อผู้ตายจะได้เอาไปใช้ใน
 เมืองผี

ตอนกลางคือพระภิกษุ ๔ รูปมาสวดพระอภิธรรม มีการสวดพระมาลัยและการเผาศพ
 เหมือนคนก่อน

วันที่ ๑๖ ตอนเช้ามีการสวดมนต์และเลี้ยงพระเช้าเช่นเคยวกนกับเมื่อวันก่อน เสร็จ
 แล้วเจ้าภาพกรวดน้ำอุทิศกุศลให้ผู้ตายและเลี้ยงอาหารผู้มาในงาน ในวันนี้ได้เอาศพใส่โลง
 เรียบร้อยแล้วหันหัวโลงไปทางทิศตะวันตกซึ่งเป็นทิศสำหรับคนตายโดยเฉพาะ โลงศพตั้งอยู่
 บนโต๊ะประดับมุกและมีดอกไม้ญี่ปุ่นเทียนบูชาอยู่หน้าโลง

ตอนกลางวันเลี้ยงอาหารผู้มาในงาน กลางคืนพระภิกษุมาสวดพระอภิธรรม

วันที่ ๑๗ ซึ่งเป็นวันสุดท้าย ตอนเช้าวันนี้มี การสวดมนต์และเลี้ยงพระเช้าเช่นเคย
 ต่อจากนั้นก็เลี้ยงอาหารผู้มาในงาน

สิ่งของต่าง ๆ ที่นำไปในขบวนแห่ศพและที่นำไปถวายพระภิกษุที่มาร่วมพิธีศาลาวัด
 ในตอนเผาศพนันได้จัดวางไว้หน้าโลงศพ สิ่งของเหล่านี้ได้แก่ ผ้าไตร ๒ สำรับ ดอกไม้ ผ้า
 ขาวม้า (เตรียมไว้แก่ผู้ช่วยหามศพ)

งานใหญ่ในตอนเช้าวันนั้นก็เป็นการเตรียมอาหารซึ่งมีผู้หญิงหลายคนช่วยกันทำและตกแต่ง
 แกร่งแคว่หามศพซึ่งเป็นงานของผู้ชาย

เวลา ๑๑ นาฬิกา ถวายจันทน์เพลิงแก่พระภิกษุ นอกจากพระภิกษุ ๔ รูปที่มาสวดมนต์
 ในตอนเช้าแล้วก็มีพระภิกษุเพิ่มมาใหม่อีก ๒ รูป พระภิกษุรูปหนึ่งนั้นเคยวงศ์เป็นญาติของ
 ผู้ตาย นอกจากนั้นก็มียศานชายคนโตของผู้ตายบรรพชาเป็นสามเณรอุทิศกุศลให้ด้วย เมื่อพระ

๑ ก. หน้า ๔๓๘-๔๔๐.

ภิกษุสามเณรฉันจังหันเสร็จและกรวดน้ำอุทิศกุศลกันแล้ว ผู้มาช่วยงานถึรับประทานอาหาร
กลางวันร่วมกัน

ประมาณ ๑๔ นาฬิกา กิจเตรียมขบวนแห่ศพ ตอนทห้ามโรงศพออกจากบ้านนมพธิ
ช่งกันไม่ให้ผมารบกวนในภายหลังด้วย คือจะต้องห้ามผ่านประตูบ้านซึ่งหมายถึงประตูไปสู่ป่า
สำหรับรายนไซ่กิ่งไม้ ๓ กิ่ง บุกทหลังคาเข่นรูปประตูโค้งเป็นสัญลักษณ์ของประตูบ้าน เมื่อ
ห้ามศพผ่านประตูบ้านแล้วกรอกรังไม้ทงไป ความมุ่งหมายในการทำเช่นนคคือเมื่อศพผ่านออก
ไปจากประตูบ้านแล้ว ผู้ที่จะหาทางกลับมาก็ไม่ถูกเพราะรอบประตูบ้านทงไปแล้ว

เมื่อห้ามโรงลงทางบันไดหลังบ้านแล้วก็นำไปวางไว้ในบริเวณบ้าน ข้าง ๆ แคร่ห้ามศพบุตร
หลานของผู้ตายเข้ามาไหว้ลาศพ จักหาซาแซ (เป็นภาษาจีนหมายถึงของ ๓ สิ่ง มีปลาหมกแห้ง
ไข่ และหมู) ส้ม สัรามาวางทพนคินค้านหัวโรง ลูกหลานเข้าไปจตุบเช่นไหว้ทละคน

เจ้าภาพแจกจ่ายผ้าขาวมาให้แก่ผู้ที่จะช่วยห้ามศพ เสร็จแล้วยกโลงตั้งบนแคร่แล้วแห่
ไปเป็นขบวน (ดูเรื่องการจัดขบวนในยบท ๑๐) การแจกผ้าขาวมานั้นเป็นการทำทานแทนผู้ตาย

ลักษณะบางอย่างในการแห่ศพเป็นการช่งกันไม่ให้ผมารบกวนภายหลัง ขบวนแห่ศพไม่
เดินออกทางประตูบ้าน ต้องพังรูดออกไปเพื่อช่งกันไม่ให้ผกลยเข้าบ้านได้ ชายคนหนึ่งถือ
ธงแดง ๔ ต้น ธงนคคคอยู่ปลายไม้ ชณะเคลอนขบวนไปก็เอาค้ำธงเคาะพนคินนคเพื่อขอ
อนุญาตเจ้าท เสฐียรโกเศศ^๑ กล่าวว่า ในประเทศไทยจะไม่ห้ามศพข้ามมาข้ามสวนและผ่าน
เข้าไปในบริเวณบ้านคน เพราะถือว่าไม่เป็นสิริมงคล) ขบวนศพรายนคแห่ออมบริเวณบ้าน
คนอื่น ๆ วกไปชนถนนทงไปสู่วัด

ชายออกคนหนึ่งเป็นผผคกรร่าใส่กระต่ายเงินกระต่ายทอง (กิมจิว) ไพรยไปตามทางท
ผ่านเป็นการอุทิศให้ผไม่มีญาติทมาคอรยผู้ตาย (ธรรมเนียมเช่นนเป็นธรรมเนียมเงิน) ใน
ครกรร่ามีกระต่ายช่งขกคป (เงินเบย) อยู่ด้วย รูปผนเออวางไวทเชิงสะพานทง ๒ ค้านทกสะพาน
ทขบวนผ่าน เป็นการช่งอนุญาตพระภมเจ้าท

บุตรชายของผู้ตายสวมเครองแต่งกายสขาวถือกระถางคปคินหน้าคพ กระถางคปนวาง
ไวชางเชิงคกรอนในชณะทเผาคพ และเมื่อเสร็จพคแล้วก็นากลยไปไวบนหงทขานเพื่อให้ญาติ
พนองของผู้ตายบชารลคคคผู้ตาย

ก่อนทงเขาไปในบริเวณวัดกจทรวขบวนเสยใหม่ คันขบวนได้แก่แตรวง ฉคมากคค
พระภิกษุ ผผหญิงและเด็กผผหญิงถือคอกไม้แล้วจงคคพระทชกคพ ๓ รูป (จับปลายแถบผ้าชงโยง

มาจากโลง) ผู้ให้สัมภาษณ์คนหนึ่งกล่าวว่า การที่พระชกศพนั้นหมายถึงว่า พระเป็น "แสงสว่าง นำผู้ตายไปสู่สวรรค์"

ผู้หามแคร่ศพเอาศพไปตั้งไว้บนศาลาก่อน แล้วนำผ้าไตร ดอกไม้ ดอกไม้จันทน์ จากแคร่มาจัดวางไว้หน้าพระภิกษุที่นั่งบนแถวอยู่บนศาลา ต่อจากนั้นก็ทำพิธีทางศาสนาเป็นครั้งสุดท้าย ผู้หญิงนั่งอยู่บนศาลา ผู้ชายส่วนใหญ่ยืนหรือนั่งอยู่นอกศาลา มีชาย ๓ คน ซึ่งเป็นผู้นำทางศาสนานั่งอยู่หน้าพระภิกษุ

เจ้าอาวาสวัดทองคั้งและพระภิกษุอีก ๔ รูป มานั่งยังอาสน์ที่เตรียมไว้ ญาติของผู้ตายถวายสิ่งของและดอกไม้บูชาเทียบแต่เจ้าอาวาส ผู้นำคนหนึ่งอาราธนาศีล ๕ เจ้าอาวาสให้ศีล ๕ ต่อจากนั้นก็อาราธนาเจ้าอาวาสให้แสดงพระธรรมเทศนา

พระธรรมเทศนานั้นแบ่งเป็น ๓ ตอน เมื่อเจ้าอาวาสเทศน์จบตอนหนึ่ง พระภิกษุอีก ๔ รูปขึ้นระสวดครั่งหนึ่งสลับกันไป ตอนแรกของพระธรรมเทศนากล่าวถึง ทกข ทถกถแห่งทกข และการดับทกข เจ้าอาวาสเทศน์ว่าพระธรรมเป็นเรื่องของความจริงอันแท้จริงถ้าปฏิบัติตามใดก็จะนำไปสู่การพ้นทุกข์ ผู้ที่ระสวดทกขให้พ้นทุกข์ได้จะต้องเป็นผู้ที่มีปัญญา ตอนที่สองของพระธรรมเทศนาเป็นเรื่องเกี่ยวกับลักษณะของการเป็นทกข คนทุกคนจะต้องประสบความทุกข์ การที่จะหลีกเลี่ยงให้พ้นได้ก็จะต้องเข้าใจถึงสาเหตุที่มาแห่งทกข ตอนสุดท้ายเจ้าอาวาสเทศน์ว่าชีวิตในโลกนี้เป็นวิฎฐสังสาร ทุกคนควรจะระลึกลงถึงความจริงข้อนี้ การที่ครอบครัวของผู้ตายได้ทำงานในวันนั้นเป็นการแสดงถึงความกตัญญูต่อผู้ตาย และตอนท้ายเจ้าอาวาสก็ให้พรแก่ครอบครัวของผู้ตาย

เมื่อจบพระธรรมเทศนาแล้วก็มี พระภิกษุมาเพิ่มอีกเป็นจำนวนรวม ๓๓ รูป เพื่อสวดมาติกาและบังสกล พระภิกษุที่มาใหม่ทั้งหมดนั่งบนแถวยาวอยู่ หลังเจ้าอาวาส ส่วนมากเป็นพระภิกษุทั่ววัดทองคั้งเอง มีพระภิกษุจากวัดอื่นอีก ๒ วัด ในตำบลใกล้เคียงรวมอยู่ข้าง

ต่อไปเป็นพิธีชกขึงสกล คือ นิมนต์พระภิกษุ ๑๘ รูป จากวัดทั้งสามนั้นขึ้นไปชกผ้าบังสกลซึ่งเจ้าภาพวางไว้บนหีบศพ เมื่อพระภิกษุขึ้นมโถงแล้วก็ยกศพลงจากศาลาไว้บนรอบเชิงตะกอนจากขวามาซ้าย ๓ รอบ แล้ววางหีบศพลงบนพนดิน การที่เวียนรอบเชิงตะกอนหมายถึงภพทั้ง ๓ คือ มนุษย์โลก นรก และสวรรค์ มนุษย์จะเวียนว่าตายเกิดอยู่ในภพ

ทั้ง ๓ น จะหลุดพ้นไปจากกบฏเมื่อถึงนิพพานแล้ว (เสฐียรโกเศศ อธิบายว่า อาจจะมีหมายถึง
ปริศนาธรรมคือ สัตว์ทั้งหลายย่อมเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในภพทั้ง ๓ และเป็นการเตือนใจให้ผู
ที่ยังมีชีวิตอยู่เร่งทำบุญไว้เพื่อจะได้หลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดไปสู่นิพพาน)

ต่อจากนั้นก็เปิดฝาโลงและกระทุ้งพนโลง ให้แยกออกเพื่อให้ไฟใหม่ ศัพได้ง่าย ต่อข
มพระวาล้างหน้าศพ ญาติพี่น้องของผู้ตายมุงกันเข้าไปตหน้าเป็นครึ่งสุดท้าย ยกโลงขึ้นวาง
บนเชิงตะกอน พระภิกษุเข้าไปจุดไฟเผาศพก่อน ต่อไปกลิ้งอุณิทมามาในพิธี ในเวลาเดียวกัน
นั้นก็มีการทงทาน ไทยเอาสต่างคตคกขกันกล้วยโปรยไป เต็ก ๆ จะเข้ามาแย่งสต่างคท
โปรยไปนั้น ถือว่าเป็นการทำทานแทนผู้ตาย

ในขณะที่เผานี้พระภิกษุ ๔ รูป ก็สวดไปด้วย สี่หรือเอาเชือกที่ใส่หามศพโยนข้ามเชิง
ตะกอนไปมา ๓ ครั้ง ตามธรรมเนียมจะมีผ้าคลุมโลงและโยนผ่านข้ามเชิงตะกอนเมื่อเริ่มเผาแต่
ในรายงานไม่มีผ้าคลุมโลงจึงใช้เชือกที่หามศพแทนและมาทำเอาภายหลังเมื่อนกชนไฟ

ความหมายในการโยนผ้าข้ามเชิงตะกอนนี้ ไม่มีชาวตำบลนาป่าคนใดอธิบายได้ หญิง
ผู้หนึ่งกล่าวว่าทำเช่นนั้นเพื่อให้ผู้ตายหมดความห่วงใยในครอบครัวและสมียกตคนทั้งไว้ และ
เพื่อให้ผู้ตายรู้ว่าชีวิตของตนในโลกนี้ ไถส่นสกลลงแล้ว ครใหญ่โรงเรียนวัดทองคั้ง ให้ความ
เห็นว่า ผ้าหรือเชือกเป็นเครื่องขบผ การทำเช่นนั้นเพื่อไล่ผี (เสฐียรโกเศศ ๒ ในความเห็นที่ว่า
การที่โยนผ้าขาวหรือเสื้อผ้าของผู้ตายข้ามไฟไปมา ๓ ครั้ง หมายถึงข้ามของร้อน มี ราคะ
โทสะ และโมหะ ผ่านอาจจะให้ท่านแก่คนยากจนหรืออวายเป็น)

๒) การเก็บกระดูก ผู้คนความีได้ไปสังเกตุการเก็บกระดูกหลังจากการเผาศพ
รายงานนี้ ในตำบลนาป่านี้มักจะเก็บกระดูกกันในวันที่ ๖ นับจากวันตายหรือในวันที่ ๓ หลังจาก
พิธีเผาศพ ในการเก็บกระดูกนั้นมนต์พระภิกษุ ๔ รูป และมีญาติสนิทไปร่วมพิธีเพียงไม่กี่คน
พระอาจารย์ทำไต่ ๒ แขนคือ เก็บกระดูกเสียก่อนแล้วแปรเถาเป็นรูปคนแทนตัวผู้ตาย หินศิระ
ไปทางทิศตะวันตก (หมายถึงคนตาย) แล้วลบริบทเสียแปรใหม่ให้ศิระหันไปทางทิศตะวันออก
(หมายถึงการเกิดใหม่—ให้ไปเกิด) อีกแขนหนึ่งก็แปรรูปเสียก่อนเสร็จแล้วจึงเก็บกระดูก เมื่
เสร็จการแปรรูปครั้งหนึ่ง ๆ นั้นพระภิกษุจะสวดบังสุกุลทหนึ่ง

๑ ก. หน้า ๕๘๒
๒ ก. หน้า ๖๐๗

เมื่อเกษกระตกรเสร็จแล้วก็นำกลีบขาน ตอนเย็นวันเดียวกันนั้นกษัตริย์พระเจ้าสุทนต์
ทชาน เจ้าวันรุ่งขึ้นก็ทำบุญ ๗ วัน อธิษฐานขอให้ผู้ตาย ถวายจึ่งหินเจ้าและกรวดน้ำอธิษฐาน
อุทิศอุทิศไว้ นันนี้อาจจะใส่โกศเก็บไว้ที่ขาน หรือจะเอาไปบรรจุที่โบสถ์ก็ได้ ในคำขานขานนี้ไม่
ค่อยมีการสร้างเจดีย์บรรจุ

๓) ข้อคิดเห็น พิจารณาต่าง ๆ ในการทำศพทั้งนี้กล่าวมาแล้ว เช่น พิจารณา ใน
การทำศพผู้ตายอย่างปกติธรรมดา ผู้คนคิดว่าใครจะแสดงข้อคิดเห็นบางประการเกี่ยวกับเนอ
หาเชิงศาสนาในพิจารณาเหล่านี้เสียก่อน แล้วจึงจะกล่าวถึงการทำศพพิเศษด้วยเหตุผิด
ปกติคือไป การตายอย่างปกติหมายถึงการตายด้วยโรคธรรมดาไปใช้ตายด้วยเหตุปัจจุบัน
ทันด่วนหรือเหตุร้ายแรง

จากพิจารณาต่าง ๆ ที่ได้กล่าวมาแล้วนี้ จะเห็นได้ว่า เมื่อคนหนึ่งคนใดตายไป ญาติพ
นองของผู้นั้นมักหวังใยและพยายามจะค้นหาทางทำให้วิญญาณของผู้ตายไปสู่สวรรค์ได้โดย
พลอยถ้อยและสามารถจะไปเกิดใหม่ได้ ถ้าพิจารณาต่าง ๆ ที่ทำกัน ในพิธีนั้นก็เพื่อให้แน่ใจว่า
วิญญาณของผู้ตาย จะไม่วนเวียนอยู่ในโลกหรือกลายเป็นผีมารบกวนทำความเดือดร้อนให้ได้

เมื่อคนเราตายไปวิญญาณก็จะออกจากร่างไป จึงต้องพยายามนำวิญญาณไปสู่สวรรค์
ให้ได้ ด้วยเหตุนี้จึงมีพิธีต่าง ๆ เป็นต้นว่า การตามเตียน (เพื่อส่งทางไปสู่สวรรค์)
จัดกรวยตอกไม้ธูปเทียนเพื่อให้ผู้ตายไปไหว้พระพุทธรูป ฯลฯ และโดยนัยกลีบขานก็มีการบอ
กันไม่ให้วิญญาณกลับมาอีก เป็นต้นว่าทำประตูป่า เช่น ไหว้ หรือขอกกล่าวเจ้าทเจ้าทาง
การแปรอธิษฐานให้หันศีรษะไปทางตะวันออกเพื่อให้ไปเกิดใหม่ ฯลฯ พระภิกษุก็มีส่วนร่วมอย่าง
มากในอันที่จะทำให้พิธีเหล่านี้สำเร็จลุล่วงไป เช่น การสวดมนต์ การให้ญาติพี่น้องของม
ชีวิตอยู่ได้ทำบุญอุทิศกุศลไปให้ผู้ตาย การซักศพไปวัด เป็นต้น

การทำบุญอุทิศกุศลไปให้ผู้ตายเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดในพิธีนี้เพื่อว่าผู้ตายได้ไปเกิดใหม่
ชีวิตที่ดีกว่าชาตินี้ การทขุตรหลานบรรพชาเป็นสามเณรหรืออุปสมบทเป็นพระภิกษุ การกรวด
น้ำอุทิศกุศล การถวายอาหารและสิ่งของแก่พระภิกษุ การทำบุญ ๗ วัน ฯลฯ เหล่านี้ทำขึ้น
เพื่อเพิ่มพูนผลบุญให้แก่ผู้ตายทั้งสิ้น และเพื่อให้แน่ใจว่าผู้ตายจะไม่กลับมาทำร้ายอันแก่ญาติ
พี่น้องของตน

คติทางศาสนาพุทธเข้ามาเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนามากกว่าพิธีกรรมอันเกี่ยวเนื่องกับบุคคล
อย่างอื่น ๆ จะเห็นว่าพระภิกษุมีส่วนร่วมด้วยตลอด นอกจากนั้นยังมีนัยทางพุทธศาสนา
ความคิดเห็นในเชิงปรัชญาและคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าสอดแทรกกรรมอยู่ในพิธีอีกด้วย
การแสดงพระธรรมเทศนาในพิธีทำศพเป็นโอกาสที่จะอธิบายหลักความจริงทางพุทธศาสนา
(อริยสัจ) การเวียนศพรอบเชิงตะกอน ๓ รอบ และการโยนผ้าคลุมศพข้ามไฟไปมา ๓ ครั้ง
แสดงถึงการขจัดโลภะ โมหะ โทสะ ซึ่งเป็นกิเลสของมนุษย์ และการปฏิบัติตามพระธรรม
คำสั่งสอนเพื่อจะได้บรรลุดังนิพพาน ส่วนนัยทางพุทธศาสนาที่เอาเข้าร่วมในพิธีก็คือเรื่อง
พระจุฬามณี

คนตายที่ชาวบ้านกลัวและวิตกกังวลมากที่สุดก็คือแก่ผู้ที่ตายด้วยเหตุร้ายแรง (ถูกยิง
ถูกแทง ฯลฯ) หรือตายด้วยเหตุปัจจุบันหรือผลปฏิกิ (ตายทั้งกลม ตายด้วยอุบัติเหตุ ฯลฯ)
ชาวบ้านกลัวว่าผีประเภทนี้จะมาทำอันตรายได้ ที่สำคัญก็คือ กลัวว่าวิญญาณของผู้ตายจะยัง
คงวนเวียนอยู่ และกลายเป็นผีตายโหง ชาวบ้านจะจัดการกับศพเหล่านั้นโดยเร็ว โดยทั่วไปจะ
ฝังให้เร็วที่สุดเท่าที่จะทำได้ และทำพิธีทวงคืนผ้งเท่านั้น ความวิตกกังวลในเรื่องนี้รวมไป
ถึงผีตายนอกบ้านด้วย (เช่นตายที่โรงพยาบาล) ในกรณีเช่นนี้จะไม่นำศพกลับเข้าบ้าน แต่จะ
นำไปไว้ที่วัดจนกระทั่งฝังหรือเผา

ข. ลัทธิเกี่ยวกับคนตาย แม้ศพจะเผาไปแล้วผู้ตายก็ไม่ได้ถูกละเลยเสียทีเดียว
ญาติพี่น้องที่มีชีวิตอยู่จะแสดงความระลึกถึงและเช่นไหว้เอาใจอยู่เสมอ ในโอกาสต่าง ๆ
การที่ผู้คนคว้ายกเอาเรื่องพิธีต่าง ๆ เกี่ยวกับคนตายขึ้นมาพิจารณาเพราะเหตุผลสองประการ
คือ พิธีเหล่านั้นชักนำให้ญาติพี่น้องมาร่วมในพิธี เป็นการแสดงและรักษาความสัมพันธ์ระหว่าง
ญาติไว้ จึงนับว่าเรื่องนอกรวมข้องโดยตรงกับการวิเคราะห์เรื่องบทบาทหน้าที่ของญาติ อีก
ประการหนึ่งพิธีเหล่านั้นมีคติความเชื่อบางประการเกี่ยวกับญาติที่ล่วงลับไปแล้วและศาสนิกกิจพึง
ปฏิบัติให้แก่ญาติเหล่านั้น จึงนับว่าพิธีเหล่านั้นแสดงถึงลักษณะบางประการของความสัมพันธ์
ระหว่างญาติและแสดงถึงการประพฤติปฏิบัติของศาสนชนนัยซึ่งเกี่ยวกับศาสนา

๑) การบรรจุกระดูกของผู้ตาย ได้กล่าวถึงการเก็บกระดูกของผู้ตายไว้แล้ว ข้อ
เท็จจริงต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับครีวเรอในหม้อ ๒ ครั้งต่อไปนี้จะให้ความคิดเห็นบางประการในเรื่อง
สถานที่เก็บหรือบรรจุกระดูกของผู้ตาย ในจำนวน ๔๒ ครีวเรอที่อยู่ในกลุ่มตัวอย่างการ

วิจัยนี้ ผู้คนควาได้รบค้าขอกเล่าเกี่ยวกับเรื่องนี้ ๓๖ รายด้วยกัน ในจำนวนนี้ประมาณร้อยละ ๕๖ กล่าวว่่าเกี่ยกระรูกของญาติททายเขาไว้ เเรจำแนกตามสถานททก่ย์โคตงนี้ ประมาณร้อยละ ๒๒ เกี่ยไว้ทขาน ร้อยละ ๘ เกี่ยไว้ทวัก ร้อยละ ๑๗ เกี่ยไว้ทงทขานและทวัก อีกร้อยละ ๘ เกี่ยไว้ทอน (ขานของญาติหรือฝั่งไว้)

โดยทวไปจากกล่าวว่่า สำหรับสมุทมเชื้อสายไทย เกี่ยกระรูกไว้ทขานหรือทโบสถ์ ส่วนสมุทมเชื้อสายจีนนั้นกัจะฝั่งหรือเกี่ยไว้ ในซวงซัย ชาวขานอธิบายว่่า ศพคนจีนนั้นมกัจะฝั่ง แต่ศพคนไทยจะเผายกเว่นราย ททาย ผิดปกติ ในคำขลนขานขานยากทจะแยกออกไปได้ว่่า ใครมีเชื้อสายทางไหน ในขางครอมครว้นนจัดการกัศพของบรรพบุรุษทง ๒ แบบ คือ ทเผากมทฝั่งกัมี ครอมครว้นคนไทยขางรายทมฐานะศพอกระสร้างเจดีย์ไว้ ในบริเวณวัดเพอเป็นทระลกถงบิตามารคาทที่โคตงลัขไปแล้ว การสร้าง เจดีย์นี้เห็นได้ว่่า น่าจะเป็นการเอาแบบอย่างผู้ทอยู่ ในเมืองหรือมละนนกัเป็นประเพณีของบรรพคาศมฐานะทางสังคัมคั

ในคำขลนขานนวคัมความเกี่ยวพนโดยตรงกัความเชื่อเรื่องคนตาย ทผนังโบสถ์ ๒ คานมคทาเล็ก ๆ มีกระรูกบิตคานหน้าสำหรับบรรจกระรูกของผู้ตาย เจ้าอาวาสองค์ก่อนโคตคิทาขนเมือ พ.ศ. ๒๔๘๒ หากผู้ใดต้องการเอากระรูกบิตามารคาหรือญาติพ้องคนใดทลวงลัขไปแล้วมาเกี่ยไว้ ในคทาเหล่านี้ กัจะต้งบริจาคเงินให้วัด คทาละ ๒๐๐-๓๐๐ บาท บัจุบันมีกระรูกบรรจอยู่ ใน ๔๑ คุดาค้วยกัน ส่วนมกักระรูกเหล่านี้บรรจอยู่ในโกศอกทหนึ่ง การบรรจกระรูกไว้ ในคุดาททพธกัง่าย ๆ และมี พระพุทธรูปองค์เล็ก ๆ บรรจรวมอยู่ในคุดานนค้วย เมือทพธเฝาศพแล้วไม่กเดอนหรืออาจจะถง ๑ บั ญาติพ้องของผู้ตายกานาโกศใส่กระรูกไปทวัด เมือพระภิกษุสวดมนต์และกรวดน้ำอทคคคล ให้ผู้ตายแล้วกัเอาโกศบรรจ ในคุดาท หากครอมครว้นของผู้ตายมีฐานะค่อนขางคัก็จะมีมนตพระภิกษุมาทพธหลายรูปและถววยจ้งทั้นเพลแต่พระภิกษุค้วย

กระรูกของญาติพ้องทชาวขานหม่ท ๒ คำขลนขานเกี่ยไว้ นั้น ส่วนใหญ่ทลคเป็นกระรูกของบิตามารคา ครวเรอนหนึ่ง ๆ มีกัจะเกี่ยกระรูกของบิตามารคาของสาม หรือของภริยาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไว้เท่านั้น ไม่ค้อยจะเกี่ยของทงสองฝ่ายไว้ค้วยกัน ทงนี้อาจเอนงมาจากลักษณะของการเลือกทอยู่อาศัยของคู้สมรส หากคู้สมรสอาศัยอยู่กับิตามารคาฝ่ายสาม และสามได้รบขานจากบิตามารคาเป็นมรดก กัจะมีกระรูกของบิตามารคาของฝ่ายชายอยู่ทขาน ถ้าคู้

สมัครอยู่กับบิดามารดาฝ่ายภริยาและภริยาเป็นผีโศกขันธ์เป็นมรดก ที่บ้านนั้นภริยามรดกของ
 บิดามารดาของฝ่ายหญิง ส่วนสามีภริยาแยกไปตั้งบ้านเรือนอยู่ต่างหากนั้น มักไม่มีอยู่
 ที่บ้านเพราะอุ้งนั้นจะอยู่ที่บ้านของพี่น้องที่โศกขันธ์จากบิดามารดาเป็นมรดก ถัดจากมรดก
 ของบิดามารดาที่เป็นมรดกของพี่น้องของหัวหน้าครัวเรือน เมื่อพิจารณาในแง่ของเครือญาติ
 ก็เห็นว่าน่าสังเกตว่ามีอยู่เพียง ๒-๓ ครัวเรือนเท่านั้นที่มรดกของบิดามารดาเอาไว้ ถึง
 ที่น่าสังเกตเรื่องลทธิเกี่ยวกับผู้ตายที่อยู่กับกัน ในหมู่ชาวกาญจนบุรี การระลึกถึงผู้ตาย
 นั้นมิได้ย่นขึ้นไปไกล ๆ ทว่าครอบครัวจะระลึกถึงแต่เพียงบิดามารดาของตนเท่านั้น มิได้
 ย่นขึ้นไปไกล ๆ แต่การทำพิธีต่าง ๆ ให้แก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว ก็ทำรวม ๆ กันไปทั้งหมด
 ไม่ได้เจาะจงระลึกถึงผู้หนึ่งผู้ใดโดยเฉพาะ การที่ไม่ระลึกย่นไปถึงบรรพบุรุษก่อน ๆ นั้นก็เช่น
 ไปตามลักษณะบางประการของสังคม เป็นต้นว่า การนับญาติทั้งสองฝ่ายก็ไม่ได้ย่นขึ้นไป
 ไกล ๆ (ดูบทที่ ๑๐ เรื่องลักษณะของวงศ์ญาติ) แต่ในขณะเดียวกันก็อาจกล่าวได้ว่าในหมู่ชาว
 กาญจนบุรีมีการปฏิบัติตามลทธิอันเกี่ยวข้องกับบรรพบุรุษ แม้ว่าจะไม่สมบูรณ์ก็ตาม

๒) พิธีสำหรับผู้ตาย ชาวกาญจนบุรีปฏิบัติทำพิธีต่าง ๆ ให้ผู้ตายเสมอ ถ้าไม่ทำ
 เป็นส่วนหนึ่งของพิธีทางศาสนาที่มีกระทำขึ้นเป็นพิเศษเพื่อผู้ตายโดยเฉพาะ ผู้คนคิดว่า
 การกระทำดังกล่าวนี้หากจะแยกกล่าวถึงแต่ละอย่างก็จะง่ายจน เพราะมีต้นเค้าประเพณีคนละ
 อย่าง มีความแตกต่างกันทั้งในแง่ประวัติที่มาและในแง่ที่เกี่ยวกับความหมายทางสังคม

พิธีประเภทแรกอาจอธิบายได้ว่าเป็น "พิธีสำหรับผู้ตายตามคติพหุศาสน์" และประเภท
 ที่สองเป็น "พิธีสำหรับผู้ตายตามแบบจีน" ความแตกต่างของพิธีทั้งสองแบบนี้ส่วนหนึ่งเนื่อง
 มาจากเชาวน์คติและขบขธรรมเนียมประเพณีที่ต่างกัน ที่เรียกว่า "พิธีตามคติพหุศาสน์" นั้น
 อาจจะทำให้เข้าใจผิดไปบ้าง ผู้คนคิดว่าหมายถึงพิธีซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการปฏิบัติศาสนกิจตาม
 ประเพณีไทย ซึ่งถือกันว่าเป็นการปฏิบัติทางพหุศาสนา พิธีตามแบบจีนหมายถึงพิธีต่าง ๆ
 ที่ปฏิบัติกันในหมู่ชนจีนที่อยู่ในประเทศไทย ซึ่งเป็นการดำรงรักษาประเพณีเดิมไว้ทั้งในทาง
 สังคมและวัฒนธรรม การที่ชาวกาญจนบุรีปฏิบัติตามทั้งสองประเพณีนี้ก็เพราะ มีคนเชื้อจีน
 อยู่ในตำบลเป็นจำนวนมาก ดังนั้นทั้งประเพณีไทยและประเพณีจีนจึงได้เข้ามา ย่นอยู่ใน
 การดำเนินชีวิต

ปฏิบัติตามคติพทธศาสนาของคนไทย และปฏิบัติตามแบบจีนนั้น ไม่เพียงแต่จะแสดงถึงการปฏิบัติตามประเพณี ที่มีมาแตกต่างกันเท่านั้น ในแง่ของสังคมวิทยา พหุทั้งสองนั้นแนวความเชื่อถือและการปฏิบัติต่างกัน ทั้งนี้จึงนับว่ามีความแตกต่างเพียงพอที่จะแยกพิจารณาที่ละแบบ และจะได้กล่าวถึงความแตกต่างเหล่านี้โดยละเอียดในตอนต่อไป

ก. พิธีสำหรับผู้ตายตามคติพทธศาสนา ในแง่การปฏิบัติเกี่ยวกับผู้ตายมีจุดประสงค์อยู่ ๒ ประการคือ (๑) การรื้อฟื้นจิตใจให้ผู้ตายหรือแม่กระทั่งแก่บิดามารดาที่ยังมีชีวิตอยู่ เป็นการทำบุญอุทิศให้ ชาวบ้านถือว่าเป็นการปฏิบัติชอบที่สำคัญมากอย่างหนึ่ง การรื้อฟื้นจิตใจไปให้ผู้ตายนั้นที่สำคัญที่สุดได้แก่การรื้อฟื้นจิตใจให้บิดามารดา การแสดงความกตัญญูต่อบิดามารดาโดยการรื้อฟื้นจิตใจให้ ปรากฏในการอุปสมบทหรือการมีบุตรอุปสมบท ซึ่งคนไทยถือว่ามีความสำคัญสูงที่สุด เพราะบิดามารดาได้บุญ (๒) การรื้อฟื้นจิตใจให้ผู้ตายไปแล้วและให้บิดามารดา อารมณ์ไว้ว่าเป็นการกระทำตามคติความเชื่อถือทางพทธศาสนา แต่จุดประสงค์ทั้งสองของการปฏิบัติเกี่ยวกับผู้ตาย นั้นก็เนื่องมาจากความกลัวและความห่วงใย วิตกกังวล ในวิญญานของผู้ตาย ได้กล่าวไว้แล้วในเรื่องที่เกี่ยวกับพหุศาสตร์ว่า ชาวบ้านเกรงว่าหากไม่จัดการให้วิญญานของผู้ตายไปสู่สวรรค์โดยปลอดภัย วิญญานนั้นก็อาจจะกลายเป็นผีและมาทำอันตรายให้แก่ผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ได้ ด้วยเหตุนี้จึงต้องเซ่นไหว้เพื่อเอาใจ เพราะผิบรรพบุรุษนั้นมิอำนาจมากแม้ว่าปกติจะไม่ทำร้ายลูกหลานก็ตาม เมื่อพิจารณาโดยเคร่งครัด ในแง่ของคำสั่งสอนแล้ว ความกลัวและความเชื่อเหล่านี้ซึ่งเกี่ยวกับคติพทธศาสนาเกี่ยวกับการเกิดใหม่และการหลีกพ้น (นิพพาน) ด้วยอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ในขณะเดียวกันก็อาจจะเป็นไปได้ว่าคำสั่งสอนทางพทธศาสนาในเรื่องการเกิดใหม่และผลของกรรมนั้น มีส่วนช่วยยับยั้งมิให้ลัทธิเช่นสรวงคนตายนั้นเจริญก้าวหน้าอย่างมากมายในหมู่คนไทย คำสั่งสอนของพทธศาสนาขัดกับลัทธิอื่น

การรื้อฟื้นจิตใจทางพทธศาสนานั้นใช้วิธีการวนำซึ่งได้กล่าวไว้ในบทก่อน ๆ หลายตอน การกรวดน้ำที่รื้อฟื้นจิตใจให้ผู้ตายทำได้ทุกครั้งที่ทำบุญ เช่น เมื่อถวายอาหารหรือสิ่งของแก่พระภิกษุแล้วพระภิกษุก็ให้พร ชาวบ้านก็กรวดน้ำที่รื้อฟื้นจิตใจไปให้ผู้ตาย

การกรวดน้ำทำกันง่าย ๆ โดยการเทน้ำจากภาชนะลงสู่พื้นดินที่ละทีละที ๆ พร้อมกับกล่าววาทิตคำเป็นภาษาบาลี แต่ผู้ที่ไม่ได้ถืออาจใช้คำไทยแทน เชิญให้ผู้ตายมารับกุศล

หรือมีพระนิกเขมมาแต่แขนของพุทธกาลจึงรวบคานอยู่ที่ใด ชาวบ้านกล่าวกันว่า การหยกนาลงสู่พื้นดินก็เพื่อให้นางธรณเป็นพยานในการอธิษฐาน

นางธรณซึ่งปรากฏอยู่ในพิภพทางกรรณกรรมย่อย ๆ นั้น ปรากฏในนิยายทางพุทธศาสนาด้วย เรื่องว่า ตอนทพระพุทธเจ้าตรัสรู้นั้น มารยกกองทัพมาผจญด้วยวิธีต่าง ๆ เทวดาท่อยุ่รอบพระพุทธเจ้าตกใจหนีไปหมด พระพุทธเจ้าจึงเหยียดพระหัตถ์ออกไปแล้วเปล่งพระวาจาว่า "โอ นางธรณอันศักดิ์สิทธิ์ผู้มีสิริอำนาจ ๓๐ ประการและข้าเพื่อยุญ ๕ ประการ ทุกครั้งที่ข้าพเจ้าบำเพ็ญบุญกุศลอันยิ่งใหญ่ได้หยกนาลามายังท่านทุกครั้งไป ขณะนั้นข้าพเจ้าไม่มีพยานอยู่ด้วยจึงขอเชิญท่านให้มาช่วยเป็นพยานด้วย..." นางธรณก็ปรากฏตัวขึ้นมาตามคำเชิญ เป็นผู้หญิงสาวสวยผอมยาวยืนอยู่ต่อหน้าพระพักตร์และกราบทูลว่า "โอ พระองค์ผู้ประเสริฐเลิศกว่าหมู่เทวดาและมนุษย์ เป็นความวิริงที่ว่าพระองค์ได้ทรงหยกนาลามายังข้าพระองค์ทุกครั้งที่ทรงบำเพ็ญบุญกุศลอันยิ่งใหญ่ และหยกนาลเหล่านั้นรวบรวมอยู่ในมวยผมข้าพระองค์นี้ เมื่อกกราบทูลแล้วนางธรณก็ขมือนยาวของเธอบังเกิดเป็นสายน้ำท่วมหมู่ มาร กองทัพมารจึงหนีไปหมด"

การกรรวนน้ำทำได้ในโอกาสต่าง ๆ มากมายหลายโอกาส พิธีต่าง ๆ ในครัวเรือนหลายพิธี เช่น ทำบุญบ้าน ชนบ้านใหม่ หรือพิธีอันเกี่ยวเนื่องกับตัวบุคคลก็มีการกรรวนน้ำ อธิษฐานหลังจากที่ใดเลยพระแล้ว (ดูตัวอย่างในการอธิบายเรื่องพิธีทำศพหน้า ๓๓๑-๓๓๒) ในวันพระนั้นเมื่อนำอาหารไปถวายพระภิกษุทั่ววัดแล้วก็เช่นอีกโอกาสหนึ่งที่จะกรรวนน้ำกัน เวลาที่ชาวบ้านร่วมกันทำพิธีต่าง ๆ ทั่ววัด เช่น สงกรานต์ สारทไทยก็มีการกรรวนน้ำพร้อม ๆ กัน (ดูตัวอย่างเรื่องออกพรรษา หน้า ๕๗)

วันสุดท้ายของสงกรานต์นั้น ตอนเช้าชาวบ้านนำอาหารและสิ่งของไปทั่ววัด เมื่อพระภิกษุฉันเสร็จแล้ว สวดมนต์ และแสดงพระธรรมเทศนาจบแล้ว ชาวบ้านก็จะนิมนต์พระภิกษุสวดบังสกล ผู้ทมาทวักเขยจนชอญาตพนองทตายไปแล้วลงบนกระตาศุคไฟเผา ต่อจากนั้นก็กรรวนน้ำอธิษฐานไปให้

* Henry Alabaster, The Wheel of Law, Buddhism Illustrated from Siamese Sources, London: Trupner & Co., ๑๘๗๑, หน้า ๕๔.

พิธีสารไทยซึ่งศาสตราจารย์พระยาอนูมานรชชณกล่าวกว่าว่า เป็นการถวายผลแรกใต้ ให้
แก่วัดเป็นการแสดงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษล่วงลับไปแล้ว พิธีทำเพื่ออุทิศกุศลไปให้
ตายนั้นทำเช่นเดียวกันกับพิธีทำในต่อนสงกรานต์

ผู้คนควาถวาทพิธต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการอุทิศกุศลให้ผู้ตายเป็นพิธีตามคติพุทธศาสนา
ก็ด้วยเหตุความพระภิกษุเช่นสือหรือผู้แทน การอุทิศกุศลจะทำได้เฉพาะในการทำบุญให้แก่
วัดและพระภิกษุเท่านั้น อีกประการหนึ่ง การกรวดน้ำนั้นแม้ว่าทำกันในโอกาสตามพิธีใน
ครอบครัวซึ่งเกี่ยวข้องกับญาติพี่น้องของบางคนเท่านั้นก็ตาม แต่ที่นำสันนิษฐานก็คือ
การอุทิศกุศลไปให้ ผู้ตายเวลาที่ชาวยานไปทำพิธีร่วมกันทั่ว

เท่าที่กล่าวมาแล้วนั้นเป็นการอธิบายถึงวิธีการที่สามัญชนอุทิศกุศลไปให้ผู้ตายเท่านั้น
พระภิกษุก็มีส่วนกุศลไปให้ ผู้ตายเช่นเดียวกันแต่ทำพิธีต่างหากจากชาวยาน ทุก ๆ คืนหลัง
จากที่สวดมนต์เย็นที่ในโบสถ์แล้ว พระภิกษุจะกรวดน้ำแก่ส่วนกุศลให้สัตว์โลกทั้งหลายทั้ง
ตายไปแล้วและยังมีชีวิตอยู่ การทำวัตรค้ำในระหว่างเช้าพระยามันพระภิกษุก็สวดมนต์ที่
หนึ่งซึ่งเช่นบทอุทิศกุศลให้แก่บุคคลต่าง ๆ เช่น อุปัชฌาย์ เจ้าอาวาส บิคามารดา ฯลฯ
ในพิธีอุปสมบทนั้นเมื่อจบพิธีแล้ว พระภิกษุขออุปสมบทใหม่ก็ต้องกรวดน้ำอุทิศกุศลไปให้ญาติ
ที่ร่วมกันทำงานอุปสมบทตลอดจนญาติพี่น้องที่ตายไปแล้วด้วย

ข. พิธีตามแบบจีน การเซ่นไหว้บรรพบุรุษและพิธีอื่น ๆ เกี่ยวกับคนตายที่ปฏิบัติกัน
ในหมู่คนจีนนั้นได้มีผู้เขียนอธิบายไว้แล้วในหนังสือต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับประเทศจีน ลักษณะ
อันสำคัญขอระบบเครือญาติของคนจีนก็คือ นัยญาติฝ่ายชาย (patrilineal) อาศัยอยู่กับ
ญาติฝ่ายชายหลังสมรส (patrilocal) และผู้ชายเป็นผู้มีอำนาจ (patriarchal) การสืบ
วงศ์สกุลและการจัดระบบครอบครัว เป็นต้นว่า ครอบครัวชาย ก็ถือเอา "บิดาขบขบทรชาย
เป็นหลักสำคัญและเป็นผู้เชื่อมโยงระหว่างบรรพบุรุษทั้งที่ยังมีชีวิตอยู่หรือตายไปแล้วกับลูก
หลานที่เกิดแล้วหรือยังไม่เกิด" การบูชาบรรพบุรุษเป็นเสมือนภาพสะท้อนของลักษณะของ
วงศ์ญาติและคุณค่าต่าง ๆ เหล่านี้ "ลูกหลานที่ยังมีชีวิตอยู่มีหน้าที่ของเลี้ยงดู และยกย่อง
สรรเสริญบรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้ว และในทางกลับกันบรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้วก็คอยดูแล
รักษาผลประโยชน์ของลูกหลานที่ยังมีชีวิตอยู่"

• Francis L. K. Hsu (ed.), Psychological Anthropology, Illinois :The Dorsey press, Inc., ๑๙๖๐, หน้า๔๐๗.
๒ ก . ๔๐๘.

การปฏิบัติศาสนกิจของคนจีน ในประเทศไทยก็ทำตามแบบอย่างที่ทำกันในมาตุภูมิของตนซึ่งในแต่ละภาคก็อาจผิดแผกแตกต่างกันไปบ้าง คือมีพิธีสำหรับคนตายรวมกับความเชื่อในเรื่องผีต่างเทวดา นำเอาพุทธศาสนาลัทธิมหายานเข้าไปผสมกับลัทธิท้าวและขงจื้อ ในรายงานฉบับนี้จะไม่อธิบายถึงระบบศาสนาของคนจีน แต่จะชี้ให้เห็นว่าชาวตำบลนาป่าในปัจจุบันได้นำเอาพิธีบางอย่างของคนจีน โดยเฉพาะอย่างยิ่งพิธีที่เกี่ยวข้องกับการเช่นไหว้บรรพบุรุษมาแก้ไขดัดแปลง และรวมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของการปฏิบัติศาสนกิจของตน

ต่อไปนี้จะได้กล่าวถึงการเช่นไหว้บรรพบุรุษโดยเฉพาะในเทศกาล ตรุษจีน เซ็งเม้ง และสารทจีน

ตรุษจีน (ปีใหม่ของจีน) ปกติอยู่ในราวต้นเดือนกุมภาพันธ์ และมีพิธีฉลองกันรวม ๓ วัน ใน พ.ศ. ๒๕๐๔ นั้นตรุษจีนอยู่ราวกลางเดือนกุมภาพันธ์ การฉลองกันตามประเพณีของคนจีนนั้นเขาจัดเตรียมอาหารและขนมเป็นจำนวนมาก ทำพิธีไหว้เจ้าและเช่นไหว้บรรพบุรุษ แลกเปลี่ยนอาหารและขนมกัน ในวันที่ ๓ ก็ไปทักันจรรหรือไปเที่ยวหาความสนุกเพลิดเพลิน ยี่ร้านหยุดงานเป็นเวลา ๓ วัน และเริ่มทำงานต่อปีใหม่ในวันที่ ๔

ชาวตำบลนาป่าส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในพิธีตรุษจีนด้วย แต่ไม่ได้ทำพิธีฉลอง ไม่มีการเลี้ยงอาหารหรือหยุดงานเหมือนดังที่คนจีนในเมืองทำกัน เพียงแต่เช่นไหว้บรรพบุรุษและผอน ๆ

ตอนเช้าเป็นการไหว้เจ้า เครื่องเช่นไหว้ก็มี ซาแซ (หมู ไก่ ไข่ ปลาหมึก) ขนม (ขนมเทียนขนมเซ่ง) น้ำชา ดอกไม้ ธูป และสิ่งอื่น ๆ (ครอบครัวคนจีนแท้ ๆ จะจัดวางเครื่องเช่นไหว้หน้าป้ายชื่อเทพเจ้า แต่ชาวตำบลนาป่าไม่มีป้ายชื่อเช่นนั้น) หัวหน้าครัวเรือนจะกล่าวเชิญเจ้าให้มารับเครื่องเช่นไหว้ และขอให้อำนวยความมั่งคั่งและความสุขให้แก่ครอบครัวของตน

ก่อนเที่ยงเป็นการเช่นไหว้บรรพบุรุษ (ผู้ย่ำตายาย) เครื่องเช่นไหว้ก็มี ข้าวกับข้าว ขนม ซาแซ ดอกไม้ ธูป สรวา ฯลฯ จัดวางไว้บนเสื่อที่ป้อนพื้นดิน หากมีโกศได้กระดกไว้ที่ขานก็นำเอามาวางไว้ด้วย [คนจีนที่ฝังศพบรรพบุรุษนั้นตามธรรมเนียมจะเก็บกระดูกธูปไว้เป็นเครื่องระลึกถึงผู้ตายและในโอกาสก็จะนำกระดูกธูปมาวางแทน] บุตรหลานของ

ผู้ตายจะอุปถัมภ์การบูชาผีบรรพบุรุษและกล่าวเชิญให้มารับเครื่อง เช่น ไข่ การเช่นสุราน้ำ
ใช้วิธีรินลงไป ในจอกสุราก็ละนอยเมือครบ ๓ ครั้งก็ให้เต็มจอกพอดี

การเช่นไข่ครึ่งทศมาสทำกันในตอนบ่ายนั้นเป็นการเช่นไข่ที่ไม่มีญาติซึ่งคนจีน
เรียกว่า "ซอเซียด" เนื่องจากผีประเภทนี้มีอยู่เป็นจำนวนมากจึงต้องจัดหาอาหารมาเช่นไข่
มาก ๆ อินทรีจึงนึกเพราะต้องการให้อาหารมากพอที่จะเลี้ยงสมาชิกในครอบครัวและญาติ
พี่น้องที่มาในงานหลังจากที่เสร็จพิธีแล้วนั่นเอง เครื่องเช่นไข่ ในตอน นึกคล้ายกับเครื่อง
เช่นไข่ในตอนก่อนเที่ยง เครื่องเช่นไข่วางไว้บนเสื่อและหัวหน้าครัวเรือนเป็นผู้ทำพิธีเหมือนกัน
ในตอนเช้า หัวหน้าครัวเรือนจะจุดธูปนำทางแล้วเอาไปปักไว้เป็นแนวตามข้างทางเข้าสู่บ้าน
และระหว่างงานอาหารด้วย เสร็จแล้วจึงกล่าวเชิญให้มารับเครื่อง เช่น ไข่และคอกยรินสุรา
เช่นผี เมื่อเสร็จพิธีแล้วญาติพี่น้องและสมาชิกในครอบครัวก็รับประทานอาหารร่วมกัน

เรื่องราวของพิธีตามแบบจีนดังที่ได้อธิบายมานี้แตกต่างจากพิธีสำหรับคนตายตามคติ
ทางพุทธศาสนาอย่างเห็นได้ชัด พิธีสำหรับคนตายทั้งสองแบบนั้นยังมีความแตกต่างกันในแง่
ความสัมพันธ์เชิงสังคมด้วย

การนำสิ่งของไปทำบุญอุทิศกุศลให้คนตายทั่วในวันสงกรานต์และสารทไทย เป็นพิธีที่
คนทั้งชุมชนทำร่วมกัน ส่วนตรุษจีนเป็นพิธีในครัวเรือนทำกันที่บ้าน สมาชิกของตระกูลโดย
เฉพาะอย่างยิ่งบรรดาพี่น้องจะพากันไปทำพิธีร่วมกันที่บ้านของบิดามารดาซึ่งได้เก็บกระดูกไว้
ฝังไว้ที่ตายายที่เช่นไข่นั้นเป็นบรรพบุรุษของทั้งฝ่ายบิดาและฝ่ายมารดา แต่บรรพบุรุษของภริยา
ไม่รวมอยู่กับของสามี และในทำนองเดียวกันบรรพบุรุษของสามีก็ไม่รวมอยู่กับของภริยา
หมายความว่า ตามธรรมเนียมสามีและภริยาจะไม่ทำพิธี เช่น ไข่บรรพบุรุษร่วมกัน ต่างคน
ต่างก็ไปทำพิธีร่วมกับพี่น้องของตนที่บ้านของ บิดามารดาหรือที่ขานที่เก็บกระดูกบรรพบุรุษของ
ฝ่ายตนเองไว้

การเช่นไข่ผู้ใดเพื่อขอให้อำนาจความมั่งคั่งสมบูรณ์และป้องกันอันตรายต่าง ๆ ตาม
ธรรมเนียมหัวหน้าครัวเรือนหรือผู้ที่สูงอายุที่สุดในครอบครัวจะเป็นผู้ทำพิธี พระภิกษุไม่มีส่วน
ร่วมในพิธีเหล่านี้ซึ่งคนทั่วไปถือว่าเป็นพิธีตามแบบจีนไม่ใช่พิธีทางพุทธศาสนา แต่ก็มีใ
หมายความว่าพิธีเหล่านี้จะขัดแย้งกับพุทธศาสนา เพราะเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปแล้วว่า
พิธีสำหรับคนตายซึ่งมีการอุทิศกุศลไปให้ผู้ตายนั้นเป็นการปฏิบัติศาสนกิจประการหนึ่งทาง

พุทธศาสนา การที่สามารถนำเอาพิธีเหล่านี้เข้ามารวมกับการปฏิบัติตามคติทางพุทธศาสนา
ได้นั้น ทำให้พระภิกษุสามารถจะเข้าไปร่วมในพิธีต่าง ๆ ที่มาจากประเพณีอื่นได้ จึงจะได้
กล่าวถึงในตอนต่อไป

เมื่อเสร็จจากการเซ่นไหว้ผู้ตายแล้ว ก็ให้นำเอาสุราอาหารเหล่านี้มาเลี้ยงกันใหม่
สมาชิกของครอบครัว ผู้ให้สัมภาษณ์ต่างก็กล่าวพ้องกันว่า ปีใหม่ของจีนสนุกสนานกว่าปีใหม่
ของไทยเพราะมีการเลี้ยงอาหารและเล่นสนุกสนานกันที่บ้าน ส่วนพิธีของไทยนั้น ทำอาหารที่
ไปถวายพระภิกษุ และการกระทำต่าง ๆ ในบริเวณวัดก็ต้องอยู่ในอาคารสำรวมด้วย ปีใหม่
ของจีนมีลักษณะที่เป็นนัยสำคัญทางสังคมวิทยา คือ บรรดาญาติพี่น้องจะกลับมารวมกันอีกครั้ง
หนึ่งในความอบอุ่นของครอบครัวของตนเช่นในวันเอง

การทำพิธีตรุษจีน ชาวตำบลนาข่ามิได้ทำกันทุกครัวเรือน และมีได้ยกเลิกปฏิบัติตาม
รายละเอียดของพิธีทุกตอน การดำเนินชีวิตในสังคมในชนบทนั้นเป็นเรื่องเฉพาะตัวบุคคลและ
ยืดหยุ่นมาก ไม่เป็นระเบียบแบบแผนเดียวกัน ไม่ได้ถือเป็นกฎตายตัวว่าในโอกาสเช่นนี้
ไปตั้งหลักฐานบ้านชองอยู่ต่างถิ่นจะต้องกลับมาที่บ้านบิดามารดาของตน แต่โดยทั่วไปแล้วหาก
มีพิธีเช่นนี้ บรรดาพี่น้องที่ตั้งหลักฐานอยู่ในหมู่บ้านเดียวกันหรือหมู่บ้านใกล้เคียงก็จะมาที่
บ้านของบิดามารดา ชาวบ้านบางกลุ่มก็ไม่ปฏิบัติตามประเพณี เป็นต้นว่า ชายผู้หนึ่งในหมู่
ที่ ๓ ตำบลนาข่ากล่าวว่า พิธีต่าง ๆ ที่ทำกันในตอนตรุษจีนมิใช่เรื่องทางพุทธศาสนา ในวัน
ตรุษจีนชายผู้นี้ก็ได้ทำพิธีตามแบบจีน แต่ถือโอกาสนำอาหารไปถวายพระภิกษุและกรวดนา
อุทิศกุศลตามแบบพุทธศาสนิกชนปฏิบัติกันแทน

เซ็งเม้งและสารทจีน เซ็งเม้งเป็นพิธีสำหรับคนตายตามแบบจีนอีกพิธีหนึ่ง ซึ่งอยู่ใน
ราวกลางเดือนเมษายน (เดือนห้า) มีการทำเครื่องเซ่นไหว้ไปไหว้ที่สุสานของญาติพี่น้องที่ตาย
ไปแล้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งสุสานของบิดามารดา เอกภรรยาจะไปประดับสุสานทำความสะอาด
สุสาน ถางหญ้าและตัดต้นไม้ที่รกทึบไป ก่อนเที่ยงก็ทำพิธีเซ่นไหว้ เครื่องเซ่นไหว้ก็ได้แก่
หมู ซาแซ หอยแครง ขนม ฯลฯ มีการเผากระดาษเงินกระดาษทองไปให้ผู้ตายด้วย
พิธีเซ็งเม้งนี้ชาวตำบลนาข่าทำกันครั้งครัดกว่าตรุษจีนมาก ชาวบ้านที่มั่งคั่งจะ
บางคนก็ฝังศพบรรพบุรุษเอาไว้บ้างก็บรรจุกระดูกไว้ในเจดีย์ที่สร้างตามแบบพุทธศาสนา
บ้างก็เก็บกระดูกเอาไว้ที่ในวัดหรือที่บ้าน แต่จะมีการเซ่นไหว้ตามที่ต่าง ๆ เหล่านี้ทุกแห่งไป

สารทจีน^๑ เป็นพืชตามแบบจีนนอกพืชนึงอยู่ในราวกลางเดือน ๘ (นับตามแบบจีนก็กลางเดือน ๗) พืชนี้เรียกตามแบบจีนว่า ซิกว้วยขัว

พืชนึงต่าง ๆ ที่ทำในวันสารทจีนก็คล้ายกับวันตรุษจีน ผิดกันก็แต่ว่าในตอนเช้านั้นเป็นการไหว้ศาลพระภูมิแทนไหว้เจ้า ก่อนเที่ยงก็ไหว้ผบรรพบุรุษ ตอนบ่ายก็ไหว้ผีไม่มีญาติ เมื่อเปรียบเทียบกับเซ่งเม้งแล้วจำนวนผู้ที่ทำพิธีสารทจีนก็น้อยกว่า สิ่งที่สำคัญในพิธีสารทจีนได้แก่การนำอาหารและขนมไปเซ่นไหว้ศาลพระภูมิ

๓) ข้อคิดเห็น จากการทำพิธีให้แก่ผู้ตายในโอกาสต่าง ๆ ตามแบบจีน เช่น ตรุษจีน เซ่งเม้ง และสารทจีนนั้น จะเห็นได้ชัดแจ้งว่าชาวตำบลนาป่าเป็นจำนวนมากได้รับเอาพิธีบางอย่างตามแบบจีนเข้าไว้ และชาวบ้านนั้นก็เชื่อล้ายจีนผสมอยู่มาก ขอนชาวยานเองก็ยอมรับ มีผู้เป็นจีนแท้เพียง ๒ - ๓ รายเท่านั้น เฉพาะอย่างยิ่ง ผู้ที่คงราคา จากแผนภูมิต่าง ๆ ที่แสดงเศรษฐกิจก็เห็นว่าคนเป็นจำนวนมากที่ค้าหรือขายหรือค้าเป็นคนจีน ส่วนมารดาหรือย่าหรือยายเป็นคนไทย ทั้งนี้แม้ว่าคนเหล่านั้นจะถือว่าตนเป็นคนไทยแต่ก็คงทำตามประเพณีจีน และบางที่ก็พูดได้ทั้ง ๒ ภาษาด้วย แม้แต่คนจีนผู้นำบางคนในชุมชนนั้นก็ค้าหรือเป็นคนจีน บิดาของกำนันตำบลนาป่าก็เป็นคนจีนอพยพจากประเทศจีนมาตั้งหลักฐานอยู่ที่อำเภอพานทองและสมรสกับหญิงไทยซึ่งอยู่ในหมู่ที่ ๕ ตำบลนาป่า ประวัติของแพทย์ประจำตำบลก็คล้าย ๆ กันคือบิดาเป็นคนจีนแต่มารดาเป็นคนไทย ผู้ที่เป็นหัวหน้าคนหนึ่งของโรงเรียนในหมู่ที่ ๒ ตำบลนาป่า นั้นก็มีบิดาเป็นลูกครึ่งจีนและบิดาของภริยาเป็นคนจีนแท้ ครอบครัวนักเขียนเคยอยู่กับครอบครัวอื่น ๆ บางครอบครัว คือ ใช้คำเรียกญาติตามแบบจีนได้คล่องเท่า ๆ กับแบบไทย ภริยาของผู้ที่เป็นหัวหน้าส่วนนอกคนหนึ่งของโรงเรียนนั้นก็มีเชื้อจีนปนอยู่ และเมื่อสอบถามถึงเรื่องประเพณีทำศพหญิงผู้ใดก็อธิบายว่า บุคคลนี้เป็นคนจีนสูงใหญ่ผิวดำและโตผิวดำไว้ในทิศของเขียงอยู่ทางหลังวัดห่างออกไปประมาณ ๑ กิโลเมตร แต่ศพบิดาของเธอซึ่งถือตัวว่าเป็นคนไทยนั้นได้ทำพิธีเผาศพและบรรจุกระดูกไว้ที่โบสถ์ ในหมู่บ้านและในตำบลแห่งนั้น ครอบครัวชาวกลีกรทเป็นคนจีนแท้เพียงเล็กน้อย

ผู้ให้สัมภาษณ์ไม่สามารถจะบอกได้แน่นอนว่า คนจีนอพยพเข้ามาในประเทศไทยตั้งแต่เมื่อไรเป็นแต่กล่าวไว้ในสมัยก่อนเมื่อยังไม่เข้เม้งวทกวคซันเรื่องคนจีนเข้าประเทศนั้น คนจีนอพยพเข้าในประเทศไทยเป็นเวลาช้านานมาแล้ว จำนวนผู้ที่อพยพเข้ามาก่อน ค.ศ. ๑๙๗๕

^๑ สงกรานต์และสารทไทยเป็นพิธีของคนไทยซึ่งตรงกับตรุษจีนและสารทจีน พิธีเหล่านี้ทำก่อนคนจีนนี้และกลางปี (นับตามจันทรคติแบบไทย)

นนยากที่จะประมาณได้ สกินเนอร์^๑ ประมาณว่าในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๖ จำนวนคนจีนที่อพยพเข้ามาได้เพิ่มขึ้นทีละเล็กละน้อย จากประมาณปีละ ๗,๐๐๐ คน ในศตวรรษที่ ๓ ของศตวรรษ จนถึงประมาณ ๑๔,๐๐๐ คนใน ค.ศ. ๑๘๗๐ ต่อจากนั้นจำนวนคนจีนเข้าเมืองก็ลดลงเล็กน้อย และมาเพิ่มขึ้นอย่างชวชวายใน ค.ศ. ๑๘๘๒ ตอนต้นคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ มีคนจีนอพยพเข้ามาเป็นจำนวนมาก ระยะที่สั้นที่สุดก็แค่ ค.ศ. ๑๘๙๐, ๑๘๙๗ — ๑๘๙๘ และ ๑๘๙๙ — ๑๙๐๑ หลังจากนั้นจำนวนผู้อพยพก็ลดลงอย่างมากเนื่องจากสถานการณ์ทางเศรษฐกิจบนแผ่นดินใหญ่และนโยบายของทางราชการในประเทศไทย การอพยพเข้ามานั้นก็ยังดำเนินอยู่เรื่อยไปจนถึง ค.ศ. ๑๙๔๗ ซึ่งเป็นขบวนการที่จำกัดจำนวนคนเข้าเมือง แม้ว่าพระราชบัญญัติคนเข้าเมืองจะได้อ่านรัฐสภาตั้งแต่ ค.ศ. ๑๙๒๗ แล้วก็ตาม บรรดาคนจีนที่อพยพเข้ามานั้นเป็นคนจีน เป็นกสิกรหรือชาวนา ในประเทศจีนเมื่อเข้ามาอยู่ในประเทศไทยก็เริ่มต้นชีวิตด้วยการเป็นกรรมกร ส่วนมากตั้งหลักแหล่งอยู่ในเมืองต่าง ๆ ของประเทศไทย คอฟลิน^๒ กล่าวว่า ในระยะก่อน ค.ศ. ๑๘๑๑ นั้น คนจีนที่อพยพเข้ามาเป็นผู้ชายและหลังจาก ค.ศ. ๑๘๒๐ แล้วจึงจะมีหญิงจีนอพยพเข้ามาเป็นจำนวนมาก ๆ ด้วยเหตุนี้จึงเห็นได้ชัดว่าการสมรสกับหญิงไทยเป็นเรื่องที่ค่อนข้างเกิดขึ้นแต่ จนกระทั่งถึงระยะเวลาที่ผ่านมาไปเมื่อเร็ว ๆ นี้ หลังจากทหญิงจีนอพยพเข้ามามากแล้วการสมรสกับคนต่างชาติจึงลดน้อยลง เรื่องนี้อาจเป็นข้อเท็จจริงที่ช่วยให้ชุมชนชาวจีนสามารถดำรงรักษาความเป็นจีนเอาไว้ได้ด้วย มีคนจีนเป็นจำนวนมากเข้ามาตั้งหลักฐานอยู่ในถิ่นต่าง ๆ และสมรสกับหญิงไทย บุตรก็กลายเป็นคนไทย ถึงแม้ได้มีการเข้มงวดกวดขันในเรื่องคนเข้าเมืองแล้ว การสมรสกับคนต่างชาติก็ไม่ปรากฏ แม้ว่าจะมีอยู่บ้างก็ตาม (ดูบทที่ ๑๐) แต่ในชั้นปัจจุบันความเกี่ยวพันระหว่างคนจีนกับคนไทยนั้นเมื่อเปรียบเทียบกับในสมัยก่อนก็แตกต่างกันอยู่บ้าง ประชากรชาวจีนมักจะมีหลักฐานอยู่รวมกันเป็นกลุ่มในย่านการค้า เช่น ในตัวเมืองชลบุรี หนองมน ฯลฯ และมีความเป็นอยู่แยกคนในเมือง การสมรสกับคนไทยก็มีอยู่บ้างแต่ภริยามักจะไปอยู่กับญาติพี่น้องของสามีในหมู่คนจีนในเมือง

^๑ G. William Skinner, Chinese Society in Thailand: An Analytical History, Cornell University Press, ๑๙๕๗. หน้า ๔๘-๖๗

^๒ Richard J. Coughlin, Double Identity, The Chinese in Modern Thailand, Hongkong University Press (O. U. P.), ๑๙๖๐. หน้า ๒๒ - ๒๓

ในการที่จะทำไห้คนจีนกลายมาเป็นคนไทยนั้น อาจคาดหมายไ้ได้ว่า คนที่ม เชื้อจีน
 ะคือย ๆ กลายมาเป็นคนไทยมากจนทราบเท่าที่ม การปรับประเพณีต่าง ๆ ทางศาสนาของจีนให้
 เข้ากัการปฏิบัติตามคคิพทศศาสนาขงจีน เป็นันว่า การเช่นไหว้บรรพชชในวัันตรยจีน
 เช็งเม้งหรือสารทจีนนั้นกกำลังกลายมาเป็นกรทำบุญอุทิศกุศลไปให้โดยมพระภิกษเป็นผู้ทำพิธี
 แม้ว่าขงครอบครัวอการทำพิธีเช่นไหว้บรรพชชทศสถาน หลมฝังศพ หรือคหาทบรรจกระค
 ในโบสถ์โดยไม่นมิตพระภิกษไปในพิธีนั้น บััจจุบันน ขงครอบครัวกได้นมิตพระภิกษมา
 สวดมนต์เช่นในพิธีเหล่านี้ สำหรับผู้ที่ทำพิธีอย่างใหญ่โตก็อาจจะมีกรทำบุญโดยนมนต์
 พระภิกษไปสวดมนต์ที่บ้าน มีการถวายอาหารและกรวดนาคอุทิศกุศลตงที่ทากนอยู่โดยทวไป

พิธีอื่นที่จัดเป็นพิธีส่วนครอบครัว

นอกจากพิธีต่าง ๆ ดังที่ไ้กล่าวมาแล้ว ยังมีพิธีอื่นนอกขงพิธี ซึ่งอาจสงเคราะห์เขาอยู่
 ในประเภทพิธีส่วนครอบครัวได้ เพราะมีความมุ่งหมายทให้เกิคประโยชน์แก่ครอบครัวใน
 ขนปลงาย พิธีเหล่านี้ได้แก่พิธีต่าง ๆ ซึ่งเกี่ยวกับกรกสิกรรม ซึ่งเป็นอาชีพสำคัญที่สุดของค
 ชุมชนน คือ

๑. การทำนา

ในการทำนานั้นแต่ดั้งเดิมมากก็มีการทำพิธีต่าง ๆ เพื่อให้ได้ผลผลิตออกมาสมบูรณ์และให้
 ครอบครัวมีความเจริญมั่งคั่ง โดยทวไปจะทำพิธีกันในระยะสำคัญ ๆ ของการทำนา ซึ่งได้แก่
 ตอนไถ ตอนปักดำ ตอนข้าวตงทอง ตอนเก็บเกี่ยว และตอนขนข้าวขนยุง พิธีเหล่านี้ทาชน
 เพื่อบวงสรวงเรียกร่องให้ฝนและสิ่งทมอทธิฤทธิ์ต่าง ๆ มาช่วยอำนวยความสะดวกและความอุดม
 สมบูรณ์ให้ ฝนและสิ่งทมอทธิฤทธิ์ต่าง ๆ ที่ชาวนากล่าวถึงนั้นมีอยู่หลายอย่างด้วยกัน เช่น
 พระภูมิเจ้าทซึ่งหมายถึงเงเจ้าของทคนหรือผรภษาทคน แม้อรฉน นาคประจำวัันซึ่งอยู่ในดิน
 มีอยู่ ๗ ตัวด้วยกัน และ แม่โพสพ เป็นต้น

แม่โพสพนนถอกันว่าสำคัญที่สุด คำอธิบายถึงแม่โพสพนี้มีอยู่หลายอย่างด้วยกัน
 ขงคนกล่าวว่าแม่โพสพ คือ ขวัญ^๒ หรือวิญญาณของข้าว ขงคนกล่าวว่า แม่โพสพคือ ผูก

* อาจคาดหมายได้อีกด้วยว่า การที่มอาศัยอยู่ในประเทศไทยนี้จะเป็นเหตุให้คนจีนซึ่งเป็นคนกลุ่มน้อย
 ในประเทศไทย รับเอาขนบประเพณีบางอย่างของไทยเข้าไว้ด้วยเหมือนกัน (คพที่ ๔)

^๒ ความหมายของคำว่า ขวัญ นั้นได้อธิบายเอาไว้ในหน้า ๒๔๓ - ๒๔๔ แล้ว ชาวทก็มีขวัญเหมือนกัน
 หากขวัญไม่อยู่กับตัวเสียแล้วก็จะเกิคเป็นอันตรายหรืออาจจะตายได้จึงต้องระวังไม่ให้ขวัญกส่วไ้

บ้านกาลให้เกิดเมล็ดข้าว บางคนกล่าวว่า แม่โพสพ คือ มารดาของข้าว บางคนกล่าวว่า แม่โพสพ คือ เมล็ดข้าวนั่นเอง หากจะกล่าวว่าแม่โพสพ เป็นเทพเจ้าหรือฝักคูจะเป็นการไม่ถูกต้องนัก แม่โพสพไม่มีตัวตน มองไม่เห็นและไม่ใช้ทั้งเทพเจ้าหรือฝัก หากจะตามความเชื่อของชาวบ้านแล้วก็จะกล่าวได้ว่า แม่โพสพมีความศักดิ์สิทธิ์และเป็นตัวแทนของข้าว

ก. พิธีแรกนาหรือแรกไถ พิธีนี้ทำกันในเดือน ๖ (ประมาณเดือนพฤษภาคม) ซึ่งเป็นระยะก่อนที่เริ่มฝนตกชุกเพียงเล็กน้อย การทำพิธีนี้เลือกทำกันในวนที่ซึ่งอาจจะเป็นวันศุกร เพราะเป็นวันดีสำหรับแม่โพสพ หรือวันอังคารซึ่งถือว่าเป็นวันปลอดภัยได้ ชาวนาจะไม่ทำพิธีในวันฝนเพราะเชื่อกันว่าฝนมาเกินข้าวในนาหมด การถือวันศุกรเป็นวันดีก็เพราะชื่อของวันมีเสียงเหมือนกับคำว่า "สุข" และ "สกุ" จึงถือเป็นเคล็ดความดีทำพิธีในวันนั้น ครอบครัวยังมีความสุข และต้นข้าวที่จะปลูกก็จะโตมีโอกาสสุกไม่ถูกทำลายไปเสียก่อน ก็จะเห็นได้ว่าความหมายของคำมีอิทธิพลต่อการกระทำด้วย

โดยทั่วไปแล้วผู้ชายเป็นผู้นำพิธี แต่ก็ไม่ห้ามสำหรับผู้หญิงแต่อย่างใด เมื่อไปถึงทุ่งนาแล้วก็จะดูขี้เถียนบอกกล่าวพระภูมิเจ้าที่ บางรายก็บอกแม่ธรณีด้วยเพื่อขอทำแรกนา ขอให้ช่วยระงับรักษาต้นข้าวให้งอกงามดี ปลอดภัยจากสัตว์ เช่น หนู ออย่าให้ข้าวเป็นโรคและขอให้ได้ข้าวมาก ๆ เครื่องบูชาก็ได้แก่ กล้วย อ้อย ส้ม ฯลฯ ของเหล่านี้วางไว้ในน้านเอง

เมื่อบอกกล่าวเสร็จแล้วก็ไถ ๓ รอบ ตามประเพณีเดิมนี้การไถจะต้องเริ่มจากหัวนาไปทางหางนา หากไถกลับทางกันอาจจะเกิดความเดือดร้อนต่าง ๆ นาตกถั่วถงนไถแก่ นากระจำวนทั้งเจ็ด นาแต่ละควมหัวและหางอยู่ต่างทิศกัน แต่เมื่อพิจารณาจากทิศต่าง ๆ ทิศหัวและหางนาเหล่านี้อยู่แล้ว การไถแบบนี้ก็เป็นการไถทวนเข็มนาพิกันนั่นเอง แต่ในปัจจุบันนี้ชาวนามักไม่ถือคตินี้ เพราะส่วนมากไม่ค่อยจะเอาใจใส่กัน

พิธีนี้ทำกันเกือบทุกบ้าน ชาวนามีหนึ่งกล่าวว่า "ทำเอาไว้ดีกว่าไม่ทำเพราะไม่สิ้นเปลืองอะไร ทั้งทำให้ใจสบายขึ้นด้วย ผู้ที่ไม่ทำนั้นอาจจะรู้สึกไม่สบายใจและหากยังเอ็งเกิดอะไรขึ้นในนาของเขา คนอื่น ๆ ก็จะโทษว่าเป็นเพราะเขาไม่ทำตามธรรมเนียม"

ข. แรกตกกกล้า พิธีนี้ทำกันในตอนที่หว่านข้าวลงในแปลงเพาะกล้า ปัจจุบันนี้ไม่ค่อยจะมีใครทำเพราะเห็นว่าการทำพิธีแรกนานั้นก็คุ้มมาถ่วงตอนนไถ

การเลือกวงกบเช่นเดียวกับขมิ้นแรกนา และมีการจุกขุ่ยเทียนขอกกกล่าวพระภูมิเจ้าที่ เช่นเดียวกับการแรกนา เสร็จแล้วกว้า่นข้าวลงในแปลงเพาะ เป็นอนนขมิ้น

ค. แรกคำ พืชหนักันในตอนที่จะเริ่มดำนา กระตงนาทเลือกไว้ทาพชน คือ กระตงที่โตชวามากที่สุดเมื่อขกคลาย เมชเลือกหาวนทไค้แคว ผู้ทาพชชังมักจะเป็นชวยกักจุก ขุ่ยเทียนขอกกกล่าวพระภูมิเจ้าที่เพื่อชอดำนา ขอให้อำรงรักษาคนชวยใหงอองงามคัมรวงงาม ๆ ต่อจากนนักปักดำชว ๓ กอ หรือ ๖-๗ กอ ทมมหนงของกระตงนา ส่วนมากมักจะเลือก มุมทางทิศเหนือหรือตะวันออกเฉียงเหนือเพื่อเอาเคล็ดค้วว่าเหนือ เมือปักดำตอนนแลวกเป็น อนนขมิ้น ต่อจากนนักดำนาหนักันในตอนอน ๆ ของนาไค้

ง. ทำชวญชว พชนเป็นพชทสาคญทสค และอาจจะกล่าวไค้ว่าทำกันทุกครัว เรอนทเคียว พชนเป็นการบวงสรวงแม่โพสพ และแสดงให้เห็นว่าในทรรคนะของชวบ้าน ชวชงเป็นสิ่งทมีความสำคัญขงแกชีวิตของเขานน มีความหมายอย่งไร

พชนทากันนระหว่างปลายเคือน ๑๐ ถึงสนเคือน ๑๑ ซังเป็นระยะทชวเริ่มจะมีรวง ในระยะนชวนาระมีความงวังวลใจมากที่สุด เกรงว่าชวจะไม่มีรวงหรือสทว้จะมารบกวน ทนชว

ชวนาถอกนวาระระยะชวกำลังตงทอง แม่โพสพกำลังมีครรภและอยากไค้สั้ม กลัวย ออช นาทอม เครื่องสำอางเหมือนทญมครรภอน ๆ ทัวไป ทญมครรภมักจะทงคทงค ออนเพลย และเจ็บชวยไค้งาย ๆ ตงนนจทองจคทหาของค ๆ ทคกใจให้ เพื่อเป็นการเอาใจ และทำให้มสสุขภาพคชน ความมุงหมายใหญ่ในการทาพชนทเพื่อให้ไค้ชวงาม ๆ นนเอง

การทำชวญชวนี้จะต้องให้มหญิงเป็นศทา เพราะแม่โพสพเป็นหญิงและผู้ทาพชจะต้อง จยคองแม่โพสพค้วย ตงนนถาให้มหญิงทากคจะเป็นการสถาพกว้าให้มชวทา

เครื่องชวประกอบด้วยไมคณชงทาค้วยไมไค้ทงล้าคคชงสามเหลยมสชวทชยอค ผกเฉลวชงสำนค้วยไมไค้เป็นรูปคาว ๘ แฉกคคณชง นอกจากนนักมีชะลอมไม้ผลไม้ออช คอกไม้ แบงหอม นามนหอม ฯลฯ ผกไวทคณชงค้วย นำไมคณชงไปปักไวทมมกระตงนา มุมโตมมหนงกไค้ จุกขุ่ยเทียนขมิ้นแม่โพสพและกล่าวเชิญให้แม่โพสพมารบเครื่องชว ขอให้แม่โพสพอ่านวคความสมบรูณ์ให้ ขอให้รวงชวงาม ขอให้แม่โพสพอยคัมสชง เสร็จแล้ว

ผู้ทำพิธีไปทูลมุกรทรงนาตรงที่ท่าพ้อแรกคำ เอาแป้งหอม น้ำมันหอมลูบไล่ตนขาว ๓ ตน
เป็นการแต่งตัวให้แม่โพสพ

แถวและธงนั้นใช้ประโยชน์ ๒ ประการ คือ ประกาศให้คนทั่วไปทราบว่าข้าวกำลัง
จะมัวง ขอให้ระวังอย่าให้วัวควายเข้าไปในนาได้ และถือว่ามีอำนาจป้องกันโรคและ
อันตรายที่จะเกิดแก่ตนชาวอักษ

จ. พิธีเกี่ยวและฟาดข้าว ในตำบลนาป่าทกวณนี้ไม่มีพิธีเกี่ยวขยเรื่อง
ทั้งสองนี้ นอกจากจะเลือกวันดีเพื่อลงมือทำเท่านั้น แต่ส่วนมากมักจะเลือกเกี่ยวด้วย
ไป เพราะไม่อาจจะรอได้เนื่องจากข้าวจะร่วงเสียหายหมด

ฉ. คนชาวชนบ่ง ไม่มีพิธีอย่างใด แต่ชาวนาจะเอาก้อนหิน เหล็ก ใบเงิน ใบทอง
และใบขนุนใส่ไว้ในยุ้งก่อนที่ระชนชาวชนบ่ง ทงนเพื่อระเอาเคล็ดว่า ข้าวจะโตแข็งแรงเหมือน
เหล็ก เหมือนหิน สัตว์กินไม่ได้ และเอาเคล็ดขอของใบไม้ให้ข้าวเป็นเงินเป็นทองเกิดหนุน
หนุน

ช. ทำขวัญยุ้ง พิธีนี้เป็นพิธีทำขวัญเพื่อเกี่ยวข้าวเปลือกไว้ในยุ้ง ปัจจุบันไม่นิยม
ทำกัน ปกติพิธีทำกันในวันขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๓ คือ ราวเดือนกุมภาพันธ์ พิธีให้ผู้หญิง
เป็นคนทำ เพราะเป็นพิธีทำขวัญแม่โพสพ ผู้ทำพิธีจะนำขันใส่ขนม กล้วย ไข่ต้ม
ไปวางไว้กลางนา กล่าวคำเชิญแม่โพสพให้มากินอาหารที่นำมาให้ และขอเชิญไปอยู่ในยุ้ง
เพื่อให้ฝนแตกฝนฝน ต่อจากนั้นก็เกี่ยวเมล็ดข้าวที่รวงอยู่ในนาเอาไปใส่ยุ้งที่มข้าวอยู่แล้ว
พิธีทำกันเพื่อเชิญให้แม่โพสพไปอยู่ในยุ้ง เพื่อจะได้คุ้มครองรักษาข้าวในยุ้งไม่ให้หมกไป
โดยเร็ว

ตามธรรมเนียมมนเมืองชนชาวชนบ่งแล้วกษัตริย์ไว้ จะยังไม่เขี่ยเอาข้าวออกมาขาย
หรือใช้จนกว่าจะถึงเดือน ๔ เพราะเชื่อกันว่าถ้าเขี่ยก่อนนั้นข้าวก็จะหมกไปโดยเร็ว การ
ทำเช่นนี้เพื่อขอกันการใช้ข้าวกันตามสขยโดยไม่มีการขยขยนั้นเอง ซึ่งก็คล้ายตามหลัก
ความจริงที่ว่าเมื่อเขี่ยก่อนข้าวก็จะหมกก่อน การเขี่ยขยนั้นมักจะเขี่ยกันในวันศุกร์

๒. การป้องกันควาย

ในการทำน่านนอกจากจะมีพืชมกต่าง ๆ ที่ทำขึ้นเพื่อขอความอุดมสมบูรณ์แล้ว ยังมีกา
รขนาบหนเพื่อให้คุ้มครองควายให้ปลอดภัยจากโรคต่าง ๆ สามารถทำงานหนักได้ตลอดฤดูไถ
ออกควย บางรายก็บ่นว่าโรคพริวงควายให้

พริวงควายนี้ทำกันในวันขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๑๑ ก่อนวันออกพรรษาวันหนึ่ง ถือกันว่า
ควายไถผ่านงานหนักมาแล้วควรให้เวลาพักผ่อนเสียสักวันหนึ่ง ควายที่จะไถวันแข่งขัน
ที่กระทรวงศึกษาธิการและหน้าผาก เทกหนุ่มซึ่งเป็นคนซกจะแต่งตัวควยเสื้อผ้าสีกเช่นกัน
การวิ่งควายนี้ในปัจจุบันทำกันเป็นอำเภอ ๆ ไป ชาวนาในตำบลนำขำระนำควายของตนไปวิ่ง
แข่งกับควายของชาวนาในตำบลอื่น ๆ ในอำเภอเมืองชลบุรี ประมาณว่ามีควายจากตำบล
นำขำไปร่วมในงานนราว ๓๐ ตัวควยกัน ผู้คนควาไม่อาจทราบได้ว่ากาวิ่งที่ควายวิ่งไปตาม
ถนนนั้นทำให้มันรู้สึกสนุกหรือไม่ แต่สำหรับเด็กหนุ่ม ๆ นั้นเห็นได้ชัดว่าสนุกสนานมาก
ทีเดียว

๓. การเอาใจใส่ในการทำน้ำตาลโตนด

การทำน้ำตาลโตนดคนมีพริบอย่างหนึ่งซึ่งทำกันง่าย ๆ คือ พริบวงสรวงซึ่งเป็นการให้
สัญญาแก่ผีว่าจะจัดหาอาหารมาให้หากการทำน้ำตาลได้ผลดี พริบทำกันก่อนตระขนตาล
หลังจากที่ได้พาคนไพร่ไปขุดสระแล้ว สิ่งของที่นำไปขบวนสรวงก็มีเหล้า หัวหม ไข่ต้ม
ขนม ๗ อย่าง นำไปวางไว้โคนต้นตาล คนที่คิดว่าจะมีน้ำตาลหวานมากที่สุด เมื่อจกขยเทียน
แล้วก็กล่าวคำขอต่อผีให้ตนตาลทุกต้นมีน้ำตาลหวานมากที่สุด เมื่อจกขยเทียนแล้วก็กล่าวคำขอ
ต่อผีให้ตนตาลทุกต้นมีน้ำตาลหวานมาก ๆ เสร็จแล้วก็นำอาหารกลับไปแบ่งกันกิน พริ
บวงสรวงนี้ทำกันทุกปี

๔. การทำไร่มันสำปะหลัง

ไม่มีพริบเกี่ยวกับการทำไร่มันสำปะหลังแต่อย่างใด

ข้อคิดเห็นบางประการ

พริบกรรมอันเนื่องมาจากการกลักรวมนี้ได้แสดงลักษณะบางอย่างให้เห็นได้อย่างชัด
เจนทีเดียว เช่นที่นาสังเกตุว่า มีพริบต่าง ๆ หลายอย่างก็ขอรองต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สิ่งที่มี

อิทธิฤทธิ์ในเรื่องที่เกี่ยวกับการทำงาน การคุ้มครองควายและการทำนาตาลโตนต แต่การทำ
 ไร่มันสำปะหลังซึ่งเป็นการกสิกรรมที่ความสำคัญมากรองจากการทำนา และอาจจะมี
 ความสำคัญมากยิ่งจนในเวลาข้างหน้ากลับไม่พบอะไรเลย การที่เป็นเช่นนี้อาจเนื่องจาก
 ว่าการทำไร่มันสำปะหลังเป็นการกสิกรรมที่เพิ่งจะเกิดขึ้น และแทรกเข้ามา ในการทำนา
 ซึ่งเป็นการกสิกรรมที่ทำกันมานานแล้ว ยิ่งไปกว่านั้นการปลูกมันสำปะหลังก็มีความประสงค์
 ที่จะขายเป็นเงินเท่านั้นไม่ได้ใช้เช่นอาหารประจำวันเหมือนข้าว ดังนั้นจึงเห็นได้อย่างชัดเจน
 ว่าการทำไร่มันสำปะหลังนั้นมีความมุ่งหมายให้โตประโยชน์แต่เพียงอย่างเดียว สำหรับการ
 ขนยานเพื่อให้ความปลอดภัยและแข็งแรงนั้นก็เป็นเรื่องที่เขาใจได้ง่าย เพราะชาวนาต้องพึง
 ควายในการไถนา ส่วนการทำนาตาลโตนตนั้นก็เช่นอาชีพที่ทำกันมานานแล้วและทำรายได้
 ให้ชดเชยมาก ๆ ทีเดียว ดังนั้นจึงมีพืชเข้ามาเกี่ยวข้องกับควาย

พืชต่าง ๆ อันเกี่ยวเนื่องกับการกสิกรรมนั้นในปัจจุบันนี้ทำได้ทำกันอย่างกว้างขวาง
 เหมือนอย่างแต่ก่อน และความเชื่อดอกในเรื่องเช่นนี้ก็ลดน้อยลงไปกว่าแต่ก่อนด้วย พืชเกี่ยว
 เกว การฟาดข้าว และการเก็บข้าวไว้ในยุ้งนั้นโดยทั่วไปก็เกือบจะไม่ได้อาศัยแล้ว ส่วนพืช
 แรกนา แรกค้ำ และทำขวัญข้าววันยังคงทำกันมากกว่าพืชดังกล่าวข้างต้น แม้กระนั้นก็ตาม
 บางคนก็ไม่ทราบความหมายของพืชเหล่านั้นเลย โดยทั่วไปแล้วก็จะเห็นได้ว่า พืชที่จัดทำขึ้น
 ในระยะที่คนเกิดความกังวลใจเกี่ยวกับพืชผลของตนนั้นก็มักจะคงอยู่ต่อไป ส่วนพืชที่
 หลังจากการเกี่ยวเกี่ยวแล้วซึ่งเป็นระยะที่ไม่อาจจะเห็นผลของพืชแต่อย่างใด และความกังวล
 ใจก็ลดน้อยลงไปแล้วนั้น ก็มักจะเลิกทำกันต่อไป

ในแง่ของความเชื่อดอกของคนในตำบลน่าน การทำพิธีต่าง ๆ นั้นมีอยู่เพราะชาวบ้าน
 เชื่ออย่างจริงจังว่า พิธีจะช่วยให้ได้ผลดี แต่เป็นเพราะทำกันตามประเพณีและเกิดความ
 รู้สึกไม่สบายใจหากไม่ได้ทำพิธีนั้น ๆ เกรงว่าอาจจะเกิดความเสียหายขึ้นได้ ผู้ที่สงสัย
 เคยได้เข้ามาในท่ามกลางพิธีเหล่านั้นก็มักจะรู้สึกกังวลใจมากกว่าคนหนุ่ม ๆ คนหนุ่มบางคน
 นั้นไม่ทำพิธีเลยและไม่รู้สึกเดือดร้อนในเรื่องเช่นนั้นแต่อย่างใด

ในเรื่องที่เกี่ยวกับอิทธิฤทธิ์นั้นอาจจะกล่าวได้โดยสังเขปดังนี้ คือ เอาเคล็ดของคำมา
 เป็นความหมายในทางที่จะให้เกิดความมหัศจรรย์ได้ เช่น วันศุกร์ ก็ถือเอาความหมายว่า
 ลึก หรือสุข เช่นเดียวกับโยชนุน ก็เอาเคล็ดคำว่า หนุน โยเงินโยทองก็เอาเคล็ดคำว่า

เงินและทอง ที่เห็นอีกเขาเคล็ดค้ำว่าเห็นอ ซึ่งหมายถึงสูงกว่า ฯลฯ การเอาเคล็ดค้ำ
ต่าง ๆ คึงกล่าวว่นโดยเฉพาะอย่างยิ่งในการทำพิธีต่าง ๆ นั้นเป็นสิ่งที่น่าสนใจศึกษาค้นคว้า
อย่างมากทีเดียว

พิธีอันเกี่ยวเนื่องกับการรกรกกรรมดังกล่าวข้างต้นนี้ ไม่เกี่ยวกับพิธีทางศาสนาพุทธแต่
อย่างไร เป็นการบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อขอให้บันดาลให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ในการ
รกรกกรรมเท่านั้น ไม่มีพระเจ้ามาเกี่ยวข้องของในพิธีนเลย และเรื่องขบถหรือบาปซึ่งมักจะเกี่ยว
ข้องอยู่ในพิธีศาสนาโดยทั่วไปนั้นก็ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องในพิธีเช่นนี้ แม้ว่าตามคติของ
ชาวยุโรปบางทีก็เอาเทพยเจ้าเข้ามาปะปนในเรื่องและพิธีต่าง ๆ ทางพุทธศาสนาอยู่บ้าง
ก็ตาม แต่ในพิธีเหล่านี้เองถึงแม้โพสพและเจ้าที่ซึ่งไม่เกี่ยวกับพระพุทธรเจ้าแต่อย่างไร บางราย
ก็อ้างถึงแม่ธรณีด้วย แม่ธรณีนับความเกี่ยวข้องกับพระพุทธรเจ้าอยู่บ้าง ซึ่งใครกล่าวไว้แล้ว
อีกประการหนึ่งนั้นพิธีทางการรกรกกรรมเหล่านี้ไม่เกี่ยวกับการทำบุญทวดด้วย อย่างไรก็ตามอยู่
พิธีหนึ่งซึ่งอาจจะกล่าวได้ว่าเป็นพิธีทางศาสนา แต่มีความเกี่ยวข้องกับการรกรกกรรมอยู่บ้าง
นั่นคือสารทไทย พิธีนี้ทำกันในวัด แต่ตามประเพณีถือกันว่าเป็นการถวายผลผลิตแรกไต่จาก
การรกรกกรรมแก่พระ พิธีนี้เหมือนจะเป็นพิธีในศาสนาพุทธพิธีเดียวที่เกี่ยวข้องกับการรกรกกรรม
รายละเอียดของพิธีนี้ใครกล่าวไว้แล้วในบทที่ ๔

ภาคผนวก ๑

การศึกษารายกรณีเกี่ยวกับความสัมพันธ์ในครอบครัว

รายที่ ๑ ครอบครัวของนายผืน หมู่ที่ ๒ ครอบครัวประเภท "ครัวชาย" รายชื่อสมาชิกในครัวเรือน

ครอบครัวที่	ชื่อ	อายุ	เครือญาติ
ครอบครัวที่ ๑	ผืน	๗๐	หัวหน้าครัวเรือน
	น้อย	๖๕	ภรรยา
	สมทรง	๒๖	บุตรสาว
	สมคิด	๒๓	บุตรชาย (ขณะกำลังรับราชการทหาร)
	เฉลียว	๑๕	บุตรบุญธรรม
ครอบครัวที่ ๒	สมศักดิ์	๓๑	บุตรชายหัวหน้าครัวเรือน
	จวน	๒๗	ภรรยา
	สนิท	๑๐	บุตรสาว
	สนอง	๗	บุตรชาย
	วิมล	๕	บุตรสาว

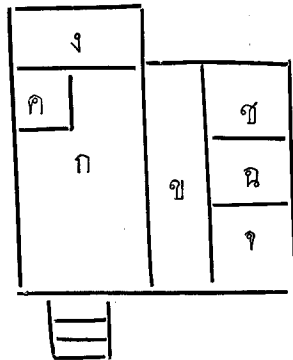
นายผืนเป็นหัวหน้าครัวเรือนประเภทครอบครัวชาย แม้ขณะนี้อยู่ในวัยชรา แต่ก็ยังเป็นต้นขถอกของครอบครัวไปในตำบลนาป่า เพราะได้มีส่วนร่วมในการปฏิบัติทางศาสนกิจอย่างเข้มแข็ง บุคคลที่อยู่ในครอบครัวของเขาได้แก่ ภรรยา บุตรชาย และบุตรสาวทั้งยังเป็นโสด และบุตรบุญธรรมอีกคนหนึ่ง ส่วนครอบครัวที่สองที่อาศัยอยู่ด้วยเป็นครอบครัวของบุตรชาย คนที่ตามชื่อสมศักดิ์ บุตรชายของนายผืนอีกสองคนสมรสแล้วแต่ไปอยู่ทอน คือ สมหมายบุตรชายคนโต ซึ่งเป็นครูอยู่ในตำบลอ่างศิลา (อำเภอเมืองชลบุรี) และสมปอง ผู้ซึ่งเคยช่วยด้วยการเพาะปลูก และอาศัยอยู่กับบิดามารดาของภรรยาโดยช่วยทำนา ในหมู่ที่ ๒ ตำบลนาป่า

แม้ว่านายผืนจะไม่ใช่คนร่ำรวยที่สุดในตำบลนาป่า ก็จัดได้ว่าเป็นผู้มีฐานะดี คนหนึ่ง นายผืนได้รับมรดกทนา ๑๖ ไร่ ภรรยาของเขาได้รับมรดกทนาประมาณ ๓๒ ไร่ ซึ่งส่วนหนึ่งใช้เป็นที่ปลูกสร้างบ้าน (ที่ดินในบริเวณบ้านส่วนใหญ่ใช้เป็นที่ปลูกมะม่วง) นายผืนยัง

สามารถซื้อหน้าต่าง ๘ ๓/๔ ไร่ และที่ดินอีกประมาณ ๑๗ ไร่ ซึ่งใช้ในการเพาะปลูก
มะพร้าวและมันสำปะหลัง

ถ้าพิจารณาตามมาตรฐานของบ้านภายในหมู่บ้านแล้วเห็นว่า บ้านของนายผ่องกว้างใหญ่
และอยู่ได้อย่างสบาย หลังคาเรือนมุงด้วยกระเบื้องและมีฝาเพดาน มีน้อยคนนักที่จะสามารถ
จัดหาโต๊ะเก้าอี้ไว้ในบ้านได้เหมือนเขา นอกจากนี้ครัวเรือนใหม่ ยังมีขังข้าวซึ่งใช้เป็นที่เก็บข้าว
และเครื่องมือที่ใช้ในการกสิกรรม ผืนยังมีวัตถุอีกหนึ่งเครื่องภายในบ้าน
การจัดที่อยู่อาศัย

สมาชิกทุกคนในครัวเรือนอาศัยอยู่ในเรือนเดียวกัน คือไปเป็นแผนผังง่าย ๆ แสดง
การแบ่งที่พักนอน

ช

- ก. บริเวณที่อยู่ในตอนกลางวัน ของสมาชิก ในครอบครัว บ้านหน้าไม่มีฝาผนัง
ตอนกลางคืนใช้เป็นที่พักนอนของนางน้อยภริยาของผ่องกับหลานที่ซอสนิทและสนอง
- ข. ระเบียงไม่มีฝาผนังทั้งสองด้าน
- ค. ห้องนอนของนายผ่อง
- ง. ห้องนอนของบุตรสาวที่ซอสนิท
- จ. ห้องนอนของสมาชิกและจวนผู้เป็นภริยาที่บุตรสาวที่ซอสนิท
- ฉ. และ ช. ครัวไฟของสองครอบครัวซึ่งต่างก็ใช้แยกกัน
- ช. บันไดขึ้นบ้าน

เป็นที่น่าสนใจกว่านายผ่อง ผู้ชราแล้วนอนคนเดียว มีห้องนอนเป็นของตัวเอง แต่ภริยา
ของเขาอนกับหลานเล็ก ๆ สองคน บุตรชายที่สมรสแล้วกับภริยาและบุตรที่ยังเล็ก มีห้องนอน
เป็นของตนเองต่างหาก ส่วนบุตรสาวที่ยังเป็นโสด ซอสนิทมีห้องส่วนตัวเฉพาะของตน

ครอบครัวใหญ่และครอบครัวเล็ก

ด้วยเหตุว่า ครัวเรือนของนายฉันทอยู่ในประเภทครอบครัวขยาย จึงจำเป็นต้องสอบถามเรื่องการจัดกาารทางเศรษฐกิจของครอบครัวทั้งสอง แม้ว่าครอบครัวของบิดามารดาและครอบครัวของบุตรชายจะอาศัยอยู่ในเรือนเดียวกัน แต่ในทางปฏิบัติทั้งสอง ครอบครัวอยู่เป็นหน่วยที่แยกกันต่างหาก

สมศักดิ์ทำการเพาะปลูกในที่ดินของตนเอง ไม่ทำร่วมกับบิดามารดาของเขา นายฉันทยังไม่แบ่งที่ดินและยกให้บุตรอย่างเป็นทางการ แต่สมศักดิ์ก็ได้รับส่วนแบ่งที่เป็นส่วนหนึ่งจากบิดาให้ปลูกมันสำปะหลังและเก็บพืชผลขายเขาเอง สมศักดิ์ก็มีรายได้ส่วนใหญ่จากบิดามารดาของภรรยา เขาได้รับอนุญาตให้ทำนาในที่ดินของมารดาภริยาซึ่งมีภูมิลำเนาอยู่ในหมู่ที่ ๕ ชาวเปลือกที่เก็บเกี่ยวได้เก็บไว้ที่นาของมารดาภริยาเช่นกัน สมศักดิ์ระเหาของมาบ้านเพื่อบริโภคเท่าที่จำเป็นเท่านั้น เขาไม่ได้ทำนาร่วมกับบิดาของเขา

ครอบครัวทั้งสองมีครัวไฟแยกกัน ทำครัวและรับประทานอาหารแยกกัน แต่ก็ไม่ใช้ระเบียบที่แน่นอนเสมอไป โดยเฉพาะหลาน ๆ มักจะไปรับประทานอาหารกับปู่และย่า ที่สำคัญก็คือทั้งสองครอบครัวเก็บเงินทองแยกกัน และต่างก็มีงเก็บข้าวไว้ต่างหาก

ลักษณะของการแบ่งแยกทั้งหมดนี้แสดงให้เห็นว่า ครัวเรือนทกลาวถนไม่เป็นครัวเรือนประเภทครอบครัวขยายโดยแท้จริง ความจริงแล้วประวัติเกี่ยวกับที่อยู่อาศัยของสมศักดิ์แสดงให้เห็นว่าสมศักดิ์พอใจที่จะแยกครอบครัวอยู่ต่างหาก เนื่องจากมีความยุ่งยากบางประการจึงยังแยกไม่ได้ หลังจากสมศักดิ์สมรสแล้วไม่นานนักเขาได้ปลูกบ้านหลังหนึ่งในบริเวณบ้านของนายฉันทผู้เป็นบิดา แล้วได้อาศัยอยู่ในบ้านหลังนั้นเป็นเวลา ๑ ปี แต่เนื่องจากสมศักดิ์และภริยาต้องออกไปทำงานในทุ่งนาไม่มีใครช่วยดูแลบุตร สมศักดิ์จึงตัดสินใจพาบุตรและภริยากลับมาอยู่ในเรือนของบิดามารดาอีกเพื่อได้ฝากบุตรไว้กับย่าขณะออกไปทำงานนอกบ้านได้ เหตุนี้เองจึงทำให้สองครอบครัวยังอยู่ภายใต้ร่มชายคาเดียวกัน

เนื่องจากสมศักดิ์ทำการเพาะปลูกด้วยตนเอง ไม่ต้องพึ่งพาอาศัยบิดา เขาจึงไม่ยอมอยู่ภายใต้บังคับบัญชาของบิดา และเนื่องจากเขามีครัวไฟและมีเงินทองเก็บไว้ต่างหาก มารดาของสมศักดิ์จึงไม่มีโอกาสจะควบคุมบังคับลูกสะใภ้ได้ ความขัดแย้งระหว่างมารดาของสามีกับบุตรสะใภ้จึงไม่มีเพราะทั้งสองครอบครัวอยู่แยกกัน เมื่อมีเวลาว่างภริยาของสมศักดิ์ช่วยทอผ้า และทำความสะอาดบริเวณบ้าน

ในบรรดาบุตรชายทั้งหมด สมปองเป็นหัวเรี่ยวหัวแรงสำคัญในการให้ความช่วยเหลือแก่ฉันในการทำการเพาะปลูก สมปองสมรสเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๓ ก่อนสมรสเขาช่วยบิดามารดาทำงานอย่างแข็งขัน แม้เคยวนจรอาศัยอยู่กับบิดามารดาของภริยาเขาก็ยังคงให้ความช่วยเหลือแก่บิดาคู่ไปอีก และเข้าใจว่าจากการช่วยเหลือบิดาเช่นนั้น สมปองคงพอใจที่จะช่วยให้บิดามารดามีรายได้เพิ่มขึ้น

สัมพันธภาพในครอบครัวของนายฉัน

ต่อไปนี้จะได้แสดงรายละเอียดเกี่ยวกับสัมพันธภาพ ระหว่างบุคคลในครอบครัวของฉันเท่านั้น เรื่องแรกที่ควรพูดถึงคือ บทบาทของบุคคลอื่นเกี่ยวกับกิจการบ้านเรือนและการเพาะปลูก

การแบ่งแรงงานระหว่างสมาชิกในครอบครัว

	ฉัน (สามี)	น้อย (ภริยา)	สมทรง (บุตรสาว)	เฉลียว (บุตร บุญธรรม)	คนอื่น ๆ
งานภายในบ้าน					
ทำครัว		✓	✓		
ทำความสะอาดเรือนและบริเวณบ้าน			✓		
ซักเสื้อผ้า			✓		
ซ่อมแซมบ้าน			✓		
เย็บและซ่อมแซมเสื้อผ้า					บุตรชายที่ขอ สมปองอาศัย อยู่ที่อื่น
การเพาะปลูก-การทำนา					
เตรียมดินก่อนลงมือไถ					สมปอง
ไถนา				✓	สมปอง
ค้ำนา			✓	✓	สมปอง
ท่อน้ำเข้านา	✓				

	ฝน (สาม)	น้อย (ภริยา)	สมทรง (บุตรสาว)	เฉลียว (บุตร บุญธรรม)	คนอื่นๆ
ดูแลต้นข้าวหลังจากกำลัง เสร็จแล้ว	✓				
เกี่ยวข้าวและนวดข้าว	✓	✓	✓	✓	สมปอง, เอาแรง
๑. การทำไร่					
(ก) ปลูกมันสำปะหลัง					เอาแรง
(ข) ขุดและเก็บมันสำปะหลัง					เอาแรง
๒. การทำสวนมะพร้าว					
(ก) ปลูก	✓				
(ข) สั่งมะพร้าว			✓		
(ค) ขายมะพร้าวในเมือง ชลบุรี		✓			
๓. การทำนาตาลโตนด ขนตาล (ต้นตาล ๒-๓ ต้น เท่านั้น) ให้อาหารไก่ เลี้ยงควาย				✓ ✓	หลานท้อสนอง

แผนภูมิข้างบนนี้แสดงให้เห็นการแบ่งแรงงานในครอบครัว ซึ่งส่วนใหญ่ผู้หญิงมักจะ
รับผิดชอบทำการบ้านเรือน เนื่องจากนายฝนและภริยาอยู่ในวัยชรา สมทรงและบุตรสาวจึง
ต้องรับภาระงานหนักที่สุดซึ่งรวมทั้งงานที่ต้องทำความสะอาดบริเวณบ้านด้วย ตามปกติแล้ว
ผู้ชายมักจะช่วยทำ การซ่อมแซมบ้านเป็นของผู้ชาย และสมปอง ก็ได้มาช่วยเหลือ
เมื่อมีความจำเป็น อาทิเช่นต้องซ่อมแซมบ้าน การทำครัวเป็นงานของผู้หญิง นางน้อย
เป็นมารดาภาระส่วนใหญ่ในเรื่องนี้ ส่วนสมทรงบุตรสาวมักจะช่วยเหลือมารดาในการ
หุงหาอาหารเสมอมาตั้งแต่อายุ ๑๗ ปี

ส่วนค่านการเพาะปลูก เนื่องจากความชรา นายฉินจึงรับภาระแต่งงานเขาๆ เช่นคุณดูแลการทักนาเข้านา คุณดูแลต้นข้าวในนาหลังจากค้าเสร็จแล้ว นางน้อยก็มีส่วนช่วยอยู่บ้างในการเพาะปลูก ผู้รับภาระงานที่หนักที่สุดในการทำนาคือ เฉลียว สมปอง และสมทรง อย่างไรก็ตาม ผู้ชายทำงานหนักกว่า สมทรงมีหน้าที่รับผิดชอบปลูกมันสำปะหลังในสวนโดยอาศัยการเอาแรงกับคนอื่น และสมทรงอีกคนเดียวที่ต้องไปช่วยบุคคลเหล่านั้น เป็นการตอบแทน ฉินเป็นผู้ดูแลสวนมะพร้าว ส่วนสมทรงเป็นคนสอยมะพร้าวและขนมาเก็บไว้ที่บ้าน สิ่งที่น่าสังเกตก็คือนางน้อยจะเป็นคนขายมะพร้าว

ในค่านการทำนาคือว่า เป็นกิจการเล็กๆ น้อยๆ ในครัวเรือนและเฉลียวเป็นผู้รับภาระงานนี้ นอกนั้นก็ยังคงเลี้ยงควายควยเหมือนกัน ส่วนหลานชายได้รับมอบหมายให้ทำงานเขาๆ เช่น ให้อาหารไก่เป็นต้น นายฉินมักจะเป็นผู้เก็บเงินที่หามาได้จากการเพาะปลูก แต่ในการใช้จ่ายใช้สอย เพื่อความจำเป็นในเรื่องอาหารและครัวเรือน ผู้หญิงจะเป็นผู้รับภาระการเลี้ยงดูเด็ก

เนื่องจากบุตรของ นายฉินและนางน้อยโตเป็นผู้ใหญ่แล้วทุกคน ดังนั้นการกล่าวถึงบทบาทของบิดามารดาในส่วนที่เกี่ยวกับการดูแลบุตร และพี่ๆ คุณแล่นของจึงเป็นการเล่าแบบย้อนหลัง นางน้อยเล่าว่า เมื่อนางยังเป็นแม่เพียงสาวอยู่นั้น ส่วนใหญ่นางรับผิดชอบเลี้ยงดูบุตร สามช่วยดูแลให้เพียงบางครั้งบางครั้งเท่านั้น นางน้อยมีบุตรทั้งหมด ๕ คน เมื่อบุตรคนหัวขโพอที่ทะเลาะของน้องคนเล็กได้ นางน้อยมักจะออกจากบ้านไปทำงานในนา งานส่วนใหญ่ของนางคือดูแลเลี้ยงดูบุตร ส่วนนายฉินเป็นคนกวาดขันบุตรในเรื่องระเบียบวินัย บิดาทำโทษบุตรบ่อยครั้งกว่ามารดา ถ้าบุตรทำลายข้าวของเครื่องใช้ในบ้านบิดามักลงโทษโดยการเขย่งตี ส่วนมารดามักใช้วิธีว่ากล่าว เช่นตักน้ำและขู่ นางน้อยคิดว่า การลงโทษโดยการเขย่งตีนั้นได้ผลดีกว่าการว่ากล่าวแต่เพียงอย่างเดียว "ไม่ทำให้เด็กตกใจ" เมื่อบุตรเริ่มเข้าโรงเรียน นายฉินเป็นคนช่วยสอนหนังสือให้บุตรที่บ้าน (นายฉินเรียนหนังสือที่โรงเรียนวัด ๕ ปี แต่นางน้อยเรียนเพียงขี้เดียว)

การให้เสรีภาพแก่เด็กในการออกไปไหนมาไหน

เท่าที่สามารถรวบรวมข้อมูลได้ ปรากฏว่าสมทรงได้รับเสรีภาพให้ไปไหนมาไหน น้อยกว่าพี่ชายหรือน้องชายตอนที่สมทรงยังเป็นเด็กอยู่นั้นได้รับอนุญาตให้ออกไปไหนนอกบ้านแต่

โดยลำพังน้อยมาก เมื่ออายุระหว่าง ๑๕—๑๘ ปี สมทรงได้รับอนุญาตให้ไปเที่ยวกับเพื่อน ๆ ผู้หญิงได้แต่ไม่ใช่กับเพื่อนผู้ชาย บิดาไม่รังเกียจถ้าสมทรงจะมีเพื่อนผู้ชายสักคนหนึ่ง แต่กระตักเตือนเธอให้ประพฤติตนให้ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม

แต่ตรงข้าม เด็กชายกลับได้รับอนุญาตให้ไปไหนมาไหนได้ตามความพอใจ พออายุระหว่าง ๑๕—๑๖ ปี ก็ออกไปเที่ยวกับเพื่อน ๆ ได้ตามใจชอบ เมื่อมีอายุมากกว่านั้นจะมีเพื่อนผู้หญิงบ้างก็ไม่ถือว่าเสียหายอะไร

การเลือกคู่สมรสและการสมรส

นางน้อยมีความเห็นว่า ควรจะให้บุตรทั้งชายและหญิงมีโอกาสเลือกคู่สมรสเอง บุตรของนางน้อยทสมรสแล้วเลือกคู่สมรสเองทุกคน และบิดามารดาก็ยินยอมและเห็นชอบด้วย นางน้อยได้กล่าวว่า ตามความคึกของบิดามารดาโดยทั่วไป ก็อยากให้บุตรสมรสอย่างถูกต้องตามชนบประเพณี หรืออย่างที่เราเรียกกันในคำปลาน้ำว่า การสมรสแบบ “ส่วซอ” มากกว่า “การลักพา” แต่ถ้าบุตรชายหรือบุตรสาวไปลักพาหรือถูกลักพาไปนางน้อยก็ไม่คัดค้านเพราะถือเสียว่าเขารักกัน ไม่ว่าจะเป็นการสมรสแบบไหน บิดามารดาเป็นฝ่ายจ่ายเงินให้ในนามของบุตรชาย (เงินหมั้นสินสอด หรือ เงินมาสุกแท้แต่กรณี)

การตัดสินใจปัญหาต่างๆ ในครอบครัว

(ก) ปัญหาเรื่องการศึกษาและอาชีพของบุตร

นายณีนมีความสนใจในการศึกษาของบุตรอย่างยิ่ง ดังนั้นเขาจึงเป็นผู้ตัดสินใจปัญหาต่างๆ ส่วนใหญ่ทางการศึกษาและอาชีพของบุตร บุตรชายคนโตมีอาชีพเป็นครู และบุตรชายอีกคนหนึ่งทชอสมคิตกำลังไ้รับการศึกษาทางบ้าน อาชีพอยู่บ้าน เนื่องจาก นายณีนเป็นคนเคร่งศาสนา จึงไม่เป็นของแปลกแต่อย่างใดที่บุตรชายคนหนึ่งบวชเป็นพระ ส่วนบุตรชายคนทสี่เป็นกสิกร

นายณีนได้แสดงความคิดเห็นว่า บุตรสาวไม่จำเป็นต้องไ้รับการศึกษาเช่นเดียวกับบุตรชาย เพราะผู้หญิงควรจะอยู่บ้าน ถ้าผู้หญิงไ้รับการศึกษาสูงก็มักต้องจากบ้านไปทำงาน ทอนและสงนเขาไม่เห็นด้วย บุตรสาวทชอสมทรงเรียนหนังสือจบชั้นมัธยมบ ๑ แล้วออกจากโรงเรียนมาอยู่บ้านช่วยทำงานเพาะปลูกและดูแลกิจการบ้านเรือน

(ข) ปัญหาเรื่องการซื้อขายทรัพย์สิน

นายณมตทนททานาได้ในตอนหลังอยู่ข้าง ในการซื้อหรือขายทรัพย์สินแม้ว่าเขาจะ
ปรึกษากรรมาของเขาค้วยแต่นายณมตจะเป็นคนตัดสินใจเอง อย่างไรก็ตามการปรึกษาไม่ใช่เป็น
เรื่องสลักสำคัญต่งทนางน้อยก็กล่าวแล้วว่า “ถ้าเขาชอบฉันก็ชอบเหมือนกัน”

(ค) การโอนทรัพย์สินให้บุตรและสิทธิในการรับมรดกของบุตรชายหญิง

บิดามารดาซึ่งไม่ได้จัดการแบ่งทรัพย์สินและยกให้บุตรอย่างเป็นทางการ การตัดสินใจเรื่อง
บิดาและมารดาปรึกษาหารือกันเมื่อถึงเวลาอันสมควร ขณะนั้นบิดามารดาที่มีความคิดเห็นว่า
ทั้งบุตรชายและบุตรสาว ควรจะได้รับส่วนแบ่งในมรดกด้วยกันทั้งสองฝ่าย แต่บุตรคนที่มี
ทรัพย์สินน้อย หรือมีฐานะทางเศรษฐกิจก็ดีกว่าคนอื่น ควรจะได้รับส่วนแบ่งทรัพย์สินมากกว่า
จึงจะเป็นการยุติธรรม

(ง) ปัญหาเรื่องกิจกรรมทางศาสนา

ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับศาสนา คดีเหมือนว่าจะมีการแย่งแรงงานกันระหว่างสามีกับภรรยา
นายณมตเป็นคนออกความคิดเห็นในเรื่องหน้าที่และการปฏิบัติทางศาสนกิจของบุตรชาย อาทิเช่น
บุตรคนโตควรจะเป็นศิษย์วัด สามเณรและพระ บุตรชายของณมต ๓ คน เคยเป็นศิษย์วัดอยู่
คนละ ๒ ปี บุตรชายคนหนึ่งบวชเป็นพระมาแล้ว ๑๑ ปี และเคยบวชยังไม่ได้สัก

ทั้งนายณมตและนางน้อยไปทำบุญทอดอย่างสม่ำเสมอในวันพระโดยเฉพาะในวันสำคัญ ๆ
ทางศาสนาและระหว่างเข้าพรรษา ภรรยาเป็นฝ่ายจัดการทำอาหารและถวายของอื่น ๆ แก่พระ
และวัดในพ. ศ. ๒๕๐๓ ครอบครัวนี้ได้บริจาคเงินให้วัดเป็นจำนวนมาก

การใช้เวลาสำหรับพักผ่อน

ถ้าทำได้ในตอนเย็นสมาชิกในครอบครัวมักจะมาพบปะและนั่งคุยกัน หรือไม่นั่งฟัง
วิทยุด้วยกัน โดยเฉพาะนายณมตมักชอบฟังข่าวทางวิทยุ นายณมตและนางน้อยในปัจจุบันต่างอยู่
ในวัยชราเกินกว่าที่จะออกไปไหนมาไหนบ่อย ๆ ธุรกิจสำคัญของนายณมตคือไปทำบุญทอดเสมอ ๆ
โดยเฉพาะในวันพระ

สมทรงบุตรสาว อาจไปเยี่ยมเยียนใครต่อใครได้ เมื่อใดที่เธอไปเยี่ยมพี่ชายของเธอ
ที่ต่างต่างศิลา เธอมักจะชวนสนองผู้เป็นหลานชายไปเป็นเพื่อนด้วย การใช้เวลาพักผ่อน
ไม่มีใครกระทำพร้อมหน้ากัน

สามและภริยามักมีเพื่อนของตน และต่างคนต่างแยกไปเยี่ยมเพื่อนเหล่านั้นต่างหาก
ขณะที่สามมีอิสรภาพไปไหนมาไหนได้ ภริยาที่อายุน้อยมีอิสรภาพน้อยกว่าสาม ตาม
คำกล่าวของนางน้อย ถ้าหากว่าผู้หญิงที่สมรสแล้วและอายุน้อย จะออกไปไหนก็ควรจะมี
ผู้หญิงนอกคนหนึ่งไปเป็นเพื่อนด้วย อย่างไม่รู้ตัว เมื่อผู้หญิงมีอายุมากขึ้นก็มีอิสรภาพในการ
ไปไหนมาไหนได้มากขึ้น และในวัยชรา เรียกได้ว่าไม่มีความเข้มงวดในเรื่องนี้เลย

ความขัดแย้งกันระหว่างบุคคลกับบุคคลในครัวเรือน

ตามคำบอกกล่าวของนางน้อย นางและสามไม่เคยมีการทะเลาะกัน อย่างรุนแรงเลย
บางครั้งอาจมีการโต้เถียงกันบ้างด้วยเรื่องการทำงาน และบางครั้งทำให้นางกับสามต่างโกรธกัน
ไม่พูดากันถึงหลายวัน แต่เมื่อนานเข้าต่างก็คืนดีกันเอง

สำหรับบุตรเมื่อยังเล็กมักทะเลาะแย่งของเล่นกัน แต่เรื่องนั้นสามารถเป็นฝ่ายสงบ
ปรองดองได้ ๗ ให้ตกลงกันได้

ราชทัณฑ์ ๓ ครอบครัวที่เริ่มตนทมิบคามารดาเป็นคนอาศัย

รายชื่อสมาชิกในครัวเรือน

ชื่อ	อายุ	เครือญาติ
เชอ	๓๓	หัวหน้าครัวเรือน
เบญญา	๓๒	ภรรยา
เบญจมาศ	๘	บุตรสาว
วินย	๖	บุตรชาย
จำลอง	๔	บุตรชาย
เบญจรงค์	๑	บุตรสาว
กอง	๘๔	บิดาของเชอ
ถมยา	๘๖	มารดาของเชอ

ครอบครัวบิดามารดาของเชอและฐานะของบิดามารดาที่เป็นคนพึ่งพาอาศัย

ครัวเรือนนี้ประกอบด้วยครอบครัวของเชอเองและบิดามารดาของเขา สถานการณ์ของครัวเรือนนี้แสดงลักษณะของครอบครัวที่เริ่มตกต่ำลงสู่ขั้นต่ำไป นั่นคือ แต่ก่อนครอบครัวบิดามารดาของเชอเคยเป็นครอบครัวอ่าวโล่ แต่เดี๋ยวนี้บิดามารดาอยู่ในวัยชรา หยดพักทำกร่างานมอขบทรัพย์สินและอำนาจภายในบ้านให้คนอื่นเป็นบุตร เพื่อให้เห็นว่าเหตุการณ์ต่าง ๆ คลุกคลายและเปลี่ยนแปลงมาอย่างไร ผู้เขียนคิดว่าจำต้องบรรยายถึงรายละเอียดบางอย่างเกี่ยวกับครอบครัวเดิมของเชอ

นายกองบิดาของเชอ เกิดที่อำเภอบางละมุงจังหวัดชลบุรี ได้สมรสกับนางถมยาชาวบ้านตำบลนาบ้ำหลังจากสมรสไม่นานนัก คู่สามีภรรยาได้มาตั้งรกรากอยู่ในหมู่บ้าน ๒ ตำบลนาบ้ำอันเป็นบ้านของฝ่ายภรรยา ต่อมาเขาทั้งสองได้รับมรดก บ้านพร้อมทั้งที่ดินทรัพย์สินอันมีเพียง ๓ ไร่ ในตำบลนาบ้ำ ๗ ไร่เท่านั้น ฐานะเปลี่ยนแปลงให้นายกองได้รับมรดกจากบิดามารดาของตน นักอาจเป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้เขามาตั้งหลักฐานอยู่ในตำบลนาบ้ำ

นายกองและนางถมยามีบุตรด้วยกัน ๔ คน เชอเป็นคนสุดท้าย บุตรคนโตเป็นชายชื่อชอน ขณะอายุได้ ๕๒ ปี หลังจากสมรสแล้วชอนได้อพยพไปอยู่ที่อำเภอบ้านบึงเพื่อทำไร่่อย และ

ปลวกมันสำปะหลังที่นั้น บุตรคนที่สองเป็นหญิงชื่อชม ขณะอายุ ๔๘ ปี ได้สมรสกับชาย จากคำบอกเล่าและไปอยู่กับสามี ซึ่งเข็ญบุตรคนที่ ๓ เป็นชาย หลังจากสมรสแล้วได้ไปอยู่ที่บ้าน ห้วยกุ่มแจ ในอำเภอบ้านบึง เพื่อทำนาและปลวกมันสำปะหลัง ไม่เป็นของแปลกอย่างใดเลย บุตรสามคนแรกของนายกองต้องไปเสาะแสวงหาโชคในทอน ๆ ในเมื่อทรัพย์สินของบิดา มารคามีน้อยไม่พอที่จะจุนเจือบุตรทั้งหลาย

เชอบบุตรคนสุดท้ายชื่อโตอยู่กับบิดามารดาตลอดมา และปัจจุบันได้รับมรดกที่นา ๗ ไร่ ตลอดจวนบ้านเรือนของบิดามารดาพร้อมทั้งทคน ว่าโดยนัยหนึ่ง เชอโตขอมรดกที่เขาได้รับ กล่าวคือ บิดามารดาของเชอเป็นหนี้คนอื่นอยู่สองสามพันบาท และไม่สามารถชำระหนี้ได้ เชอจึงรับภาระใช้หนี้แทน บิดามารดาจึงยกทรัพย์สินให้แก่เขาเป็นการตอบแทน การรับมรดก แยกกันออก เรียกได้ว่าเป็นแบบแผนการรับมรดกของบุตรสุดท้ายและนับว่าเป็นตัวอย่างที่ดี ตัวอย่างหนึ่ง ที่ให้เห็นสถานการณ์ไม่มีการรับมรดกทั้งสองฝ่าย

เดยวนนายกองและนางถนยาอาศัยอยู่กับเชอผู้เป็นบุตรชาย นายกองบิดาชรามากแล้ว เป็นโรคปวดในข้อและจิตว่าเป็นคนล้มหมอนนอนเสื่อโดยแท้ เขาทำงานไม่มีใครได้ และไม่มี ขบพาทอะไรมากนักในบ้าน แม้ว่านางถนยามารดามีสหายค้าไม้ค้อยก็ แต่ได้รับความไว้วางใจ ให้ช่วยดูแลหลานขณะที่เขาและเชอออกไปทำงานในนา ในยามว่างหญิงชราทำไม้กลัดส่ง ไปขายในเมืองชลบุรี บิดามารดาผู้เป็นคนพึ่งพาอาศัย ไม่มีเสียงในการตัดสินใจหาใด ๆ ในครอบครัวเลย

ในครัวเรือนนี้ มีการหุงหาอาหารร่วมกัน บิดามารดาของเชอไม่ได้ช่วยเหลือบุตรใน การการเงินเพื่อซื้อข้าวปลาอาหาร เชอเป็นผู้เลี้ยงดู ถ้าหากบิดามารดาหาเงินได้ ก็เก็บไว้ ใช้สอยส่วนตัวเอง

การจัดที่อยู่อาศัย

ถ้าถือเอาครอบครัวอื่น ๆ ในตำบลนี้เป็นเกณฑ์ ครอบครัวของเชอจัดอยู่ในประเภท ยากจน เชอมีที่นาสำหรับทำการเพาะปลูกเพียง ๗ ไร่ และไม่ได้เช่านาของคนอื่นทำ อาชีพ สำคัญรองลงมา ของครอบครัวคือ การทำน้ำตาลโตนด ซึ่งในบหนึ่งครอบครัวนี้จะทำ ประมาณ ๖ เดือน เชอทำตาลประมาณ ๒๐ คันเคษ และมีรายได้จากการทำน้ำตาลโตนด อย่างสม่ำเสมอในบางครั้ง เบื้องจากริยาของเชอชายฝึก แต่ได้เงินมาเพียงเล็กน้อยเท่านั้น

ค	ข	จ
ก		ง

- ก. ระเบียบไซ้เป็นทออยู่ในตอนกลางวัน
- ข. ห้องนอนของเซอ เบญจมา และบุตรอีก ๔ คน
- ค. ห้องเก็บของ
- ง. ห้องนอนของบิดามารดาของเซอ
- จ. คริวไฟ

ตัวเรือนเป็นเรือนหลังเดี่ยว สร้างอย่างไม้สักฉาบฉวยผนังไม้กระดาน ฝาผนังด้วยจาก และหลังคามุงด้วยจากเช่นเดียวกัน ไม่มีโถงเกาต์และช่องไซ้ลมเพื่อย เป็นต้นว่า วิทยารถจักรยาน จักรเย็บผ้า ไม่มีนาฬิกา ความจริงแล้วในวันทศกัณฐ์คนควาไปเยี่ยมครอบครัวในบ้านทั้งบ้านอยู่ในลักษณะที่ไม่เป็นระเบียบเลย ในค่านการจิตที่อยู่อาศัย ก็เป็นที่น่าสนใจแก่ตัวเซอ ภริยาของเขาและบุตรเล็ก ๆ ทั้ง ๔ คน หลังนอนในห้องเดียวกันทั้งสิ้น

การแบ่งแรงงานระหว่างสมาชิกในครอบครัว

	เซอ (หัวหน้า คริวเรือน)	เบญจมา (ภริยา)	ภรรยา (มารดา ของเซอ)	เบญจมาศ (บุตรสาว)	คนอื่นๆ
กิจกรรมในบ้าน					
ทำคริว		✓			
ทำความสะอาดเรือนและบริเวณบ้าน				(✓)	
ซักเสื้อผ้า		✓			

	✓ เชื้อ (หัวหน้า ครัวเรือน)	✓ เบญจฯ (ภริยา)	ถมยา (มารดา ของเชื้อ)	✓ เบญจมาศ (บุตรสาว)	✓ คนอื่นๆ
✓ ซ่อมแซมบ้าน	✓	✓			
✓ เย็บและซ่อมแซมเสื้อผ้า		✓			
✓ เลี้ยงดูเด็ก		✓	(✓)		
การเพาะปลูก-ทำนา					
✓ เตรียมทนาก่อนลงมือไถ					✓ ว่าจ้างคนอื่นทำ
✓ ไถนา					✓ ว่าจ้างคนอื่นทำ
✓ หว่านกล้า	✓	✓			
✓ ค่านา		✓	✓		
✓ ทคณาเข้านา	✓				
✓ ดูแลต้นข้าวหลังจากทำเสร็จแล้ว	✓				
✓ เกี่ยวข้าว	✓	✓			
✓ นวดข้าว	✓				
✓ สีข้าว					✓ สีที่โรงสี
✓ ดูแลเครื่องมือในการกลั่นกรรม	✓				
✓ การทำนาตาลโตนด					
✓ ขนตาล	✓				
✓ เคียวนาตาล		✓			
✓ การซอขาย					
✓ ขายน้ำตาลโตนด		✓			
✓ ซอของใช้ในบ้าน		✓			
✓ อื่นๆ					
✓ ทำไม้กัก		✓	✓		

หมายเหตุ (✓) ให้ความช่วยเหลือหรือเป็นผู้ช่วยทำงานนั้น

กิจการบ้านเรือนส่วนมากตกเป็นหน้าที่ของภริยาของเธอ ย่าเป็นผู้ดูแลหลานขณะที่ย่า
มารดาไปทำงานนอกบ้าน นอกจากยังช่วยทำความสะอาดบริเวณบ้านด้วย บุตรสาวของเธอ
ขณะอายุ ๘ ขวบ ถูกเริ่มให้ทำครัวแล้ว จะเห็นได้ว่าภายในครอบครัวนี้มีผู้ช่วยน้อยคน
ผู้ใหญ่จึงให้เด็กทำงานบ้านตั้งแต่ยังเล็ก ๆ

ทั้งสามและภริยามีส่วนร่วมในการทำนาเท่า ๆ กัน แต่สามีต้องทำงานอื่น ๆ อีก ลักษณะ
ที่นาสนใจเกี่ยวกับครอบครัวนั้น ก็คือการว่าจ้างคนอื่นทำงานบางอย่างในนา และมีใ้ใช้วัวเอา
แรงเลย เหตุผลก็คือว่า เธอไม่มีความเป็นของตนเอง ยิ่งไปกว่านั้นเธอทำนาเพียงไม่กี่ไร่
เพียงว่าจ้างคนอื่นไถและดำไม่เท่าไรก็แล้วเสร็จ นั่นเป็นการประหยัดกว่าใช้ระบอบการ
แลกเปลี่ยนแรงงาน

ส่วนการแข่งแรงงานในการทำน้ำตาลโตนด ก็เช่นเดียวกับที่เขื่อน้อยทั่ว ๆ ไปในหมู่บ้าน
ผู้ชายขนตาลเอาน้ำหวานลงมาจากต้นตาล ผู้หญิงเคียนน้ำหวานทำเป็นน้ำตาล ผู้ชายอาจจะ
ช่วยภริยาทำน้ำตาลด้วย

บทบาทของหญิงในการค้าขายก็เป็นปรากฏชัดอีกในครัวเรือนนี้ เนื่องจากภริยาของเธอ
ไปขายน้ำตาลในเชิงชลบุรี แล้วซื้อสิ่งของเครื่องใช้กลับมายังบ้าน และยังคงเอาข้าวเปลือก
ไปใส่ที่โรงสีอีกด้วย ในครอบครัวนี้เขื่อน้อยเป็นคนที่เก็บเงินของที่ครอบครัวหามาได้และใช้จ่าย
ใช้สอยเมื่อลงครวจำเป็น

การเลี้ยงดูเด็ก

ได้กล่าวมาแล้วว่าย่าหรือยายมีบทบาทสำคัญในการเลี้ยงดูเด็ก ๆ ในขณะที่มารดาไป
ทำงานในทุ่งนา เช่น ไปทำนา เลี้ยงวัว เป็นต้น เมื่อไรที่มารดากลับมายังบ้าน มารดาก็เป็น
คนเลี้ยงบุตรเอง แม้ย่าจะเป็นคนเลี้ยงดูหลาน แต่ย่าก็ไม่ใคร่ได้กวักขັນในเรื่องระเบียบวินัย
มารดาต่างหากเป็นผู้ทำหน้าที่นี้ มารดาใช้วิธีตีและตบเมื่อเด็กคดและทะเลาะวิวาท มารดามัก
ใช้การตี บิดาไม่ค่อยตีเด็ก ๆ บ่อยครั้งเท่ามารดา แต่ปรากฏว่าบุตรกลับบิดามากกว่า เพราะ
เมื่อบิดาจะตีอย่างหนัก บางครั้งบิดามารดามีความเห็นขัดแย้งกันในเรื่องการลงโทษบุตรด้วย
การตี เพราะบิดาไม่เห็นด้วยที่มารดาตีบุตรบ่อย ๆ

บุตรสาวขอเชิญมาศแทนนทเขาโรงเรียนแล้ว ทั้งบิดามารดาตกลงแล้วว่าตนช่วย
สอนบุตรให้ทำการบ้านที่บ้าน ทั้งเชอและเบญจาเรียนจบชั้นประถมศึกษา ๔ ดังนั้นจึงช่วย
สอนหนังสือให้บุตรได้

ลักษณะการพักผ่อน

บิดามารดาและบุตรไม่ค่อยได้ใช้เวลาพักผ่อนหย่อนใจด้วยกัน บิดามารดาให้เหตุผลว่า
ตนมีงานทำมากและกว่าจะทำงานเสร็จก็ตกถึงเวลากลางคืน การเยี่ยมเยียนระหว่างครอบครัว
ของเชอกับครอบครัววอนมีน้อยมาก ครอบครัวของเชอไม่เคยไปเที่ยวไหน ๆ ด้วยกันเลย แต่
เด็ก ๆ เคยไปเที่ยวงานวัดกับย่า

เบญจมาศบุตรสาวคนหัวขี้ไม่ใ้รับการศึกษาไปเที่ยวเล่นนอกบ้านกับเพื่อนหลังจาก
กลับจากโรงเรียนแล้ว สำหรับบุตรคนอื่น ๆ ก็ยังเล็กเกินไปที่จะออกไปเที่ยวเล่นได้ เบญจา
กล่าวว่าเชอบุตรชายโตขึ้นจะได้รับอนุญาตให้ไปไหนมาไหนมากกว่าบุตรสาว และยังได้แสดง
ความคิดเห็นต่อไปอีกว่า เข้มหญิงไม่ควรไปเก็บกวาดเงินผู้ชายเพราะมีอายุได้ ๑๘ ปี

การตัดสินใจปัญหาต่าง ๆ ของครอบครัว

การตัดสินใจปัญหาต่าง ๆ เกี่ยวกับการศึกษาของเด็กเกิด การสมรสของบุตรเกิด หรือใน
เรื่องอื่น ๆ เกิดในขณะยังเป็นเพียงข้อสมมติเท่านั้น เพราะเด็ก ๆ ยังเล็กอยู่มาก อย่างไรก็ตาม
เราจะกล่าวถึงความคิดเห็นของบิดามารดา เกี่ยวกับการศึกษา การสมรส และเรื่องอื่น ๆ ไว้ด้วย

(ก) การศึกษาของเด็ก เชอผู้เขียนสามเป็นคนตัดสินใจเรื่องการศึกษาของบุตร มาก
กว่าภริยา เชอได้แสดงความคิดเห็นว่าผู้หญิงไม่ควรเล่าเรียนให้มากนัก เพราะเมื่อโตขึ้นก็ต้อง
อยู่กับบ้าน ควรทำงานอยู่กับบ้าน ส่วนบุตรชายนั้นควรให้เขาเลือกอาชีพด้วยตัวของเขาเอง

(ข) การสมรสของบุตร บิดามารดาถือว่า ควรจะให้บุตรเป็นคนเลือกคู่สมรส
เอง และปรารถนาให้บุตรทุกคนได้มีการสมรสอย่างถูกต้องตามประเพณี (ทั้งเชอและเบญจา
เช่นเดียวกับบิดาและมารดาของเชออยู่ด้วยกันแบบ "ลักพา")

(ค) กิจกรรมทางศาสนา บิดาเป็นคนออกความคิดเห็นในเรื่องที่เกี่ยวกับศาสนา
และการบวชของบุตร ครอบครัวของเชอมิใช่เป็นครอบครัวที่เคร่งครัดในศาสนา เชอไม่เคยเป็น

ศิษย์วัดและไม่เคยบวชพระมาก่อน เขาและภริยาไม่เคยไปทำบุญที่วัดในวันพระ ครอบครบวัน
 ใส่บาตรเฉพาะในระหว่างเจ้าพรรษาเท่านั้น คนที่เกยของกับกิจกรรมทางศาสนาอย่างแท้จริง
 ในครัวเรือนนักค้อยและย่า นายกองเคยเป็นศิษย์วัดและบวชเป็นพระเป็นเวลาประมาณหนึ่งปี
 เขาและภริยาไปทำบุญที่วัดในวันพระเดือนละสองครั้ง ชื่อนี้แสดงว่าความสนใจในศาสนาที่มี
 เพิ่มขึ้นเมื่อบุคคลมีอายุมากขึ้น คนหนุ่มๆไม่ค่อยแสดงความสนใจในการทำบุญที่วัดมากนัก
 แต่ในวัยชราเมื่อได้สละบทบาททางโลกก็สุขุขุมคแล้ว ก็จะมีหันมาสนใจในกิจกรรมทางศาสนา
 มากขึ้นในยามว่าง

(ง) การรับมรดก เขอและภริยาได้ให้ความคิดเห็นว่าทั้งบุตรชายและบุตรสาว
 ควรจะได้รับส่วนแบ่งทรัพย์สินเท่า ๆ กันจากบิดามารดา

รายชื่อครัวเรือนประเภทครอบครัวเริ่มต้น ของ เล็ก หมู่ที่ ๒
สมาชิกในครัวเรือน

ชื่อ	อายุ	เครือญาติ
เล็ก	๕๘	หัวหน้าครัวเรือน
อาภรณ์	๔๕	ภรรยา
สอง	๒๒	บุตรสาว
อิน	๑๘	บุตรชาย
สมัคร	๑๗	บุตรชาย (อาศัยอยู่ที่อื่น)
พงศ์	๑๔	บุตรชาย
พร	๗	บุตรชาย

นายเล็กเกิดในหมู่ที่ ๔ ตำบลนาป่า เมื่อ ๒๒ ปีมาแล้วเขาได้สมรสกับหญิงซึ่งมาจากอำเภอพนัสนิคม หลังจากสมรสเขาได้มาอาศัยอยู่ในบ้านของบิดามารดาของ ภรรยาชั่วคราวหนึ่ง (ไม่ถึงหนึ่งปี) แล้วจึงแยกครอบครัวออกมาปลูกบ้านสร้างเรือนอยู่ต่างหาก ใกล้บริเวณโรงงานน้ำตาลที่เขาทำงานอยู่ ต่อจากนั้นอีก ๗ ปีเขากลับมายังตำบลนาป่า และปลูกบ้านอยู่ในหมู่ที่ ๒ ทนเขาอยู่มา ๑๓ ปีแล้ว บุตรสาวสามคนแรกของเขาเกิดในอำเภอพนัสนิคมและสองคนหลังเกิดในตำบลนาป่า

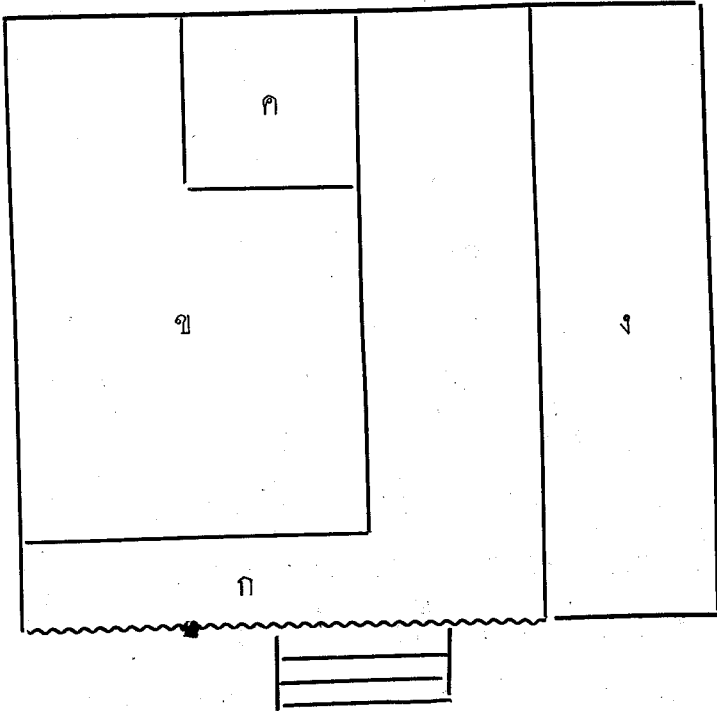
ทั้งนายเล็กและภรรยาไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง แต่มารดาของนายเล็กมรดกซึ่งเขินทสวนแปลงหนึ่งและได้อนุญาตให้บุตรชายทำการเพาะปลูกในที่ดินบางส่วนของแปลงนี้ เขาใช้ที่ดินนี้สำหรับปลูกมันสำปะหลัง มะพร้าว และมะม่วง ในบรรดาพืชเหล่านี้ มะพร้าวเป็นผลผลิตที่สำคัญของเขา นอกจากนั้นเขายังได้เช่าที่นาปลูกข้าวอีก ๑๐ ไร่ และต้องเสียค่าเช่าเป็นข้าวเปลือก หนึ่งในสามของผลผลิตที่เขาเก็บเกี่ยวได้

ครอบครัวของนายเล็กค่อนข้างยากจน บ้านของเขาเป็นเรือนเก่าๆ มีห้องเพียงห้องเดียว นอกนั้นก็ครัวไป และห้องโล่งๆ สำหรับพอดอาศัยอยู่ได้ อินซึ่งเป็นบุตรชายคนโตของเขาทำงานเป็นกรรมกรอยู่ในโรงงานน้ำตาล เนื่องจากบิดามารดาของเขามีนานอัยเกินกว่าที่เขาจะทำงานได้อย่างเต็มที่ ส่วนสมัครบุตรชายคนที่สองมีอาชีพเป็นชาวนา ได้ไปอาศัยอยู่กับ

๓๗๖

พี่สาวของบิณฑู และในทันตรงทเวณไม่กล่าวถึงสมัคริ ในเรื่อง สัมพันธภาพระหว่างบุคคลในครอบครัว

การจัดที่อยู่อาศัย

สมาชิกในครอบครัวอาศัยอยู่ในบ้านเดี่ยวซึ่งแยกออกเป็นส่วนตัวต่าง ๆ ดังนี้

- ก. ระเบียงคานหน้าไม่มีฝาปิด
 - ข. ที่อยู่ในตอนกลางวัน และตอนกลางคืนใช้เช่นที่นอนของบิณฑู (นายเล็ก) นาง อารณผู้ เป็นมารดาและบุตรที่ยังเล็กอีกสองคนคือพงศ์และพร
 - ค. ห้องนอนของบุตรสาวช่อลิ่ง
 - ง. คริวไฟ และเป็นที่นอนของบุตรชายช่อหนู
- ควรระสังเกตุว่า บุตรที่ยังเล็กนอนกับบิดามารดา ส่วนบุตรสาวที่โตแล้วมีห้องนอนของตัวเอง บุตรชายที่โตเป็นผู้ใหญ่แล้วก็แยกไปนอนคริวไฟเช่นเดียวกัน

การแบ่งแรงงานระหว่างสมาชิกในครัวเรือน

	เล็ก (บิดา)	อาภรณ์ (มารดา)	สิง (บุตร สาว)	ธนู (บุตร ชาย)	พงศ์ (บุตร ชาย)	คนอื่น ๆ
งานภายในบ้าน						
ทำครัว	✓		✓			
ทำความสะอาด ครัวเรือนและ บริเวณบ้าน			✓			
ซักเสื้อผ้า			✓			
ซ่อมแซมบ้าน	✓					
เย็บและซ่อมแซมเสื้อผ้า		✓	✓			
กิจกรรมทางด้านเศรษฐกิจ						
๑. การทำนา						
(ก) เตรียมดินก่อนลงมือไถ			✓	✓		
(ข) ไถนา	✓		✓	✓		
(ค) หว่านกล้า	✓					
(ง) คำนาน	✓	✓	✓	✓		เอาแรง
(จ) ทคานาเข้านา	✓					
(ฉ) ดูแลต้นข้าวหลังจาก ปักดำเสร็จแล้ว	✓					
(ช) เกยข้าว	✓	✓	✓	✓		เอาแรง
(ซ) นวดข้าว			✓			ว่าจ้างคนอื่นทำ
(ฌ) สักข้าว			✓			โรงสีข้าว
(ฎ) ดูแลเครื่องมือการ กลสีกรรม	✓					
๒. การทำไร่ปลูกมันสำ ปะหลัง						
(ก) เตรียมที่ดิน	✓		✓	✓		เอาแรง

	เด็ก (บิดา)	อาภรณ์ (มารดา)	สอง (บุตร สาว)	ณัฐ (บุตร ชาย)	พงศ์ (บุตร ชาย)	คนอื่นๆ
(ข) ปลูกและเก็บมันสำ- ปะหลัง	✓		✓	✓		
๓. การดูแลสวนมะพร้าว	✓					
๔. การเลี้ยงสัตว์						
(ก) เลี้ยงหมู		✓				
(ข) เลี้ยงไก่	✓					
(ค) เลี้ยงควาย					✓	
๕. การซื้อขาย						
(ก) ขายขนม		✓				
(ข) ขายมะพร้าว		✓				
(ค) ซอของใช้ที่จำเป็น ในบ้าน			✓			

งานบ้านต่าง ๆ เช่น ทำครัว ทำความสะอาดบ้าน ซักเสื้อผ้า ฯลฯ บุตรสาวทั้งสอง
เป็นคนทำ ส่วนมารดานั้น นอกจากเย็บซ่อมแซมเสื้อผ้าแล้วก็ทำงานอย่างอื่นภายในบ้านออก
ข้างเล็กน้อย เพราะนางไปขายขนมในเมืองชลบุรี และที่ตลาดอำเภอพนสนธิคม (อาจสังเกตว่า
นี่เป็นตัวอย่างเรื่องบทบาทสำคัญของหญิงไทยในด้านการค้าขายเล็ก ๆ น้อย ๆ) บิดารับภาระ
ซ่อมแซมบ้าน และในบางครั้งเมื่อบุตรสาวไม่สามารถทำได้บิดาก็ต้องทำครัวด้วยเหมือนกัน
นี่ก็เป็นอีกตัวอย่างหนึ่งที่แสดงถึงความไม่แน่นอนของบทบาทของหญิงในสังคมไทยในชนบท
(วันหนึ่งขณะที่ผู้ค้นคว้ากำลังสัมภาษณ์ นายเล็กถึงเรื่องนี้นายเล็กผู้เป็นบิดากำลังทำอาหาร
กลางวันอยู่)

บุคคลสามคนในครอบครัวที่รับภาระการทำนาคือ นายเล็กผู้บิดา สองบุตรสาว และ
บุตรชาย ผู้ช่วยเหลือในด้านการทำนาก็ไม่มากนัก เนื่องจากไปทำงานรับจ้างในโรงงาน

น้ำตาลแห่งหนึ่งเสีย ขณะที่ครอบครัวหวังให้นายเล็กรับภาระสำคัญทางการเพาะปลูกก็เป็นที่น่าสังเกตุว่า บุตรสาวทั้งสองร่วมในการทำงานทุกด้าน ตลอดกรับงานหนักต่าง ๆ เช่น ไถนา เป็นต้น ตามความเข็นจริงแล้ว สองเป็นคนจิตใจแข็งแรงหาแขกมาช่วยตำนา เกยข้าว และปลูกมันสำปะหลัง และเมื่อถึงคราวต้องคนแรงแก่แขกที่เคยให้ความช่วยเหลือ สองก็ได้รับมอบหมายงานนอก ส่วนการทำไร่ นายเล็ก สอง และธนู เป็นคนรับภาระเช่นเดียวกับการ เกยข้าว

นาง อารมณ์ เป็นมารดาเลี้ยงหม (๓ ตัว) นายเล็กเลี้ยงไก่ (๑๐ ตัว) บุตรชายทั้งสอง พงศ์อายุ ๑๔ ปี ไตรัยมอบหมายให้เลี้ยงควาย ๓ ตัว งานดังกล่าวเป็นงานสำหรับเด็กชายวัยนี้ทุก ๆ คน ในตำบลนาป่า

นางอารมณ์ไ้รับหน้าที่ค้าขายและซื้อของใช้ภายในบ้าน ซึ่งจัดเป็นกิจกรรมของผู้หญิงไทย ที่เป็นผู้ใหญ่โดยทั่วไปของตำบล นางทำขนมแล้วนำไปขายในเมือง นอกจากนั้นยังนำมะพร้าวไปขายให้แก่ร้านค้าและพ่อค้าด้วย เสร็จแล้วนางซื้อของใช้ทำเป็นในครอบครัวกลับบ้าน เว้นเสียแต่เสื้อผ้าซึ่งต่างคนต่างซื้อเอง ครอบครัวนี้ไม่มีข้าวเหลือพอที่จะขายได้ ส่วนเรื่องเงินทอง นางอารมณ์เป็นคนเก็บ ถ้าหากใครหาเงินได้เป็นพิเศษ ยกตัวอย่างเช่น สองหาเงินได้โดยการทำงานรับจ้างในตำบล หรือธนูได้รับเงินค่าจ้างจากโรงงานน้ำตาล เขาจะต้องนำเงินไปรวมกับของครอบครัว เพื่อใช้ในยามจำเป็น

การรับประทานอาหาร

มันอยุ่ครั้งเหลือเกินที่สมาชิกทุกคนในครอบครัวนี้จะได้รับประทานอาหารพร้อมกัน เหตุที่เป็นชืออย่างกคคือ แต่ละคนมีงานของตนที่จะต้องทำ และไม่สามารถร่วมรับประทานอาหารพร้อมกันได้ อาจกล่าวเพิ่มเติมว่า ในชีวิตของชาวชนบทนาน ๆ ครั้งจึงจะได้มีการร่วมรับประทานอาหารพร้อมกันทั้งครอบครัว ใครจะรับประทานอาหารเวลาใดก็ได้เมื่อหิว และรับประทานอาหารของว่างตลอดวัน จัดเป็นลักษณะหนึ่งในอุปโลกนีสัยของชาวชนบท

การเลี้ยงดูเด็ก

ใน พ.ศ. ๒๕๐๔ มีเด็กเล็ก ๆ เพียงสองคนในครอบครัว ส่วนคนอื่น ๆ โตเป็นผู้ใหญ่หมดแล้ว ปรากฏชัดว่ามารดาเป็นคนเลี้ยงดูบุตร บิดามารดาใช้วิถีทำไทยด้วยการคุก่าและเขยนต์ มารดามักใช้วิธีหลังในเวลาบุตร "ซุกซน" เช่นท่าของใช้แตก หรือทะเลาะ

วิวาทกัน อย่างไรก็ตามมารดาเกรงว่า บุตรไม่กลัวนาง แต่กลัวบิดามากกว่า ถ้าเด็ก ๆ ทำงานอย่างคร่งขันบิดามารดาให้เงินเป็นรางวัลเพื่อไปชอชนม ในครอบครัวนี้มารดาเป็นคนช่วยสอนหนังสือให้บุตรทั้งสองและพรทธาน ทงนี้อาจเป็นเพราะว่านายเล็กไม่เคยได้รับการศึกษาเลย แต่มารดาเรียนจบชั้นประถมศึกษา ๓

ลักษณะการพักผ่อน

การที่ครอบครัวจะได้พักผ่อนหย่อนใจพร้อม ๆ กันนั้นนับเป็นเรื่องที่ไม่ค่อยจะได้ปฏิบัติกัน ในครอบครัวไทย ในตอนเย็นสมาชิกในครอบครัวอาจนั่งคุยกัน เมื่อตกถึงตอนกลางคืน เด็ก ๆ ก็พากันเข้านอน จนบุตรชายออกไปเยี่ยมเยียนเพื่อนฝูง บิดามารดาก็อาจออกไปข้างนอกเพื่อพบปะเพื่อนฝูงเช่นเดียวกัน แต่ต่างคนต่างไปหาเพื่อนของตน เว้นแต่ในโอกาสที่งานพิธีต่าง ๆ การไปเยี่ยมเยียนเพื่อนฝูงด้วยกันทั้งครอบครัวหรือสามี่และภริยาไปด้วยกัน ไม่ค่อยพบเห็นบ่อยนักในครอบครัวนี้ แม้แต่ในโอกาสทำบุญวันสงกรานต์ สมาชิกแต่ละคนก็ต่างไปทำบุญที่วัด ในเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๕๐๓ มีงานวัดที่ลานวัดตำบลนาบ้ำ บุตรทุกคนพากันไปเที่ยวงาน แต่บิดามารดาไม่ได้ไป

เสรีภาพในการไปไหนมาไหนของเด็กชายหญิง

เด็กชายและเด็กหญิงจะได้รับการยินยอมให้ไปไหน ๆ ได้แตกต่างกันไป แล้วแต่อายุ เด็กชายอายุ ๘ ถึง ๑๐ ปี ได้รับการยินยอมให้ออกไปพบปะหรือเล่นกับเพื่อนฝูงได้ ในตอนปลายของวัยรุ่นถ้าเด็กชายแสดงความสนใจเพื่อนเพศตรงข้ามมักถือว่าไม่เสียหายอะไร ส่วนเด็กหญิงได้รับการยินยอมให้ออกไปไหน ๆ ได้ในวัยที่อายุมากกว่าเด็กชายคือเมื่อมีอายุได้ประมาณ ๑๓-๑๕ ปี ในวัยนี้เด็กหญิงยังไม่ต้องขอกับบิดามารดาว่าตนจะออกไปเที่ยวที่ไหน ในกรณีเด็กหญิงมีเพื่อนชาย บิดามารดาจะตักเตือนมิให้กระทำการที่ไม่สมควรลงไป ขณะที่เด็กชายออกไปไหน ๆ ได้ ในตอนกลางคืน มีน้อยครั้งที่เด็กหญิงได้รับอนุญาตให้ออกไปนอกบ้านได้ในเวลาค่ำคืน เว้นแต่ไปในโอกาสพิเศษที่มีผู้ใหญ่หรือเพื่อน ๆ ผู้หญิงไปด้วย

การตัดสินใจปัญหาในครอบครัว

(ก) ปัญหาเรื่องการศึกษาและการประกอบอาชีพของเด็ก

ครอบครัวนี้ไม่ได้แสดงความสนใจในเรื่องการศึกษาของบุตรมากนัก บิดาไม่เคยเข้าโรงเรียน มารดาเรียนจบชั้นประถมศึกษา ๓ สองบุตรสาวออกจากโรงเรียนเมื่อเรียนอยู่ในชั้น

ประถมข ๔ เช่นเดียวกับคุณและสมัคร ซึ่งก็ออกจากโรงเรียนก่อนจบชั้น ป. ๔ ส่วนพรกำลังเรียนอยู่ชั้นประถมข ๔ และดูเหมือนว่าเมื่อจบแล้วจะไม่เรียนต่อ

เมื่อสอบถามบิดามารดาถึงเรื่องทัศนคติที่มีต่อการศึกษาของบุตรชายหญิงทั้งคู่กล่าวว่า ควรให้การศึกษาแก่บุตรชายมากกว่าบุตรสาว ความคิดสำคัญในการแบ่งแยกเรื่องการศึกษาของบุตรน เนื่องจากบิดามารดาวิตกกังวลไปว่า ถ้าหากบุตรสาวเรียนต่อก็จะต้องไปเรียนนอกหมู่บ้าน หรือผลที่ได้รับจากการศึกษานเองอาจทำให้บุตรสาวต้องออกไปทำงานไกลบ้าน

(ข) ปัญหาเรื่องการสมรสของบุตร

ในครอบครัวนี้ยังไม่มียุติคนไหนสมรสเลย อย่างไรก็ตามทัศนคติของบิดาในเรื่องการสมรสที่แสดงออกมานั้นค่อนข้างจะไม่เหมือนกับความคิดเห็นของบิดามารดาคนอื่น ๆ บิดาเองสมรสแบบลักพา อย่างไรก็ตาม เขากล่าวว่า เขาอยากเลือกคู่สมรสให้แก่บุตรชายและบุตรสาวทุกคน เพราะเกรงว่าถ้าปล่อยให้เด็กเลือกเองนั้นอาจได้คนที่ไม่ดี เขามีความคิดเห็นว่าบุตรเขยที่คนนั้นต้องเป็นคนขยันขันแข็งไม่เที่ยวเตร่ จะเป็นคนจนหรือร่ำรวยนั้นไม่ใช่เรื่องสำคัญ

บิดามารดาทั้งคู่กล่าวว่า อยากให้บุตรสมรสแบบสุ่มมากกว่าลักพา เพราะเป็นการให้เกียรติแก่บิดามารดาของทั้งสองฝ่าย แต่เขาคิดว่าไม่ว่าเด็กจะมีการสมรสแบบใดก็ตามก็ไม่ได้แสดงความถาวรที่คู่สมรสอยู่กันด้วยกัน ตัวอย่างเรื่องนี้มีอยู่เป็นประจักษ์พยานว่าคู่สมรสหลายรายที่เคยขอร้องบิดามารดาให้ช่วยแต่ก็อยู่ด้วยกันไม่ยืดยาว ในกรณีของการลักพา บิดามารดาของผู้ชายจะต้องจ่ายเงินค่าชมาให้แก่บิดามารดาของผู้หญิงถึง ๒,๐๐๐-๔,๐๐๐ บาท ส่วนในพิธีสมรสอาจต้องเสียถึง ๑๐,๐๐๐ บาท (แม้ว่าบิดามารดาจะกล่าวว่าอยากให้บุตรสมรสอย่างถูกต้องตามขนบประเพณี แต่ก็ไม่แน่ว่า เขาจะหาเงินก้อนใหญ่มาช่วยเพื่อการนี้) ความคิดในเรื่องนี้เป็นแต่เพียงเครื่องชี้ให้เห็นถึงคุณค่าของความมีหน้ามีตาของการสมรสแบบสุ่มเท่านั้น)

(ค) ปัญหาเรื่องกิจกรรมทางศาสนา

ครอบครัวนี้ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับศาสนาใดๆมากนัก นายเล็กผู้เป็นบิดาบวชเป็นพระสองปี บุตรชายของเขาทั้งสองคน (คนหนึ่งอายุ ๑๘ ปี อีกคนหนึ่งอายุ ๑๗ ปี) ไม่เคยเป็นศิษย์วัดหรือบวชเป็นสามเณร บุตรทั้งสองมีอายุยังไม่ครบที่จะบวชเป็นพระได้ พงศ์อายุ ๑๔ ปี เคย

บวชเป็นสามเณรอยู่สองปีแล้วสึก

ครอบครัวจนจะได้บวชเมื่อมีพระออกมาบิณฑบาตในตอนเช้า ได้บริจาคเงินและถวายอาหารพระทั่วทิศ นายเล็กผู้บิดาเห็นเข้าหาศาสนาดีกว่าภริยาของเขา เขาไปทำบุญทั่วทิศในวันพระที่ตรงกับมีการทำบุญที่สำคัญ ๆ ทางศาสนาทุกครึ่ง แต่นางอารมณ์นาน ๆ จึงจะไปครั้งหนึ่ง (การไปร่วมทำบุญทั่วทิศของนายเล็กอาจเนื่องจากเขาเคยบวชเป็นพระมาก่อน) การที่ตัดสินใจหาต่าง ๆ ดังเช่นควรจะให้บุตรชายได้มีส่วนรับใช้พระภิกษุสงฆ์ทั่วทิศหรือไม่นั้นตกเป็นหน้าที่ของบิดามากกว่ามารดา ในบางครั้งบิดาส่งให้ภริยาทำอาหารถวายพระและบางครั้งภริยาก็เป็นผู้ทำเอง

(ง) ปัญหาเรื่องการรับมรดก

บิดามารดายังมีได้แบ่งทรัพย์สินให้แก่บุตร เขาแสดงความคิดเห็นว่าเมื่อเวลานั้นมาถึงทั้งเขาและภริยาจะตัดสินใจร่วมกัน และเขารู้สึกว่าทั้งบุตรหญิงและบุตรชายควรได้รับส่วนแบ่งทรัพย์สินเท่ากัน

รายชื่อ ๔ ครอบครัวของนายมาพเชย และครอบครัวของนายอาบน้องชายของภริยาซึ่งมีมารดามาอาศัยอยู่ด้วย เรือนของครอบครัวทั้งสองตั้งอยู่ในบริเวณเดียวกัน

รายชื่อสมาชิกในครัวเรือน

ครอบครัวที่ ๑

ชื่อ	อายุ	เครือญาติ
มา	๔๖	หัวหน้าครอบครัว
กหลาย	๔๔	ภริยา
ไพบลีย์	๑๓	บุตรชาย
ไพโรจน์	๑๑	บุตรชาย
น้อย	๘	บุตรสาว

(บุตรชายที่ชื่อสมหมายอายุ ๒๐ ปี และนางเยาว์บุตร อายุ ๑๖ ปี อาศัยอยู่ท่อน)

ครอบครัวที่ ๒

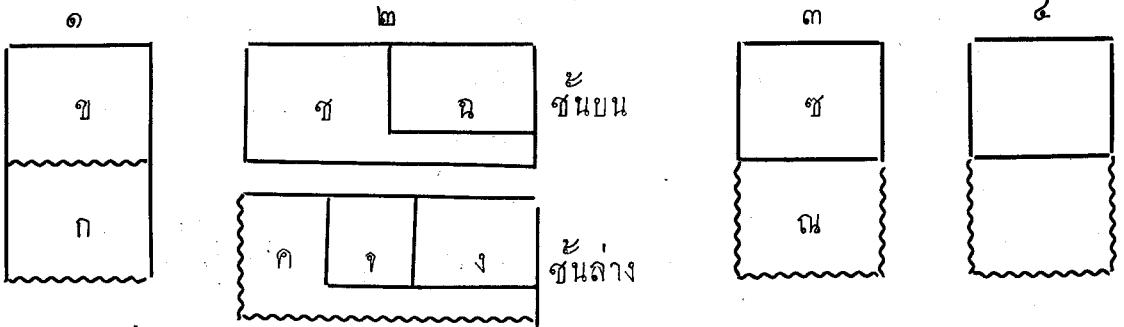
ชื่อ	อายุ	เครือญาติ
อาบ	๓๘	หัวหน้าครอบครัว (เป็นน้องชายของกหลาย)
เจยม	๒๘	ภริยา
อวยพร	๑๐	บุตรสาว
สันอง	๘	บุตรชาย
สุนทร	๕	บุตรชาย
สัพล	๒	บุตรชาย
มารดาของอาบ	๖๐	มารดา

(บุตรสาวที่ชื่ออิมพร อายุ ๑๒ ปี เรียนหนังสืออยู่ในเมืองชลบุรี)

อาบน้องชายและกหลายพี่สาว ตั้งบ้านเรือนในบริเวณเดียวกัน และมีมารดาอาศัยอยู่ด้วย ส่วนบิดาถึงแก่กรรมประมาณสิบปีมาแล้ว ผู้คนคิดว่าได้บรรยายเรื่องสัมพันธ์ภาพระหว่างนายมากับบุคคลในเครือญาติของเขาเอง ก็บุคคลที่เข้ามาเป็นญาติโดยการสมรสไว้อย่างละเอียดในตอนอื่น (หน้า ๒๕๘) ในเรื่องนั้นได้บรรยาย ถึงการติดต่อกันของระหว่างครอบครัวของ นายมากับครอบครัวของ นายอาบ ไว้บ้าง และตอนหนึ่งได้กล่าวว่า การที่ครอบครัวของพี่สาวและน้องชายจะตั้งบ้านเรือนอยู่ในบริเวณเดียวกันนั้น มีน้อยในชนบทน่าบ้า

แม้ว่าสองครัวเรือนอยู่แยกกันเป็นคนละหน่วยในบริเวณเดียวกันจริง แต่ก็มีหลายโอกาสที่บุคคลในครอบครัวทั้งสองมารวมกันทำกิจการต่าง ๆ ร่วมกัน สำหรับมรดก มารดาซึ่งไม่ได้แบ่งทรัพย์สินให้แก่บุตรทั้งสอง และแม้ว่าพี่เขยกับน้องภริยามีความสนใจในงานเศรษฐกิจต่างกัน ก็ยังมีการติดต่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันอย่างใกล้ชิดในเรื่องทางสังคมและพัชการ

การจัดที่อยู่อาศัย

แผนผังรูปที่ ๑

ก. ครัวไฟฟ้าของนายอาบ

ข. ส่วนที่อยู่ภายในบ้านยกพื้นสูงชันใช้เป็นที่นอนของย่าและหลานที่ซอสนท

แผนผังรูปที่ ๒

โครงสร้างส่วนนี้เป็นบ้านหลังใหญ่ประกอบด้วยตัวเรือนสองชั้น

ชั้นล่าง

ค. ระเบียงไม่มีฝาผนัง ใช้เป็นที่อยู่และนั่งพักผ่อนในตอนกลางวัน

ง. ครัวไฟฟ้าอีกแห่งหนึ่งของครอบครัวนายอาบ

จ. ห้องเก็บของและห้องเย็บเสื้อผ้า

ชั้นบน

ฉ. ห้องนอนของนายอาบ ภริยาและบุตร คือ อวยพร สันอง และสุพล

ช. ห้องโถงใช้เป็นที่นอนของนายมา ภริยาและบุตร (ในคืนที่อากาศร้อน ครอบครัวนายอาบ อาจจะมาอาศัยนอนในบริเวณนี้ด้วย)

แผนผังรูปที่ ๓

ช. ครัวไฟฟ้าของครอบครัวนายมา

ฉ. ห้องเก็บของของครอบครัวของนายมา

แผนผังรูปที่ ๔

โครงสร้างส่วนนี้ปกติครอบครัวไม่ได้ใช้ แต่ให้เด็กทว่าจ้างมาเลี้ยงควาย ใช้เป็นที่อาศัยหลับนอนในฤดูไถนา

จากแผนผังข้างบน อาจจะเห็นว่าในบริเวณบ้านมีสิ่งก่อสร้างถึง ๔ หลัง และการจัดแบ่งที่อยู่อาศัยค่อนข้างจะซับซ้อนอยู่สักหน่อย

ยารักษาอาหารกับครอบครัวของนายอาบ แต่อยู่อาศัยกับหลานในบ้านอีกหลังหนึ่ง ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของบ้านที่สร้างมาแต่ดั้งเดิม

บ้านหลังใหญ่ (แผนผังรูปที่ ๒) สร้างขึ้นภายหลัง แม้ว่าส่วนใหญ่ของบ้านหลังนี้จะใช้เป็นที่อยู่อาศัยของครอบครัวนายอาบ แต่ก็ยังเป็นบ้านของทั้งสองครอบครัวร่วมกัน ในตอนกลางวัน บ้านชั้นบนใช้เป็นที่พักนอนของครอบครัวนายอาบและครอบครัวนายมา ชั้นล่างเป็นระเบียงซึ่งไม่มีฝาปิด ใช้เป็นที่อยู่และพักผ่อนในยามว่างของสมาชิกในตอนกลางวัน

อย่างไรก็ดีทั้งสองครอบครัวทำครัวแยกกัน และต่างก็มีเสบียงอาหารแยกกันต่างหาก โดยปกติก็รับประทานอาหารแยกกัน แต่มีหลายโอกาสที่ครอบครัวทั้งสองอาจรับประทานอาหารด้วยกัน เมื่อครัวหนึ่งครัวใดทำขนมก็มีการแบ่งปันกันสัปดาห์ละ ๒ - ๓ ครั้ง โดยเฉพาะเด็ก ๆ ในสองครอบครัวมักจะร่วมรับประทานขนมด้วยกันอย่างเอร็ดอร่อย เมื่อนายมาและภริยามามีเรื่องยุ่งเกี่ยวกับการทำนาตาลโคก ก็จะให้บุตรไปรับประทานอาหารที่ครัวของนายอาบ อย่างไรก็ตาม ผู้ใหญ่มักจะรับประทานอาหารต่างหากในครัวของตนเอง

ย่าทำงานช่วยทั้งสองครอบครัว ย่าเป็นคนช่วยเหลือเลี้ยงดูหลาน ๆ แต่เนื่องจากบุตรของนายมาโตหมดแล้ว (คนสุดท้ายอายุ ๘ ปี) ดังนั้นการช่วยเหลือเลี้ยงดูหลาน ในตอนนั้น จึงเป็นเพียงแต่ช่วยเหลือเลี้ยงดูบุตรของนายอาบเท่านั้น โดยเฉพาะบุตรคนเล็ก อายุเพียง ๒ - ๓ ขวบ ผู้คนคิดว่าได้ไปเยี่ยมครอบครัวนหลายครั้ง และสังเกตเห็นย่ากำลังอาบนาให้หลาน ย้อนข้าวและเทกล่อมให้นอน ฯลฯ แม้ในเวลานั้นจะมีมารดาของเด็กอยู่บ้านก็ตาม เช่นเดียวกันย่าก็เลี้ยงดูหลานที่ซอสุนทร ซึ่งมีอายุได้ ๕ ขวบ นายอาบไม่ค่อยเห็นด้วยนักกับกาให้ย่าเลี้ยงดูเด็ก เขาคิดว่าย่าแก่เกินไปแล้วที่จะทำงานหนัก แต่ควรได้ไปวัด และได้ใช้เวลาอยู่กับเรื่องทางศาสนาดีกว่า อย่างไรก็ตามย่ามีความสนใจหลาน ๆ มากกว่าสนใจเรื่องศาสนาและการทำบุญ

ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในครอบครัวของนายมา

ลักษณะสัมพันธ์ภาพบางอย่างในครอบครัวของนายมา ผู้คนคิดว่าได้กล่าวถึงการแบ่งแรงงาน ในกิจกรรมทางการเพาะปลูกมาแล้วในตอนที่ว่าด้วยการศึกษารายกรณีอื่น ๆ ฉะนั้นในที่นี้จะไม่กล่าวถึงบทบาทของบุคคลในงานด้านการเพาะปลูก แต่จะกล่าวถึงบทบาทของบุคคลใน

ส่วนที่เกี่ยวกับงานภายในครัวเรือนตลอดจนลักษณะอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่ในครอบครัว

นายมา มีบุตรอยู่ด้วยสามคนล้วนแต่อยู่ในวัยเรียนหนังสือ บุตรชายและบุตรสาวคนโตอาศัยอยู่ที่บ้าน บิดามารดาได้ฝากอบรมให้เด็กรับหน้าที่ความรับผิดชอบของตน

การแบ่งแรงงานในการทำกิจกรรมในครัวเรือนในครอบครัวของนายมา

	มา	กฤตลาภ	ไพบูลย์	ไพโรจน์	น้อย	คนอื่น ๆ
ทำอาหาร	(✓)	✓	(✓)		(✓)	
ทำความสะอาดเรือนในบริเวณบ้าน	✓	✓	(✓)	(✓)	(✓)	
ซักเสื้อผ้า		✓	(✓)		(✓)	นิต
ซ่อมแซมบ้าน	✓		(✓)			
เย็บและซ่อมแซมเสื้อผ้า		✓	(✓)			นิต

หมายเหตุ (✓) ให้ความช่วยเหลือ หรือ เป็นผู้ช่วยทำงานนั้น ๆ

นางกฤตลาภเป็นผู้เป็นมารดารับผิดชอบในการทำครัว บุตรสองคนของนางคือ ไพบูลย์ บุตรชาย (อายุ ๑๓ ปี) และ น้อยบุตรสาว (อายุ ๘ ปี) ได้ช่วยเหลือนางในเรื่องนมอ ไพบูลย์กลับจากโรงเรียนตอนบ่าย ช่วยตักน้ำ และในบางครั้งก็ช่วยหุงข้าวซึ่งจัดเป็นงานง่าย ๆ ส่วนน้อยตักน้ำไว้สำหรับใช้ดื่ม ตามคำบอกเล่าของนางกฤตลาภ เด็ก ๆ มีอายุได้ ๕ - ๖ ขวบ ควรจะได้รับการฝึกให้ทำงานบ้านง่าย ๆ ได้แล้ว โดยเฉพาะเด็กหญิงเมื่อมีอายุได้ ๑๑ - ๑๒ ปี ควรสามารถหุงต้มและดูแลบ้านเรือนได้ มีน้อยครั้งเหลือเกินเมื่อมารดาเจ็บไข้ได้ป่วยและบุตรไม่ว่าง บิดาจำเป็นต้องหุงข้าวและทำครัวเอง

ในขณะที่สามีภริยาทำความสะอาดบ้านและบริเวณบ้านเป็นส่วนใหญ่ บุตรสามคนก็มักถูกใช้ให้ช่วยทำด้วย มารดาทำความสะอาดบ้านในตอนเช้า บุตรอาจทำในตอนบ่าย เมื่อกลับมาจากโรงเรียนซึ่งเป็นเวลาที่มารดากำลังยุ่งกับการทำกับข้าว ในวันหยุดเด็ก ๆ มักถูกใช้ให้ทำความสะอาดบริเวณบ้าน

การซักเสื้อผ้าไม่ได้เป็นงานของผู้ใหญ่เพศหญิงโดยเฉพาะในครอบครัวนี้ ไพบูลย์และ น้อย (แต่ไม่ใช่ไพโรจน์) ได้รับคำสั่งให้ซักเสื้อผ้าของตนเองในวันเสาร์หรือเช้าวันอาทิตย์

ส่วนนางกหลายซกเสื่อผ้าของสามีและของตนเอง (เป็นที่น่าสนใจว่า บุตรสาวที่เล็กกว่า
ใ้รับการฝึกหัดให้รับผิดชอบทำการงานก่อนพี่ชาย) โดยปกติแล้วนางช่วยบุตรสาวซึ่งไปอยู่
กับน้า (น้องสาวของกหลาย) ซึ่งเป็นคนรักเสื่อผ้า

แม่นางกหลายไม่ได้เย็บเสื่อผ้า แต่ก็รับภาระในการซ่อมแซมเสื่อผ้า ผู้คนคิดว่าใ้รับ
คำบอกเล่าว่าใ้รับสามารถเย็บกระทมเสื่อหรือกางเกงได้เอง ส่วนนางช่วยกำลังหัดเย็บ
เสื่อผ้า เพื่อที่จะได้ช่วยมารดาในวันข้างหน้า

แม้ว่าบุตรจะอาบน้ำได้เอง แต่มารดาซึ่งต้องซัดตัวใ้ ตามคำรายงานของมารดา
บุตรของนางใ้รับการฝึกหัดให้อาบน้ำเอง รับประทานอาหารเองเมื่ออายุใ้ ๓ หรือ ๔ ขวบ
ไปนอนและขับถ่ายเองเมื่ออายุ ๖-๗ ขวบ เมื่อประมาณ ๒-๓ ขวบมาแล้วก่อนที่นางช่วยบุตรสาว
คนโตไปอยู่กับน้าสาว เธอได้ช่วยเหลือมารดาในการเลี้ยงดูใ้

บุตรยังได้ช่วยเหลือมารดาในกิจการขายของเล็ก ๆ น้อย ๆ บางครั้งมารดาทำขนม
ใ้บุตรไปขายที่โรงเรียน และให้เงินค่าขนมแก่บุตรบ้างเป็นการตอบแทน น้าสาวที่อาศัยอยู่
ในหมู่บ้านนอกค้ำขายของเล็ก ๆ น้อย ๆ เหมือนกัน ในบางครั้งเวลาว่างน้าสาวหรือพี่ชาย
อื่น ๆ น้าสาวผู้นี้จะทำขนมให้หลาน ๆ ช่วยนำไปขายให้ และหลาน ๆ ก็ได้อะไรรางวัลเป็น
การตอบแทนเช่นเดียวกัน

เรื่องราวที่เล่ามาตอนนั้น แสดงให้เห็นถึงวิธีการที่ครอบครัวนั้นฝึกเด็ก ๆ โดยเฉพาะเด็ก
ชายให้รับผิดชอบในหน้าที่การงาน ซึ่งแตกต่างไปจากวิธีการของชาวชนบทโดยทั่วไป
เหตุผลของเรื่องนี้ส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับคตินิยมของนางกหลายผู้เป็นมารดานั่นเอง กล่าวคือ
นางมีบทบาทในครอบครัวเห็นดีกว่าสามีของนาง ตามความรู้สึกของผู้คนคิดว่า นางกหลาย
เป็นคนควบคุมกิจการประจำวันในครัวเรือน ตลอดจนฝึกหัดอบรมบุตร และลงโทษเมื่อถึงคราว
จำเป็นมากกว่าสามี บิดามารดาจะใ้วิชาเขียนคี่ เมื่อบุตรซกชน ก้าวร้าว และดอง นาง
กหลายกล่าวว่า นางไม่มีความลำบากแต่อย่างใดต่อการบังคับใ้บุตรเชื่อฟัง นางมีอำนาจ
ภายในบ้านเกินกว่าสามี ซึ่งจะเห็นได้ในเรื่องหลายประการ เช่น นางเป็นคนเก็บเงินเก็บทอง
และจ่ายเงิน รับผิดชอบในการขายข้าวหลังจากเก็บเกี่ยวเสร็จแล้ว ตลอดจนออกความคิดเห็น
เกี่ยวกับการถวายของให้พระและให้วัด

การศึกษาของบุตร

สำหรับครอบครัวนี้ บิดามารดาแสดงความมุ่งมั่นอย่างสูงในการศึกษาของบุตร นายมาเรียนจบชั้นประถมศึกษา ๔ ส่วนนางกหลายมีการศึกษานอกว่าสาม อย่างไรก็ตามบิดาและมารดาแสดงความปรารถนาที่จะให้บุตรได้รับการศึกษาในชั้นสูง ๆ ขณะนี้ไพศาลบุตรชายคนโตกำลังศึกษาอยู่ที่วิทยาลัยวิชาการศึกษาบางแสน ส่วนนางเยาว์บุตรสาว กำลังเรียนอยู่ในชั้นมัธยม ๕ ในเมืองชลบุรี ไพบลัยกำลังเรียนอยู่ในชั้นมัธยม ๒ ส่วนไพโรจน์กำลังเรียนอยู่ในชั้นประถม ๔ และน้อยกำลังเรียนอยู่ในชั้นประถม ๑ แม้ว่าบิดามารดาจะเห็นว่าควรให้บุตรชายได้รับการศึกษามากกว่าบุตรสาว แต่ก็ยังปรารถนาจะให้นางเยาว์ได้เรียนถึงชั้นอุดมศึกษา ทั้งบิดามารดาไม่ได้ช่วยสอนหนังสือให้บุตรที่บ้าน นางเยาว์มักกลับมาเยี่ยมบ้านบ่อย ๆ และเวลามากก็มักจะช่วยน้อง ๆ ในเรื่องการศึกษาเล่าเรียน พี่ชายคนโตของนางเยาว์ก็ช่วยสอนหนังสือให้น้อง ๆ เช่นเดียวกัน แต่ไม่ได้กลับมาเยี่ยมบ้านบ่อยนัก

ลักษณะของการพักผ่อน

ในตอนเย็นถ้าสมาชิกในครอบครัวอยู่พร้อมหน้ากัน ก็มักจะมาพบปะและสนทนากัน หลังจากรับประทานอาหารเย็นแล้ว บุตรทำการบ้าน ในบางครั้งหลังจากทำการบ้านแล้ว บิดามารดาจะพาบุตรไปรับประทานขนมที่ร้านกาแฟใกล้ ๆ บ้าน ต่อจากนั้นก็พากันเข้านอน

อย่างที่ได้กล่าวมาแล้วว่า ธรรมเนียมการเยี่ยมเยียนกันระหว่างครอบครัวโดยสามีและภริยาไปด้วยกันนั้นอาจจะไม่มีหรือไม่มีบุตรไปด้วย แต่เท่าที่ปรากฏในครอบครัวนี้ไม่น้อยเหลือเกิน ยกเว้นในโอกาสที่งานพิเศษต่าง ๆ เช่น พิธีสมรส พิธีทำศพ หรือวันชนบใหม่ ฯลฯ ในตอนกลางวัน นางกหลายอาจไปพบปะเพื่อนแต่ลำพัง ในตอนเย็นนายมาอาจจะไปเล่นหมากรุกกับเพื่อน ๆ ที่ร้านกาแฟ เพราะที่ร้านกาแฟเป็นสถานที่เพื่อนฝูงพบปะกัน สามีและภริยาจึงมักไปทนบ่อย ๆ เพื่อสนทนากับเพื่อนหรือรับประทานขนมด้วยกัน ผู้คนที่เดินทางไปมาในตำบลนายมา เมื่อผ่านร้านกาแฟนี้ (ซึ่งตั้งอยู่ใกล้โรงเรียนวัดทองคัง) ก็มักจะแวะหยุดสนทนากัน

บุตรของนายมา คือ ไพบลัย ไพโรจน์ และน้อย มักจะวิ่งเล่นด้วยกันในบริเวณบ้าน ซึ่งมีอยู่อย่างกว้างขวาง บางครั้งก็ชวนกันไปเล่นในสนามหน้าโรงเรียนใกล้บ้าน ปรากฏว่ามารดาค่อนข้างจะเข้มงวดต่อการไปไหนมาไหนของบุตรสาวอายุ ๑๖ ปี ที่ไปอาศัยอยู่กับย่า แม่นางกหลายจะยอมรับว่าเด็กหนุ่มสาวมีโอกาสพบปะกันและกันเสมอ ๆ เวลาทำงานด้วยกัน

ในทุ่งนา โดยเฉพาะในตอนค่ำและเกือบสว่าง แต่ก็กล่าวว่าจะนางต้องให้ความร่วมมือหวัง
ที่จะไม่ให้บุตรสาวออกไปนอกบ้านนอกจากมีเพื่อนผู้หญิง ตัวของนางเองหรือนำไปเป็นเพื่อน
ด้วยเท่านั้น อย่างไรก็ตามเนื่องจากตัวของนางเยาว์บุตรสาวต้องไปเรียนหนังสือในเมืองชลบุรี เธอจึง
อาจมีโอกาสพบปะเพื่อน ๆ ที่นั่น โดยปราศจากการควบคุมว่ากล่าว ที่บ้านนางเยาว์ไม่ต้องทำ
งานเพาะปลูกเพราะเป็นนักเรียน และทั้งไม่ได้อยู่กับบิดามารดาที่บ้านคือไปอยู่อาศัยกับ
ผู้ฐานะรอนมั่งคั่ง เธอจึงมีโอกาสในการติดต่อกับเพื่อนฝูง

การสมรสของบุตร

ในบรรดาบุตรยังไม่มีใครสมรสเลย บิดามารดากล่าวว่า บุตรมีเสรีภาพในเรื่องการ
เลือกคู่ครอง อย่างไรก็ตามก็อยากให้ครอบครัวของคุณสมรสมีฐานะทางเศรษฐกิจสังคมอยู่ใน
ระดับเดียวกันกับครอบครัวของตน

กิจกรรมทางศาสนา

นางกุลหลายภริยาเป็นคนใจบุญเคร่งในศาสนา ส่วนสามีมีความสนใจในศาสนาน้อย
กว่า นางกุลหลายจะนำอาหารไปถวายพระ ฟังเทศน์ และรับศีลห้าทุกวันพระ ส่วนสามีไปไม่
สม่ำเสมอ บางครั้งเมื่อวันพระตรงกับวันหยุดเรียนบุตรชายที่ขอไปขอลยอาจไปวัดกับมารดา
ด้วย ในระหว่างเข้าพรรษา ครอบครัวจะนำอาหารไปถวายพระทั่ววัดแต่ไม่บ่อยนัก

ในครอบครัวนี้ไม่มีใครเห็นแก่คนใดทำหน้าที่รับใช้พระภิกษุสงฆ์เลย มารดาตั้งใจว่า
เมื่อไฟโรจน์โตขึ้นสักหน่อยจะให้บวชเป็นสามเณร ตามคำรายงานของมารดา ในปัจจุบันนี้
เด็ก ๆ ไม่ชอบเป็นศิษย์วัด และยังไปกว่านั้นบิดามารดาก็ไม่มีความกระตือรือร้นมากแต่
อย่างไรก็ตามจะให้บุตรไปอยู่วัด ในสมัยก่อนวัดเป็นสถานที่ให้การศึกษาแก่เด็ก แต่ในสมัยนี้
โรงเรียนรัฐบาลเป็นฝ่ายรับหน้าที่จัดทำ เหตุประการหนึ่งที่ทำให้เด็กต้องมารับหน้าที่เป็น
ศิษย์วัดในบางครั้งก็คือ เมื่อญาติผู้ใหญ่บวชเป็นพระภิกษุเด็กเป็นญาติมาอยู่คอยรับใช้
ทั่วทุกวัย แต่ในครอบครัวนี้ไม่มีความจำเป็นดังกล่าวที่จะต้องให้เด็กในกรณีนี้แต่อย่างใด

ราชทัณฑ์ ๕ ครอบครัวประสมแบบจำกัณฑ์ หมู่ที่ ๒
รายชื่อสมาชิกในครัวเรือน

	ชื่อ	อายุ	เครือญาติ
ครอบครัวที่ ๑	สมบุญ	๖๒	หัวหน้า
	สศิบ	๒๖	บุตรสาว
ครอบครัวที่ ๒	สอง	๒๘	บุตรสาว
	เชือก	๓๓	บุตรชาย
	ประวิทย์	๖	หลานชาย
	ปรุง	๕	หลานชาย

ครัวเรือนที่สมาชิกอยู่รวมกัน

ครัวเรือนนี้ประกอบด้วยบุคคลที่เป็นสมาชิกในครอบครัวบิดามารดาข้าง และสมาชิกในครอบครัวบุตรสาวที่สมรสแล้วข้าง อาจารย์เรียกครัวเรือนประเภทนี้ว่า เป็นครัวเรือนประสมแบบจำกัณฑ์

นางสมบุญเป็นมารดาและหัวหน้าครัวเรือนเป็นหญิงม่าย สศิบบุตรสาวที่เป็นโสเภณียังคงอาศัยอยู่กับมารดา พของสศิบชื่อสองสมรสกับชายผู้มีอาชีพขจรจรบข้าง และเคยวนเธอและครอบครัวยังคงอาศัยอยู่ในเรือนของมารดา ในต้นปี พ.ศ. ๒๕๐๔ พิศบุตรสาวคนเล็กที่ยังอยู่ในเรือน แต่เมื่อเธอสมรสกับชายเจ้าของร้านค้าในเมืองชลบุรีแล้วก็ได้ไปอยู่กับสามีในเมือง

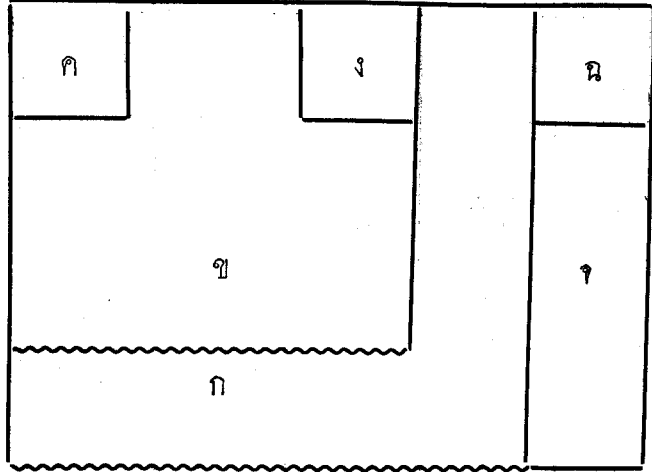
สมาชิกในครัวเรือนอยู่รวมกันเป็นหน่วยหนึ่ง บุตรชายไปขี้นครวัดรั้งงานนอกหมู่บ้าน ส่วนสองและบุตรช่วยกันทำงานบ้านเรือนของมารดา เชือกบุตรชายหาเงินได้ประมาณเดือนละ ๑,๐๐๐ บาท นางสมบุญมีทนา ๑๐ ไร่ ซึ่งบุตรสาวสองคนเป็นผู้ทำโดยว่าจ้างคนอื่นช่วยทำด้วย ที่ดินบริเวณบ้านมีเนื้อที่ประมาณ ๗ ไร่ ซึ่งบางส่วนใช้สำหรับปลูกมะพร้าวและมะม่วง แต่สิ่งที่มีอยู่มากในบริเวณบ้าน คือ ต้นตาลโตนด ซึ่งให้คนอื่นเช่าทำได้เงินค่าเช่าปีละ ๑๐๐ บาท ในระหว่างฤดูทำ นอกจากนั้นครอบครัวนี้ยังมีรายได้จาก

การขายขนมซึ่งมารดาเป็นคนทำและบุตรสาวนำไปขายและจากการขายไข่ไก่และหมู (ในปี ๒๕๐๓ ครัวเรือนนเลี้ยงหมู ๘ ครัว)

แม่ครัวเรือนนชาคผชายช่วยทำงานบ้านการเพาะปลูก แต่ก็ยังนับว่าเป็นครอบครัวที่ ร่ำรวยครอบครัวหนึ่งที่เคยอยู่ในหมู่บ้าน บุตรเขยก็มีเงินได้มากพอสมควร และผลได้จาก การเพาะปลูกยังช่วยให้ครอบครัวมีรายได้อีกเพิ่มเติมนอก การมีบ้านหลังคามุงด้วย กระเบื้อง และมีวิทยุฟังแสดงให้เห็นฐานะความเป็นอยู่เป็นอย่างดี

ทั้งสองครอบครัวในครัวเรือนนมีครัวไฟร่วมกัน ทำครัวและรับประทานอาหารร่วมกัน แต่ต่างครัวต่างเก็บเงินต่างหาก

การจัดที่อยู่อาศัย

- ก. ซานเรือน ไม่มีหลังคา และเป็นทางเดินผ่าน
- ข. พนัยกสังขณ ไซ้เป็นที่อยู่ในตอนกลางวัน กลางคืน ไซ้เป็นที่นอนของยาย (สมบุญ) กับหลานสองคน (ประวิทย์กับปรั่ง)
- ค. ห้องนอนของสภักดิ์
- ง. ห้องแต่งตัว
- จ. ห้องนอนของสองและเชิด
- ฉ. ครัวไฟ

การจัดที่อยู่อาศัยก็คล้ายคลึงกับรายการก่อน ๆ ที่กล่าวมาแล้ว เป็นที่น่าสังเกตว่าหลาน ๆ นั้นคนกับยายของตน

การจัดแบ่งแรงงาน

เพียงขอวิจารณ์สั้น ๆ ในเรื่องบทบาทของบุคคลต่าง ๆ ในครัวเรือนอันเกี่ยวพันงานในบ้าน และงานเพาะปลูกกสิกรรมเป็นการเพียงพอ โดยเหตุที่ครอบครัวชนชั้นผู้ชายทำงาน หญิงสาวสองคนจึงต้องรับภาระงานเพาะปลูกเกือบทั้งหมด ส่วนมารดาทำงานเบา ๆ บุตรสาวคนโตทำงานบ้านเป็นส่วนใหญ่ สักยทำหน้าที่ชายฉกรรจ์ และชอชายชองในเมืองชลบุรี

การแบ่งแรงงานในการทำงานภายในบ้านและกิจกรรมทางเศรษฐกิจ

	ครอบครัว ๑		ครอบครัว ๒				คนอื่น ๆ
	นางสมบุญ (มารดา) หัวหน้า ครัวเรือน	สักย (บุตรสาว)	สอง (บุตรสาว)	เช็ด (บุตรชาย)	ประวิทย์ (บุตรชาย)	ปรุง (บุตรชาย)	
งานภายในบ้าน							
ทำครัว	(✓)	(✓)	✓				
ทำความสะอาดบ้าน		✓	✓				
เรือนและบริเวณบ้าน		✓	✓				
ซักเสื้อผ้า		✓	✓				
ซ่อมแซมบ้าน							จ้างคนอื่นทำ
เย็บและซ่อมแซมเสื้อผ้า	✓		✓				
เลี้ยงเด็ก	✓		✓				
การเพาะปลูก							
(๑) การทำนา							
เตรียมที่นาก่อนลงมือไถ							จ้างคนอื่นทำ
ไถนา							จ้างคนอื่นทำ
หว่านกล้า		✓					

	ครอบครัวที่ ๑		ครอบครัวที่ ๒				คนอื่นๆ
	นางสมบุญ (มารดา) หัวหน้า ครัวเรือน	สศบ (บุตรสาว)	สขง (บุตรสาว)	เชค (บุตรชาย)	ประวิทย์ (บุตรชาย)	ปรุง (บุตรชาย)	
กานา		✓	✓				
คุณแลคนข้างหลัง- จากคำเสร็จแล้ว	✓						
ทศนาเขานา	✓						
เดยวขาว		✓	✓				
นวกขาว							จากคนอนทา
สขวทยาน		✓	✓				
(๒) สอนมะพร้าว	✓	✓	✓				
การเลี้ยงสัตว์							
เลี้ยงหม	✓	✓	✓				
เลี้ยงไก่	✓	✓	✓				
การชอขาย							
ขายมะพร้าว		✓					
ชอส่งของเครื่อง- ใช้ในบ้าน	✓	✓					

หมายเหตุ (✓) ให้ความช่วยเหลือหรือเป็นผู้ช่วยทำงานนั้น ๆ

การเลี้ยงดูเด็ก

ส่วนใหญ่แล้วายเป็นคนดูแลหลานทั้งสองคน เว้นเสียแต่ในเวลาที่มารดาของเด็กอยู่บ้าน กล่าวคือ บ่อนขาว อายน่า และกล่อมให้นอน แต่มารดาเป็นคนอบรมและกวักขันเด็กในเวรตง

ระเบียบวินัย และบางครั้งมารดาลงโทษเด็กด้วยการเขย่งคต เนื่องจากบิดาออกไปทำงานนอกบ้านเกือบตลอดเวลา การตัดสินใจหาต่าง ๆ จึงตกเป็นหน้าที่ของมารดาคนเดียว

สัมพันธภาพในครอบครัวในด้านอื่น ๆ

ชีวิตความเป็นอยู่ในครอบครัวด้านอื่น ๆ ก็มีส่วนคล้ายคลึงกับที่ได้อธิบายมาแล้วในครอบครัวก่อน ๆ จึงไม่จำเป็นต้องนำมากล่าวซ้ำในที่นี้

การที่ครอบครัวรวมมรดกอยู่ภายในบ้าน ก็นับว่าช่วยให้สมาชิกของครอบครัวได้มีเวลาพ่อกันเมื่อมานั่งฟังดนตรีและรายการวิทยุ

ในด้านกิจกรรมทางศาสนา ยายเป็นคนไปทำบุญทั่วทุกในวันพระอย่างสม่ำเสมอ เมื่อมีพิธีทำบุญต่าง ๆ ทั่วทุก เช่น ทอดถฐิน เทศน์มหาชาติ งานวัด และพิธีอื่น ๆ สมาชิกทุกคนในครัวเรือน ก็บริจาคเงินทำบุญร่วมกันเป็นหน่วยหนึ่ง ในระหว่างเข้าพรรษา ยายมักนำอาหารไปถวายพระทั่วทุกเป็นประจำ ในค่านที่เกี่ยวกัทัศนคติของบิดามารดาที่มีต่อการสมรสของบุตร ในอนาคตนั้น สอนใ้คิดถึงทัศนคติของบิดามารดาทั่ว ๆ ไปในหมู่บ้านว่า ควรให้เสรีภาพแก่บุตรในการเลือกคู่สมรส แต่ว่าบิดามารดาอยากให้บุตรสมรสอย่างถูกต้องตามประเพณีนิยม สอนใ้มีความคิดเห็นเหมือนกับิดามารดาคนอื่น ๆ ในข้อที่ว่า ควรจะกวคั้นบุตรสาวในเรื่องการไปไหนมาไหนใ้มากกว่าบุตรชาย และควรอนุญาตใ้บุตรสาวไปไหน ๆ ได้แต่ใ้ในเวลากลางวัน พยเพื่อนฝูงทงสองเพศ ได้กัต่อเมืออายุครบ ๑๓-๑๔ ปี ส่วนในเรื่องการศึกษาของบุตรนางได้กล่าวว่บุตรชายควรจะได้รับการศึกษาสูงกว่าบุตรสาว

ราชทัณฑ์ ๖ ครอบครัวของมารดาและบุตรสาวผู้เป็นม่าย ในหมู่ที่ ๓

รายชื่อสมาชิกในครัวเรือน

ชื่อ	อายุ	เครือญาติ
บุญมา	๗๑	มารดา
สमान	๓๐	บุตรสาว
ศรีจันทร์	๑๓	บุตรสาวของสमान
สันท	๑๒	บุตรชายของสमान
สันน	๑๐	บุตรชายของสमान

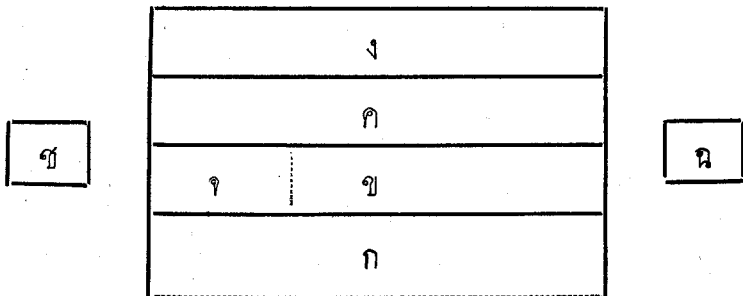
ครัวเรือนนี้มีประวัติการสมรสที่ซับซ้อน กล่าวคือนางอุณเรือนผู้เป็นมารดาสมรสสองครั้ง และต้องแยกทางกับสามีทั้งสองครั้ง ในการสมรสครั้งแรก มีบุตรชายคนหนึ่ง แต่เมื่อนางมีสามีใหม่ บุตรภริยาซึ่งไปอยู่กับตน นางไม่เคยทราบว่าเขยวันเขาอยู่ที่ไหน มีบางครั้ง บุตรเคยมาหาเพื่อขอเงินใช้แล้วก็จากไป

สमानเป็นบุตรสาวอีกคนเคี้ยวของนางบุญมา เมื่ออายุได้ ๑๔ ปี ได้สมรสกับครูใหญ่โรงเรียนแห่งหนึ่ง หลังจากสมรส สमानกับสามียังคงอาศัยอยู่ในบ้านของมารดาต่อไปจนมีบุตรด้วยกัน ๓ คน จากนั้นสามีภริยาได้หย่าร้างกัน สามีของสमानสมรสใหม่กับบุตรสาวกำนัน ซึ่งเป็นเพื่อนครูในโรงเรียนเดียวกัน

สमानกับบุตรยังคงอาศัยอยู่กับมารดาต่อไปอีก เคี้ยววันมารดาชราแล้วและได้มอบหมายให้บุตรสาวรับผิดชอบในกิจการบ้านเรือนและจัดการเรื่องทักทวนา นับเป็นเรื่องโชคร้ายที่นางบุญมาเป็นคนค่อนข้างมั่งคั่งในตำบลนี้ นางได้รับมรดกจำนวนมากจากบิดามารดาซึ่งได้แก่บ้าน ทนา ๖๕ ไร่ ซึ่งให้คนอื่นเช่าทำ (โดยได้รับส่วนแบ่ง ๑ ใน ๓ ของข้าวที่เก็บได้ทั้งหมด) ที่ดินบริเวณบ้านประมาณ ๕ ไร่ ใช้สำหรับปลูกมะพร้าว เงินรายได้จากการขายมะพร้าวตกประมาณ ปีละ ๒,๐๐๐ บาท นอกจากนี้ครอบครัวของนางยังมีเงินเก็บเพื่อชายใช้ด้วย บ้านที่อยู่อาศัยเป็นเรือนหลังคามุงด้วยกระเบื้อง ฝาและพนังกั้นและปลูกไม้กระถาง

ใน พ.ศ. ๒๕๐๔ ครอบครัวของอวย ผู้เป็นบุตรชายของนางขุณาไต้เข้ามา
 อยู่อาศัยด้วยเป็นการชั่วคราว ก่อนหน้านั้นอวยไต้อาศัยอยู่ในเรือนของบิดา ๗ ปี แล้วย้าย
 มาอยู่กับนางขุณาไต้ ๔-๕ เดือน แต่แล้วก็ย้ายกลับไปอยู่ร่วมกับบิดามารดาฝ่ายภริยาอีก
 ในกลาง พ.ศ. ๒๕๐๔ มีครอบครัวอีกครอบครัวหนึ่งย้ายเข้ามาอยู่ในบ้านของนางขุณา
 ไต้ชั่วคราว ครอบครัวใหม่เป็นผู้เป็นครอบครัวของบุตรชายคนที่สองของกั้นั้น เขาพาครอบครัวออก
 จากบ้านของบิดา เพราะภริยาทะเลาะกับพี่สาวของเขา ครอบครัวทั้งสองตกลงว่ามาแล้วเพียงแต่
 มาขอพักอาศัยอยู่ชั่วคราวเท่านั้น ในเรื่องอาหาร เขาจัดทำเองต่างหาก ไม่ได้มายุ่งเกี่ยวกับ
 ครอบครัวของผู้เป็นเจ้าของบ้านเลย

การจัดแบ่งที่อยู่อาศัย

- ก. ชานเรือน
- ข. สถานที่สำหรับเบนนทอ ในตอนกลางวัน
- ค. ห้องนอนของส้มานและบุตรคือ ครัวจนทรกับสันท
- ง. ห้องนอนของนางขุณาไต้และหลานทซอสนัน
- จ. ทอญทจคให้แก่ครอบครัวทมาพักอาศัยชั่วคราว
- ฉ. ครัวไฟ
- ช. ยุงข้าว

ลักษณะบางประการของสัมพันธ์ภาพระหว่างบุคคลในครัวเรือน

ครัวเรือนนี้ประกอบด้วยนางบุญมา และสमानกับบุตรผู้ซึ่งอยู่อาศัยและรับประทานอาหารร่วมกัน นางบุญมายังคงมีกรรมสิทธิ์ในที่ดินทั้งหมด แต่จะยกให้บุตรสาว ในภายหลัง นางบุญมาเก็บเงินทองไว้จากการขายข้าวและมะพร้าว สमानเลี้ยงไก่และเงินที่เก็บได้จากการขายใช้นางเก็บไว้เช่นค่าใช้จ่ายส่วนตัว นางบุญมาเป็นผู้ออกหนี้สงฆ์ให้หลาน ๆ เรือนหนึ่งคือ ครุจันทรและสินทกกำลังเรียนอยู่ในชั้นมัธยมในเมืองชลบุรี ส่วนสินทนเข้าโรงเรียนประถมในตำบลนาข่า สमानเป็นคนตัดสินใจปัญหาเรื่องการศึกษาของบุตร เมื่อบุตรของสमानยังเล็กยายเป็นคนช่วยเหลือด้วย ด้วยเหตุที่ครอบครัวนั้นเป็นครอบครัวทศกอนชาวเมืองมั่งคั่ง ดังนั้นสमानจึงไม่ต้องทำนาหรือทำงานรับจ้าง ในด้านทัศนคติที่มีต่อเสรีภาพของเด็กชายหญิงในการไปไหนมาไหนและต่อการสมรสของบุตร ฯลฯ สमानมีความคิดเห็นคล้ายคลึงกับบิดามารดาในครอบครัวก่อน ๆ ที่เคยกล่าวมาแล้ว

การจัดแบ่งแรงงานในการทำงานภายในบ้าน

	นางบุญมา (มารดา)	สमान (บุตรสาว เป็นหม้าย)	ครุจันทร (บุตรสาว)	สินท (บุตรชาย)	สินทน (บุตรชาย)	คนอื่น ๆ
ทำครัว		(✓)	✓			
ทำความสะอาด- เรือนและบริเวณบ้าน	(✓)	✓	(✓)	(✓)	(✓)	
ซักเสื้อผ้า	(✓)	(✓)	✓			
เย็บและซ่อมแซม- เสื้อผ้า	(✓)	✓				
ซื้อเครื่องอาหาร			✓			
ซ่อมแซมบ้าน						จ้างคนอื่นทำ
เลี้ยงไก่		✓	✓	✓	✓	

หมายเหตุ (✓) ให้ความช่วยเหลือหรือเป็นผู้ช่วยทำงานนั้น ๆ

การแบ่งหน้าที่การงานในครอบครัว

สิ่งที่น่าสังเกตเกี่ยวกับการแบ่งงานกันทำในครอบครัวมักคือ บุตรสาวอายุ ๑๓ ปี ต้อง
 รับผิดชอบหน้าที่ของผู้ใหญ่ เช่น การจัดหาอาหาร และซักเสื้อผ้า ด้วยเหตุที่เป็นบุตรหัวปี
 และเป็นบุตรสาวคนเดียว แต่มารดาและยายก็ช่วยแบ่งเบาภาระน่างเหมือนกัน

รายที่ ๗ การแข่งขันที่การงานในครอบครัวยุคเริ่มต้นทมิฎาตพงพาอาศัยอยู่ด้วย ในหมู่
ที่ ๒

ในตอนนั้นผู้คนคิดว่าเส้นรอยละเอียดในการแบ่งงานกันทำในครัวเรือนของนายช่อมผู้ซึ่งมี
อายุ ๕๓ ปี แผนภูมิข้างล่างนี้แสดงชื่อและอายุของสมาชิกที่อยู่ในครัวเรือน ในบรรดาสมาชิก
ของครัวเรือนมีญาติคนหนึ่งชื่อวิทยาอาศัยอยู่ด้วย วิทยาช่วยทำงานให้ครอบครัวนั้น และยังมี
ญาติสูงอายุอีกผู้หนึ่งไม่มีบทบาทในการทำงานมากนักนอกจากการทำนาตาลโคต

นายช่อมผู้เป็นบิดาบริหารหน้าที่ทางด้านเศรษฐกิจของครอบครัวอยู่อย่างเล็กน้อย ทั้งนี้เพราะ
เขามหาหน้าที่การงานอย่างอื่นทำ กล่าวคือเป็นผู้ใหญ่บ้าน เนื่องจากคัมภีร์เจ้าทรงเป็นคนเฉื่อยชา
ในการปฏิบัติงาน ภาระของเขาทำทั้งงานบ้านและงานเพาะปลูกเหมือนอยู่กับผู้หญิงชนบทอื่น ๆ
โดยทั่วไป เป็นที่น่าสังเกตว่า บุตรสาวอายุ ๑๓ ปี ทำงานด้านเศรษฐกิจเท่า ๆ กับมารดาทำ
เรื่องนโคตกล่าวถึงแล้วในตอนก่อน ๆ และในตอนนั้นก็เห็นได้ชัดเกินกว่าหญิงทั้งผู้ใหญ่และเด็ก
สาวมีส่วนสำคัญในการทำงานภายในบ้านและงานเพาะปลูกด้วย

วิศิตบุตรชาย ทำงานเป็นลูกมือช่างปูนในเมืองชลบุรี ประมาณเดือนละ ๕ วัน เพราะ
ขณะนั้นวชทรงรับผลชอของงานด้านเศรษฐกิจของครอบครัวมากกว่าวิทยา

ถ้าเปรียบเทียบกับคนอื่น ๆ ในตำบลนาป่า นายช่อมไม่ใช่เป็นคนร่ำรวยเลย ภาระของ
เขามหาในตำบลนาป่าเพียง ๑๐ ไร่ นอกจากนี้เขายังเช่านาคนอื่นทำอีก ๑๐ ไร่ นายช่อม
มีทนายอยู่ข้างที่ตำบลบ้านเกิดในอำเภอบางปะกง แต่ให้คนอื่นเช่าทำ ครอบครัวนั้นมีรายได้จาก
การเลี้ยงไก่ และเลี้ยงหมูเพียงเล็กน้อย

ในเรื่องสัมพันธ์ภาพระหว่างบุคคลในครอบครัว ก็มีแบบแผนคล้าย ๆ กับรายอื่น ๆ ที่ได
กล่าวมาแล้วในตอนต้น ๆ นั่นคือ มารดาเป็นคนเลี้ยงดูและกวตขันบุตรในเรื่องระเบียบวินัย
ต่างคนต่างเลือกเวลาพักผ่อนหย่อนใจของตนเอง บิดามารดาอยากให้บุตรสรมสอย่างถูกต้อง
ตามขนบประเพณีและมีความคิดเห็นว่า บุตรควรมีโอกาสได้เลือกคู่สรมสเอง อย่างไรก็ตามก็
ควรให้เสรีภาพในการไปไหนมาไหนแก่บุตรชายมากกว่าบุตรสาว ทั้งบุตรชายและบุตรสาวควร
ได้รับส่วนแบ่งมรดกด้วยกันทั้งสองฝ่าย

การแบ่งหน้าที่การงานในบ้านและกิจกรรมทางเศรษฐกิจ

กิจกรรมภายในบ้าน	นายช่อม (หัวหน้าครัวเรือน อายุ ๕๓ ปี)	นางสม (ภรรยา อายุ ๔๕ ปี)	วิชิต (บุตรชายอายุ ๒๐ ปี)	วิทยา (บุตรชายของน้องสาวของภรรยา อายุ ๑๖ ปี)	แวว (บุตรสาว อายุ ๑๓ ปี)	อื่น (ญาติพี่นาค อายุ ๑๔ ปี)	คนอื่น ๆ
กิจกรรมภายในบ้าน ทำครัว ทำความสะอาดเรือนและบริเวณบ้าน ซักเสื้อผ้า รีดเสื้อผ้า เชื้อและซ่อมแซมเสื้อผ้า ซ่อมแซมบ้าน		✓	✓	✓	✓		
(๑) การเพาะปลูก การทำนา เตรียมที่นาก่อนไถ ไถนา คราดนาหว่านกล้า คำนานา หักนาเข้านา ดูแลต้นข้าวหลังจากการดำเสร็จแล้ว เก็บเกี่ยวข้าว ตีข้าว ดูแลเครื่องมือในการเพาะปลูก		✓	✓	✓	✓	✓	จ้างคนอื่นทำและเอาแรง จ้างคนอื่นทำและเอาแรง จ้างคนอื่นทำและเอาแรง สหโรจ

การแบ่งหน้าที่การทำงานในบ้านและกิจกรรมทางเศรษฐกิจ (ต่อ)

	นายหอม (หัวหน้า ครัวเรือน อายุ ๕๓ ปี)	นางสม (ภรรยา อายุ ๔๕ ปี)	วิชุด (บุตร ชายอายุ ๒๐ ปี)	วิทยา (บุตรชายของ น้องสาวของภรรยา อายุ ๑๖ ปี)	แวว (บุตรสาว อายุ ๑๓ ปี)	อ้อม (ญาติพี่นาง อายุ ๑๔ ปี)	คนอื่นๆ
(๒) การทำไร่ ปลูกมันเทศ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
(๓) การทำนาตากโคลนตาก				✓			
(๔) การเลี้ยงสัตว์ เลี้ยงหมูและไก่ เลี้ยงควาย		✓		✓	✓		
(๕) การซื้อขาย ขายนาตากโคลน ซื้อเครื่องอาหาร ซื้อเครื่องมือและของใช้ในบ้าน ทำงาน ขายขนม	✓	✓	✓	✓	✓		

ภาคผนวก ๒

๑. ลักษณะครัวเรือนและภูมิหลัง

ชื่อหัวหน้าครัวเรือน บ้านเลขที่ หมู่ที่

ตำบล อำเภอ จังหวัด

๑. เรื่องราวเกี่ยวกับบุคคลซึ่งปัจจุบันอาศัยอยู่ในครัวเรือน

ลำดับที่บุคคล

ชื่อ (เริ่มต้นด้วยหัวหน้าครัวเรือน)

.....

.....

.....

ลำดับที่ครอบครัว

ประเภท

.....

.....

.....

ความเกี่ยวข้องทางเครือญาติของ :

สมาชิกในครอบครัวกับหัวหน้าครอบครัว

หัวหน้าครอบครัวหัวหน้าครัวเรือน

.....

.....

.....

สถานภาพสมรส

สถานที่เกิด : ตำบล หมู่บ้าน (ถ้าเกิดในอำเภออื่น
บอกชื่ออำเภอและชื่อจังหวัดด้วย)

.....

.....

.....

การศึกษา

สอบไล่ได้ชั้น

จำนวนปีที่เรียนอยู่ในโรงเรียน

_____	_____
_____	_____
_____	_____

* อาชีพ (ทั้งชายและหญิง)

อาชีพหลัก

อาชีพรอง

_____	_____
_____	_____
_____	_____

(* ยกตัวอย่างเช่น ชาวนา พ่อค้า ครู ข้าราชการของเล็ก ๆ น้อย รับจ้างทำงานนิตยกรรม รับจ้างอื่น ๆ ฯลฯ ในกรณีที่เป็นบุตร ถ้ายังเป็นนักเรียน ตามถึงกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ช่วยครอบครัวช่วยเหลือ)

คำสนทนา

สัญญาฯ หรือการสืบทอดของชาติพันธุ์ของ : หัวหน้าครอบครัวและภริยาเท่านั้น (เงิน ไทย ฯลฯ)

_____	_____
_____	_____
_____	_____

๒. บุตรคนไหนในครัวเรือนที่กำลังเรียนในโรงเรียน

ชื่อ	ชนิดของโรงเรียน	ที่ตั้งของโรงเรียน รอบชอเมืองหรือ ตำบล หรือหมู่บ้าน
_____	_____	_____
_____	_____	_____
_____	_____	_____

๓. เด็กในครัวเรือนที่ไปอาศัยอยู่ที่อื่น

ลักษณะครอบครัว	ชื่อ	ผู้ปกครอง
_____	_____	_____
_____	_____	_____
_____	_____	_____

การศึกษา

สอบไล่ได้ชั้น

จำนวนปีที่เรียนอยู่ในโรงเรียน

_____	_____
_____	_____
_____	_____

สถานภาพสมรส

สมรสแล้ว/เป็นโสด

ปีที่สมรส

_____	_____
_____	_____
_____	_____

๕๐๘

เค็ยวณอยุ่ทไ้ทเิน (ในเม็อง ท้ายล แลระหมีข่าน)

(ถากอัยุ่ทอ้าเอออนนออกช้ออ้าเออนนควย)

อยุ่กขั้ไคร

เหตุผลสำหรับการออกจากรวเอน

- ๔. ก) จ่านวนครอยครวทอาศัย์อยุ่ในครวเอน
- ข) ครอยครวเหล่านอาศัย์อยุ่ในเรอนเค็ยวกัน หรือแยกกันอยุ่ในบรีเวณเค็ยวกัน
- ค) ครอยครวเหล่านทอครวรวมกันหรือแยกกัน
- ง) บรีเวคั้เรองทอัยุ่ทอาศัย์

ทอัยุ่ทอาศัย์ในบัจจุบัน

บัจทสมรส

ครอยครวอาศัย์อยุ่ใน
บ้านทล้งน่านเท้าไค
แล้ว

เหตุผลสำหรับการเล็อก
อาศัย์อยุ่ท่น

ท่อยุอาศัยครึ่งก่อน

หลังการสมรสแล้วครอบครัวอยู่ที่ไหน
มาก่อน

อยู่นานเท่าไร

เหตุผลสำหรับการเลือกที่อยู่อาศัยที่นั้น

.....
.....
.....

- ๑) (๑) ถ้าท่อยุอาศัยหลังการสมรสเป็นคนละแห่งกับท่อยุอาศัยในปัจจุบัน มีเหตุผล
อะไรบางสำหรับการย้ายท่อยุอาศัยในครัวเรือน
- (๒) นับตั้งแต่สมรสแล้ว ถ้ามีการย้ายท่อยุอาศัยมากกว่าหนึ่งครั้ง ึ่งให้รายละเอียด
เกี่ยวกับตำแหน่งที่ตั้งของท่อยุอาศัยนั้น ๆ ด้วย

ครอบครัวที่ ๑ ครอบครัวของหัวหน้าครัวเรือน (๑) _____
 (๒) _____

ครอบครัวที่ ๒ ครอบครัวของหัวหน้าครัวเรือน (๑) _____
 (๒) _____

ครอบครัวที่ ๓ ครอบครัวของหัวหน้าครัวเรือน (๑) _____
 (๒) _____

๕. การสมรส (ผู้เขียนหัวหน้าครอบครัวเท่านั้น)

ปีที่สมรส

ใครเลือกคู่สมรสให้ (บิดามารดาหรือตัวเอง)

หัวหน้าครัวเรือน (๑) _____

หัวหน้าครอบครัว (๒) _____

หัวหน้าครอบครัว (๓) _____

ชนิดของการสมรส

	มีพิธี	อยู่ด้วยกันโดยไม่ได้ทำพิธี	ลักพา	อื่น ๆ
หัวหน้าครัวเรือน (๑)
หัวหน้าครอบครัว (๒)
หัวหน้าครอบครัว (๓)

๕. ก) ถ้าเป็นการลักพา ให้รายละเอียดในเรื่องต่อไปนี้
 สามีจ่ายค่าธรรมเนียมแก่ครอบครัวฝ่ายภริยาหรือไม่

หัวหน้าครัวเรือน (๑)
หัวหน้าครอบครัว (๒)
หัวหน้าครอบครัว (๓)

ถ้าจ่าย ค่าธรรมเนียมนั้นเป็นสิ่งใด (เงินสด ข้าวของ อาหาร ฯลฯ)

หัวหน้าครัวเรือน (๑)
หัวหน้าครอบครัว (๒)
หัวหน้าครอบครัว (๓)

๒. การปฏิบัติทางศาสนาและพิธีการต่าง ๆ

ชื่อหัวหน้าครัวเรือน	หมู่ที่	บ้านเลขที่	ตำบล
.....

๑. ใครบ้างในครัวเรือน (รวมถึงเด็ก ๆ) ที่ไปอาศัยอยู่ตอนที่ผู้ซึ่งไปปฏิบัติทางศาสนา
 ชื่อ ลำดับที่ครอบครัว

.....

.....

.....

๕. ใ้ทำงานชนิดอื่น ๆ (ซ่อมแซม ก่อสร้าง ฯลฯ) อะไรบ้างให้แก่วัดใน พ.ศ. ๒๕๐๓

ชื่อ

ลำดับที่ครอบครัว

ชนิดของงาน

๕. สมาชิกคนไหนในครอบครัว (ถ้ามีใครอยู่ข้าง) ที่ไปประกอบพิธีทางศาสนาในวันพระทวด
ใน พ.ศ. ๒๕๐๓

ชื่อ

ลำดับที่ครอบครัว

จำนวนวันพระที่ไป
ทำบุญทวด

ยศหากทรง

ยศแลแปดทรง

รักษาศิลแลรอนทวดคคอง

พิธีทางศาสนาที่ไ้ไปร่วมประกอบพิธีด้วย

(เช่น เจ้าพรรษา วิสาขบูชา ฯลฯ)

๖. สมาชิกคนไหนในครอบครัวจุดเริ่มต้น (รวมถึงผู้ที่อาศัยอยู่นอกบ้าน) ไ้ผ่านพิธีโกนจกมาแล้ว

ชื่อ

ลำดับที่ครอบครัว

อายุในตอนที่ประกอบพิธี

๗. ก) ภายหลังการคลอดบุตรของมารดาในตำบล มีการปฏิบัติเกี่ยวกับการอยู่ไฟหรือไม่
ปฏิบัติ ไม่ปฏิบัติ ปฏิบัติเป็นบางครั้งบางคราว

ข) ผู้หญิงคนไหนในครัวเรือน (รวมถึงผู้คลอดแล้วไปอยู่นอกบ้าน) ผ่านการอยู่ไฟมาแล้ว
ชื่อ ลำดับที่ของครอบครัว กว้าง

๘. ก) ท่านจำได้ไหมว่ามีการทำบุญขึ้นบ้านใหม่สำหรับบ้านของท่านหรือไม่ ทำ ไม่ทำ

ข) ถ้าทำ ทำเมื่อไร

๙. ท่านทำบุญบ้านของท่านครั้งสุดท้าย เมื่อไร

ในระหว่างพ.ศ. ๒๕๐๓ ท่านประกอบพิธีทำบุญในบ้านของท่านบ้างหรือไม่ ทำ ไม่ทำ

ชนิดของพิธีทำบุญ เหตุผลสำหรับการทำบุญ วัน เดือน ปี ระยะเวลา
(ระบุชื่อ หากมีเป็นพิเศษ)

จำนวนพระรัตนมณฑลในพิธีทำบุญ จำนวนแขกที่มาร่วมในพิธี ประมาณค่าใช้จ่ายทั้งหมดในพิธีทำบุญ

๑๑. ใน พ.ศ. ๒๕๐๓ สามีคนไหน ในครัวเรือนประกอบพิธีใดบ้างที่เกี่ยวข้องกับการถวายเป็น
(ตอนไหน หวานกล่ำ ระยะที่ข้าวกำลังเก็บโต เก็บข้าว นวดข้าว หรือโดยทั่วไป
ประกอบพิธีเพื่อขอให้ข้าวดี ยกตัวอย่าง เช่น พิธีแรกไถ ทำขวัญยุ้ง เผลว และพิธีอื่นๆ
ที่ทำให้แก่แม่โพสพ (เจ้าแม่แห่งข้าว)

ชื่อ

ลำดับของครอบครัว

ชื่อของพิธี

ทำถวายใคร

.....

ชนิดของเครื่องเช่นบูชา ประกอบพิธีเมื่อไร (เดือนไหน) ทำไมจึงต้องประกอบพิธีนั้นๆ

.....

๑๒. ก) ใน พ.ศ. ๒๕๐๓ ท่านได้ทำพิธีเช่นบูชาเจ้าพ่อสอนบ้างหรือไม่ ทำ.....ไม่ทำ.....

ข) ถ้าทำ ก็ตรง.....

ค) ภัยเหตุผลอะไรบ้าง.....

๑๓. ก) ใน พ.ศ. ๒๕๐๓ ท่านได้ทำพิธีเช่นบูชาเจ้าพ่อฉายบ้างหรือไม่ ทำ.....

ไม่ทำ.....

ข) ถ้าทำ ก็ตรง ?.....

ค) ภัยเหตุผลอะไรบ้าง ?.....

.....

๑๔. ก) ใน พ.ศ. ๒๕๐๓ หรือ ๒๕๐๔ มีงานฆราวาสมาชิกในครัวเรือนบ้างหรือไม่?
มี.....ไม่มี.....

ข) วิชาชีพอะไรบ้าง?.....

ค) วัน เดือน ปี ที่บวช.....

๑๕. ก) ใน พ.ศ. ๒๕๐๓ หรือ ๒๕๐๔ มีงานสมรสสมาชิกในครัวเรือนบ้างหรือไม่?
มี.....ไม่มี.....

ข) ใครสมรสบ้าง?.....

ค) วัน เดือน ปี ที่สมรส.....

๑๖. ก) ท่านมีศาลพระภูมิในบริเวณบ้านหรือไม่ มี.....ไม่มี.....

ข) ถ้ามี วัตถุประสงค์ของใครตั้งอยู่ที่นั่น?.....

ค) ใน พ.ศ. ๒๕๐๓ ท่านได้ถวายเครื่องบูชาพระภูมิครั้ง?
.....
.....

ง) ท่านถวายเครื่องบูชาพระภูมิในโอกาสไหนบ้าง?
.....
.....

จ) ท่านถวายเครื่องบูชาชนิดใดบ้าง?
.....
.....

๑๗. ก) ในพ.ศ. ๒๕๐๒ หรือ ๒๕๐๓ มีสมาชิกในครัวเรือนเจ็บป่วยอย่างหนักบ้างหรือไม่ มี..... ไม่มี.....
- ข) ถ้ามีบอกชื่อยุคคลเหล่านั้นด้วย (๑)..... (๒)..... (๓).....
- ค) บอกด้วยว่า (๑) คนป่วยแต่ละคนได้รับการรักษา (ทั้งการช้ยาและพิชการ) ด้วยวิธีใด และ (๒) ได้ไปปรึกษาแพทย์ชนิดไหนบ้าง? (ตัวอย่าง เช่น หมอโบราณ หมอผี พระ ฯลฯ)

(๑)

(๒)

(๓)

๑๘. ก) มีสมาชิกในครัวเรือนเสียชีวิตใน พ.ศ. ๒๕๐๒ หรือ พ.ศ. ๒๕๐๓ บ้างหรือไม่? มี..... ไม่มี.....
- ข) ถ้ามี เป็นใคร? ชื่อ..... เป็นอะไรกับหัวหน้าครัวเรือน

๑๙. ก) ท่านเก็บเงินค่าเช่า/กระดุกของบรรพบุรุษที่เสียชีวิตแล้วไว้ที่ไหน?

(๑) ในบ้านของท่าน.....

(๒) ในโบสถ์วัดท้องถิ่น.....

(๓) ที่อื่น (บอกที่ดังกล่าว).....

ข) ท่านเก็บกระดูกของบรรพบุรุษคนไหนไว้ (บอกความสัมพันธ์กับสามี/ภรรยา)

ค) ใน พ.ศ. ๒๕๐๓ ท่านได้จัดทำพิธีให้บรรพบุรุษบ้างหรือไม่? ทำ
ไม่ทำ.....

ง) ถ้าทำ ให้รายละเอียดในเรื่องต่อไปนี้
ทำเมื่อไร ทำไม่จึงทำ เครื่องเซ่นไหว้ที่ใดจัดทำ พระภิกษุเข้าร่วมทำพิธีหรือไม่

๖. โปรดจัดทำลำดับความสำคัญของการทำบุญตามวิถีต่อไปนี้

ลำดับที่

๑) ถวายอาหารพระภิกษุสงฆ์ทุกวันธรรมมาและวันพระ

๒) บริจาคเงินสมทบทุนช่วยเหลือคนยาก

๓) บวชเป็นพระ

๔) ไปทำบุญที่วัดทุกวันพระ

๕) บริจาคอาหารและเงินสมทบทุนในพิธีทอดกฐิน

๖) รักษาศีลห้าอย่างเคร่งครัดในชีวิตประจำวัน

๗) บริจาคเงินทั้งหมดเพื่อสร้างวัด

๘) บวชบุตรชายเป็นพระภิกษุ

๓. ฐานะทางเศรษฐกิจในครอบครัว

บ้านเลขที่ ชื่อหัวหน้าครัวเรือน หมู่ที่ ตำบล

๑. สมาชิกที่ประกอบอาชีพใดในครัวเรือน (คัดลอกรายละเอียดเหล่านี้จากรายการสำรวจครัวเรือน)

ชื่อสมาชิกที่ประกอบอาชีพใด	ลักษณะของครอบครัว	อาชีพหลัก	อาชีพรอง
.....
.....
.....
.....

๒. ครอบครัวของหัวหน้าครัวเรือน ขนาด ๒๕ ไร่ เป็นของสามี ไร่ กะเพาะเป็น (คิดเป็นไร่) (หมู่บ้าน/ตำบล) หรือภรรยา ในนามของใคร

ก) หัวหน้าชายและภรรยา มีที่ดินมากเท่าไร ?

- แปลงที่ ๑
- แปลงที่ ๒
- แปลงที่ ๓
- แปลงที่ ๔
- แปลงที่ ๕
- แปลงที่ ๖
- แปลงที่ ๗
- รวมทั้งหมด

ข) ที่นาแปลงไหนที่ตนเอง

๓. ก) ชี้แจงว่าใน พ.ศ. ๒๕๐๓ หัวหน้าและครอบครัวท่านในท่าน (ที่กล่าวแล้ว) ในข้อ ๒. ก) แปลงไหน

ข) บอกจำนวนข้าวที่ได้รับโดยประมาณจากท่านแต่ละแปลงใน พ.ศ. ๒๕๐๓

๔. ท่านให้คนหนึ่งคนใดเข้าท่านที่เป็นของท่านและของภริยาของท่านบ้างใน พ.ศ. ๒๕๐๓ มี..... ไม่มี.....

นาแปลงที่	ชื่อผู้เช่า	ผู้เช่ามาอยู่ที่ไหน หมู่บ้าน / ตำบล	จำนวนค่าเช่า (ถ้าเป็นเงินบอกจำนวนเงินค่าเช่าทั้งแปลง ถ้าเป็นข้าวบอกจำนวนข้าวเป็นถึงก่อนาทังแปลง	ให้ผู้เช่าที่คนไหนเช่ามาทำก็มาแล้ว
.....
.....
.....
.....

๕. สามีและภริยาที่คนอื่น ๆ (นอกจากท่าน) มากเท่าไร?

ขนาดที่ดิน	ที่ตั้ง (หมู่บ้าน / ตำบล)	เป็นของสามีหรือภริยา	ได้จดทะเบียนในนามของใคร
ที่ดินบริเวณบ้าน
ที่คนอื่น ๆ
แปลงที่ ๑
แปลงที่ ๒
แปลงที่ ๓
แปลงที่ ๔

๖. รายละเอียดการเพาะปลูกเกี่ยวกับที่ดินทุกแปลงในข้อ ๕ ใน พ.ศ. ๒๕๐๓

หัวหน้าและครอขควัว	ปลูกพืช	จำนวนเฉลี่ยของ	ผลที่ได้โดย	เงินรายได้
ทำการเพาะปลูกใน	อะไรบ้าง	พืชแต่ละชนิดโดย	ประมาณ	โดยประมาณ
ที่ดินแปลงไหน		ประมาณ		

ที่ดินบริเวณบ้าน

- แปลงที่ ๑
- แปลงที่ ๒
- แปลงที่ ๓
- แปลงที่ ๔

๗. ท่านให้ใครเช่าที่ดินเหล่านั้นบ้างใน พ.ศ. ๒๕๐๓

ลำดับแปลงที่	ชื่อผู้เช่าที่ดิน	ผู้เช่าที่ดินอยู่ที่ไหน หมู่บ้าน / ตำบล	ผู้เช่าที่ดินปลูกพืช ชนิดใดบ้าง	ท่านให้ผู้เช่าที่ดินเช่าทำที่ดิน กี่ไร่ แปลงนกขมาแล้ว
.....
.....
.....

๘. ทิวของท่านเอง เข้านาคนอนทำข้างหรือไม่ใน พ.ศ. ๒๕๐๓ เข้า..... ไม่ไ้เข้า.....

ขนาด	ที่ตั้งของที่ดิน (คิดเป็นไร่)	ชื่อเจ้าของ ที่ดิน	ที่อยู่อาศัยของ ที่ดิน (หมู่บ้าน และตำบล)	ผลได้ ทั้งหมด	จำนวน ค่าเช่า	ท่านเช่าที่นา แปลงนี้ทำ ก็ปีมาแล้ว
แปลงที่ ๑
แปลงที่ ๒
แปลงที่ ๓
แปลงที่ ๔
แปลงที่ ๕

ก) (๑) จากจำนวนผลได้ทั้งหมดใน พ.ศ. ๒๕๐๓ ท่านได้ขายข้าวเพื่อเอาเงินมาก (จำนวนถึง) เท่าไร?

(๒) ท่านขายให้ใคร?

(๓) ราคาเท่าใด? (ต่อหนึ่งถึง)

ข) (๑) ใน พ.ศ. ๒๕๐๓ ท่านมีข้าวที่ไหน (ที่บ้าน ที่โรงสี ทั้งสองแห่ง)

(๒) ภาสที่โรงสี โรงสีนั้นตั้งอยู่ที่ไหน

(๓) ใครเป็นเจ้าของ

(๔) ท่านเสียค่าสีข้าวมากเท่าไร

(๕) คิดเคราะห์ใน พ.ศ. ๒๕๐๓ ท่านได้เอาข้าวไปสีที่โรงสีมากเท่าไร(ถึง).....

๙. ก) ท่านได้เช่าที่คนอื่น ๆ ทำข้างหรือไม่ เข้า..... ไม่ไ้เข้า.....

ลำดับแปลงที่	ขนาด	ที่ตั้ง	ชื่อเจ้าของที่ดิน	ที่อยู่อาศัยของเจ้าของที่ดิน (หมู่บ้าน/ตำบล)
.....
.....
.....

ปลูกพืชชนิดใดบ้าง ผลที่ได้ จำนวนค่าเมล็ดที่ขายไป ท่านได้เช่าที่ดินแปลงนั้นมาแล้ว

.....
.....
.....

ข) ในบรรดาพืชเหล่านั้น ท่านได้ขายพืชชนิดใดเพื่อเอาเงินข้างใน พ.ศ. ๒๕๐๓
ชื่อของพืช ปริมาณพืชที่ขาย ราคา ขายให้ใคร (พ่อค้า ขายเป็น
คนกลาง ชาวบ้าน ฯลฯ) (ตำบล ตำบล ฯลฯ)

.....
.....
.....

อาชีพอื่น ๆ

๑๐. ท่านและสมาชิกคนอื่น ๆ ในครอบครัว ทำอาชีพอื่นบ้างหรือไม่ (คำถามนี้ใช้กับนัก
เกษตรกรและที่ไม่เป็นนักเกษตรกรซึ่งทำอาชีพอื่น ๆ เป็นการเพิ่มเติม และรวมถึงชาว
หญิงและเด็กที่ทำงานได้แล้ว)

ชื่อ	ชนิดของอาชีพ	อาชีพหลัก หรืออาชีพรอง	ได้ทำงานกี่เดือน ใน พ.ศ. ๒๕๐๓	เงินรายได้โดยคร่าวๆ (ถ้าเขียนไปก็)
.....
.....
.....

- ๑๑. ก) ครอบครัวยุของท่านทำน้ำตาลโคคนใหม่ ใน พ.ศ. ๒๕๐๓ ทำ..... ไม่ทำ.....
- ข) ครอบครัวยุของท่านทำน้ำตาลโคคนใหม่ ใน พ.ศ. ๒๕๐๔ ทำ..... ไม่ทำ.....
- ค) กำลังทำตาลกต้น
- ง) เมื่อปีกลาย (๒๕๐๓) ได้ทำตาลกต้น

- ก) ท่านผสมพันธุ์หมูของท่านเองหรือซอมันมา.....^{หมู}ซอมาจากที่ไหน?.....
ราคาตัวละ.....
- ง) คิดเคราะห์ ๆ ขึ้นท่านได้ขายหมูกี่ตัวแล้ว?.....
- จ) ราคาขายหมูหนึ่งตัวคิดโดยเฉลี่ย.....
- ฉ) คิดเคราะห์ ๆ ท่านได้กำไรสุทธิเท่าไรต่อหมูหนึ่งตัว.....
- ช) ตามปกติท่านขายหมูให้ใคร?.....
- ซ) ตามปกติท่านขายหมูของท่านที่ไหน?.....

๑๕. ก) ใน พ.ศ. ๒๕๐๓ ท่านเลี้ยงเข้ด่างใหม่? เลี้ยง..... ไม่เลี้ยง.....
- ข) เคยชวนท่านมเข้ด่างตัว?.....
- ค) ท่านผสมพันธุ์เข้ด่างของท่านเองหรือซอเข้ด่างมาเลี้ยง.....
ซอที่ไหน?..... ราคาตัวละ.....
- ง) คิดเคราะห์ ๆ ท่านขาย ไข่เข้ด่างเดือนละกี่ฟอง..... ราคาไข่ฟองละ.....
- จ) คิดเคราะห์ ๆ ท่านขาย เข้ด่างเดือนละกี่ตัว..... ราคาเข้ด่างตัวละ.....
- ฉ) ตามปกติท่านขายเข้ด่างให้ใคร?.....
- ช) ตามปกติท่านขายเข้ด่างที่ไหน?.....

๑๖. ก) ท่านมีควายกี่ตัว?.....
- ข) ท่านผสมพันธุ์เองหรือซอมาเลี้ยง.....
ซอที่ไหน?..... ราคาตัวละ.....

การใช้ประโยชน์แรงงาน

การกสิกรรม (ถามครอบครัวที่ทำกรกสิกรรมเท่านั้น)

๑๗. ใน พ.ศ. ๒๕๐๓ ท่านได้จ้างคนงานเป็นรายปีหรือเฉพาะฤดูบ้างใหม่? จ้าง.....
 ไม่จ้าง.....

ลำดับ	ชื่อผู้รับจ้าง	เพศ	ความสัมพันธ์ทางเครือญาติ (ถ้ามี)	ชนิดของงาน ที่จ้างให้ทำ	นานเท่าไร	ลักษณะ ของค่าจ้าง
-------	----------------	-----	-------------------------------------	----------------------------	-----------	----------------------

.....
.....
.....

๑๘. ก) ใน พ.ศ. ๒๕๐๓ ท่านได้จ้างคนงานทำงานหม้าย่างใหม่? จ้าง.....
ไม่จ้าง.....

ข) จงเล่าอย่างย่อ ๆ ถึงวิธีว่าจ้างคนงาน.....

.....

๑. การทำนา

ระยะเวลาต่าง ๆ	จำนวน คนงาน	คิดค่าจ้าง กี่วัน	อัตราค่าจ้าง	จำนวนคนงานผซงมาจาก หมู่บ้านเดียวกัน ตำบลเดียวกัน ตำบลอื่น
ก) ถอนหญ้า
ในนาก่อนไถ
ข) ไถนาและ เตรียมดิน
ค) ถอนกล้าและ มัดรวมกัน เป็นกลุ่ม ๆ
ง) ดำนา
จ) เกยพรวน
ฉ) งานอื่น (บอก รายละเอียดด้วย)

๒. การเพาะปลูกพืชอย่างอื่น

ชนิดของงาน	จำนวนคนงาน	คิดค่าจ้าง กี่วัน	อัตราค่าจ้าง	จำนวนคนงานผู้ซึ่งมาจาก:		
				หมู่บ้าน เดียวกัน	ตำบลเดียวกัน	ตำบลอื่น เดียวกัน

๑๙. งบเล่าอย่างย่อ ๆ ถึงวิธีจ้างคนงาน

๒๐. ใครบ้าง (ถ้ามี) ที่ช่วยเหลือท่านไถนาโดยวิธี "เอาแรง" ใน พ.ศ. ๒๕๐๓

ก. ไถนาและเตรียมดิน

ผู้มาช่วย กี่คน	เพศไหน เท่าไร	หมู่บ้านที่อยู่ อาศัย	ตำบล	ผู้ให้การสัมภาระหรือครุ ๆ ในครอบครัวของเขาได้ ช่วยเหลือเป็นการตอบแทนหรือไม่? ใคร? (บอกชื่อ)

ข. ดำนา

ผู้มาช่วย กี่คน	เพศไหน เท่าไร	หมู่บ้านที่อยู่ อาศัย	ตำบล	ผู้ให้การสัมภาระหรือครุ ๆ ในครอบครัวของเขาได้ ช่วยเหลือเป็นการตอบแทนหรือไม่? ใคร? (บอกชื่อ)

ค. การเกี่ยวข้าว

มีผู้มาช่วย เพศไหน หมู่บ้านที่อยู่ ตำบล ผู้ให้สัมภาษณ์หรือใคร ๆ ในครอบครัวของเขาได้
 ผู้คน เท่าไร อาศัย ช่วยเหลือเป็นการตอบแทนหรือไม่? ใคร? (บอกชื่อ)

.....

.....

.....

งานเพาะปลูกอื่น ๆ

๒๑. ใครบ้างที่ช่วยท่านทำงานเพาะปลูกชนิดอื่น ๆ โดยวิธีเอาแรงใน พ.ศ. ๒๕๐๓

มีผู้มาช่วย เพศไหน หมู่บ้านที่อยู่ ตำบล ผู้ให้สัมภาษณ์หรือใคร ๆ ในครอบครัวของเขาได้
 ผู้คน เท่าไร อาศัย ช่วยเหลือเป็นการตอบแทนหรือไม่? ใคร? (บอกชื่อ)

.....

.....

.....

๒๒. ใครให้ความช่วยเหลือทำงานอื่น ๆ บ้างใน พ.ศ. ๒๕๐๓ (ตัวอย่าง เช่น ปลูกบ้าน ซ่อมแซมบ้าน งานพืชราน ฯลฯ)

ถ้าคนชอ เพศ ที่อยู่อาศัย ตำบล ความสัมพันธ์ทาง ลักษณะของความช่วยเหลือ
 (แรงงาน เงิน ฯลฯ)

.....

.....

.....

ลักษณะของบ้าน

(ผู้สัมภาษณ์โปรดขอรายละเอียดเกี่ยวกับลักษณะดังต่อไปนี้)

๒๕. ก) จำนวนสิ่งก่อสร้างในบริเวณบ้าน ใช้เพื่อความมุ่งหมายอะไรบ้าง? (ตัวอย่าง เช่น เป็นที่อยู่อาศัย ครุภัณฑ์ ห้องเก็บของ ฯลฯ)

- (๑) _____
- (๒) _____
- (๓) _____
- (๔) _____

ข) โปรดให้รายละเอียดต่อไปนี้เกี่ยวกับบ้าน (อันเป็นที่อยู่อาศัย) :

(๑) ชนิดของหลังคา _____
 กระเบื้อง _____
 ลังกระเบื้องฟก _____
 จาก _____
 อื่น ๆ (ระบุชื่อด้วย) _____

(๒) จำนวนห้องในบ้าน _____

(๓) ลักษณะของฝาผนัง _____
 ไม่กระดาน _____ วัสดุของไม้ _____
 ไม้ไผ่ _____

(๔) ลักษณะของพน _____
 ไม่กระดาน _____
 อื่น ๆ (ระบุชื่อด้วย) _____

(๕) เพดานหลังคา _____
 มี _____ ไม่มี _____

(๖) ผู้สัมภาษณ์ขอให้ข้อสังเกตเกี่ยวกับความมั่นคงทนต่อบ้าน โดยเฉพาะในเรื่อง
 เครื่องแต่งบ้าน เครื่องใช้ภายในบ้าน ลักษณะรูปร่างทั่วไป ฯลฯ

๒๖. ครอบครัวยังคงต่อไปเป็นของตนเองหรือไม่

- ก) วิทย มี..... ไม่มี.....
ถ้ามี บอกด้วยว่ากี่เครื่อง
- ข) รถจักรยาน มี..... ไม่มี.....
ถ้ามี บอกด้วยว่ากี่คัน
- ค) รถจักรยานยนต์ มี..... ไม่มี.....
ถ้ามี บอกด้วยว่ากี่คัน
- ง) จักรเย็บผ้า มี..... ไม่มี.....
ถ้ามี บอกด้วยว่ากี่หลัง
- จ) นาฬิกาแขวน มี..... ไม่มี.....
ถ้ามี บอกด้วยว่ากี่เรือน
- ฉ) นาฬิกาข้อมือ มี..... ไม่มี.....
ถ้ามี บอกด้วยว่ากี่เรือน

๒๗. ก) ครอบครัวยังคงเป็นของตนเองหรือไม่ มี..... ไม่มี.....

ถ้ามี บอกด้วยว่ากี่เล่ม

ข) ครอบครัวยังคงมีรถคานาเป็นของตนเองหรือไม่ มี..... ไม่มี.....

ถ้ามี แจ้งรายละเอียดด้วย

.....

.....

.....

.....

๕. คู่มือสัมภาษณ์เกี่ยวกับสัมพันธภาพในครอบครัว

รายละเอียดในการศึกษาเรื่องราวของครอบครัวที่เลือกสัมภาษณ์

๑. ครัวเรือน

ครัวเรือนหนึ่งอาจประกอบด้วยครอบครัวเดี่ยว (มีหรือไม่มีญาติพึ่งพาอาศัย) หรือหลายครอบครัว เรื่องราวเกี่ยวกับลักษณะครอบครัวและสมาชิกในครอบครัวมีอยู่แล้วในแบบสอบถามเรื่องลักษณะครัวเรือน โปรดนำแบบสอบถามนั้นติดตัวไปด้วย

ก) การจัดที่อยู่อาศัย

(๑) เขียนแผนผังง่าย ๆ ของบ้านที่อยู่ แสดงห้องต่าง ๆ จำนวนชั้น และสอบถามเรื่องการจัดที่อยู่อาศัยและที่หลับนอนด้วย

ข) การจัดเรื่องทำครัว

ถ้าอยู่รวมกันมากกว่าหนึ่งครอบครัว มีการทำครัวรวมกันหรือแยกกัน ถ้าทำครัวรวมกันแต่ละครอบครัวได้ช่วยเหลือในเรื่องเงินหรือสิ่งของอะไรบ้าง

ค) เรื่องการรับประทานอาหาร

ครอบครัวทั้งหมดรับประทานอาหารรวมกันหรือแยกกัน และภายในแต่ละครอบครัวสมาชิกทุกคนรับประทานอาหารพร้อมกันหรือไม่ (ค้นหาความแตกต่างในเรื่อง เพศ อายุ บิคามารดา เด็ก ๆ ฯลฯ)

ง) การจัดเรื่องทุนทรัพย์ของครอบครัว/ครัวเรือน

(๑) ถ้ามากกว่าหนึ่งครอบครัว เก็บเงินกองทุนไว้รวมกันหรือแยกกันเกี่ยวกับเงินที่หามาได้

(๒) เก็บข้าวและเครื่องอาหารอื่น ๆ ไว้แยกกันหรือรวมกัน

(๓) ใครในครอบครัวเก็บเงินและหีบจ่ายซื้อสิ่งของต่าง ๆ

(๔) สมาชิกทุกคนในครอบครัวจำเป็นต้องเก็บเงินที่หามาได้รวมไว้กับเงินกองทุนของครอบครัวหรือว่าสมาชิกแต่ละคนได้รับอนุญาตให้เก็บเงินไว้เอง

๒. การแบ่งภารกิจงานด้านในครัวเรือนหรือในครอบครัว

ก) การทำครัว ใครในครอบครัวเป็นผู้รับผิดชอบเรื่องทำครัว (สอบถามเรื่องบทบาทของปู่ย่าหรือตายาย ผู้ใหญ่ชายหญิง เด็กชายและเด็กหญิง ในกรณีเช่นเด็กเขาเหล่านั้นเริ่มต้น

รับผิดชอบทำงานบ้านเมื่ออายุที่แน่นอนเท่าใด และมีการแบ่งส่วนความรับผิดชอบตามเพศและอายุอย่างไรบ้าง)

ข) ทำความสะอาดบ้านและบริเวณบ้าน [เหมือนกับข้อ (ก)]

ค) ในทำนองเดียวกัน การซักเสื้อผ้า

ง) ในทำนองเดียวกัน การซ่อมแซมบ้าน

จ) ในทำนองเดียวกัน การเย็บและซ่อมแซมเสื้อผ้า

ฉ) การเลี้ยงดูเด็ก บรรยายบทบาทของภริยา สามี บุ๋ยา หรือตายาย และเด็ก ๆ ที่อายุแก่กว่าในเรื่องการเลี้ยงดูเด็กที่อ่อนกว่า (การบ่อนข้าว การอาบน้ำ การซึบถ่าย กูแลในตอนกลางวันกล่อมให้นอน ฯลฯ) ใครดูแลเด็กเล็กตอนที่มารดาออกไปทำงานนอกร้าน ?

ช) (๑) ใครเป็นผู้ควบคุมเรื่องระเบียบวินัยในครอบครัว

(๒) ชนิดของวินัยและการลงโทษ (ว่ากล่าว ฆ็อนตี ไม่ให้สิ่งของหรืออื่นๆ ฯลฯ)

ที่เกี่ยวข้อกับ อายุและเพศของเด็ก และโอกาสไหน ทำอย่างไร

(๓) ชนิดของการให้รางวัลสำหรับการปฏิบัติตามและเชื่อฟัง (คำชมเชย อาหารเงิน ฯลฯ)

ซ) ใครในครอบครัว (ถ้ามี) ช่วยเด็กที่เข้าโรงเรียนทำการบ้าน

ฅ) คิดว่าเด็กชายและเด็กหญิงมีความแตกต่างกัน เมื่ออายุเท่าไร และการแบ่งแยกนี้แสดงให้เห็นความแตกต่างในการฝึกหัดอบรมเด็ก ความมุ่งหวังทางสังคม วินัย ฯลฯ อย่งไรบ้าง ?

๓. การแบ่งหน้าที่การงานในกิจกรรมทางเศรษฐกิจ

ก) การทำนา

บรรยายบทบาทของสมาชิกในครอบครัว กล่าวคือ ผู้ใหญ่ชายและหญิง เด็กชายและเด็กหญิง (แบ่งแยกด้วยอายุ) บุ๋ยาหรือตายายที่เกี่ยวข้อกับระยะต่างๆ ในการทำนาคงต่อไป

(๑) เตรียมที่นาก่อนไถ

(๒) ไถนา

(๓) หว่าน

- (๔) ถอนหญ้าออกจากหน้า
 (๕) กำน้ำ (๑) ปลูกกล้า
 (๒) ถอนกล้า สะบัดดินออก ผูกต้นกล้ารวมกันเป็นมัด ๆ
 (๓) กำ
 (๖) การทดน้ำเข้านา ขุดร่องน้ำ ฯลฯ
 (๗) ดูแลนาในกลางวันและกลางคืนก่อนและระหว่างฤดูเก็บเกี่ยว
 (๘) เก็บข้าว
 (๙) มีควมไว้เป็นกองแล้วขน
 (๑๐) นวดข้าว
 (๑๑) สืบสวน
 (๑๒) รักษาเครื่องมือเครื่องใช้ (เช่น ไร่ ฯลฯ)

ข) การทำไร่

ใช้วิชาศึกษาที่คล้ายกันนี้ ศึกษาบทบาทของสมาชิกครอบครัวในเรื่อง (๑) การปลูก
 มันสำปะหลัง การเตรียมที่ดิน การปลูก การทดน้ำ การเก็บผล ฯลฯ (๒) การทำสวน
 พรวัว การปลูก การเก็บผล การขาย ฯลฯ (๓) การทำสวนปลูกพืชผักอื่น ๆ

ค) การทำนาตาลโตนด การร่อนรับน้ำหวาน ทำเป็นน้ำตาล การขาย ฯลฯ

ง) การเลี้ยงหมู เป็ดไก่ การให้อาหาร การเอาใจใส่เลี้ยงดู การขายไข่ การขายไก่

และขายหมู ฯลฯ

จ) เลี้ยงควาย

ฉ) จับปลา

ช) การขอขาย

(๑) ตามปกติใครในครอบครัวรับผิดชอบการขายข้าว ผัก น้ำตาลโตนด
 มะพร้าว ฯลฯ ในตำบลและในเมือง

(๒) ใครในครอบครัวไปในเมืองเพื่อซื้ออาหาร เสื้อผ้า และเครื่องใช้ในย่าน
 สำหรับครอบครัว

ข) สอบถามว่าสมาชิกครอบครัวทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจอย่างอื่น เช่น จับปลา
 สานตะกร้า งานช่างไม้ ฯลฯ บ้างหรือไม่ และศึกษากิจกรรมเหล่านั้นตามเพศ และอายุ

๔. ลักษณะการพักผ่อน

ก) ระหว่างเวลาว่างในชีวิตประจำวัน ตัวอย่างเช่น ในตอนเย็น ทงครอบครัวกระทำบางสิ่งบางอย่างหรือไม่ กล่าวคือ บิคามารคาและเด็ก ๆ นั่งด้วยกัน หาความบันเทิงด้วยกัน ถ้ามีลักษณะของการพักผ่อนที่วุ่นวายเช่นไร หรือการพักผ่อนเป็นเรื่องราวเฉพาะบุคคล เช่น ผู้ชายออกไปพบปะเพื่อนชายของเขา ผู้หญิงก็ออกไปพบปะเพื่อนหญิงอื่น ๆ เด็กหญิงออกไปพบปะกับเด็กหญิงในหมู่บ้าน เด็กชายก็ออกไปพบปะกับเด็กชาย ฯลฯ

ข) สอบถามว่าการเยี่ยมชมกันระหว่าง ครอบครัวมีแพร่หลายหรือไม่? ถ้ามี ในโอกาสใดบ้าง (ตัวอย่างเช่น วันซันย์ใหม่ ฯลฯ) หรือการเยี่ยมชมกันไม่เป็นทั้งครอบครัว แต่เป็นเรื่องราวเฉพาะบุคคล

ค) ทั้งครอบครัวออกไปเที่ยวทางไกล ไปดูงานฉลอง ไปเที่ยวชมงาน ฯลฯ ด้วยกันหรือไม่?

ง) เด็ก ๆ ทั้งเยาว์ (อายุ ๖-๑๔ ปี) ทั้งชายหญิงและที่อายุแตกต่างกัน ได้รับความเสรีในการออกไปจากบ้าน เล่นกับเพื่อน ฯลฯ มากเพียงไร

จ) เด็กหญิงหลังจากวัยแตกเนื้อสาวแล้วได้รับความเสรี ออกไปไหน ๆ ตามอำเภอใจ ในการพบปะเพื่อนร่วมเพศและเพื่อนต่างเพศ มากเพียงใด (เลยบเคียงสอบถามถึงวชิเกยวพวาราสัตวีย)

ฉ) เด็กหนุ่ม (อายุ ๑๔ ปีขึ้นไป) ได้รับความเสรีในการไปไหน ๆ ใต้ตามอำเภอใจ มากเพียงไร? (สอบถามเรื่องวชิเกยวพวาราสัตวีย)

ช) ผู้หญิงที่สมรสแล้วได้รับความเสรีออกไปไหน ๆ ตามอำเภอใจและออกไปพบเพื่อนหญิง ไปในเมอง ฯลฯ มากเพียงไร? (ค้นหาว่าความเสรีนี้ผู้หญิงสมรสแล้วแต่ยังสาวได้รับนั้น เข้มงวดกวดขันกว่าที่หญิงวัยกลางคนและหญิงชราได้รับ ทั้งในส่วนของความเสรีในการไปไหนมาไหน และความเสรีในการติดต่อกับบุคคลทั้งสองเพศหรือไม่)

๕. การตัดสินใจในครอบครัว

สอบถามเรื่องความมีอำนาจ และความรับผิดชอบ ขอบเขตของการตัดสินใจร่วมกัน ระหว่างสามีภริยา บุ๋ยาหรือทายาย-บิคามารคา บิคามารคา-เด็ก ๆ ในเรื่องต่อไปนี้

ก) การตัดสินเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาของเด็กๆ และอาชีพการงานของชายหนุ่มในครอบครัว ความมุ่งหวังของบิดามารดาที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาและอาชีพของเด็กชายและของเด็กหญิงมีความแตกต่างกันหรือไม่

ข) การสมรสของบุตร

(๑) การเลือกคู่สมรส ชอบเขตของการควบคุมและของการบังคับบัญชาของบิดามารดาเมื่อเปรียบเทียบกับความเสรียินยอมให้บุตรสมรส

(๒) ทัศนคติของบิดามารดาต่อการลักพาและการเลือกคู่อย่างเสรี เมื่อเปรียบเทียบกับสมรสอย่างมีพิธีของเกี่ยวข้องกับครอบครัวของทั้งฝ่ายเจ้าชายและฝ่ายเจ้าสาว

(๓) ค่าใช้จ่ายในการสมรส ลักษณะและจำนวนของค่าใช้จ่ายของทั้งสองฝ่าย ใครในครอบครัวรับผิดชอบการรับและการจ่าย ฯลฯ

(๔) ความแตกต่างของจำนวนค่าใช้จ่าย ในกรณีของการลักพาและกรณีของการสมรสอย่างมีพิธีของ

ค) กิจกรรมทางศาสนา

(๑) ใครในครอบครัวตัดสินว่าบุตรชายควรจะเป็นศิษย์วัด บวชเป็นเณร หรือพระ?

(๒) ตามปกติใครในครอบครัวตัดสินเกี่ยวกับการถวายเงิน อาหาร ฯลฯ แก้ววัด และพระภิกษุสงฆ์

ง) การขอและการขายทรัพย์สิน ใครตัดสินเกี่ยวกับการซื้อขายทรัพย์สิน

จ) การรับมรดก

(๑) เมื่อถึงเวลาที่บิดามารดาตัดสินเรื่องการแข่งขันการแบ่งมรดกให้บุตร สามีและภริยาตัดสินร่วมกันหรือคนใดคนหนึ่งตัดสินฝ่ายเดียว?

(๒) ตามปกติจะตั้งหีบยกอะไรเป็นข้อพิจารณาว่าบุตรคนไหนควรได้รับทรัพย์สินเท่าใด?

(๓) รายละเอียดของการแบ่งทรัพย์สินถ้าได้แบ่งจริงๆ ไว้แล้ว หรือถ้าใครตัดสินไว้แล้วว่าจะแบ่งทรัพย์สินอย่างไรในอนาคต

๓) ความขัดแย้งในครัวเรือน

(ผู้สัมภาษณ์พยายามเคลือบเคียงถามอย่างสุภาพที่สุด)

(ก) ในเรื่องอะไรเกี่ยวกับชีวิตในครอบครัวที่สามีและภริยามักจะไม่ลงรอยกัน การขัดแย้งชนิดใดบ้างที่เกิดขึ้น จักการให้สิ่งขอย่างไรร้าง? (มีการทะเลาะวิวาท พยัคภริยา บ้างหรือไม่) ในกรณีที่มีความกึกเห็นไม่ตรงกัน - ถ้อความกึกเห็นของใครเป็นเด็กชวคและ ยักถ้อ

(ข) เด็ก ๆ ทะเลาะกันด้วยเรื่องอะไร และความขัดแย้งชนิดใดกึกขึ้น และถูก ชักถ้ออย่างไร? บิคามารคามมีส่วนอะไรบ้างในการชจักการทะเลาะวิวาทของเด็ก?

(ค) ถ้อก้นว่าเด็ก ๆ ที่อามู้ออนกว่าต้องเคารพพชายหรือพสาวหรือไม่ การเคารพ นั้แสดงให้เห็นอย่างไร? (ลักษณะของการเคารพในสถานการณั้ต่าง ๆ)

๑. เขียนรายการของคำที่สมาชิกใน ครัวเรือน ทุกคนใช้เรียกกันต่อหน้าและคำที่ใช้ เวลาคล่าอ้างถึง

.....
.....
.....